

CFM/17

አቤ ያህል

ክፍል-ሐሰ ሦሥ

ፌዴራል ሪፖብሊክ

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ

ከጳውሎስ ሾሾ

From the Library of

ፍጹክ አጥላው ወልደ ዮሐንስ

FESSEHA ATLAW WOLDE YOHANNES

የመጀመሪያው መጽሐፍ

በየካቲት ወር 1984 ዓ. ም. ታተመ

ትውልድ	11
ከመቅደላ ማምለጥ	19
የግዛት መስፋፋት	26
አርሲ	29
ወለጋ	30
ከፋ	30
ወላይታ	36
የሐረርጌ ጦርነት	39
የሥልጣን ትግል	46
የእንባቦ ጦርነት	63
ከንጉሥነት ወደ ንጉሠ ነገሥትነት	94
የረሃብ ዘመን	126
አድዋ	131
የውጫሌ ውል	139
የአድዋ ጦርነት	159
አምባላጌ	167
የመቀሌው ምሽግ	172
አድዋ	195
የአድዋ ምርኮኞች	219
የኢትዮጵያ እድገት	236
ትምህርት	242
ባቡር	248

3 From the Library of

ፍሥሐ አጥላው ወልደ ዮሐንስ
FESSEHA ATLAH WOLDE YOHANNES

ስልክ	258
ፖስታ	266
ኤሌትሪክ	270
አውቶሞቢል	271
ባሕር ዛፍ	293
ቧንቧ ውሃ	297
ሕክምና	302
ሆስፒታል	309
የመድኃኒት መሸጫ ሱቆች (ፋርማሲ)	311
ባንክ	316
ገንዘብ	321
ማተሚያ	326
ጋዜጣ	326
ሆቴል	328
ሰንደቅ ዓላማ	330
ፖሊስ (ዘበኛ)	330
ሰዓት እላፊ	332
ፎቶግራፍ	335
የጽሕፈት መኪና	336
ሲኒማ	336
ወፍጮ	337
ጫማ	338
ድር	339
የሙዚቃ ትምህርት	340
የሙዚቃ ሸክላ	340
ፍልውሃ	341

ላስቲክ.	343
ትምባሆ	344
መንገድ	345
አራዊት	353
ጥይት	355
ብስክሌት	355
ቀይ መስቀል	356
አረቄ	358
ሥራ ማቆም	358
የሚኒስትሮች መሾም	359
የውጭ አገር ሰዎች	369
አስተዳደር	387
ጠባይና ሰውነት.	432
ሕመምና ሞት	454
የምኒልክ ሐውልት	499
በምኒልክ ታሪክ ውስጥ ያሉ አስደናቂ ታሪኮች	502
ዋቢ መጽሐፍት	506

ለአሥራ አምስት ዓመት ጥሩ ጉረቤቶቻችን ለወይዘሮ ሊንዳ ዱካስ

እ ና

ለባለቤቷ ለአቶ ጥላሁን ወልደየስ

የድረስ ለመጽሐፈ አንባቢዎች

የተላከ ከጳውሎስ ኞኞ

እኔ ደህና ነኝ ። ይህን መጽሐፈን በማቅረቤ በጣም ደስ ብሎኝል ። እናንተንም ቢያስደስትልኝ የበለጠ እደስታለሁ ።

ጠቅላላውን የኢትዮጵያን ታሪክ ስንመለከት የኢትዮጵያ ነገሥታት ሁሉ በየዘመናቸው የየዘመኑን የውጭ ጥበብ ወደ ኢትዮጵያ ለማስገባት ያልተመኘ ንጉሥ የለም ። አብዛኛዎቹም ከውጭ አገር የሚጠይቁት ጥበባዊ ሥራ የጥይትና የመድፍ መሥሪያ ነው ። ይህም ከውጭ የሚመጣውን ጠላት ለመከላከል፣ ወይም ደግሞ ያገር ውስጥ ተቀናቃኙን ለመደምሰሻ ነው ።

ምኒልክ በጦር መሣሪያ ፍለጋ ብቻ የተገቱ ሳይሆኑ በዘመናቸው በውጭ አገር የነበረውን ጥበባዊ ሥራ ወደ ኢትዮጵያ ያስገቡ ሰው ናቸው ። አሁን በአገራችን የምናየው ወይም የምንገለገልበት በኋላኛው ዘመን ከተፈለሰፉት አዳዲስ ግኝቶች በስተቀር በምኒልክ ጥረትና ዘመን መንግሥት ወደ ኢትዮጵያ የገቡ ናቸው ። እነኚህንም ጥንታዊ ሥልጣኔዎችን ወደ ኢትዮጵያ ለማስገባት ምኒልክ ምን ያህል ችግርና ፈተና ደርሶባቸው እንደነበር ከመጽሐፉ ውስጥ ገባ ስንል እናገኛለን ። ምኒልክ ያን ሁሉ ችግር ያለፉና ኢትዮጵያን መሥርተው በእግርዋ ያቆሙ ሰው ናቸው ።

በመጽሐፈ ውስጥ እኔ በምተችበት ጊዜ እርሞ እያልኩ ጽፌ አለሁ ። ግን ካንዳንድ የድሮ መጽሐፍት በተረጉምኩት፣ ወይም በገለበጥኩት፣ ወይም ከደብዳቤዎች ላይ ባገኘሁት ያው የበፊቱ ሰው እንዳለው ‘ጋላ’ ብያለሁ ።

ይህ መጽሐፍ በ1982 ዓ. ም. አጋማሽ ላይ ታትሞ ሊወጣ ሲል ባንዳንድ ጥቃቅን የሳንሱር ምክንያት ተይዞ ቆየ ። አሁን የመጻፍ ነፃነት ከታወጀ በኋላ ተቋርጦ የነበረው ሥራው አልቆለት ለመታተም በቃ ።

ደህና እንሁን

ት ው ል ድ

ምኒልክ በ1836 ዓ.ም. ነሐሴ 12 ቀን ቅዳሜ ዕለት ተወለዱ ። አባታቸው ኃይለ መለኮት ሣህለሥላሴ ሲሆኑ እናታቸው ወይዘሮ እጅጋየሁ ለማ አዲያሞ ይባላሉ ።

የምኒልክ እናት ወይዘሮ እጅጋየሁ የንጉስ ሣህለ ሥላሴ ሚስት የወይዘሮ በዛብሽ ገረድና የልጆች ሞግዚት ነበሩ ። እጅጋየሁ የግርድና ሥራ የጀመሩት በንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ቤት አልነበረም ። ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ቤት ከመቀጠራቸው በፊት የአንኮበር ቤተ ክርስቲያን አለቃ የነበሩት የመምህር ምላት ገረድ ነበሩ ። በአለቃ ምላት ቤት ግርድና ተቀጥረው ሳለ አንድ ቀን ጧት ለጓደኞቻቸው “... ዛሬ ማታ በሕልሜ ከብልቴ ፀሐይ ስትወጣ አየሁ...” ብለው ተናገሩ ። ሥራ ቤቶች የሰሙት ወሬ መዛመቱ አይቀርምና ወሬው ከጌትየው ከአለቃ ምላት ዘንድ ደረሰ ። አለቃ ምላትም “እንግዲያው ይህ ከሆነ ወደላይ ቤት ትሂድ” አሉ ። የላይ ቤት የሚባለው የአንኮበር የንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ቤተ መንግሥት ከኮረብታ ላይ በመሆኑ አገሬው በተለምዶ “ላይ ቤት” ይለዋል ።

እጅጋየሁ እንደተመከሩት ከንጉስ ሣህለ ሥላሴ ቤት ሔደው ተቀጠሩ ። የእጅጋየሁ የሕልም ወሬ ተዛምቶ ንጉስ ሣህለ ሥላሴም ቤት ገብቶ ስለነበረ የንጉስ ሣህለ ሥላሴ ባለቤት ወይዘሮ በዛብሽ ያ በሕልም የታየው ፀሐይ ከልጃቸው እንዲወለድ ፈለጉ ። ወይዘሮ በዛብሽ ከልጃቸው ሁሉ አብልጠው ሰይፉ ሣህል ሥላሴን ይወዱ ታል ። ስለዚህ ሰይፉ ከእጅጋየሁ ልጅ እንዲወለድ ማታ እጅጋየሁን ወደሰይፉ መኝታ ቤት ልከው ያን ጎረምሳ እንድትጠብቅ አደረጉ ።

የልጅ ሰይፉ አሽከሮች የእጅጋየሁን መላክ እንዳወቁ ለጌታቸው ለልጅ ሰይፉ ተናገሩ ። ሰይፉ የሚወዳት ሌላ ቤት አለችው ። የአዲሲቱን የእጅጋየሁን መምጣት እንደሰማ ተናዶ እንደያባርራትም እናቱን ፈርቶ ከወንድሙ ከኃይለ መለኮት ዘንድ ሔዶ “እባክህ ሌላ ቤት ከሌለህ እሜቴ የላኳትን ያቺን ገረድ ውስድልኝ” አለ ። ኃይለ መለኮትም እሺ ብሎ ከእጅጋየሁ ጋር ባደረጉት ግንኙነት ልጅ ተፀነሰ ።

እናትዬዋ ወይዘሮ በዛብሽ የእጅጋየሁን መፀነስ እንዳይ ከሰ ይቶ ያረገዝች መስሏቸው ተደሰቱ። በኋላ ግን ከሌላው ልጃቸው ከኃ ይለመለኮት ማርገዝዋን ሲሰሙ ተናደው እጅጋየሁን በእግር ብረት አሠሩዋት። ቆይቶም በአማላጆች ተፈታች። ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ይህን ወሬ ሰሙ። ልጃቸው የንጉሥ ልጅ ሆኖ ገረድ በማፀነሱ ተናደው ወሬው እንዳይሰማ እጅጋየሁን ከርስታቸው ከአንጉለላ ሔዳ እንድት ቀመጥ አደረጉ።

እጅጋየሁ የመውለጃዋ ጊዜ ሲደርስ ወንድ ልጅ ወለደች። የእ ጅጋየሁን መውለድ ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ሲሰሙ የልጁን ስም “ምን ይልህ ሸዋ በሉት” ብለው ስም አወጡ። ምን ይልህ ሸዋ ያሉበት ምክንያት የኔ ልጅ ከገረድ በመውለዱ ሸዋ ምን ይል ይሆን? ለማ ለት ነው። በኋላ ግን በሕልማቸው ከምን ይልህ ሸዋ ጋር አብ ረው ቆመው ከእሳቸው ጥላ የልጁ ጥላ በልጦ በእግር የረገጡትን መሬት ሲያለካኩ እሳቸው ከረገጡት ልጁ የረገጠው ረዝሞ አዩ። ይህን ሕልም ካዩ በኋላ “ምኒልክ የኔ ስም አይደለም። የሱ ነው። ስሙን ምኒልክ በሉት” ብለው አዘዙ።

እዚህ ላይ ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ “... ምኒልክ የኔ ስም አይደ ለም የሱ ነው...” ያሉት በጥንት ጊዜ “ምኒልክ በሚል ስም የሚ ነግሥ ንጉሥ ኢትዮጵያን ታላቅ ያደርጋታል” የሚል ትንቢት ስለ ነበረ ሣህለ ሥላሴ ሲነግሡ “ስሜ ምኒልክ ይሁን” ብለው ነበር። ምኒልክ በሚለው ስም ሣህለ ሥላሴ ለምን እንዳልነገሱ ክብረ ነገ ሥት ውስጥ ብንመለከት “... የሸዋው ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ፣ ምኒልክ በሚባል ስም ሊነግሱ ሲሉ አንድ መነኩሴ በዚህ ስም አትንገሥ። መጥፎ አጋጣሚ ያመጣብሃል። ይህ ስም የሚሰማው ከመጀመሪ ያው ወንድ ልጅህ ከኃይለ መለኮት ለሚወለደው ነው። ይህም ስም የሚወጣለት የልጅ ልጅህ ኢትዮጵያን አንድ የሚያደርግ ትልቅ ንጉሥ ይሆናል አላቸው...” ይላል። ስለዚህ ነው የልጁን ስም ምኒልክ ያሉት።

ይሄው ከድሃ መወለድ በዘመኑ እንደነውር ተቆጥሮ፣ ምኒልክ በሣህለ ሥላሴ ቤተ መንግሥት ውስጥ እንዳያድጉ ተደርጓል። ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ እየፈሩ ከፃፉት ብጠቅስ “... ስለ ሕዝብ ዕረፍትና ጤና፣ የተወለደው ምኒልክ በአንጉለላ መቅደላ ኪዳነ ምሕ ረት ክርስትና ተነሱቶ ጠምቄ በሚባል አገር በጥግዚት አኖሩት...” ብለዋል። አንጉለላ ደብረ ብርሃን ከሚባለው ከተማ አጠገብ ያለ መን ደር ነው። መንዝ ውስጥ ባለው ጠምቄ በሚባለው አምባም ከእናታ ቸው ጋር ሰባት ዓመት ተቀመጡ።

ፈረንሣዊው ሄንሪ አውደን በ1872 ዓ.ም. ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ ነበር ። ስለምኒልክ ትውልድ ሲተርክ “... ምኒልክ በተወለዱ ጊዜ መስፍኑ (ኃይለ መለኮት) ልጁን አልቀበልም ብለው ካዱ ። በነገሩ መሀል ወይዘሮ በዛብሽ ገብተው ሌሎቹንም ዘመዶቹን ሰብስበው ልጁ የኃይለመለኮት መሆኑን አምነው ተቀበሉ ።...” ይላል ።

ብዙ ታሪክ ፀሐፊዎች እንደሚሉት ወይዘሮ እጅጋየሁ ውብና ከደህና ቤተሰብ መወለዳቸውን ይገልጻሉ ። የአባታቸውን ስም ግን የሚገልጽ የለም ። ለማንኛውም ይባላሉ ። ይህን ሲተነትኑም አንዳንዶቹ ከጉራጌ አገር የተማረኩ ባርያ ናቸው ይሏቸዋል ። ባርያ ማለት በገንዘብ የሚሸጥ ብቻ ሳይሆን በጦርነት የሚማረክ ሁሉ ባርያ ይባላል ። ይህ ሁሉ ይቅርና ዋናው ቁም ነገር ታሪክ መሥራት እንጂ ትውልድ አይደለም ። ታላቁ ናፖሊዮን እንደዘመኑ አፃፃፍ ወደላይ የሚቆጠር አልነበረውምና ታሪኩን የሚጽፈው ፀሐፊ ቀርቦ “የትውልድ ታሪክዎን ከየት ልጅምር?” ቢለው “ያለፈውን ትተህ ከኔ ጀምር” አለ እንደሚባለው ነው ።

ምኒልክ በእናታቸው ሞግዚትነት አደጉ ። አያታቸው ሣህለ ሥላሴ ሲሞቱ የሸዋውን አልጋ ልጃቸው ኃይለ መለኮት ወረሱ ። አጤ ቴዎድሮስ ኃይለ መለኮትን ለማስገበር ወደ ሸዋ በዘመቱ ጊዜ ኃይለ መለኮት በሕፃን ስለሞቱ ልጅየውን ምኒልክን ማርከው ይዘዋቸው ሔዱ ። አጤ ቴዎድሮስ ወደሸዋ የዘመቱበት ዋናው ምክንያት እንዲህ ነው ።

አጤ ቴዎድሮስ ከራስ አሊ ጋር ተዋግተው ራስ አሊ ድል ከሆኑ በኋላ ሸሽተው ከደራው ገዥ ዋቆዲቦ ዘንድ ተጠግተው ተቀመጡ ። ዋቆዲቦ የደጃች ካሣን (በኋላ ቴዎድሮስ) ጦር ስለፈራ “ራስ አሊ ከኔ ዘንድ ናቸው” ብሎ ለደጃች ካሣ ላከ ። ይህን ነገር ራስ አሊ ሲሰሙ “አምኜው ብመጣ ዋቆዲቦ ለጠላቴ አሳልፎ ሊሰጠኝ ነውና ታደገኝ፣ አውጣኝ” ብለው ለሸዋው ገዥ ለኃይለመለኮት ላኩ ። ኃይለመለኮትም ጦር አዘጋጅተው ደራ ላይ ዋቆዲቦን ወግተው ራስ አሊን አወጧቸው ። ራስ አሊም ወደ የጁ ሄዱ ። ከዚያም ራስ አሊ ስለፈሩ ራያ በረሃ ወርደው ዋሻ ውስጥ ገብተው ተቀመጡ ። ደጃች ካሣ ይህን ነገር ሰምተው ተናደዱ ።

ደጃች ካሣ ወደሸዋ ለመዝመት ሲያስቡ ደብረታቦር ላይ እንዳሉ አቶ ሺናሽ አብጠው የሚባል አሽከራቸው “አምባ ቢጠበው ሰን ስለት ቢያንሰው፣

አንድ አድርጐ አንዘው የጐጃምን ሰው ።
ብሩን ጨው አድርገህ ከመነዘርኸው፣

ውቤን ጫማ አድርገህ ሸዋን ክፈተው” ብሎ አቅራቢ ። ደጃች ካሣም በቅድሚያ ደጃች ውቤን በ1845 ዓ.ም. ወግተው ደጃች ውቤን ማረኩ ። ከዚህ በኋላ ደጃች ካሣ ስማቸውን አጤ ቴዎድሮስ ብለው ነገሱ ። አጤ ቴዎድሮስ ይንገሱ እንጂ የመጀመሪያው ጠላታቸው ራስ አሊ በሸዋው ንጉሥ በኃይለ መለኮት እየተደገፉ ስላልተያዙ ሸዋም አልገብርም ስላለ በነገሱ ባመቱ በ1846 ዓ.ም. በጥቅምት ወር ትግራይንና ወሎን አስገብረው ሸዋ ገቡ ።

አጤ ቴዎድሮስ ሸዋ ገብተው ግሼ ሲደርሱ የግሼው ሹም አቶ ሀብተማርያም ተዋግተዋቸው ሀብተ ማርያም ድል ሆኑ ። መንዝ ሲደርሱ የግድምና የይፋራታ ሰው ሁሉ ስለፈራ ሳይዋጋ ለቴዎድሮስ ገበረ ማርያም ሥላሴ ሲደርሱ ግን ሕዝቡ ተዋግቶ ብዙ ሰው ጨረሰባቸው ። ይህ ከሆነ በኋላ የምኒልክ አባት ኃይለመለኮት ከከተማቸው ከአንኮበር ወጥተው ቶራ መስክ ላይ ጦራቸውን አዘጋጅተው ቴዎድሮስን ይጠብቁ ጀመር ። አጤ ቴዎድሮስም ደብረ ብርሃን ሲደርሱ አቶ በዛብህ የተባሉ የሸዋ ሰው ብዙ ሰው ጨረሱ ። ቴዎድሮስና ኃይለ መለኮት ከመጋጠማቸው በፊት ኃይለ መለኮት ባደረገባቸው ሕመም ምክንያት ጥቅምት 30 ቀን 1848 ዓ.ም. አርብ ሌሊት ሞቱ ። አንዳንድ ሰዎች “ኃይለ መለኮት የሞቱት ከአጤ ቴዎድሮስ የተላከ መልክተኛ መርዝ አብልቷቸው ነው” ይላሉ ። በአንኮበር የነበሩ የውጭ አገር ሰዎች እንደፃፉት ግን ኃይለመለኮት የሞቱት በንዳድ በሽታ ነው ።

የሸዋ ሰዎች መሪያቸውን ኃይለ መለኮትን ቀብረው የትሥራ አንድ ዓመት ልጅ የሆኑትን ምኒልክን ይዘው ሸሹ ። ይህን የሰሙት ቴዎድሮስም ከደብረ በግዕ ተነስተው ጠራ ገቡ ። ጠራን ካስደበደቡ በኋላ ምኒልክን እያባረሩ ወደ መዝዘዝ እንደደረሱም ራስ እንግዳ የሚያዙትን ጦር ወደ በረከት ሰደው ቴዎድሮስ ወደ ምንጃር ተሻገሩ ። ሕፃኑን ምኒልክን ይዘው ይሸሹ የነበሩት የሸዋ ሰዎች ከአረርቲ ቆላ ቆላውን ሄደው ከሰምን ተሻግረው በረከት ብቅ ሲሉ ከራስ እንግዳ ጦር ጋር ተጋጠሙ ። በዚያም ቦታ ጦርነት ተደርጎ ከሁለቱም በኩል ብዙ ሰው አለቀ ።

በዚያን ጊዜም ከምኒልክ ጋር የነበሩት በድሮው በዘመኑ ማዕረጋቸው አቶ አንዳርጋቸው ከነልጆቻቸው ፣ አቶ ሽሽጉ ፣ አቶ በሀብቱ ፣ ልጅ አባየሬ ፣ አቶ በዛብህ ፣ አቶ አባውርጂ ፣ አቶ አቦዬ ፣ አቶ አንተን ይስጠኝ ፣ አቶ ወልደ ገብርኤል ፣ አቶ ገርማሜ ፣ አቶ ወልደ ጣዲቅ ፣ አቶ ናደው ፣ አቶ አባይነህ እና ሌሎችም ብዙ ነበሩ ። በዚያን ጊዜም በመኳንንቱ እንዲህ ተብሎ ተገጠመባቸው ።

ቁርጡን አወቁና አለመኖርህን ፣
በረከት አገቡት ጌታዬ ልጅህን ።

ከጦርነቱም በኋላ ምኒልክ ወደ ምንጃር ተመለሱ ። ምኒልክን ይዘው የሚሸሹት ሰዎች የአጤ ቴዎድሮስን ሠራዊት ብዛት ፣ የጦርነቱንም ብርታት አይተው ነበረና ምንጃር ሆነው ሲማከሩ ግማሾቹ ምኒልክን ይዘን ወደ ጋላ አገር እንሸሽ ብለው መከሩ ። ሌላው መካሪ ደግሞ ሕፃኑን አገር ላገር ከማንከራተትና አጤ ቴዎድሮስም ተከታትለው ከሚወስዱበት በፈቃዳችን ብንሰጣቸው ይሻላል ብለው መከሩ ። የጉባኤው ሀሳብ በሁለት በመከፈሉ ምንም ሕፃን ቢሆኑ የምኒልክን ሐሳብ እንጠይቅ ብለው “ወደ ጋላ አገር ከመሄድና ወደ አጤ ቴዎድሮስ ከመግባት ማናቸውን ይመርጣሉ” ብለው ቢጠይቋቸው ወደ ጋላ አገር ይዛችሁኝ ብትሸሹ ይሻለኛል ብለው ተናገሩ ።

ይህ በሚሆንበት ጊዜ አጤ ቴዎድሮስ አንኮበር ላይ ሆነው አባት ያለህ ያባትህን እስጥሃለሁና አባትህን መርቅ ። አባት የሌለህ ግን አባትህ እኔ ነኝና ደጅ ጥናኝ የሚል አዋጅ ስለ አናገሩ ብዙ የሸዋ ሰዎች ያባታቸውን አገርና ሹመት እናገኛለን በማለት ለአጤ ቴዎድሮስ መግባታቸው ተሰማ ። አቶ አንዳርጋቸውም ወደ ምኒልክ ቀርበው “ይህን የመሰለ አዋጅ ተነገረ ። ንጉሡ ቃል ኪዳናቸውን የማያፈርሱ ቆራቢ ናቸው ። አቡነ ሰላማም ደግ ጳጳስ ናቸው ይባላልና የአባትህን አልጋ አይነጥቁህም” በማለት ለምኒልክ አስረድተውና አባብለው ወደ አጤ ቴዎድሮስ ይዘዋቸው ገቡ ።

አጤ ቴዎድሮስም ምኒልክን በደስታ ተቀበሏቸው ። ነገር ግን ለቴዎድሮስ ያልገቡና በየዱሩ የተበታተኑ የሸዋ መኳንንት ስለነበሩ መጥተው ይወስዱብኛል በማለት ስለፈሩ ምኒልክንና አብረዋቸው የገቡትን በሰንሰለት አሠሩዋቸው ።

ምኒልክ በሰንሰለት በታሠሩበት ጊዜ እንቅልፍ ተኝተው አልሰሙም ነበርና ከእንቅልፋቸው ሲነቁ በሰንሰለት መታሰራቸውን አይና አለቀሱ ። በማግስቱ አጤ ቴዎድሮስ ወደ ቤተክርስቲያን ሲያልፉ ያልጅ እንዴት አድሯል? ብለው ጠየቁ ። ጠባቂዎቹም ሲነቃ ሰንሰለቱን ባየ ጊዜ አለቀሰ ብለው ነገሩዋቸው ። አጤ ቴዎድሮስም አዝነው ሰንሰለቱን ቶሎ አውጡለት ብለው አዘዙ ። ከዚያን ዕለት በቀር አልታሰሩም ይባላል ።

አጤ ቴዎድሮስ የሸዋን ግዛት ለሣህለ ሥላሴ ልጅ ለመርድ አዝማች ኃይለ ሚካኤል ሰጡአቸው ። አበጋዝነቱን ደግሞ ለአቶ አንዳርጋቸው ሰጥተው ሌላዎቹን ይዘው በሰላሌና በጃርሶ አድርገው ደብረታቦር ገቡ ። የምኒልክ እናት ወይዘሮ እጅጋየሁ ከልጃቸው ጋር ተማርከው ሲሄዱ የአባታቸው የኃይለመለኮት ሚስት ወይዘሮ ትደነቂያ ለሽ ግን ከባሌ ከኃይለመለኮት ወዲያ አለም በቃኝ ብለው ኢየሩሳ

ሌም ሄደው ከዚያው ሞቱ ። ምኒልክም በ1849 ዓ.ም. በጥር ወር መቅደላ ገቡ ።

ምኒልክ በአጤ ቴዎድሮስ ተማርከው ከተወሰዱ በኋላ እንደ እስረኛ ሳይሆን እንደ ልጃቸው አንከባክበው ያዙዋቸው ። የደጃዝማችነትም ማዕረግ ሾሙአቸው ። ጥቂት ቆይተው ልጃቸውን ወይዘሮ አልጣሽን በ1856 ዓ.ም. በጥር ወር በሚስትነት ዳሩላቸው ። አጤ ቴዎድሮስ ምኒልክን እንዴት አንከባክበው ይዘዋቸው እንደነበረ ካን ዳንድ ታሪክ ፀሐፊዎች ብጠቅስ እንዲህ ይላሉ ።

ጉሌልሞ ማሳያ “... ምኒልክ ከአጤ ቴዎድሮስ ልጅ ከመሸሻ ጋር አደጉ ። ቴዎድሮስ ምኒልክን እንደ ልጃቸው ያዩዋቸው ነበር ።... ምኒልክም ሲያጫውቱኝ... አጤ ቴዎድሮስ ፡ አባቴ ከሞቱ በኋላ ወደ ቤተ መንግሥታቸው ወሰዱኝ ። ልክ እንደ ልጃቸው አድርገው ይወዱኝ ነበር ። በታላቅ ጥንቃቄም አስተምረውኛል ። ከልጃቸው ሳይለዩ አሳድገውኛል ብለዋል... ” ሲሉ ጽፈዋል ።

አለቃ ወልደ ማርያም ደግሞ “... ከሸዋ ከወጡ ዝምሮ ለአጤ ቴዎድሮስ እንደ ልጅ ሆነው መኳንንትም ሠራዊትም ሁሉ እጅ እየነሱ ያከብሯቸው ይወዷቸው ነበር ። በዘመናቸውም ሁሉ ከንጉሡ ልጅ ከመሸሻ ሳይለዩ በራስ ውቤ ጠባቂነት መቅደላ ብዙ ጊዜ ተቀመጡ ።... ንጉሡም ሴት ልጃቸውን ሰጡ ።... ” ብለዋል ።

አለቃ ገብረ ሥላሴም “... ምኒልክ ከአጤ ቴዎድሮስ ሠፈር ይኖር ነበር ። የሸዋ ሰው እኩሌታው መኳንንቱም ሠራዊቱም ከምኒልክ ፡ እኩሌታው ካቶ ዳርጌ ጋር እየሆነ ካጤ ቴዎድሮስ ሠፈር ይኖር ነበር ።... ምኒልክንም... ደጃዝማች አሰኝተው ጭፍራ ሰጥተው በታላቅ ክብር አጥፋት ።... ምኒልክ አጤ ቴዎድሮስ ሠፈር እግዚአብሔር ሳይለየው ፡ ከጌትነት ሳይዋረድ ፡ መከራ ሳያገኘው ከአጤ ቴዎድሮስ መአት በኃይለ መንፈስ ቅዱስ ተጠብቆ አሥር ዓመት ኖረ ።... በማለት ጽፈዋል ።

እንደተባለው ሁሉ ምኒልክ ቴዎድሮስን ይወዱ ነበር ። በኋለኛው ጊዜ የአጤ ቴዎድሮስን ሞት ሲሰሙ በጣም ማዘናቸውንና የመንግሥት ሐዘን እንዲሆን ማወጃቸውንም ማሳያ ጽፏል ። ማሳያ ሲጽፍ “... የቴዎድሮስን ሞት በሰሙ ጊዜ ምኒልክ በጣም አዘኑ ። የመንግሥታቸው ሀዘን መሆኑንም በአዋጅ አስታወቁ ። በአዋጃቸውም ቴዎድሮስ ዳግማዊ አባቴ ስለሆኑ አዝኛለሁና እዘነልኝ ብለው አወጁ ። እኔም ለምን እንዲህ ያውጃሉ ። በተከራካሪዎ በቴዎድሮስ ሞት ምክንያት ተገላግለዋልና ታላቅ የደስታ በዓል ማድረግ ነበረብ

ዎት ብላቸው .... ሰውን ለማስደሰት እንዳልከው ባደርግ ጥሩ ነው ። ሕዝቡ እንዲደሰትም ካወጅሁ እኔ ወደ ዱር ሄጄ ብቻዬን አለቅሳለሁ ። አለጊዜአቸው የሞቱ ሰው ናቸው ። .... አስተማሪዬን አጣሁ ። ቴዎድሮስ እኔን በመልካም አስተዳደግ አሳድገውኛል ። ይሄ ልቤን ነክቶታል ። .... እንግሊዞች እንድረዳቸው ጠይቀውኝ ሳልረዳቸው ግዛቴን ሸዋን እየጠበቅሁ የቆየሁትም ለዚሁ ነው አሉኝ. . . .” ብሏል ።

ፆጥሥ ኃይለ ሙሉኮት

የዳግማዊ ምኒልክ እያት ወይዘሮ በዛብሽ ከፈረንሣይ ተጓዥ ብሮሼ በ1843 ዓ.ም. የተሰጠባቸውን ጃንጥላ ይዘው

ከመቅደላ ማምለጥ

ምኒልክ ከመቅደላ የወጡበትን ዘመን አንዳንዶች 1858 ዓ. ም. ሲያደርጉት ብላቴን ጌታ ኅሩይ ግን 1857 ዓ. ም. ነው ይላሉ ።

ሰኔ 24 ቀን መቅደላ ላይ ከባድ ዝናብ ጥሎ ነበር ። የመቅደላን በር የሚጠብቁ ዘበኞች ከዝናቡ ለመሸሽ ወደየጐጆአቸው ገቡ ። ዘቦቹ በየጐጆአቸው ውስጥ ተጠልለው ሳለ አንድ አንበሳ ከዱር ውስጥ መጣባቸው ። ወታደሮቹም አንበሳውን አይተው ሲጫጫሁና ሲተራመሱ አንበሳው ወደዱር ሄደ ። ወታደሮቹም በፈረስ እየሆኑ አንበሳውን ተከትለው ሄዱ ። ወታደሮቹ አንበሳውን ተከታትለው ፈልገው አጥተው ወደ ሠፈራቸው ሲመለሱ ቆቂት በር ክፍት ሆኖ አገኙት ።

በዚያ አንበሳ ግርግር መሀል ቆቂት በርን ግን እንደከፈተው አልታወቀም ። ቆቂት በር የተከፈተው ምኒልክ ከሃያ ተከታዮቻቸው ጋር ሲያመልጡ ነበር ። ምኒልክን ያስመለጡ የሸዋ ሰዎች ባቀዱት ፕላን መሠረት አብዛኛው ምኒልክን ይዞ ሲሄድ ፣ ጥቂት ሰዎች ወደ ሌላ አቅጣጫ ተልከው በዚያም ምኒልክ ባልሄዱበት በሌላ አቅጣጫ በኩል ብዙ ጥይት ተከሰው ተመልሰው ከምኒልክ ጋር ተገናኝተው ጉዞአቸውን ቀጠሉ ።

የዚያን ተኩስ ድምፅ የሰሙት አጤ ቴዎድሮስም “የምን ተኩስ ነው?” ብለው ቢጠይቁ “አንበሳ መጥቶ ስለነበረ አንበሳውን ለማባረር ብዙ ወታደር ወጥቷል ። እነኝ የወጡ ወታደሮች አንበሳውን አግኝተው የሚተኩሱት ነው” አሏቸው ። በማግሥቱ ምኒልክ ከመቅደላ ተራራ ላይ አልተገኙም ። ከተራራው ላይ ያልተገኙት ምኒልክ ብቻ ሳይሆኑ እናታቸው ወይዘሮ እጅጋየሁና ሌሎችም የሸዋ እስረኞች ሁሉ ናቸው ። በዚህ ጊዜ የምኒልክ ዕድሜ 21 ዓመት ነበር ።

የምኒልክና የሌሎቹ እስረኞች መጥፋት እንደተረጋገጠ የሌሊቱ ተረኛ ዘብ የነበሩት ወታደሮች ቀኝ እጃቸውና ግራ እግራቸው በቴዎድሮስ ትእዛዝ እየተቆረጠ ተጣለ ። ወዲያውንም ፈረሰኛ ወታደር ታዞ ምኒልክን ከነሕይወቱ ወይም ሬሳውን እንዲያመጣ ተላከ ። የተላከው ወታደርም ለሊት የተኩስ ድምፅ በተሰማበት በኩል ፍለጋውን ቀጠለ ። ምኒልክ ግን ሊገኙ አልቻሉም ። እስተርን እ. ኤ. አ.

ሐምሌ 9 ቀን 1865 ዓ.ም. ለራሳም በገፈው ደብዳቤ ላይ ምኒልክ ከመቅደላ ያመለጡ እለት ከሰዓት በኋላ ወሎ ግዛት ገቡ ይላል ።

ምኒልክ ከአባታቸው ወዳጅ ከወሎዋ ገዥ ከወይዘሮ ወርቂት ግዛት መስቀላ ከሚባለው ተራራ መድረሳቸው ተሰማ ። ቴዎድሮስም በመቅደላ ያለውን እስረኛ ሁሉ አስወጥተው ምኒልክን በተቀበለ ችው በወርቂት ተናደው ነበርና ከእስረኞቹ መሀል “የወርቂት ልጅ የቱ ነው?” ብለው ጠየቁ ። የወርቂት ልጅም የአጤ ቴዎድሮስ የክርስትና ልጅ ነበርና ሊምሩት ነው ብለው አቀረቡት ። ቴዎድሮስም ከዚህ ልጅ ከአመዴ አሊ ሊበን ጋር አብረው የታሠሩ የወሎ መኳንንቶችን ፋሪስ ቃሲምንና አሊ ወዳጄን፣ በጠቅላላው 24 የወሎ መኳንንት እጅና እግራቸውን በጎራዴ እያስቆረጡ ከገደል ጣሉዋቸው ። በዚያን ዕለት አጤ ቴዎድሮስ በጠቅላላው ገደል እያስጣሉ ያስገደሉዋቸው 41 ሰዎች ናቸው ።

ምኒልክ ከወይዘሮ ወርቂት ዘንድ እንደደረሱ በሰላም አልተቀበለቻቸውም ። ከመቅደላ ያመለጡትን የምኒልክን ሰዎች በሙሉ በእስር ስም ያዘቻቸው ። የመቅደላዎቹ እስረኞች የወሎ እስረኞች ከሆኑ በኋላ ወይዘሮ ወርቂት “ምኒልክን እጁን ይገዢ ልስጥ፣ ልጄን ይፍቱልኝ” ብላ ወደ አጤ ቴዎድሮስ የሐይቅን መነኮሳት አማላጅ ላከች ። እነዚያ መነኮሳት መቅደላ ሳይገቡ አሊ በር ሲደርሱ አጤ ቴዎድሮስ ተበሳጭተው ልጁዋን አስደብድበው ገደል ሰደዱት፣ ሞተ፣ የሚሉ ወሬ ስለሰሙ ተመልሰው ለወርቂት ነገሩዋት ። ወይዘሮ ወርቂትም የልጅዋን መገደል በሰማች ጊዜ “ይህ ሰው እግዚአብሔር ያልተለየው ነው፣ ገንዘቡንም መልሱ ። እርሱንም በክብር አምጡልኝ” ብላ ምኒልክ ወደታሰሩበት ወደ መስቀላ ላከች ። ምኒልክም ከመስቀላ ተነስተው ቦሩ ሜዳ በደረሱ ጊዜ በክብር ተቀብላ “የሸዋ ሰው አውራህ መጥቷልና ደስ ይበልህ፣ ተቀበል” ብላ አዋጅ አስነግራ በደጃች ብርዩ የሚመራ አጃቢ አድርጋ መለከትና እምቢልታ ጨምሮ ወደ ግሼ ድምበር ወደ አሊቡኮ ላከቻቸው ።

ግሪን ፊልድ እንደጻፈው “እንደሌላዎቹ ሸዋዎች ሁሉ ምኒልክ የጋላ ደም ስላለባቸው ወይዘሮ ወርቂት ይህን በእርግጥ ታውቅ ስለነበር ወደሸዋ እንዲገቡ አደረገች... ” ይላል ።

ምኒልክ በሰላም ከሸዋ ድንበር ቢደርሱም ሸዋ ለመግባት ግን አልተመቻቸውም ነበር ። የሸዋ ንጉሥ ነኝ ይሉ የነበሩት አቶ በዛብህ የሸዋን ሠራዊት ሰብስበው “ምኒልክ ከአጤ ቴዎድሮስ ጋር ውል አለው ። ውሉም እኛን አሳልፎ ለቴዎድሮስ ለመስጠት ነው ። ከቴዎድሮስ እጅ ከገባንም ይቀጡናል ይቆርጡናል” በማለት

አዋጅ አስነግሮ ሠራዊቱ ለጦርነት እንዲዘጋጁ አደረገ ። ከዚህ በፊትም አቶ በዛብህ ለወይዘሮ ወርቂት “... ምኒልክን እሠራልኝ ብሎ ሀላት ሺ ብር ፣ ፈረስና በቅሎ ሰዶላት ነበር ።...” ሲሉ አለቃ ገብረ ሥላሴ ጽፈዋል ።

ምኒልክ ሸዋ እንደደረሱ የግሼው ሹም ደጃች ወልዴና ያንጦኪ ያው ሹም ከሊል ነሚ ገቡላቸው ። የአቶ በዛብህ በር ጠባቂዎች እነ አቶ ሀብተየስ ሳይዋጉ በሩን ለቀው ወደ ይፍራታ ሸሹ ። በዚህ ጊዜ የምኒልክ ሠራዊት እየበዛ ሄደ ። ወይዘሮ ወርቂትም ሸኙ ብላ የሰደደቻቸው ሰዎች ለምኒልክ ሎሌ ሆነው አብረው ተጓዙ ።

ዳዮር በሚባል ቦታ የአጤ ቴዎድሮስ አምባ ነበርና ምኒልክ ለአምባው ጠባቂ ግባ ብለው ቢልኩበት የቴዎድሮስን የጦር መሣሪያ ይዞ ለምኒልክ ገባ ። የይፍራታ ገዥ የነበሩት አቶ ሀብተየስ ለጦር ነት መዘጋጀታቸው ሲሰማ ምኒልክ ጉላስ የሚባል የወታደር አለቃ ሀብተየስን እንዲዋጋ አዘው ጉላስ ድል አደረገ ። ጉላስም አቶ ሀብተየስን ይዞ ብዙ ጠመንጃ ፈረስና በቅሎ ማርኮ ለምኒልክ ግዳይ ጣለ ። ምኒልክ አንጾኪያና ኢፍራታን አሳምነው ግድም ሲደርሱ ሕዝቡ በደስታ ተቀበላቸው ።

የምኒልክን ወደ መሀል ሸዋ መግፋት የሰሙት አቶ በዛብህ ከምኒልክ ጋር ጦር ለመግጠም ጋዲሎ ከተባለው ቦታ ተሰለፉ ። በዚህ ጊዜም አንዲት ሴት

“ማነው ብላችሁ ነው ጋሻው መወልወሉ ፤
ማነው ብላችሁ ነው ጦራችሁ መሾሉ
ማነው ብላችሁ ነው ካራችሁ መሳሉ ፤
የጌታችሁ ልጅ ነው እረ በስማም በሉ” ብላ ገጠመች ።

ጦርነቱም በ1857 ዓ. ም. ነሐሴ 16 ቀን ሰኞ ዕለት ተጀመረ ። በጦርነቱም ምኒልክ ድል አድርገው አንድ ሺ ጠመንጃና አንድ መድፍ ሲማርኩ አቶ በዛብህ ግን አምልጠው ወደ አፍቀራ ሸሹ ።

ምኒልክ በአጤ ቴዎድሮስ ተማርከው ከመወሰዳቸው በፊት አቶ በዛብህ ብዙ ጀብዱ የሠሩ ሰው ነበሩ ። አጤ ቴዎድሮስ ወደ ሸዋ በመጡ ጊዜ “የጌታዬ ኃይለ መለኮት ልጅ ነፍሴ እያለች አይማረክም...” ብለው ምኒልክን ይዘው ወደ በረከት ከሐዱት መኳንንት አንዱ ናቸው ። በረከት ከተባለው ሥፍራ ከቴዎድሮስ ሠራዊት ጋር በጀግንነት ተዋግተው በመጨረሻም ቆስለው በቴዎድሮስ ሠራዊት የተማረኩ ናቸው ።

ከአሥር ዓመታት በፊት ይህን ያደረጉ ሰው ከአሥር ዓመት በኋላ ደግሞ ጠላት ሆነው ምኒልክን አላስገባም ብለው ጋዲሎ ላይ መዋጋታቸውን ያየች ሴት ፤—

“የበረከት ለታ ከሽንጡ ተወግቶ ፤

ከሻንቅላ ጋራ አብሮ ተቆራኝቶ ፤

አገር ለምኒልክ እያለ ቆይቶ ፤

ሊወጋቸው ሔደ የሰው ነገር ሰምቶ ።

አንተም አደረግሽኝ የመነኩሴ ፈራጅ ፤

የሙት ልጅ ሲቀበል እንዲህ ነወይ ወዳጅ” ብላ ገጠመች ።

ይህንን የጋዲሎን ከፍተኛ ድል የቀመሱት ምኒልክ ከብረት አምባ ከተባለው ሥፍራ የተከማቸ ሌላ አንድ ሺህ ጠመንጃና ሶስት መድፎች ስላገኙ የጦር ኃይላቸው እየተጠናከረ ሔደ ። በብዙ አጃብም ከአባታቸው ከተማ አንኮበር ገቡ ።

ምኒልክ አንኮበርን ትተው ከተማቸውን ልቼ ካደረጉ በኋላ አፍቀራ ምሽግ ገብተው የነበሩት አቶ በዛብህ የምኒልክን ሠራዊት መበርከት አይተውና አቅማቸውን ገምተው “ይማሩኝና ልግባ” ብለው ወደ ምኒልክ ላኩ ። ይህንን መልክት አቶ በዛብህ ወደ ምኒልክ ሲልኩ ከአቶ በዛብህ ጋር አፍቀራ ያለ አንድ ሰው ደግሞ በጐን “ይማሩኝ ማለቱ በከተማም ሆኖ ሠራዊትዎን እያባበለና እያሰረ የረጋውን አልጋዎን ሊያፈርስ ነው እንጂ ለእርቅ ብሎ አይደለምና እንዳይዘነጉ ለት ይሁን” ብሎ ለምኒልክ ላከባቸው ።

ከምኒልክ ዘንድ ያሉ መኳንንቶችም “ውሸቱን ነውና አይማሩት ። አልጋዎን ከማናወጥ አያርፍም” ብለው ቢያማከሩዋቸው “ከሆነም ወደፊት አየዋለሁና ምሬዋለሁ ፤ ይግባ”አሉ ። አቶ በዛብህም ነገር ማውጠንጠናቸውን ጀመሩ ። ውስጥ ውስጡን ሠራዊትና መኳንንቱን እያስማሉና እያስገዙ በምኒልክ ግልበጣ ላይ ያሴሩ ጀመር ።

ይህ የአቶ በዛብህ ሴራ ወሬው ተሰማ ። ምኒልክም አንዱን አሽከራቸውን ጠርተው “በአቶ በዛብህ ወዳጅ ባንዱ ስም የእኩሴ አሽከር ነኝ ብለህ ሰልላሽው ተመለስ ....” ብለው ላኩት ። ያም አሽከር ከአቶ በዛብህ ዘንድ ሔዶ የወዳጅዎ የእኩሴ አሽከር ነኝ ብሎ ነገራቸው ። አቶ በዛብህም እውነት መስጧቸው “....ቢሆንልኝ አልጋዬን አገኛለሁ ። ባይሆንልኝ ደግሞ ከጋላ አገር እገባለሁ ....” ብለው ለአሽከሩ ነገሩት ። ከምኒልክ የተላከው አሽከርም ይህን መልክት ለምኒልክ ነገረ ።

አጤ ምኒልክ ሕዝቡ የሚያወራው እውነት መሆኑን ካረጋገጡ በኋላ አቶ በዛብህን አስያዙዋቸው ። አቶ በዛብህ ከተያዙ በኋላ ቤታቸው ሲበረበር ክዳታቸውን የሚናገሩ ከየመኳንንቱ ጋራ የተጣጣፉዋቸው ደብዳቤዎችም ተገኙ ። ችሎት እንዲደረግም ታዞ በችሎቱ ላይ ምኒልክ በደላቸውን ለችሎቱ ነግረው ደብዳቤዎቹንም አሳይተው ፍርድ ጠየቁ ። ችሎቱም በአቶ በዛብህ ላይ የሞት ፍርድ ፈረደባቸው ። የሞት ፍርዱን እንዲያፀኑ የመጨረሻው የውሳኔ ተራ ለምኒልክ ሲደርስ “....እንደምታውቁት በድሎኛል ። እሱ የሌለውን ፣ እኔ ባለኝ ባባቴ አልጋ ልቀመጥ ብል መንግሥቱን ማናወጥ ጀመረ ። አባቴ አገር ልግባ ብል አትገባም ብሎ ተዋጋኝ ። ደጋግሞ ቢበድለኝም ፣ ንስሐ ገብቶ ፣ ተጠጥቶ ለክፉ ቀን የሚሆነኝን በዛብህን የመሰለ ጀግና አልገለውም ምሬዋለሁ ። ዳግመኛ ግን እንዳያጠፋ ይመከርልኝ ። ከእርሱም ጋር ሆነው ያሴሩብኝን ሁሉ ምሬአቸዋለሁ” ብለው ያልተጠበቀ ፍርድ ፈረዱ ።

ምኒልክ አቶ በዛብህን ከማሩዋቸው በኋላ መኳንንቱ ተሰብስቦ “አቶ በዛብህ የሚመካው አፍቀራ ባለው ምሽግና መሣሪያ ስለሆነ እንዲያስረክብ ይታዘዝ” ብሎ ወሰነ ። በዚሁ ውሳኔ መሠረት አቶ በዛብህ አፍቀራ ያለውን ምሽጋቸውንና መሣሪያቸውን ሁሉ እንዲያስረክቡ ታዘዙ ። አቶ በዛብህም ምሽጋቸውን ለማስረክብ ወደ አፍቀራ ሔደው ሲመለሱ “ምሽጉን ለማስረክብ አሽከሮቼ እምቢ አሉኝ....” ብለው ለምኒልክ ነገሩ ። ይህን የሰማው መኳንንትም “እሱ ራሱ እየመከራቸው ነው እንጂ ከልብ ቢይዛቸው መች እምቢ ይላሉ? አሁንም እጁ ተይዞ አምባው በጦር ይሰበር” ብለው ወሰኑ ። አቶ በዛብህም ተይዘው ወሀኒ ገቡ ።

የአፍቀራን ምሽግ ለመደምሰስም ጦር ተላከ ። በጦርነቱም ላይ ከሁሉም ወገን ብዙ ሰው አለቀ ። ጀግናው የጦር አለቃ የነበሩት አቶ ጉላስም በዚያ ውጊያ ላይ ሞቱ ። ድሉ ግን ለምኒልክ ሆነ ። ከዚህ በኋላ ሲቃውንቱና መኳንንቱ ይፍረዱባቸው ተብሎ አቶ በዛብህ እንደገና ከችሎት ቀረቡ ። በችሎቱም ላይ ስለምኒልክ ሆኖ የቆመው ተሟጋች የአቶ በዛብህን ወንጀል ከሥር ጀምሮ ያስረዳ ጀመር ።

“መጀመሪያ አቶ በዛብህ የማይገባውን በአባቴ አልጋ ተቀምጦ ከመቅደላ አምልጩ ብመጣ አላስገባ ብሎ ጋዲሎ ላይ ተዋጋኝ ። ዳግመኛም ማረኝ ብሎ ከማርሁት በኋላ በከተማዬ ተቀምጦ ያሴርብኝ ጀመር ። በዚህም ምሬው አምባውን አፍቀራን አስረክበኝ ብለው ባሽከሮቼ እያመካኝ ሳያስረክበኝ ቀረ ። አምባውንም ለማፍረስ ብዙ ሰው ሞተበት ። ይህን ሁሉ አይታችሁ ፍረዱ” የሚል ክስ አቀረበ ።

በችሎቱ የተሰበሰበው መኳንንትና ሊቃውንትም አቶ በዛብህ ለተከሰሱበት ወንጀል ምላሽ ሳይሰጡ እየተነሱ መፍረድ ጀመሩ።

በዚያን ጊዜም ቢሆን እንደነበረው ሕግ መሠረት ችሎቱ የሚፈርደው አንድ ተከላሽ ለተከሰሰበት ክስ መልስ ከሰጠ በኋላ ነበር። ለአቶ በዛብህ ግን ይህ ደንብ አልተሟላቸውም። አቶ በዛብህ ችሎት ከመቅረባቸው በፊት ጧት ከእስር ቤት እንዳሉ ላንድ አጠገባቸው ላለ ሰው “ዛሬ ሌሊት በሕልሜ ክፉ ሕልም አይቻለሁና ፈርቻለሁ” ብለው ቢነግሩት ሰውየው “አይዝዎ ። ምንም የለብዎም ። አይፍሩ” እያለ አጥናናቸው ። አቶ በዛብህም “እንደምን አይዘህ ትለኛለህ ። ንጉሡ በውነት ምሬሃለሁ እንዳይሉ ልጅ ናቸውና የልባቸውን የሚያሠራቸው የለም ። ባጠገባቸውም ያሉት መኳንንቶች ብንለቀው ምን ያደርገናል የማይሉ ፈሪዎች ናቸው ። ስለዚህ ይገድሉኛል እንጂ ምንም አልተርፍም” ብለውት ነበር። ስለዚህ ይሆን አቶ በዛብህ ለቀረበባቸው ክስ መልስ ሳይሰጡ መኳንንቱ ፍርድ የጀመረው?

በችሎቱ ላይ የተሰበሰበው ሊቃውንትና መኳንንት ሁሉ እየተነሳ በአቶ በዛብህ ላይ የሞት ፍርድ ፈረደባቸው ። ከፈራጆችም መሀል አቶ ሠራዊቱ የሚባሉ ተነስተው በእግራቸው መሬቱን እየደበደቡ “... አንተ ያልሞትህ ማን ይሞት ኖርዋል? ትሞታለህ” ብለው ተቀመጡ። አቶ ሠራዊቱ በጦርነት ላይ ፈሪ ናቸው እየተባለ የሚወራውን አቶ በዛብህ ያውቁ ነበርና ለአቶ ሠራዊቱ አነጋገር አቶ በዛብህ ሲመልሱ “እኔ ስሞት የአማራ፣ የጋላ፣ የእስላም ጀግኖች ተጨምረው ፈርደው እሞታለሁ እንጂ እንዳንተ ያለው ፈሪ ብቻ ፈርዶ እሞታለሁን ። አንተ የመግደያው ጦር ማመሙንና አለማመሙን ወዴት ታውቀዋለህ?... ” እያሉ አሳቁባቸው ። ሌላውም አነጋገር በችሎቱ የተሰበሰበው ፈራጅ ሁሉ ፈሪ ብቻ ነው ማለታቸው ነው።

ከፈራጆቹ አንደኛው ግራዝማች ባዩ የሚባሉ ተነስተው ሲፈርዱ “... አቶ በዛብህ እንደኔ አድርጎ ያጠቃውና ያዋረደው ሰው የለም ። በአቶ በዛብህ ላይ ክፉ ቂም አለኝ ። ቢሆንም በዛብህን የመሰለ ጀግና ለክፉ ቀን የሚሆን ነውና ይሙት ብዬ በሱ ላይ አልፈርድበትም” ብለው ተቀመጡ። በመጨረሻው የሞቱ ፍርድ ጠናባቸው ። በጠመንጃ ጥይት እንዲገደሉም ተፈርዶባቸው ሲገደሉ ልብሳቸው በእሳት ተያይዞ ራሳቸውም ተቃጠለ።

አንዳንድ ሰዎች አቶ በዛብህ የተገደሉት ጧፍ የተነከረ ቀሚስ አልብስዋቸው ስለሆነ ልብሳቸው በእሳት ተያያዘ ይላሉ። ይሄ የማይመስል ነገር ነው። አንድ ሙሉ ቀሚስ በጧፍ ከመንከር ይልቅ በእሳት ተቃጥሎ ይገደል ቢባል ይቻል የለ? ብላቴን ጌታ ኅሩይ

ግን“ . . . . በዚያ ዘመን የነበረው ጠመንጃ በባሩድና በጨርቅ እየተደቀ ደቀ በካምሱር የሚተኮስ ነበርና ከባሩዱ ኃይልና ብዛት የተነሳ የለበ ሰው ልብስ ተያይዞ ስለነደደ ሥጋውና አጥንቱ ተቃጠለ . . . . ” ይላሉ ። የአቶ በዛብህ ወገኖችም የተረፈውን ለቃቅመው ደብረ ብርሃን ወስደው ቀበሩዋቸው ።

አልቃሽ “አንተም ጨካኝ ነበርክ ጨካኝ አዘዘብህ ፡

እንደገና ዳቦ እሳት ነደደብህ ።

ጋላም አርፈህ ተኛ አውልቀህ ጀባህን ፡

አማራውም ተንፍስ አራግፍ ኮርቻህን ፡

በእሳት አቃጠሉት የሚያባንንህን” ብላ ገጠመችላቸው ።

ምኒልክም በ1858 ዓ. ም. ነሐሴ 24 ቀን በአጤ ቴዎድሮስ ዘመነ መንግሥት “ምኒልክ ንጉሠ ሸዋ” ተብለው ነገሡ ።

የግዛት መስፋፋት

ምኒልክ የተወለዱት ደብረ ብርሃን አቅራቢያ በሚገኘው አንጉለላ ውስጥ ነው። ያደጉትም ከሸዋ ኦሮሞ ልጆች ጋር እየተጫወቱ ነው። ከመቅደላ አምልጠው ሸዋ ሲገቡም ለመጀመሪያ ጊዜ ያረፉት ከቢሸፍቱ ደቡብ ባለው ከአዳው ኦሮሞ ከቡታ ቤተሰቦች ዘንድ ነው። በሸዋም ላይ ሲነግሱ የረዱዋቸውና ሸዋን ያስተባበሩላቸው አብሮ አደግ ጓደኛቸው ኦሮሞው ገብና ዳጩ ናቸው። ገብና የቱለማ ኦሮሞ መሪ የዳጩ ልጅ ናቸው። ገብናም የምኒልክን ግዛት ያዘጋጁና ያመቻቹ ታላቅ ሰው ናቸው።

ምኒልክ ከመቅደላ አምልጠው ሸዋ በገቡ ጊዜ ሸዋ የሚባለው፣ አንኮበርን ጨምሮ መንዝና አካባቢው ነበር። ምኒልክ በእነዚህ ቦታዎች ላይ ያሉትን ባላባቶች አስገብረው ራሳቸውን ንጉሠ ሸዋ ካሉ በኋላ “የአባቴን ግዛት መልሼ መያዝ አለብኝ” ይሉ ጀመር። የምኒልክ አያት የሸዋው ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ሲሞቱ ወዲያውኑ የሸዋ ግዛት በየባላባቱ ተከፋፍሎ እያንዳንዱ ለማንም የማይገብር ራሱን የቻለ መንግሥት ቢጤ ሆኖ ነበር።

ምኒልክ የኦሮሞ ተወላጅ የሆኑትን አቶ ገብናንና ሌሎቹንም ረዳቶቻቸውን አማክረው የሸዋን ግዛት ለማስፋፋት ተስማሙ። የዚያን ጊዜ የሸዋን ግዛት ለማስፋፋት ወይም እንደነበር ለማድረግ የተነሱበት አንዱ ምክንያት ኢትዮጵያን ዙርያዋን የከበቡ ቅኝ ገዢዎች ለእያንዳንዱ ባላባቶች ስጦታ በመስጠትና በማባበል የኢትዮጵያን ግዛት እየቆረሱ ወደራሳቸው ቅኝ ግዛትነት ይደባልቁ ስለነበር እነዚያን ቅኝ ገዢዎች ለማቆም ነበር።

ምኒልክ ከመጀመሪያው ጀምረው አብዛኛው ሥራቸው፣ ነገሮችን በሰላም መጨረስ ይወዱ ስለነበር በሸዋ አካባቢ ላሉት ለተከፋፈሉት የኦሮሞ ባላባቶች “ያላደጋችሁኝ ልጃችሁ፣ አብረን ያደግን ባልንጀራችሁ ነኝና በአባቴ አልጋ ከተቀመጥሁ በፍቅር ተገዙልኝ” እያሉ መልክተኛ ይልኩባቸው ጀመር። ከድሮ የልጅነት ጓደኞቻቸው አንዳንዶቹ በአሁኑ ጊዜ በሞቱት አባቶቻቸው ምትክ የባላባትነቱን ቦታ ይዘዋል። የቅርብ ጓደኞቻቸው ከነበሩት አንዳንዶቹም ለምኒልክ ገብተው እነገብናን የመሳሰሉት የቱለማ ባላባት ልጆች አብረው ይኖራሉ።

የአቶ ጉበና ሚስት ደግሞ የሰላሌው የኦሮሞ ባላባት የቢሩ ነገዎ ልጅ ናቸው። አንዳንድ ፀሐፊዎች ግን የቢሩ ነገዎ እህት እንጂ ልጅ አይደሉም ይላሉ። ሁሉም ቢሆን የባላባት ዘር ናቸው። ይህን በመሳሰለው መቀራረብ ምኒልክና ጉበና እሺ ያለውን በፍቅር፣ እምቢ ያለውን በጦር ለማስገበር ተስማሙ። በወዳጅነት እንዲገቡ ከተላከባቸው የኦሮሞ ባላባቶች አንዳንዶቹ የምኒልክ አገዛዝ እንዴት እንደሆነ ጉበናን ይጠይቁ ጀመር። ጉበናም ከምኒልክ ጋር በምክር የጨረሱትን “ግዛታችሁና ባላባትነታችሁ አይነካም። ግን ለመሀከለኛው ለምኒልክ መንግሥት በያመቱ ግብር ትከፍላላችሁ። የተበታተነው ኦሮሞ አንድ ሆኖ ይተዳደራል” እያሉ ይነግሩ ጀመር።

ቼሩሊ እንደ ዓፈው ለመጀመሪያ ጊዜ የሚታው ባላባት ቢራቱ ጉሌ በምኒልክ አሳብ ተስማምቶ ገባ። ምኒልክም ቢራቱ ጉሌን ሸልመው ግዛቱን መረቁለት። የጉለሌው ባላባት ቱፋ ሙና አልገባም። አልገብርምም ብሎ እምቢ አለ። ቀደም ብለው በገቡት በአቢቹና በቢራቱ ቢመከርም እምቢ ስላለ ጦርነት ገጥሞ በጦርነት ተገደለ። በውድ ሳይሆን በግድ የጉለሌው የባላባት መንግሥት ከቀረ በኋላ ለጉለሌ ባላባትነት የሚገባውን ከዚያው ከሕዝቡ አስመርጠው ሾሙ። የሸዋ ኦሮሞም “እንደ ቴዎድሮስ ይቆርጣሉ ብለን ነው እንጂ ግዛታችን ከኛ የማይመጣ ከሆነ እንገባለን” እያለ ብዙው በሰላም ገባላቸው።

የሸዋ ኦሮሞን ከያዙ በኋላ የጉበናን ፈረስ አስቀድመው ይጓዙ ጀመር። በ1866 ዓ. ም. በጥቅምት ወር መራቤቱን፣ ጉመሮንና ቸሃን አስገቡሩ። በ1873 ዓ. ም. ጥሙጋንና አዳልን (አፋር) አዘሉ ድረስ ያለውን አገር በጦር ኃይል አስገብረው እንደ ጥንቱ የኢትዮጵያ ግዛት እንዲሆን በሸዋ ሥር አደረጉት። ይህም ቢሆን የፈረንሳይ፣ የኢጣሊያ፣ የግብፕና የእንግሊዝ መንግሥታት አፋርን ለመያዝ እርስ በራሳቸው እየተሻኩቱ ስብከታቸውን አላቆሙም ነበር። ይህን ጉዳይ የሚያውቁት ምኒልክ ለእነኚህ ለተጠቀሱት መንግሥታት በሙሉ ለእያንዳንዳቸው “አባቶቼ ይገዙት የነበረውንና በኋላ ጊዜ የከዳውን የአዳልን ግዛት መልሼ በእጄ ስላደረግሁት ደስ ብሎኛልና እርስዎም ወዳጄ ስለሆኑ ደስ ይበሉት” እያሉ ደብዳቤ ያፋላቸው። ይህም ግዛቱ የኢትዮጵያ መሆኑንና ገዢውም እሳቸው መሆናቸውን ለማሳወቅ ሲሆን በሌላው በኩል እነኚህ ኤሮፓውያን የአፋርን ግዛት እንደ ተመኙት እንይዛለን ቢሉ ጦርነት የሚገጥሙት ከምኒልክ ጋር መሆኑን ለማሳወቅ ጭምር ነው። ይህም አልቀረ በአድዋ ጦርነት ትረካ እንደገለጽ ኩት ከድቶ ለቅኝ ገዥዎች ሊገባ የነበረውን የአውሳን ባላባት እንደገና በጦርነት አስደበደቡት።

7-05 968

አርሲ

ደጃች ወልደ ገብርኤል አርሲን ለማቅናት ዘምተው አገሩን ቢይዙም የአርሲ ኦሮሞ አንገዛም እያለ በማስቸገሩ ምኒልክ በ1874 ዓ.ም. ዘምተው ነበር ። አብዛኛው የአርሲ ሕዝብ አሜን ብሎ ሲገብር አንዳንድ ባላባቶች አስቸግረው ነበር ። ምኒልክም በ1874 አርሲን መትተው አስገበርኩ ብለው ተመለሱ ። የምኒልክን መመለስ ያወቀው የአርሲ ሕዝብ እንደገና በገዢው በደጃዝማች ወልደገብር ኤልላይ አመፀ ።

ምኒልክ በ1878 ዓ.ም. እንደገና ወደ አርሲ ለመዝመት ግን በት 5 ቀን ከእንጦጦ ተነሱ ። በሶዶ ፣ በከንባታ ፣ በዙዋይ አልፈው ጭላሎን ፣ ሳቶን ፣ ዲጋሎን አስገብረው አልባሶ ሜዳ ሠፈሩ ። በዚህም ጊዜ ኮጂ የሚባለው የአርሲ ባላባት ለሊት ከደጃች ወልደ ገብርኤል ሠፈር ገብቶ አደጋ አደረሰ ። 700 ያህል ሰዎችም ገደለ ። ምኒልክ የሠፈሩት ከደጃች ወልደገብርኤል ሠፈር ራቅ ብለው ነበርና የአደጋውን መድረስ አልሰሙም ። በዚያው ለሊት አንዲት የሸሸች ሴት ከንጉሡ ሠፈር ገብታ የአደጋውን መድረስ ነገረች ። በማግሥቱም ምኒልክ ለደጃች ወልደገብርኤል ርዳታ ላኩ ። የእርዳታውን መድረስ ያላወቀው የአርሲ ሕዝብ እንደልማዱ ለሊት አደጋ ለመጣል ሲመጣ የምኒልክ ሠራዊት ፈጀው ። ከዚህ በኋላ አንዳንድ ጥቃቅን ግጭቶች ከመደረጋቸው በስተቀር የአርሲ ሕዝብ ገበረ ። ንጉሥ ምኒልክም ለአርሲ አገታቸውን ራስ ዳርጌን ሾሙ ።

የአርሲ ባላባቶች በገበሩበት ጊዜ የምኒልክ ሠራዊት ከአርሲ ሕዝብ ብዙ ሰው ማርኮ ነበር ። በዚያን ዘመን በየትም አገር ላይ እንደሚደረገው ሁሉ በጦርነት የተማረከ ለማራኪው ባርያ ይሆን ነበር ። የሸዋውም የምኒልክ ሠራዊት የማረከውን ሰው ባርያ አድርጎ ያዘ ። ይህን ያወቁት ምኒልክ በዚያው በአርሲ ውስጥ እንዳሉ ሠራዊታቸውን ሰብስበው አዋጅ አስነገሩ ። አዋጁም “...አሩሲን ከግራኝ ወዲህ የገዛውና ያስገበረው የለም ። እኛ ጥንትም የኛ ነው በማለት መጣን በት እንጂ እርሱ አልመጣብንም ። ባለማወቁ እከላከላለሁ ብሎ አለቀ ፣ ተገዳም ። ግን ባርያ አድርገን ልንገዛው አይገባንም ። ወንድማችን ነውና የማረከውን የሰው ምርኮኛ ሁሉ ልቀቅልኝ ። በአዋጅ ከለመንሁ በኋላ ወስልተህ የአሩሲን ሰው ባርያ አድርገህ የያዝህ ከተገኘህ እጣላለሁ ። ልቀቅ ብያለሁና ልቀቅ... ላምና ከብቱ ለስንቅህ ይበቃሃልና ሰዉን ልቀቅልኝ ።...” የሚል ነበር ። ከዚህ በኋላ የምኒልክ ወታደር የሚሸጠውም ሆነ የሚያሠራው ባርያ (ምርኮኛ) በማጣቱ ቢናደድም የያዘውን ሁሉ ለቀቀ ።

ወለጋ

የጐጃሙ ንጉሥ ተክለሃይማኖት ሠራዊታቸውን ወደ ወለጋ እየላኩ በግብር መልክ ሳይሆን በዝርፊያ ወለጋን አዳክመውታል። የወለጋው ባላባት ሞረዳ ከንጉሥ ተክለሃይማኖት ጋር በውድም ሆነ በግድ ተወዳጅተዋል። የእንባቦ ጦርነት በሚለው አርእስት ውስጥ እንደገፍኩት የሸዋው ምኒልክና የጐጃሙ ተክለሃይማኖት በወለጋ ምክንያት እንባቦ ላይ ተዋግተዋል። ንጉሥ ተክለሃይማኖት የወለጋውን ባላባት ሞረዳን ሲይዙ ንጉሥ ምኒልክ ደግሞ ልጅየውን ኩምሳን በወዳጅነት ያዙ።

ንጉሥ ምኒልክ በ1878 ዓ. ም. ጐብና ዳጩን ወደ ወለጋ ልከው ጐብና ከኩምሳ ጋር እንዲነጋገሩ አደረጉ። ጐብናም የንጉሥ ምኒልክን አሳብ ለኩምሳ ሲናገሩ “... በሰላምና በፍቅር ብትገቡ መሬት የናንተ ነው። በወለጋም ከኩምሣ በላይ የሚሾም ሰው የለም። አገሩንም የምታስተዳድረውና የምታስገብረው አንተው ባላባቱ ኩምሣ ነህ። ለምኒልክ መገዛትህን የምታስታውቅበት በየዓመቱ ለምኒልክ ትገብራለህ... ከዚህ በተረፈ በበላይነት እንጂ በውስጥ ግዛታችሁ አንገባም... ” ብለው በዚህ ከተስማሙ በኋላ ባላባቱ ኩምሳ ገቡ። ንጉሥ ምኒልክም ኩምሣን ክርስትና አስነስተው ስማቸውን ገብረ እግዚአብሔር አሏቸው። ከዚያም በኋላ የደጃዝማችነት ማዕረግ ሰጥተው የወለጋ ገዥ ብለው ሾሟቸው።

በ1880 ዓ. ም. ደርቡሾች ወለጋን ወረሩ። ምኒልክም በጐንደር በአምባ ጫራ በኩል የመጣውን የደርቡሽ ጦር ለመውጋት ሄደው በአጤ ዮሐንስ ትእዛዝ ተመልሰው እንጦጦ መግባታቸው ነበርና በወለጋ በኩል የገባውን የደርቡሽ ጦር እንዲወጉ ራስ ጐብናን አዘዙዋቸው። ራስ ጐብናም ሔደው ተዋግተው ድል አድርገው ተመለሱ። ለአጤ ምኒልክም ግዳይ ጣሉ። ምኒልክም ፈረስ ከነወርቅ መጣብሩ፣ ባለወርቅ ጋሻ፣ ባለወርቅ ጫሜ ጐራዴ፣ ማለፊያ ጠበንጃ፣ የወርቅ ዝናር፣ ባለወርቅ ለምድ፣ ወርቅ ኮፊያ፣ ግምጃ ሱሪ፣ ግምጃ መታጠቂያ፣ ቀጭን ድርብ ሸለሙዋቸው።

ከፋ

የከፋም ታሪክ ከወለጋው ጋር የተያያዘ ነው። ጐጃሞች ወለጋንም፣ ከፋንም ያስገብሩ ነበር። ምኒልክም ከፋና ወለጋ የሸዋ ግዛት ስለሆነ አትግቡብኝ እያሉ ለንጉሥ ተክለሃይማኖት ቢልኩም ንጉሥ

ተክለ ሃይማኖት በራስ ደረሰ የሚመራ ጦራቸውን ወደ ከፋ በመ ላክ ኃይላቸውን አጠናከሩ ።

በ1874 ዓ. ም. ምኒልክ ሱሉልታ ሠፍረው ታሪካዊ ቦታዎችን እያስቆፈሩ በማስወጣት ላይ እንዳሉ ጉጃሞች አባጆቢርን የጉማ ውን ገዥ ድል አድርገው ገደሉት ። አገሩንም አጠፉት የሚል መልክት መጣላቸው ። ንጉሥ ምኒልክም ይህን እንደሰሙ ራስ ጉበ ናን ጠርተው በማግሥቱ ወደ ከፋ እንዲዘምቱ አዘዙዋቸው። ጉበና ወደ ከፋ ሲዘምቱ ምኒልክ ወደ አርሲ ዘመቱ ። ምኒልክ ከአርሲ ዘመቻ ተመልሰው አዋሶ ላይ ሲደርሱ ከራስ ጉበና የተላከ “... ከራስ ደረሰ ጋር ጉማ ላይ ተገናኘን ። ያስገበሩትንም ገንዘብ ሁሉ ተቀበልናቸው ። እንግዲህ አጤ ምኒልክ ከሰጧችሁ አገር እንዳታልፉ ብለን አስምለን አስገዝተን ተራርቀን ወደ አገራቸው ተመለሱ ። እኛም መጣን...” የሚል ደብዳቤ ደረሳቸው ።

ጉጃሞች ከጉበና ጋር በእርቅ ከተስማሙ በኋላ በዚያው ዘመን ውላቸውንና መሀላቸውን አፍርሰው ንጉሥ ተክለሃይማኖትን ይም ጡልን ብለው ልከው ራስ ጉበናን ለመውጋት ተጓዙ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ተነሡ የሚል መልክተኛ ከራስ ጉበና ተልኮ ወደ ንጉሥ ምኒልክ መጣ ። ይህም በተሰማ ጊዜ ክተት ሠራዊት ምታ ነጋሪት ብለው ከእንጦጦ ከተማቸው ተነሱ ።

ምኒልክ አዋሽን ተሻግረው ጥቁር መሬት ሲደርሱ ከአባ ጄፋር ተልኮ የመጣ ነጋዴ ጉጃሞች ጉማንና ወለጋን ሁሉ አጠፉት ብሎ ነገራቸው ። ከዚያም በፍጥነት ተጉዘው ኖኖ ላይ ለጋ አናን በተ ባለ ቦታ ከራስ ጉበና ጋር ተገናኙ ። በዚህ ጊዜ ጉጃሞች ሱጴ ላይ ሠፍረው ነበርና ከራስ ደረሰ ሰዎች ፊታውራሪ ይመር ተልከው ወደ ንጉሥ ምኒልክ መጡ ። ንጉሥ ምኒልክም ፊታውራሪ ይመርን ድንኳ ናቸው ውስጥ ተቀብለው “... ከአባይ ወዲህ ምን ግዛት አላችሁ? እኔ በፍቅር ስለወዳጅነት አሞሩን ፣ ሆርን ፣ ጉድሩን ፣ ግንደበረትን የቀዲዳን አገር ለንጉሥ ተክለሃይማኖት ብስጠው እያለፋችሁ ሌላ ውን አገር ትወጉ ጀመር ። ተጠማኝ ቢሰነብት ባለርስት ይሆናል የሚ ሉት በእናንተ ደረሰ ። አሁንም የሰጠሁትን አገሬን ወስጃለሁ ። እናን ተም አባይን ተሻግራችሁ ወደጌታችሁ ሂዱ ። ጌታችሁ ግን አገሩን ከወሰዱብኝ እዋጋለሁ ብሎ የመጣ እንደሆነ ከጌታችሁ ጋር እንድት መጡ ፈቅጄላችኋለሁ” ብለው ላኩዋቸው ። ከዚህ በኋላ የእንባቦ ጦር ነት ተነስቶ ንጉሥ ምኒልክ ድል አደረጉ ። ይህንንም የእንባቦ ጦር ነት በሚለው አርእስት ሥር ጽፈዋለሁ ።

የጂማው ሠልጣን ዳግማዊ አባጁፋር ፡ ለምኒልክ እገብራለሁ ካሉ በኋላ ዛንዚባር ካሉ አረቦች ጋር በመላላክ ወዳጅነት ፈጥረው ነበር ። አባጁፋር የአባታቸውን የጎሞልን ዙፋን የወረሱት በ1870 ዓ. ም. ነው ። በግዛቱ ውስጥ መነጋገሪያው ቋንቋ አረብኛ እንዲሆንና የአረብኛ ትምህርት እንዲሰጥ ታወጀ ነበር ። በኢትዮጵያ ያለው ማንኛውም ኢትዮጵያዊ የተሻለ ኑሮ ለመመሥረት ወይም ለንግድ ከሸዋ ፣ ከወሎ ፣ ከጎረቤት ፣ ከጎንደር ወደ ጂማ የሚገባውን ሰው ሁሉ እያስያዙ በግድ በእስልምና ሃይማኖት እንዲገቡ ያደርጉ ጀመር ። ይህን የሰሙት ንጉሥ ምኒልክ “ . . . . አገሩን የአረብ አገር ማድረግም እንደሆነ ቁርጡን ንገረኝና ውላችን ይፍረስ. . . . ” ብለው ላኩባቸው ። አባጁፋርም መልስ ሳይሰጡ ዝም አሉ ። ምኒልክም በትግስት ጠበቁ ።

ንጉሥ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ከተባሉ በኋላ በ1882 ዓ. ም. ሕዳር 9 ቀን አባጁፋር ግብር ለመገበር ወደ ምኒልክ ዘንድ መጡ ። አጤ ምኒልክም “ . . . ካገርህ የገባውን ክርስቲያን ሁሉ ሰብስቦህ አምጣ. . . . ” ብለው አባጁፋርን በወህኒ አዛዥ ወልደጸዲቅ እጅ አስጠበቋቸው ። አባጁፋርም ባገራቸው ውስጥ ያለውን ክርስቲያን ሁሉ ለቀቁ ። ከዚህ በኋላ አገራቸውን መልሰው ሰጥተው ሾመው ሸልመው ሰደዱዋቸው ።

አባጁፋር በአባታቸው ሥልጣን ሥርና ራሳቸውን ችለው ከ1861 ዓ. ም. ጀምሮ እስከ 1934 ዓ. ም. ድረስ ጂማን የገዙ ባላባትናቸው ። አባጁፋር ለምኒልክ ገብረው የምኒልክ ወዳጅ ሆነዋል ። ጂማንም ቢሆን በንግድ የታወቀች አገር አድርገዋታል ። በተለይ በባርያ ንግድ አገሪቱ እውቅ በመሆንም ምኒልክ ይህን የባርያ ንግድ እንዲተወ. በ1902 ዓ. ም. የካቲት 8 ቀን በተፃፈ ደብዳቤ አስጠነቀቋቸው ።

ይድረስ ካባ ጅፋር

ይህንን የደንብ ወረቀት ጽፈንልሃል ።

ከጃንጅሮ ወዳንተ አገር የመጣውን ጋላ እንግዲህ ከጄ ከገባልኝ ብለህ ጭቡ አድርገህ ባርያዬ ነህና አንተንም ልበድለህ ፣ ልጅህንም አምጣና እንደከብት ልሽጠው ፣ ልለውጠው አትበል ። ይህን ያህል ዘመን አባቶቻቸው ከአባቶችህ ፣ ልጆቹ ካንተ ጋር አብረው ኑረው ባርያ ሊባሉ አይገባም ። ባደባባይም ባርያዬ ነው እያልክ አትሟገት ። የሰው ባርያ የለውም ። ሁላችንም የእግዚአብሔር ባርያዎች ነን ። እግዚአብሔር መርጦ ፡ ከሰው አልቆ ሲያስገዛ ጊዜ በሰው መጨከን አይገባም ። ለሰው ቢያዝኑ ዕድሜ ይሰጣል ።

ለባጽፋር

ከኔም ጋር በእግዚአብሔር ቸርነት ጉንደሬ ሁሉ ተሰብስቦ እዚህ ሸዋ መጥቶ ተቀምጧል። አገሬ ልግባ ያለ እንደሆነ ባርያ ነህ ተብሎ ሊያዝ ነውን።

ደግሞም እወደደበት እተመኘው ቦታ ላይ ይቀመጣል እንጂ ካንተ አገር ተነስቶ ወደ ጃንጆሮ ቢሄድ፣ ወደሌላ ወደ ወደደው አገር ቢሄድ የኔ ዜጋ ነው ብለህ ልትይዝ አይገባም። የጃንጆሮው ሰው፣ የሌላም አገር ሰው አንተን ወዶ ወዳንተ አገር ቢገባ የጃንጆሮም ገዢ፣ ሌላውም ገዢ ሁሉ የኔ ዜጋ ነው ብሎ አይያዝ። ድህው እወደደው እተመኘው ቦታ ይደር።

የካቲት ፳ ቀን ፲፱፻፪ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ።

ምኒልክ ይህን ደብዳቤ ለአባ ጅፋር ከመፃፋቸው ሁለት ዓመት በፊት በመላው ኢትዮጵያ የባርያ ንግድ እንዲቀር አውጀው ነበር። አዋጁም “... የባርያ ነገር አትሸጥ፣ አትግዛ ብዬ ከዚህ ቀደም ባዋጅ አስከልክቶ ነበር። አንተ ግን ውስጥ ለውስጥ መሸጥክን መግዛትህን የማትተው ሆንክ። ይልቁንም በዳር በዳር ያለው ሚስቱንም፣ ልጁንም ይሸጥ ዠመር ማለት ሰማሁ። አሁንም በዳር አገርም በሌላም አገር ቢሆን ባርያ መሸጥና መግዛትክን ተወኝ።

“እንግዲህ ግን ባርያ ስትሸጥ፣ ስትገዛ የተገኘህ ሰው እስከ ዘመ ድህ እያሰርሁ ሥራ ለሚሠራ ሰው እሰጥሃለሁ።

የካቲት ፳፱ ቀን ፲፱፻፪ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ።

የጉማው ባላባት አባባቃና የእናርያው ባላባት አባ ጉምቦሌ ለምኒልክ ለመገዛት ገበዩ። በተለይ አባ ጉምቦሌ በሰላም በገበሬ ጊዜ ምኒልክ ልጁን ክርስትና አንስተው ስሙን ገብረ ሥላሴ ብለው የፈታውራሪነት ማዕረግ ሰጡት። አልገብርም ብሎ ያስቸገረው የጃንጆሮው ባላባት አባ ባጊቶን ራስ ወልደ ጊዮርጊስ በጦር ኃይል ለግስገበር ሲዋጉ አባባጊቦ ድል ከሆነ በኋላ አምልጦ ጉራጌ አገር ገባ። ጉራጌዎችም “የምኒልክ ጠላት ነህና ካገራችን ውጣ” ብለው ሲያባርሩት ወደ አዲስ አበባ ሄዶ ይቅርታ ጠየቀ። ምኒልክም ይቅርታ አድርገውለት ልጁን ክርስትና አንስተው ስሙን ገብረ መድኅን አሉት።

ይህ ሁሉ ቢሆንም የዛሬው የከፋ ክፍለ አገር በብዙ ባላባቶች የተከፈለ ስለነበር ግማሹ በሰላም እገብራለሁ ሲል ግማሹ ደግሞ አንገብርም እያለ አስቸግሮ ነበር። ደጃች ደምሰው መሀሉን ተጉዘው ጌራን፣ ጉጅብን እስከ ጊሚራ ድረስ አስገበዩ። ደጃች ተሰማም የማቅናት ሥራቸውን ቀጥለው ጊሻን፣ ቢጣንን፣ ጨናን አስገብረው ወሰ

ናቸውን ከደጃች ደምሰው የጊሚራ ወሰን ጋር አገናኙ ። ራስ ወልደ ጊዮርጊስም ብኩሎ በኩል አድርገው እስከ ቦንጋ ድረስ አስገቡ ። የዚያን ጊዜ የከፋ ዋና ከተማ ቦንጋ ነበር ።

የጋሊቶ ግዛት የነበረው ከፋ የተመሠረተው በ14ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ነው ። የከፋ ዋና ከተማ ቦንጋም የነጋዴ አገር ሲሆን ገበያዎቹ ግን በሁለት የተከፈሉ ነበሩ ። ቦንጋ ከተማው የክርስቲያኖች ገበያ ሲሆን ቃያ (ካያ) ደግሞ የእስላሞች ገበያ ነበር ። የከፋን ታሪክ ገብረ ሥላሴ እንዲህ ብለው ይተርኩታል ። “ . . . ከፋ የሚባለው አገር ምሽጉም ፣ ጉድባውም እጅግ የከፋ ነው ። የከፋውም ንጉሥ ቅጣቱም ፣ ሥራቱም የጠነከረ ነው ። ሕዝቡም ጌታውን ያፍራል ፣ ይወዳል ። ሥራቱም እንዲህ ነው ። ብርቱ ኃጢአት የተገኘበት እንደሆነ ከነዘመዱ ይሸጣል ። እንኳን ሌላ የንጉሥ ግብር (ምግብ) ሲገባ ደወል ምልክት አለው ። ያንኑ በሰማ ጊዜ እንኳን ከቤት ያለው ሰውና በከተማም ያለው ሠራዊት ሰውም አይነጋገር ። ወዲያ ወዲህም አይል ። ይህ የተደረገበት ቀድሞ ንጉሣቸው እህል ሲበላ ትን ብሎት ስለሞተ ነው ። ስለዚህ ነገር ይህንኑ ሥራት አድርገውት ቀርቷል ። አሳላፊውም ለንጉሡ ካሳለፈ በኋላ እጁን ከከረጢት ከትቶ ይኖራል ። በቀኝ እጁ አሳስቶት ሌላ ሥራ ሲሰራበት ሲበላበት የተገኘ እንደሆነ እጁን ይቆረጣል . . . . ” ብለዋል ።

የከፋው ንጉሥ (ባላባት) ጋቂ ሲርኮ ከቦታ ቦታ እየተዘዋወረ ዘጠኝ ወር ሙሉ ከተዋጋ በኋላ ነሐሴ 29 ቀን 1889 ዓ. ም. በራስ ወልደ ጊዮርጊስ ሠራዊት ተማረከ ። በተማረከበትም ጊዜ ዘውዱ ፣ የወርቅ ወንበሩ ፣ እንደ ጐማሬ ያለ የወርቅ አለንጋው ፣ አንዱ የብር ፣ አንዱ የናስ የሆኑ ነጋሪቶቹ ሁሉ አብረው እንዳሉ ተያዙ ።

ጋቂ ሲርኮ ከተማረከ በኋላ ወልደ ጊዮርጊስ እጁን በወርቅ ሰን ስለት አሰረው ወደ ሸዋ ይዘውት ሲመጡ ከጐጆብ ድልድይ ላይ ሲደርስ ከድልድዩ ላይ በቅሎውን አቁሞ በጣቱ ላይ ያለውን የንጉሥነት መለያ የወርቅ ቀለበቱን አውጥቶ “የከፋ መንግሥት አለቀለት ። ከእንግዲህ ወዲያ በከፋ ንጉሥ አይኖርም ። ስለዚህ የነገሥታት መለያ የሆነችው የወርቅ ቀለበት ከወንዙ ሥር ከመደቡ ትረፍ” ብሎ ጣላት ። ከምኒልክ ዘንድ ደርሶም ለእስር ወደ አንኮበር ሊላክ ሲል ምኒልክ ይበደላልና ወሎ ሄዶ ከራስ ሚካኤል ጋር ይቀመጥ ብለው አዘዙለት ። በልጅ ኢያሱ ዘመነ መንግሥትም አዲስ አበባ መጥቶ ጥቂት እንደቆየ በ1911 ዓ. ም. ሞተ ።

በፃድያው ባላባት በነገታ ይመራ የነበረው ከምባታም ገበረ ። ጎኒ ጉምቴ ትመራው የነበረው ጌራም በ1879 ዓ. ም. በምኒልክ ሠራ

ዊት ተያዘ ። ገኒ ጉምቴ አጤ ምኒልክ የሚለብሱትን ኩታና ጋቢ እየ ፈተለች የምትልክ እውቅ ባላባት ነበረች ። ምኒልክ ጥር 4 ቀን 1899 በፃፋላት ደብዳቤ “ . . . የሰደደሽልኝ መተያየ አንድ ደርብ፡ አንድ ኩታ ደርሶኛል ። እጅግ ማለፊያ ነው ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ። እማር ስበት በሬ ያልሺውንም ከአባ ጅፋር ዘንድ አስር በሬ ዳርጊሻለሁ” ብለዋል ። ይህም ምን ያህል ወዳጅ ሆነው እንደነበር ያሳያል ።

ወላይታ

የወላሞው ንጉሥ ጦና አልገብርም ብለው አስቸገሩ ። እንዲያውም የገበረውን አገር ሁሉ እየወጉ እንደገና እንዲከዳ ያደርጉ ጀመር ። በዚህ ምክንያት ራሳቸው አጤ ምኒልክ በ1887 ዓ. ም. ኅዳር 7 ቀን ከአዲስ አበባ ተነስተው ወደ ወላይታ ጉዞ ጀመሩ ። ከወላይታ የግዛት ወሰን ሾኒ ከሚባለው ቦታ ሲደርሱም መልክተኛ ለጦና ላኩ ባቸው “ . . . ሰውንም አታስፈጅ፡ አገርህንም አታስጠፋ ። ግብርህን ይዘህ ግባ ። . . . ” አሉ ።

ንጉሥ ጦናም ምኒልክ ለላኩባቸው መልእክት “ . . . ባገሬ ክርስቲያን አይገባበትም ። ገፍተውም ከመጡ እዋጋለሁ እንጂ ለክርስቲያን መንግሥት አልገብርም ። . . . ” ብለው መለሱ ። ፈረሰኛው የምኒልክ ጦር እንዳያልፍም መሬቱን በሙሉ ጉድጓድ ብቻ አድርገው አስቆፈሩት ። የምኒልክን ሠራዊት እንዲያውክም ሠራዊታቸው እንጨት እያሾለ በሚዳው ሁሉ ተከለበት ። አጤ ምኒልክም ይህን ድርጊት እንደሰሙ ራስ ሚካኤልን፣ ደጃች ኃይለማርያምን፣ ፊታው ራሪ ገበየሁንና ሊቀመኳስ አባተን ጦርተው ሠራዊታቸውን ይዘው ጉድባውን እንዲያስደለድሉና የተተከሉትንም ሹል እንጨቶች እንዲያስነቅሉ አዘዙባቸው ።

የታዘዙትም ሥራቸውን ከጨረሱ በኋላ ምኒልክ ሠራዊታቸውን እየመሩ ኅዳር 23 ቀን ቆንጦላ ሠፈሩ ። ምኒልክ ቆንጦላ እንደሠፈሩ እጅግ በጣም የበዛ የጦና ሠራዊት ሊዋጋ መጣ ። ምኒልክ ጦሩ እንዲዋጋ ከማዘዛቸው በፊት ጥቂት ሰዎች ወጥተው ጦርነት ገጠሙ ። በዚያም ከምኒልክ ሠራዊት 75 ሰዎች ተገደሉ ። ምኒልክ ይህን እንደሰሙም ሊቀመኳስ አባተንና በጅሮንድ ባልቻን ጦርተው ተዋጊውን አባረው የነሱን ሠራዊት እንዲመልሱ አዘዙባቸው ። አባተና ባልቻም የጦናን ሠራዊት አባረው የምኒልክን ሠራዊት ወደ ሠፈር መለሱ ።

ይህ ከሆነ በኋላ ምኒልክ በሰላም ተጉዘው ከጦና ዋና ከተማ ደልቦ ላይ ጎዳር 27 ቀን ሠፈሩ ። ጦና ግን ከዚያ ቦታ አልነበሩምና ካሉበት ድረስ መላክተኛ ልከው “... አገር ከጦፋ በኋላ ሲያቀኑት ያስቸግራል ። ገንዘብም በግድ ካልሆነ በቀር በፈቃድ የሰጡት አያል ቅም ። አገርህን አታስጠፋ ። ግብርህን ይዘህ ግባ” ብለው ላኩባቸው ። እሳቸው ግን አልገባም ብለው ቀሩ ።

አጤ ምኒልክ ዳሞት ተራራ ላይ ወጥተው ጦራቸውን ካሰለፉ በኋላ በለው ብለው አዘዙ ። የታዘዘውም ሠራዊት ባንድ ጊዜ ወላይ ታን በሙሉ ያዘ ። ጦናም ከወላይታ ወጥተው ወደ ቦረዳ ሸሹ ። የምኒልክ ሠራዊትም እስከ ቦረዳ ድረስ ተከታትሎ ጦናን በጥይት አቁሰሎ ያዛቸው ። ጦናም ተይዘው ምኒልክ ዘንድ ከቀረቡ በኋላ ምኒልክ “አወይ ወንድሜን እንዲያው በከንቱ ሕዝብ አስጨረስክ” ብለው ወቅሰው የቆሰለው ቁስል እንዲታጠብና እንዲታከም አደረጉ ። ሠራዊቱም በጣም ብዙ ከብት ማርኮ ነበርና የተማረከው ከብት በሙሉ ለባላገሩ እንዲመለስ አዋጅ አስነገሩ ። የባላገሩ ከብት እስቲመለስና ጦናም እስቲያገግሙ ጥቂት ቀናት ከርመው ጦና ካገገሙ በኋላ የወላይታን ሕዝብ ሰብስበው “... እንግዲህ ወዲያ የሚያስተዳድርህ ልጄ ወዳጄ ጦና ነውና ተገዛለት ። አውቆ ሳይሆን ሳያውቅ እኔን የበደለ መስሎት ሰው አስጨረሰ እንጂ ከድሮም ከአያቶቻችን ቂም የለንምና መልሼ እሱኑ ሾሚልሃለሁ ። ... ከእንግዲህ ወዲያ ብታምፅ በራስህ እወቅ ። ግብሬን አግባ ። ...” የሚል አዋጅ ፣ ሳንግረው የወጉዋቸውን ጦናን ሾመው ጥር 11 ቀን አዲስ አበባ ገቡ ።

በመሳፍንት ተከፋፍላ የነበረችሁን አትዮጽዩ ። አጤ ቴዎድሮስ እንደነበረች ለመመለስ ቢያስቡም ሳይሳካላቸው ቀረ ። ቴዎድሮስ ሳይሳካላቸው የቀረው የኃይለ ሥራ ይሠሩ ስለነበረ ፈርቶ ገበርኩ የሚለው ሁሉ ራቅ ሲሉለት መልሶ ይከዳ ነበር ። በዚህ ምክንያት የመሀከለኛው መንግሥት የሚያስተዳድረው ግዛት ጡብቦ ሁሉም በየቦታው ራሱን ንጉስ እያለ ያውጅ ነበር ። አጤ ቴዎድሮስም በየቦታው መዝመቱና መምታቱ አድክሟቸው ነበር ። ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ግን ብዙውን በፍቅር ሲይዙ እምቢ ባዩንም በጦር ኃይል አስገቡናት ።

ምኒልክ ከነበራቸው ጠባይ ዋንኛው የዲፕሎማሲ ዘዴ ስለነበረ ከባላባቱ ጋር ተዋግተው ዋናውን ባላባት ሲማርኩ በቦታው መልሰው የሚሾሙት ያንኑ የድሮውን ባላባት ተማራኪውን ወይም የተማራኪውን ልጅ ነበር ። ያለዚያም ሕዝቡን እየሰበሰቡ በማስመረጥ ሕዝቡ የመረጠውን ይሾሙለታል ። ምኒልክ የአገሩን ተወላጅ በአገሩ ላይ ቢሾሙም ፡ ተሿሟው የሚሾመው ለውስጥ አስተዳደሩ ብቻ ነው ። ጠቅላላ የጦሩ ኃይል በምኒልክ እጅ በመሆኑ ሌላም የቅኝ

ገዥ እንዳይገፋ ለአገሩ ጥበቃ የጦሩን ኃይል ለማዘዝ የሚሾመው ከመሀከለኛው መንግሥት ነበር ። ምኒልክም ከዚያ ለአስተዳደር ከሾሙት ባላባት ላይ በያመቱ የሚገብረውን ግብር ብቻ ይፈልጋሉ እንጂ ተጀሚው ፡ ሕዝብ ካልበደለ በስተቀር በውስጥ አስተዳደሩ አይገቡበትም ነበር ።

እስከ ሩዶልፍ ሐይቅ ድረስ የተጓዘው ዊልሴ በ1893 ዓ. ም. ባሳተመው መጽሐፉ “ . . . . በጠረፍ ያሉት ሰዎች ምኒልክ ጥሩ ሰው እንደሆነ ያውቃሉ ። ምኒልክ ሁሉም ሰው በሃይማኖቱ ይደር ስላለና በሕዝቡ መሀል አድሎና የኃይል ሥራ ስለማይሠራ ይወዱታል ። . . . . ሲያወሩም እንደሌሎቹ ንጉሶች መስሎን ሸሽተን ነበር ። በኋላ ይቅርታ እየጠየቅን ተመለስን ። . . . . ያኔ ተቃላን ነበር ይላሉ ። . . . . አሁን ግብራቸውን እየገበሩ በሰላም ይኖራሉ ። . . . . ” በማለት ስለወላይታ ሕዝብ ጽፍዋል ።

በጅሮንድ ተክለሐዋርያት በሕገ መንግሥት ንግግራቸው “አጤ ምኒልክ በቅድመ አያቶቻቸው መንግሥት ፡ በሙሉ ኢትዮጵያ ለመግባት በቁ ። ገብተውም ጋላ ቀምቶን የነበረውን የጥንት ግዛታችንን ሁሉ መልሰው እጅ አደረጉና ጋላውንም ከሸዋ ጋር አስማምተው አዛምደው በትዳር የተሰሰረ አንድ ሕዝብ አደረጉ . . . . ብለዋል ።

ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴም ሲተርኩ “ . . . ከጥንት የኖረ በሸዋ ብርቱ ሥርዓት ነበረ ። ጥፋት የተገኘበት ሰው ገንዘቡን ተወርሶ ፡ እጁን ታሮ ፡ መሬቱ ይሸጥ ነበር ። ነፍስ የገደለ ሰውም ራሱ ቢያመልጥ ዘመዱ እስከ ሶስት ትውልድ ድረስ መሬቱን ይነቀል ነበር ። ንጉሠ ነገሥት ምኒልክ ግን የፍትሐ ነገሥት ሥራት ተመልክተው በ1883 ዓ. ም. በጥር 23 ቀን ከዋያት በመለስ አዋሽ ድረስ ያለውን የጋሻ መሬት ሁሉ እንደመንዝ ርስት አድርጌልሃለሁ ። ምንም ብታጠፋ ገንዘብህ ይወረስ እንጂ መሬትህ አይነቀል ብለው አዋጅ ነገሩ ። . . . . ” ካሉ በኋላ በሌላ ምዕራፍ ደግሞ “ . . . . በሸዋ የጋላ ባላባት የተነቀለበት ምክንያት እንደምን ነው ቢሉ ካጤ ሣህለ ሥላሴ ጀምሮ አገር ሲቀና የክርስቲያኑን አገር እየወረረ ቤተክርስቲያኑን እያቃጠለ ፡ በጋላው አገር የተሾመውን አላስገዛ እያለ እየተዋጋ ፡ ክርስቲያኑን እየገደለ ርስቱን ተነቅሎ ነበር ። ደግሞም አገሩ መቅናት ከጀመረ በኋላ የጋላው ባላባት ጉልበት እያነሰው ያባቱን መሬት ላማራ እያወረሰ መሬቱን ለቆ ይኖር ነበር ። አጤ ምኒልክ ግን ልጁ ተነቅሎ መቅረቱ አሳዝኗቸው እኔ ያባቱን አገር ስገዛ ባላባትም ልጁ ተነቅሎ አይቅር ብለው ከአባቱ መሬት ካማራ ተካፍሎ እንዲበላ አዘዙለት ። .. ” ብለዋል ።

የሐረርጌ ጦርነት

“ . . . . እነኚህ የአበሻ ሕዝቦች ሰፊ ግዛት አላቸው ። ከቀይ ባህር ዳርቻ ከምፅዋ፣ ከሱአኪንና ከአርቂቆ ተነስቶ ግዛታቸው እስከ መቃ ዲሾና ሶፋላ ይደርሳል ። በምዕራብም በኩል ግዛታቸው የሚዋሰነው ከኑባውያንና ከሌሎችም ሕዝቦች ጋር ነው ። . . . . ”

አልፎንሶ አልቡ ከርክ 1503 ዓ. ም.

“ . . . . የአበሾች ግዛት ሰፊ ነው ። ቀይ ባሕር ዳርቻ ካለው ከት ልቁ ወደባቸው ከቢሊ ተነስቶ ወደ ውስጥ ሲጓዝ በአዳል ምድር አልፎ ሐድያ ሁሉ የነሱ አገር ነው ። ወደ ሕንድ ውቅያኖስ አቅጣጫም እስከ መቃዲሾ ይደርሳል ። . . . . አበሾቹ በጣም ሰፊና ሀብታም አገር አላቸው ። . . . . እነዚህ ሕዝቦች ወሰናቸውን ለማስከበር ወደዳር አገር ወይም ወደ ወሰናቸው በሚጓዙበት ጊዜ የሚጓዙት ዛፍ እየቆ ረጡና መንገድ እየሠሩ ነው ። . . . . ”

ፍራንቼስኮ አልቫሬስ 1520 ዓ. ም.

“ . . . . አበሾች ዙሪያቸውን በአረመኔዎችና በብዙ ጠላቶቻቸው የተከበቡ ሕዝቦች ቢሆኑም ግዛታቸው ሰፊ ነው ። ከነኩዋቸው ተዋጊ ሕዝቦች በመሆናቸው ዙሪያቸውን የከበቡዋቸው ጠላቶች በተነሱባቸው ጊዜ ከጠላቶቻቸው ጋር እየተዋጉና እያሸነፉ ይኖራሉ ። የአበሻ ሰዎች ለማንም ባእድ አንገዛም እያሉ ራሳቸውን ችለው የሚኖሩና አገራቸውን ከማንኛውም ባዕድ ገዥ እየተከላከሉ የሚጠብቁ ሕዝቦች ናቸው ። . . . . ግዛታቸውም ቀይ ባህርን ተሻግሮ እስከ አረብ አገር ድረስ ነው ። . . . . ”

1521 ዓ. ም. ካርታ ዳስ ኖቫስ

“ . . . . ቱርኮች በኔ ላይ ክፉ ነገር በመሥራት ወሰኔን እየገፉ አጠገቤ ደርሰዋል ። . . . . ሐረርን ወሰዱት ። ከዚያም አልፈው ኢቱ ጋላንና በረሃውን ሁሉ ሊይዙት ነው ። ነገሩ እንዲህ ከሆነ ከነሱ ጋር

ለመዋጋት መሄዴ ነው። የኤሮፓ ነገሥታት ሁሉ እኔን እንደጠላት ስላዩኝ የተገፋሁ ሰው በመሆኔ ግብጾችን ለመውጋት ለመዝመቱ እርሰዎ ምስክር ይሆኑኛል። . . . .” ምኒልክ በግንቦት ወር 1876 ዓ. ም. ለኢጣሊያ ንጉሥ ከፃፉት ደብዳቤ።

“ . . . . ሐረር . . . . ከአያት ከቅድመ አያቶቹ ጀምሮ የሸዋ ግዛት ነው። . . . .” ምኒልክ ግንቦት 27 ቀን 1877 ዓ. ም. ለኢጣሊያ ንጉሥ ከፃፉት ሌላ ደብዳቤ።

ግብጾች ሐረርጌን የያዙት በ1867 ነው። ኢትዮጵያ በመሳፍንት አገዛዝ ተከፋፍላ ሁሉም የዕለት ጥቅሙን ያሳድድ በነበረበት ጊዜ ክፍት በር ያገኘው በራሱፍ ፓሻ የሚመራው 1200 ወታደሮች ያለበት የግብጽ ጦር በቀላሉ ሐረር ገባ። በዚያን ጊዜ በሐረር ከተማ 5000 ቤቶችና 2,000 ጎጆዎች ነበሩባት። የሕዝቡም ብዛት 35,000 ነበር። ሐረር ከተማ ዙሪያዋን በግንብ ተከባ ወደ ከተማዋ የሚገባውም፣ ከከተማዋ የሚወጣው በአምስት በሮች ብቻ ነው። እነዚህም በሮች የተለያዩ ስም ሲኖራቸው ታላቁ መግቢያ አስበዲን በር ይባላል። ይህ መድፍ ተጠምዶ የተቀመጠበት በር የጨርጨር ሰዎች መግቢያ ነው። 2ኛው ሱቅጣጥ በር ይባላል። ይህ በር ደግሞ ያርሲዎችና የጋራሙለታ ሰዎች የሚገቡበት ነው። 3ኛው አርጐባ በር ይባላል። የፈዲሶች፣ ያርጐቦች መግቢያ ነው። 4ኛው አሱም በር ይባላል። አሱም በር እንደ አስበዲን በር ሁሉ መድፍ የተጠመደበት ሲሆን የኢሶች መግቢያ ነው። 5ኛው በር የረር በር ይባላል። የየረሮች መግቢያ ነው። እነዚህ በሮች ሁልጊዜ በሚገባና በጥንቃቄ ይጠበቃሉ። ማታ ሲሆን በሮቹ ይቆላፉና የቁልፎቹ መፍቻዎች ለአሚሩ ይሰጣሉ። ከዚያ በኋላ ነግቶ በሮቹ እስኪከፈቱ ድረስ የሚገባም ሆነ የሚወጣ የለም።

ኢጣሊያኖች ሐረርጌን ከመቃዲሾ ጋር፣ እንግሊዞችም ከበርበራ ጋር ደባልቀው ለመያዝ አሳብ ነበራቸው። እንግሊዞች አንግሎ ኢጂፕቲያን በተባለው ከግብጽ ጋር በነበራቸው ስምምነት መሠረት የግብፅ ጦር ከሐረርጌ ወጥቶ ሐረርጌን ለእንግሊዞች ለማስረከብ ተስማምተዋል። ይህን ስምምነት የሰማው የኢጣሊያ መንግሥት ደግሞ ሐረርጌን ከእንግሊዝ ቀድሞ በኃይልም ሆነ በፍቅር ለመያዝ አስቦ በሐረርጌ ያለውን የግብጾች ጦር የሚሰልፉ ሰላዮች በየጊዜው ወደ ሐረርጌ ይልክ ነበር።

እንግሊዞች ከግብጾች ጋር በነበራቸው ስምምነት መሠረት ግብጾች ከሐረርጌ እንዲወጡ አደረጉ። ምናልባት የኢጣሊያ መንግሥት ገፍቶ የመጣ እንደሆነ በማለትም ከግብጾች ቀጥሎ ሥልጣን ለያዘው ለሐረርጌው አሚር አብዱላሂ እንግሊዞች የሰለጠኑ ወታደሮች፣ 400 ያህል ጠመንጃና ጥቂት መድፎችን ሰጥተው ጀልዴሳና ሐረር ላይ ምሽጉን እንዲያጠናክር አደረጉት።

አሚር አብዱላሂ ሥልጣኑን በሚገባ ከያዘ በኋላ የግብፅን ገንዘቦች አሽራፊ እና መሀለቅ የተባሉትን አስገብቶ በሐረርጌ ገበያዎች ላይ እንዲውሉ አደረገ። የእነዚህን ገንዘቦች መግባት ያየው የሐረርጌ አሮሞና የሱማሌ ብሔረሰቦች ገንዘቦቹን አንቀበልም በማለት በአሚሩ ላይ ጥላቻ አሳድረው ገበያ ጠፋ። በገበያው መጥፋት ምክንያት የአሚር ወታደሮች ችግር ላይ ወደቁ። አብዱላሂ በዚህ ብቻ ሳይሆን በሚያወጣው አዋጅ ሁሉ በሕዝብ ዘንድ እየተጠላ ሔደ።

በሐረርጌ የውጭ ሽቀጥ አስመጭና ያገር ውስጥ ንግድ ላኪ የነበረው ኢጣሊያዊው ጋይታኖ ሲኮኒ (ስለላ ተግባር ይጠረጠር ስለነበር የሐረሩ ኢማም አብዱላሂ፣ ጋይታኖን ጠርቶ “... በእስልምና ሃይማኖት እመን። የማታምን ከሆነ አገሬን ለቀህ ወጣ። ...” አለው። ጋይታኖም በእስልምና ሃይማኖት አላምንም ብሎ ከሐረር ተባሮ ወጣ። ጋይታኖ ከሐረር ተባርሮ እንደወጣ ኢጣሊያ አገር ገብቶ ሚላን ላለው ለአፍሪካ የንግድ ማኅበር የደረሰበትን በደል አመለከተ። ማኅበሩ ለስም የተቋቋመ እንጂ ዋንኛ ሥራው የኢጣሊያን መንግሥት ሰላዮች ማስተባበርና መላክ ስለነበር ስምንት የታወቁ የኢጣሊያ ሰላዮችን በኢጣሊያ ንጉሥ ስም ስጦታ አስይዞ ወደ ሐረር ወደ አሚር አብዱላሂ ላከ።

እነዚህ የኢጣሊያ መልእክተኞች ሚያዝያ 1 ቀን 1878 ዓ.ም. የሐረርጌ ግዛት ከሆነው ጀልዴሳ ደረሱ። ከዚያም ሆነው “የተከበሩ ታላላቅ ስጦታዎችን ይዘን መጥተናልና እንዲቀበሉን ፈቃድ እንጠይቃለን” ብለው ለአሚር አብዱላሂ ላኩ። አብዱላሂም ክርስቲያኖቹ ኢጣሊያኖች ወደ ግዛቱ በመግባታቸው ተናዶ እንዲገድሏቸው ወታደሮች ላከ። የተላኩትም ወታደሮች ሰባቱን ኢጣሊያኖች አርደው ገደሉዋቸው። አንደኛው ግን በፈረስ አምልጦ ዘይላ ገባ። ኢጣሊያኖቹን የገደሉት ወታደሮች የመጣውን ስጦታ ይዘው ለአሚር አብዱላሂ አቀረቡ። አብዱላሂ ከኢጣሊያ ንጉሥ መጥቶለት የነበረውን ስጦታ ተቀብሎ ኢጣሊያኖቹን የገደሉትን ወታደሮች አሰራቸው። አብዱላሂ ይህን ማድረግ ኢጣሊያኖቹ የተገደሉት በስህተት ስለሆነ ወንጀለኞቹን አስፈላጊ ለማለት ያህል ነበር። ይህ ከሆነ በኋላ ኢጣ

ሲያኖች ሐረርጌን በጦር ኃይል ለመያዝ ጥሩ ሰበብ አገኙ። “በሐረርጌ የተገደሉብን ወገኖቻችንን ደም እንበቀላለን” የሚል መግለጫ ማውጣታቸውንና ሐረርጌን ለመያዝ ማሰባቸውን የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ ሰሙ። ወዲያውም ለአሚር አብዱላሂ ደብዳቤ ጻፉለት።

“... ቀድሞም ቢሆን ሐረርጌ ከኢትዮጵያ ውጭ ተገዝቶ አያውቅም። ከኢትዮጵያ አውራጃዎች አንዱ መሆኑን አንተም በታሪክ ሰምተኸው ይሆናል። ... ለአራት መቶ ዓመታት ያህል ያለማቋረጥ ግብሩን ለአያቶቹ ሲገብር ኖርዋል። አሁንም ነገሩን በሰላምና በወዳጅነት ለመጨረስ ገብርና እንደ አባቶቻችን ወዳጅ እንሁን... ” የሚል ደብዳቤ ለአሚር አብዱላሂ ላኩለት። አሚር አብዱላሂ ደብዳቤውን ከተቀበለ በኋላ “... በውኑ በዚህ ዓለም ላይ ከቱርክ የሚበልጥ መንግሥት አለን?... ” ብሎ ለመኳንንቱ ተናገረ።

ምኒልክም ለመጀመሪያው ደብዳቤያቸው መልስ ያለመምጣቱን እንዳይዳግመኛ “ብትገብር ይሻልሃል” የሚል ደብዳቤ ላኩለት። የምኒልክ ሁለተኛው ደብዳቤ ሲደርሰው አሚር አብዱላሂ ሳቀ። ለምኒልክ ደብዳቤ መልስ ሲመልስ “... በእስልምና ሃይማኖት ገብተህ የሰለምክ እንደሆነ ጌትነትህን እቀበላለሁ” ብሎ እስላሞች የሚያሸርጡትን ሽርጥ፣ እስላሞች በራሳቸው ላይ የሚጠመጥሙትን ጥምጥምና የጸሎት ጊዜ መስገጃ ምንጣፍ ላከላቸው። ይህን መልስ ያገኙት ምኒልክ “... ወደ ሐረር እመጣለሁ። በዚያ ያለውን መስጊድም ወደ ቤተክርስቲያን እለውጠዋለሁ። ጠብቀኝ። ” የሚል ደብዳቤ ልከውለት ይዘጋጁ ጀመር። ወዲያውም በአስቸኳይ ተዘጋጅተው በአጤ ዮሐንስ ዘመነ መንግሥት ኅዳር 4 ቀን 1879 ዓ. ም. ከእንጦጦ ከተማ ተነሱ።

የምኒልክን ከእንጦጦ መነሳት የሰማው አሚር አብዱላሂ በሐረርጌ ያሉ ክርስቲያኖች ሁሉ ከሐረርጌ እንዲወጡ አዋጅ አስነገረ። በሃይማኖት ሳቢያ ይረዳሉ ብሎ ኤሮፓውያንንም ጦርጥሮ ስለነበር፤ ካገር አልወጣም ያለ ማንኛውም ክርስቲያን የሆነ ፈረንጅ ሁሉ ከቤቱ እንዳይወጣ አዘዘ። ጠባቂም በየበራቸው ላይ አደረገ። በዚያን ጊዜ በሐረር የነበረው እንግሊዛዊው ፔቴን በጻፈው ማስታወሻ “... በከተማዋ ውስጥ እንደ እስረኞች ነን። ደብዳቤ የመላክና የመቀበልም ነፃነት የለንም። ከሐረር ከግንቡ ውጭ እንኳ እንዳንወጣ ክልክል ነን። ... ” ብሏል።

የገና በዓል ደርሶ ነበርና ንጉሥ ምኒልክ ጨለንቆ ላይ ሠፍረው የገናን በዓል ለማክበር ወሰኑ። በዚያም ሠፈር አድርገው ሳለ ምኒልክ መኳንንቶቻቸውን ሰብስበው “... ይህ አሚር አብዱላሂ እኛ ክርስቶስ ተወለደ ስንል እሱ አልተወለደም የሚልበት ቀን ነውና የልደት ፅላት

ጦርነት መግጠሙ አይቀርም” ብለው ተናገሩ ። ከዚህም በኋላ “....ግባ ፤ እኔ ላንተው ነው እንጂ የመጣሁት አገር ለማጥፋት አልመጣሁም ። ተገባህ ፤ ተተገዛህ አገር አልነሳህም ። ኋላ ይቆጭሃል” ብለው ላኩበት ። አሚር አብዱላሂ ግን የፈሩት መስሎት የተላኩትንም መልእክተኞች አሠራቸው ።

ኮንቲ ሮሲኒ ሲጽፉ “.... ገብር የሚለው የምኒልክ ደብዳቤ ለአሚር አብዱላሂ እንደ ደረሰው የሕዝቡን አስተያየት ለማወቅ ሕዝቡንና ወታደሮቹን አሰብስቦ የምኒልክን ጥያቄ አስማቸው ። ሕዝቡም በሃይማኖታችን ላልገባና በእስልምና ሃይማኖት ለማያምን አንገብርም ። እንዋጋለን ። ቢያሸንፉን ሐረርን ይውሰዱ ። ያንጊዜም የሚፈልጉትን ግብር እንገብርላቸዋለን ብለው መለሱለት ። ....” ይላሉ ።

የሐረርጌ ሽማግሌዎች ግን አሚር አብዱላሂ ዘንድ ሂደው ጦርነቱ እንዲቀርና እንዲገብር መከሩት ። አብዱላሂም “.... ስለምኒልክ ሠራዊት እንድትነግሩኝ አልፈልግም ። እንድትነግሩኝ የምፈልገው መጽሐፋችን ለካፊር እጃችሁን ስጡ ይላልን ....” ብሎ አማካሪዎቹን አሠራቸው ። ካፊር ማለት በእስልምና የማያምን ነው ። ከዚያም በኋላ የጀሃድ ጦርነት አወጀ ። ሊያስገብሩት ሂደው የነበሩትን የደጃች ወልደገብርኤልን ሠራዊት በጥቂት መሣሪያ በማባረሩ ፤ የምኒልክ ሠራዊትም እንደዚያው በቀላሉ ይሸሻል ብሎ አሰበ ። ከዚህ በኋላ ሠራዊቱን አስከትሎ የምኒልክን ጉዞ ለማስቀረት ወደ ጨለንቆ ተጓዘ ።

ቀኑ የክርስቶስ የልደት በዓል ስለነበር የምኒልክ ሠራዊት እየበላ ፤ እየጠጣ ይጫወታል ። ንጉሥ ምኒልክ ከድንኳናቸው ደጃፍ ተቀምጠው አሸጋጋሪውን ኮረብታ በመነጥር ሲመለከቱ የአሚር አብዱላሂ ሠራዊት ሲመጣ አዩ ። ምኒልክ ሠራዊቱ እንዲሰበሰብ አድርገው “ሂደህ በለው” ብለው አዘዙ ።

ከቀኑ 5 ሰዓት ሲሆን የአሚር አብዱላሂ መድፎች በሸዋ ሠራዊት ላይ ይተኮሱ ጀመር ። የሸዋ ሠራዊትም በአስደናቂ ፍጥነት የአብዱላሂን ሠራዊት ወርሮ መድፎቹን ማረከ ። በተማረኩት የአብዱላሂ መድፎችም የአብዱላሂ ሠራዊት ይመታበት ጀመር ። ጦርነቱ ብልጭ ብሎ ጠፋ ። የአሚር አብዱላሂ ሠራዊት ሩብ ሰዓት ያህል ከተዋጋ በኋላ ሸሸ ። አብዱላሂም በፈረስ ሆኖ ወደ ሐረር ሸሸቶ አመለጠ ። ከአሚር አብዱላሂ ሠራዊትም አንድ ሺህ ያህል ወታደሮች ተገደሉ ። ታህሣስ 29 ቀን 1879 ዓ. ም. የሐረርጌው የአብዱላሂ ጦር ድል ሆነ ። ይህን የአብዱላሂን ጦር ድል መሆን የሰሙት እቴጌ ጣይቱ አዲስ

በመሠረቱት አዲስ አበባ ሆነው “የሚጓዘው ሰንጋ የሚነዳው ሽህር ለልደት ባይደርስ፤

እሱ ላም አርዶ ዋለ የሸዋው ንጉሥ” ብለው ተቀኙ። አንዳንድ ያገራችን ታሪክ ፀሐፊዎች “እስላም አርዶ ዋለ” ብለው ቅኔውን በመተርጉም ጽፈዋል። እንዲያ ከሆነ ቅኔነቱ ይቀራል።

ምኒልክ ድል ካደረጉ በኋላ የኢጣሊያ መንግሥት ሐረርጌን ለመያዝ እጅግ በጣም የተነሳሳ ጉጉት ስለነበረው እዚያው ጨለንቆ እንደሆኑ ለኢጣሊያው ንጉሥ ለኡምቤርቶ “... ኢጣሊያኖችን የገደለው አሚር አብዱላሂ በፈረስ አመለጠኝ። ግን እግዚአብሔር ይመስገን ሰዎቹን ፈጀሁበት። ሰንደቅ ዓላማዬንም በአገሬ ላይ አቆምኩ። ወታደሮቼንም አገባሁ። ኢጣሊያኖቹን ለመርዳት ስል። ተደርጎ የነበረውን አደጋ በብዙ ሬሣዎች ተበቀልኩ። ከዚህ ደብዳቤ በኋላ ሁኔታውን በሰፊው የሚያስረዳ መልእክት እሰዳለሁ። ...” የሚል ታህሣሥ 30 ቀን፤ ማለት በጦርነቱ ማግስት የተፃፈ ደብዳቤ ላኩ። ምኒልክ ይህን ደብዳቤ የፃፉት ሐረርጌ የኢትዮጵያ ግዛት መሆኑን ለኤሮፓ ነገሥታት ለማሳወቅና አሮፓውያን በቅኝ ግዛት ለመያዝ ባላቸው አሳብ መሠረት ወደ ሐረርጌ ጦር ቢልኩ ውጊያው ከምኒልክ ጋር መሆኑን ለማሳወቅ ጭምር ነበር።

ምኒልክ አብዱላሂን ለመያዝ ወደ ሐረር ከተማ ገሰገሱ። ጥር 1 ቀን አማሬሳ ሲደርሱ አብዱላሂ የሸዋ ጦር እንደደረሰበት ስላወቀ “ልግባና ልገዛ። አገርዎን አያጥፉት” ብሎ ላከ። ምኒልክም “እሺ ግባ ምረሃለሁ” ብለው ላኩበት። አብዱላሂ ግን ፈርቶ ለሊቱን ሚስቱንና ልጆቹን ይዞ ወደ ጅጅጋ ሸሸ። የአብዱላሂን መጥፋት ያወቁት ሐረርጌዎች ማለት የአሚር አብዱላሂ አጎት አሊ አቡበከር፤ የሱፍ በርከሌ፤ ቃዲ አብደላና ሌሎች ሽማግሌዎች ሆነው ወደ ምኒልክ ዘንድ መጥተው “... አሚር አብዱላሂ ሌሊት ጠፋብን። ግብርዎን ይቀበሉን። ሕዝቡንም አያጥፉት ንጉሥ ሆይ...” ብለው አመለከቱ። ከመልክተኞቹም ጋር እስረኞች የነበሩትን ሁለት ግሪካውያንና ሌሎችንም ፈትተው ወደ ምኒልክ ላኩ። ንጉሥ ምኒልክም መልክተኞቹን ተቀብለው “... ከዚህ በፊትም ብያለሁ። እኔ የእስልምናን ሃይማኖት ለማጥፋት አልመጣሁም። ሁሉም ሰው እንደየእምነቱ ያድራል። እናንተም ለሰላምና ለእርቅ ስለመጣችሁ በሰላም ወደ ሐረር እስክመጣ ይህንኑ ለሰጧ ነግራችሁ ከዚያው ቆዩኝ...” ብለው መልእክተኞቹን መለሱ። ከመልክተኞቹም ጋር በጅሮንድ አጥናፌ ከተማውን ለመረከብ የኢትዮጵያን ሰንደቅ ዓላማ ይዘው እንዲሔዱ አደረጉ። የሻቃ ተክሌን፤ ባላምበራስ ዳምጠውን፤ የሻቃ አድነውን፤ የሻቃ ገበየሁን የከተማውን በሮች እንዲጠብቁ አዘዙ። እነዚህም ታዛዦች

እንደታዘዙ ሐረር ከተማ በሰላም ገብተው ፈረስ መጋላ በሚባለው አደባባይና በአምስቱም በር ላይ የኢትዮጵያን ሰንደቅ ዓላማ ሰቀሉ። ሰንደቅ ዓላማውን መስቀል ብቻ ሳይሆን የሐረር ከተማ ሕዝብ እንዳይዘረፍም በየቤቱ በራፍ ዘብ አቁመው ያስጠብቁ ጀመር።

በዛሬው በጁቡቲ ውስጥ አቦክ ከተማ የነበረው ታውራን እ.ኤ.አ ፈብሩዋሪ 3 ቀን 1887 ዓ.ም. ወደአገሩ በፃፈው ደብዳቤ “...ከተማዋ የተያዘችው አበሾች ድል ሲያደርጉ እንደሚይዙት ዓይነት አይደለም።...ያለምንም ደም መፋሰስና ዝርፊያ ድል አድራጊው የሸዋ ጦር ከከተማዋ ገባ።...” ብሏል። ንጉሥ ምኒልክ አንድ ወር ያህል በሐረር ከቆዩ በኋላ ባላንበራስ መኰንንን ደጃዝማች ብለው ጥር 18 ቀን 1879 ዓ.ም. የሐረርጌ የበላይ ገዢና የወታደር ሹም ብለው ሾሙዋቸው። 3000 ወታደሮችም ሰጡዋቸው። ለሕዝቡ ግን እንደ ባህሉና እንደሃይማኖቱ እንዲያስተዳድሩ የአሚር አብዱላሂን አጎት አሊ አቡበከርን ሾሙ። የካቲት 1 ቀን ወደ ሸዋ ለመመለስ ከሐረር ተነሱ። ከሐረርጌ ጦርነትም 3000 ጠመንጃ፣ 600.000 ጥይትና አራት መድፎች ማርከው ይዘው መጡ።

ንጉሥ ምኒልክ የካቲት 28 ቀን እንጦጦ ከተማቸው ሲገቡ ከዚያ በፊት ያልታየ አቀባበልና ሰልፍ ታየ። የዚያን ጊዜ የምኒልክን ሰልፍ ድንቅ ያደረገው በሐረር የነበሩ የአሚር አብዱላሂ ግብፃውያን መዝቀኞች ስለተማረኩ ከሰልፉ ፊት ቀድመው መዝቃ (ማርሽ) በማሰማት ይጓዙ ስለነበር ነው። ከዚህም ሌላ ከግብፅ የመጡ የኤሮፓ ውሾችንና በያይነቱ ቀለም ያላቸውን የርግብ ለማዳዎችን ሌላም አውሬ ሁሉ ይዘው ገቡ። የዚያን ጊዜ ዘፋኞችም “የምኒልክ ነገር ይመስለኛል ተረት፤

አሞራው በቀፎ ውሻው በሰንሰለት፤” እያሉ ዘፈኑ።

የሥልጣን ትግል

አጤ ቴዎድሮስ በኃይለኛ አገዛዛቸው ምክንያት መሳፍንትን ሲጥሉ ፡ መሳፍንት እየተነሱ አስቸገሩዋቸው ። ለቴዎድሮስ አንገብርም ካሉ መሳፍንትም አንዱ የሸዋው ምኒልክ ነበሩ ። ምኒልክ ገና አጤ ቴዎድሮስ በሕይወት እያሉ ራሳቸውን ንጉሠ ነገሥት ብለው ሰየሙ ። ኤደን ለነበሩት ጉሌልሞ ማሳያ በጻፉት ደብዳቤ “የተላከ ከንጉሠ ነገሥት ምኒልክ” ይላል ። ለእንግሊዝ ንግሥት ቪክቶሪያም ፡ ለኤደኑ የእንግሊዝ ቅኝ ገዢም የፃፉዋቸው ደብዳቤዎች ሁሉ “የተላከ ከንጉሠ ነገሥት ምኒልክ” የሚሉ ነበሩ ።

አጤ ቴዎድሮስ ከጳጳሱ ከአቡነ ሰላማ ጋር ተጣልተው ጳጳሱን መቅደላ አስረዋቸው በነበረ ጊዜ አቡነ ሰላማ እባክህ አውጣኝ ብለው ለምኒልክ ላኩ ። ምኒልክ ያላቸውን ኃይል ለማሳየት ጭምር 30.000 ወታደር ይዘው ሄደው ጎዳር 21 ቀን 1860 ዓ.ም. ዳርዳሩን አስፈራርተው ተመለሱ ። በመቅደላ ላይ የታሠረውም ሆነ የቴዎድሮስ ወታደር የምኒልክን ሠራዊት አይቶ አደነቀ ። ጳጳሱ አቡነ ሰላማ ግን ምኒልክ የሔዱ ጊዜ ሞተው ነበር ።

በመቅደላ ያለው እስረኛ ሁሉ ኤሮፓውያኖቹም ሆኑ ኢትዮጵያውያኖቹ ምኒልክ የመቅደላን አምባ በጦር ኃይል ሰብረው ነጣሊያ ወጡን ነው እያሉ ሲደሰቱ ፡ ምኒልክ ግን ጥቂት የጥይት ተኩስ አሰምተው ተመለሱ ። ምኒልክ የተመለሱበት ምክንያት ስንቅ አለቀ በሚል ሰበብ ነበር ። የሠፈሩት ከወዳጃቸው ከወርቂት ግዛት ስለነበር የስንቅ ችግር አይደርስባቸውም ። ግን በተኮሱት የጥይት ድምጥ መቅደላ ባለመሸበሩና ፀጥ በማለቱ ፡ ጳጳሱም መሞታቸውን ስለሰሙ ደጋፊ ማጣታቸውን አውቀው ወደሸዋ የተመለሱ ይመስላል ። ወይም ደግሞ ምኒልክ ፤ ቴዎድሮስን ደህና አድርገው እንደሚያውቋቸው ቴዎድሮስ በድንገት አደጋ የመጣል ችሎታ ስላላቸው ፈርተውም ሊሆን ይችላል ። ወይም ደግሞ ቴዎድሮስ በዚያን ጊዜ ጠላት በዝቶባቸው ስለነበረ ምኒልክ የሁሉም ኃይል እስቲዳከምና ቁርጡ እስቲታወቅ ለጋ የሆነውን ጦራቸውን ላለማስጨረስም ብለው ይሆናል ። በማንኛው እንደሆነ አይታወቅ እንጂ የስንቅ ማለቅ ምክንያት ሊሆን አይችልም ። የቴዎድሮስ ሚስት እቴጌ ጥሩነሽም ለመዋጋት ተሰልፈው ይጠብቋቸው ስለ ነበርም አቅማቸውን ገምተውም ይሆናል ።

ምኒልክ ኢትዮጵያን አጠቃለው ለመያዝ ቢያስቡም ነገሩን ሁሉ ላላማዊ ሰው እየመሰሉ በሰላም ለመጨረስ ፈለጉ። ሠራዊታቸውም እንዳይገባቸውና እንዳይወድቁ አቅማቸውን እያመዘዘኑ መኖር ጀመሩ። ምኒልክ የሸዋ ንጉሥ ሆነው ከእንግሊዞች ጋር ወዳጅነት መሥርተው ነበርና እንግሊዞች አጤ ቴዎድሮስን ለመውጋትና እሥረኞቻቸውን ለማስለቀቅ ወደ ኢትዮጵያ ለመምጣት ባሰቡበት ጊዜ ምኒልክን ከጉናቸው እንዲሰለፉ ጠይቀዋቸው ነበር። ምኒልክም እንግሊዞችን ቢረዱ አጤ ቴዎድሮስ ያሸነፉ እንደሆነ እንደሚወጓቸው ስላወቁና እንግሊዞችም ቢያሸንፉ ከደጃች ካሣ (በኋላ አጼ ዮሐንስ) ጋር የጠበቀ የወዳጅነት ውል እንግሊዞች ተዋውለው ስለነበር እንግሊዞች ከካሣ ጋር ሆነው ይጨገፍላል በማለት ለሁለቱም ወገኖች ወዳጅ መስለው በዝምታ ቆዩ። በተደጋጋሚ ከእንግሊዝ መንግሥት ለተላከ ባቸው መልክትም “...የምትመጡት ኢትዮጵያን አስገብሮ ለመያዝ ከሆነ በነገራችሁ አልሰማም።...” የሚል መልስ ብቻ ላኩ።

በኤደን የእንግሊዝ ቅኝ ገዥም ለምኒልክ ደብዳቤ ሲመልስ “...እኛ ኢትዮጵያን ለመውረር አንመጣም። በግዛታችን ሥር ለመደባለቅም አይደለም። ወደ ኢትዮጵያ የምንዘምተው ቴዎድሮስ ያሠሩዋቸውን ወንድሞቻችንን ለማስፈታት ነው። አጤ ቴዎድሮስ ወደሸዋ ቢሸገሩ ወይም የሸዋው የርሶ መንግሥት ቢረዳቸው ግን የኛ ወታደሮች የሸዋን ወሰን አልፈው የሚዘልቁ መሆናቸውን ይወቁት...” በማለት ጻፋቸው። ይህ ደብዳቤ በአባ ጉሌልሞ ማሳያ እጅ በደረሳቸው በሣምንቱ ምኒልክ ወደ ወሎ ሄደው ከወሎዋ ገዢ ከወይዘሮ ወርቂት ጋር ወረሂመኑ ላይ ንግግር በማድረግ ቆዩ። በዚያም እንዳሉ ወደ ኢትዮጵያ የዘመተው የእንግሊዝ ጦር አዛዥ የነበረው ናፒር “...ሊረዱን ስለመጡ እናመሰግናለን። አሁንም እኛ በምንደርስበት ጊዜ ጦርዎን ወደ መቅደላ እንዲያስጠጉ ይሁን” ብሎ መልክተኛ ላከባቸው። ምኒልክ ግን ለተላከው መልክተኛ “ፋሲካ ስለደረሰ ፋሲካን የምውለው አገሪ ነው” የሚል መልስ ሰጥተው ወደ ሸዋ ተመለሱ።

ናፒር ጦሩን እየመራ ኢትዮጵያ ከገባ በኋላ ከትግራይ ገዥ ከደጃች ካሣ ጋር ስብሰባ አድርገው ሲወያዩ፣ ደጃች ካሣ ለእንግሊዝ ወታደር የሚሸጥ ቀለብ እያቀረቡ የእንግሊዝን ወታደር በሰላም ካሳ ለፉ፣ ከመቅደላ መልስ የጦር መሣሪያ እንደሚሰጥ ቃል ገባላቸው። በዚህ ስምምነት መሠረት እንግሊዞች መቅደላ ዘምተው እስረኞቻቸውን አስፈትተው ሲመለሱ 12 መድፍ፣ 280 የመድፍ ጥይት፣ 900 ጠመንጃ፣ 349.000 የጠመንጃ ጥይት፣ 3.200 የሽጉጥ ጥይት ለደጃች ካሣ ሰጡዋቸው። ይህንንም ስጦታ ምኒልክ በሰሙ ጊዜ በእንግሊዞች ላይ

ቂም ያዙ ። ለራሳቸውም የጦር መሣሪያ እንዲሰጣቸው ወደናፒር መልክተኛ ላኩ ። ናፒርም “...የፈታናቸው እስረኞቻችሁ ይበቃሉ ። በቴዎድሮስ እጅ ታሰረው የነበሩትን የሸዋን መኳንንት ፣ ከዘመዶቻቸው ዳርጌን ጭምር ፈትተን ልከንልዎታል” የሚል መልስ ላከላቸው ።

በእንግሊዞች መልስ የተናደዱት ምኒልክ ከኢጣሊያኖችና ከፈረንሳዮች ጋር በመዋዋል የጦር መሣሪያ ወደ ሸዋ ማስገባት ጀመሩ ። አጤ ቴዎድሮስ ከሞቱ በኋላ ሥልጣን የያዙት ዋግሹም ጐበዜን ጉሠ ነገሥት ተክለ ጊዮርጊስ ተብለው ነገሡ ። አሁን ትግሉ ከቴዎድሮስ ጋር መሆኑ ቀርቶ ወደ ተክለ ጊዮርጊስ ዞረ ።

አጤ ተክለ ጊዮርጊስ ሸዋን ለመውጋት በ1861 ዓ.ም. በመስከረም ወር ጨጨሆ በርን አልፈው ዘቢጥ ላይ ሠፈሩ ። ግብሬን ይዘህ ግባ ብለው ወደሸዋው ምኒልክ ላኩ ። ምኒልክም መኳንንቱን ሰብሰበው እንዋጋ ወይስ እንገብር ብለው ምክር ጠየቁ ። ምክሩ እንዲያው ለይስሙላ የቀረበ እንጂ ምኒልክ ያንጊዜም ተክለ ጊዮርጊስን የመውጋት አቅም አልነበራቸውም ። መርድ አዝማች ኃይሌና መሸሻ ሰይፉ የምኒልክ ተቃዋሚ በመሆን ገና አልገበሩላቸውም ። የሸዋም ሕዝብ ተከፍሎ ከእነሱ ጋር ነው ። ከዚህም ሌላ የሸዋ አርሞዎች እስከ ደብረብርሃን ድረስ እየሔዱ እየዘረፉና እየገደሉ ያስቸገሩትን እንኳ የምኒልክ ሠራዊት ሊቋቋማቸው አልቻለም ። ይህን ሁሉ የሚያውቁት ምኒልክ ለተሰበሰበው ጉባኤ መገበሩ እንደሚሻል አስረድተው ለግብር የሚሆን ብዙ ፈረስና በቅሎ በጐበና ዳጩ እጅ አድርገው የተክለ ጊዮርጊስን ግብር ዘቢጥ ድረስ ላኩ ። አጤ ተክለጊዮርጊስም በደስታ ግብራቸውን ተቀብለው ተመለሱ ። የትግራይ ደጃች ካሣ (በኋላ ዮሐንስ) ለአጤ ተክለጊዮርጊስ አልገብርም ብለው በሚዋጉበት ጊዜ ምኒልክ በበጌምድርና በወሎ እየተዘዋወሩ የዘመኑን ባለጉልበታዎችና በጋብቻ የተሳሰሩትን ዘመዳሞች ውጊያ ያዳምጡ ጀመር ። የሁለቱ ተዋጊዎች መዳከም ለምኒልክ ጉልበት ማበጀት ይረዳል ስለነበር ነው ። በጦርነቱም ደጃች ካሣ ድል ስላደረጉ ጥር 13 ቀን 1864 ዓ.ም. በአቡነ አትናቴዎስ እጅ ተቀብተው ዮሐንስ 4ኛ ተብለው በአክሱም ጽዮን ነገሡ ።

ምኒልክ ወደ ጐንደር በሄዱበት ጊዜ በእጃቸው የነበረው ወሎ ከድቶ በአባዋጠው ተያዘ ። ምኒልክም ለሁለተኛ ጊዜ ወደ ወሎ ዘምተው ይማሙን አባዋጠውን መስቀላ በር ላይ ተዋግተው ድል አደረጉት ። ከጦርነቱ ቦታ ሸሽቶ ያመለጠው አባ ዋጠውም ይማሩኝ ብሎ ወደ ምኒልክ ላከ ። ምኒልክም በዚያ ጠላት በበዛበት ዘመን ወዳጅ ማብዛቱ ይጠቅም ስለነበር ከነእናቱ እንዲገባ ምሬአችኋለሁና ግቡ

ብለው ላኩባቸው ። አባ ዋጠውም ከእናቱ ከወይዘሮ መስታወት ጋር ለምኒልክ ሊገብሩ ታርቀው ገቡ ። ምኒልክም ሁለቱንም ሸልመው ልጁን ከአባቱ አገር ሾመው ደስ አሰኝተው ሰደዱት ።

አጤ ዮሐንስ ከነገሡ በኋላ ምኒልክ በ1868 ዓ.ም. ከወሎ ተነሱት ወሎ ከዋና ከተማቸው ልቼ ገቡ ። በዚህ ጊዜ በቀረበው የክረምት ወራት ምክንያት ንጉሥ ምኒልክ ከሸዋ የማይመለሱ መስሎት አባ ዋጠው ወሎን በሙሉ አስከዳባቸው ። ምኒልክም እንደገና ወደ ወሎ ተመልሰው ሰኔ 29 ቀን 1868 ዓ.ም. የጁ ላይ ካባ ዋጠው ተዋግተው ድል አደረጉ ። ተማራኪውን አባዋጠውን አስረው ለየጁ ደጃች ወሌን ሾመው ወረኢሉ ገቡ ።

አጤ ተክለ ጊዮርጊስና ደጃች ካሳ ተዋግተው ተክለጊዮርጊስ በቀላሉ በመሸነፋቸው የምኒልክ ሠራዊት ተደናግጧል ። ካሳም በነበራቸው መሣሪያና ወታደር ላይ ከተክለጊዮርጊስ የማረኩት መሣሪያና የገባላቸው ወታደር በመብዛቱ ምኒልክ በነገሩ ያስቡበት ጀመር ። አጤ ዮሐንስም ቢሆኑ በጌምድርንና ጉጃምን ከያዙ በኋላ ወደሸዋ ለመዝመት አስበው ነበር ። ግን ንጉሥ ምኒልክ ብዙ ፈረሰኛ ሠራዊት ከመሣሪያ ጋር ስለነበራቸው ለጥቂት ጊዜ ጉዳዩን ቸል ብለው የምኒልክ ኃይል የሚዳከምበትን ዘዴ ይፈጥሩ ጀመር ።

የዮሐንስ ንጉሠ ነገሥት መባል በውጭም ሆነ በውስጥ ያለውን ይዞታቸውን (ፖለቲካ) እንዳበላሸባቸው ምኒልክ ገብቷቸዋል ። የሚያዋጣው መንገድ ሠራዊት ማብዛት መሆኑን አውቀው ሰበካ ያዙ ። በዋና ከተማቸው በልቼም ለሶስት ቀን የቆየ ግብር አግብተው ሕዝቡን አስደሰቱት ። ስለዚያ ግብር ሁኔታ ማሳገጥ ሲጽፉ “...የተሠራው አዳራሽ ትልቅ ነበር። ...በአዳራሹም ለምግብ ማቅረቢያ 150 ረጃጅም ገበታ ተዘርግቶ ነበር። ወታደር፣ ሲቢል፣ መኳንንት፣ ቄስ፣ የልቼና ያካባቢዋ ታላላቅ ሰዎች ሁሉ ተጠርተው ነበር። ከጉጃም፣ ከጉንደር፣ ከትግራይና ከመላው ኢትዮጵያ ታላላቅ ሰዎች መጥተው ነበር። አንድ የቤተ መንግሥቱ ሰው እንደ ነገረኝ ንጉሥ ምኒልክ ለዚያ ግብር 15.000 ማርትሬዚያ ብር ወጭ አድርገዋል ። በዚህ ዘመን ይህ ገንዘብ በጣም ብዙ ነው። ምኒልክም በግብሩ ላይ ለሚወዷቸው ሰዎች ሲያጫውቱ ። ...ካሳ ...ተክለጊዮርጊስን በመድፍ አሸነፈ ። እኔ ደግሞ እሱን በብር፣ በጠጅና በብርንዶ እዋጋለሁ ። በዚህም ደግሞ እንደማሸንፍ እርግጠኛ ነኝ ...ብለዋል ። ...” በማለት ጽፈዋል።

ምኒልክ እንዳሉት በጠጅና በብርንዶአቸው (ጥሬ ሥጋ) እየተወደዱ ሄዱ ። ሌላም የመወደጃ ዘዴ ነበራቸው ። አጤ ዮሐንስ በኢትዮጵያ ውስጥ የእስልምና ሃይማኖት እንዳይኖርና ያሉትም ሰዎች እንዲ

ጠመቁ ብለው ሲያውጁ፡ ምኒልክ የዚያን ተቃራኒ ፈጠሩ ። አባዋጠውን ድል ካደረጉ በኋላ የወሎውን ኢማም መሐመድ አሊን (በኋላ ሚካኤል) ለወሎ ገዢ አድርገው ሾሙ። በዚህ ሹመት ጊዜም ምኒልክ ለኢማም መሐመድ አሊ ደስታ ታላቅ ግብር አዘጋጁ ። ይህን ግብር መዘጋጀት የሰማው ክርስቲያኑ ሠራዊታቸው ከእስላም ጋር አብረን ልንበላ ነውን እያለ አጉረመረመ ። ምኒልክም መኳንንቶቻቸውን ሰብስበው “....የወሎ ሰው ዛሬ እስላም ቢሆን እስከ ዓመት፣ ባይሆንም እስከ ሁለት ዓመት በጥምቀት፣ በቁርባን የሚተባበሩን ወንድሞቻችን ናቸው ። እግዚአብሔር አሁን የሰጠንን ዓለም አብረውን የሚገዙ፣ በኋላም በርሱ ቸርነት መንግሥተ ሰማያት አብረውን የሚገቡ ናቸውና አትጥሉብኝ” እናንተ ፍሪዳውን እያቀረባችሁ ስጧቸው ። እነዚያ እያረጁ ይብሉ ። የወሎን ሰው በትህትና በፍቅር እየሳብሁ አሁን ለዚህ ዓለም ግዛት፣ በኋላም በክርስቶስ ቸርነት ለመንግሥተ ሰማያት ለማብቃት ነው እንጂ ለመዝረፍ፣ ለማጥፋት አልመጣሁም ። አሁንም ልጆቼ ከቤታችን እስላም ገባበት ብላችሁ አትጠየቁ ። ....ዘወትር አሳቤ በጎ ነገር ነውና አትከፉ ። ሳሳድጋችሁ፣ ስሾማችሁ፣ ስሰጣችሁ አሳሳፈርኳችሁምና እናንተም እንግዳዬን በመሸግግ አታሳፍሩኝ....” ብለው መክረው አዘዙ ። ሠራዊቱም ደስ ብሎት እንደታዘዘው አደረገ ።

በግብሩ ጊዜ በአዳራሹ ውስጥ ንጉሥ ምኒልክና መሐመድ አሊ በአንድነት ተቀምጠው ለሕዝብ ታዩ ። ሕዝቡ፣ ክርስቲያኑ ምኒልክና እስላሙ መሐመድ አሊ አብረው ተቀምጠው ሲበሉ በማየቱ ተደነቁ ። በዚያን ዘመን እስላምና ክርስቲያን ባንድ መሆን እንደታላቅ ኃጢአት ይቆጠር ነበር ። ሲበላ፣ ሲጠጣ ከርሞ ግብሩ ካለቀ በኋላ አዋጅ ተነገረ ። “ከዋያት እስከ በሽሎ፣ ከአባይ እስከ አዘሎ፣ ለልጄ ለይማም መሐመድ ሰጥቻለሁ” ብለው አዋጅ አስነግረው ተሰነባበቱ ። ይህን የተመለከተው የወሎ ሕዝብ በፍቅር አሜን ብሎ ለምኒልክ ገበረ ።

በ1868 ዓ.ም. የግብፅ ጦር በአስመራ በኩል በገፋ ጊዜ አጤ ዮሐንስ ክተት ሲያውጁ “....ክርስቲያን የሆንክ ሁሉ ቁሶች ጭምር ወደመጣው ጠላት እንድትዘምቱና እስላሞችን እንድታጠፉ ። ....” በማለታቸው በወሎም ሆነ በሌላ ቦታ ያለው የእስልምና ሃይማኖት ተከታይ ዮሐንስን እየጠላ ምኒልክን ወደደ ።

ምኒልክ በሰው ቢደራጁም አጤ ዮሐንስ ደግሞ በመሣሪያ በኩል እየደረጁ ሄዱ ። አጤ ዮሐንስ ጉንዲት ላይ ከግብጾች ጋር ባደረጉት ጦርነት 2,500 ጠመንጃና 20,000 ብር ማረኩ ። ይህን የሰሙት ምኒልክ “እንኳን ደስ አለዎት” ብለው አንድ መቶ ፈረስ

ስጦታ ለአጤ ዮሐንስ ላኩላቸው «እንደገና አጤ ዮሐንስ ጉርአ ላይ ባደረጉት ጦርነት 13.000 ያህል ጠመንጃ፣ 16 መድፍና እጅግ በጣም ብዙ ጥይት ማረኩ። በዚህ ጊዜ ጉሌልሞ ማሳገፍ እንደፃፉት ”....የም ኒልክ ጥላንና ተስፋ እንደ ጭስ በኖ ጠፋ....”።

በአሁኑ ሰዓት ምኒልክ የነበራቸው ወታደር በቁጥር 40.000 ይሁን እንጂ የያዘው መሣሪያ አሮጌና አይነቱም የተለየ ነበር። ምኒልክ፣ አባ ሚካኤልን ከፈረንጆች ጋር አድርገው ወደ ፈረንሣይና ኢጣሊያ ስለመሣሪያ ሽያጭ እንዲነጋገሩ ላኩዋቸው። የኢጣሊያኑ ንጉሥ ዳግማዊ አማኑኤል መልክተኞቹን ተቀብለው በጉዳዩ እናስብበታለን በሚል መልስ አስናቡቱዋቸው። እነአባ ሚካኤልም ሮም ውስጥ ካለው የኢጣሊያ የጂኦግራፊ ማኅበር ጋር ተገናኝተው ስለምኒልክ በመንገር ፍላጎታቸውን አስረዱ። ማኅበሩም ወደ ኢኳቶሪያል አፍሪካ አንድ ቡድን ለመላክ በማሰቡ ሁሉንም ነገር በሸዋ ለመጨረስ ተስፋ ሰጠ። በዚህ መሀል አሌክሳንድሪያ የነበረው ፒየር አርኑክስ እና ሌሎችም ወደሸዋ መጥተው ከምኒልክ ተገናኙ።

እነኚህን አዲስ መጤዎች ወታደሮቻቸውን እንዲያሰለጥኑላቸው ምኒልክ ጠየቁ። አርኑክስም አንድ መቶ የሚሆኑ ወታደሮችን አሰልጥኖ ካርባይን አሲዞ በማሰለፍ ሰልፉን ለምኒልክ አሳየ። ምኒልክም ሰልፉን ካዩ በኋላ “... እንዲህ ያሉ አስር ሺህ ወታደሮች ቢኖሩኝ ኖሮ...” ሲሉ የሰማው አርኑክስ መሣሪያ ለማግኘትም ሆነ ለማሰልጠን ጉዳዩ ቀላል መሆኑን ለምኒልክ አስረዳ።

አርኑክስ ሰኔ 29 ቀን 1868 ዓ.ም. 100.940 የፈረንሣይ ፍራንክ የሚያወጣ ዕቃ ይዞ በለውጡ የጦር መሣሪያ ለመግዛት ከሸዋ ተነሳ። ይህን የሰሙት አጤ ዮሐንስ የአርኑክስን ጉዞ ለማሰናከል የምሥጢር መልእክተኛ ልከው ዘይላ ላይ የዘይላው ገዥ አባቡርቃ የአርኑክስን ዕቃ ወረሰው። ዕቃው እንደተወረሰ እነ አባ ሚካኤል ሮም ከተማ ውስጥ ያነጋገሩት የጂኦግራፊያ ማኅበር በማርቼዚ ኦራዚዮ አንቲኖሪ የሚመራ ቡድን ወደ ሸዋ ልኮ ከምኒልክ ጋር ተገናኙ። የመሣሪያ ማግኘቱ ጉዳይ በእንዲህ ያለ ሁኔታ ላይ እንዳለ አጤ ዮሐንስ የምኒልክን ሰዎች ለማስከዳት ማባበልና መሻረክ ጀመሩ። ከእነኚህም አንደኛዋ ለንጉሥ ምኒልክ እንደ ሚስት የነበሩት ወይዘሮ ባፈና ነበሩ።

ወይዘሮ ባፈና ቆንጆ ይሁኑ እንጂ ለምኒልክ ሚስትነት የሚገቡ አልነበሩም። ባፈና፣ ምኒልክን የእናት ያህል በዕድሜ ይበልጡዋቸዋል። ወይዘሮ ባፈና በሸዋ የቴዎድሮስ ሹም የነበሩትን መርድ አዝማች አቦዬን፣ አፈ ንጉሥ መድኅኔንና ሌላም ባል አግብተው ከፈቱ

በኋላ ምኒልክን በ1858 ዓ.ም. በወዳጅነት ያዙ ። ወይዘሮ ባፈና ምኒልክን ከያዙ በኋላ ወንድ ልጆቻቸውን ደህና ደህና ቦታ አስያዙ ። ከሴት ልጆቻቸው አንዲቷን ለምኒልክ ቱርክ ፓሻ (የጠመንጃ ያዥ አዛዥ) ሲድሩ ሌላዋን ደግሞ ለመሸሻ ሰይፉ ለምኒልክ አገጥሶ ልጅ አጭተዋት ነበር ። ባፈና ከልጆቻቸው አንዱ በሸዋ እንዲነግስ ወይም የነገሰውን በሴት ልጃቸው ለማጥመድ ይፈልጉ ነበር ።

አጤ ዮሐንስና ወይዘሮ ባፈና ጥሩ ምሥጢራዊ ወዳጅነት መስርተዋል ። ከአጤ ዮሐንስ ጋር የጠበቀ ወዳጅነት በመመሥረታቸውም ዘዴዎቻቸውን ለውጠው ያን ጊዜ አለሁ ይል የነበረውና በምኒልክ ዘንድ የሚወደደው ለዘውድም ቅርብ የሆነው መሸሻ ሰይፉ ስለነበር ወይዘሮ ባፈና “ባርያ ብሎ መሸሻ ሰደበኝ” ብለው ከምኒልክ አጣሉት ። ምናልባት ሥልጣን የያዘ እንደሆነ ብለው እጮኛ አድርገውለት የነበረችውን ልጃቸውንም ለሌላ ለመስጠት ወሰኑ ።

መሸሻንም ምኒልክ ተቀየሙዋቸው ። ከሹመታቸውም ስለሻሩዋቸው ወደደጃች ጉበና ዘንድ ሄደው ተቀመጡ ። ሰው ይወዳቸው ስለነበር ብዙ ተከታይ አገኙ ። መሸሻ ለአገጥታቸው ለደጃች ዳርጌ ነግረው ፣ በእሳቸውና በባፈና መሀል ያለው ጉዳይ በዳኝነት እንዲታይላቸው ጠየቁ ። የሁለቱን ጉዳይ እንዲያጣራ የተሰየመውም ጉባኤ መሸሻ ምንም ጥፋት እንዳላጠፉ ወሰነላቸው ። ባፈናም በውሳኔው ሳይስማሙ ምኒልክን ለምነው መሸሻ እንዲታሰርላቸው ስላስወሰኑ ታህሳስ 5 ቀን 1869 ዓ.ም. መሸሻ ለአርጉባው ገዥ ተሰጥተው ታሠሩና ወደ ጉንጮ ተላኩ ። ምኒልክም ለሴት ብለው አጉል ፍርድ በመፍረዳቸው ሠራዊታቸው ሁሉ ታዘባቸው ።

አጤ ምኒልክ ወደ በጌምድር ሄደው ሳለ፣ ወይዘሮ ባፈና መርድ አዝማች ኃይለ ሚካኤልን በመገፋፋት እንዲሸፍቱ አደረጉ ። ምኒልክ ወደ በጌምድር ከመሄዳቸው በፊት ታህሳስ 7 ቀን ደጃች ገርማሜ የሸዋ እንደራሴ እንዲሆኑ ሾመዋቸው ነበር ። የምኒልክን መራቅ ያዩት በባፈና የተገፋፉት መርዕድ አዝማች ኃይለ ሚካኤል አንኮበር ገብተው ራሳቸውን ንጉሠ ሸዋ ብለው ሾሙ ። የሸዋው እንደራሴም ደጃዝማች ገርማሜ ፣ መርድ አዝማች ኃይለ ሚካኤልን አዛዥ ወልደ ጻዲቅ እንዲወጥባቸው አዘዙ ። አዛዥ ወልደጻዲቅም ሉዊስ ፖቲየር ያሰለጠናቸውን 50 ወታደሮችና የራሳቸውን 200 ወታደሮች ከጥቂት ፈረሰኞች ጋር ይዘው ዘምተው ሚያዝያ 24 ቀን 1869 ዓ.ም. ጋራቤላ ላይ ተጋጥመው የአዛዥ ወልደጻዲቅ ጥቂት ወታደሮች በመርድ አዝማች ኃይለ ሚካኤል ወታደሮች ተውጠው ድል ሆኑ ። አዛዥ ወልደጻዲቅ ለጥቂት ሲያመልጡ የምኒልክ ወታደር አሰልጣኝ የነበረው ፖቲየር በጦርነቱ ላይ ተገደለ ።

መርድ አዝማች ኃይለሚካኤልም ወደ አንኮበር ተመልሰው በአል አደረጉ ። የሸዋ መኳንንትም እከተማቸው ድረስ እየመጣ ግብር እንዲገብር አዋጅ ነገሩ ። እንደራሴው ደጃች ገርማሜም የአዛዥ ወልደጻዲቅን ድል መሆን እንደሰሙ በፍጥነት ወደ አንኮበር ገሰገሱ ። መርድ አዝማች ኃይለሚካኤልም ሚጣቅ አፋፍ ላይ ይጠባበቁ ነበርና ሁለቱ ወገኖች ተጋጥመው ጦርነቱ ተጀመረ ። በጦርነቱም ከሁለቱም ወገን ብዙ ሰው አለቀ ። በጦር መሣሪያ ካለቀው ይልቅ ገደል እየገባ የሞተው ይበልጣል ። መርድ አዝማች ኃይለሚካኤልም ቆስለው ተያዙ በሰንሰለት ታስረውም ወደ እነዋሪ ተላኩ ።

ወይዘሮ ባፈና በዚህ በኩል ያለው ውጥናቸው እንደፈረሰ ሲያውቁ ሌላ ብልሃት ፈጠሩ ። “በሸዋ ውስጥ የተነሳው ብጥብጥ ደህና ገዥ በማጣቱ ስለሆነ እንደራሴንቱን ለኔ ሰጥተውኝ እርስዎ እስቲ መለሱ እኔ ላስተዳድረው” ብለው ምኒልክን በደብዳቤ ለመኑ ። ምኒልክም በፊት የሾሟቸው ደጃች ገርማሜ እንዲያስተዳድሩ በማለት የባፈናን ጥያቄ አልቀበል አሉ ። ባፈናም እየደጋገመ በመወትወት ስላስቸገሩ ምኒልክ የሸዋ እንደራሴንቱን ባፈና እንዲይዙ ፈቀዱላቸው ። ባፈናም ይህን ሹመት እንዳገኙ ይህንኑ መሾማቸውን ለደጃች ገርማሜና ለአዛዥ ወልደጻዲቅ ቢገልፁላቸው ሁለቱም ሹማምንት የባፈናን መሾም አናውቅም አሉ ። ባፈናም ይህንኑ ለምኒልክ አስታወቁ ። የባፈናን መሾም በደብዳቤ አድርገው በማህተም አትመው ላኩላቸው ። ከዚህ በኋላ ደጃች ገርማሜ የሸዋ እንደራሴንት ሥልጣናቸውን ለቀው በባፈና ሥር ዋሉ ።

ወይዘሮ ባፈና የሸዋ እንደራሴንት ሥልጣናቸውን እንደያዙ የመጀመሪያ ሥራቸው ያደረጉት ብዙ ሰው የሚወደውን እስረኛውን መሸሻ ሰይፉን በነፃ መልቀቅ ነበር ። መሸሻ ሰይፉ ከእስር እንደተለቀቁ ባፈና በመሸሻ ሠራዊት እንዳይዋጡ ስለሰጉ መጀመሪያ ያጩ ላቸውን ልጃቸውን ለመሸሻ ዳሩላቸው ። ወይዘሮ ባፈና ፡ መሸሻ ሰይፉን በሴት ልጃቸው ከያዙ በኋላ በታሞ ፡ በአንኮበር ፡ በልቼና በፍቅር ግንብ ያለውን የጦር መሣሪያና ምሽግ ሁሉ በቁጥጥራቸው ሥር አደረጉ ።

መሸሻ ሰይፉም ታሞ ከሚባለው ቦታ መሸገው ወታደር መሰብሰብ ጀመሩ ። የሸዋን መበጣበጥ የሰሙት የወሎው መሐመድ አሊም ከምኒልክ ጉያ ወጥተው የምኒልክን ከተማ ወረይሉን አቃጥለው ሸፈቱ ። ይህን ሁሉ ምኒልክ ጐጃም ላይ ሆነው ሰሙ ። እንደሰሙ መሸሻ ሰይፉ ካለበት እንዳይወጣና አገር እንዳይዘርፍ ወታደርም እንዳይሰበሰብ በፍቅር ግንብ በኩል ራስ ዳርጌን ፡ በደባ በኩል ደጃች ወልደሚካኤልን አገዘው ተከበው እንዲቀመጡ አደረጉ ።

መሸሻ ሰይፉን ካስከበቡ በኋላ ሐምሌ 2 ቀን መሐመድ አሊን ለመያዝ ወደ ወሎ ዘመቱ ። ወረኢሉ ሲደርሱ መሐመድ አሊ(በኋላ ንጉሥ ሚካኤል)ሸሹ ። የምኒልክ ሠራዊትም እያባረረ በመሐመድ ሠራዊት ላይ ብዙ ጉዳት ቢያደርስም መሀመድ አመለጡ ። ምኒልክም ወደ ወረኢሉ ተመልሰው የፈረሰ ከተማቸውን በማሠራት ላይ እንዳሉ የእናታቸውን የወይዘሮ እጅጋየሁን ሞት ተረዱ ። ከዚህ በኋላ ወደ ሸዋ ተመልሰው ልቼ ከተማቸው ገቡ ። ወይዘሮ እጅጋየሁ የሞቱት ነሐሴ 21 ቀን 1869 ዓ.ም. ነው ።

ምኒልክ ሸዋ እንደተመለሱ ጠላት እንደበዛባቸው አወቁ ። የጐጃሙ ራስ አዳል ፣ ምኒልክን እንዲወጉ በአጤ ዮሐንስ ቢታዘዙ “እርስዎ ካልረዱኝ ብቻዬን ልወጋው አልችልም” ብለው ለአጤ ዮሐንስ በመመለሳቸው አጤ ዮሐንስ ፣ ራስ አዳልን ለመርዳት ወደ ጐጃም ተጉዘዋል ። የወሎው ወዳጆቻቸውና ገብረው የነበሩት ኢማም መሐመድ ለአጤ ዮሐንስ ለመግባት ሸፍተው በአሁኑ ጊዜ መስቀላ ላይ ምሽጋቸውን አጠናክረው ሠራዊት ሰብስበዋል ። የንጉሥ ሳህለ ሥላሴ የልጅ ልጅ መሸሻ ሰይፉ በሸዋ እንደሸፈቱ ናቸው ። አጤ ዮሐንስም የምኒልክን ታማኝ ደጃች ወሌን ማባበል ጀምረዋል ። አጤ ዮሐንስ ደጃች ወሌ ወደ እሳቸው ቢገቡ “ከጨጨሆ በላይ ያለውን አገር እስጥሃለሁና ወደኔ ና ። እኔ እሻልሃለሁ” ብለው ላኩ ። ደጃች ወሌም ክረምቱ ጠብቶ በጋው ሲወጣ እመጣለሁ እያሉ ቆዩ ። አጤ ዮሐንስም የማታለያ ቃል መሆኑን ባወቁ ጊዜ ከደብረ ታቦር ተነስተው ወደ ጨጨሆ ተጓዙ ። በዚህም ጊዜ የየጁ ሰው በሙሉ የዮሐንስን ጦር በመፍራት ከደጃች ወሌ ጋር ተነስቶ ወደሸዋ ተሰደደ ።

ይህን ሁሉ የተመለከቱት ምኒልክ ሁሉን ባንድ ጊዜ መግጠም እንደማያዋጣቸው አውቀው ወዳጅ ማብዛትና የሰላም መንገድ ይፈልጉ ጀመር ። የደብረ ሊባኖስን ፣ የጀር የዜና ማርቆስን መነኮሳትና የመሸሻ ሰይፉ አስተማሪ የነበሩትን አባ ማሳያን ጨምረው ነገሩን በሰላም ጨርሰው እንዲያስታርቋቸው ወደ መሸሻ ሰይፉ ላኩዋቸው ። መሸሻ ሰይፉም ታርቀው ሲገቡ ምኒልክ የደጃዝማችነት ማዕረግና ግዛት ሰጥተው ሾሙዋቸው ። ይህን ሁሉ መዘዝ ያመጡባቸውን ባፈናንም የቁም እስር አደረጉዋቸው ።

አጤ ዮሐንስ ከባፈና ጋር ያደረጉት ንግግር ሁሉ በባፈና መያዝ ምክንያት መፍረሱን ስላወቁና ራስ ወሌም አምልጠው ሸዋ ስለገቡ በጌምድርን ትተው መሐመድ አሊን ለመርዳት በጥር ወር ወሎ ገቡ ። ከዚያም ከመሐመድ አሊ ጋር በመሆን ወደ ሸዋ ጉዞ ሲጀምሩ በበረሃ የነበሩ መነኮሳት አባ ገብረጻዲቅና አባ አኑን የሚባሉ ወደ ንጉሥ

ምኒልክ መጡ። እነዚህም መነኮሳት ከአጤ የሐንስ ጋር እንዲታረቁ ምኒልክን ለመኑዋቸው። ምኒልክም “... እርቅ እምቢ ብዬ የክርስቲያን ደም በከንቱ አላፈሰም። አጤ የሐንስ ግን እርቅ አልፈልግም ያሉ እንደሆነ እግዚአብሔር ለተገፋ ይርዳ...” ብለው መነኮሳቱ ደክመው ነበርና በቅሎ ሰጥተው አንድ አሽከር ጨምረው በሳይንት በኩል ወደ አጤ የሐንስ ሰደዱዋቸው።

እነዚህም መነኮሳት ኅዳር 27 ቀን ከአጤ የሐንስ ሠፈር ቀበሮ ሜዳ ደረሱ። ከአጤ የሐንስም ዘንድ ገብተው ደም ሳይፋሰስ ከምኒልክ ጋር እንዲታረቁ ለመኑዋቸው። አጤ የሐንስም በእርቁ ተስማምተው በጅሮንድ ለውጤን ከመነኮሳቱ ጋር አድርገው ወደ ምኒልክ ላኩዋቸው። መልክተኞቹም ታህሳስ 12 ቀን 1870 ዓ.ም. ምኒልክ ሠፍረውበት ከነበረው ጋርዳ ከተባለው ቦታ ከምኒልክ ጋር ተገናኙ። ለእርቅ ከምኒልክ ወገን የተመረጡት ፊታውራሪ ናደው ነበሩና ከምኒልክ በኩል ያለውን የእርቅ ድርድር ይዘው ወደ አጤ የሐንስ ዘንድ ሄዱ።

በእርቁም ድርድር አጤ የሐንስ ከበሽሎ ወዲህ ያለውን አገር በሙሉ ለምኒልክ እንዲለቁ ነበርና ይህ ሐሳብ ቢቀርብላቸው አጤ የሐንስ “... መልቀቁን ከበሽሎ ወዲያ ያለውን አገር እጄ እለቃለሁ። ነገር ግን ለማንኛውም ቢሆን ተገናኝተን ቃል በቃል ካልተነጋገርን እርቁ አይጸናምና ይህንኑ ንገሩት” ብለው በጅሮንድ ለውጤንና ፊታውራሪ ናደውን መልሰው ሰደዱዋቸው። አጤ የሐንስ እኔን ለመገናኘት ምኒልክ አይወጡም ብለው ይጠራጠሩ ነበርና በጅሮንድ ለውጤን ከሰደዱ በኋላ በየካቲት ወር በ1870 ዓ.ም. ተከታትለው መጥተው መንዝ ደረሱ።

የአጤ የሐንስ ጉዞ የጉጃሙን ራስ አዳልንና የወሎውን መሐመድ አሊን ግንባር ቀደም መሪ በማድረግ ነበርና ቀኝና ግራ እየወረሩ የሕዝቡን ከብት እየማረኩ መጡ። ወደራ ላይ በሰፈሩበት ቀን የወይዘሮ አትዋች ሆኖን ከተማ ሰላድንጋይን አቃጠሉት።

ምኒልክ እርቅ መታረቁን ቢፈልጉም አጤ የሐንስ ግን እንታረቅ እያሉ ወደፊት እየገፉ በመምጣታቸው ምኒልክ ተናደዱ። አንጐለላ ላይም ሠራዊታቸውን ሁሉ ሰብስበው በማሰለፍ የወታደራቸውን ብዛትና ጥራት አይተው አሳዩ። በዚያም ቀን የሸዋ መኳንንቶች ሲፎክሩ ለአምስት ሰናድር እገሌ ተዋሰኝ፤ ለአሥር ሰናድር እስሌ ተዋሰኝ እያሉ ይናገሩ ነበር።

ሰናድር ጠመንጃ አመጣለሁ እያሉ ሸዋዎች መፎከራቸው ከዚያ አስቀድሞ በንጉሥ ምኒልክ ሠራዊት እጅ የነበረው ጠመንጃ በባሩ

ድና በጨርቅ እየተደቀደቀ በከምሱር ወይም በቋድ የሚተኮስ ነበር ። በአጤ የሐንስ ሠራዊት እጅ ያለው ግን በዘመኑ ማለፊያ የሚባለው ሰናድር ጠመንጃ ነበር ። ሰናድር ጠመንጃ እየማረከን እናመጣለን ማለታቸው ነው ።

ምኒልክ ግን አቅማቸውን ገምተው ከጦርነት ይልቅ እርቁን ፈልገው ነበርና ከአንኮበር አለቃ ስነ ጊዮርጊስን ፣ አለቃ ምላትን ፣ አለቃ እሴቱን ፣ ከሚጣቅ አለቃ ሐሄቱንና ሌሎችንም መነኮሳት ጨምረው ወደ አጤ የሐንስ ላኳቸው ። እነዚህም ሊቃውንቶች ከአጤ የሐንስ ጋራ ወደራ ላይ ተገናኝተው የዕርቁን ውል ተነጋግረው ጨረሱ ። ውሉም ሁለት ነገሮች ላይ ብቻ ያተኮረ ነበር ። አንደኛው ንጉሥ ምኒልክ ወደ አጤ የሐንስ ሄደው እንዳይገናኙ ፣ በአጤ የሐንስም ላይ ጠላት ቢነሣ ፣ ንጉሥ ምኒልክ የጦር አበጋዛቸውን እየላኩ መርዳት እንጂ ራሳቸው ወደ ዘመቻ እንዳይሄዱ የሚል ነበር ። ይህም በሁለቱ መሀል ምን ያህል መጠርጠር እንደነበር ያሳያል ።

2ኛው በሃይማኖት አንድ ሊሆኑ ፣ አባ ማስያስ የሚባሉትን የካቶሊክ ጳጳስ ምኒልክ ከሸዋ አስወጥተው እንዲሰዱ የሚል ነው ። ሌላው ግን ጥቃቅን ነገሮችን የያዘ ነው ። እነዚህም አስታራቂዎች ወደ ምኒልክ ተመልሰው የእርቁን ሐሳብ ገና ሳይናገሩ የአጤ የሐንስ ሠራዊት ወራሪው ጦር የበሬሣን ወንዝ ተሻግሮ ብቅ አለ ። በዚህ ጊዜ የምኒልክ ሠራዊት በተለይ የፈረስ ዘበኛው ወጥቶ ጦርነት ተጋጥመው ከሁለቱም ወገን ብዙ ሰው ሞተ ።

የንጉሥ ምኒልክ የአክስታቸው ልጅ የሆኑት በሻህ አቦዬ ብዙ ሰዎች ገድለው ብዙ ሰናድርም ማርከው እየፎከሩ ተመልሰው ነበርና ሸላዮች “ለአምስት ሰናድር ፣ ለአስር ሰናድር ዋስ የጠራችሁ ፣ በሻህ አቦዬ ከፈለላችሁ ።” ብለው ገጠሙላቸው ።

ከዚህም በኋላ አጤ የሐንስ የእርቁን ውል ለማጽናት ሲሉ “ከወንድሜ ከንጉሥ ምኒልክ ጋር ታርቁአለሁና ከእንግዲህ ወዲህ አገር ያጠፋህ ፣ ከብት የዘረፍህ ወታደር ትቀጣለህ” የሚል አዋጅ ነገሩ ። ወታደሩ ግን ያዋጁን ቃል እምቢ ብሎ ከብት እየዘረፈ ሲመጣ ባዩት ጊዜ እያስያዙ በጠመንጃ አስደበደቡት ። አንዳንዱንም እጁን ቁረጡት ብለው ካዘዙ በኋላ ፊታውራሪ ናደው ለጊዜው በዚያው ነበሩና “ጃንሆይ ወታደር መብሉን እንጂ ሞቱን አያስብምና በግርፋት ይቀጣ እንጂ መቆረጡን ይማሩት” ብለው አማልደው እየተገረፉ ተለቀቁ።

አጤ የሐንስም የእርቁን ነገር ጨርሰው ደብረ ሊባኖስ ለመሳላም ሔዱ ። አጤ የሐንስ ወደደብረ ሊባኖስ የሔዱት ከምኒልክ ጋር

በመላክተኛ ታርቀው እንጂ ተገናኝተው አልተጨዋወቱም ነበርና ተፀፅተው“...ተገናኝተን ተነጋግረን በፍቅርና ባንድነት ብንኖር መልካም ነው።” የሚል ቃል ጽፈው መስቀልና ሥዕል ጨምረው በደጃዝማች ዋህድና በመምህር ግርማ ሥላሴ እጅ ወደ ንጉሥ ምኒልክ ልከው ወደፊት ይጓዙ ጀመር።

የተላኩትም መልክተኞች ከደጃዝማች ጉበና፣ ከደጃዝማች መንገሻ አቲከምና ከሊቀ ካህናት ኪዳነ ወልድ ጋር ደብዳቤውን ለንጉሥ ምኒልክ ባስረከቡ ጊዜ “ከመኳንንቶቼ ጋር መካሬ ምላሹን እነግራችኋለሁ” ብለው አሳደሩዋቸው። በማግሥቱ መልክተኞቹ እየተጠሩ ገብተው ከተመከረ በኋላ “...አጤ የሐንስ በእኔ ላይ ክፉ ሥራ ላይ ሰሩ የማሉና የተገዘቱ እንደሆነ ምላሹን ስትልኩበኝ ሔጄ እገናኛቸዋለሁ” ብለው ለአጤ የሐንስ ባለወርቅ አልጋና ባለወርቅ ወንበር፣ ለእጨጌ ቴዎፍሎስም ባለወርቅ ወንበር ገጸ በረከት ጨምረው ሰደዱዋቸው።

አጤ የሐንስ ወደ ሸዋ የመጡት ንጉሥ ምኒልክ ለእኔ አይገብርም ብለው በመጠራጠር ነበር እንጂ ከገበሩላቸው ኃይል ሥራ ለመሥራት አሳብ አልነበራቸውምና ንጉሥ ምኒልክ የጠየቁትን የመሀላ ቃል እጂ ብለው ተቀበሉ። አጤ ምኒልክም የአጤ የሐንስ መልስ ከመጣላቸው በኋላ መጋቢት 12 ቀን ከልቼ ከተማ ተነስተው አጤ የሐንስ ወዳሉበት ጉዞ ጀመሩና ጅጅጋ ላይ ተገናኙ። ጂጂጋ ኦጋዴን ያለው ሳይሆን በሸዋ ክፍለ ሀገር ሰላሌ ውስጥ ያለቦታ ነው። የምኒልክን መምጣት አጤ የሐንስ እንደሰሙ ዋግሹም ብሩና ደጃዝማች ማሩ፣ ደጃዝማች ተሰማና ደጃዝማች ዋህድ ለመቀበልና አጅቦ ለመምጣት ተልከው ሄዱ። አጤ የሐንስም ልብስ መንግሥት ለብሰው፣ ዘውድ ጭነው፣ በትረ መንግሥት ይዘው፣ ወታደሩን ቀኝና ግራ አሰልፈው መድፍ እያስተኮሱ፣ እምቢልታና መለከት እያስነፉ በታላቅ ክብር ተቀበሏቸው። ከዚህም በኋላ ሁለቱም በባለወርቅ ዙፋን ተቀምጠው ቃል ለቃል እየተነጋገሩ ከቆዩ በኋላ ምኒልክ ተሰናብተው ወደ ሠፈራቸው ተመለሱ። በማግሥቱ ተገናኝተው ወደራ ላይ የተደረገውን የእርቁን ውል ተነጋግረው ጨረሱ። ከዚህ በኋላ በሁለቱም መካከል ትልቅ ደስታ ሆኖ ሰነበተ።

ምኒልክ የአጤ የሐንስን ሠራዊት እንዲጎበኙ ተጋበዙ። በዚያም የምኒልክ ጉብኝት ጊዜ ያጤ የሐንስ ሠራዊት 70.000 እግረኛ፣ ከነዚህም ውስጥ 15.000 ዘመናዊውን ሬምግተን ጠመንጃ የያዘና 4.000 ያህል ፈረሰኛ ነበር። ከዚህ ሌላ 20.000 የራስ አዳል ወታደሮችና 5.000 የመሀመድ አሊ ፈረሰኞች በዚያው ቦታ ነበሩ።

መጋቢት 18 ቀን አጤ የሐንስ ታላቅ ድግስ አስደግሰው የምኒ
ልክ የዘውድ በዓል ቀን እንዲከበር አደረጉ ። በዚያም ዕለት ሕዝብ
በተሰበሰበበት አጤ ምኒልክ ንጉሠ ሸዋ መሆናቸው በአዋጅ ተነግሮ
አጤ የሐንስ የንጉሥነቱን ዘውድ ለምኒልክ ሰጡ ። ይህ ከሆነ በኋላ
ምኒልክ ለአጤ የሐንስ መገበር ጀመሩ ። ለምሳሌ ያህል በ1872 ዓ.ም
በታህሳስ ወር 50.000ጠገራ ብር ፣ 600 ፈረስና በቅሎ ፣ 80.000 ያህል
የተለያዩ ሽማግቶች ገበሩ ። በዚያው ዘመን በግንቦት ወር ደግሞ
10.000 ብር ፣ 30.000 ዳውላ እህል ፣ 10.000 የቀንድ ከብት ፣
2000 መስፈሪያ ዱቄትና 400 እንስራ ቅቤ ለአጤ የሐንስ ሰጡ ።

እስከ እርቁ ቀን ድረስ አጤ ምኒልክ ይባሉ ነበር ። በደብዳቤም
ላይ ንጉሠ ነገሥት ምኒልክ እያሉ ያትሙ ነበር ። አጤ የሐንስ ወደ ሸዋ
መጥተው ንጉሥ ብለው የንጉሥነት ዘውድ ከሸለጧቸው በኋላ ግን
አጤ ምኒልክ በእርቁ መሠረት አጤ መባላቸው ቀረና ንጉሥ ምኒል
ልክ ይባሉ ጀመር ።

በዚያን ጊዜም አዝማሪ “እንዴት ያለ ሩቅ ነው ጭንቅ ያለ
መንገድ ፤

አሻቅቦ ወጥቶ ወደ ታች መውረድ” ብሎ ገጠመባቸው ።

በወደራ በተደረገው አንድ እምነት ይኖረናል በሚለው የእርቅ
ውል መሠረት የተለየ እምነት ያላቸው በደብረ ሊባኖስ የሚኖሩ ክር
ስቶስ ሶስተኛ ልደት አለው የሚሉ ዋልድቤ እንግዳና ዙራምቤ
እንግዳ ተክለ አልፋም እጃቸው ተያዘ ። አጤ የሐንስም በመጋቢት
25 ቀን ከደብረ ሊባኖስ ተነስተው በፍቼ አድርገው በደራ በኩል
ወደ ወሎ ለመሄድ ጉዞ ጀመሩ ። ንጉሥ ምኒልክም እስከ ታርዳ ሸኝ
ተው ተመለሱና በነዋሪ በኩል ልቼ ከተማ ገቡ ። ከመለያየታቸውም
በፊት በሌላ ጊዜ ቦሩ ሜዳ ላይ ተገናኝተው የሃይማኖት ጉባኤ እን
ዳደረግ ወሰኑ ።

ንጉሥ ምኒልክ በልቼ ከተማ አንድ ወር ያህል ከቆዩ በኋላ የሸ
ዋን ሊቃውንትና ካህናት በአዋጅ አሰባስበው በግንቦት 18 ቀን 1870
ዓ.ም. ከልቼ ተነስተው ወደ ወሎ ተጓዙ ። ከአጤ የሐንስም ጋር
ቦሩ ሜዳ ላይ ከተገናኙ በኋላ የሃይማኖት ጉባኤ ተደርጎ ክርክር
እንዲጀመር ታዘዘና ክርክሩን ለመስማት ሁለቱም ነገሥታት ቀኝና
ግራ በተዘረጋላቸው ዙፋን ተቀመጡ ። በጉባኤውም የነበሩ ትልልቅ
ሰዎች እጩ ቴዎፍሎስና ራስ አዳል ፣ ገና ክርስትና ያልተነሱት
ይማም አባዋጠውና መሐመድ አሊ ነበሩ ። ከሸዋውም ወገን እንደጃ
ዝማች ወልደ ሚካኤልና እነ ፊታውራሪ ናደው ሌሎችም ብዙ መኳ
ንንቶች ነበሩ ።

ከሁለት ልደት ወገን አፈ ጉባኤው መልአክ ብርሃን ወልደ
ዮሐንስ፣ ከሶስት ልደት ወገን አለቃ ወልደ ሃና ሆነው ቆሙ። የሁ
ለት ልደት ወገን አፈጉባኤ የጥያቄ ቃል እያመጡ መላልሰው
ከጠየቁ በኋላ የሶስት ልደት ወገን አፈ ጉባኤ ደግሞ በተራቸው
ጥያቄ ሲጠይቁ እየመላለሱ በመጠየቃቸው አጤ ዮሐንስም መኳንን
ቱም ለተጠየቀኸው ነገር አጎራህ ጠናኝ ወይም አገባ በል እንጂ
ተጠየቅ ማለት አይገባህም አሉ።

በዚህም ጊዜ ደጃዝማች ወልደ ሚካኤል ተነስተው “ጃንሆይ፣
በእኛ በሸዋ ሥርዓት ከሳሹ ተጠየቅ እያለ ከተሟገተ፣ ተከሳሹም
በተራው ተጠየቅ እያለ ለመሟገት አይከለክልም” ብለው ስለ ተና
ገሩ አለቃ ወልደ ሐና ተጠየቅ እያሉ እንዲከራከሩ ተፈቀደላቸው።

በክርክሩ ክርስቶስ ሶስተኛ ልደት አለው የሚል ከቅዱሳት መጻሕ
ፍት ምስክር ሰላልተገኘ ሁለት ልደት አለው የሚሉት ሲረቱ ሶስት
ልደት አለው የሚሉት ወገኖች ተረቱ። በዚህም ምክንያት በጉባ
ኤው የነበረው ሰው ሁሉ ሃይማኖቱ ሁለት ልደት ነው እያለ ከዚያ
ላይወጣ ተገዝተ። ከደብረ ሊባኖስ እየተያዙ የሄዱት ዋልድቤ እንግዳና
ዘራምቤ እንግዳ፣ ተክለ አልፋ የሚባሉት ግን ለክርስቶስ ሶስት ልደት
አለው ማለታችንን አንተውም አሉ። በጉባኤው ከተቀመጡትም አንዱ
ተነስቶ “አሁን ይህን የጉፋቂ ሃይማኖት ይዛችሁ መንግሥተ ሰማይ ልት
ገቡ ነውን” ቢሏቸው ዋልድቤ እንግዳ የሚባሉት የማይፈሩ ተናጋሪ
ነበሩና “ምናልባት ያን ጊዜ ንጉሠ ነገሥቱ አጤ ዮሐንስ፣ ሊጋባው
አሉላ ይከለክሉን ይሆን” ብለው በድፍረት ተናገሩ። በዚህም አነጋ
ገራቸው ምላሳቸውን ይቆረጡ ተብሎ ተፈረደና የሶስቱንም ምላሳቸ
ውን እየቆረጡ ቀጧቸው። ዋልድቤ እንግዳ ያን ጊዜውን ሞቱ። ዙራ
ምቤ እንግዳና ተክለ አልፋ ግን ከቦሩ ሜዳ ጉባኤ በኋላ ብዙ ዘመን
ኑረው ሞቱ።

አጤ ዮሐንስ ቦሩ ሜዳ ላይ በተደረገው የሃይማኖት ክርክር
ሶስት ልደት የሚሉትን ወገኖች ምላሳቸውን በማስቆረጣቸው የውጭ
አገር ሰዎች የክርስቲያን ተግባር አይደለም እያሉ በጋዜጣ ጽፈውባ
ቸው ነበር። አጤ ዮሐንስ ይህን ተግባር እንዲፈጸም ያደረጉት ባንዳ
ንድ መነኮሳትና ቀሳውስት ግፊት እንጂ በራሳቸው ፈቃድ እንዳል
ሆነ ይታወቃል። አጤ ዮሐንስ በሃይማኖታቸው ፅኑ መሆናቸውን የሚ
ያውቁ ሰዎች “ሶስት ልደት የሚሉትንና እስላሞችን የአካል ቅጣት
ቢቀጡዋቸው ይዕድቃሉ እንጂ አይኮነንም” እያሉ ስለመከሩዋቸው
እውነት መስሏቸው ይህን ክፉ ተግባር ፈጸሙ።

ከቦሩ ሜዳ ጉባኤ በኋላም እስላምና ያልተጠመቀ ሁሉ እንዲጠ
መቅ የሚያስገድድ አዋጅ በ1870 አጤ ዮሐንስ አሳውጀው እሳቸው

የቦሩ ሚዳን ቤተ ክርስቲያን ማሠራት ጀመሩ ። በዚህም በተነገረው አዋጅ በኢትዮጵያ ያለ የእስላም ሃይማኖት ተከታይ ሁሉ ከፋው ። ከእስላሙ ወገንም በሃይማኖቱ የፀናውና ጉልበት ያለው ወደ መተማ እየተሰደደ ከደርቡሾች ጋር ተደባለቀ ። ሌላውም ወደ ሐረር ፣ ወደ ዋቤና ጂማ ተሰደደ ። የሚደርሰውን መከራ የፈሩት የእስልምና ሃይማኖት አማኞችም በእርግጥ ሳይሆን በአፋቸው ብቻ አምነናል እያሉ ተጠመቁ ። አገር ውስጥ ሆነው አንጠመቅም ያሉትም በእሥራት ፣ በመወረስ ፣ በሞትም ጭምር ተቀጡ ።

ከኢትዮጵያ እየወጡ የተሰደዱትም ካይሮ ድረስ በመሔድ የደረሰባቸውን ግፍና መከራ ለየባለሥልጣኑ ይነግሩ ጀመር ። ይህም የእስላሞች አቤቱታ በካይሮ ምድር እየበዛ በመሔዱ ገገርው ፣ የእስክንድርያውን ሊቀ ጳጳሳት አቡነ ቄርሎስን አስጠርቶ “... በቀድሞ ዘመን አይሁድና ክርስቲያኖች ባንድነት ሆነው በአረብ አገር የሚኖሩትን እስላሞች ባስጨነቋቸው ጊዜ መከራ የደረሰባቸው እስላሞች ወደ ኢትዮጵያ እየተሰደዱ ገቡ ። በዚያ ዘመን የነበረው የኢትዮጵያ ንጉስም ስደተኞቹን ተቀብሎ ማረፊያ እየሰጠ በደስታ ማኖሩን በታሪክ ሰምተናል ። ያሁኑ የኢትዮጵያ ንጉሥ አጤ ዮሐንስ ግን ባገሩ ውስጥ በሚኖሩ እስላሞች ላይ መከራ እያመጣ ስላስጨነቃቸው ይህ ነገር እንዲቀር የአደራ ደብዳቤ ጽፈው ይላኩ... ” ብሎ አዘዛቸው ።

አቡነ ቄርሎስም “... ልጄ ሆይ ባገርህ ውስጥ የሚኖሩት እስላሞች በወደዱት ሃይማኖት እንዲኖሩ አድርግልኝ... ” የሚል ቃል ያለበት ደብዳቤ ጽፈው ወደ አጤ ዮሐንስ ላኩ ። አጤ ዮሐንስም ይህ ከአቡነ ቄርሎስ የተጻፈው ደብዳቤ ከደረሳቸው በኋላ ሁኔታውን ለምኒልክ ለማሳወቅ ብለው የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፋቸው ።

መልእክተ ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ ።

ንጉሠ ጽዮን ፣ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ ።

በአማን እሥራኤላዊ ዘአልቦ ጸልሁት ሰላም ለክ ። ወሰላም እግዚአብሔር የኃሉ ምስሌክ ። እኔ በእግዚአብሔር ቸርነት ፣ በእምነ ጽዮን አማላጅነት ፣ አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምህረቱ ለዘላለም ነውና ።

ይህ እስላም ኃይል ቢያጣ ነው እንጂ ተንኮሉን አልተወም ። ይህም ሊታወቅ የምስሩ ከደዊ ሊቀ ጳጳሳቱን ጠርቶ ምነው የእናንተ ልጆች እስላሙን ፣ ሃይማኖትህን ትተህ በኛ ሃይማኖት ግባ እያሉ ካለ

ፈቃዱ ያስቸግሩታል ብሎ ነግሮአቸው ኑሮ ሊቀ ጳጳሳቱ ምነው ልጄ ብትተውልኝና በወደደው ሃይማኖት ቢኖር ። በዚህ ያለነው አባቶችህ እንዳንቸገር ብለው ላኩብኝ ። እንደዚህም ማለታቸው የወዲያኛዎቹን እስላሞች ነገር ፈርተው ነው እንጂ እስላሙ ወደ ክርስትና ቢመለስ ጠልተው አይደለም ።

እኛም እንግዲህ ይህ ስለሆነ የተመለሰውም እንዲጸና ፣ ያልተመለሰውም እንዲመለስ በረቂቅ እያደረግን ሥራችንን እንዳንፈታ ይሁን ።

ተጽሐፈ በአሥመራ ከተማ አመ. ፱ ለሚያዝያ በ፲፰፻፸፩ ዓ.ም.

በዚህ ደብዳቤ ላይ እንደምናየው አጤ የሐንስ እስላሙን በማስገደድ ተግባር ላይ ጨክነዋል ። የአቡነ ቄርሎስን አማላጅነት ለማክበር ያህል ብቻ በይፋ መሆኑ ቀርቶ ውስጥ ውስጡን በዘዴ እንዲካሄድ ማዘዛቸውን “በረቂቅ” የምትለዋ ቃል ታስረዳለች ። ንጉሥ ምኒልክ ይህ የማስገደዱ ተግባር እንዲቀር የምክር ደብዳቤ ቢጽፉላቸውም “ግራኝ መሀመድ በአገራችን የእስልምናን ሃይማኖት ያስፋፋው በሰይፍ አይደለምን ። አሁንስ ቢሆን ደርቡኾች ጐንደር ድረስ እየገቡ ክርስቲያኑን ሕዝብ በሰይፍ እየቆረጡ ወደ እስልምና ሃይማኖት እንዲገባ ያደርጉ የለምን. . . . እኔም ሃይማኖቴን በሰይፍ አስከብራለሁ. . . . ያለፈውንም ደም እበቀላለሁ. . . .” የሚል መልስ ላኩላቸው።

በዚህም መልስ ላይ አጤ የሐንስ ባንዳንድ ባልተማሩ ቀሳውስት ምክር መመራታቸውን እናያለን ። ምክንያቱም የክርስትና ሃይማኖት ፍቅርና ሰላምን እንጂ ሰይፍን አያዝምና ነው ። ያልተማሩ ቀሳውስት የተማሩ መስለው ቀርበው ዓይን ያጠፋ ዓይኑ ይጥፋ በሚለው በአሪት ሕግ በመመራት ሰይፍ በመዘዘ ላይ ሰይፍ ምዝገበት እያሉ በማስተማራቸው ሃይማኖተኛው አጤ የሐንስ እውነት መስሏቸው በተግባር ላይ አዋሉ ። አጤ የሐንስ ፍጹም ሃይማኖተኛ ሰው እንደነበሩ የሚያስረዳ ሊነግሱ አክሱም በሔዱ ጊዜ ቀሳውስቱ ተሰብስበው “ሚስት ሳይኖርዎት እንዴት እናነግስዎታለን?” ቢሏቸው “ሐዋርያው ጳውሎስ የጻፈውን አላነበባችሁምን ። ሚስት ያለው በሙሉ ልቡ እግዚአብሔርን ሊያገለግል አይችልም ብሎ የለምን. . . .” ብለው ያለሚስት ብቻቸውን ነገሡ ። እስከ መጨረሻውም ለሃይማኖታቸው ሲሉ ተሰጧ ።

ይህንኑ የአጤ የሐንስን አድራጐት የሰሙ የውጭ አገር መንግሥታትና ነገሥታት ሁሉ ተቃውመው ነበር ። ለምሳሌ የጀርመኑ ንጉሡ

ነገሥት ዊልሐልም ይህንኑ ጉዳይ አስመልክተው ለጸፋላቸው ደብዳቤ አጤ ዮሐንስ ሕዳር 1 ቀን 1872 ዓ.ም. በተጻፈ ደብዳቤ መልሱን ሲመልሱ “...ሸዋ ዘምቼ ሳለሁ ። እኛ በኛ ክርስቲያኖቹ በሃይማኖት ተከራክረን፤ እረተን፤ በእስክንድርያ ሃይማኖት አገባናቸው ። እስላም ሁሉ አይቶ ሰምቶ ለኛስ አባት መጽሐፍ የለንም ። ያጥምቁን ። ክርስትና ያስነሱን ብሎ ለመነኝ ። እሺ ከፈቀድህስ፤ ከወደድህስ ክርስትና ግባ ብየው የኢትዮጵያ እስላም ሁሉ ወደ በፈቃዱ ክርስቲያን ሆነ ። አንድ ነገር በኃይል ያደረግሁት የለኝም ። ወደ በፈቃዱ ነው እንጂ የገባ...” በማለት አስተባብለዋል ። በፍቃዳቸው ወደ ክርስትና የገቡ እነሸህ ዘካርያን የመሰሉ ጥቂት ሰዎች ናቸው እንጂ በሌላው ላይ ግዴታ እንደነበረበት ብዙ ተራኪዎች ጽፈዋል ።

ንጉሥ ምኒልክም ከወሎ ተመልሰው አንኮበር ከገቡ በኋላ የአጤ ዮሐንስን ትእዛዝ ለመፈጸም ሲሉ የይፋትና የአርጐባን እስላም፤ የአብዩንና የገላንን ሰው በግድ እንዲጠመቅና እንዲቆርብ አደረጉ ። ይልቁንም ካህናቱ ሕዝቡን ካልተገረዘ አናጠምቅም እያሉ እምቢ በማለታቸው አሮሞው እንደ አባቶቹ ሕግ ገዳ የሚባለው የሚገረዝበት ዘመን ሳይደርስ በመገረዙ ትልቅ ጭንቅ ሆኖበት ነበር ።

ራስ አዳልም በበኩላቸው እንደ ንጉሥ ምኒልክ የአጤ ዮሐንስን ትእዛዝ ለመፈጸምና ደስ ለማሰኘት ሲሉ በጐጃም ያለውን እስላም በግድ ማስጠመቅ፤ ቅብአት የሚባለውንም ሃይማኖት የያዙትን ሰዎች ማስገዛት ጀመሩ ። በዚያ ዘመን በኢትዮጵያ እስላምና አረመኔ በነበረው ሕዝብ ላይ የደረሰበትን መከራ በቀላሉ መገመት ይቻላል ።

የእንባቦ ጦርነት

ምኒልክ ታማኝ መስለው ቢገብሩም ለአጤ የሐንስ አልተገኘላቸውም ። አጤ የሐንስም ቢሆኑ የምኒልክን ኃይል ለማድከም ጥረት ያደርጋሉ ። አጤ የሐንስ የወሎውን ኢማም መሀመድ አሊን (በኋላ ሚካኤል የተባሉትን) ክርስትና ቢያነሱ ፣ ንጉሥ ምኒልክ ደግሞ ሌላውን የወሎን ኢማም አባዋጠውን (በኋላ ኃይለ ማርያም የተባሉትን) ክርስትና በማንሳት በወሎ በኩል ምኒልክ ተመጣጣኝ ኃይል አገኙ ። ይህን የተገነዘቡት አጤ የሐንስ ከጐጃም ሌላውን ጀግና መለመሉ ። ይህም ጀግና የምኒልክ እኩያ እንዲሆን በማሰብ በጐጃም ታሪክ ውስጥ የሌለውን የንጉሥነት ማዕረግ ለመስጠት ወስነው ጉዳዩን ለምኒልክ በደብዳቤ አሳወቁ ።

መልእክተ ዘሥዩም እግዚአብሔር የሐንስ ፣

ንጉሠ ጽዮን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ ። በአማን እስራኤላዊ ዘህልቦ ጸልሁት ሰላም ለክ ። ወሰላም እግዚአብሔር የሃሉ ምስሌከ ። እኔ በእግዚአብሔር ቸርነት በእምነ ጽዮን አማላጅነት አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምሕረቱ ለዘለዓለም ነውና ።

ራስ አዳልን የጥምቀት ዕለት የምሾመው የማነግሰው ነኝ ። ሲሆን ቢሰላ አብረን ሆነን መሾም ይገባን ነበር ። ቀኑ የሚያጥር የማያዳርስ እንደሆነ አንድ ደህና ሰው ሁኔታውን ሁሉ የሚያይ ገስግሶ ለጥምቀት እንዲገባ ይሁን ። እኔ ይሄን ማለቴ ንጉሠ ነገሥት ተብሎ እኮራለሁ ብሎ አይደለም ። አንድ ጊዜ ስሙ ወጥቶልኛል ። የእግዚአብሔር ሃይማኖት እንዲፀና ፣ እንዲሰፋ ፣ አሕዛቦች እንዲጠፉ ብሎ ነው ። የኢትዮጵያ ምቀኛዋ ብዙ ነውና ጠላቶቻችን እንዲደክሙና እንዲያፍሩ ብሎ ነው ።

ደግሞ ይህን ጉዳይ ካደረግን በኋላ ወደ አምናችን የምመጣ ነኝና መምጣቴ የሚቸግር እንደሆነ ከዚያው እንድንገናኝ ይሁን ። የኢጣሊያ ንጉሥ አምና በረከት ሰዶልኝ ነበር ። ዕቃውን አኑሮ ሰዎ

ቼን መልሶ ወሰዳቸው ። ፍቅር ጀምሮ ሰዎቹን መልሶ መውሰድ ብል ሃቱ ጠፍቶኛል ። የዚህ ነገሩ ወደርስም ይገኝ ይሆን ።

ተጸሐፊ በአምባጫራ ከተማ አመ. ሰሙኑ ለታህሣሥ በ፲፰፻፸፬ ወጅ ዓ. ም.

ንጉስ ምኒልክም ይህ ያልታሰበ ነገር የሚገልጸው ደብዳቤ እንደተጻፈላቸው “... ይህማ ትልቅ ነገር አይደለምን ። እንደምን አድርጌ እቀራለሁ...” ብለው በግስጋቤ ወደ ደብረ ታቦር ሔዱ ። አጤ የሐንስም ከአምባጫራ ወደ ደብረ ታቦር ሔደው ጥር 11 ቀን 1873 ዓ. ም. ራስ አዳልን ንጉስ ተክለሃይማኖት ብለው በጉጃም ላይ አነገሱዋቸው። ምኒልክ ማቅናት የጀመሩትን የከፋንም ንጉሥነት ጨመሩላቸው ። ለሽልማት ብለውም ስምንት ሺህ ጠመንጃ ሰጥተዋቸው አጤ የሐንስ ወደ መቀሌ ተመለሱ ።

በማዕረግ የምኒልክ እኩያ የሆኑት ንጉስ ተክለ ሃይማኖት የከፋ ግዛትም በተጨማሪ ስለተሰጣቸው ከፋን ለማቅናት ሐሳብና ሥራ ጀመሩ ። ከፋንም ለማቅናት ራስ ደረሶ ተላኩ ። ራስ ደረሶ አሮሞው ውስጥ ገብተው ወለጋን ፣ ነቀምቱን ጉማን ፣ አሞሮን ፣ ሐሮን ፣ ጉድሩን ፣ ግንደ በረትን ፣ ጂማን አስገብረው ያዙ ። ንጉስ ምኒልክ ነገሩን ሳይሰሙ ቆይተው በኋላ “... የጉጃም ጦር አዛዥ ራስ ደረሶ ከጉማው ባላባት ከአባ ጆቢር ጋር ተዋግተው አባ ጆቢርን ገደሉዋቸው...” የሚል ወሬ ሰሙ ። ምኒልክም ራስ ጉብኝን በአስቸኳይ ወደ ከፋ ልከው እሳቸው ወደ አርሲ ዘመቱ ።

ራስ ጉብኝም ብዙ አገሮችን አስገብረው ሊሙ ሲደርሱ ራስ ደረሶ ከየአገሩ የሰበሰቡትን ዝባድና የዝሆን ጥርስ ሊሙ አስቀምጦው ከፋን ሊያስገብሩ ሄደው ነበር ። ራስ ጉብኝ ሊሙ እንደደረሱ ራስ ደረሶ የሰበሰቡትን የዝሆን ጥርስና ዝባድ አግኝተው እጅ አደረጉ ። ወዲያውም “እነኚህ ጉጃሞች በምን ይስቃሉ ፤

ጥርሳቸውን ሊሙ ጥለውት ሄዱ አሉ” ተብሎ ተገጠመ ። የራስ ጉብኝን ነገር ደረሶ በሰሙ ጊዜ ከከፋ ተመልሰው አገሬን ለቀህ ውጣ ብለው ለጉብኝ ላኩባቸው ። ራስ ጉብኝም ጦርነት ላለ ማንሳት “በየሐንስ አምላክ ተዳኝ” ብለው ከአጤ የሐንስ ነጋዴዎች ዳኛ አደረጉ ። ዳኞቹም ጠብ እንዳይፈጠር ሁለቱንም ወገኖች አቆሙ ። ራስ ደረሶና ደጃች ይመር ግን ጦርነት አምሮአቸው ነበር ። ግን በየሐንስ አምላክ ስለተባሉ ጠብ ለማንሳት አልደፈሩም ። የዚህ ጊዜም የራስ ደረሶ አዝማሪ

“እገዛለሁ ብሎ ከእንጦጦ ገስግሶ ፤

በየሐንስ አምላክ አሰኘው ደረሶ” ብሎ ዘፈነ ።

ራስ ደረሶ ወደ ጐጃም ተመልሰው ጉዳዩን ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ነገሩ ። ራስ ጐበናም ለምኒልክ ደብዳቤ ጻፉ ። ንጉሥ ምኒልክ አርሲን ድል አድርገው ሲመለሱ አዋሽ ላይ ከራስ ጐበና የተጻፈው ደብዳቤ ደረሳቸው ። ደብዳቤውም “... ከራስ ደረሶ ጋር ጉማ ላይ ተገናኝተን ከባላገር በግብር የተቀበሉትን ከብት ሁሉ አስመለስናቸው። ወደፊትም ንጉሥ ምኒልክ በፈቃዳቸው ከሰጧችሁ አገር በቀር ወደ ሌላ እንዳታልፉ ይሁን ብለን አስምለንና አስገዝተን ሰደናቸዋል ። እኔም ወደዚያው ወደ ንጉሥ መምጣቴ ነው...” የሚል ነበር ። ንጉሥ ምኒልክም ነገሩ አላምር ብሎአቸው ምናልባት ሁለቱ ጀግኖች ራስ ጐበናና ራስ ደረሶ ጦርነት የተጋጠሙ እንደሆነ የብዙ ሰው ደም ሳይፈስ አይቀርም እያሉ ሲሰጉ ነበርና ነገሩ ያለ ጦርነት በመጨረሱ ደስ ብሎአቸው ወደ እንጦጦ ከተማ ተመለሱ ።

አጤ ዮሐንስ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንደሚያግዙና ምኒልክን ለመጣል እንደሚተባበሩባቸው ንጉሥ ምኒልክ ያውቃሉ ። ተባብረው ይጥሉኛል እያሉም ይሰጋሉ ። ስለዚህ ምኒልክ በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መበደላቸውን አስቀድመው ፍርድ እንዲታይላቸው ወደ አጤ ዮሐንስ ደብዳቤ ጻፉ ። አጤ ዮሐንስም የሚከተለውን ደብዳቤ ለምኒልክ ጻፋቸው ።

መልእክት ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ ፡

ንጉሠ ጽዮን ፡ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ ። በአማን እስራኤላዊ ዘአልቦ ጸልሑት ። ሰላም ለከ ወሰላም እግዚአብሔር የኃሉ ምስለከ ። እኔ በእግዚአብሔር ቸርነት ፡ በእምነ ጽዮን አማላጅነት ፡ አምላክ ቅዱስ ይክበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምህረቱ ለዘላለም ነውና ። ደብዳቤውም ደረሰኝ ። ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከዚህ በፊትም ልኬአለሁ ። እንግዲህም እሺ እልካለሁ ። ደግሞ ለየራሳችሁ አንዳንድ ሰው አለመስደዴም ወደሸዋ የሄደው ለሸዋ ። ወደ ጐጃም የሄደውም ለጐጃም ያደላልና ነገሩ አያምርም ብዬ ነው ። ነገር ግን አንድ ጳጳስ ፡ ሶስት ኤጲስ ቆጶሳት አራት ሆነው ሲመጡ ፡ በኢትዮጵያ ተደርጎ የማያውቅ አዲስ ነገር ሲደረግ ፡ የረከሰ በሚቀደስበት ፡ የተጣላ በሚታረቅበት ጊዜ እላንተ ትጣላላችሁ ። እኔም ለሠራዊቱ ስንቅ አስይዝ ብዬ ነው እንጂ ምን አደርጋለሁ ይኸው መጣሁ ፡ ተነስቻለሁ ። ሲሆን ወይ ከዋድላ ወይ ከቤጌምድር ላይ ከእኔ ስንገናኝ አለያያችኋለሁ ። አትቸኩሉ ፡ እስክመጣ ድረስ ቆዩ ።

የቸኮላችሁ እንደሆነ ግን ካለሁበት ድረስ እየራሳችሁ የሚል

ያይ አንድ አንድ ሰው ስደዱ ። የሚመጣው ሰው ግን በጥንተ ውሉ ተጋጥሞ የሚለያይ ነው ።

ተጻሐፊ በመቀሌ ከተማ አመ ፳፰ ለኅዳር በ፲፰፻፸፬ ዓ.ም.

ምኒልክ ይህ ደብዳቤ እንደደረሰባቸው ለአጤ የሐንስ መልስ ጽፈዋል ። ምኒልክ የጻፉትን ደብዳቤ ባላገኝም አጤ የሐንስ በጻፉላቸው የመልስ ደብዳቤ ላይ ሁኔታው ሊታወቅ ይችላል ይመስለኛል ። አጤ የሐንስ ደግመው የጻፉት ደብዳቤ ቀጥሎ ያለው ነው ።

መልእክተ ዘሥዬመ እግዚአብሔር የሐንስ ፡
ንጉሠ ጽዮን ፡ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይደረስ ከንጉሥ ምኒልክ ። በአማን እስራኤላዊ ዘአልቦ ጸልሁት። ሰላም ለከ ወሰላም እግዚአብሔር የሃሉ ምስለከ ። እኔ በእግዚአብሔር ቸርነት ፡ በእምነ ጽዮን አማላጅነት ፡ አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምሕረቱ ለዘላለም ነውና ።

ደብዳቤውም ደረሰኝ ። ከዚህ በፊትም የሁለታችሁን መልእክት ደብዳቤ አመላለስሁ ። አትጣሉብኝ፡ተፋቀሩልኝ ፡ እንደ ሽማግሌ ፡ እንደ እናት ፡ እንደ አባት እመክራለሁ ፡ እገላግላለሁ እንጂ እንደ ንጉሥ ይህ ይሁን ብዬ ያዘዝሁት ነገር የለኝም ። አሁንም የአሕዛብና የሰይጣን መሳለቂያ እንዳንሆን ከባህር ወዲህ ፡ ከባህር ወዲያ ብዙ ጠላት ሳለን ፡ እርስ በርሳችን ብንዋጋ የክርስቲያን ደም በከንቱ ቢፈስ ለክርስቶስ ደስ አይለውም ። አሁንም የሁለታችሁ ጦር አይገናኝ ። ከተገናኘ ዘንድ ከመዋጋት ይደርሳል ። እኔ እስከመጣ ድረስ ታገሡልኝ ። ጦራችሁ በያለበት ይቆይ ። ደግሞ እኔ ፊቴን ወደ ትግሬ ብመልስ በወረባብ፡ ባርጉባ ፡ በወሎ ብዙ ነገር ይደረጋል ። ማተብን ይቆርጣል ሲሉ እስማለሁ ። ከቀድሞም ያጠፋ ያባ ዋጠው ምክር ይሆንን ብዬ ነበር ። አሁንም ቢመከርበት ይሻላል ። ነገር ግን እኔ ባጠፋው ቸግሮኝ አይደለም ። ከወንድሜ ጋራ እንዳልከፋፋ ብዬ ነው እንጂ ።

ተጻፊ ባጭኔ ሰፈር አመ ፳ ለጥር ፲፰፻፸፬ ዓመተ ምሕረት ፡

አጤ የሐንስ ደብዳቤ የጻፉት ለምኒልክ ብቻ አይደለም ። የጌጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ተበዳይ ነኝ ብለው ለጻፉላቸው ደብዳቤ አጤ የሐንስ መልሱን ልከውላቸው ነበር ። ደብዳቤውም ቀጥሎ ያለው ነው ።

መልእክት ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ፡

ንጉሠ ጽዮን፡ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት፡ በአማን እስራኤላዊ ዘአልቦ ጽልሁት ።

ሰላም ለከ ወሰላም፡ አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ደሀና ነኝ ። ምህረቱ ለዘለዓለም ነውና ።

ደብዳቤውም ደረሰኝ ። እኔም የሁለታችሁን ነገር እየሰማሁ መከራ እየተቀበልኩ ተቀምጧለሁ ። ነገር ግን ኢትማእ ለእኩይ በእኩይ አላ በገ ቢሩ ሠናይ ነው ። እንኳን በቅርብ ያለውን ጠላቴን በሩቅ እንኳን ያለውን ጠላቴን እግዚአብሔር በቸርነቱ ይጐዳልኛል እንጂ እኔ አልገጐዳም ። አሁንም መግፋት ክፉ ነው እንጂ የተገፋ ሰው ምን ተጐድቶ ያውቃል ። ለሁሉም እኔ ወደዚያው መጣሁ ። ሁሉም ስንገናኝ ይሆናል ።

ተጻሐፊ በአድዋ ከተማ አመ ፲፰፻፸፬ ዓመተ ምሕረት ።

የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መልክተኞች የአጤ ዮሐንስን ደብዳቤ ይዘው ወደ ጐጃም ሲመለሱ አጋም ውሃ ሲደርሱ ደስታ ኃይሉ የሚባል ተንኩለኛ ሽፍታ ነበረ ። ከሞጣ ነጋዴ ገንዘብ እየቀማ ስለለ መደ መልእክተኞቹን ከመንገድ ይዞ አስሮ የአጤ ዮሐንስን ደብዳቤ ቀምቶ ቀዶ ጣለው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም የደስታ ኃይሉን ተንኩል ሳያውቁ የአጤ ዮሐንስን መልስ ሲጠብቁ ከረሙ ።

እንደ ብላቴን ጌታ ጎሩይ ወልደ ሥላሴ አጻጻፍ ግን “...ራስ ደረሰ ደብዳቤውን ከመልክተኛው ተቀብለው ባዩት ጊዜ አትዋጋ የሚል ሆኖ ስላገኙት ንጉሱ ደብዳቤውን ያዩ እንደሆነ ከጦርነቱ ይቀራሉ በማለት ሳያሳዩዋቸው ቀርተው ነበር ። ...” ይላሉ ። አለፉ ተክለ ኢየሱስ ግን ሽፍታው ተይዞ እንደተፈረደበት ሁሉ ይገልጻሉ ። የንጉሥ ምኒልክ ሥራ ቤቶችም —

“ቤቶች ተሰብስቡ እንወቀጥ ዳሂራ

ክርክር አይቀርም ከራስ አዳል ጋራ ።

ይታመሳል አሉ ከፋና ቦረና፤

አማን አይደሉም ወይ እነ ራስ ጐብና”

እያሉ ይዘፍኑ ጀመር ። ጥቂት ቆይቶም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለዘመቻው አዋጅ ማወጃቸው ተሰማ ።

ንጉሥ ምኒልክም የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ጦር ማወጅ በሰሙ ጊዜ እርሳቸውም በበኩላቸው የጦር አዋጅ አውጀው በመጋቢት 13

ቀን 1874 ዓ.ም. ከእንጦጦ ከተማ ተነሱ። ራስ ጉበናም ከአገር አገር ወዲያና ወዲህ እየተዘዋወሩ አገሩን ያቀኑ ነበርና በመንገዱ ርቀት ምክንያት ወረከቸው ጠፋ። ንጉሥ ምኒልክ ጥቁር መሬት ሲደርሱ ከጅማ የመጣ አንድ ነጋዴ ተገኝቶ ወረ ሲጠየቅ “ራስ ጉበና ወደ ንጉሥ ለመምጣት ጊቤን ተሻግረዋል። ከጉጃዎቹም ጋራ ጦርነት አልገጠመም እንጂ ጉጃዎች አገሩን ሁሉ ግጥፋት ጀምረዋል” ብሎ ተናገረ።

ናና ሲደርሱም ራስ ጉበና መጥተው ከምኒልክ ጋር ተገናኙና ታላቅ ደስታ ሆነ። ወዲያውም በርሳቸውና በራስ ደረሰ መካከል የሆነውን ነገር ሁሉ ያገሩንም አኳኋን እያስረዱ ከተናገሩ በኋላ ባንድነት ሆነው ወደፊት ጉዞ ጀመሩ።

የወሎዋ ባላባት ወይዘሮ መስታወትም የወሎን ሠራዊት ይዞ እንድትመጣ ታዛ ነበረና ንጉሥ ምኒልክ ሊቃ ላይ ሲደርሱ በሰልፍ ገብታ የወሎን ሠራዊት አሳየች። ምኒልክ፡ ጉጃዎች ሳያስቡት በድን ገት ሳሲ በሚባል ወንዝ ዳር መስፈራቸውን የጉጃም ጦር ስለሰማ ወደ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ገና አባይን አልተሻገሩም ነበርና ከመኳንንቱ ጋራ ተማክረው ፊታውራሪ ይመር የሚባለውን አሽከራቸውን “ወደ ንጉሥ ምኒልክ ሄደህ ይህ አሁን እርስዎ ያሉበት አገር በአጤ ዮሐንስ ፈቃድ ያቀና ሁት የኔ ግዛት ስለሆነ የክርስቲያን ደም በከንቱ እንዳይፈስ ትተው ይመለሱልኝ ብለህ ንገር” ብለው ላኩዋቸው። ፊታውራሪ ይመርም እንደተላኩት ለምኒልክ ቢነግሯቸው “ለንጉሥ ተክለሃይማኖት ከአባይ ወዲህ ምን ግዛት አለው። እኔ ስለወዳጅነትና ስለፍቅር ብዬ አሞሩን፤ ጦርን፤ ጉድሩን፤ ግንደ በረትን፤ የቀዳዳን አገር እንዲያቀና ብሰጠው እያለፈ ሌላውን አገር ሁሉ ይይዝ ጀመር። አሁን ግን በፈቃዴ የሰጠሁትን አገር ወስጃለሁና ከአባይ ወዲህ ያለው የእርሱ ሠራዊት እየተመለሰ እንዲሻገር ይሁን” ብለው ለፊታውራሪ ይመር ነገሩዋቸውና መልክተኛው ተመልሰው ሔዱ።

ከዚህም በኋላ ንጉሥ ምኒልክ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሠራዊት ባቀናው አገር ሹም ሽር አድርገው ወደ እንጦጦ ለመመለስ ናና ሽራ ከሚባል ስፍራ ሲደርሱ ግንቦት 21 ቀን የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መልክተኞች መጡ። ንጉሥ ምኒልክ አስጠርተው “ደብዳቤ ይዛችሁ እንደሆነ ስጡኝ። የቃል መልክትም እንደሆነ ንገሩኝ” ቢሏቸው “መኳንንቱ ሁሉ ካልተሰበሰቡ ለብቻም እንዳንናገር ታዘናል” አሏቸው። ምኒልክም መኳንንቱን ሁሉ ሰብስበው ንገሩኝ አሏቸው።

“ጌታችን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ንገሩ ያሉን ቃል ይህ ነው ። ምነው እርስዎ እኔን ሁልጊዜ ያዋርዱኛል ። ከዚህ ቀደም በኃይል መጥተው አገሬን ጉጃምን አጥፍተውት ሄዱ ። አሁን ደግሞ ያቀናሁትን የጋላውን አገር እያጠፉ ሹም ሽር አደረጉበት ። ከእንግዲህስ ወዲህ መጣሁ ፣ አይሄዱ ። ከጉዳሩና ከሐሮ ፣ ከጅማና ከጨሊያ በወደ ዱት አገር የጠራ ሜዳ ይዘው ይቆዩኝ ። ይህንንም ቃል በደብዳቤ አለ መላኬ ደብዳቤውን ብቻዎን አይተው ቀደው ጥለው ሰምተው እንዳልሰማ ሆነው ሸሽተው ይሄዳሉ ። በቃል የሆነ እንደሆነ ግን ይህን ሰምተው ሲሸሹ አሽከርዎቻቸው ይታዘቡዎታልና በቃል መላኬ ስለዚህ ነው ብለዋል” ብለው ተናገሩ ።

ንጉሥ ምኒልክም ይህን በሰሙ ጊዜ “ምንም ቢሆን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ይህን የመሰለ ኃይል ቃል አይልክብኝም ። ቢልክ ብኝም በማኅተሙ ይልክብኝ ነበር እንጂ በቃል አይልክም ። ስለዚህ ሐሰተኞች ናችሁና ተይዛችሁ ቆዩ” ብለው አሲያዘዋቸው ። መልክተኞቹ ግን “ይህ ቃል የጌታችን መልክት ያልሆነ እንደሆነ በአካላችን እንቀጣ” እያሉ ከማሉና ከተገዘቱ በኋላ “እንግዲያውስ ከእናንተ አንዱ ሄዶ አዎን ልኬአቸዋለሁ የሚል ባለ ማኅተም ደብዳቤ ይዞ ይምጣ ። እናንተ ግን እንደ ተይዛችሁ ቆዩ” አሉዋቸው ። ለሚሔደውም መልክተኛ “እኔ ለአንተ ጦር ሰግቼ ሸሽቼ አልሄድም ። ነገር ግን ከኔ ጋራ ለመዋጋት ከአጤ ዮሐንስ ፈቃድ አግኝተህ እንደሆነ ፈቃድ ማግኘትህን በደብዳቤ እንድትልክብኝ ብዬ ነው እንጂ ፣ ለጦርነትስ እዚያው አገርህ ደረቢ ሜዳ ላይም ቢሆን እመጣለሁና አንተን መንገድ አይምታህ ። ይህንንም በደብዳቤ አለመላኬ አንተ ደብዳቤውን ስትጠላው አይቼ ነው ብለህ ንገር” ብለውት ሄደ ።

ከዚህም በኋላ ንጉሥ ምኒልክ ደጃዝማች ወልዴን ጦርተው “ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለጦርነት መምጣቱ እውነትም ሐሰትም እንደሆነ በግስገሳ ሄደህ ወደ አባይ አፋፍ ዘልቀህ በመነጥር አይተህ አሳውቀኝ” ብለው ላኩዋቸው ። ደጃች ወልዴም በግስጋሴ ሔደው ሲመለሱ “ከአባይ ወዲህ ብዙ የድንኳን ሠፈር አይቻለሁ” ብለው ተናገሩ ። ይህን የሰሙት ምኒልክም ከሠፈሩበት ተነስተው ወደ ጉዳሩ ተጓዙ ። ይላላም በደረሱ ጊዜ በግንቦት 28 ቀን 1874 ዓ.ም. በጠራ ሜዳ ላይ ሠራዊታቸውን አሰልፈው ሰልፉን ሲያዩ ዋሉ ።

በግንቦት 30 ቀን በማለዳ ተነስተው ሲጓዙ እምባቦ ሜዳ ሲደርሱ የጉጃም ቀዳማዊ ጦር ታየ ። ንጉሥ ምኒልክ በፈረስ ሆነው ወዲያና ወዲህ እየተዘዋወሩ ወታደሩን በየአለቃው አሰልፈው ከቀኑ 5 ሰዓት ሲሆን ጦርነት ገጠመ ። ጦርነቱም እንደተጀመረ የንጉሥ ተክለ

ሃይማኖት መድፍ መተኮስ ጀመረ ። ሁለት ጊዜ ያህል ተተኩሶ በሶስተኛው መንኮራኩሩ ተሰባብሮ ወደቀ ። የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሰዎችም ይህን ባዩ ጊዜ ደነገጡ ። መምህር ወልደ ጊዮርጊስ “የሸዋን ጦር ፈረስ አይችለውምና የኛ ሰው በእግር ብቻ ይሰለፍ” ብለው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን አማክሩ ። ምኒልክ ደግሞ የመስታወትን ሠራዊት የወሎን ፈረስ አሰልፈው በምስጢር አኖሩ ። ራስ ጉብናም የምኒልክ ዋና ጦር አዛዥ ነበሩ ።

ጦርነቱ ተፋፍሞ የጥይቱ ጭስ ጠሐይዋን ሲጋርዳት የንጉሥ ተክለሃይማኖት ሠራዊት እንደመናወጥ አለ ። ይህን የሠራዊቱን መበርገግ ያዩት የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የጦር አዛዦች ራስ ደረሶና ደጃዝማች ሥዩም በወደቀው ሬሳ ላይ እየቆሙና እየተራመዱ መዋጋት ሲጀምሩ ሠራዊቱም በርትቶ ይዋጋ ጀመር ። እንደገና ነገሩ ተገላ በጠና የምኒልክ ጦር በዘመኑ የፈሪ ውጊያ የሚባለውን መሬት ላይ ተኝቶ ይተኩስ ጀመር ። ይህም ቢሆን የጉጃም ጦር ቦታ አስለቀቀ። ወደፊትም ይገፋ ጀመር ።

ከኋላ የነበሩት ንጉሥ ምኒልክ የጉጃም ጦር ወደፊት መግፋቱን አይተው ዳኘው ከተባለው ፈረሳቸው ላይ ወጥተው ከውጊያው መሀል ሲያዋጉ ገቡ ። ወዲያውም የጉጃም ተኳሽ የምኒልክን ፈረስ በጥይት አቆሰለው ። የተያዘላቸውንም ዣንጥላ በጥይት በጣዋሶ ጣለው። ከፊት ያለውን ዣንጥላና ፈረስ ቀርቶ ከኋላ ያለውንም የምኒልክን ድንኳን በጥይት በሳሳው ። ድል ለመሆን ከጫፉ የደረሱት ምኒልክ ደብቀው ያስቀመጡትን የመስተዋትን ሠራዊት የወሎን ፈረሰኛ እንዲዋጋ አዘዙ ። እግረኛና ፈረሰኛ እኩል አይዋጋምና ብዛት ያለው የወሎ ፈረስ እግረኛውን የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ጦር ወረረው ። ብዙ ሰዎችንም ገደሉባቸው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ጣታቸው ተላልጦ እስቲ ቆስል ድረስ ተኩሰው ከብዙ ቦታ ላይ ቆስለው ከውጊያው ወጡ ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከጦሩ መሀል እንደወጡ የምኒልክ አሽከር የሆኑት ጉጃሜው የዳዋቱ ባላባት መንገሻ አቲክም በፈረስ ሆነው ደረሱባቸው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ቆስለው እንደ ወደቁ መንገሻ አቲክምን በሩቁ ሲያዩ “ናውሰደኝ” ብለው ላኩባቸው ። መንገሻ አቲክምም በክብር እጅ ነስተው የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን እጅ በሻሽ አስረው ወደ ምኒልክ ወሰዱዋቸው ። እንደ ደንቡ አንድ የጦር መሪ ሲማረክ የሚታሰረው በሰንሰለት ወይም በእግር ብረት ሲሆን መንገሻ አቲክም ግን በሻሽ ያሠሩበት ምክንያት ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በማክበር ነበር ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከብዙ ቦታ ላይ እንደ ቆሳሰሉ ከምኒ ልክ ዘንድ ቀረቡ ። ምኒልክም ሰውን የመሳብ ኃይል ነበራቸውና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንደመጡ ከዙፋናቸው ተነስተው አቅፈው ፣ ስመው “ወንድሜ እንኳን ክርስቶስ በሕይወት አገናኘን” አሉዋቸው። ወዲያውም እኔ ነኝ ቁስሉን የማክምለት ብለው ደማቸውን እየጠራረጉ ላቸው ውጊያው አልቆመም ነበርና “ሠራዊትህን አስተወኝ ። ያለፈው ይበቃል” አሏቸው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም በምኒልክ አድራጎት ተደንቀው ነበርና እሺ ብለው ውጊያውን እንዲቆም አዘዙ። የታዘዘውም ፈረሰኛ “የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሰው የሆንህ ተው ብለውሃል ፣ ንጉሣችሁ ተይዘዋል” እያለ ለፈፈ ። ይህን ልፈፋ ራስ ደረሰ ፣ ደጃዝማች ስዩምና መምህር ወልደ ጊዮርጊስ በሰሙ ጊዜ “ያለ ዮሐንስ ንጉሥ አናውቅም ፤ በለው ። በወሰደበት እጁ መልሶ ይሰጠናል” እያሉ ሲያዋጉ አመሹ ። ቢሆንም ድል የምኒልክ ሆንዋልና የማታ ማታ ራስ ደረሰ ፣ ደጃች ስዩምና መምህር ወልደ ጊዮርጊስ ተያዙ ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ሊቆስሉ የቻሉት ስመ ጥሩ ጀግና ነበሩና ደጅን ሆነው ያዋጉ ቢሏቸው አይሆንም ብለው እንደተራ ወታደር በፈረስ ላይ ሆነው መሐል ለመሐል ገብተው ሲያዋጉ ነው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሁለት ሰዓት ያህል በጀግንነት እንደተዋጉ ነው ቆሰለው የተያዙት ።

በተለይ በኋላ እጩ ሆነው የተሾሙት አባ (መምህር) ወልደ ጊዮርጊስ የተመዘዘ ሰይፍ ይዘው “የሸሸህ ገዝቼሃለሁ” እያሉ የጐጃምን ጦር ስላበረቱት ጦርነቱ እስከዘጠኝ ሰዓት ድረስ ቆየ ። በጦርነቱም ላይ ብዙ ሰዎች ሞቱ ። በማግሥቱ ንጉሥ ምኒልክ በጦርነት ላይ የሞተውን የሸዋውንም ፣ የጐጃሙንም ዋና ዋናውን እያስፈለጉ በማስቀበርና ፣ ቁስለኛውንም ሲያስነሱ ዋሉ ። የተሰበሰበውን የሁለቱንም ወገን ቁስለኞች ከሠፈር አሳድረው ከፊታውራሪ ቀዳዳ አገር እየተመራ እንዲታመምና እንዲድን አዘዙ ። ጦርነቱ በተደረገ በሶስተኛው ቀንም ምኒልክ ለጐጃም ምርኮኛ ሁሉ ራስ ጉበናን ባልደረባ ሰጥተው አባይ ድረስ በራስ ጉበና አሸኝተው ወደ አገራቸው እንዲገቡ አደረጉ ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ቁስላቸው የበረታ በመሆኑ በበቅሎ ላይ ተቀምጠው መሔድ ባለመቻላቸው ምክንያት ተኝተው በሰው ሽክም እየተጓዙ ወደ እንጦጦ መልስ ሆነ ። ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጋር እሳቸው የመረጡዋቸው መኳንንትና 3000 ያህል ወታደሮቻቸው አብረዋቸው እንዲጓዙ ተደረገ ። በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሕመም ምክንያት ጉዞው በቀስታና እየታረፈ ስለነበረ ጦርነቱ በተደረገ በወሩ ሰኔ 29 ቀን እንጦጦ ገቡ ። በጉዞውም ላይ የንጉሥ ተክለ ሃይ

ማኖትን ቁስል ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደጻፉት “ንጉሥ ምኒልክ ራሳቸው በመድኃኒት እያጠቡ በሻሽ ያስሩላቸው ነበር ። ....”

እንጦጦ ከደረሱም በኋላ በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አካል እየገባ የቀረውን ጥይት የሚያወጣ ሐኪም መጥቶ በአካላቸው ውስጥ የቀረው ጥይት እየተፈለገ ወጣላቸው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ካረፉ በትም ቤት ምኒልክ በቀን ሁለት ሶስት ጊዜ እየተመለሱ በመጠየቅና ስለምግባቸው ይዞታ እያዩና አብረውም እየበሉ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በታላቅ ጥንቃቄ አዳኑዋቸው ። አንድ ቀን ራስ ደረሶ፣ ደጃዝማች ሥዩምና ሌሎችም የጎጃም መኳንንት ባሉበት በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ማረፊያ ቤት ግብር ተበልቶ ጠጅ እየተጠጣ ሲሜወቱ ምኒልክ የእንባቦውን ጦርነት ሁኔታ አንስተው ጎጃሞች በርት ተው በመዋጋታቸው ካመሰገኑ በኋላ “እንዲያው ለመሆኑ እኔን ብትማርኩኝ ኖሮ እንዴት ታደርጉኝ ነበር?” ብለው ጠየቁ ። የጎጃም መኳንንቶችም “ቆራርጠን ለአዋራ ነበር የምናበላዎ” አሏቸው ። ምኒልክም “ከእናንተ ጭካኔ ከኔ ርህራሄ የቱ ይሻላል ታዲያ” ቢሏቸው “ሲዋጉ ጭካኔ ድል ሲያደርጉ ርህራሄ የሚገባ ነው” ብለው መለሱላቸው ። ምኒልክም በዚህ እውነተኛ መልስ ተደስተው “ከእንግዲህ ወዲያ የጎጃሜ እስረኛ የለኝም ። ቤቴ ቤቴ ነው ። አገሬም አገሩ ነው” ብለው አዋጅ አስነገሩላቸው ።

ምኒልክም ለምርኮኛው መኳንንት ሁሉ ለየራሱ የሚኖርበት ቤት ሰጡት ። ምግብና መጠጡም ከምኒልክ ቤት መንግሥት እንዲላክ አዘዙለት ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትንም ማለፊያ ሆኖ በተዘጋጀ ቤት አስቀምጠው የንጉሥነታቸው ክብር ሳይጉድልባቸው ቁስላቸው በሚገባ እስቲድን እንዲኖሩ አደረጉ ። ለሚፈልጉት ነገር ሁሉ የሚያስፈጽሟቸውም ሻለቃ ተክሌን ባልደረባ ሰጡአቸው ።

የሁለቱ ንጉሶች ውጊያ ቀላል አልነበረም ። አለቃ አፅሜ እንደጻፉት ከምኒልክ ሠራዊት 913 ሰዎች ሲሞቱ 1648 ሰዎች ቆስለዋል ። ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሠራዊት ደግሞ ግማሹ ያህል አልቋል ። ይህ ሁሉ ሰው ያለቀው በሶስት ሰዓት የጦርነት ጊዜ ውስጥ ነው ።

የንጉሥ ምኒልክንና የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን መዋጋት ሲሰሙ አጤ ዮሐንስ ተናደዱ ። በተለይም ምኒልክ አሸንፈው ተክለ ሃይማኖት በመሸነፋቸው የባሰ ተበሳጩ ። ምክንያቱንም ብላቴን ጌታ ኅሩይ ሲገልጹ “አጤ ዮሐንስ በማናቸውም ቢሆን ንጉሥ ምኒልክን የሚወዷቸው በመፍራትና በሥጋት፣ በመጠራጠርም ነበር ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ግን ባለመፍራትና ባለመሥጋት ወገኔ በማለት ይወዷቸው ነበር ይባላል .... ።” ብለዋል ። ይህም በመሆኑ አጤ ዮሐንስ ምናልባት

የተከለሃይማኖት ኃይል ቢያንስ እርዳታ ለመስጠት “...እኔ ወደ ደብረ ታቦር ሳልዘልቅና ተዋጋ ብዬ ሳላስታውቅህ ምንም ቢሆን ጦርነት እንዳትገጥም” የሚል ደብዳቤ ጽፈው ልከውባቸው ነበር ። ይህን ቃል የያዘው ደብዳቤ ግን ቀደም ብለን እንዳነበብነው ሽፍታው ደስታ ኃይሉ ወይም ራስ ደረሶ አስቀሩት የተባለው ነው ።

አጤ ዮሐንስ ከግብፅ አገር አራት ጳጳሳት አስመጥተው ስለነበረ ምኒልክና ተክለ ሃይማኖት እንዳይዋጉ ጳጳሳቱ የውግዘት ቃል እንዲልኩባቸው አዘው ጳጳሳቱ የላኩት የውግዘቱን ቃል የያዘው ደብዳቤ ዘግይቶ ከጦርነቱ በኋላ ደረሰ ። ንጉሥ ምኒልክም የጳጳሳቱን ውግዘት የያዘው ደብዳቤ ከደረሳቸው በኋላ ከእንጦጦ ከተማቸው ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ለጳጳሳቱ ጻፉ ።

ትብጻህ ኅብ ልዑላን ወኅሩያን በኅበ እግዚአብሔር አቡነ ጴጥሮስ ። ለአቡነ ማቴዎስ ። ለአቡነ ማርቆስ ። ለአቡነ ሉቃስ ዘኢትዮጵያ ። ብርሃናቱ ዓለም ወሐዋርያቲሁ ለእግዚእነ ኢየሱስ ክርስቶስ ወወሉዱ ለማርቆስ ወንጌላዊ ።

የተላከ ከንጉሥ ምኒልክ ። እዓመኅከሙ በአምሃ መንፈሳዊት በአኃሥሥ በረከትከሙ ከትረዩአ ለኩሉ ፍጥረት ። አነ ዳህን ወሰላም በጸጋሁ ለእግዚኔ ፀባኤት ወበስዕለተ ለእግዚእትነ ወላዲተ ሕይወት ።

በሰኔ 2 ቀን የተጻፈ የውግዘት ደብዳቤአችሁ በተዋጋን በ20 ቀን ደረሰልኝ ። እኔም ንጉሥ ተክለሃይማኖትን ለመውጋት አልፈለግሁትም ነበር ። እርሱ ፎክሮ ከወደ ኋላዬ ገስግሶ ቢመጣብኝ አልሞት ባይተጋዳይ እንደሚባለው ዙሬ ተዋጋን ።

እኔ ግን ለመውጋት ፈልጌው እንደሆነ ያወገዛችሁትም ፣ የረገማችሁትም ይድረስብኝ ። ደግሞ ክርስቲያን ለክርስቲያን በመዋጋታችን ጃንሆይን አስቀይመን ይሆናል ። የጃንሆይም ልቡና እንዳይለወጥብኝ ስለሥላሴ ብላችሁ አስምሩኝ እንጂ በደለኛውንስ እኔ በዋቢ ስመጣ እዚያው ከጃንሆይ ፊት ታገኙታላችሁ ።

ሐምሌ ፳ ቀን ፲፰፻፸፬ ዓ. ም. ተጻፈ ።

አጤ ዮሐንስም ደብረ ታቦር ላይ ሳሉ ሁለቱ ንጉሦች መዋጋታቸውን ከሰሙ በኋላ መኳንንቶቻቸውን ሰብስበው “ከክረምት በኋላ ወደ ሸዋ እንዘምታለንና ከብታችሁን እያጠነከራችሁ ክረሙ” ብለው አዘዙ ። ከመኳንንቱ የሚበዙት “ንጉሥ ምኒልክ እንኳን የጐጃምን

መሣሪያ ጨምረው፤ እንዲያውም የሚያስፈሩ ሆነዋልና አሁኑኑ ቁስ ለኛው ሳይሸር፤ የደከመው ሳይበረታ፤ ገመምተኛው ሳይነሳና ሳይጠነክር ብንደርስባቸው ይሻላል እንጂ ክረምት ውጭስ አንችላቸውም” ብለው ስለመከሩዋቸው ሰኔ ሲያልቅ ሐምሌ ሲገባ ከደብረ ታቦር ተነስተው በአማሐራ ሳይንት በኩል ተጓዙ ።

ሳይንት ሲደርሱ ንጉሥ ምኒልክ አስረው በአትሮንሰ ማርያም ያስቀመጡትን ደጃች መሸሻ ሰይፉን ፈትተው እርሱን መንገድ መሪ አድርገው ለጋምቦንና ወሎን እያዘረፉ ወረይሉ ገቡ ። ደጃች መሸሻ ሰይፉን ከታሰረበት ፈትተው ማውጣታቸው የንጉሥ ምኒልክ ባላንጣ መሆኑን ያውቃሉና ማስፈራሪያ እንዲሆናቸው ነበር ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ግን ከንጉሥ ምኒልክ ጋር ታርቀው ወዳጅ ሆኑ ። ምንም እንኳ ወዳጅ ቢሆኑ አጤ የሐንስ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ማድላታቸውን ስለሚያውቁ የተዋጉበትን ምክንያት አስቀድመው ለማሳወቅ ምኒልክ ወደ አጤ የሐንስ መልክተኞች ላኩ ። ምኒልክ የላኩዋቸው መልክተኞች የሚያመጡትን መልስ ሲጠብቁ አጤ የሐንስ በክረምቱ ወራት በውሃ ሙላት ወደ ወሎ መምጣታቸው ተሰማ ። ንጉሥ ምኒልክም በዚህ ሁኔታ ሲደነቁ ወደ አጤ የሐንስ የላኩዋቸው መልክተኛ ከአጤ የሐንስ ዘንድ ደብዳቤ ይዘው መጡ ።

መልእክት ዘሥዩም እግዚአብሔር የሐንስ፤

ንጉሠ ጽዮን፤ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ ። በእማን እስራኤላዊ ዘአልቦ ጽልሁት ሰላም ለከ ። ወሰላም እግዚአብሔር የሃሉ ምስሌክ ። እኔ በእግዚአብሔር ቸርነት በእምነ ጽዮን አማላጅነት አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምሀረቱ ለዘላለም ነውና ።

በጌምድር ሳለሁ ሁለቱ ነገሥታት ተዋግተው ድል ለንጉሥ ምኒልክ ሆነ፤ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትንም ይዘው ወደ ሸዋ ተጓዙ ሲሉ ብሰማ እግዚአብሔር የፈቀደውን ሰርቷል ብዬ የክርስቲያን ደም በማይረባ ነገር በመፍሰሱ የእናንተን ደብዳቤ ስጠብቅ ደብረ ታቦር ላይ ወር ሙሉ ተቀመጥሁ ። ኋላ ግን ወሬያችሁ ቢጠፋብኝ ይህስ ነገር አለበት ብዬ ስመጣ ሳይንትን ሳልፈው የንጉሥ ወረቀት ደረሰልኝ ። ደብዳቤውንም አይቼ መዘግየቱ በመንገዱ ርዝመት እንጂ ሌላ ተንኩል አለመኖሩን ባወቅ ወደ በጌምድር ለመመለስ አሰብሁ ። ነገር ግን ክረምቱ ተጭኗልና ሠራዊቱ የሚጐዳብኝ ሆነ ። ስለዚህ

በወሉ እንድከርም ፈቃድ ይደረግልኝ = እኔም አገር አልበድልም = በጥቢ ተገናኝተን ሁሉንም ነገር ተግክረን ወደ በጌምድር መመለስ ይሻላል ብዬ ነው እንጂ ሌላ ጉዳይ ኖሮኝ አይደለም =

ደግሞ ይህ የሚያሳዝን ነገር ቢሆን፡ ተመልሼ ሠራዊቱ በውሃ ሙላት፡ በጭቃ ያለቀው አልቆ የተረፈውን ይገሮ መመለስ ይሻለኛል =

ሐምሌ ፪ ቀን ፲፰፻፸፪ ዓ. ም. =

ይህ የአጤ የሐንስ ደብዳቤ እንዲያው ለይስሙላ የተጻፈ እንጂ አንድ ንጉሠ ነገሥት ለበታቹ ወይም ለታዛዥ የሚጽፈው ደብዳቤ አይደለም = አንደኛ፡ የሙላው ኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሆነው በበታች ግዛታቸው በወሉ እንድከርም ይፈቀድልኝ ማለታቸው፡ ሁለተኛ፡ የማይፈቀድልኝ ቢሆን ሠራዊቱ በውሃ ሙላት ያለቀው እያለቀ ወደ በጌምድር እመለሳለሁ ማለታቸው ሲታይ የለበጣ ወይም የጊዜ ማሳለፊያ ይመስለኛል እንጂ አንድ ንጉሠ ነገሥት በገዛ ግዛቱ ውስጥ የመቆያ ፈቃድ መጠየቅ የለበትም = ንጉሥ ምኒልክም ይህ የአጤ የሐንስ ደብዳቤ እንደደረሰባቸው “... ጃንሆይ መጥተው ወደ ወሉ ከቀረቡ ሳንገናኝ አንከርምምና ወደዚያው እመጣለሁ = ከድንኳንም ቤት ይሻላልና ወረኢሉ ከኔ ቤት ገብተው ቢከርሙ ይሻላል” የሚል ደብዳቤ ሐምሌ 10 ቀን 1874 ዓ.ም. ጽፈው ለአጤ የሐንስ ላኩ =

አጤ የሐንስ የሁለቱን ንጉሦች ጉዳይ ለማየት ምኒልክ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ይዘው እንዲመጡ ልከውባቸው ነበርና ንጉሥ ምኒልክ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ይዘው ሐምሌ 14 ቀን ከእንጦጦ ተነስተው በደብረ ብርሃን አድርገው ደጋ ደጋውን በመጓዝ ነሐሴ 6 ቀን ወረኢሉ ደረሱ = አጤ የሐንስም ጠመንጃ እያስተኩሱ በታላቅ ክብር ተቀበሉዋቸው =

ንጉሥ ምኒልክና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከአጤ የሐንስ ዘንድ እንደደረሱ ተጣልተው በጦርነት የተፈታተኑ ባላጋራ መሆናቸው ቀርቶ ፍጹም የሚዋደዱ ፍቅረኞች ሆነው ታዩ = አጤ የሐንስ ግን የሚጠብቁት ከሁለቱ አንዱ አንደኛውን ከላሽ ሆኖ ፍርድ ለመጠየቅ ከፈታቸው የሚቀርቡ መስፈቻቸው ነበር = ስለዚህ አጤ የሐንስ ሁለቱንም ንጉሶች አቅርበው፡ “... ቃሌን ጥላችሁ ስለምን ተዋጋችሁ” ብለው በቁጣ ቃል ወቀሱዋቸው =

ንጉሥ ምኒልክ “እምቢ ብሎ ገፍቶ መጥቶ ያለውድ በገድ ገጠመኝ” አሉ = ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም “እሽከርቼ ያቀኑትን አገር

ቀምተው ምርኮውን ሁሉ እጅ አድርገው ለጃንሆይ የላከሁት ደብዳቤ መልሱ ቢቀርብኝ አገሬን ገንዘቤን አልሰጥም ስል ተዋጋሁ” ብለው ተናገሩ ። አጤ የሐንስም “እትዋጉ ብዬ የላኩትን ደብዳቤ ምን ወሰደው?” ብለው መልክተኞቹን ጠየቁ ። መልክተኞቹም “ደስታ ኃይሉ የሚባል ሽፍታ ከመንገድ አስሮ ደብዳቤውን ቀማን” አሉና መለሱ ። ከዚህ በኋላ የደስታ ኃይሉ ተንኮል ተገልጦ አጤ የሐንስም “ማገተም ቀምቶ ሕዝቡን ባስፈጅበት እቀጠዋለሁና ከተቀመጠበት ቦታ እጁን አስይዝ” ብለው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን አዘዙ ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትና ንጉሥ ምኒልክ ትእዛዝ ጥሰው በመዋጋታቸው ሠራዊቱን ባስፈጁበት መቀጫ ከንጉሥ ምኒልክ ወሎን ወስደው ለራስ አርአያ ሥላሴና ለራስ ሚካኤል ሰጡባቸው ። ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ደግሞ ሰባት ቤት አገውን ወስደው ለራስ አሉላ ሰጡ ። ከዚህም በቀር ንጉሥ ምኒልክ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጋር በተዋጉበት በእንባቦ ዘመቻ ጊዜ የማረኩትን መድፍና መሣሪያ ሁሉ ለራስ አሉላ እንዲያስረክቡ አጤ የሐንስ አዘዙዋቸው ። ምኒልክም በዚህ ትእዛዝ በጣም ቢያዝኑም ቅር እያላቸው አስረከቡ ። ወዲያው ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሊመልሱላቸው ነው እየተባለ ስለተወራ የሸዋ መኳንንት ሁሉ ገና በወሬው አዘነ ።

ሁለቱ ንጉሶች ማለት ምኒልክና ተክለ ሃይማኖት ከአጤ የሐንስ ተሰናብተው በቶሎ ወደ አገራቸው ለመመለስ ፈለጉ ። ቀድመውም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ወደ አጤ የሐንስ ዘንድ ገብተው “እባክዎ ጃንሆይ ፡ ወደ አገሬ እንደገባ ይፍቀዱልኝ” ብለው ቢለምኑዋቸው “ወደ አገሬ ልግባ የምትለኝ መቼ ማርሁህና ነው ። አሁንም ስለጥፋትህ ሁሉ ምህረት እንዳደርግልህ ንጉሥ ምኒልክን አማላጅ ላክብኝና ከዚያ በኋላ አሰናብትሃለሁ” አሏቸው ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ይህንኑ ለንጉሥ ምኒልክ ነገረው “እባክዎ ከልብ ያስታርቁኝ” ብለው ለመኑዋቸው ። ንጉሥ ምኒልክም ጉዳዩ ባይገባቸው እሺ ብለው ለአማላጅነት ወደ አጤ የሐንስ ዘንድ ገቡ ። “.... እባክዎ ጃንሆይ ፡ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ከልብዎ ይታረቁትና ወደ ሀገሩ ይግባ” ብለው ቢለምኗቸው “እኔ ባነግሰው እርሱ በጥጋቡ ለቆታልና መንግሥት አይገባውም ነበር ። ነገር ግን ንጉሥን አማላጅ ከላክ ምን ይደረጋል ። ትናንትም ንጉሥ አድርገን ዛሬ ብንሽረው ለኛም አያምርልንምና ምሬዋለሁ ። ዳሩ ግን ንጉሥ ሆኖ ያለ መሣሪያ በጀሌ ወታደር ታጅቦ ወደ ሀገሩ ቢገባ ወርደቱ ለኛው ነውና የተማረከበት መድፋም ፡ ነፍጡም እንዲመለስለት ይሁን...” አሏቸውና ምኒልክ በድንጋጤ አዘኑ ።

ምኒልክ በደረሰባቸው ነገር ሁሉ ቢያዝኑም ያልተከፉ በመምሰል ከአጤ የሐንስ ጋር ቆይተው አቡነ ማቴዎስን ለሸዋ ጳጳስነት ተቀብለው የካቲት 2 ቀን 1875 ዓ. ም. ከቡሩ ሚያ ተነስተው የካቲት 24 ቀን ልቺ ከተማቸው ገቡ። ወደ ደብረ ብርሃንም ሄደው ልብሰ መንግሥት ለብሰው፣ ዘውድ ጭነው፣ ጳጳሱ አቡነ ማቴዎስም የጽጵስና ልብሳቸውን ለብሰው ታላቅ በዓል ተደረገ።

ምኒልክ በግዛታቸው መቀነስ ተናደዱ። ሆኖም አሳባቸውን በሆዳቸው ይዘው ሰላማዊ መስለው መታየት ጀመሩ። አጤ የሐንስ አል በገር እያለ ያስቸገራቸውን የምኒልክን ኃይል በጋብቻ ለመተሳሰር አስበው ልጃቸውን ለልጃቸው እንዲድሩላቸው ጠየቁ። ለጋብቻው አማላጅነትም ራስ አሉላ፣ ራስ ገብረ ኪዳን፣ ቤተወደድ ገብረ መስቀል ካጼ የሐንስ ተልከው ወደ አጤ ምኒልክ መጡ። “ልጅዎን ወይዘሮ ዘውዲቱን ለልጇ ይስጡልኝ ብለዋል....” ብለው ነገሩ። ንጉሥ ምኒልክም እምቢ ማለት ስለማይችሉ ጋብቻውን ፈቅደው የስድስት ዓመት ዕድሜ ያላት ዘውዲቱ፣ 12 ዓመት ዕድሜ ላላቸው ለአርአያ ሥላሴ ተዳሩ።

የሐንስና ምኒልክ በሥልጣን ሽሚያ ላለመፈላለግ በጋብቻ ቤተሳሰሩም የየሐንስ ጫናና የምኒልክ የግልበጣ ሐሳብ አልቀረም። ምኒልክ የጦር መሣሪያ ፍላጎታቸው አልገታ አለ። ማሳዣ እንደጸፉትም በዓመት እስከ አንድ ሚሊዮን ብር ለመሣሪያ መግዣ ወጭ ያደርጉ ጀመር። ይህን የምኒልክን የጦር መሣሪያ ፍላጎት ያለመገታት ያወቁት አጤ የሐንስም ምኒልክ ከውጭ መንግሥታት እንዳይገናኙና የጦር መሣሪያም ወደ ሸዋ እንዳይገባ በሩን ሁሉ ዘጉባቸው።

ምኒልክ በእንዲህ ዓይነቱ ችግር መሀል ሲዋልሉ አለቃ ብሩ የተባሉ ሰው ከአጤ የሐንስ ከድተው ወደ ምኒልክ ዘንድ መጡ። አለቃ ብሩ ከንጉሥ ምኒልክ ጋር ከተገናኙ በኋላ የባህሩን በር ከያዙት ግብጾች ጋር ቢወዳጁ የበለጠ ጥሩ ውጤት እንደሚገኝ ምኒልክን መከሩዋቸው። በአለቃ ብሩ ምክር የተስማሙት ምኒልክም፣ የአባ ቡርቃ ፓሻን ልጆች ወደ ካይሮ ልከው ከከዲፋ ጋር ወዳጅነት መሠረቱ። በኋላም አለቃ ብሩን ከሙዚንጀር ጋር ወደ ካይሮ ልከው ወዳጅነታቸውን አጠናክሩ።

ምኒልክ ከባላንጣቸው ጠላት ከግብፅ ጋር ወዳጅ ይሁኑ እንጂ ከዚያ በፊት ግብጾች የኢትዮጵያን ክፍል ቆርሰው ይዘው ነበር። በሰሜን በኩል ከአጤ የሐንስ ጋር እየተዋጉ ወሰን ቢገፉም፣ በምሥራቅና በደቡብም ከኢትዮጵያ ቆርሰው ይዘው ነበር። ለምሳሌ ንጉሥ ምኒልክ በ1868 ዓ.ም. ሰኔ 10 ቀን ከልቺ ከተማቸው ለግብፅ ኢስማኤል ፓሻ የጸፉት ደብዳቤ እንዲህ ይላል። “.... መልካም ሥራ

ትና ጥበብ ንግድም በአገሬ አገባለሁ ብዬ ዝምሬአለሁ = ዳግመኛም ከጉረቤቶቼና ከአውሮፓ ነገሥታት ወዳጆቼ የፍቅር መገናኘትን፤ ውልንም ላደርገ እፈልጋለሁ = ይህም እስከ ባህር ድረስ መንገድን በመክፈት ነው = የርስዎ መንግሥት ምክር ለኔ ሥራ በርን የሚደፍን መሰለኝ = ጉረቤቶቼን ሊዋጉ የመጡ የርስዎ ወታደሮች በኢትዮጵያ ደቡብ በኩል አገሬን ተዋጉት = ዛሬም አላረፉም = ከኒያ የተከፈሉት ተጉሪን* ያዙት = አውሳንም ጨፈንም ያዙት = የሸዋ መንግሥት የጋ ላን አገር ይዞ የነበረ፤ አዳሉም፤ ሐረርጌም በእርስዎ ወታደሮች እጅ ሆነ = ዛሬ ጦሩ ባጠገባችን ነው = ሶስተኛ ጦር በነጭ አባይ መጥቶ በጋላ አገር ታየ ይሉናል = በሐረርጌና በዘይታ የወጣው ከላይኛው ጦር ጋራ ጉራውጌ ላይ እንዲገናኙ ተቃጥረዋል ይባላል = ይህም ምስጢር አይደለም = ጉራውጌውም የኔ ግዛት ነው =

“አሁን ይህን ምን እንበለው = የወታደሮችም ሥራና የወዳጅነት የፍቅር የሚያሳይ የደብዳቤ ቃል የተካከለ አይመስለኝም = እጅግ የሚያስፈራ ነገር ነው = በዚህም እጅግ አዝኛለሁ = ነገር ግን እርስዎ እኔን ወዳጅዎን አለ ብልሃት፤ አለ ሥልጣን መጥተው ይወጉኛል አይመስለኝም = አገሬ ድረስ መጥተው = ለጊዜው ብቻ አሳዘነኝ እንጂ = ነገር ግን ኢትዮጵያ በእናንተ ጦር መከበብዋን ማሳየት ይገባናል =

“ዛሬ በባህረ ኤርትራ ያሉ በርሮች፤ በሕንድ ውቅያኖስም ያሉ በርሮች ወደኛ ከጨርቅ በቀር ሌላ እንዳይመጣ ከለከሉ = ነፍጥና ባሩድ፤ የወታደር መሣሪያ ሁሉ ለመጠባበቂያ የሚሆን ሁሉ በእውቅ ተከለከለ =

“የጥበጻውያን ጦር አገሩን ሁሉ ከበበው = ጥቂት ቆይቶ አዋሽ ሲገቡ ነው = ከኔ ግዛት ላይ = ይህ የሆነ እንደሆነ የፈራሁት ሁሉ ደረሰ = ... ለመንገዱ፤ ለበሩ ሳንከለከል በተጉራ አውራጃ ያለ መሀከለኛው መንገድ በመሀል እንዲኖርልን = የንግድም ዕቃ ሁሉ ይህ ይቅር ሳይባል ከወዲያ የሚመጣ ሁሉ ከዚህም የሚሄደው ሁሉ መሄድና መምጣት እንዳይከለከልብን = በበሩ ሁሉ፤ በመንገዱ በወታደሮችዎም እጅ እንዳይያዝብን = የኔ መልካም ፈቃድ፤ መልካም ምኞት ማሰናከያ እንዳያገኝ .... ስለዚህ መልካም ፍሬ ከእርስዎ እንዲያገኝ ተስፋ አለኝ ....” የሚል ደብዳቤ ሲልኩ ማገተማቸውም ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ የሚል ነበር =

የኢትዮጵያ መሳፍንት በእንዲህ ዓይነቱ የሥልጣን ሽጧል በሚረቱበት ወቅት የሐማሴን መኳንንት ከሐማሴን ግዛት እየቆረሰ ለኢጣሊያ ይሰጥና ይሸጥ ጀመር =

* ተጉሪ የሚለው—ታጁራን ነው =

የንጉሥ ምኒልክ መኳንንቶች በፃታቸው መበደል ምክንያት በተለይም ከእንባቦ የተማረከው መሣሪያ በመመለሱ ይቆጩ ነበርና አንገብር እንዋጋ እያሉ ንጉሥ ምኒልክን ይወተውቱ ጀመረ ። ምኒልክ ግን የመዋጋቱ ሀሳብ ቢኖራቸውም አጤ የሐንስ ብዙውን መኳንንት በወዳጅነት ይዘውት ስለነበረ አቅማቸውን ገምተው መዋጋቱ እንደማያዋጣቸው አውቀው የመኳንንቶቻቸውን ምክር ሳይሰሙ ቆዩ ። አጤ የሐንስ እንደሚያደርጉት ሁሉ ንጉሥ ምኒልክም አጤ የሐንስ በወዳጅነት የያዙዋቸውን መኳንንቶች ለማላቀቅ ይጥሩ ጀመር። በመጀመሪያም በኃያልነታቸው የታወቁትን የጉጃሙን ንጉሥ ተክለጋይማኖትን ከአጤ የሐንስ ለማላቀቅ ሞከሩ ።

በ1880 ዓ.ም. የውጭ ጠላት በሁለት በኩል ኢትዮጵያን ከበበ። ባንደኛው በኩል ኢጣሊያኖች ሲሆኑ በሌላው በኩል ደግሞ ደርቡሾች ነበሩ ። አጤ የሐንስም ታላቁን የኢጣሊያን ጦር ለመውጋት ወደ ሰሐጢ ሲሔዱ፣ በጉንደር በኩል የመጣውን የደርቡሽ ጦር ደግሞ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ወደ በጌምድር ሔደው እንዲጠባበቁ አዘዙዋቸው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንደታዘዙት ሠራዊታቸውን አስከትለው ወደ በጌምድር ሔደው በቀልት ከተባለ ቦታ ሆነው ይጠባበቁ ጀመር ።

የደርቡሾችም ጦር በዚያው ዘመን ደንቢያ ድረስ ገብቶ ጥር 10 ቀን ሣር ውሃ ከሚባል ሥፍራ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሠራዊት ጋር ጦርነት ገጠመ ። የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሠራዊትም በመጀመሪያ ድል ካደረገ በኋላ እንደገና የደርቡሽ ጦር በርትቶ በመዋጋቱ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ሠራዊት ድል አደረገው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ከልጃቸው ከራስ በዛብህ ጋር በፈረስ አምልጠው በደንገል አድርገው ጉጃም ገቡ ። ሌላው ልጃቸው ደጃዝማች በለው ደግሞ ጳጳሱን አቡነ ሉቃስን ይዘው በፎገራ በኩል ሸሽተው ጉጃም ደረሱ ። በዚህ ትርምሱ በወጣ ጦርነት ከአባቴ አልለይም ብለው አብረው ዘምተው የነበሩት የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሴት ልጅ ወይዘሮ ምን ትዋብ በደርቡሾች ተወሰዱ ። የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሠራዊትም አብዛኛው በሰይፍ እየታረደ ሲያልቅ የተረፈውም ሸሸ ። በሚሸሸው ላይም አባራሪው ደርቡሽ ሲደርስበት ሸሺው ከጣና ባህር እየገባ አለቀ ። በዚያ ጦርነት ደርቡሾች ስምንት ሺ ያህል ሰዎች ማረኩ ። ጉንደር ከተማ ገብተውም 47 አብያተ ክርስቲያናት አቃጠሉ ። ወደ ጉንደር በሚጓዙበት ጊዜም 200 ያህል ቤተ ክርስቲያን አቃጥለዋል ።

ይህ በሆነበት ጊዜ ንጉሥ ምኒልክ ወሎ ውስጥ ነበሩ “.... ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከደርቡሽ ጋር ተዋግተው ድል ሆነው ወደ አገራ

ቸው ጉጃም ተመለሱ ። ....” የሚል ወሬ ምኒልክ እንደሰሙ እንደገና ደርቡሽ ተመልሶ እንዳያጠቃ የካቲት 7 ቀን 1880 ከቦሩ ሜዳ ተነሰ ተው መጋቢት 1 ቀን ደብረ ታቦር ገቡ ። በደብረ ታቦር ከተማም ጥቂት ቀናት ቆይተው ወደ ጐንደር ተጓዙና አዘዘ ሲደርሱ ሚያዝያ 11 ቀን ሠራዊታቸውን በሙሉ አሰልፈው የተኩስ ትርኢት ተመለከቱ ። ምኒልክ ንጉሥ ከተባሉበት ጊዜ ጀምሮ ይሄን ያህል ሰልፍ አላሳዩም ይባላል ። የደርቡሽ ሰላዮችም ይህንኑ አይተው ለበላዮቻቸው ታላቅ ኃይል መምጣቱን አሳወቁ ። ምኒልክም አምባጫራ ወር ደው የደርቡሽን መምጣት ሲጠባበቁ ደርቡሾች ፈርተው መተማን ከማጠናከር በስተቀር ወደ ኢትዮጵያ ግሣት ሳይገቡ ቀሩ ።

ንጉስ ምኒልክ አምባጫራ ሆነው ሲጠባበቁ አጤ ዮሐንስ ከሰሐጢ ጦርነት ተመልሰው መቀሌ ገብተው ነበርና “...የደርቡሽ መልክተኞች ጉንደር መጥተው ከንጉሥ ምኒልክ ጋር ተገናኝተው በምስጢር ተነጋግረው ተመለሱ...” የሚል ወሬ ተነገራቸው ። አጤ ዮሐንስ ይህን ሲሰሙ ተናደዱ ። “በኔ ላይ ከኢጣሊያኖች ጋር መዋዋሉ አልበቃው ብሎት እንደገና ደግሞ ከደርቡሾች ጋር መመሳጠር ከጀመረ የንጉስ ምኒልክ ሐሳብ ከኔ ጋር ለመጣላት ሳይሆን አይቀርም” ብለው “...ከእንግዲህ ወዲህ በመጣችሁበት መንገድ ወደ አገራችሁ ተመለሱ...” የሚል ደብዳቤ ለንጉሥ ምኒልክ ላኩባቸው።

ምኒልክ ይህ ደብዳቤ እንደደረሳቸው አጤ የሐንስ ለጠብ እንደ ፈለጉዋቸው ገባቸው ። ወዲያውም መኳንንቱን ሰብስበው ደብዳቤ ውን ካስነበቡ በኋላ በተደረገው ምክር አንዳንዶቹ እንደአዘዙን በመ ጣንበት በወሎ እንመለስ የሚል አሳብ አቀረቡ ። ምኒልክ ግን “በመጣ ሁብት መንገድ ስመለስ ገስግሰው መጥተው ቢቆዩኝላ፣ ዳግመኛ እጅ ልነሳ? ያውም ለወቀሳ፣ ለከሰሳ ። ይህስ የማይሆን ነገር ነው ። ...” ብለው በዘዴ ተለማማጭነታቸውን ለማሳየት ጭምር “...እባክዎ ጃንሆይ በጉጃም አድርጌ ወደ ሸዋ እንድመለስ ይፈቀድልኝ...” የሚል ደብዳቤ ወደ አጤ የሐንስ ላኩ ።

አጤ የሐንስም ደብዳቤው እንደደረሳቸው መኳንንቶቻቸውን ሰብስበው ተመክረበት ። በምክሩም “... በጉጃም አድርገው ወደሸዋ ለመመለስ ቁርጥ አሳብ አድርገው እንደሆነ በመጡበት ይመለሱ ብንላቸው አይመለሱልንም ። ብንገሰግስም አንደርስባቸውም ። በዚህም ላይ ሠራዊታችን በሰሐጤ ዘመቻ ተጉድቷልና አንችላቸውም ። ስለ ዚህ በጉጃም እንዲሄዱ ቢፈቀድ ይሻላል...” ተብሎ ተመክረና በጉጃም ይሄዱ የሚል ፈቃድ ተጸፈላቸው ። ለንጉስ ተክለ ሃይማኖትም “... ንጉስ ምኒልክ በጉጃም ሲያልፉ መንገድ አትከልክሉ ። ስንቅም ስጥ...” የሚል ደብዳቤ ተላለፈላቸው ።

ንጉስ ምኒልክ እንደተፈቀደላቸው ተጉዘው ጉጃም ሲደርሱ ንጉስ ተክለ ሃይማኖት በቋፍ ነበሩና ምኒልክን ጠርጥረውና ፈርተው ሸሹ ። ምኒልክም በሰላም ለማለፍ መምጣታቸውን ከላኩባቸው በኋላ ንጉስ ተክለ ሃይማኖት መጥተው ከምኒልክ ጋር በፍቅር ተገናኙ ። ምኒልክም ሆኑ ተክለ ሃይማኖት አጤ የሐንስን ለመጣል ወዳጅ መስለው ይተባበሩ እንጂ ውስጥ ውስጡን እርስ በራሳቸውም አይተማመኑም ነበር ። ለምሳሌ ጄኔራል ባራቲየሪ ለአጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ፌብራሪ 3 ቀን 1895 በጻፈው ደብዳቤ “...ተክለ ሃይማኖት የምኒልክ የውስጥ ጠላት ነው....” ብሏል ።

ምኒልክ ጉጃም እንደገቡ ንጉስ ተክለ ሃይማኖት ታላቅ ግብር አዘጋጅተው ጋበዙ ። ግብሩ በሚበላበት አዳራሽ ውስጥ ከፍ ካለ ቦታ ላይ ሶስት ዙፋን ተዘርግቶ ነበር ። በአንደኛው ዙፋን ንጉስ ምኒልክ ሲቀመጡ በሌላው ደግሞ ንጉስ ተክለ ሃይማኖት ተቀመጡ ። ከመሀላቸው ያለው ሶስተኛው ዙፋን ግን በጣም አምሮና አጊጦ የአጤ የሐንስ ዙፋን ነው ተብሎ ባዶውን ተቀምጦ ነበር ። ለመሰንበቻውም ዙፋኖቹ በዚህ ሁኔታ ቆዩ ።

ምኒልክ በጉጃም ውስጥ በሚዘዋወሩበት ጊዜ በየደረሱበት ቦታ ሁሉ ሕዝቡ በሆታና በእልልታ እየተቀበለ አጤ መሆኛዎ ደረሰ እያለ ይዘፍንላቸው ነበር ። ሁለቱ ንጉሶች በአጤ የሐንስ ላይ ለማድረግ ያሰቡትን ነገር በምስጢር ተነጋግረው ሲጨርሱ ንጉስ ምኒልክ “...ከደርቡሽ ጋር ስትዋጋ የጦር መሣሪያህ ተማርኩብሃልና ስለእርጥባን ነው ። ....” ብለው ሁለት መድፎችና 250 ጠመንጃ ለንጉስ ተክለ ሃይማኖት ሰጡዋቸው ። ንጉስ ተክለ ሃይማኖትም ለመሰንበቻ ብለው ለንጉስ ምኒልክ ግብር አበሉ ። ግብሩ በሚበላበት አዳራሽ ውስጥ በፊት ከነበሩት ሶስት ዙፋኖች አንደኛው ፣ መሀል ያለው የአጤ የሐንስ ዙፋን የተባለው ተነስቶ የሁለቱ ዙፋኖች ብቻ ተቀምጠው በመታየታቸው የጉጃምና የሸዋ ሰው ነገር እንዳለበት አውቆ በጉዳዩ ተደነቀ ። ምኒልክም በግንቦት መጨረሻ እንጦጦ ገቡ ።

ሁለቱ ንጉሶች ያደረጉት ስምምነትም አጤ የሐንስ መጀመሪያ ወደ ጉጃም የዘመቱ እንደሆነ ንጉሥ ምኒልክ በቤጌምድር መጥተው በጀርባ ሊወጉ ፣ አጤ የሐንስ ወደ ሸዋ የዘመቱ እንደሆነ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በቤጌምድር መጥተው በጀርባ ሊወጉ ተማምነው ነበር ። በዚህ ምክር ተስማምተው ከተለያዩ በኋላ ለአጤ የሐንስ አንገብርም ብለው ግብር ሳይከፍሉ ቆዩ ።

ይህን ምክርና የክዳት አድማ አጤ የሐንስ ሲሰሙ ተናደዱ ። ከምኒልክ ይልቅ አቅማቸው ዝቅ ያለውን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን

ለይቶ ለመምታት ደርቡሽን እወጋለሁ በሚል ሰበብ በ1880 ዓ.ም. በክረምቱ በነሐሴ ወር አጤ የሐንስ ወደ ጎጃም ዘመቱ ። የአጤ የሐንስ መዝመት የሰሙት ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ለጦርነት ይዘጋጁ ጀመር ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ስንቃቸውንና መሳሪያቸውን አዘጋጅተው በጅብላና በመተራ ካሉ ምሽጎች ገብተው ተቀመጡ ። የጎጃሙ ጳጳስ አቡነ ሉቃስም አስታርቃለሁ ብለው አጤ የሐንስ ወዳሉ በት ጉሊት ሔዱ ። በዚያም በማስታረቁ ጉዳይ ሲጥሩ ከረሙ ። አጤ የሐንስ ግን ወደፊት መጥተው ጉዛምን ላይ ሠፈሩ ። መድፎቻቸውንም በጭምትና በማይ አፋፍ ላይ ጠመዱ ። ከዚያም ሆነው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ያሉበትን ምሽግ ለመስበር መድፎቹ ሲተኮሱ ጅብላን እያለፉ ይወድቁ ጀመር ። ቀላል መድፎች በቅርብ የሚመቱት ሲተኮሱም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ያሉበትን ምሽግ ገደሉን እየመቱ ይቀሩ ጀመር ። የንጉስ ተክለ ሃይማኖት የመድፍ ተኳሾች አለቃ የሆነው ባሻ አስናቀ ግን ጅብላ ሆኖ ጭምት ላይ ከተጠመደው መድፍ አስተካክሎ ሲተኮስ ጥይቱ በመድፉ አፍ ገብቶ መድፉን በመገልበጡ የአጤ የሐንስም መድፍ ተኳሽ ተገደለ ። ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ወገንም የተሰለፉት ባላንበራስ ጊዮርጊስ የተባሉት ግሪካዊ ከአጤ የሐንስ ብዙ ሰዎችን ገደሉ ። ከዚህ በኋላ አጤ የሐንስ ጭምት ላይ ያላቸውን የጦር ሠፈር አነሱ ። ባሻ አስናቀ በኢትዮጵያ ለመጀመሪያ ጊዜ መድፍ የሠራ ኢትዮጵያዊ ነው ።

በዚህ የተናደዱት አጤ የሐንስም ጎጃም በሙሉ እንዲዘረፍ አዘዙ ። ወታደሩም ከዳር እስከ ዳር በጎጃም ተሰማርቶ ከብቱንም ሀብቱንም ዘረፈው ። ከብትዋ የተዘረፈባት አንዲት የጎጃም አልቃሽም

“በላይኛው ጌታ በባልንጀራዎ ፤

በቅዱስ ሚካኤል በጋሻ ጃግሬዎ ፤

በጽላተ ሙሴ በነጭ አበዛዎ ፤

ጎጃምን ይማሩት ፈሪም አንልዎ” ብላ ገጠመች ።

ጎጃም ከተዘረፈ በኋላ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የጎጃም መበደልና መዘረፍ አሳዝኖአቸው ከአጤ የሐንስ ጋር ተላልከው ታርቀው ገቡ ። እልልታም ደስታም ሆነ ። አጤ የሐንስም ከጠፋው በቀር የጎጃም ገንዘብ ይመለስ ብለው አዋጅ አናገሩ ። ከዚህ በኋላ አጤ የሐንስ ንጉሥ ምኒልክን ሊወጉ ወደሸዋ ጉዞ ጀመሩ ። ምኒልክም ከተክለ ሃይማኖት ቀጥሎ በትሩ እንደሚያርፍባቸው ያውቁ ነበርና ራስ ዳርጌን በሰላሌ በኩል ፤ ደጃች መኰንንን በግንደበረት በኩል ፤ ደጃች ወሌን በወሎ በኩል አሰልፈው የሐንስን መምጫ ይጠባበቁ ነበር ። የጎጃምን መዘረፍ ከሰሙ በኋላ ግን የሸዋም ሕዝብ የዚያ ዓይነት

ዕድል እንዳያጋጥመው ከደብረ ሊባኖስና ከዙቃላ የተውጣጡ መነኮሳትን “አስታርቁኝ” ሲሉ ወደ አጤ የሐንሰ ላኩዋቸው ። አጤ የሐንሰም ምኒልክን ካስገበሩ በኋላ ወደ መተማ ሔዱ ።

አጤ የሐንሰ ወደ ሸዋ መዝመታቸውን ቢተውም የንጉሥ ምኒልክ ነገር ግራ ሰላጋባቸው በምኒልክ አገጥሶ በራስ ዳርጌ አማካይነት ነገሩ ሁሉ ተፈራርጦ ሰላም እንዲመሠረት በደብዳቤ ጉዳዩን የመጨረስ አሰቡ ። ለመጀመሪያ ጊዜም ኅዳር 18 ቀን 1881 ዓ.ም. ለሚከተለውን ደብዳቤ ለራስ ዳርጌ ፃፋላቸው ።

ይድረስ ከራስ ዳርጌ ። እንዴት ሰነበቱ ። እኔ ከሠራዊቱ ጋር እግዚአብሔር ይመስገን ደሀና ነኝ ። ፲፩ ዓመት ሙሉ በፍቅር ተጸምደን በሃይማኖት ፣ በምግባር አንድ ሆነን መንግሥታችንን አጽንተን እንኳን የኢትዮጵያ ሰው ፣ የወዲያ አገር ነገሥታት እንኳ እየቀኑብን ከእግዚአብሔር ፣ ከሰው ተስማምተን እስካሁን ተቀመጥን ።

አሁን ዲያብሎስ ጸላኢ ሠናያት ነውና የአህዛብ መሳለቂያ ሊያደርገን ከሁለታችን ከወንድማማቾች መካከል እንዲህ ያለ ነት አገባብን ።

ደግሞ ዝምድናችን እንዲጸና ፣ እንድንበረታ ብዬ ምንም እግዚአብሔር ቢያሳፍረን ልጅ ከልጅ አጋባሁ ። ምክር መከርሁ ። ሃይማኖት አስተማርሁ ። ሥላሴ እንኳን የማያደርጉትን ከመንግሥቱ ከፍዬ ወንድሜን ለመንግሥት አበቃለሁ እንጂ እኔ በንጉሥ ክፉ ያደረግሁ አልመሰለኝም ነበር ።

አሁንም በትውልድ አባት ነዎ ። በዕድሜ ሽማግሌ ነዎ ። ሰይጣን ባልሆኑ ሰዎች አድሮ ነገር ሲያበላሽ እያዩ ምነው ዝም ይላሉ ። ምንም ፈቃዱ የእግዚአብሔር ስለሆነ እኔ አሳላፊ ነኝ ። አገሩን ኢትዮጵያ ሁሉ ከፍዬ ሰጥቼ ትግሬንና በጌምድርን ይገፍ ብቀመጥ በቤጌ ምድር ሹም ሽር ተደረገበት ። በትግሬም የንጉሥ ደብዳቤ አልመጣ እንደሆነ ነው እንጂ የመኳንንቱ ደብዳቤ በሀገሬም በሠፈሩም ያልመጣበት ፣ በመልእክት ያልተባበለ ፣ ወርቅ ያልተቀበለ ሰው አይገኝም ።

የመጣውንም ደብዳቤ ሎሌ ለጌታው ያየውን ፣ የሰማውን አይሰውርምና ከሰዎቹ እጅ ደብዳቤውን አግኝቼ ነው እንጂ ሳላገኘው በሐሰት አልጻፍኩም ።

እንግዲህ ግን ደርቡሽ ወጥቶ የክርስቲያን ደም ቢያፈስ ፣ ቤተክርስቲያን ቢተኩስ ፣ የዚህ ፍዳ ንጉሥ ምኒልክን ነው እንጂ እኔን አያ

ገኘኝም ። ከልቤ እንኳ ብርቱ ምስጢር ቢኖር ከወንድሜ ከንጉሥ ምኒልክ ሰውሬ የማስቀረው አልነበረኝም ። በፊትም አብረን ሳለን እየ ተባበለ የትግሬ ጦር ሁሉ ሄደ ። አሁንም በኋላ አምባጫራ ወርዳችሁ ሳለ በደምቢያም ፣ በበጌምድርም ያለ ሁሉ ጀግናውም ፣ ደብተራውም ፣ ፈላሻውም ፣ ሴቱም የቀረ የለም ። እየተባበለ ከናንተ ጋራ ባንድ ሄደ ።

ሳይጠፋኝ ይህን ሁሉ እየሰማሁ ዝም ብል በመጨረሻም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን አባብላችሁ አስከዳችሁት ። ስለ ከዳ ግን አገሩ ጠፋ በት ፣ ተጐዳ እንጂ ። አሁን እግዚአብሔር ምህረት አውርዶ ታርቆ ገባ ።

ደግሞ እኔ የእግዚአብሔር የትህትና ደካማ ነኝ እንጂ የሰው ደካማ አይደለሁም ። የኔን አገር የሚገዛው የለም ።

ይህን ሁሉ እያደረገ እናንተንና እኔን ሰይጣን ሆኖ የሚያፋጀን፣ መንግሥት ሊያፈርስ የሚጥር ፣ የአለሙን ሁሉ ቋንቋ ተምሮ የሰይጣ ናትን ቋንቋ ሲያጠና የሚኖር ፣ ነፍስ አባት አይሉት የሰው አገር ሰው ፣ በጌምድር መሸሻ ወርቄ የሚሉ መካር አበጅታችሁ የተንኩሉ ሁሉ ምንጭ እርሱ ነው እንጂ ከንጉሥም ፣ ከእናንተም ይህን ያህል ተንኩል እንደሌለ አውቃለሁ ። አሁንም እኔ ግድ የለኝም ። አስ ተውላችሁ ብትመክሩት ይሻላል ። ደብዳቤውንም እርስዎ አይተው ወደ ልጅዎ ወደ ንጉሥ ስደዱት ።

ተጽሐፈ በዳሞት ሠፈር አመ ፲፰ ለኅዳር ፲፰፻፳፩ ዓመተ ምህረት

ይህን የአጤ ዮሐንስን ደብዳቤ ራስ ዳርጌ ባዩ ጊዜ ደንግጠው ሁኔታውን እንዲያውቁት ብቻ ሳይሆን በታዘዙት መሠረትም ለን ጉሥ ምኒልክ አቀረቡት ። ምኒልክም ይህን ወቀሳ የመላበትን ደብዳቤ ካዩ በኋላ በራስ ዳርጌ በኩል ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ወደ አጤ ዮሐንስ ላኩ ።

ይድረስ ከሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ ፡

ንጉሠ ጽዮን ፣ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

የተላከ ከንጉሥ ምኒልክ ።

ወደ ራስ ዳርጌ የመጣው የጃንሆይ ደብዳቤ ደረሰኝ ። ሰይጣናት በሰው አድረው በእኔና በጃንሆይ መካከል ንቁዕ ስለ አገቡብን ደብዳቤውን አይቼ እጅግ አዘንኩ ።

እኔም ከመሥጋቱ በቀር ከያዝሁት መንግሥት በላይ ሌላ መንግሥት ፈልጌ እንደሆነ፣ ጃንሆይንም ጠልቼ የጃንሆይ መንግሥት እንዲናወጥ አድርጌ እንደሆነ እግዚአብሔር ምስክራ ነው። ደግሞ እስካሁን በጃንሆይ ትእግሥት፣ በጃንሆይ ልበ ጥሩነት ነው እንጂ ሠራዊቱም የሚያወራብኝ ብዙ ነው። ፊት ደርቡሽን አመጡ ተብሎ ነበር። ጓላም አጣሊያ ቢመጣ ይህንኑ አሉኝ። እኔ ግን ይህ ነን ሁሉ ቢያወሩ ግድ የለም፤ ከጦርነቱና ከሞቱ የተለየሁ እንደሆነ ያን ጊዜ ሁሉም ይታወቃል ብሎ ሠራዊቱን አስከትቼ ብመጣ ጃንሆይ ወደ ደርቡሽ አዘዙኝ።

እኔም ደስ ብሎኝ እግዚአብሔር ኃይል ቢሰጠኝ የክርስቲያንን ደም እመልሳለሁ፤ ብሞትም ሰማዕትነት እቀበላለሁ ብሎ ሄድሁ። በእግዚአብሔር ቸርነት፣ በጃንሆይ ሀብት ጠላታችን ሸሽቶ ቢሄድ ታርቀው ሄዱ እያለ ያወራል አሉ።

ዳግመኛ፣ ጃንሆይ ባዘዙልኝ ቃል ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መልካም አድርጎ ቢቀበለኝ ደስ ብሎኝ ክርስቲያን ለክርስቲያን፣ ወንድም ለወንድሙ መርጠብ ይገባል መስሎኝ ሁለት መድፍ፣ 250 ጠመንጃ ረጥቤው መጣሁ። ይህ ነውር ሆኖብኝ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ያስከዱ፣ ጎጃምን ያስጠፉ ንጉሥ ምኒልክ ናቸው ይሉኛል አሉ።

ደግሞ የጃንሆይ ደብዳቤ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን አባብላችሁ አስከዳችሁት ይላል።

ከእንግዲህ ወዲህ የዚህን ነገር ብናገር ሐሰት እንጂ እውነት አይመስልም። ካልጠፋ መንገድ በጎጃም መምጣቴ ነው የሚያሳዝነኝ።

ነገሩንም እግዚአብሔር ባወቀ ይግለጻው። እኔማ ወይሰበክ ወንጌል መንግሥተ ሰማያት ውስተ ኩሉ ዓለም። ከመ ይኩን ሰምዓሳዕል ኩሉ አሕዛብ ያለው በጃንሆይ ጊዜ ሊደርስ ሊፈጸም ነው ብሎ ሳለሁ፣ የኛን አንድነት ሰይጣናት አፍርሰው የመሐመድ ቁራን በኢትዮጵያ ሊነገርበት ይሆን ብሎ አዝኜ ነበርሁ። አሁንም የፈራሁበትን ነገር ከምህረትዎ ጋራ ላባታችን ለአቡነ ማቴዎስ ነግራለሁ። ለራስ ዳርጌም ጽፌአለሁ።

በታህሣሥ ፲፭ ቀን ፲፰፻፹፩ ዓመተ ምህረት ከእንጦጦ ከተማ ተጻፈ።

ንጉሥ ምኒልክ ይህን ደብዳቤ ለአጤ ዮሐንስ እንዲያደርሱ ለራስ ዳርጌ ሰጡ። ራስ ዳርጌም በፊት ለተጻፈላቸው ደብዳቤ ምላሹን ጽፈው ከንጉሥ ምኒልክ ደብዳቤ ጋር ወደ አጤ ዮሐንስ ላኩት። ራስ ዳርጌ ለአጤ ዮሐንስ የጻፉት ደብዳቤ ቀጥሎ ያለው ነው።

“ይድረስ ከሥዩመ እግዚአብሔር የሐንሰ ፡

ንጉሠ ጽዮን ፡ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ወደ እኔ የተላከው የጃንሆይ ደብዳቤ ደረሰልኝ ። እኔን ሽግግሉ አድርገው አስበው ስለላኩብኝ እግዚአብሔር በምህረት ልቡናው ያስብም ። ደብዳቤውንም እኔ አይኛ ወደ ንጉሥ ምኒልክ ሰደድሁት ።

ሰይጣን ፡ ባልሆኑ ሰዎች አድሮ ነገር ሲያበላሽ እያዩ ምነው ዝም ይላሉ ብለው የላኩብኝም ፡ ነገሩን ግወቂ ጃንሆይ ጉጃምን ካረገጡ ወዲህ ነው እንጂ ከዚያ በፊት የሰማሁት ነገር አልነበረም ።

ነገር ግን የጃንሆይ ልብ ጥሩ ነውና ይህን ደብዳቤ ስለላኩብኝ እጅግ ደስ አለኝ ። ከንጉሥ ምኒልክ የመጣልኝን ማጎተም ነገሩ የተንኮል የክፋት እንዳልሆነ ባየው ከንጉሥ ሳላስፈቅድ ጃንሆይ እንዲያዩት ብዬ ይኸው ሰድጄዋለሁ ።

አሁንም ጃንሆይ ደህንነት ፣ ምህረት ፣ ልማድም ነውና ከልብም ይማሩት ። መግባቱን ግን ሥጋት ከሆነበት ጃንሆይ የሰይጣንን ክንፍ ይስበሩት ።

ኋላም ነገሩ እየተመረመረ እንደዚህ ቀደሙ ፍትርም ስቦት ተሉ እንዲገባ አውቃለሁ ።

እግዚአብሔር ምክሩን ጥበቡን ይግለጽልዎ ።

የተላከ ከራስ ዳርጌ ። ክርስቶስ ጤና ይስጥልኝ ብዬ እጅ እነሣለሁ ።

በታህሣሥ ፲፭ ቀን ፲፰፻፹፩ ዓመተ ምህረት ተጻፈ ።

እዚህ ደብዳቤ ላይ የምናየው የደብዳቤ አጻጻፍ ከአሁኑ አጻጻፍ የተለየ ሆኖ ይታያል ። ራስ ዳርጌ “የተላከ” ያሉት ፡ ሰላምታም ያቀረቡት ከደብዳቤያቸው መጨረሻ ላይ ነው ። በድሮው ጊዜ አንድ የበታች ሰው በሥልጣን የበላዩ ለሆነ ሰው ደብዳቤ በሚጽፍበት ጊዜ ሰላምታ የሚጽፈው ከደብዳቤው መጨረሻ ላይ እንጂ ከመነሻው አልነበረም ። አንድ በስልጣን የበላይ የሆነ ሰው ግን “የተላከ” የሚለውንና ሰላምታውን ሁሉ የሚጽፈው ከደብዳቤው መጀመሪያ ላይ ነው ። ይህን ካነሳን ንጉሥ ምኒልክ ለአጤ የሐንሰ በጻፉት ቀደም ብለን ባነበብነው ደብዳቤያቸው ላይ “የተላከ ከንጉሥ ምኒልክ” የሚለው ከደብዳቤው መጨረሻ መሆን ሲገባው ምኒልክ ግን ከመነሻው ላይ አድርገውታል ። ይህም የሚያሳየው ምኒልክ ንጉሠ

ነገሥቱን መናቃቸውን ወይም ደግሞ በኩርፊያ ጠብ ፍለጋ መጻፋቸውን ነው። ምኒልክ እንደ አጤ ዮሐንስ ሁሉ ንጉሠ ነገሥት ከሆኑ በኋላ ግን ማንም መኳንንት ወይም ከሥራቸው ያለንጉሥ “የተላከ” የሚለውንና ሰላምታውን ከደብዳቤው መጀመሪያ አድርጎ የፃፈላቸው የለም።

አጤ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ ምንም እንኳ አንዱ ለአንዱ አድራሻውን በትክክል አድርጎ ቢጽፍም በቀጥታ ለባለ አድራሻው ደብዳቤውን አይልኩም ነበር። ሁለቱም የሚልኩት በራስ ዳርጌ በኩል ነበር። ይህም በዚያን ዘመን በልቦናቸው የነበረውን ሀሳብ ባናውቅም አጤ ዮሐንስ ጉዳዩን ሲጀምሩ መጀመሪያ ለራስ ዳርጌ የላኩበት ምክንያት ራስ ዳርጌ የምኒልክ አጎት ስለሆኑ በምኒልክና በእሳቸው መሃል ያለውን ጉዳይ እንዲያውቁት ለማድረግ ያሰቡ ይመስላል። የደብዳቤውም አድራሻ ለራስ ዳርጌ ይሁን እንጂ ጥፋቱ የተዘረዘረው የምኒልክ ነው። ይህንኑ ጥፋታቸውን እንዲያውቁትም በማለት ራስ ዳርጌ የተፃፈላቸውን ደብዳቤ ካነበቡት በኋላ ለምኒልክ እንዲሰጡ አጤ ዮሐንስ አዘዋል።

ንጉሥ ምኒልክ ለዚያ ለተፃፈው የወቀሳ ደብዳቤ መልስ ሲሰጡ ምንም እንኳ አድራሻው ለአጤ ዮሐንስ ቢሆንም፤ ደብዳቤው የተሰጠው ለራስ ዳርጌ ነበር። ምኒልክ በቀጥታ ለምን ለአጤ ዮሐንስ አላኩም? ብዙ ትንተና ሊኖረው ይችላል።

አሁን በመጨረሻው ላይ ያነበብናቸው የንጉሥ ምኒልክና የራስ ዳርጌ ደብዳቤዎች ለአጤ ዮሐንስ ከደረሱ በኋላ አጤ ዮሐንስ ለምኒልክ መልስ መፃፋቸውን ትተው እንደ መጀመሪያው ጊዜ ተበድያለሁ የሚሉበትን ሁሉ አሰባስበው ደብዳቤው በደረሳቸው ማግስት የፃፉት ለራስ ዳርጌ ብቻ ነው። ምናልባትም ምኒልክ ነገሩን በምስጢር ደብቀው ይይዙታል በማለት ወይም ደግሞ ራስ ዳርጌ በሁለቱ መሐል እማኝ ወይም ዳኛ እንዲሆኑ አስበው ይሆን ይሆናል። ለሁሉም ነገር አጤ ዮሐንስ ለራስ ዳርጌ የጣፉት ደብዳቤ ቀጥሎ ያለው ነው።

“መልእክት ዘሥዩም እግዚአብሔር ዮሐንስ ፤

ንጉሠ ጽዮን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

ይድረስ ከራስ ዳርጌ ።

እንዴት ሰነበቱ ። እኔ ከሠራዊቱ ጋር እግዚአብሔር ይመስገን ደህና ነኝ። እመ ፲፭ ለታህሣሥ የተጻፈውም ደብዳቤ ደረሰልኝ። ኢጣሊያ የመምጣቱ ወሬ የመጣልኝ በክረምት በደጃዝማች መኰንን

በኩል ነው ። ኢጣሊያን ፡ ንጉሥ ምኒልክ አመጡት እያለ በደጅ ይጫወት እንደሆነ እንጂ በፊቱ ደፍሮ እንዲህ ያለ ነገር የሚናገር የለም ። ከዚያ በኋላም መምጣቱ ከታወቀ ወዲያ ፡ ጃንሆይ የጦሩ እለት እንዳልለይ ያድርጉኝ የሚል የንጉሥ ቃል በአቡነ ማቴዎስ መጣልኝ ። እሺ ብዬ ወደ ንጉሥ ላክሁኝ ።

ከዚያ ወዲያ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ድል ሆኖ ነበርና ዳግመኛ ሕዝበ ክርስቲያኑን ደርቡሽ ወጥቶ ይፈጀዋል ብዬ ቢያሳዝነኝ በእግ ዚአብሔር ፈቃድ ለኢጣሊያው እኛ እንበቃለን ፡ አምባጫራ ላይ ሆኖ እርሱን መጠበቅ ይሻላል ብዬ ወደ ንጉሥ ላክሁኝ ። ይህም ሆነ አልቀረም ። በምጥዋም በመተማም ያለውን ጠላታችንን እግዚአብሔር አሳፈረው ።

ንጉሥ ምኒልክ ከደርቡሽ ጋራ ተላልከዋል ብለው የደምቢያና የቤጌምድር ሰዎች ይጫወቱ እንደሆነ እንጂ ከእኔ መኳንንቶች አፍ እንዲህ ያለ ነገር አይወጣም ። እኔም መቅደላ እከርማለሁ ብዬ ሳለሁ ፡ ደርቡሽ መጣ ቢሉኝ ክርስቲያኑን ይፈጀዋል ብዬ ወደ በጌምድር ወርጄ አሞራ ገደል ሰፍራ ሳለሁ ፡ ንጉሥ ምኒልክና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አሲረው ከድተዋል ፡ ተማምለዋል ። ወደ ኢጣሊያም እኛና እና ንተ አንድ ነን ብለው ጽፈው ፡ አትመው ሰደዋል ። ጃንሆይ ነገሥታቱ ከድተዋችዋል ። በወዲያውም ደርቡሽ መጥቶባቸዋል ። እንግዲህ ምን ኃይል አላቸው እያሉ ኢጣሊያኖች ይሳለቁብናል የሚሉ ወሬ ሰማሁኝ ። በዚህ ምክንያት ጐጃም ተሻገርሁ ።

በእኔም በድሃውም ኃጢአት እንደሆነ አይታወቅም አገሩን ሳጠፋው ከረምሁ ። ኋላም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ታርቆ ገባ ። ከገባ ወዲህ ይህንኑ ቃል እውነት ጽፋችሁ ልካችኋል ወይ ብዬ ብጠይቀው አዎ ልከናል አለኝ ። መክዳቱንስ እውነት ተማምላችሁ ከድታችሁኛል ወይ ብለው ፡ ከጃንሆይ ጋራ ውጊያ አልዋጋም ብያለሁ እንጂ መሀላውንስ እሺ ብዬ ምያለሁ ብሎ ነገረኝ ። ከዚያ ወዲያ ግን ወደ እርስዎ ደብዳቤ የፃፍሁ ከዚህ የተነሣ ነው ።

የመተማመኑ ነገር ግን እኔ አልከዳሁ ፡ መሀላ አላፈረስሁ ፡ አፍርሼ እንደሆነ ክርስቲያን አልባልም ። ዳግመኛ የምንተማመነው የፊቱን ማን አፍርሶት ነው ። በእኔም ፡ በንጉሥም ፈርሶ እንደሆነ ፡ ከዚህ ከእኔ ጋር ብዙ መኳንንት ፡ በወዲያም ብዙ መኳንንት አሉና በያሉበት ሆነው መርምረው እገሌ ከድቷል ፡ እገሌ መሀላውን አፍርስዋል ይበሉኑ ። ከዚያ ወዲያም ወደ ቁም ነገራችን እንሄዳለን ።

ተጽሐፈ በዳሞት ሠፈር ። አመ ፲፯ ለታህሣሥ በ፲፰፻፹፩ ዓ.ም.

ራስ ዳርጌም ይህን ደብዳቤ ካነበቡ በኋላ ለንጉሥ ምኒልክ አቅርበውላቸው ነበርና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በመካከላቸው የነበረውን ምስጢር ለአጤ የሐንስ በማውጣታቸው ስለተናደዱ እርሳቸውም በበኩላቸው የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ምስጢር እያወጡ ጽፈው ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ለአጤ የሐንስ ላኩላቸው ።

“ይድረስ ከሥዩመ እግዚአብሔር የሐንስ ።
ንጉሠ ጽዮን ። ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።
የተላከ ከንጉሥ ምኒልክ ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እውነት ልትከዱኝ ተማምላችሁ ኑርዋልን፤ ወደ ኢጣሊያስ ልካችሁ ኑርዋልን ብዬ ብጠይቀው ከጃንሆይ ጋራ አልዋጋም ብያለሁ እንጂ መሀላውንስ ተማምያለሁ አለኝ የሚል አገኘሁ ። መከዳቱን ከድቻለሁ፤ መዋጋትን ግን አልዋጋም ማለት ይህ ስንፍና ነው እንጂ መቼ ትህትና ነው። ነገሩም ሀሰት መሆኑ በዚህ ይታወቃል ።

መሀላ ተማምለን ነበር፤ ወደ ኢጣሊያ ተላልከን ነበር ያለውን ግን አሁን እኔ ብናገር እውነት አይመስልም ። ነገር ግን አልቦ ክዱን ዘኢያስተርኢ ። ወአልቦ ኅቡዕ ዘኢይትከሠት እንዳለ እግዚአብሔር ይግለጠው ። እኔ ግን የማልሁት መሀላ እንደዚህ ብዬ ነው ።

ካምባጫራ ተነሥቼ ፎገራ ስደርስ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ቼ መነኮሳት ላከብኝ ። የመጣችሁበት ነገሩ ምንድነው ብዬ ብጠይቃቸው፤ ባገራ ላይ ሊመጡብኝ ነውና ንጉሥን አስታምኑልኝ ብለዋል ብለው ቢነግሩኝ፤ ቀድሞ ጃንሆይ አማምለው አገዛዝተው አስታርቀውናል ። አሁን ደግሞ ከጠረጠረኝ መጥቶ አይገናኘኝ እንጂ ቢሻው አምባው ይግባ፤ አለዚያም ከፈቀደው ቦታ ይቀመጥ ። እኔ ጃንሆይ ባዘዙኝ መንገዴን እሄዳለሁ ብዬ ለጊዜው ተቆጣሁ ። በኋላ ግን ነገሩ ይህ አይደለም፤ የማጫውትዎት ብርቱ ምስጢር አለኝ ። ይህ ነን ለሰው እንዳያወጡብኝ አስታምኑልኝ ያሉት ስለዚህ ነው ቢሉኝ ለዚህማ ምን ከፋኝ ብዬ ታመንሁ ። ወዲያው ጐጃም ገባሁ ።

ከርሱ ከተገናኘን በኋላ ምን ጠርጥረኸኝ ነው ማል ተገዝት ብለህ መነኮሳት የላክህብኝ ብዬ ጠየቅሁት ። ራስ አርአያ ሥላሴ፤ ደጃች ሥዩምን ይዞ እንደሰጠ እኔንም ጃንሆይ ይያዙት ብለዎ እንደሆነ ብዬ ነው የሠጋሁት አለኝ ።

በምን ምክንያት ምን አጠፋህና እንደዚህ ያለ ነገር ይደረጋል፤ ይህስ እውነት አይመስለኝም አልሁት ።

እርስዎ ኢጣሊያን አመጡ ተብሎ ታምተዋል ። እኔንም የኢጣሊያ መንግሥትና የጐጃም መንግሥት አንድ ነው ብለህ ጽፈህል ብለው ጠልተውኛል ። ከገባንም ሁለታችንንም አይተዉንም ፣ ይይዙናል አለኝ ።

ይህ በምን ይታወቃል ብለው አሁን መጥተው ጐጃም ይከርግሉ ። እኔም ከዚያ ከድንጋዩ ገብቼ እሞታለሁ እንጂ አልገባም አለኝ ። ሰይጣናት በፍቅር ይቀናሉ ፣ የኛን አንድነት ለመለየት ነው እንጂ ጃንሆይስ እንዲህ ያለ ነገር አያደርጉም ።

አሁንም ወደ ጐጃም የመጡ እንደሆነ ነገሩ ተገልጦ እንዲምሩህ እንድትታረቅ ወደ ጃንሆይ ደብዳቤ እልክልሃለሁ ብየው መጣሁ ።

ወዲያው ደግሞ ንጉሥ ምኒልክ ፡ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መድፍና ብዙ ነፍጥ ሰጥተው ተማምለው መጡ ተብሎ ይህን ጃንሆይ ሰምተው ራስ አሉላ በሰሜን በኩል ተጓዙ ፡ ጃንሆይ መምጣታቸው ነውና ይጠንቀቁ ብሎ እዚያው ያለ ወዳጄ ላከብኝ ።

ወዲያው ደግሞ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለኔም ነግሮኛል ፡ ጃንሆይ ተናደው አገርዎን እንዳያጠፉት ብዬ ወደ ጃንሆይ ላክሁ ።

የዚህም ምላሽ ይልቅስ በእኛ በሁለታችን ሰይጣን አይግባብን ። እግዚአብሔር እንደሞቱትና እንዳሉት አድርጎ አይለያየን ። ባገሩም ጥፋት እግዚአብሔር በፈረደው ይፍረድ የሚል ደብዳቤ መጣልኝ ።

እንዲህ መታረቁ ላይቀር ሰይጣን አበርዳለሁ ፣ አስታርቃለሁ ብዬ ብልክ የኔ ቃል ሳይሰላልኝ ቀረ ። ከዚያ ወዲያ ግን የሆነ ያልሆነውን ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጸፍሁለት ።

በታህሣሥ በጽ ቀን በ፲፰፻፹፩ ዓ.ም. በእንጦጦ ከተማ ተጻፈ ።

ንጉሥ ምኒልክና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በአጤ ዮሐንስ ላይ የሰሩት ሥራ ምንም ለየራሳቸው ጥቅም ቢሆን በመካከላቸው ጽኑ መሀላ መደረጉን ሁለቱም ወገኖች አምነዋል ። እነኚህን ደብዳቤዎች የሚያነበው የዛሬ አንባቢ ጉዳዩ ሁሉ በተራ ሰዎች መሀል የሚደረግ አሉባልታ ይመስላል ። ግን የምንረዳው አንድ ነገር አለ ። በዚያ ዘመን ንጉሠ ነገሥቱና ሁለቱ ንጉሶች ሶስቱም እርስ በራሳቸው ይፈራሩ እንደነበረ ነው ። አጤ ዮሐንስ ሁለቱንም ሽረው ሌላ ለመሾም ሙሉ ሥልጣን እያላቸው በደብዳቤ በመነጋገር እርቅ መፈለጋቸው ፣ ምኒልክም ሆኑ ተክለ ሃይማኖት በቂ ኃይል ያላቸው አስፈሪ ንጉሶች እንደ

ነበሩ እንረዳለን ። ሌላው ነገር ደግሞ አሁን አንዱ ያንዱን ጉድ ወይም ውጥን ወይም ሚስጥር እያወጣ ለንጉሠ ነገሥቱ ይናገር እንጂ ሁለቱ ንጉሶች በዮሐንስ ላይ ማደማቸው ግልጽ ነው። የአጤ ዮሐንስም ጥረት ሁለቱን አጣልቶ ለማለያየት መሆኑን ባለባልታው ወሬ ማወቅ እንችላለን ። ምኒልክ እንደገና ተበድያለሁ የሚሉበትን ከደብዳቤው የረሱትን ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ቃል ጽፈው በራስ ዳርጌ በኩል ለአጤ ዮሐንስ ላኩ።

“ይድረስ ከሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ ፤
ንጉሠ ጽዮን ፤ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።
የተላከ ከንጉሥ ምኒልክ ።

ዳግመኛ የምንተማመን የፊቱን ማን አፍርሶት ነው። በኔም በንጉሥም ፈርሶ እንደሆነ ከዚህም ከእኔ ጋራ ብዙ መኳንንት፣ ከወዲያም ከሸዋ ብዙ መኳንንት አሉ። በያሉበት ሆነው መርምረው እገሌ ከድቷል፤ እገሌ አፍርሷል ይበሉን የሚል ቃል አገኘሁ። ነገር ግን መጀመሪያ የተማመን ጊዜ ካልተገናኘን ወሎን እወስዳለሁ፤ የተገናኘን እንደሆነ ግን ለሌላ ሰው አልሰጥም አሉኝ።

እኔም ከጃንሆይ የምገባ ነኝ ብዬ ለሰዎቹ ባማክራቸው ከገባንም ከበሽሎ ወዲህ ላለ አገራችን አስታምነን እንግባ ቢሉኝ ለእጄ ብቻ ይታመኑልኝ እንጂ ከገባሁስ አጼ ቴዎድሮስ ሳይሞቱ ጀምሮ ያቀናሁትን አገሬን ወሎን ይነሱኛል ብዬ አልጠረጥርም፤ አላምልም ብዬ ገባሁ።

ጃንሆይም በተናገሩት ቃል ከበሽሎ ወዲህ ሰጥቼህለሁ ብለው አዋጅ ነግረውልኝ ደስ ብሎኝ ተቀምጬ ሳለሁ፤ ወዲያው ደግሞ ራስ ሚካኤል ከፋኝ አለ፤ ወረሃመኑን ልቀቁለት አሉኝ፤ ለቀቅሁ።

ደግሞ የማኖርበት ስፍራ ሳላጣ፤ ጃንሆይን በማመኔ ደጃች መሸሻን ሳይንት ላይ ባሥር ፈትተው ወሰዱብኝ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አገሬ ላይ መጥቶ ቢወጋኝ እግዚአብሔር ረድቶኝ እርሱንም መኳንንቱንም ይገፍ ብገባ ነፍጡን መልስለት አሉኝ። እኚ ብዬ መለስሁ። ደግሞ ወዲያው ወሎን ለኔ አደርገዋለሁ፤ ሐዋርያ እሆንበታለሁና ልቀቅልኝ ቢሉኝ፤ ለራስ ሚካኤል የሰጡብኝ እንደሆነ ይከፋኛል እንጂ ለጃንሆይም ከሆነ እኚ ብዬ ለቀቅሁ። ኋላ ግን ለራስ አርአያ ሥላሴ ቢሰጡት ጥጃ ጠባ፤ ከሆድ ገባ እንዲሉ ለልጄ ከሆነ ብዬ ደስ አለኝ። ወዲያው አይስጡብኝ ላለሁት ለራስ ሚካኤል መልሰው ቢሰጡት፤ እየኖረ ፍቅር እየተጨመረ ይሄዳል እንጂ ይጉድላልን ብዬ በዚህ ከፋኝ።

እምነትና ፍቅር ፈረሰብኝ አለሁ እንጂ መሐላና ግዝትስ ፈረሰ
ብኝ አላልሁም ። ባገሬም እኔ ባልገባ ተማምኜበት አልቆ ነበር ። ኋላ
ግን ፍቅር እጩምራለሁ፤ ወሎንም አገኛለሁ ብዬ ገባሁ ። አሁን ግን
ቢቀርብኝ በቀድሞው ውሌ አለሁ ማለቴ ስለዚህ ነው ።

እኔስ ፡ ለጃንሆይ ሽማግሌ ምን አስፈልጎኝ ። ይህን ደብዳቤ በብሩህ
ልቡናዎ ተመልክተው ይህ ያስከፋዋል ፤ ይህ አያስከፋውም ብለው
ጃንሆይ ይፍረዱ ። ደግሞ ይህን ሁሉ መጻፊ የመድፈሬ አይደለም ።
ጃንሆይ ከፈቀደልኝ ብዬ ነው እንጂ

በጥር ፲ ቀን ፲፰፻፹፩ ዓ.ም. እንጦጦ ከተማ ተጻፈ ።”

አጤ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ እርቀ ሰላም ለማውረድ የመወ
ቃቀሻ ደብዳቤዎቻቸውን ይላላኩ እንጂ በመሀከላቸው ልባዊ የሆነ
ፍቅርና ሰላም አልተገኘም ። ራስ ዳርጌም ቢሆኑ ለወንድማቸው
ልጅ ለምኒልክ ማገዛቸው ባይቀርም በአጤ ዮሐንስ አድራጎት ከሚ
ናደዱት የሸዋ መኳንንት አንዱ መሆናቸው ግልፅ ነው ። በዚህ ምክ
ንያት ደብዳቤ አመላላሽ ሆነው ቀሩ እንጂ አጤ ዮሐንስ እንዳመኑ
ዋቸው ምኒልክንም ቢሆን ተቆጥተው ፤ አጤ ዮሐንስንም ቢሆን
መክረው በመሀከላቸው ወዳጅነት ሊፈጥሩ ይችሉ ነበር ።

አጤ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ እነኚህን ደብዳቤዎች በሚጻጸ
ፉበት ጊዜ በኋላ ንግሥት የሆኑት ወይዘሮ ዘውዲቱ ምንም እንኳ
ባላቸው የአጤ ዮሐንስ ልጅ ራስ አርአያ ሥላሴ ቢሞቱም የሚኖ
ሩት ከዚያው ከአጤ ዮሐንስ ዘንድ ነበር ። የሁለቱን ማለት የሚቻ
ባላቸው አባት አጤ ዮሐንስና ወላጅ አባታቸው ንጉሥ ምኒልክ የሚ
ጸጹትን ደብዳቤ እየሰሙ ያዝኑ ነበርና አንድ ቀን “ባሌ ራስ አር
አያ ባይሞቱ ፤ ጃንሆይና አባቴ ሳይታረቁ አይቀሩም ነበር” ብለው
ተናገሩ ። አጤ ዮሐንስም ይህን ነገር ሲሰሙ ራስ አርአያ እንደሞ
ቱበት ቀን መኳንንቱ ሁሉ ተሰብስቦ ትልቅ ለቅሶ ተለቀሰ ይባላል ።
አጤ ዮሐንስም ወይዘሮ ዘውዲቱን ከፍ ባለ ማዕረግ አሳጅበው
ወደ አባታቸው ወደ ንጉሥ ምኒልክ ላኩዋቸው ። ከዚያ በፊት ግን
እንደ መያዣ አድርገዋቸው ነበር ይባላል ።

ከንጉሥነት

ወደ ንጉሠ ነገሥትነት

ደጃዝማች ምኒልክ ከመቅደላ ከወጡ በኋላ የአጤ ቴዎድሮስ አስተዳደር እየተበላሸ ሄደ ። በፊትም ቢሆን ቴዎድሮስ የዋዛ ሰው አልነበሩምና ምኒልክ ከከዱ በኋላ ግን በብስጭት ምክንያት የኃይልና የጭከና ሥራቸው እየባሰበት ሄደ ። ቴዎድሮስ አንድ ቀን አዲስ ከመጡት ከሊቀ ጳጳሱ ከአቡነ ቄርሎስ ጋር ሲጫወቱ “ . . . . አባቴ ፣ በሀገርዎ ሳሉ የኔን ወሬ ይሰሙ ኖርዋልን” ብለው ጠየቋቸው ። እርሳቸውም “ቸርነህ ፣ ጀግና ነህ ይሉሃል ። ነገር ግን የሾመውን የሸለመውን ያስራል ፣ ይገድላል ፣ ይቆርጣል ይሉሃል” አሉዋቸው ። አጤ ቴዎድሮስም ሲመልሱ “በሽፍትነቴ በረሃ ለበረሃ ስሄድ መነኩሴ አገኘሁ ። ያም መነኩሴ ትነግሳለህ ፣ ነገር ግን ያሳደግኸው ሰው ከቤትህ የወጣ ዕለት መንግሥትህ ያጥራል ብሎ ነገረኝ ። ይህን የማደርገው ስለዚህ ነው” አሉዋቸው ። አቡነ ቄርሎስም “እግዚአብሔር የሚያነግሰውን ሸፍኖ ይጠብቀዋል እንጂ አንተ መቼ ታገኘዋለህ ። ደግሞስ ሄሮድስ ያን ሁሉ ሕፃናት በከንቱ አስፈጃቸው እንጂ ክርስቶስን አገኘውን” አሉዋቸው ።

ምኒልክ ሸዋ ከገቡ በኋላ ነሐሴ 16 ቀን 1857 ዓ.ም. ራሳቸውን ንጉሥ ብለው ነገሡ ። ጉልበታቸው እየጠና ሲሄድም “ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት” የሚል ማኅተም አዘጋጅተው ራሳቸውን ንጉሠ ነገሥት አሰኙ ። ይህ ሁሉ እንዲያው በሥልጣናቸው ያደረጉት እንጂ የበላዮቻቸው በፊትም አጤ ቴዎድሮስ ፣ በኋላም አጤ ተክለ ጊዮርጊስ አላፀደቁላቸውም ወይም አልሾሙዋቸውም ነበር ። በአጤ ዮሐንስ ዘመነ መንግሥትም ቢሆን ትልቁ ጠብ ምኒልክ ራሳቸውን ንጉሠ ነገሥት በማለታቸው ነበር ።

አጤ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ በብዙ አማላጆች ከታረቁ በኋላ አጤ ዮሐንስ መጋቢት 18 ቀን 1870 ዓ.ም. የምኒልክን ንጉሥነት አፅድቀው ዘውድ ሰጧቸው ። ይህንንም በአጤ ዮሐንስ የተሰጣቸውን የንጉሥነት ማዕረግ በይፋ ለማሳወቅ የዚያን ጊዜ ዋና ከተማቸው

ከነበረው ልቼ ሲገቡ ሥርዓተ መንግሥት ለማድረስና ግብር ለማብላት አስበው እንዲዘጋጅ አዘዙ።

የግብር ማብያው አዳራሽና ግብሩ ከተዘጋጀ በኋላ ጥቅምት 3 ቀን 1871 ዓ.ም. ቅዳሜ ማታ ምኒልክ ከልቼ ወደ ደብረ ብርሃን ሔዱ። የደብረ ብርሃን ሥላሴ ቤተክርስቲያን ካህናትም ማህሌት ቁመው አደሩ። ሲነጋም ምኒልክ ልብሰ መንግሥታቸውን ለብሰው መምህር ገብረ ሥላሴና መምህር ግርማ ሥላሴ በተዘጋጀው ዙፋን ላይ አስቀመጧቸው። ምኒልክ በዙፋናቸው ላይ ከተቀመጡ በኋላ ዘውድ ተደፋላቸው።

ዘውዱ ከተደፋላቸው በኋላ ሊቀመኳስ አጥናፍ ሰገድ ካባ ላንቃ ለብሰው፣ ራስ ጉበና የራስ ወርቅ አስረው ከቤተ ክርስቲያን ወጡ። በወርቅ መረሸት ያጌጠች በቅሎ ከቤተ ክርስቲያኑ ደጃፍ ስትቀርብ ምኒልክ ከበቅሎዋ ላይ ወጥተው፣ በግራና በቀኝ ሰይፍ መዝዘው በያዙ መኳንንት ታጅበው ጉዞ ጀመሩ። እጅግ በጣም በደመቀ አጀብ ታጅበውም ከከተማቸው ልቼ ገቡ።

ልቼ ገብተው አዳራሹ ውስጥ ከተዘጋጀው ዙፋን ላይ ሲቀመጡ ከውጭ የተጠመደው መድፍ 22 ጊዜ ተተኮሰ። ከመድፉ ተኩስ ጋርም ሠራዊቱ ሁሉ ጠመንጃውን በመተኮስ በዓሉን እጅግ አደመቀው። ጥቅምት 4 ቀን ሙሉ የግብር ቀን ሆኖ ዋለ። ከዚያን ቀን ጀምሮ ለብዙ ቀናት ግብር ሲበላ ከረመ።

አጤ ዮሐንስ ለንጉሥ ምኒልክ ዘውድ ከሰጡዋቸውና የሸዋን ንጉሥነት ካጸደቁላቸው ከ11 ዓመት በኋላ አጤ ዮሐንስ ሞቱ። እስከዚህ ጊዜ ምኒልክ በራሳቸው ንጉሥነት 13 ዓመት፣ በአጤ ዮሐንስ የንጉሥነት ሹመት 11 ዓመት በጠቅላላው 24 ዓመት በንጉሥነት ሸዋን ሲያስተዳድሩ ቆይተዋል። ግዛታቸው ስሙ ሸዋ ይሁን እንጂ በምሥራቅ እስከ ሐረርጌ፣ በሌላውም አቅጣጫ እስከ ወለጋና ከፋ ድረስ ነበር። አጤ ዮሐንስ ከሞቱ በኋላ መጋቢት 29 ቀን 1881 ዓ.ም ወሎ ውስጥ ቦሩ ሜዳ ላይ እንዳሉ “ገዢህ እኔ ነኝና ባለህ እርጋ” ብለው አዋጅ አስነገሩ።

አጤ ዮሐንስ የሞቱት በሕመም ሳይሆን በጦርነት ላይ ነው። ባጭሩ ሁኔታውን ለማስረዳት ያህል ደርቡሾች እንደገና ጐንደርን

ለመውረር ይዘጋጃሉ የሚል ወሬ ለአጤ የሐንስ መጣላቸው ። እሳቸውም ደርቡኾች ሳይመጡ መተማ ድረስ ወርደው ለመምታት ወደ መተማ ጉዞ ጀመሩ ። አገው ምድርን አልፈው ወደ ደንቢያ ወርደው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትና ደርቡኾች ከተዋጉበት ሣር ውሃ ከተባለው ቦታ ሲደርሱ በዚያ የወደቀውን የሰው አጥንት ብዛት አይተው ደርቡኾች በሠሩት ሥራ በጣም አዘኑ ።

ከዚያም በግስጋሴ ወደ መተማ ተጓዙ ። የዚያን ጊዜ የአጤ የሐንስ ሃሳብ መጀመሪያ መተማ ላይ ያለውን ደርቡኾ ከመቱ በኋላ እስከ አምዱርማን ድረስ ሐደው ጠላታቸውን ለመደምሰስ ነበር ። አብረዋቸው ትልቁ ራስ አርአያ ፣ ቢትወደድ ገብረ መስቀል ፣ ራስ ሚካኤል ፣ ራስ ኃይለ ማርያም ፣ ራስ አሉላ ፣ ራስ መንገሻ ፣ ራስ ሐጉስና ሌሎችም ነበሩ ። የዘመተው ሠራዊታቸው ቁጥር እስከ 150.000 ይደርስ ነበር ። ከዚያም ሠራዊት መሀል ሃያው ሺ ፈረሰኞች ነበር ። ይህ የአጤ የሐንስ ዘመቻም አምዱርማን ሲሰማ ታላቅ ድንጋጤን ፈጠረ ።

ባሁኑ ጊዜ በደርቡኾች በኩል የድሮ አዝማቻቸው ሐምዳን አቡ አንጃ ሞቶ በሱ ቦታ ዜኩ ቶማል የተባለ ተተክትዋል ። እሱም የጦር አለቆቹን ሰብሰቦ “....ጠላቶቻችንን እንዴት ሆነን እንቆያቸው ? በውጭ ወይስ በቅጥር ውስጥ ሆነን ብንቆያቸው ይሻላል....” ብሎ ምክር ጠየቀ ። ከተሰብሰቧዎቹ አንዱ ቃዲ አህመድ የሚባለው “....በሚዳ ተሰልፈን የቆየናቸው እንደሆነ ሐበኾች ፈረሰኞች ስለሆኑ እንችላቸውም ። ስለዚህ ምሽጋችን ውስጥ ሆነን ብንቆያቸው ይሻላል....” የሚል ሃሳብ አቅርቦ ሁሉም በዚህ ሐሳብ ተስማሙ ። በኢትዮጵያና በደርቡኾች መሀል ስላለው ጠብና መነሻ ወደፊት አሳትመዋለሁ ባልኩት ባጤ ቴዎድሮስ ታሪክ ውስጥ እገልጠዋለሁ ።

ዜኩ ሠራዊቱን አስቆጥሮ 85.000 ወታደር እንዳለ ተረጋገጠ ። ይህም ብዛት እንደማይበቃ ተገምቶ በየገበያውና በየመንደሩ አዋጅ ነጋሪ ሰዶ ነጋዴውም ሆነ ገበሬው በአዋጅ እንዲሰበሰብ አደረገ ። የተሰበሰበውንም ገበሬና ነጋዴ መሣሪያ እየሰጠ ለጦርነት አሰለፈው ወደ ከሊፋ አብደላም መልክተኛ ልኮ “....እዘንልኝ ። ረዳትም ስደድልኝ ። ወደ አበኾች ሰላይ ልኬ ነበርና ብዛታቸው እንደሰማይ ኮከብ እንደ ባህር አሸዋ ነው ። ሲጓዙም ከብዛታቸው የተነሳ የምድሩ ትቢያ እንደደመና ሆኖ ጠሀይን ይከልላታል ብሎ ነገረኝ ። በዚህም ላይ

ደግሞ ‘አበሾች ካርቱም ድረስ ይመጣሉ። ፈረሶቻቸውም እስከ አንገታቸው ድረስ በሰው ደም እየተነከሩ በነጭ አባይ ዳር በበቀለው ዛፍ ይታሰራሉ’ የሚባል ትንቢት አለና ይሄ ሁሉ ያስፈራኛል....” በማለት ላከ።

አጤ የሐንስ ጀግናና አስፈሪ የሆነ ሠራዊታቸውን እየመሩ በየካቲት ወር ማለቂያ ላይ መተማ ደረሱ። እንደደረሱም ለደርቡሾች ጦር አዛዥ ለዜኩ “....መጣሁብህ፤ ተዘጋጅተህ ቆየኝ። እንደ ሌባ በድንገት መጣብኝ እንዳትለኝ። የመጣሁትም የክርስቲያኖችን ደም ለመበቀል ነው።....” ብለው ላኩበት። ይህ ከሆነ በኋላ ሁለቱም ወገኖች የጦር ዝግጅታቸውን አሟልተው ጨረሱ።

መጋቢት 1 ቀን 1881 ዓ.ም. ጦርነቱ መተማ ላይ ተጀመረ። ጦርነቱ እንደተጀመረ ከሠራዊቱ ብዛት የተነሳ አቧራው እንደደመና ሆኖ ሰውና ሰው ለመተያየት እስቲያቅት አስቸግሮ ነበር ይባላል። ደርቡሾቹ ጠንክረው ከተዋጉ በኋላ የአጤ የሐንስ ሠራዊት ባንድ በኩል ምሽጉን ጥሶ ከመተማ ከእስላሞቹ ከተማ ገባ። ከዚያም የከተማውን ሕዝብ አስወጥተው ከተማውን በእሳት አቃጠሉት። በዚህ ታላቅ ውጊያ የአጤ የሐንስ ሠራዊት ጨርሶ ድል ለማድረግ ጥቂት ሲቀረው አጤ የሐንስ በጥይት ተመቱ። የአጤ የሐንስም በጥይት መመታት ወሬው ተዛምቶ ከሠራዊታቸው መሀል ተዳረሰ። በዚህ ጊዜ ውጊያው ተገላበጠና አባራሪ የነበረው የአጤ የሐንስ ሠራዊት ሽሺ፣ሽሺ የነበረው ደርቡሽ በተራው አባራሪ ሆነ።

አጤ የሐንሱም ክፉኛ ቆሰለው ነበርና አልጋ ወራሻቸውን ለመናዘዝ አስበው የወንደማቸውን የደጃዝማች ጉግሣን ልጅ ራስ ኃይለማርያምን አልጋወራሽ ለማድረግ ጳጳሱንና እጩውን ሌሎችንም በአጠገባቸው ያሉትን መኳንንት አሰባስበው “ኃይለማርያምን ጥሩት” አሉ። “በጦርነት ስለቆሰሉ ለመምጣት አይችሉም” አሏቸው። ቆሰለ ያሉት ቢሞት ነው ብለው አጤ የሐንስ በጣም አዘኑ። ወዲያውም “ወንድሙን ራስ መንገሻን ጥሩልኝ” ብለው ተጠርተው ሲቀርቡ “እኔ የሞትሁ እንደሆነ አልጋ ወራሼ ልጄ ራስ መንገሻ ነውና ለርሱ ተገዙ” ብለው ተናዘዙ። በማግስቱም አረፉ። መኳንንቱም ያጤ የሐንስን ሬሳ በሣጥን ከተው ወደ አትባራ ሸሹ።

ደርቡሾችም በጦሩ ዕለት ወዲያውኑ በጦሩ ሜዳ ላይ የወደቀውን የኢትዮጵያውያንን የጦር አለቆች ራስ እየቆረጡ ለከለፋ አብደላ የምሥራች እያሉ ላኩለት። በማግስቱም ኢትዮጵያኖቹ ተመልሰው ይወጉናል በማለት ፈርተው ምሽጋቸውን በሚያጠናክሩበት ጊዜ ወደ

ኢትዮጵያውያን ሠፈር የተላከው ሰላይ ወደ ወገኖቹ ሲመለስ “....ፊታቸውን ወደ አትባራ ወንዝ አድርገው ይሸሻሉ እንጂ አንድ መኰንን እንኳ ተዳፍሮ ወደኛ ወገን ፊቱን ያዞረ የለም ....” ብሎ ተናገረ ። ይህን የሰማው የጦሩ አዛዥ ዜኩ ሠራዊቱን በሙሉ ሰብስቦ በፈረስና በግመል እየጋለቡ ኢትዮጵያውያኖችን ተከታተሉዋቸው ።

የአጤ ዮሐንስን ሬሳ ይዘው የሚሸሹት መኳንንት መጋቢት 3 ቀን አትባራ ወንዝ አጠገብ ሠፈር አድርገው ሳሉ የደርቡሽ ጦር በድንገት ደርሶ ተዋጋቸው ። የአጤ ዮሐንስ ወታደሮችና መኳንንቶችም ሬሳው ካለበት ድንኳን ዙሪያ ሆነው የጌታችንን ሬሳ አናስማርክም ብለው በታላቅ ጀግንነት ተዋጉ ።

የደርቡሾች አስተሳሰብ አጤ ዮሐንስን ለመማረክ ነበርና በድንኳኑ በር ላይ በተደረገው ውጊያ ከሁለቱም ወገን የሚወድቀው ሠራዊት ሬሳው በሬሳ ላይ ተከመረ ። ከኢትዮጵያውያን መኳንንትም ትልቁ ራስ አርአያ ፣ ቢትወደድ ገብረ መስቀል ፣ ደጃች ተድላ ፣ ብላታ ገብረ ማርያም ፣ አዛዥ ወንድም ሁነኝ ፣ አዛዥ ላዕከ ድራግ ፣ መምህር ዘሚካኤል ፣ መምህር ወልደ አረጋዊ ፣ መምህር ክንፈ ኪሩብ ፣ ቄስ ገበዝ ሰላማና ሌሎችም ሬሳቸው እየተነባበረ በድንኳኑ በር ላይ ወደቀ ።

ይህ ሁሉ እልቂት ከተፈፀመ በኋላ ደርቡሾች ድንኳኑ ውስጥ ገቡ ። እንደገቡም ተሸቀዳድመው ከሣጥኑ ዘንድ ሔዱ ። ሣጥኑ በሰም ተደፍኖ ስለነበር ገንዘብ ያለበት ሣጥን መስሏቸው ለመዝረፍ ነበር ። ቶሎ ብለው በሸሚያ ቢከፍቱት ከውስጡ ያለው ሬሳ እንጂ ገንዘብ አልነበረም ። በዚያው በድንኳኑ ደጅ ከተማረከው አንዱን ሰው ቢጠይቁት “የአጤ ዮሐንስ ሬሳ ነው” አላቸው ። ሬሳውን በያዘው ሣጥን አጠገብ በብራና የተጻፈ ልባሱ (ገበታው) በባህር አረብና በወርቅ የተለበጠ አራቱ ወንጌል ፣ የዕለት ፣ የሣምንት ፣ የወርና የዓመት ቁጥር የሚቆጥር የወርቅ ሰዓት ፣ ትልቅ የሩቅ ማያ መነጥር ፣ በፈርጥ ያጌጠ መስቀልና ሌሎችም ዕቃዎች ተገኝተው ወሰዱዋቸው ።

ከሬሳው ላይ ያጤ ዮሐንስን ጭንቅላት ቆርጠው ለከሊፋ አብዱላሂ የምሥራች ብለው ላኩለት ። ከሊፋ አብዱላሂም የተላከለትን የአጤ ዮሐንስን ጭንቅላት ባየ ጊዜ በጣም ተደስተው ወዲያውኑ መለከት እንዲነፋ አዝዞ ሕዝቡ ሲሰበሰቡ የምሥራች ተነገረው ። ከሶስት ቀናት በኋላ የአጤ ዮሐንስ ጭንቅላት በእንጨት ላይ ተሰክቶ በግመል ጀርባ ላይና በሰው ሽክም እየሆነ ገበያ ለገበያና መንደር ለመንደር እየዞረ ለሕዝቡ ሲታይ ከረመ ።

አጤ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥትነታቸውን እንዳገኙ ብዙ ተቀናቃኝ አልተነሳባቸውም። ግሼ አምባ ላይ ያጤ ዮሐንስን የጦር መሣሪያ ይጠብቁ የነበሩት “የንጉስ ዕቃ ለንጉስ ነውና ይረከቡን” ብለው ወደ አጤ ምኒልክ ላኩ። ምኒልክም ደጃች ወልዴን ተረካቢ፣ አቶ ወልዴ ተቺሌን የአምባው ጠባቂ አድርገው፣ ከነበሩበት ከወሎ ወደ ሸዋ ጉዞአቸውን ጀመሩ። ሐይቅ ሲደርሱ ደጃች ወሌን ራስ ብለው ከጨጨሆ በላይ ያለውን የየጁን ግዛት የበጌምድርንና የደንቢያን ቆራጭነት (የበላይነት) ሰጡዋቸው። ለብሩ የዋግን ሹምነት፣ ለገንጥ ራር አስፋው አምባሰልን፣ ለራስ ወልዴ ሥላሴ ሰሜንን አደላድለው ግዛት ሰጡዋቸው።

ከወሎ ወደሸዋ በሚጓዙበት ጊዜ ቋና ሲደርሱ ግንቦት 27 ቀን የገግጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ገቡላቸው። ምኒልክም የቀድሞውን ቂማቸውን ትተው 41 ጊዜ መድፍ አስተኩሰው በደስታ ተቀበሉዋቸው። በነበራቸው የቀድሞ ግዛታቸው ላይም ከፋን ጨመሩላቸው። ደጃዝማች ነጋሽና ሌሎችም እየመጡ እጅ እየነሱ ተገዢነታቸውን ገለጡ። የአጤ ቴዎድሮስ ልጅ፣ ራስ መሸሻም ሲገቡላቸው የደንቢያን ግዛት ሰጧቸው። የገባውን መኳንንት ሁሉ የያዘውን አገር እየመረቁለትና ግዛት ላነሰውም ግዛት እየጨመሩ ሁሉንም አስደስተው እን ጦጦ ከተማቸው ገቡ። የትግራይ መኳንንት ግን ራስ መንገሻን እናነ ግሳለን ብለው አንገባም አሉ። ምኒልክም ከመኳንንቶቻቸው ጋር ተማ ክረው እነራስ መንገሻን ከማስገበራቸው በፊት ሥርዓተ ንግሥ እን ዲፈጽመው ተደረገ።

ለመንገስ በተነሱበት ጊዜ ጳጳሳቱ አቡነ ማቴዎስና አቡነ ጴጥ ሮስ በኔ እጅ ይነግሳሉ እየተባባሉ ተጣሉ። አቡነ ጴጥሮስ የአጤ ዮሐንስ ጳጳስ ሲሆኑ አቡነ ማቴዎስ ደግሞ የንጉሥ ምኒልክ ጳጳስ ናቸው። አቡነ ጴጥሮስ “ቀድሞም የንጉሠ ነገሥቱ ጳጳስ እኔ ነኝና ምኒልክ የንጉሠ ነገሥትነት ዘውድ መድፋት የሚገባቸው በኔ እጅ ነው” ሲሉ አቡነ ማቴዎስ ደግሞ “የንጉሠ ነገሥቱ ዕጣ ወደኔ ከደረሰ ምኒልክን የማነግስ እኔ ነኝ” በማለት ተጣሉ። ምኒልክም ራሳቸው የፈ ለጉትን ጳጳስ መርጠው መንገስ ሲችሉ በሃይማኖት ጉዳይ ላለመግባትና ሰላማዊ መፍትሔ ለመፈለግ ወደ እስክንድሪያው ሊቀ ጳጳስ ወደ አቡነ ቄርሎስ ደብዳቤ ጽፈው ውሳኔ እንዲሰጡላቸው ጠየቁ። የእስክንድሪያው ሊቀ ጳጳስም “... ንጉሠ ነገሥትነቱ በእግዚአብሔር ፈቃድ ወደ አባ ማቴዎስ ዕጣ ከሄደ መቀባቱ ለአባ ማቴዎስ ይገባል” ብለው ላኩ።

የንግሡ በዓል በ1882 ዓ.ም. ጥቅምት 25 ቀን በአዲስ አበባ እንዲሆን ተወሰነ። ምኒልክም በዋዜማው ጥቅምት 24 ቀን ከእንጦጦ

ማርያም ቤተ ክርስቲያን ሄደው አደሩ ። ለሊቱ ሥርዓተ ንግሡ ተጀምሮ ዘጠኝ ሰዓት ሲሆን ጳጳሱ የወርቅ ሰይፍ ባርከው አስታጠቁዋቸው ። ከዚያም በወርቅ ሽቦ የታሸቡ ሁለት ጦሮች አስያዙዋቸው ። ቀጥለው የወርቅ ዘንግ ሰጡዋቸው ። ይህ ሁሉ ከሆነ በኋላ ቅብዕ መንግሥቱን ቀብተው የወርቁን ዘውድ ጳጳሱ ደፉላቸው ። ከዚህ በኋላ ቅዳሴው ተጀምሮ ረፋዱ ገደማ ላይ አለቀ ።

የቅዳሴው ሥርዓት ከተፈፀመ በኋላ አጤ ምኒልክ በውጭ አገር በእውቅ በአምስት ሺ ብር የተሠራ ካባቸውን ለብሰው ፣ ባለወርቅ ጥላ ተይዞላቸው ፣ ዘውዳቸውን ደፍተው ፣ የወርቅ ዘንግ ይዘው ፣ የወርቅ ጫማ አድርገው ፣ ካህናቱ ከፊትና ከኋላ እያጠኑ ፣ በራሶችና ደጃዝማች ታጅበው ከቤተክርስቲያኑ ብቅ አሉ ። እጅግ በጣም በዝቶ የተሰበሰበው ሕዝብም የዘምባባ ዝንጣፊ እየያዘ “ሺህ ዓመት ያንግ ስዎ” እያለ ደስታውን በእልልታና በሁካታ ገለጠ ።

ከቤተ ክርስቲያኑ ውጭ ለሕዝብ እንዲታዩ ከተዘጋጀላቸው ማረፊያ አልጋ ላይ ቁጭ ሲሉ “ከእንግዲህ ንጉሥህ እኔ ነኝ” ብለው ተናገሩ ። ወዲያውም “ዕዳ ያለብህ ነፃ ብየሃለሁ ። በዱር በገደልም ያለህ ምሬሃለሁ ግባ” የሚል አዋጅ ተነገረ ። አቡነ ማቴዎስም “ለንጉሠ ነገሥቱ ለምኒልክ ያልረዳ ፣ ከፈቃዱ የወጣ አውግዣለሁ” ብለው አወገዙ ።

አጤ ምኒልክ በአልጋቸው ላይ ጥቂት ጊዜ ተቀምጠው ለሕዝቡ ከታዩ በኋላ በቅሎዎች በሐር ለኮ ተስበው ቀረቡ ። በወርቅ ዘቦ ኮርቻ ፣ በወርቅ መረሸት እስከ ጉልበቷ የተሸፈነችው በቅሎ ተነጥላ ስትቀርብላቸው ልብስ ተጋርዶላቸው ካልጋ ተነስተው ከበቅሎ ሲወጡ እምቢልታና መለከት ተነፋ ።

ግምጃ ቀሚስ የለበሱ ፣ በወርቅ ዘቦ ያጌጡ ፣ ለምድ የደረቡ ግራና ቀኝ ሆነው ፣ የዝንብ መከላከያ ጭራ ይዘው ፣ ወርቅዘቦ ቀሚስ የለበሱ ፣ ቀይ ከፊይ ለምድ የደረቡ ሰዎች ደግሞ ሰይፍ ይዘው ግራና ቀኝ ሲሄዱ ከእነሱ እልፍ ብለው ደግሞ በወርቅ ዘቦ ለምድ አጊጠው ራስ ወርቅ ያሠሩ ራሶች በወርቅ የተለበደ ጋሻና ጠመንጃ ይዘው ፣ ሁለቱ ሊቀመኳሶች ሊቀመኳስ አባተና ሊቀ መኳስ አድነው ቀይ ቀሚስ ለብሰው ፣ ካባ ላንቃ ደርበው ከምኒልክ ፊትና ኋላ ፣ ከፊተኛው ሊቀመኳስ ፊት ደግሞ ሊጋባው ባለወርቅ ቀሚስ ለብሰው ፣ የወርቅ ለምድ ደርበው የንጉሠ ነገሥቱን የወርቅ ዘንግ ይዘው

ይጓዙ ነበር ። በዚህ ሁሉ ዙርያ ደግሞ የሚያማምር የቤተ ክህነት ልብስ የለበሱ መነኮሳት ማጠንት ያጥናሉ ። እንዲህ ባለ አጀብ ታጅ በው እልልታውን በሚያቀልጠው ሕዝብ መሀል እያለፉ ከቤተመን ግሥታቸው ገቡ ።

ከቤተ መንግሥታቸው ውስጥ ከተዘጋጀው የግብር ማብሊያ ዳስ ገብተው ከተዘጋጀላቸው ዙፋን ላይ ሲቀመጡ 101 ጊዜ መድፍ ተተኮሰ ። ከመድፍቹ መተኮስ ጋርም ጠቅላላው ሠራዊት የያዘውን ጠመንጃ በተኮሰ ጊዜ የጭሱ ብዛት እንደ ደመና ሆነ ። ከዚህ በኋላ የግብር ማብላቱ ሥርዓት ተጀምሮ እሁድ እስከ እኩለ ለሊት ድረስ ግብሩ ተበላ ። በማግሥቱ ሰኞም እንደዚሁ ሲበላ ዋለ ። አጤ ምኒልክ በነገሡ በሶስተኛው ቀን ማክሰኞ ዕለት እቴጌ ጣይቱ ሥር ዓተ ንግሥ አድርሰው ጳጳሱ አቡነ ማቴዎስ ዘውዱን ከአጤ ምኒ ልክ እጅ ተቀብለው ደፉላቸው ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ከማንኛውም የኢትዮጵያ ነገሥታት የተ ለየ የሚያደርጋቸው አንድ የንግሥ ነገር አለ ። ማንኛውም ንጉሥ በሚነግስበት ጊዜ የበሬት ስሙን ለውጦ ሲነግስ ምኒልክ ግን ስማቸውን ሳይለውጡ በዚያው በምኒልክ ነገሡ ።

አጤ ምኒልክ የንጉሠ ነገሥት ዘውድ ጭነው ኢትዮጵያን መያ ዛቸውን ከተራዱት በኋላ ፣ ሕዝቡ በአጤ ዮሐንስ ዘመን የሚጠላ ውንና በግዴታ የተቀበለውን ነገር ሁሉ በአዋጅ በመሻር የመወደጃ መንገዳቸውን አበጁ ።

ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደፃፉት “1ኛ. አጤ ዮሐንስ የተጠሉ በት ዋና ነገር ባልተማሩ መነኮሳት ምክር እየተመሩ እስላሙን ፣ ፈላ ሻውን ፣ አረመኔውን ፣ ሳይማር እንዲያው በግድ ተጠመቅና ክርስቲያን ሁን እያሉ አዋጅ በመንገራቸውና አንጠመቅም ፣ ክርስቲያንም አንሆንም ያሉትን በሞትም ፣ በስደትም ፣ በእሥራትም ፣ በልዩ ልዩ መከራና ሥቃይም በመቅጣታቸው ነበር ። አጤ ምኒልክ ግን ተምሮ በፈቃዱ ተጠምቆ ክርስቲያን ካልሆነ በቀር እንደ አባቱ ሃይማኖት እንዲኖር እንጂ በግድ እንዳይጠመቅ አደረጉለት ።

“2ኛ. አጤ ዮሐንስ የተጠሉበት ዋና ነገር ማንም ሰው በመ ሬቱ ላይ ትንባሆ እንዳይዘራና እንዳይጠጣ አዋጅ በማናገራቸውና በመሬቱ የዘራ መሬቱን ይነቀል ። ባፉም የጐረሰ ከንፈሩን ይቆረጥ ። ሱረትም በአፍንጫው የጠጣ አፍንጫውን ይፎነን በማለታቸው ነበር ።

“አጤ ምኒልክ ግን ትምባሆ መጠጣት እንደ ጠላ፣ እንደ ጠጅ ልማድ ነው እንጂ በመጽሐፍ የተከለከለ፣ በነፍስም የሚያስኩንን አለመሆኑን አውቀው በትምባሆ ነገር ሰው ሁሉ እንደ ልማዱ እንዲኖር አደረጉለት።

“3ኛ. አጤ ዮሐንስ የተጠሉበት ዋና ነገር፣ ካንዱ አገር ወደ አንዱ አገር ሲዘዋወሩ ለወታደራቸው ሁሉ ነፃነት እየሰጡ በየባላገሩ ቤት ተሰሪ እየሆነ እየገባ የባላገሩን እንጀራውን፣ ወጡን፣ ጠላውን፣ ሥጋውን ይህንም የመሰለውን ሁሉ በግድ እንዲወስድበት ስለአደረጉ ነበር። አንዳንዴም የባላገሩን ሚስት በግድ እየያዘ በባልዋ ፊት ያስነውራት ነበር ይባላል። አጤ ምኒልክ ግን ወታደር በቤትህ አይግባ ብለው አዋጅ ነገሩለት. . . .” ብለዋል።

ምኒልክ ይህን የመሳሰለውንና ሌላም አዋጅ እያወጁ አብዛኛው የኢትዮጵያ ክፍል አሜን ብሎ ቢቀበላቸውም ትግሬዎች ግን በአጤ ዮሐንስ ሞት ምክንያት፣ በመሀላቸውም በወራሽነት በተነሳው ብጥ ብጥ ለምኒልክ አንገብርም ብለው ተለዩ። አጤ ዮሐንስ በመተማጦርነት ሰበብ ሲሞቱ ወራሻቸውን ራስ መንገሻን አድርገው ተናዘው ነበር። ይህ ኑዛዜ ገና ከመታወጁ በፊትም የትግሬ መኳንንት ከመተማጦርነት ሲመለስ እርስ በርሱ በሀሳብ ተለያይቶ ነበር። ምክንያቱም አጤ ዮሐንስ ከሚቹ ከልዑል ራስ አርአያ ሥላሴ በቀር ልጅ አልነበራቸውምና የወንድሞቻቸው ልጆች ማለት የደጃች ጉግሣ መርጫ ልጅ ራስ መንገሻ፣ የደጃች ማሩ መርጫ ልጅ ደጃች መሸሻ፣ የትልቅ ራስ አርአያ ልጅ ደጃች ቦጋለ አልጋ ወራሽ እንሆናለን በማለት ገና አስቀድሞኑ እርስ በራሳቸው ይቀናኑ ስለነበር ነው።

አጤ ዮሐንስ ከመተማው ጦርነትም በፊት ራስ መንገሻ ጉግሣን ከሁሉ አስበልጠው ይወዱ ስለነበር አልጋ ወራሹ መንገሻ ነው እያለ ይናገሩ ነበር። ይህን የሚያውቁ መኳንንት አጤ ዮሐንስ ሳይሞቱ፣ ከሞቱም በኋላ ወደ ራስ መንገሻ ወገን ሲሆኑ አንዳንዶቹ ደግሞ ወደሌሎች እየሆኑ ተከፋፍለው ነበር። ከመተማጦርነት መልስም ላይ የነበረው ጉዞ በመለያየቱ ምክንያት የኩርፊያና የተነጣጠለ ጉዞ ነበር።

ይህንንም ሁኔታ ለማጥፋትና ሠራዊቱን ለአንድ አላማ የተሰለፈ ለማድረግ ጳጳሱ አቡነ ጲጥሮስ፣ እጩጌ ቴዎፍሎስ፣ ራስ ሐገሙ፣ ራስ ሚካኤልና ፊታውራሪ ለውጤ እነዚህን የመሳሰሉት ሁሉ በአንድነት ተሰብስበው “የእነዚህ የጃንሆይ ዘመዶች አኳኋን እጅግ የሚያስጋ ነው። ራስ ወልደ ሥላሴ ከልጃቸው ከደጃች ነጋሽ ጋር በሰሜን ሆነው፣ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በጐጃም ሆነው፣ ንጉሥ ምኒ

ልክ በወሎ ሆነው ይጠባበቁናል ። በዚህ ላይ ደግሞ በመካከላችን ስምምነት ካልተገኘ ወደ ሀገራችን ለመግባት እንኳ መቸገራችን አይቀርምና የአጤ የሐንሰን የኑዛዜ ቃል በአዋጅ ብናስታውቅ ይሻላል ብለው ተማከሩ ።

ከዚህ በኋላ ሕዝቡንም መኳንንቱንም ሰብስበው በአዋጅ የራስ መንገሻን አልጋ ወራሽነት ተናገሩ ። የአዋጁን ቃል ደጃች ቦጋለና ደጃች መሸሻ አልተቀበሉም ። ያልተቀበሉበትም ምክንያት ለአጤ የሐንሰ ሁሉም እኩል የሆነ ዝምድና አላቸው ። ሁሉም የአጤ የሐንሰ የወንድም ልጆች ናቸው ። አጤ የሐንሰ ዙፋናቸውን የሚወርስ በሕይወት ያለ ልጅ የላቸውም ። ስለዚህ “...በወንድም ልጅነት ከሆነ ሁላችንም እኩል ነንና አገራችን ከገባን በኋላ እግዚአብሔር ለሚሰጠው ይሰጠዋል” እያሉ ልብሳቸውን በአፍንጫቸው ላይ እያደረጉና እያጉረመረሙ ወደ ሠፈራቸው ተመለሱ ።

በአጤ የሐንሰ ወራሽ፣ በራስ መንገሻ በኩል እንዲህ ያለ የመለያየት ጥንስስ በመነሳቱ ለአጤ ምክልክ ንጉሠ ነገሥት መሆን መንገድ ከፈተ ። የአጤ የሐንሰን መኳንንት መለያየት ያወቀው ሌላው መኳንንትም ከሁሉ የተሻለ ኃይል ላላቸው ለምክልክ ተገዢነቱን አምኖ ተቀበለ ። ከትግራይ መኳንንትም ቢሆን በራስ መንገሻ አልጋ ወራሽነት የከፋቸው ሁሉ የጠላቱ ጠላት ወዳጄ ነው እንደሚባለው መንገሻን ለመጉዳት ከምክልክ ጋር እየሆኑ ያሴሩ ጀመር ። ራስ መንገሻም ከትግራይ መኳንንት ተከፍሎ ከምክልክ ጋር ማበሩን እንዳይምክልክን የሚጉዱበትን ለመፈለግ ከውጭ እርዳታ ለማግኘት ሲሉ ከኢጣሊያ መንግስት ጋር ተወዳጁ ። ኢጣሊያኖችም ከዚህ በፊት በአጤ የሐንሰና በንጉሥ ምክልክ መሀል እየገቡ በነገረ ሰሪነት ያጣሉ እንደነበሩት ሁሉ አሁን ደግሞ በአጤ ምክልክና በራስ መንገሻ መሀል ገብተው ለማጣላትና አለያይተው ለማዳከም ነገር ይሠሩ ጀመር ።

ራስ መንገሻ ከኢጣሊያ መንግሥት ጋር መስማማታቸውን ምክልክ እንዳወቁ እሳቸውም ከሌሎች ኤሮፓውያን መንግሥታት ጋር ለመወዳጀት አቀዱ ። የኤሮፓ መንግሥታት ሁሉ የኢጣሊያም መንግሥት ጭምር ምክልክ በሙሉ ኢትዮጵያ ላይ መንገሣቸውን እንዲያውቁላቸው በነገሱ ባመቱ ቃሉ ተመሳሳይ የሆነ ደብዳቤ ለሁሉም ጻፉ ። ይህም ደብዳቤ የሚከተለው ሲሆን ያገኘሁትን ባለማህተሙን ለማውጣት ያህል ደብዳቤው ለጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት የተፃፈ ነው ።

[illegible]

[illegible]

አጤ ምኒልክ ይህን ደብዳቤ ጽፈው ለየመንግስታቱ ሁሉ ላኩ ። ይህ የምኒልክ ደብዳቤ ኤሮፓ ውስጥ ክርክር አስነሳ ። አንዳንድ የኤሮፓ ምሁራን ኢትዮጵያ የነበራትን ወሰን በሰፊው አድርገው ሲያቀርቡ አንዳንዶቹ ደግሞ የምኒልክን መንገስ አፍርሰው ኢትዮጵያን ለመያዝ የፈለጉ እውነተኛ ያልሆኑ ለመንግሥታቸው የቆሙ ተከራካሪዎች ኢትዮጵያ አሁን ያላትም ወሰን ቢሆን ሲበዛባት ነው እያሉ እመሀል አፍሪካ ውስጥ ያለች ቁራጭ መሬት ቢጤ እያስመሰሉ አወሩ ። ይህን የሰሙት ምኒልክም ለኤሮፓ ነገሥታት ሁሉ የኢትዮጵያን ወሰን ለማሳወቅ አሁን የያዘችውንና በፊት የነበራትን ወሰን የሚያብራራ ፣ ቃሉ ተመሳሳይ የሆነ የሚከተለውን ደብዳቤ ለየመንግሥታቱ ሁሉ ጻፉ ።

[illegible]

— 107 —

ይህም ኢትዮጵያን ለመጥቀም ወይም ምኒልክን በእውነተኛው መንገድ ለመደገፍ ብለው ሳይሆን ከፈረንሳይ፣ ከኢጣሊያና ከእንግሊዝ መንግሥታት ጋር ቁርኝና ጥላቻ ስላላቸው ነበር። ኢጣሊያና እንግሊዝ፣ ፈረንሳይም ጭምር ቢቻል አንዳቸው መላ ኢትዮጵያን ለመያዝ፣ ባይቻል ግን ዙርያውን የያዙትን መሬት እያስፋፉ እያንዳንዳቸው ኢትዮጵያን ለመካፈል አሳብ ስለነበራቸው በየፊናቸው በምኒልክ ላይ ሴረኞችን ያበረታቱ ጀመር።

ሌሎቹ መንግሥታት ያስነሱዋቸው ሴረኞች እምብዛም የማይጎዱ ነበሩ። ኢጣሊያ ግን ቀደም ብዬ እንዳልኩት ራስ መንገሻን በመያዝዋ ኃይለኛ ባላጋራ በምኒልክ ላይ ቀስቀሰች። ባለፉት ገጾች በተገለጠው መሠረት በአጤ ምኒልክና በራስ መንገሻ መሀል ጠብ መነሳቱን ያዩት ኢጣሊያኖች “...ከኢጣሊያ መንግሥት አንድ ነገር ቢፈልጉ በምጥዋ ወደ ሚኖረው አገር ገዢ እየፃፉ ቢያስታውቁ ለማግኘት ይችላሉ...” የሚል ደብዳቤ ከኢጣሊያ ንጉሥ ከግርማዊ አምቤሮቶ ለራስ መንገሻ መጣላቸው። ራስ መንገሻም ይህ ደብዳቤ ከደረሳቸው በኋላ ከኢጣሊያ ጋር ወዳጅነታቸውን አጠናክረው አንድ የወዳጅነትና የፍቅር ውል ለመዋዋል ኢጣሊያኖችን ጠየቁ። የአሥመራው ገዥ ጀኔራል ጋንዶልፊ የራስ መንገሻን ጥያቄ በሰማ ጊዜ ወዲያው ከወሰናቸው መረብ ድረስ ተገናኝተው ጉዳዩን እንዲጨርሱ ተስማምተው ሁለቱም በቀጠሮው መረብ ከወሰኑ ላይ ተገናኙ። ማንኛውንም ነገር በቃል ከተነጋገሩ በኋላ ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ውል ተፃፏል።

1ኛ. ውል የኢጣሊያ መንግሥት ራስ መንገሻን የሚጠላ ጠላቱ ነው። ራስ መንገሻን የሚወድ ወዳጁ ነው። ራስ መንገሻን ይወደዋል፤ ያከብረዋል። የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ልጅ እንደመሆኑም ያውቀዋል። ራስ መንገሻን የሚያሳዝን ትንሽ ነገር ስንኳ ምንም እንዳያደርግ ምሏል።

2ኛ. ውል፣ ራስ መንገሻ የኢጣሊያን መንግሥት የሚጠላ ጠላቱ ነው። የኢጣሊያን መንግሥት የሚወድ ወዳጁ ነው። የኢጣሊያን መንግሥት ይወደዋልና ያከብረዋል። የኢጣሊያ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን እንደመሆኑ ያውቀዋል። የኢጣልያን መንግሥት የሚያሳዝን ትንሽ ነገር ስንኳ እንዳያደርግ ምሏል።

3ኛ. ውል፣ ከእንግሊዝ ወዲህ በትግሬ ሰዎችና በኢጣሊያ ሰዎች መካከል ሰላምና ፍቅር ሆንዋል። ከዚህ በቀር ሌላ የሚዋዋሉበት ነገር የለም።

መረብ ላይ ኅዳር ፳፱ ቀን ፲፰፻፹፬ ዓ.ም.

ይህን ውል በሚዋዋሉበት ጊዜ አጤ ምኒልክ ደሴ ነበሩ። ራስ መንገሻ ከኢጣሊያ ጋር መዋዋላቸውን አጤ ምኒልክ እንደሰሙ ደሴ ድረስ መጥተህ እንገናኝ ብለው ለራስ መንገሻ ላኩባቸው። ራስ መንገሻ ለጊዜው እሺ እመጣለሁ ብለው መልስ ላኩ። ይህን ጥሪ የሰማው የትግራይ መኳንንት አጤ ምኒልክ ልጃቸውን ወይዘሮ ሸዋረጋን ለራስ መንገሻ ሊድሩላቸው ነው እያሉ የጥሩ ምልክት ወሬ ሲያወሩ፣ ኢጣሊያኖች ግን ከኛ ጋር መዋዋልም ሳይሰማ አልቀረምና ወደ ደሴ የተጠሩት ሊታሠሩ ነው እያሉ ራስ መንገሻን ስለመከሩዋቸው ወደደሴ ሳይሄዱ ቀሩ። በዚህም ምክንያት ራስ መንገሻ ከኢጣሊያኖች ጋር ማበራቸው ተረጋገጠ። አጤ ምኒልክም በዚህ ጉዳይ አዘኑ። የትግራይ መኳንንት አስቀድመው ልጃቸውን ሊድሩላቸው ነው እያለ ያወራው እውነት ነበር። በኋላ ግን ራስ መንገሻ ከኢጣሊያ መንግሥት ጋር መዋዋላቸው በመረጋገጡ ምኒልክ ተናደው ልጃቸውን ወይዘሮ ሸዋረጋን ለራስ ሚካኤል ድረው ለትግሬ መኳንንት የተሰናዳውን ሽልማት ለወሎ መኳንንት ሸልመው ወደ ሸዋ ተመለሱ።

አጤ ምኒልክ ወደሸዋ ቢመለሱም በዚያን ጊዜ የኮሌራ በሽታ ተነስቶ ነበርና ከአዲስ አበባ ወደ እንጦጦ፣ ከእንጦጦም ወደ አንኮበር ሲሸሹ በሽታው እየተከታተለ ብዙ ሰው ጨረሰባቸው። በአንኮበር ከርመው በሽታው በረድ ሲል መስከረም 11 ቀን 1885 ዓ.ም. ከአንኮበር ተነስተው መስከረም 23 ቀን እንጦጦ ገቡ። በሽታው ሲበርድ ደግሞ ሌሎች መንግሥት ገልባጮች ተነሱ። ደጃች መሸሻ ወርቄና አለቃ አድማሱ ዋና ነገር ጠንሳሾች ሆነው ሌሎችንም መኳንንት ለማሳደም ተነሱ። አድማውም ምኒልክን ገድለው የመርድ አዝማች ኃይሌን ልጅ ፊታውራሪ ጉልላቴን (ተክለማርያምን) ለማንገሥ ነበር። እነዚህ ሰዎች እየተያዙ ሲጠየቁ ሁሉም አመኑ። ለፍርድ ቀርበውም በሁሉም ላይ የሞት ፍርድ ተፈረደባቸው። አጤ ምኒልክ ግን የሞት ፍርዱን ለውጠው በእስራት እንዲቀጡ ስለፈረዱ ፊታውራሪ ጉልላቴ ለራስ ዳርጌ፣ ደጃች መሸሻ ወርቄ ለደጃች ወልደ ጊዮርጊስ፣ አለቃ አድማሱ ለደጃች ወልዴ ተሰጥተው እንዲታሠሩ ሆነ። ምኒልክን ለመግደል የተስማማው የምኒልክ የእልፍኝ አኸከር አበበ የሚባለው ግን እጅና እግሩ ተቆረጠ።

በዚሁ ዘመን ማለት በ1885 ዓ.ም. ራስ መንገሻ በትግራይ ውስጥ የንጉሥነት ማዕረግ መግለጫ የሆነውን ቀይ ጃንጥላ ያስይዙ ጀመር። ይህንንም ያደረጉ ራስ አሉላ ናቸው። ራስ አሉላ በደጋሊ ጦርነት ምክንያት ከኢጣሊያኖች ጋር ፍቅር ባይኖራቸውም፣ በአጤ ዮሐንስ ዘመን ምኒልክ ከኢጣሊያኖች ጋር ተወዳጅተው አጤ ዮሐንስን

ሲያናድዱ መኖራቸውን አሉላ ስለሚያውቁ፤ አሁን ደግሞ ነገሩ ተገልጦል አጤ ምኒልክን ለማናደድ ራስ መንገሻ ከኢጣሊያኖች ጋር ተዋውለው ወዳጅነት በመመሥረታቸው ራስ አሉላ፤ መንገሻን ለማንገስ ሕዝቡን ይሰብኩና ያነሳሱ ጀመር። ራስ መንገሻም የራስ አሉላን ምክር በመቀበል በ1885 ዓ.ም. የትግራይን ሕዝብ ሐውዜን ላይ ሰብስበው ከአጤ ምኒልክ መከዳታቸውንና ለመንገሥም መነሳታቸውን አሳወቁ። ሕዝቡም ለመንገሥ ማሰባቸውን እንዲያምን ቀይ ጃንጥላ አስይዘው ታዩ። ወዲያውም ባለ አንበሳ ማኅተም አዘጋጅተው በደብዳቤ ራስጌ ማተም ጀመሩ። እዚህ ላይ ነገሩን ግልፅ ለማድረግ በደብዳቤ ራስጌ ማኅተም የሚያደርግ ንጉሠ ነገሥት ብቻ እንጂ የንጉሥነት ማዕረግ ያለው እንኳ ቢሆን ማኅተሙን የሚያትመው ከደብዳቤ ግርጌ ወይም መጨረሻ ላይ ነው።

ራስ መንገሻ መረብ ላይ ከኢጣሊያኖች ጋር የተዋዋሉት፤ ምኒልክን ለማናደድ እንጂ ኢትዮጵያን ለመጉዳት አልነበረም። ምኒልክን የመጣል እቅዳቸውን ከፍጻሜ ለማድረስ ኢጣሊያኖች የጦር መሣሪያ እንዲሰጡዋቸው ጠየቁ። የኢጣሊያ መንግሥትም “ለመንገሻ የጦር መሣሪያ መስጠት ወላዋይ ሰው ስለሆነ ሊከዳ ስለሚችልና መልሶ እኛኑ ስለሚወጋበት አያስፈልግም” በማለት ከለከለ። ራስ መንገሻ ደጋግመው ቢጠይቁ “በውላችን መሠረት ጠላትዎ ጠላታችን ነው። እኛ እያለን እርስዎን የሚደፍር ባላንጣ ስለማይመጣ አይስጉ” በሚል መደልል ብቻ መሣሪያውን ከለከለ። ኢጣሊያኖች መሣሪያውን የከለከሉበት ምክንያታቸው እውነትነት ያለው ነው። ራስ መንገሻ ለጊዜው ባደረባቸው ንዴትና ቁጭት የምኒልክን ጠብ ለመወጣት መሣሪያ ይጠይቁ እንጂ ነገ ሲደላደሉ ኢጣሊያኖችን ከድተው መልሰው የሚወጓቸው ሰው ነበሩ። እየቆዩም ነገሩን እራሳቸው ሲያስቡት አድራጎታቸው የአጤ ዮሐንስንና የትግራይን ሕዝብ ስም የሚያስጠፋ መስሎ ስለታያቸው በአድራጎታቸው ተፀፅተው ይማሩኝና ልግባ የሚል ደብዳቤ ጽፈው በ1886 ዓ.ም. በሹም አጋሜ ተስፋዬ እጅ ወደ አጤ ምኒልክ ላኩ። አጤ ምኒልክም “ቀድሞውንም ቢሆን የኢትዮጵያ ጠላቶች አስመስለው ቢነግሩት ይሆናል እንጂ እርሱ ከልቡ አቅንቶ ይህን ሥራ እንዳልሠራ አውቁዋለሁ” ብለው “ባለፈው ጥፋትህ ሁሉ ምሪሃለሁና ወደ አዲስ አበባ እንድትመጣ ይሁን...” የሚል መልስ ላኩላቸው።

ራስ መንገሻም በሚያዝያ ወር 1886 ዓ.ም. ከትግራይ ተነስተው በግንቦት አዲስ አበባ ገቡ። አብረዋቸው ራስ አሉላ፤ ራስ ሐጉስ፤ ሹም አጋሜ ተስፋዬና ሌሎችም መኳንንቶች ነበሩ። በአዲስ አበባም አንድ ወር ያህል ቆይተው ከዘውድ በቀር ለንጉሥ የሚገባ ሽልማት

ተሸልመው ከሰነበቱ በኋላ ሰኔ 7 ቀን ከአዲስ አበባ ተነስተው ወደ ትግራይ ጉዞ ጀመሩ ።

ጉዳዩን ባጭሩ እናድርገውና ወደፊት እንደምናነበው ከኢጣልያ አገር ተልኮ የመጣው ዶክተር ትራበርሲ የውጫሌ ውል እንዳይፈርስና እንደዐና እንዲቆይ ከአጤ ምኒልክ ጋር ተነጋግሮ ሳይሳካ ለት ቀረ ። ይህንኑ ያለመሳካቱን ለኢጣልያ መንግሥት አስታውቆ በተሰጠው ትእዛዝ መሠረት ከራስ መንገሻ ጋር ለመነጋገር ወደ ትግራይ ሔደ ። ከዚያም ራስ መንገሻ ከኢጣልያ መንግሥት ጋር የጀመሩትን ወዳጅነት እንዲያጠናክሩና በውላቸውም መሠረት እንዲገፉበት ያባብል ጀመር ። ራስ መንገሻ ግን “... መረብ ላይ ከእናንተ ጋር የወዳጅነት ውል መዋዋሌ ... ከጡብ ፍቅር ይሻላል ብዬ ነው እንጂ አገሬን ኢትዮጵያንና ንጉሤን ምኒልክን ከድቼ ከእናንተ ጋር ለመሆን የተዋዋልሁት ውል የለኝም ...” ብለው በኢጣሊያኖች ሐሳብ ያለመስማማታቸውን ቆርጠው ተናገሩ ። አንዳንድ ኢትዮጵያኖችም “...እርስዎ የአጤ ዮሐንስ ልጅ ሆነው ለአጤ ምኒልክ መገዛትዎ ትልቅ ውርደት ነው...” እያሉ ቢመክሩዋቸውም ራስ መንገሻ የሁሉንም ምክር አልቀበል አሉ ።

በዚሁ ሰዎች ደርቡሾች ከኢጣሊያኖች ጋር ለመዋጋት በከሰላ በኩል ጦራቸውን አሰለፉ ። ኢጣሊያኖችም ለጦርነቱ ይዘጋጁ ጀመር ። ራስ መንገሻም የሁለቱን ጦርነት ለማዳመጥና አሸናፊውም ወሰን አልፎ እንዳይገባ ለመጠባበቅ ከወሰን ላይ ሔደው ተቀመጡ ። በዚያም እንዳሉ ከሐማሴንና ከሠራዬ አውራጃዎች ከኢጣሊያ እየከዳ ብዙ መኳንንትና ሠራዊት ገባላቸው ። ወደራስ መንገሻ ብዙ የኢጣልያ ሠራዊት እየከዳ ቢገባላቸውም ከራስ መንገሻም በኩል ቢሆን እየከዱ ወደ ኢጣሊያ የገቡ ነበሩ ። ከእነዚህም አንዱ ደጃች ሐጎስ ተፈሪ ናቸው ። ደጃች ሐጎስ ከኢጣሊያ ዋና ጦር አዛዥ ከባራቲየሪ ዘንድ ሲደርሱም ታላቅ ደስታ የተሞላበት አቀባበል ተደረገላቸው ። ከዚህ በኋላ ባራቲየሪ ሌላውን ሁሉ ትቶ ወደ ትግራይ ዘምቶ ራስ መንገሻን ለመውጋት ወሰነ ።

የሠራዊቱን መከዳትና ያለመረጋጋት ያየው ባራቲየሪ ወደ ትግራይ መዝመቱ ቢሰማ መላው ሠራዊት እንደሚከዳው ስላወቀ ዘመቻውን እንዳይጠረጥሩ ሠራዊቱን ሰብስቦ “... እኔ ራሴ ወደ አድዋ ሔጄ ከራስ መንገሻ ጋር ለመነጋገር እፈልጋለሁ ። የምነጋገረውም መረብ ላይ የተደረገው ውላችን ለምን እንደፈረሰ ተወቃቅሰን ለመታረቅና በውላችን ለመጽናት ነው...” በማለት ንግግር አደረገ ። ወዲያውም ራስ መንገሻ የባራቲየሪን መምጣት እንዳይቃወሙና ጦርነ

ትም እንዳያነሱ ለማታለል ሲል “....እኔ የምመጣው መረብ ላይ ያደረግነውን ውል ማን እንዳፈረሰው ተወቃቅሰን እንድንታረቅ ነው። የሚሻለንም መታረቁ ነው። የሕዝቡ ደም በከንቱ ቢፈስ ጉዳት እንጂ ምን ጥቅም አለው?....” የሚል ደብዳቤ ጽፎ ላከላቸው።

ጄኔራል ባራቲየሪ ሕዝቡንም ሆነ ራስ መንገሻን በቃላት ድለላ ለሱ እንደመሰለው ካረጋጋ በኋላ ታህሣሥ 19 ቀን 1887 ዓ.ም. ከሠ ራዬ ተነስቶ በሠራዊቱ ታጅቦ ወደ አድዋ ጉዞውን ጀመረ። በዚህ ጊዜ ራስ መንገሻ ኢንትጮ ነበሩ። ባራቲየሪ አድዋ እንደደረሰም የአ ድዋ ከተማ ካህናትና ሕዝብ ለወዳጅነት የመጣ መስሏቸው ታላቅ አቀባበል አደረጉለት። ጄኔራል ባራቲየሪም ከአድዋ ሕዝብ መሀል እንደገባ ከፈረሱ ወርዶ በሰልፍ ከቆሙት ካህናት ዘንድ ተጠግቶ የያዙትን መስቀል ተሳለመ። ወዲያውም ቀዳሚ ጦሩን ወደ አክሱም እንዲሔድ አዝዞ እዚያው አድዋ ውስጥ ሸብረብ ሲል በድንገት ሳይ ታሰብ የራስ መንገሻ ሠራዊት ዙርያውን ከብቦ ከጭንቅ ላይ ጣለው።

ጄኔራል ባራቲየሪ ከፈረሱ ላይ ወጥቶ አብረውት የቀሩትን ወታ ደሮቹን ለማሰለፍና ቦታ ለማስያዝ ቢሞክርም የራስ መንገሻ ሠራ ዊት በቀላሉ የማይፈታ መሆኑ ገባው። ስለዚህ የሚሻለውን መንገድ መርጦ ከፈረሱ ወርዶ ወደ ካህናቱና ቂሶች ዘንድ ቀረበ። ለእነ ሱም “....እኔ የመጣሁት ለፍቅርና ለእርቅ ነው። ለጦርነት አል መጣሁምና ቢሆን ከራስ መንገሻ ጋር አስታርቁኝ። ለመታረቅ ፈቃ ዳቸው ካልሆነ ግን ለቀውኝ ወደ አሥመራ እንድመለስ አማል ዱኝ።....” ብሎ ለመናቸው። እጩጌ ቴዎፍሎስ ለአቀባበል ወጥተው በሕዝቡ መሀል ነበሩና ድምፃቸውን ከፍ አድርገው “....እርሱ እንደዚህ እያለ የፍቅር ነገር ሲናገር እናንተ ለምን ጠብ ትፈልጉ ታላችሁ....” እያሉ በቁጣ ስለተናገሩ የራስ መንገሻ ሠራዊት ቃላ ቸውን ተቀብሎ “....አሁኑኑ አገራችንን ለቅቆ ከሔደልን እሺ እንደ አባታችን እንደእርስዎ ቃል እንፈፅማለን....” ብሎ መለሰላ ቸው። ከዚህ በኋላ ወዲያውኑ ባራቲየሪ በፈረሱ ሆኖ ሠራዊቱን ይዞ ወደ አዲኳላ ሔደ።

ባራቲየሪ ሊለቀቅ የቻለው ካህናቱና ሕዝቡ በእርግጥ ለሰላም የመጣ ስለመሰላቸው ነው። እጩጌ ቴዎፍሎስ ግን ባራቲየሪ ለሰላም ጉዳይ ያለመምጣቱን በእርግጥ ያውቁ ነበር። ብላቴን ጌታ ኅሩይ ስለዚህ ጉዳይ ሲተቹ “.... እጩጌ ቴዎፍሎስ እጅግ ተከብረውና ተፈር ተው የሚኖሩበት የአጤ ዮሐንስ መንግሥት ወደ አጤ ምኒልክ በማ ለፉ ደስ አላላቸውም ነበርና የማታልፈውን ኢትዮጵያን ሳያስቡ አጤ ምኒልክን ብቻ የሚጐዱ ስለመሰላቸው የራስ መንገሻን መኳን

ንት አማልደው ጄኔራል ባራቲየሪን አዳኑት እንጂ የእርሱ አመጣጥ ለእርቅና ለሰላም አለ መሆኑን ፈፅመው ያውቁ ነበር። ከዚያም አስቀድሞ ዋጋው እጅግ ብዙ የሆነ ባለወርቅ ጥልፍ ካባ ካስመራ ልኮላቸው እንደነበርና ወዳጅነትም ጀምረው እንደነበረ የአክሱም ካህናትና በከተማውም የሚኖሩ ትልልቅ ሰዎች ሁሉ ያውቃሉ ....” ብለዋል።

ጄኔራል ባራቲየሪ ወደ አዲኳላ ከተመለሰ በኋላ ብዙ ወታደሮች አዘጋጅቶ ራስ መንገሻን ለመውጋት ወደ ኩአቲት ሰደደ። በአድዋ ያለው የራስ መንገሻ ሠራዊትም የኢጣሊያ ጦር ተደራጅቶ መምጣቱን እንደሰማ እጩጌ ቴዎፍሎስን በግልጽ ያማርርና ይወቅስ ጀመር። ከእንግዲህ በኋላም ማማረሩ ዋጋ እንደሌለው ታውቆ ራስ መንገሻ ሠራዊታቸውን ለጦርነት አሰለፉ። ራስ መንገሻ ለጦርነት ከተሰለፈው ሠራዊታቸው ፊት ቆመው ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደጸፉት “....ስለ አገራችን ነፃነት ተዋግተን ሲሆን ድል እናደርጋለን። ባይሆንም ደማችንን ረግጦ ይገባል እንጂ እንዲያው አይገባምና አትፍሩ። የዮሐንስ፤ የምኒልክ አምላክ ይረዳናል ....” እያሉ ሲናገሩ ሠራዊታቸው ግልብጥ ብሎ ፎክረላቸው። ከዚህ በኋላ ወደ ኩአቲት ጉዞ ጀመሩ።

ራስ መንገሻ ሠራዊታቸውን እየመሩ በተፈጥሮ ምሽግ የሆነውን ኩአቲትን ኢጣሊያኖች ሳይዙት ቀድመው በመግባት ያዙ። ባራቲየሪም ሠራዊቱ ኩአቲትን ቀድሞ እንዲይዝ አዝዞ ስለነበር ኩአቲት በራስ መንገሻ ሠራዊት መያዙን ሲሰማ አዘነ። ቢሆንም በሆነው መንገድ ከራስ መንገሻ ጋር ለመዋጋት ጥር 4 ቀን ከተሰያት በኋላ ጦሩን አሰለፈ። የኢጣሊያ ጦር በ66 መኰንኖችና በ105 ባለሌላ ማዕረግ ነጮች የሚመራ ሲሆን ከወታደሩ አብዛኛው ግን የቅኝ ግዛት ወታደር ነበር።

ባራቲየሪ ስለዚያን ጊዜው ስለ ጥር 4 እና 5 ቀን ሁኔታ ሜሞሪ. ዲ. አፍሪካ በተባለው መጽሐፍ ላይ ሲገልፅ “....ማታ ጠላቶቻችን ከሜዳ ላይ በሚያነዱት እሳት የምድጃውን ብዛት መቁጠር እንችላለን። ዙሪያ ክብ እየሆኑ ከመሀል እሳት ያነዳሉ። ....በኛ ካምፕ ሲመሽ ፀጥታ ይሆናል። ....በዚህ ምክንያት ጠላት ያለንበትን ቦታ ስለማያውቅ ለሊት ሊያጠቃን አይችልም። ....ከመንጋቱ ሁለት ሰዓት ቀደም ብሎ የጦር መኰንኖቹን ሰብስቦ ትእዛዝ አዘዘኩ። መመሪያም ሰጠሁ። የ4ኛው የጥቁር ብርጌድ አዛዥ ማጆር ቶዞሊ በቀኝ በኩል፤ በመሀል ደግሞ የ3ኛው የጥቁር (ያገር ተወላጅ) ባታሊዮን አዛዥ ማጆር ጋሊያኖ፤ ከጋሊያኖ በኋላ የሁለተኛው የአገር ተወላጅ ባታሊዮ አዛዥ ሂዳልጐ እንዲሆኑ አደረግሁ። መድፎቻችን ግን በቶዞሊ ትእዛዝ ሥር እንዲሆኑ አዘዝሁ።

“....ጠሀይዋ ወገግ ስትል የጠላት ቦታ ፈገግ ብሎ ታየን ። ጠላት ያለ ሐሳብ ተቀምጧል ። ከጧቱ ለ12 ሰዓት ሩብ ጉዳይ ሲሆን ጦርነቱን ጀመርን ። የቶዞሊ ባታሊዮን መድፍ ይተኩስ ጀመር ። በጋ ሊያኖ ውስጥ ያሉት ሳንጉኔቲ እና መቶ አለቃ ሙላዚኒ መሀል ለመሀል እየገፉ ሔዱ ። ለእነሱም ከኋላ ያለው የሂዳልጎ ባታሊዮን ሽፋን ይሰጣቸዋል ። ....ውጤታችን እያማረ ሔደ ። ....ሲነጋ የካፒቱን ቺኩዲ ኩላ መድፈኛ 1900 ሜትር የሚንገዝ የመድፍ ጥይቱን ጠላት ላይ ይጥል ጀመር ። እኔም የኢጣሊያን ባንዲራ አስይገፎ ከመሀል ሆኜ አዛለሁ ። ....የ3ኛውና የ4ኛው ባታሊዮን ጠመንጃ ተኳሽም ወደ ፊት እየገፉ ሔደ ። ....በግራ በኩል ተጠቃን ። ....በቀኝ በኩልም ከባድ ጥቃት አደረሱብን ። ....በመሀልም ባለው ሠራዊት ላይ ከባድ ጥቃት ስላደረሱ የኛን ሠራዊት ወደኋላ እንዲያፈገፍጉ አደረጉት ። ...የ3 ኛው ባታሊዮን አዛዥ ጋሊያኖ በስተግራ ዞሮ እንዲያግዝ አደረገሁ...” ይላል ።

ጋሊያኖ እንደታዘዘው በስተግራ በኩል ለመዞር ሲሄድ ኢትዮጵያኖቹ ከባድ ጉዳት አደረሱበት ። ከጧቱ ሶስት ሰዓት ተኩል ሲሆን ሂዳልጎ፣ ካፒቱን ፓቬሲ እና ብራባንቲ በአዲስ ጉልበት ጠንክረው እንዲዋጉ ታዘው ከጦርነቱ መሀል ገቡ ። ራስ መንገሻ ደጀን ሆነው የጦር ነጋሪታቸውን እያስመቱ በለው ይላሉ ። ከኢጣልያ በኩል የሚወድቁት ቁስለኞች በደክተር መቶ አለቃ ቢርዲያ ይታከማሉ ። ከኢትዮጵያውያን በኩል የሚወድቀው ቁስለኛ ግን ደሙ እንዳይፈስ ጨርቅ እንኳ የሚያስርለት ሐኪም የለውም ። ሐኪም ቀርቶ ጓደኛውም ቢሆን ወደፊት ጠላቱን እየመታ መግፋት እንጂ ጓደኛውን ለማንሳት አሳብ አልነበረውም ። ድሉ ለማን እንደሆነ ሳይታወቅ የጥር 5 ቀኑን ጦርነት ምሽት ገላገለው ።

ባራቲየሪ ማታውኑ አዲስ ጦር ባስቸኳይ እንዲመጣለት ትእዛዝ አስተላለፈ ። ሲነጋጋ ጥር 6 ቀን የራስ መንገሻ ሠራዊት ጦርነቱን ከፈተ ። ኢጣሊያኖቹ የታዘዘው አዲስ ጦር እስኪመጣቸው ድረስ በመከላከል ብቻ ቆዩ ። ባራቲየሪም ኢትዮጵያውያኖቹ ጥይታቸውን እንዲጨርሱ አስደርጉ እያለ ሠራዊቱን ስላዘዘ የኢጣሊያ ሠራዊት ለመዋጋት ሳይሆን ኢትዮጵያኖቹን ጥይት ለማስጨረስ ብቻ እየቆዩ ይተኩሱ ጀመር ። ወዲያውም አዲስ የታዘዘው ጦር በጄኔራል አሪሞንዲ እየተመራ ደረሰ ። ይህም አዲስ ጦር ብዙም ሳይዋጋ ጊዜው ስለመሸ ጦርነቱ ቆመ ።

የኢጣሊያ ጦር ባካባቢው ያለውን ውሃ ይዞት ስለነበረ ኢትዮጵያውያኖቹ በውሃ ጥም ከባድ ድካም ደረሰባቸው ። ቢሆንም ተበረታ

ትተው ለሶስተኛው ቀን ዙር ውጊያ ሲዘጋጁ አንድ ወሬኛ ለኢጣሊያኖች ስንቅና ጥይት ለማቀበል የመጡትን ብዙ አጋሰሶች አይቶ ለኢጣሊያ ሊቆጠር የሚችል አዲስ ጦር መጣላቸው ብሎ በፎብ መንገሻ ሠፈር ስላወራ የራስ መንገሻ ጦር ተፈታ ። ራስ መንገሻም የሠራዊታቸውን መበታተን እንዳይ የቀሩዋቸውን ጥቂት ወታደሮች አስከትለው ከምሽቱ በ4 ሰዓት ወደ ሰነአፌ ሔዱ ።

በማግስቱ የራስ መንገሻ ወደ ሰነአፌ መሔድ በኢጣሊያኖች ዘንድ እንደተሰማ በጄኔራል አሪሞንዲ የሚመራ ጦር በአስቸኳይ እንዲከታተላቸው ተደረገ ። ራስ መንገሻም በሰነአፌ ሜዳ ድንኳን አስተክለው ሠራዊታቸውን ግብር አስገብተው ሲያበሉ ኢጣሊያኖች በድንገት ደርሰው አምባ ታሪክ ከሚባለው ሥፍራ ሆነው መድፍ መተኮስ ጀመሩ ። ወዲያውኑም ባራቲየሪ ደርሶ መድፍ ተኳሾቹ በራስ መንገሻ ድንኳን ላይ ብቻ እንዲተኩሱ አዘዘ ። በዚህ ሳይታ ሰብ ድንገት በደረሰው አደጋ የራስ መንገሻ የተረፈ ሠራዊታቸው ተደናግጦ የተተከለውን ድንኳን እንኳ ሳይነቅል ሸሸ ። ኢጣሊያኖችም ከራስ መንገሻ የሰነአፌ ሠፈር ገብተው 17 ነጋሪት፣ ጐራዴጋሻና ጦር ሌላም የጦር መሣሪያ ወዳድቆ ያገኙትን ሁሉ ወሰዱ። በተለይ ግን ኢጣሊያኖችን ያስደሰታቸው አጤ ምኒልክና ራስ መንገሻ የተጻጻፉዋቸውንና ራስ መንገሻ ከሐማሴን መኳንንት ጋር በኢጣሊያኖች ላይ እየዶሎቱ የተጻጻፉዋቸውን ደብዳቤዎች ማግኘታቸው ነበር ። በኮአቲትና በሰነአፌው ጦርነትም ለአገራቸው ክብር ሲዋጉ ከሞቱት መሀል ደጃዝማች ተደላ፣ ደጃዝማች በየነ፣ ደጃዝማች ካሣ፣ ቀኛዝማች አንዳርጋቸውና ሌሎችም ይገኙበታል ። ከራስ መንገሻ ሠራዊት በጠቅላላ የሞቱት 1500 ሰዎች ያህል ሲሆኑ የቆሰሉት ደግሞ 2000 ይሆናሉ ። ከኢጣሊያኖቹ በኩል ሶስት ከፍተኛ መኰንኖች ያሉበት 95 ሰዎች ሲሞቱ ሁለት መኰንኖች ጨምሮ 299 ሰዎች ቆሰሉ ።

ኢጣሊያኖች ከራስ መንገሻ ጋር ባደረጉዋቸው ጦርነቶች በጠቅላላ 153.725 የጠመንጃ ጥይቶች እና 228 የመድፍ ጥይቶች ተተኩሰዋል ። በዚህ አስተሳሰብ ከራስ መንገሻ ሠራዊት 2000 ሰዎች ሞቱ ብንል እንኳ ኢጣሊያኖች አንድ ሰው ለመግደል 77 ጥይት ተኩሰዋል ማለት ነው ። ያውም የመድፍ ጥይት ባንድ ጊዜ የሚያደርሰውን አልቂት ሳንጨምር ነው ።

በዚህ ዘመን ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ወላሞ ዘምተው ስለነበረ የራስ መንገሻን ከኢጣሊያኖች ጋር የመዋጋት ወሬ ወዲያውኑ አልሰሙም ነበር ። ከወላሞ ዘመቻ ተመልሰው ጥር 11 ቀን 1887 ዓ.ም. አዲስ አበባ ሲገቡ የራስ መንገሻን ድል የመሆን ዜና ከራስ መንገሻ

መልክተኛ ሰሙ ። ወዲያውም ተከታትሎ ጄኔራል ባራቲየሪ ለአገር ጥበቃ ማጀር ጋሊያኖን በሰነአፌ ትቶ፣ ከድተው የገቡለትን ደጃዝማች ሐገብ ተፈሪን በአጋሜ ሾሞ እሱ አዲግራት ገብቶ መቀመጡ ተነገራቸው ። እንዲያውም መቀሌ ድረስ ዘምቶ ራስ መንገሻን አባርፎ ሊይዝ ነው እየተባለ ይወራ ጀመር ።

አጤ ምኒልክ ለራስ መንገሻ ደብዳቤ ጽፈው “እስከመጣ እንዳትዋጋ” የሚል መልክት ልከው የደከመ ጦራቸውን አሰባስበውና አዘጋጅተው በግንቦት ወር ወደ ትግራይ ጉዞ ጀመሩ ። አጤ ምኒልክ ወረኢሉ ሲደርሱ “... ኢጣሊያኖቹ የመጡባቸው መስሏቸው ሸሽተው ሔዱ ። ...” የሚል መልክት ከራስ መንገሻ ደረሳቸው ። አጤ ምኒልክም ምናልባት ኢጣሊያኖቹ እንደ ገና የመጡ እንደሆነ ብለው ቀኛዝማች ኃይለ ማርያምን፣ ፊታውራሪ ንጉሴን፣ ግራዝማች ኃይለ ማርያምን፣ ባላምበራስ በየነን ከራስ መንገሻ ጋር ሁኖችሁ አገር ጠብቁ ብለው ወደትግራይ ላኩዋቸው ። እሳቸው ግን ክረምቱን አዲስ አበባ ለማሳለፍ ብለው ሰኔ 29 ቀን አዲስ አበባ ገቡ ።

ኢጣሊያኖች የአጤ ምኒልክን መመለስ እንደሰሙ መቀሌ ሔደው ራስ መንገሻን ለመውጋት ወሰኑ ። ራስ መንገሻም የኢጣሊያኖችን እንደገና ጦር ማዘጋጀት ሲሰሙ ከመቀሌ ወጥተው ወደ ሕንጣሎ ሔዱ ። ራስ መንገሻ ወደ ሕንጣሎ የሄዱበት ምክንያት 1ኛ ከአጤ ምኒልክ ሳያስፈቅዱ ለመዋጋት ባለመቻላቸው፣ 2ኛ በፈቃዳቸው ጦርነቱን ቢገጥሙ እንዳለፈው ጊዜ ድል የሆኑ እንደሆነ ለክብራቸው የማይገባ ውርደት መሆኑን በመገመት ነው ። ኢጣሊያኖችም ራስ መንገሻ መቀሌን ለቀው መውጣታቸውን እንደሰሙ ከአዲግራት ተነስተው ያለችግር መቀሌን ያዙ ። በመቀሌም ምሽግ መሥራትና መዘጋጀት ጀመሩ ። ራስ መንገሻን ግን ጄኔራል አሪምንዲ እና ማጀር ቶዞሊ ተከታትለው እንዲወጉ ታዘዙ ።

ራስ መንገሻን እንዲወጉ የታዘዙት የኢጣሊያ ሹማምንት በግስ ጋሴ ወደ ሕንጣሎ ሔዱ ። ራስ መንገሻም የኢጣሊያኖቹን መከታተል እንደሰሙ ሕንጣሎን ትተው ወደ ደብረ ኃይላ ተጓዙ ። ደብረ ኃይላም ከራስ መንገሻ ጋር የነበሩት መኳንንት ተሰብስበው “... ከእንግዲህ ወዲህ መሸሽ አይገባንም ። እግዚአብሔር ኃይሉን ቢሰጠን ድል እናደርጋለን ። ድል ባናደርግም ስለሀገራችን ስለኢትዮጵያ እንሞታለን ። ራስ መንገሻ ግን ቢማረኩም፣ ቢሞቱም ለሰዎቻቸውና ለሀገራቸው ውርደት ሲሆን ለኢጣሊያኖች ግን ትልቅ ደስታ ይሆናልና ከሸዋ ጦር እስቲመጣ ወደ ራስ ወሌ ግዛት ተጠግተው ቢቆዩ ይሻላል ። ...” ብለው መክረው መኳንንቱ ሠራዊቱን ይዞ ሲቀር ራስ መንገሻ ወደ በላዋ ሄዱ ።

በማጅር አሜሊዮ የሚመራው ጦር ገስግሶ ራስ መንገሻን ለመያዝ ደብረ ኃይላ ሲደርስ ራስ መንገሻን አጣቸው። በዚያ የቀረው የራስ መንገሻ ሠራዊት ከኢጣሊያኖቹ ጋር ጦርነት ገጥሞ ከሁለቱም ወገን ብዙ ሠራዊት ካለቀ በኋላ ኢጣሊያኖቹ ድል አደረጉ። ከራስ መንገሻ መኳንንቶችም መሀል ቀኛዝማች ኃይለማርያም ብቻ ቆስለው ሲማረኩ ሌሎቹ እየተታኮሱ አመለጡ። ቀኛዝማች ኃይለማርያም ጀግንነታቸው በኢጣሊያኖች ዘንድ ሁሉ የታወቀ ነበርና ማራኪዎቹ ኢጣሊያኖች በክብር አንስተው በሚገባ አሳክመው ካገገሙ በኋላ ወደ አሥመራ ላኩዋቸው።

ከዚህ በኋላ የኢጣሊያ ጦር ወደ አምባላጌ ሔደ። በአምባላጌም ራስ መንገሻ አስረው ያስቀመጡዋቸውን፣ ለኢጣሊያኖች የቀድሞ ወዳጆቻቸው የነበሩትን ራስ ስብሃትን ከነልጆቻቸው ፈትተው የምሥራች ብለው ወደ ጄኔራል ባራቲየሪ ላኩዋቸው። ራስ ስብሃትም ከጄኔራል ባራቲየሪ ዘንድ ሲደርሱ ታላቅ ክብር የሞላበት የደስታ አቀባበል ተደረገላቸው። ወዲያውም የእንደርታ አውራጃ ገዥ ብሎ ሾማቸው።

ራስ ስብሃት የአጋሜው ባላባት የሰባጋዲስ የልጅ ልጅ ናቸው። ራስ መንገሻና ራስ አሉላ በነገር ሠሪ ምክንያት በተኮራረፉበት ጊዜ ራስ ስብሃትም ከራስ አሉላ ጋር በነገሩ አሉበት ተብለው ነበር። በዚያውም ላይ ደግሞ የራስ መንገሻን ሁኔታና ይዞታ ሁሉ ለኢጣሊያኖች ያቀብላሉ እየተባሉ ይታሙ ስለነበረ ራስ መንገሻ፣ ራስ ስብሃትን ከነልጆቻቸው አምባ ሰላማ ከሚባል ቦታ አስረው አስቀመጡዋቸው። ራስ መንገሻ ከኢጣሊያኖቹ ጋር ኩአቲት ላይ ሊዋጉ ሲሉ ኢጣሊያኖች ፈትተው እንዳይወስዱዋቸው ወደ አምባላጌ አዛወሯቸው። ራስ ስብሃት በአድዋ ጦርነት ጊዜ ለኢጣሊያኖችም ለኢትዮጵያውያኖችም የተዋጉ ጀግና ናቸው። ይህንንም በሥፍራው እናገኘዋለን

ራስ መንገሻ ኢጣሊያኖቹ እየተከታተሉና ሰላምም ሰላሳጡዋቸው ለኢጣሊያው ንጉሥ ለቀዳማዊ ኡምቤርቶ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ።

ለታላቁ ንጉሥ ቀዳማዊ ኡምቤርቶ

የተላከ ከጽዮን ንጉሥ ልጅ፣ ከራስ መንገሻ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

እንደምን ከርመዋል። እግዚአብሔር ይመስገን እኔ ደህና ነኝ። ከፋ ሥራ ስለተሠራብኝ አዝናለሁ። ጄኔራል ባራቲየሪ እኔ እንደጐዳ ሁት አድርጎ ያወራል። በነገራችን መሀል ሰይጣን ገብቶ ክርስቲያን ሕዝቦች እርስ በራሳቸው ተላለቁ።

ባለፈው የተደረገው ነገር የሰይጣን ሥራ ነው። አሁን ሰላም እፈልጋለሁ። አሁን እርስዎ እውነተኛ ሰው ልከው ከእኔና ከጄኔራል ማን እንዳጠፋ እንዲያጣሩ እጠይቃለሁ። ይህንንም የምጠይቀው የጥንት ወዳጅነታችን እንደነበረ እንዲመሠረት ፈልጌ ነው።

ተጻፈ የካቲት ፲፫ ቀን አዲ አምዳይ።

በደብዳቤያቸው ላይ እንደምናየው ራስ መንገሻ አሁንም ቢሆን ራሳቸውን ንጉሠ ነገሥት እንዳሉ ናቸው። ራስ መንገሻ ይህን ደብዳቤ ለአጣሊያው ንጉሥ ከላኩ በኋላ ጄኔራል ባራቲየሪ ሐሳቡን እንዲሰጥና ክትትሉን ላላ እንዲያደርግላቸው ከአጣሊያ መንግሥት ተጠየቀ። ባራቲየሪም ለመንግሥቱ ጥያቄ መልስ ሲሰጥ “... የሚታመኑ ስላልሆነ ጠቅለው ወደኛ ካልገቡ ሰላም የለም። ...” ብሎ መለሰ። ከዚህ በኋላ የአድዋው ጦርነት ተጀመረ።

በአድዋ ጦርነት ራስ መንገሻ ታላቅ ጀብዱ የሠሩና ያስመሰከሩ ጀግና ናቸው። በአድዋው ጦርነት ብዙ አጣሊያዎችን ማርከው ከፍተኛ ድል አስገኝተዋል። የአድዋ ድል በተገኘ ባመቱ ገደማ በ1889 ዓ.ም. ራስ መንገሻ “ናፍቄአለሁና መጥቼ ዓይንዎን ልይ” ብለው ወደ አጤ ምኒልክ ልከው ካስፈቀዱ በኋላ በታህሳስ ወር አዲስ አበባ ገቡ። በዚህ ጊዜ ራስ መንገሻ የእቴጌ ጣይቱን የወንድም ልጅ ወይዘሮ ከፈይን አግብተው ስለነበረ ለምኒልክ ቤተመንግሥት ቤተኛ ሆነዋል። በአዲስ አበባም በታላቅ ክብርና ደስታ ከርመው፤ ተሸልመው፤ ለሠራዊታቸው ደሞዝም 60ሺ ብር ተቀብለውና ተሰናብተው ወደ ግዛታቸው ወደ ትግራይ ሄዱ። ትግራይ ሲደርሱ እንደገና የመሸ ፈታቸው ወሬ ተሰማ። ራስ መንገሻም “ከእንግዲህ ወዲህ የምንገናኘው በጦርነት ነው” የሚል መልእክት በእነ ሊቄ ወልደየስ ላኩ።

አጤ ምኒልክም ይህን መልእክት እንደሰሙ ከቤተ መንግሥት መምህር ዜናን፣ መምህር ፈቃደን፣ የወሎውን መምህር አካለወልድን፤ የሐይቁን መምህር አባ አምደ ሥላሴን፣ የግሼኑን ግራጌታ ውቤንና አባ ወልደ ገብርኤልን መስቀል አስይዘው “... የትግራን አድባራት ሁሉ ይዛችሁ እኔ በድየህ እንደሆነ ማረኝ፣ ይቅር በለኝ ብላችሁ መስቀሉን ተሸክማችሁ ውደቁና አስታርቁኝ...” ብለው ላኩዋቸው።

እቴጌ ጣይቱም ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ላኩ።

“ይድረስ ከልጄ ከወዳጄ ከራስ መንገሻ የላክሃቸው ሰዎች እነሊቄ ወልደየስ ለጃንሆይ የነገሩትን ነገር ሰምቼ አጥብቆ ገረመኝ። ደነቀኝ። የያዝነው ፍቅርና ወዳጅነት እንዲህ ባጭሩ ይቀራል አልመስለኝም ነበር።

እኔስ የፍቅራችን ርዝራዥ ፣ እንኳን ባንተና በኛ ዕድሜ ፣ ቆይቶ ለልጅ ልጅ ያልፋል ይመስለኛል ነበር ። አነክሳለሁ ብዬ በቅሎ ገዛሁ። ዓይኔ ይጠፋል ብዬ መሪ አበጀሁ ፣ ያላሰብኩት ጆሮዬ ደነቆረ ያለው ተረት በኔ ደረሰ ። እኛ ያንተን ቤት እንሠራለን ብለን ስንደ ክም የኛን ቤት አፈርሳለሁ ብለህ አሰብኩውን ። ይህንን ነገር እግዚአብሔር ይወደዋልን ። ሰይጣን ያደረበት ሰው አነሳስቶሃል እንጂ አንተስ የክርስቲያን ልጅ ክርስቲያኑ ይህን ነገር አታደርገውም ። አሁንም ልጄ ስለመድኃኒዓለም ፣ ስለተሰቀለው ጌታ ፣ ስለወላጁት አምላክ አማጥኚሃለሁ ። ይህን ክፉ አሳብህን ተው ። የሰይጣናትን ክንፋቸውን ስበረው ። ከዚህም ቀደም ራስ አሉላና ራስ ሐጐስ ወንድማማቾቹ ቢያልቁ አንተን የማይወድ ሰው ሁሉ ደስ ይለዋል ብለን በዚህ አዘን ። ደግሞ ዛሬ ከዚህ የባሰ ነገር ሊመጣ ነው ። ጠላቱ ፣ ደመኛው ከኋላው ቆሞ እየጠበቀው ፣ ዙሮ ከወንድሙ ከወዳጁ ጋር የሚጣላ ሰው አለን ። ይህን ነገር አእምሮ የተሳለበት ሰው ያውቀዋል ። እኔም እናትህ ፣ ወዳጅህ በዚህ ባደረግኸው ነገር አጥብቄ አዘንሁ ። አጥብቄ አለቀስሁ ። እህል ለሰጠ አፈር፣ ወርቅ ለሰጠ ጠጠር ይመለሳልን ። እኔስ ቆሜም ተቀምጬም ባስበው አንተን ያደረግንብህን የሚያስቀ ይመውን ነገር አጣሁት ። አንተም በሰው አታመካኝ ። እገሌ እንዲህ ቢለኝ ነው፤ እገሌ እንዲህ ቢለኝ ነው አትበለኝ ። ባንተና በኛ መካከል ገብቶ ክፉ ነገር የተናገረብህ ሰው የለም ። እግዚአብሔር ይጐዳ ሃል ። ደግሞስ ከአድዋ አንስቶ እስከ መረብ ድረስ የፈሰሰው የክርስቲያን ደም ወደ እግዚአብሔር ቢጮህ አያስጐዳህምን ። ደግሞ ሁለተኛ የሸዋና የትግሬ ሰው የወንድማማቾቹ ደም ይፍሰስን ። እኔም የእናትነቴን መከርከህ ። ደግሞ እግዚአብሔር ይጨመርበት” ብለው ላኩ። ከዚህ ከእቴጌ ጣይቱ ደብዳቤ ጋርም የደብረ ሊባኖስና በሸዋ ያሉ ገዳማት መምህራንና ሊቃውንትም የሚከተለውን ደብዳቤ ፃፉላቸው ።

ይድረስ ከራስ መንገሻ ። ወልዱ ለዮሐንስ ንጉሠ ጽዮን ፣ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።*—

የተላከ ከመምህራን ወሊቃውንት ዘደብረ ሊባኖስ ወኩሉ አድያሚሃ ለብሔረ ሸዋ ።

መሐሪ መመስተሣህል ፣ እግዚአብሔር ቸርነቱን አያርቅብም ብለን እጅ እንነሳለን ። ይህ የሰማነው ነገር እጅግ አሳዘነን ። የኛ ድካም የመንገዱ ርቀት ነው እንጂ እኛንም ሁላችንንም የሚያስመጣ ነበር ።

---

* ንጉሠ ነገሥት የሚለው አጤ ዮሐንስን ነው ።

አሁንም ይህን የፃፍንልዎን ወረቀት በንፁህ ልቦናዎ ይቀበሉን ። ቃሉም ይህ ነው ። ለጄ ፈራሁ ብለው ላኩ ማለትን ሰማን ። አጤ ምኒ ልክ እስከዎን ግብር አምጡ ቢሉዎ አላስቀሩ ፤ ዘምተህ ይህን አገር ውጋ ቢሉዎ ከዘመቻ ወስልተው አልቀሩ ። ሰው የሚያውቀው ምን ክፉ በደል በድለው እጄን ይይዙኛል ብለው ጠረጠሩ ። በወዲያ አገር ያለ ሰው ሁሉ ዛሬ የሚመለከተው ኢትዮጵያን የኛን አገር ነው ። የውጭ ጠላት እንዳይገባቸው አገራችሁን መጠበቅ ይመስል እናንተን አባትና ልጁን የሚያነቃቅፍ ምን ነገር ተገኘ ። ያን ጊዜ እንኳን ራስ መንገሻ ከዳ እያለ ቢያወሩብኝ መጣሁ ብለው ልብዎ ደህና ቢሆን ሰተት ብለው ገስግሰው መጡ ።

ደግሞ በአጤ ዮሐንስ ጊዜ የትግሬ ሰው ፣ የበጌምድር ፣ የጐ ጃም ሰው ምኒልክ አጤ ዮሐንስን ከዱ እያሉ ከአጤ ዮሐንስ በተለያዩ ቁጥር ቢያወሩ የሰው ነገር አልሰማም እያሉ ሁልጊዜ ከመግባት አልተለያዩም ። ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ጋር የተዋጉ ጊዜ አጤ ዮሐንስ መሸሻ ሰይፉን ፈትተው አምባውን ሰብረው በዚያ በውሃ ሙላት ቢመጡብዎ¹ ወታደሩ ባላገሩ ሊያስርዎ ነው እያለዎ² እንኳ ሌላ ካጤ ዮሐንስ ሠፈር ያለው መኳንንቱ ሁሉ ሊያስርዎ ፣ ነው እያለ ቢልክብዎ³ አንድ ጊዜ ምያለሁ ፣ ተገዝቻለሁ ፣ ከደጃፊ ድረስ መጥቶ ቢወጋኝ ጠላቴን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ወጋሁ እንጂ የበደልኋቸው ነገር የለ ። እንዳወቁ ያድርጉኝ እንጂ ምን አደር ጋለሁ ብለው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በሰንሰለት እንኳ ሳያደርጉ ከነዘውዳቸው ይዘው ከልብዎ ውል ውል ነገር ባይኖርብዎ⁴ ሰተት ብለው ገቡ ። ነገር ግን አጤ ዮሐንስ የትግሬን ሰው ረግመውታል ሲሉ እንሰማለን ። ይኸውም ይታወቅ ዘንድ ከመተማ ከገባችሁ ወዲህ የትግሬ ሰው መኳንንቱም ፣ ወታደሩም ፣ ባላገሩም እርስ በርሱ ሲተላለቅ ኖረ ። ያው ያጤ ዮሐንስ ርግማን እስከዛሬ ድረስ ከትግሬ ሰው ላይ አልተነሳምና እርስዎን በጤና አላስገዛም ብሎ ነው እንጂ ሌባ ፣ ቀማኛ ፣ ወንበዴ በጠፋበት ጊዜ ፣ ሴት ወርቅ በራስዋ ላይ አድርጋ ብትሄድ በማትነካበት ፣ እህልና መሬት ፣ ሰውና እህል በተስማማበት ጊዜ ፣ ዳር እስከ ዳር አገሩ ሁሉ ጸጥ ብሎ በተገዛበት ጊዜ ፣ በስሜን፣ በበጌምድር ፣ በጐጃም ነቅፅ አልወጣ ፣ ደርቡሽ እንኳ አጤ ዮሐንስን ያህል ንጉሠ ነገሥት ገድሎ ዳግመኛ በእግዚአብሔር ቸርነት ባገራ

1. ቢመጡባቸው
2. እያላቸው
3. ቢልክባቸው
4. ባይኖርባቸው

ችን ብቅ አላለብንም ። እንደርስዎ ያለ ሰው የጌታ ልጅ መሠረተ ጌታ ለበጎ አርአያ አብነት ይሆናሉ እንጂ ከዚህ መካከል ራስ መንገሻ ሸፈተ ይባላሉን ። ለክፉ አርአያ መሆን መቼ ይገባል ።

ደግሞ አጤ ምኒልክ ራስ መንገሻ ከድቶኛል ፡ እሱ እንደከዳኝ እኔ አውቀዋለሁ ብለው አሉ ብሎ ሹም አጋሜ ተስፋዬ ነገረኝ ማለትዎስ አይመስለንም ። እንኳን ለአሽከርዎ ፡ ለወዳጅዎ ለሹም አጋሜ ተስፋዬ ፡ ለሌላውም ሰው ቢሆን እንዲህ ያለ ነገር አይናገሩም ። አጤ ምኒልክ ሰፊው እጅዎ⁵ ነው እንጂ አፍዎ⁶ ጠባብ ነው ። ዛሬ እንኳ ራስ መንገሻ ከዳኝ ብለው ባፍዎ⁷ አያነሱትም ። እውነት አጤ ምኒልክ ራስ መንገሻን አስረዋለሁ ብለው በልብዎ⁸ ሐልዮ እንደ ሌለ በሥጋው ፡ በደሙ ፡ በስዕል ፡ በመስቀል እንማል ፡ እንገዛት ። ጃን ይደንም ያስታምኑ ።

ደግሞስ ያን ጊዜ ከኢጣሊያ ጋር ተዋግተን ስንመለስ በዚያ በጭንቀት ፡ በዚያ በረሃብ ፡ በሐምሌ በውሃ ሙላት ተገኝሬን ታወጣ ልኛለች የሚሏትን ልጅዎን⁹ እቴጌ መስጠትዎ¹⁰ ቤቱ ቤትዎ እንዲሆን ልቦናዎ እንዳይሰጋ ለመተማመን አልነበረምን ። ይህን ሁሉ ዘሎ እንዴት ያለ ክፉ ነገር መጣ ። ራስ ዘውዴን እንኳ አንድያ ወታደር የነበረውን ከድህነት አውጥተው የሻለቃነት ፡ ከሻለቃነት ፊታውራሪነት ፡ ከፊታውራሪነት ራስነት ሰጥተው ራስ ወርቅ ባገልግል አድርገው ደብረታቦር ድረስ ሰደው ይሄን ሁሉ አድርገውለት ቢከዳዎ¹¹ ተይዞ ቢመጣ መሰቀል ፡ መደብደብ ፡ መቆረጥ ሲገባው በጅራፍ እንኳ ሳይገርፉ ክፉ ቃል ሳይናገሩ ማሩት ። አጤ ምኒልክ እንደ ፈጣሪዎ¹² ነቅዓ ምሕረት ነዎ¹³ እንጂ ክፉ ነገር መቼ በሰው ይሠራሉ ። ይህንን ሰይጣን ያነቃውን እናጥፋው ። ክንፉን እንስበረው ። ስለተሰቀለው ጌታ ፡ ስለኩርዓተ ርእሱ ብለው ይተውልን ።”

እነኚህን ሁለት ደብዳቤዎችና የአጤ ምኒልክን የቃል መልክት የያዙት መልክተኞች መቀሌ እንደገቡ ከትግራይ ፡ ጌታ ኃይሉን ፡ ጌታ

5. እጃቸው
6. አፋቸው
7. ባፋቸው
8. በልባቸው
9. ልጃቸውን
10. መስጠታቸው
11. ቢከዳቸው
12. ፈጣሪያቸው
13. ናቸው ።

ገብረ ጊዮርጊስንና ሌሎችንም መኳንንትና መምህራን ጨምረው ከራስ መንገሻ ዘንድ ገብተው “መማር የሚገባ ለኔ ነበር ። ግን አንተ ማረኝ ብላችሁ መስቀሉን ተሸክማችሁ ውደቁ ብለውናል” ብለው መስቀሉን በየቆባቸው እያደረጉ ወደቁ ፡ራስ መንገሻ ግን ሳቁባቸው ።

አጤ ምኒልክ በ1891 ዓ.ም. በጥቅምት ወር ደሴ ሔደው ወረ ኢሉ ነበሩና ወደራስ መንገሻ የተላኩት መልክተኞች “እኛ አልሆነልንም ። ጃንሆይ እንደሚያደርጉ ያድርጉ” ብለው ላኩባቸው ። ከዚህ በኋላ አጤ ምኒልክ በራስ መንገሻ ቦታ በትግራይ “ለልጄ ለወዳጄ ለራስ መኰንን በሐረርጌ ላይ ትግሬን ሰጥቼዋለሁ” ብለው ሾሟቸው ። ወዲያውም ቀጥሎ ያለው አዋጅ ታወጀ ።

ሰማ የትግሬ ሰው

ራስ መንገሻ ፣ ፊት ደጃች ሥዩምን አስሬ እሱን ብሾመው ከዳኝ ። አሁን ደግሞ እሾሁን ነቅዬ ፣ አደላድዬ ሹሜው ብመጣ እኔን አባቱን ከዳኝ ። የትግሬ ሰው አድባራቱም ፣ መኳንንቱም ፣ ራስ መንገሻ ሰው ደው ጠልቶኛልና ግሬን እይልኝ ። እኔ ግን ያጤ ዮሐንስ ወረታ እመልሳለሁ ብዬ መኳንንትና ወታደር ሳይወደው በግድ ሹሜው ነበርና መሬት አሰናበተችው እንጂ እኔ በድየው አይደለም ። አሁንም የትግሬ ሰው ወዳጄ ነህ ። ራስ መንገሻ ከዳኝ ብዬ በሱ ተናድጄ አላጠፋሁም ። እግዚአብሔር የሰጠኝን አገሬን በጄ አድርጌ አለማዋለሁ ። ደስ አሰኝሃለሁ ። አይዘህ ፣ ግባ ፣ በያባትህ እተክልሃለሁ ። አባትህን መርቅ ፣ አባትህን እርገም ። ልብህ ያሰበውን የሚያደርግልህን ፣ ለባሕርይህ የሚስማማህን ልጄን ወዳጄን ራስ መኰንንን ሰጥቼሃለሁ ። ከሐረርጌ ጋራ ትግሬን ማድረጌ አንተን እንዲያለማህ ፣ አንተን እንዲጠቅምህ ብዬ ነው ። የሱን ይሰጣችኋል እንጂ ከትግሬ የሚፈልገው ነገር የለም ። አራሽም እረስ ። ነጋዴም ነግድ ። ከዚህ ወዲህ ከመንገሻ ጋር የተገኘህ ሰው በነፍስህም ተገዝተሃል ። በሥጋህም እኔ እቀጣሃለሁ ። ርስትህን ፣ ጉልትህን እስከ ፫ ትውልድ እነቅልሃለሁ ።”

አጤ ምኒልክ ይህን ካወጁ በኋላ ምናልባት ራስ መንገሻ ጦር ነት ያነሱ እንደሆነ በማለት ከአዲሱ ተሟኒ ከራስ መኰንን ጋር ራስ ሚካኤልን ፣ ዋግሹም ጓንጉልንና ደጃዝማች አባተን አብረው እንዲሄዱ አዘዙዋቸው ። እነዚህም መኳንንቶች መቀሌ ሲደርሱ ራስ መንገሻ ከመቀሌ ወጥተው ኢጣሊያኖች ከሠሩት እዳጋሐሙስ ካለ ምሽግ ውስጥ ገቡ ። ከራስ መኰንን ጋር የሄደው ጦርም እዳጋሐሙስን ከብቦ ተቀመጠ ። ጦርነቱ ከመጀመሩ በፊት ራስ መንገሻ በሰ

ላም እጃቸውን እንዲሰጡ እንደገና ይጠየቁ ጀመር ። በተለይም ራስ ሚካኤል ያጤ የሐንስ የክርስትና ልጅ በመሆናቸው ከራስ መንገሻ ጋር ልዩ ወዳጅነት ነበራቸውና “...እባክህ እኔ ላስታርቅህ ። ምን ሆንክና ነው ። ያንተን አገር የሚሾምብህ የለ ። አትታሰር ። ደርሰህ አጤ ምኒልክን ፤ እናትህን እቴጌ ጣይቱን ትተህ ከደን ትገባለህ...” እያሉ ደጋግመው ደብዳቤ ዓፋላቸው ። ራስ መኰንንም እንደዚሁ እያባበሉ ደብዳቤ ቢጽፉላቸው ራስ መንገሻ የሁሉንም አልሰማ ብለው እምቢ አሉዋቸው ።

ከዚህ በኋላ ከራስ መኰንን ጋር ያሉት መኳንንት መክረው በመዋጋቱ ወሰኑ ። ወስነውም እነሱ በግንባር ፣ ከበስተኋላ በአጋሜ በኩል ደግሞ አራት ሺ ጠመንጃ የያዘ ሠራዊት አሰለፉ ። ለመሰለል የወጣ የራስ መንገሻ ጥቂት ሠራዊት በአጋሜ በኩል ከተሰለፉት ወታደሮች ጋር ተገናኝቶ ተኩስ ከፈቱ ። የራስ መንገሻም ሰዎች ተጐድተው የተረፉት ወደ ምሽጋቸው ገቡ ። ከዚህ በስተቀር ምንም ግጭት አልተደረገም ። ስለመጨረሻው ሁኔታ ጸሐፊው ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ በጻፉት ታሪክ እንዲህ ይላሉ ። “...የሰፈረበት ሠፈር ካጠገ ባቸው ያለ ተራራ ፣ በሰማይ ደመና ሳይዞርና ዝናም ሳይኖር በጠራራ ፀሐይ ከቀኑ 6 ሰዓት ሲሆን ገደሉ ተናደበት ። የተቀመጡበት መሬት እንደከዳቸው ያንጊዜ አወቁት ። ገደሉም በተናደ ጊዜ እነራስ ሚካኤልም ፣ እነራስ መኰንንም ከሰፈሩበት ድረስ ተሰማ ። እነሱም ይህ ነገር የመድፍ ተኩስ ነውን ፣ ጦር መጣ ይሆን ብለው ታጥቀው ተሰልፈው እስኪወጡ ድረስ የመሬቱ ጩኸት ድምጹ ሲሰማ አንድ ሰዓት ያህል ቆየ... እሱም ከዚያ ወዲያ ትግሬ አገራቸውን ለወደዱት ይሹሙበት ። እኔን ለጄ አስምሩኝ ብሎ አስተማምኖ ገባ ።...”

አጤ ምኒልክም ትግራይን ለሶስት ከፍለው ፣ ከወር ወንዝ ወዲያ ያለውን አገር ለደጃዝማች ገብረ ሥላሴ ፣ ከወር ወንዝ ወዲህ ያለውን አገር ለደጃች አብርሃ ፣ አጋሜን ለሹም አጋሜ ደስታ ሰጡ ። ራስ መንገሻም አንኮበር ላይ ታሰሩ ።

ራስ መንገሻ በእስር ላይ ሆነው “...ጥፋት የለብኝምና እንደ ገና ፍርድ ይታይልኝ ። ጥፋተኛ ሆኜ ከተገኘሁ ግን ከዚህ ካለሁበት ከባለ እስራት ልታሠር ።...” ብለው ወደ አጤ ምኒልክ ላኩ ። አጤ ምኒልክም የሚከተለውን ደብዳቤ መልስ ጻፋቸው ።

ይድረስ ከልጄ ከወዳጄ ከራስ መንገሻ ።

ከድቼ ብገኝ አደባባይ አይቶት እንደገና ከብርቱ እስራት ልግባ ብለህ ላክብኝ ። አገርህንስ የተሻርክበት አንተስ እስካሁን ከኔ የተለየ

ሀበት ከፍቃዴ ብትወጣ ብትከዳኝ ነው እንጂ አለዚያማ በምን ምክንያት ይህ ሁሉ ተደረገ ። እኔም ይህን አደባባይ ይታይ እንዳልል ከዚህ ቀደም አደባባይ አይውጣ ፣ ፍትሐ ነገሥት አይታይ ብለህ ሰውን ሁሉ አማልክ ። ደግሞስ እነራስ ሚካኤል ፣ እነራስ መኰንን የዘመቱት ባንተ ክዳት ነው እንጂ ማንን ሊፈልጉ ሔዱ ። ደግሞም ደብዳቤም አለኝ ትላለህ አሉ ። አሁንም ደብዳቤውንም በተረፈ ነገሩም እኔን በውል እንዲገባኝ አድርገህ ሁሉንም ነገር ገልጠህ ለታመነ ሰው ላክብኝ ። ከኔም ዘንድ ይሄውና በጅሮንድ ገድሌን ልኬል ሃለሁ ።

ሕዳር ፲፮ ቀን ፲፰፻፹፱ ዓ.ም.

ራስ መንገሻ በእስር ላይ እንዳሉ በተወለዱ በ42 ዓመታቸው በ1899 ዓ.ም. ሕዳር 6 ቀን በወጣትነት ዘመናቸው አንኮበር ላይ ሞቱ ።

በራስ መንገሻ ግዛት ትግራይን ተካፍለው የተሾሙት ደጃች አብርሃ ለጥቂት ዓመታት ከምኒልክ ጋር ወዳጅ ሆነው ከቆዩ በኋላ ከምኒልክ ከድተው ሸፈቱ ። ጦር ታዞም ድል ሆነው ደጃች አብርሃ ተይዘው ታሰሩ ። ይህን የተደጋገመ የክዳት በደል ያየው ሕዝብም በትግሬዎች ላይ ቂም ይዞ በያገኘበት ቦታ ሁሉ ይሰድብ ጀመር ። ይህንንም ድርጊት ምኒልክ እንደሰሙ የሚከተለውን አዋጅ በሕዳር ወር 1902 ዓ.ም. አወጁ ።

አ ዋ ጅ

አንድ ሰው ደጃች አብርሃ ቢከዳ እዚህ የተቀመጠውን እኔን የሚወደኝን የትግሬን ሰው ሁሉ ታስቀይማለህ አሉ ። አባያ ወንድሙ ይታሠርበታል እንጂ ይታረዳልን ። አሁንም ዳግመኛ ባደባባይ ያለውን የትግሬን ሰው የሚያስቀይም ነገር የተናገርክ ትቀጣለህ ። አደባባይም ያለህ የትግሬ ሰው የሚያስቀይም የተናገረህን ሰው ተያይዘህ አምጣልኝ ። ዳኝነት ይታይልሃል ።

የረሃብ ዘመን

ምኒልክ ባላንጣዎቻቸውን ለማረጋጋትና አገሪቱን ለማደላደል በሚራወጡበትና በሚደክሙበት ጊዜ በኢትዮጵያ ከባድ ረሃብ ደረሰ ። ይህ የረሃብ ዘመን ከ1880 እስከ 1884 ዓ. ም. ድረስ ለአምስት ዓመታት ያህል ቆየ ። በነዚህ ዘመናት ይህ ረሃብ ሊደርስ የቻለው የክብት በሽታ ገብቶ ከብቱን ስለጨረሰው ነበር ። የክብቱ በሽታ የመጣው ከሕንድ በመጡ ከብቶች ምክንያት ነው ። ኢጣሊያኖች ምፅዋን ይዘው መስፋፋት እንደጀመሩ አንድሬኦሊ የተባለ ኢጣሊያዊ ብዙ ከብቶች ከሕንድ አገር አስመጣ ። ከብቶቹ በሾኬ ወይም ደስታ በሚባለው በሽታ የተለከፉ ስለነበሩ በሽታው ተስፋፍቶ ብዙ ከብቶችን ጨረሰ ። ከዚያ ወደትግራይ ፣ ቤጌምድር ፣ ላስታና ጎጃም ተላለፈ ። ቀጥሎም ወደ ሸዋ ገባ ።

በደረሰው የክብት ማለቅ ምክንያት ከዳር እስከ ዳር ያለው የእርሻ ተግባር ቆመ ። በገበያም ላይ የእህል ዘር አልታይ አለ ። ከረሃቡ በፊት ባንድ ማርትሬዚያ ብር 20 ቁና ስንዴ ይገዛ የነበረው አሁን ያውም በድብቅ ገበያ ባንድ ማርትሬዚያ ብር አንድ ቁና ተኩል ስንዴ ይሸመት ጀመር ። ድሮ ባንድ ማርትሬዚያ ብር 40 ቁና ገብስ ይሸመት የነበረው በአሁኑ ጊዜ ሁለትና ሦስት ቁና ሆነ ። ሕዝቡ ለማረስ ቢፈልግም የማረሻ በሬዎች ሁሉ በበሽታው ስላለቁ በሬ ጠፋ ። ቢገኝም ያንድ በሬ ዋጋ 80 ብር ደረሰ ። ድሮ ግን ዋጋው ከሁለት እስከ አራት ብር ነበር ። ድሮ ስድስት የበግ ሙክት ተመርጦ ባንድ ብር ይገኝ ነበር ። በረሃቡ ጊዜ የማይመረጥ አንድ ኮሳሳ በግ ዋጋው አራት ብር ሆነ ። ረሃብ ስለጠናም ሕዝቡ በብዛት ያልቅ ጀመር ። ረሃቡ በመላ ኢትዮጵያ ውስጥ ስለሆነ የሕዝቡ እልቂትም በመላው ኢትዮጵያ ውስጥ ነበር ።

ሕዝቡም “እህል በፊት ሲሸሽ በሬ ሲያባርር ፣

ሁሉም ተከታትለው ጠፉ አሉ ካገር ።

እህል ታሟል አሉ ሔደን እንየው ፣

የማይተርፍ እንደሆን እኛ እንቅደመው ።

እኔ ከእህል ጋራ ይቅርታም የለኝ ፣

ሲያልቁ ዘመዶቼ ይብላኝ ያላለኝ ።

እህል ኮበለለ ሔደ በነፋስ ፣

ተከተለው በሬ እንዳይመለስ ።” እያለ ያለቅስ ጀመር ።

በምኒልክ ዘመን ስለደረሰው ረሃብ ብዙ ሰዎች ጽፈውለታል ። እንደዚያን ጊዜው ረሃብም የተፃፈለት በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ የለም ። ለማወቅ ያህል የዘመኑ ፀሐፊዎች እንዴት እንደጻፉ በመጠኑ እናንብብ ። ክፍሌት ሲጽፉ “...የከረን ሕዝብ የሚበላውም ሆነ የሚዘራው የለውም ። ....ባካለ ጉዛይ አውራጃም ረሃቡ ክፉኛ ገብቷል.... ሕዝቡ ማንኛውንም የከብት ቆዳ በትናንሹ ቆራርጦ ያደርቀዋል ። ከደረቀ በኋላ በሙቀጫ ወቅጠው ፣ በወፍጮ ፈጭተው ያደቁና እንደ ዳቦ ጋግረው ይበሉታል ። ....” ሲሉ ጽፈዋል ።

የአላዛሪስት ሚስቱን አባል የነበሩት ኩልቤክስ ደግሞ “...በየ ቦታው የሚገኘው ሁሉ የሚላወስ አጽምና የሞተ ሬሳ ብቻ ነው ። ከወደቀውም ሬሳ አብዛኛው በጅብ የተበላ ነው....” ሲሉ ኢጣሊያኑ ሳሊምቢኒ “...አድዋ ከተማ በሚያሳዝን ሁኔታ ላይ ነች ። አድዋ የመቃብር ሥፍራ እንጂ ከተማ አትመስልም....” በማለት በአድዋ ያዩትን ዕፍዋል ።

ሚስቱናዊው ሚካኤል አረጋዊ ለፍላድ በጻፉት ደብዳቤ “... በትግሬ በብዙ ሺ የሚቆጠሩ ሰዎች አልቀዋል ። የገባው ረሃብ ከባድ በመሆኑ ድሆችም ፣ ሀብታሞችም በመሞት ላይ ናቸው ። .... ልጆቼ (ተማሪዎቼ) ከዱር ውስጥ ያገኙትን ፍሬ ሲለቅሙ ይውሉና ያገኙዋትን ያህል ቀቃቅለው ያቺን እንቀምሳለን ። የሞተ አውሬ ሲገኝ አንዳንድ ሰዎች ያን ሥጋ ይበሉና ይሞታሉ ። ይህ ረሃብ ያደረሰውን ነገር በሙሉ ልዕፍልህ አልችልም... ” ብለዋል ። ትራቢርሲ ደግሞ የአሞራና የአውሬ ሥጋዎች መበላቱን ገልፅዋል ።

ኮንት አንቶኔሊ “... የከብት በሽታ በሸዋ ብቻ ሳይሆን በመላ ኢትዮጵያ በመዳረሱ ኢትዮጵያ ከባድ የኤኮኖሚ ውድቀት ደርሶባታል ። በትግራይ ፣ በጎንደር ፣ በበጌምድር ፣ በጎጃምና በሸዋ እጅግ በጣም ብዙ ከብት አልቋል ። ....” ይልና በ1881 ወደሐረር ሲሔድ በመንገድ ያየውን ሲገልፅ “... ሀገሪቱ ያለ ሰው ቀርታለች ። በማሽላ ሰብልና በከብት መንጋ ተሞልቶ የነበረው ሥፍራ ሁሉ ዛሬ ባዶ ነው ። በሐረርና በቡርቃ መሀል ባሉት አገሮች ብቻ ሰውና ከብት ይታያል ። ምንጃር ውስጥም ሰው የለም ። እርሻም አይታይም ። በዚያ በሚያምር ለም በነበረው ቦታ የሚታየው ቁልቁልና ሰንበሌጥ ብቻ ነው ። የኢቱ አገር ጨርጨር እንዳልነበረ ሆኖታል ። .... ብሏል ።

ፈረንሳዊው ሐኪም ውርዝ ደግሞ “... በአገሪቱ ያሉ ከብቶች በሙሉ አልቀዋል ። ለምሳሌ ቡልጋ ያሉ ከብቶች የሞቱት በስምንት ቀን ውስጥ ነው ። በዚያም ምኒልክ የነበሩዋቸው ከብቶች አንድም ሳይተርፍ ሁሉም ሞቱ ። እንደሚነገረው ያለቁት የምኒልክ ከብቶች

250.000 ናቸው ይባላል ። በተለይ ጋሎች ብዙ ከብቶች ስለነበሩዋቸው እያንዳንዱ ጋላ ከ10.000 እስከ 12.000 የቀንድ ከብት ሞቶበታል . . . .” ብለዋል ።

ኢትዮጵያዊው ፕሮፈሰር አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ ሰው የጅብ ሥጋ መብላቱንና ባንዳንድ ክፍልም ሰው የሰው ሥጋ መብላቱን ፅፈዋል ። የምኒልክ ፀሐፊ ትእዛዝ የሆኑት አለቃ ገብረ ሥላሴ “ . . . ጥኑ ረሃብ ሆነ ። የፈረስ ሥጋ ፣ የአህያ ሥጋ ተበላ ። ሰውን ሰው በላው። ወሎም አንዲት ሴት ልጅዋን በላች ። እንሳሮ ከሚባልም አገር አንዲት ሴት ሰባት ሕፃናት በላች . . . . ” በማለት ጽፈዋል ። ፀሐፊ በማጣት አይነገርለት እንጂ በመላ ኢትዮጵያ የገባው ረሃብ በሁሉም ቦታ ተመሳሳይ ድርጊት ያስፈፀመ ነበር ።

በዘመኑ በነበረው በሕዝብ አመለካከት መሠረት የምኒልክ መንገድ ገደ ቢስ ሆነ ። የምኒልክ አመራር እንኳን ሊያዘልቅ ላሁኑም አላዋጣ እያለ ሕዝቡ ያማ ጀመር ። ረሃቡን ያመጣው ግን የምኒልክ ገደ ቢስነት አልነበረም ። በዘመኑ መሳፍንት ሕዝብ ሥራ ፈቶ አንዳንድ በጥባቄ መኳንንትን በመከተል ወደም ሆነ ሳይወድ ወታደር ሆንዋል ። ይህን የመሳፍንት ብዛት ለማስጣል የተነሱት ቴዎድሮስም 15 ዓመት ሙሉ ሕዝቡን ጦረኛ አድርገውታል ። ይህም ብቻ ሳይሆን የተዘራ አዝመራ ከደረሰበት ቀበሌ በገቡ ቁጥር ዝሪቱን አህያና በቅሎ እንዲበላው ያዙ ነበር ። ባንድ ጀንበር ብቻ ደብረ ታቦር ላይ በትእዛዝ የታረደው ከብት የሚበላው ሰውም ሆነ አውሬ ጠፍቶ በከተማው በሽታ አስነስቶ ነበር ። በዚያን ዘመንም የገባው ረሃብ በጣም የጠና ነበር ።

ከአጤ ቴዎድሮስም በኋላ አጤ ተክለ ጊዮርጊስ ሲነግሱ ተቃዋሚዎቻቸውን ለማስገበር ገበሬውን ሁሉ ወታደር አደረጉት ። አጤ ዮሐንስም እንደዚሁ ተቀናቃኛቸውን ለመጣል ወታደር ሲያበዙ ተቀናቃኞቻቸው ምኒልክና ተክለሃይማኖትም ወታደር ለማብዛት እያሰባሰቡ አራሽ ገበሬ ታጣ ። በዚያ ላይ አንዱ የአንዱን አገር በሚወርበት ጊዜ በደል የፈፀመው ተራው ገበሬ ይመስል አዝመራውንም ሆነ ከብቱን ፈፅሞ ይደመስሱና ያጠፉበት ነበር ። ይሄ ሁሉ ተጨማሪም በምኒልክ ዘመን የበረታ ረሃብ ደረሰ ።

ይህ ረሃብ እንደደረሰ አጤ ምኒልክ ማንም ሰው የላም ሥጋ እንዳይበላ ወይም እንዳያርድ በአዋጅ አስከለከሉ ። በቤተ መንግሥቱም ቢሆን አንድም የቀንድ ከብት እንዳይታረድ ተከለከለ ። አብዛኛው የቤተ መንግሥቱ ግብርም ንፍሮና እንጀራ በእህል ወጥ ብቻ ሆነ ። ከቤተ መንግሥቱ ለሚጠጋው ረሃብተኛም ንፍሮ በብዙ

ጋኖች ተቀቅሎ እያደረ በነጋታው ምኒልክ ራሳቸው ለሕዝቡ በማደሉ ተግባር ይካፈሉ ጀመር። በዚህ ላይ እንዳሉ ቅድም ያልናት እንሳፍ ውስጥ አንዲት ሴት ሰባት ልጆች በላች የሚሉ ወሬ ሰሙ። በአስ ቸኳይ ተይዞ እንድትመጣ አዘው መጥታ ከፈታቸው ስትቀርብ “እውነት የሰው ሥጋ በላሽን” ብለው ጠየቁት። እሷም “አዎን ጃንሆይ። ቢርበኝ ሰባት ልጆች ይገፍ በላሁ” አለቻቸው። እሳቸውም “ከወዴት እየያዝሽ፤ እንዴትስ እያደረግሽ ገደልሽና በላሻቸው” ብለው ቢጠ ይቋት “ከሚጫወቱበት ቦታ እያነቅሁ እየያዝሁ ነው” አለቻቸው። በዚህ መልስ “እንዴት አገሬ ጠፋ። ድሃዬ አለቀ” ብለው ማልቀሳቸውን ፕሮፌሰር አፈወርቅ ጽፈዋል። ያቺንም ልጆች የበላችውን ሴት በቤተ መንግሥት እንድትቀመጥ ለአዛዥ ነግረው ከእሳቸው ዘንድ አስቀመጧት። ይቺው ሴት የሌላ ሰው ልጆችን ትብላ እንጂ የነበራትን አንድ ልጅ አልበላችውም ነበርና ይህን ልጅዋን አቶ ሮባ እንዲያሳድ ጉት ሰጧቸው።

ከብት አልቆ የሚታረስበት መጥፋቱን ያዩት አጤ ምኒልክ“ .... የከብት ነገር ተፈፅሞ አልቋልና እግዚአብሔር ፊቱን እስቲመልስልን ድረስ እኔም አብነት ለመሆን ብዬ በጄ የምቆፍርበት ዶማ፣ የምቆ ርጥበት መጥረቢያ አስበጅቻለሁና እናንተም እንደኔ ሁኑ....” እያሉ ለየመኳንንቱ ደብዳቤ ፅፈው ለእያንዳንዱም አንዳንድ ትናንሽ ዶማና መጥረቢያ ላኩላቸው። መጀመሪያ የተላከላቸው የጐጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት፣ የወሎው ራስ ሚካኤልና የጐንደሩ ራስ ወሌ ነበሩ።

ምኒልክ ለአብነት እሆናለሁ ብዬ ባሉት ቃል መሠረት መሬት ለመቆፈር የወጡት ለመታየት ብቻ አልነበረም። ፕሮፌሰር አፈወርቅ እንደፃፉት አንድ ቀን የየካን ዱር ሲመነጥሩ ጋሬጣና እሾህ እግ ራቸውን እየቀደደ ደም ብቻ አደረገው። በዚያ የነበሩ መኳንንትም ከምኒልክ እግር ብዙ ደም ሲፈስ አይተው ተደናገጡ። ወዲያውንም በየሸማቸው የምኒልክን ደም ለመጥረግ ሲሻሙ ምኒልክ ተቆጥተው “ተዉ። አትንኩኝ። ይልቅስ እኔ ለእናንተ እንዳሳየሁ እናንተም ከበ ታቻችሁ ላለው ሰው አሳዩ። አስተምሩ። ከዚያ ወዲያ ትርፉንና ጥቅ ሙን ታዩታላችሁ....” አሏቸው። ይህን ካሉዋቸው በኋላ መኳንንቱ ሁሉ ማጭድና መጥረቢያውን እየያዘ ዱሩን መመንጠር ጀመረ።

ራስ መኰንን ከሐረርጌ 5000 በሬና 5.000 ላም ላኩ። ምኒልክም እነኚህን ከብቶች እያከፋፈሉ በየአገሩ ለርቢ ሰደዱዋቸው። ሕዝቡም ላምና በሬ በማየቱ እንደብርቅ እየተደነቀ እበቱን እየቆነጠረ እያሸ ተተ ይዞት ይሄድ ነበር። ከዚህ በኋላ የረሃቡ ዘመን ተፈጽሞ የተድላና የደስታ የጥጋብ ዘመን ተጀመረ። ያ ቀን አልፎ ሰብል መታየት

ሲጀምር ሕዝቡ “እህል ዱር አደረ ብቻውንም ዋለ ፣
ጠላት እንደሌለው ሰው እንዳልገደለ ።
እህል ዘምቶ ገባ እኛም አየነው ፣
አያሌ ሰው ቀረ ሳይገናኘው ።” እያለ ዘፈነ ።

አድዋ

የአድዋን ጦርነት ከመናገር በፊት ኢጣሊያኖች ወደ ኢትዮጵያ ወሰን እንዴት እንደገቡና እንደተሰፋፉ መናገሩ ለአንባቢ ግንዛቤ የሚሰጥ መሰለኝ ።

በሃይማኖት ስብከት ምክንያት ወደ ኢትዮጵያ የገቡት አባ ጁሴ ፔ ሳፔቶ ከአሰቡ ባላባት ከሱልጣን ኢብራሂምና ከራሂታው ሱልጣን ከሐሰን መሐመድ ጋር ተወዳጅተዋል ። ጁሴፔ ሳፔቶ ለማረፊያ ያህል የምትሆን መሬት እንዲሸጡላቸው ሱልጣኖቹን ጠየቁ ። ሱልጣኖቹም የፈለጉትን ያህል መግዛት እንደሚችሉ ለጁሴፔ ሳፔቶ ቃል ገቡላቸው ። ጁሴፔም የሚገዙትን መሬት አይተውና ለክተው ከሱልጣኖቹ ጋር ከተስማሙ በኋላ ሩባቲኖ ወደ ሚባለው የኢጣሊያ የመርከብ ኩባንያ ዘንድ ሔደው በኢትዮጵያ የቀይ ባህር ዳርቻ ወደብ እንዲመሠርት ከኩባንያው ጋር ተነጋግረው የመሬት መግዣ ገንዘብ ይዘው መጡ ።

አባ ጁሴፔ ሳፔቶ አሰብንና ሰባት ኪሎ ሜትር ርዝመት ያለውን የባህር ዳርቻ በ1862 ዓ.ም. በ8100 ማርትሬዚያ ብር ከሱልጣኖቹ ላይ ገዙ ። በዚህ ጊዜ የኢትዮጵያው ንጉሠ ነገሥት አጤ ተክለጊዮርጊስ ነበሩ ። አጤ ተክለጊዮርጊስ ከቴዎድሮስ የተረከቡት የተበጠበጠው የኢትዮጵያ ግዛት አልጠራላቸው ስለነበርና እረፍትም ስላላገኙ በኢትዮጵያ ዳርቻ ስለገባው የውጭ ኃይል ያሰቡበት አይመስልም ።

አባ ጁሴፔ ሳፔቶ አሰብን ገዝተው ገንዘቡን በክፈሉ ማግስት 28 ጊዜ መድፍ ተተኩሶ በዛሬው የአሰብ ምድር የኢጣሊያ ባንዲራ ተውለበለበ። የሩባቲኖ የመርከብ ኩባንያም ለአስራ ሁለት ዓመታት ያህል በወደቡ እንደመጠቀም እያለ ከቆየ በኋላ ወደቡ ምንም እንደማይጠቅመው በማወቁ በ1874 ዓ.ም. በአጤ ዮሐንስ ዘመነ መንግሥት በ417 000 ሊሬ ለኢጣሊያ መንግስት ሸጠው ። የኢጣሊያ መንግሥትም ሰኔ 19 ቀን 1874 ዓ.ም አሰብ የኢጣሊያ ግዛት መሆኑን በአዋጅ አሳወቀ ።

ኢጣሊያኖች ተሰብስበው ለመውደቅ የሚንገዳገደውን የኢጣሊያን መንግሥት በእግሩ ካቆሙ በኋላ አገራቸውን ወደ ጥንቱ የሮማ

አገዛዝ ደረጃ ለመመለስ ቅኝ ግዛት ይፈልጉ ነበር። ማግኘቱ ግን ችግር ሆነ። በሚዲቴራኒያን ባህር የሚዋሰኑ አገሮችን ለመያዝ አስቦው ፈረንሳዮች በቅድሚያ አልጀሪያንና ቱኒዚያን ይዘዋል። ሞሮኮንም ቢያስቡ የሞሮኮው ሱልጣን የማይበገር ኃይል ያለው ሆነ ባቸው። በሌላው አቅጣጫ ዙሪው በቀይ ባህር በሕንድ ውቅያኖስ አካባቢ እስከ ዛንዚባር ድረስ ያፈላልጉ ጀመር። ይህ ፍለጋ በተጀመረ ጊዜ የኢጣሊያ ፓርላማ አዳራሽና የውጭ መመላለሻ (ኮሪዶር) ሁሉ “ቀይ ባህር ለሚዲቴራኒያ ባህር ቁልፍ ነው።” በሚል መፈክር ተሞላ። በዚህ ጊዜ ነው ኢጣሊያኖች አሰብን ከሩባቲኖ ኩባንያ የገዙት።

በዚያን ዘመን አፍሪካ በአብዛኛው ማለት ይቻላል በግልጽም ሆነ በስውር በእንግሊዝ ቅኝ አገዛዝ ሥር ነበረች። እንግሊዞችም ባህርና መንገድን በመቆጣጠር ሌላ የውጭ ኃይል ወደ አፍሪካ እንዳይገባ ይከላከሉ ነበር። በ1875 ዓ.ም. ያ ታላቅ የእንግሊዝ መንግሥት በግብፅና በሱዳን ታላቅ ችግር አጋጠመው። በየአገሮቹ ውስጥ ከተነሳው ችግር ሌላ የፈረንሳይና የጀርመን መንግሥትም ለእንግሊዝ መንግሥት የጐን ውጋት ሆነው ቀስፈው ያዙት።

በንቀት ዓይን ይታይ የነበረው የኢጣሊያ መንግሥት የታላላቅ ችግር መንግሥታት የፖለቲካ ሽኩቻ በመመልከት በአጋጣሚው ለመጠቀም አስበ። ይህን አጋጣሚ ሊጠቀምበት የተነሳው የኢጣሊያ መንግሥት በዘመኑ ችግር ውስጥ የገባውን የእንግሊዝን መንግሥት ለመርዳት ማሰቡን የሚገልጥ ጥያቄ አቀረበ። የኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበሩት ማንቺኒ ለእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለሎርድ ግራንቪል እንረዳዳ የሚል ደብዳቤ ጻፉ። ሎርድ ግራንቪልም በኢጣሊያ መንግሥት ሐሳብ ተስማምተው ዲሴምበር 22 ቀን 1884 ዓ.ም. የኢጣሊያና የእንግሊዝ መንግሥት የወዳጅነት ውል ተዋዋሉ። ከውሉም አንደኛው ክፍል ኢጣሊያ አንድ የወታደር ቡድን ወደ ኢትዮጵያ ጠረፍ ወደ ምዕዋ ልካ ሱዳን ውስጥ እንግሊዝን የሚበጠብጠውን ኃይል ለመጠባበቅ እንድትችል የሚያደርግ ነው። ምዕዋ በዚያን ጊዜ በግብጾች የተያዘ ስለነበረ እንግሊዝ ግብጾችን ከምዕዋ አስወጥታ ምዕዋን ለኢጣሊያ ለመስጠት ተስማሙ።

ይህ ከሆነ በኋላ ጃንዋሪ 19 ቀን 1885 ዓ.ም. በኩሎኔል ሳሌታ የሚማሩ 40 መኰንኖች ያሉበት 800 የኢጣሊያ የወታደር ቡድን ከኔፕልስ በመርከብ ተሳፍሮ ወደ ምዕዋ ጉዞውን ጀመረ። ቡድኑ ወደ ምዕዋ ጉዞ መጀመሩ ከተሰማ ምናልባት የፈረንሳይም ሆነ የጀርመን የጦር መርከቦች አደጋ እንዳይጥሉበት ስለሰጋ የኢጣሊያ ወታደሮች

የሚጓዙበት ጉታርዶ የሚባለው መርከብ በሁለት የጦር መርከቦች እንዲታጀብ ተደረገ ። ወታደር የጫነው ጉታርዶ የተባለው መርከብ አሜዴስ እና ጋሪባልዲ በተባሉ ሁለት የጦር መርከቦች ታጅቦ ጉዞውን ወደ ምፅዋ ጀመረ ። ፖርት ሳይድ ሲደርሱ አሜዴስ የተባለችው አጃቢ መርከብ ስለተበላሸች በምትኳ ቬስፑቺ የተባለች የጦር መርከብ ለጥበቃው ተተካች ። እነኚህም አጃቢ መርከቦች የሚታዘዙት በአድሚራል ካይሚ ነበር ። በሚስጥር የተላከው የኢጣሊያ የወታደር ቡድን በ1877 ዓ.ም ጥር 28 ቀን ጧት ምፅዋ ገባ ።

አጤ ዮሐንስ የእንግሊዝን ጦር እየመራ የአጤ ቴዎድሮስን እስረኞች ለማስለቀቅ ከመጣው ከናፒር ጀምሮ ከእንግሊዞች ጋር ጥሩ ወዳጅነት አለኝ ብለው ነበር ። በእንግሊዞች በመተማመንም በእንግሊዞች ግፊት የሒወትን ውል ተዋውለው እንግሊዞችን እንደ ቅርብ ረዳት አድርገው ያስቡዋቸው ነበር ። አሁን ኢጣሊያኖች በእንግሊዝ እርዳታ ምፅዋን መያዛቸውን ሲሰሙ ግን እውነት ነው ብለው አላመኑም ነበር ።

ነገሩን ካረጋገጡ በኋላ የእንግሊዝ መንግሥት ሳያሳውቃቸው ወይም ሳያማክራቸው ምፅዋን ለኢጣሊያ በመልቀቁ ተደነቁ ። ጉዳዩን ለማጣራትና የሒወት ውል እንዴት እንደተሻረ ለማወቅ ሲሉ ለንግሥት ቪክቶሪያ ደብዳቤ ጽፈው ጉዳዩን ጠየቁ ። በዚህ ብቻ ሳይወሰኑ የዚያን ጊዜ የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ ከኢጣሊያ ንጉሥ ጋር ወዳጅ ነበሩና ምኒልክ ኢጣሊያኖች የገቡበትን ምክንያት ንጉሥ ኡምቤርቶን እንዲጠይቁ አዘዙ ። ዮሐንስ ደብዳቤ በመጻፍና ጉዳዩን በማጣራት ላይ እንዳሉ ኢጣሊያኖች በምፅዋም ሆነ በአሰብ ወደብ ምንም ዓይነት የጦር መሣሪያ ወደኢትዮጵያ እንዳይገባ ከለከሉ ።

ንጉሥ ምኒልክም ለኢጣሊያው ንጉሠ ነገሥት ኡምቤርቶ በጻፉት ደብዳቤ የኢጣሊያ መንግሥት ከኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ጋር ጦርነት ለመግጠም አስቦ ምፅዋ መግባቱን በመስማታቸው ማዘናቸውን ገልፀው ጻፉ ። ንጉሥ ኡምቤርቶም ለምኒልክ ደብዳቤ መልሱን አድሚራል ካይሚ እንዲሰጥ አዘዙት ። አድሚራል ካይሚም ለምኒልክ ደብዳቤ ሲመልስ ምፅዋ የገባነው በኢትዮጵያው ንጉሠ ነገሥት ፈቃድ ነው በማለት የቅጥፈት መልስ ሰጠ ።

ምኒልክም ይህንን የደረሳቸውን መልስ ለበላያቸው ለአጤ ዮሐንስ አሳወቁ ። አጤ ዮሐንስም ይህን የኢጣሊያኖችን መልስ እንደ ሰሙ አንድ የኢጣሊያ መልክተኛ ቡድን ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ እንዲነጋገርና በሒወት ውል መሠረት ጉዳዩን ግልፅ እናድርገው ብለው ምኒልክ እንዲጠይቁ ደግመው አዘዙዋቸው ። ንጉሥ ምኒልክም ይህንኑ

ሐሳብ ለኢጣሊያው ንጉሥ ኡምቤርቶ በደብዳቤ አሳወቋቸው ። ንጉሥ ኡምቤርቶም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራቸው ማንቺኒ በአጤ የሐንስ ጥያቄ መሠረት እንዲፈፅም አዘዙት ። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩም በፌራሪ የሚመራ የኢጣሊያ ቡድን ወደ ኢትዮጵያ ላከ ።

ከኢጣሊያ የተላከው ቡድን በሚያዝያ ወር አጋማሽ በ1877 ዓ.ም. ኢትዮጵያ ገብቶ ከአጤ የሐንስ ጋር ተገናኝቶ ንግግር ጀመረ። ቡድኑም “ . . . . ምፅዋ የገባነው የመሀዲስቶችን አገር የመያዝ ግፊት ልናቆምላችሁ ነው . . . . ” የሚል ሰብብ ሰጠ ። በዚያን ጊዜ እንደተባለውም መሀዲስቶች መተማን ይዘው ኢትዮጵያን ለመውረር ይዘጋጁ ነበር ። ስለዚህ ይህን የመሀዲስቶችን ግፊት የሚያውቁት አጤ የሐንስ የኢጣሊያኑን የመልክተኞች ቡድን አመስግነው ሽልማትም ሽልመውት ተሰነባበቱ ። የኢጣሊያው መልክተኞች መሪ ፌራሪ ከአጤ የሐንስ ከመሰናበቱና ከመለያየታቸው በፊት ምፅዋ ካለው ከኩሎኔል ሳሌታ የተጻፈ አስቸኳይ ደብዳቤ ደረሰው ። ደብዳቤውም “ . . . . የምፅዋ በር ለኢትዮጵያ ክፍት ይሆናል ብለህ እንዳትዋዋል ። የጦር መሣሪያ ሊገባላት አይችልም ። አሁን እኔ ወታደሮቼን እየመራሁ አራፋሌንና ሕርጊጉን ይዘናል ። በቅርቡ ሰሐጢን ለመያዝ አሳብ አለኝ . . . . ” የሚል ነበር ።

የኢጣሊያኖቹ ባታሊያ መጽሐፍ እንደሚገልጠው ኩሎኔል ሳሌታ እንዳለው ሰኔ 17 ቀን በዚያው ዘመን ሰሐጢን ኢጣሊያኖች ያዙ ። አሁን እንግዲህ ኢጣሊያኖች ከባህር ዳርቻ ወደ ውስጥ 50 ኪሎ ሜትር ያህል ወደ ኢትዮጵያ ዘልቀው አገር በመያዛቸው የአውራጃው የመረብ ምላሽ ገዥ ራስ አሉላ ለኢጣሊያኖቹ በሁለት ቃላት ብቻ ተቃውሞ አቀረቡ ። “ሰሐጢን ልቀቁ” የሚሉ ነበሩ ።

ኢጣሊያኖች አስብንና ምፅዋን ልቀቁ አልተባሉም ። ሰሐጢን ልቀቁ በመባላቸው ብቻ ተናደውና ተበሳጭተው ጉዳዩ ለኢጣሊያ ፓርላማ ቀረበ ። በፓርላማው ላይ የኢጣሊያ የጦር ሚኒስትር ቀርበው እንዲያስረዱ ተደረገ ። የጦር ሚኒስትሩም ለፓርላማው ባደረጉት ንግግር “ . . . እንዲህ ዓይነቱን ነገር ልናደርገው አንችልም ። ምክንያቱም የአገር ክብር ጉዳይ ነውና . . . . ” በማለት አስረዱ ። በዚህ ጊዜ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትርነቱን ቦታ ከማንቺኒ ተረክበው ዲ ሮቢላንት ይዘው ስለነበር እሳቸውም የጦር ሚኒስትሩን አሳብና ንግግር በመደገፍ ለኢጣሊያ ፓርላማ ተናገሩ ። ፓርላማውም የአገር ክብር እንዳይነካ የምትሠሩ ከሆነ መልካም ነው ብሎ ወሰነ ።

ምፅዋ የገባው የኢጣሊያ ጦር በጄኔራል እንዲመራ ተወስኖ መስከረም 22 ቀን 1878 ዓ.ም. ጄኔራል ጄኔ ተሾሙ ። ጄኔራል ጄኔም

ምፅዋ ገብተው በሕርጊጉና በእምኩሎ ያለውን ምሽግ አጠናክሩ ።
ኩይሃንና ዙላንም ለመያዝ ይዘጋጁ ጀመር ። የሕርጊጉው ናኢብ መሀ
መድ አብደልራሂም ኢትዮጵያን የሚወድ ነበርና ኢጣሊያኖች ከናኢ
ብነቱ ሽረው አባረሩት ። በሱም ቦታ ወንድሙን አብዱል ከሪምን
ሾሙት ። አብዱል ከሪም በምፅዋ ለገቡት ኢጣሊያኖች ሥጋ ፣ አትክል
ትና ፍራፍሬ እያቀረበ የሚሸጥ ነጋዴ ነበር ። አብዱል ከሪም ለኢጣ
ሊያኖች ታማኝ መስሎ ይታይ እንጂ ኢትዮጵያን የሚወድና ለአው
ራጃው ገዢ ለራስ አሉላም የቅርብ ወዳጅ ነበር ።

አጤ የሐንስ ከሙለርና ከቮጉት ጋር ባደረጉት የመሣሪያ ግዢ
ስምምነት መሠረት አንድ ሺ ጠመንጃ ወደ ኢትዮጵያ መሀል አገር
ለማስገባት ምፅዋ ደረሰ ። የዚህን መሣርያ ምፅዋ መግባት ራስ አሉላ
ሰሙ ። የመሣሪያውን መድረስ በጉጉት ይጠባበቁ ነበርና መሣሪያው
በቶሎ እንዲገባ መልክተኛ ላኩ ። ጄኔራል ጄኔ ግን መሣርያው ወደ
ኢትዮጵያ መሀል አገር እንዳይገባም ወደመጣበትም እንዳይመለስ
መጋዘን ውስጥ ቆልፈው አስቀመጡት ።

ራስ አሉላም በመሣርያው መያዝ ተበሳጩ ። ኢጣሊያኖች ኩይ
ሃን ይዘው ምሽጋቸውን ማጠናከራቸውንም ሰሙ ። በዚህ ጊዜ “...
እስከ ጥር 13 ቀን 1880 ኩይሃን እንድትለቅ ። ዙላን ደግሞ እስከዚህ
ወር መጨረሻ ድረስ ለቀህ እንድትወጣ ። ይህ ካልሆነ በኛ መሐል
ያለው ወዳጅነት እንደማይኖር እንድታውቀው” የሚል ደብዳቤ
ለጄኔራል ጄኔ ላኩላቸው ። ለዚህ ደብዳቤ ጄኔ ሲመልሱ “... ወታደ
ሮቻችን በኩይሃ ይቆያሉ” ብለው ለአሉላ ላኩባቸው ።

ጄኔራል ጄኔ ሰሞኑን አንድ ባታሊዮን ጦር ልከው ሰሐጢን አጠና
ከሩ ። በቦታውም በመድፍ የተጠናከረ የወታደር ኃይል አስቀመጡ ።
ራስ አሉላ ይህን ሲሰሙ ለመዝመት ተዘጋጁ ። በአጠገባቸው የነበሩ
ትንም አራት የኢጣሊያ መልክተኞችን ማለት እንጂነር ሳሊምቢኒን ፣
ማጆር ፒኖን 12 ዓመት ዕድሜ ካለው ወንድ ልጁ ጋርና መቶ አለቃ
ሰቦይሩክስን አሠሩዋቸው ። ለጄኔራል ጄኔም “... ይህ ደብዳቤ በደረ
ሰህ 3ኛው ቀን ድረስ ሰሐጢን እንድትለቅ ። ባትለቅ ግን በእጄ ያሉ
ትን ኢጣሊያኖች ገድዬ ባንተም ላይ እንደምዘምት እወቀው” የሚል
ደብዳቤ በፒኖ እጅ ላኩለት ።

ጄኔራል ጄኔ ይህ ደብዳቤ እንደደረሳቸው ጉዳዩን ወደ ሮም
አሳወቁ ። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ሮቢላንት ለጄኔራል ጄኔ ጥያቄ
ሲመልሱ “... ራስ እንዲህ እንደምትለው ዓይነት ጅል ስህተት እን
ደማያደርጉ ተስፋ አለኝ ። ካደረጉትም ደግሞ ምላሹን ያገኙታል ።
ለአንተም የሚያጠናክርህ ማጠናከሪያ ስለተላከልህ ትምህርት አስተ

ምረው. . . . ” የሚል ቃል ላኩላቸው ። ትምህርት አስተምረው የሚሉት ራስ አሉላን ነው ። እኚሁ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ጥር 18 ቀን ለኢጣሊያ ፓርላማ ንግግር ሲያደርጉም “ ....ጄኔራል ጄኔ ጠላትን መራራ ትምህርት ለማስተማር ችሎታ ያለው ሰው ነው ። . . . . ” ብለዋል ። የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ይህን የሁለተኛ ጊዜ የፓርላማ ንግግራቸውን ያደረጉ ዕለት ራስ አሉላ ዶጋሊ ላይ ኢጣሊያኖችን ድል አድርገው መራራ ትምህርት አስተምረዋቸው ነበር ።

በዶጋሊው ጦርነት ራስ አሉላ 500 ኢጣሊያውያኖች ገድለዋል ። ፈፅመው ድል አድርገዋል ። ዶጋሊ ከምፅዋ የሚርቀው ሃያ ኪሎ ሜትር ያህል ነው ። ራስ አሉላ ዶጋሊ ላይ ኢጣሊያኖችን ድል ካደረጉ ለምን ቆልቆል ብለው ኢጣሊያኖችን ከምፅዋ አላስወጡም ? ለምንስ በየቦታው የተራረፉት ኢጣሊያኖች ምፅዋ ላይ እንዲከማቹ ቸል አሉዋቸው ? ለምንስ የኢጣሊያኖችን የቅኝ ግዛት የመፈልፈል ሐሳብ ከመነሻው እንቁላሉን አልሰበሩትም ? ምኒልክ ከአድዋ ድል በኋላ ለምን ወደ ኤርትራ ተሻግረው ኢጣሊያን አላጠፉም ? እንደሚለው ጥያቄ ዓይነት ነው ።

እኛ የማናውቀው አሉላ በጊዜውና በቦታው የሚያውቁት ሚስ ጥር ሊኖር ይችላል ። ምናልባት የዶጋሊው ጦርነት አጤ የሐንስ ሳይሰሙና ሳይፈቅዱ የተደረገ በመሆኑ ራስ አሉላ አጤ የሐንስን አክብረውና ፈርተው ተመልሰው ይሆናል ። ምናልባትም ደግሞ በምፅዋ ያለው የኢጣሊያ ኃይል ከአሉላ ኃይል በመሣሪያ የበለጠ ማየሉን አውቀው ይሆናል ። ምናልባትም ደግሞ በአካባቢው በአሉላ ግዛት የሚሸፍተው መኳንንት በዝቶ ስለነበረ አሉላ ሌላውን ሽፍታ ለመቆጣጠር ተመልሰውም ይሆናል ። ምናልባትም ደግሞ በሰሐጢ ያለቀውን ጦራቸውን ገምተው ለአዲስ ዝግጅት መመለሳቸውም ይሆናል ። እኛ የማናውቀው ወይም በዘመኑ የነበሩት ታሪክ ፀሐፊዎች ምክንያቱን ያላቆዩን ታሪክ በመሆኑ በጥያቄ ብቻ እንለፈው ።

ራስ አሉላ የዶጋሊውን ጦርነት ፈፅመው ከተመለሱ በኋላ ጦርነቱ በተደረገ አምስተኛው ሳምንት ምፅዋ ላይ የተያዘውን አንድ ሺ ጠመንጃ እንዲለቀቅላቸው ማጀር ፒኖን ላኩት ። ኢጣሊያኖችም በምፅዋ ያላቸውን አቅም ገምተው እስኪደራጁ ድረስ ጊዜ ለማግኘት የተያዘውን አንድ ሺ ጠመንጃ እንዲለቀቅ ፈቀዱ ። ራስ አሉላ የተያዘውን ጠመንጃ ቢያስለቅቁም አጤ የሐንስ ሳይፈቅዱ ከኢጣሊያ ጋር ጦርነት በማንሳታቸው የመረብ ምላሽ ግዛታቸው በአጤ የሐንስ ተያዘባቸው ።

ኢጣሊያኖችም ለዶጋሊው እልቂት ምክንያት የሆነው ጄኔራል ጄኔ ነው በማለት እሱ ተሸሮ በቦታው እንደገና ከሎኔል ሳሌታን ሾሙት ። የዶጋሊ ጦርነት በተደረገ በሳምንቱ ማለት ፌብራሪ 3 እና 4 ቀን የተሰበሰበው የኢጣሊያ ፓርላማ የዶጋሊን ብድር ለመመለስ ለአዲስ ወታደሮች መቅጠሪያና ማጠናከሪያ አምስት ሚሊዮን ሊሬ ወጭ እንዲሆን ፈቀደ ። ሲኞር ክሪስፒሎ ለፓርላማው ባደረጉት ንግግር “ .... ምፅዋ ላይ ተዘግተን መቅረት የለብንም ። ለታላቅ ግብና ዓላማ ወደፊት ማነጣጠር አለብን ....” ብለው ተናገሩ ። በሰኔ ወርም የኢጣሊያ ፓርላማ 20 ሚሊዮን ሊሬ ምፅዋ ለገባውና ለሚገባው 20.000 የኢጣሊያ ወታደር በጀት አጠደቀ ።

ምፅዋ የኢጣሊያ ጦር መከማቻ ሆነች ። 814 መኰንኖች ያሉበት 17.700 ወታደሮች፣ 138 መድፍ፣ 28 መትረፍሶች፣ 3000 ፈረሶች፣ 2000 በቅሎዎች 18.000 ግመሎች ምፅዋ ላይ ተከማቹ ። ወታደሩም በሙሉ ወተርሊይ የተባለውን የዘመኑን ዘመናዊ መሣሪያ የታጠቀ ነበር ። ጄኔራል ሳን ማርዛኖም ጠቅላይ አዛዥ ሆኖ ተሾመ ። ኢስቶሪያ ሚሊታሪ መጽሐፍ ውስጥ እንደተጻፈው ከምፅዋ የእምኩሉና የዶጋሊ የምድር ባቡር ሐዲድ ሥራው ተጠናቆ ባቡሩ ወታደር ማን ንዝ ጀመረ ።

ይህን የኢጣሊያን ጦር መከማቻት አጤ የሐንስ ሰሙ ። ማይ ሚሽን ቱ አቢሲኒያ በሚባለው መጽሐፍ ላይ ፖርታል እንደሚገልጠው አጤ የሐንስ የኢጣሊያን ጦር መከማቻት እንደሰሙ ከአስመራ የራስ አሉላን 16.000 ወታደር፣ ከከረን የራስ ሐገስን 20.000 ወታደር፣ ከወሎ የራስ ሚካኤልን 25.000 ወታደር፣ የራሳቸውን 5.000 የክብር ዘበኞች፣ የራስ መንገሻን 5.000 ያህል ወታደር፣ ከዋድላ የራስ ኃይለማርያምን 16.000 ወታደር፣ ከአድዋ 40.000 ወታደር፣ የደጃች ተሰማን 32.000 ወታደር በድምሩ 159.000 ወታደር ይዘው ዘመቱ ።

አጤ የሐንስ ይህን ሠራዊት እየመሩ ሰበርጉማ ደረሱ ። በዚያም ሆነው ኢጣሊያኖችን ለመውጋት ሲጠባበቁ ኢጣሊያኖች ሰሐጢ ላይ ካዘጋጁት ምሽታቸው አልወጣ አሉ ። ከመቆየት የተነሳም የወታደሩ ስንቅ እያለቀ ሔደ ። የስንቄ ማለቅም ብቻ ሳይሆን ቦታውም ሞቃት በመሆኑ የደጋው ወታደር የቆላውን ሙቀት ሊቋቋመው አልቻለም ። ከዚህም ሌላ በጉንደር በኩል የመሀዲ ጦር ገብቶ የጉጃሙን ንጉስ ተክለ ሃይማኖትን ድል በማድረጉ አጤ የሐንስ ሁለት ወር ከቆዩ በኋላ ኢጣሊያኖችን ትተው በጉንደር የገባውን የእስላም ጦር ለመውጋት መጋቢት 22 ቀን 1880 ዓ.ም. ሠራዊታቸውን እየመሩ ወደ ደጋው ተመለሱ ። አስመራ ሲደርሱም ራስ አሉላን ከመረብ ምላሽ ግዛታቸው ሽረው ሚያዝያ 15 ቀን ከአስመራ ተነሱ ።

አጤ ዮሐንስ ያደረጉትን ሹም ሽር የሰማው የኢጣሊያ መንግስትም ሳን ማርዛናን ሽር በቦታው ጀኒራል ባልዲሴራን በምዕዋ ለገባው ጦር አዛዥ አድርጎ ሾመው ። ባልዲሴራም ሲሾም በታዘዘው መሠረት ከመረብ ምላሽ ግዛት የገባው የአጤ ዮሐንስ ሠራዊት መመለስና የራስ አሉላ መሻር ቦታውን ባዶ ስላደረገለት በአስቸኳይ ወሰኑን መረብ ምላሽ አድርጎ ያዘ ። የኢጣሊያ ባንዲራም ወሰኑ ላይ ተውለበለበ ። አጤ ዮሐንስ መተማ ዘምተው መሞታቸው እንደተሰማም በ1882 ዓ.ም. ኢጣሊያኖች መረብ ምላሽ ቅኝ ግዛታቸውን ኤርትራ ብለው ሰየሙት ።

አጤ ዮሐንስ ያን ሁሉ ሠራዊት ይዘው ወደ ምዕዋ ከዘመቱ በኋላ ጦርነት ሳያደርጉና ሳይሞካከሩ ለምን ተመለሱ? እንደ ራስ አሉላ ሁሉ ይሄም አጠያያቂ ነው ። ምናልባትም በዘመኑ የከብት በሽታ ገብቶ ከብት አልቆ እህል ስለጠፋ ወታደሩ በመራቡ ሊሆን ይችላል ። ምናልባትም ደግሞ የኤርትራው ገዥ ማርቲኒ እንደጻፈው እነ አባ ገብረ እግዚአብሔር ከኢጣሊያ መንግሥት ጋር የውስጥ ወዳጅነት አበጅተው ስበኩ በተባሉት መሠረት ክርስቲያኑን ኢጣሊያን ከመውጋት እስላሙን ደርቡሽን መውጋት ይሻላል በሚለው ስብከት አምነውበት ይሆን? ምናልባትም ደግሞ የጐጃሙ ንጉሥ ተክለሃይማኖት በደርቡሾች ድል ሆነው ከተመለሱ በኋላ የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ ለእርዳታ ብለው ጐንደር ሔደው ስለነበር አጤ ዮሐንስ የሁለቱን ንጉሶች መገናኘት ጠርጥረው ጣልቃ ገብተው ለመለያየት ብለው ይሆናል ። አጤ ዮሐንስ ከምጥዋ የተመለሱበትን የመተማን ጉዞ አቋርጠው ጐጃም ገብተው የንጉሥ ተክለሃይማኖትን የደከመ ሠራዊትና ሕዝብ የወጉትም በዚሁ ምክንያት ነው ። አጤ ዮሐንስ ጐጃምን ካጠፋ በኋላ ወደሸዋ ለመዝመት ሲያስቡ ምኒልክ ጦራቸውን አባይ ወንዝ ዳርቻ አሰልፈው ስለቆዩዋቸው አጤ ዮሐንስ ሸዋን ሳይገጥሙ ስለተመለሱ ምኒልክ የጠላታቸው ጠላት ከሆነው ከኢጣሊያ ጋር የተወዳጁትም በዚህና በሌሎችም ምክንያት ነበር ።

የዛሬዋን ኤርትራ ኢጣሊያኖች በቅኝ ግዛትነት ሊይዙ የቻሉት ኢትዮጵያውያን መኳንንት በማዕከላዊው መንግሥት ላይ እየሸፈቱ ለወንድም ጠላታቸው ጠላት ለሆነው ለውጭ መንግሥት በመርዳታቸው ነው ። ከእነዚህም ጥቂቶቹ ደጃዝማች ወልደ ሚካኤል ሰሎሞን የአካለ ጉዛይ ገዥ የነበሩት፣ ደጃዝማች ደብብ አርአያና የከረን ጎዥ የነበሩትና ባላንባራስ ክፍለ ኢየሱስ ናቸው ።

የውጫሌ ውል

“... እኛ ግን እንኳን ለአልፍና ለሁለት አልፍ ሰው፣ የኢጣሊያ አገር ሰው ሁሉ ቢመጣ የኢጣሊያን ጥገኝነት ይቀበላሉ ብለህ አትጠርጥር።...” ምኒልክ ነሐሴ 23 ቀን 1887 ዓ.ም. ኤሮፓ ለነበረው ለሙሴ ኢልግ ከጻፉት የግል ደብዳቤ ላይ።

“... የውጫሌው ውል ከምፅዋ ባህር ገብቷል።...” የኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለኢጣሊያ ፓርላማ ካደረጉት ንግግር።

አጤ የሐንስ ሲሞቱ ራስ መንገሻ ዙፋኑን እንዲወርሱ በመናዘዛቸው ዘፋኑ ለራስ መንገሻ አይገባም የሚሉት የመንገሻ ተቀናቃኝ የሆኑት የትግራይና የሐማሴን መኳንንት መንገሻን ለመጉዳት በማለት ወደ ኢጣሊያ ገቡ። እነኚህም ወደ ኢጣሊያ የገቡ ሰዎች ለኢጣሊያ መንግሥት ታማኝነታቸውን ለመግለፅ የመሬት ገፀ በረከት አቀረቡ። ደጃዝማች ደብብ አሥመራንና አካባቢዋን፣ ደጃዝማች ባህታ ሐገስ አካላ ጉዛይን፣ ባላንባራስ ክፍለ ኢየሱስ ከረንና ቦጌስን ለኢጣሊያ መንግሥት አስረክበው እነሱ ከኢጣሊያ መንግሥት ሥር ተገዢ ሆኑ።

በኢትዮጵያ ውስጥ ገብተው በየመኳንንቱ ዘንድ አማካሪ በመምሰል የተቀመጡት የኢጣሊያ ሰላዮች በሁሉም ዘንድ ወዳጅ ሆነው በመሰለል የኢትዮጵያን መኳንንት እርስ በርሱ አሻክሩት። በአጤ ምኒልክ ዘንድ የነበረው አንቶኔሊ ለአጤ ምኒልክ መንግሥት ያሰበ በመምሰል አሥመራ ውስጥ በኢጣሊያኖች የተረቀቀውን ውል አምጥቶ ምኒልክ ከኢጣሊያ መንግስት ጋር እንዲዋወሉ አደረገ። አንቶኔሊ ውሉን ይዞ የመጣ ጊዜ ምኒልክ አዲስ አበባ አልነበሩም። ወሎ ውስጥ እየተዘዋወሩ ያልረጋውን አገር ይገቡበኙ ነበር። በነገሩ የቸኮለበት አንቶኔሊ ምኒልክ ካሉበት ወሎ ድረስ ሔዶ ውጫሌ ላይ ሠፈር አድርገው አገኛቸው። በዚያም ውሉን አቅርቦና ሰብኮ ውሉን ምኒልክ እንዲዋወሉ አደረገ። ሚያዝያ 25 ቀን 1881 ዓ.ም. የተዋወሉት ውልም በነበሩበት ቦታ ስም የውጫሌ ውል ተባለ። የውጫሌ ውል የተፈረመው አስብ በተያዘ ከሃያ ዓመት በኋላ ሲሆን፤ ኢጣሊያ በሐማሴን ግዛትዋን አስፍታ ወሰንዋን አደላድላ ከያዘች በኋላ ነበር።

የውጫሌ ውል በሃያ አንቀጾች የተከፋፈለ ሲሆን ለአድዋ ጦርነት መነሻ የሆነችው 17ኛዋ አንቀፅ ናት። ይህችም አንቀጽ ቀጥላ ያለችው ናት።

፲፯ ተ ሾ፡ ክ ፍ ል፡

ዩ ኢ ተ ዩ ፍ ያ፡ ገጉ ሠ፡ ነገ ሠሠ ተ፡ ከ ኢ ዎ ር ጋ፡ ነገ
ሠሠ ታ ተ፡ ለ ሚ ኢ ል ጉ ተ፡ ጉ ዳ ይ፡ ሁ ሉ፡ በ ኢ ጣ ሊ
ያ፡ መ ግ ሠሠ ተ፡ ኦ ጋ ሿ ነ ተ፡ መ ላ ላ ክ፡ ዲ ቻ ላ ቸ ዋ
ል ፡፡

የውሉም ረቂቅ በተነበበ ጊዜ አጤ ምኒልክ “17ኛው አንቀጽ
ጥቅም ስለሌለው ምን ያደርጋል። ይቅር” ቢሉ ኮንት አንቶኔሊ “ቢጩ
መርስ ምን ይጐዳል” በማለት አስፈረመ ። ውሉ በአማርኛው ጽሑፍ
ላይ ከላይ እንደተነበበው ዓይነት ሲሆን በኢጣሊያንኛው ጽሑፍ ላይ
ግን “የኢትዮጵያ መንግሥት ከውጭ አገር መንግሥታት ጋር የሚ
ያደርገውን ግንኙነት በኢጣሊያ መንግሥት አማካይነት ማድረግ
ይገባዋል” ይላል ።

Articolo XVII.

*Of. M. il Re dei Re d' Etopia con.
senza di sussidi del Governo di O. M.,
il Re d' Italia per tutte le battaglie
di affari che avvenga con altre Colonie o
Gorini.*

በውሉ ውስጥ ያለው ሌላው ቁም ነገር ጉዳይ ስለኦርትዮ ወሰን
የሚናገረው 3ኛው አንቀጽ ነው ። እሱም “በእነዚህ በሁለቱ ነገሥ
ታት ወሰን ጠብና ክርክር እንዳይነሳ እውቅ የተመረጡ ከሁለቱ ወገ
ኖች ሁለት ሁለት ሽማግሌዎች ልከው በማይጠፋ ምልክት የግዛቱን
ድንበር ይዋሰናሉ ። ከድንበሩ ወዲህ የሚጨመሩ አገሮች እነዚህ
ናቸው ። የደጋው አገር ከኢትዮጵያና ከኢጣሊያ መሀል ወሰን ይሆናል።
ከራፋሌ ጀምሮ ሐላይ፣ ሰገነይቱ፣ አሥመራ ሶስቱ የኢጣሊያ መን
ግሥት መንደር ይሆናሉ ። ዳግመኛ በቦጐስ በኩል ዐዲንፋስ፣ ዐዲ
ሞጐስ በኢጣሊያ ድንበር ውስጥ ይሆናሉ ። ከዐዲሞገስ መንደር
ጀምሮ ከምሥራቅ ወደ ምዕራብ ባቀና ይከፈላል” ይላል ።

ይህን ኢትዮጵያውያን ሲራኩቱበትና ለብዙ ዘመናት ደማቸውን ሲያፈሱ የኖሩበት የባህር በርን የሚዘጋውን ውል ምኒልክ ለምን ተዋዋሉ? ማንኛውም የኢሁኑ ኢትዮጵያዊ የሚጠይቀው ጥያቄ ነው። አጤ ዮሐንስ “ከርስቲያኑን ኢጣሊያን ከመውጋት፤ እስላሙን ደርቡሽን መውጋት ይሻላል” ብለው ወደ መተማ ሲዘምቱ ኢጣሊያኖች ገስግሰው መረብ ድረስ ያዙ። የአጤ ዮሐንስን ደግነትና የዋህነት በተለይም በሃይማኖታቸው በኩል የጠኑ መሆናቸውን ኢጣሊያኖች በሚገባ ያውቃሉ። ወደ መተማ እንዲዘምቱ ያስደረጉም ኢጣሊያኖች ናቸው። ሃይማኖተኛ መስለው ለገንዘብ የተገዙ መነኮሳትን አስባስበው ዮሐንስ ዘንድ በመላክ “ከክርስቲያኑ ኢጣሊያ ጋር ቢዋጉ ድል ቢያደርጉም በነፍስዎ ግን ይበደላሉ። ከእስላሙ ከደርቡሽ ጋር ተዋግተው ቢሰጡ እንኳ መንግሥተ ሰማያት ይገባሉ” እያሉ ትንቢት አስመስለው ስለነገሩዋቸው የዋሁ አጤ ዮሐንስም ይህንኑ አባባል ለመኳንንቶቻቸው ተናግረው ወደ መተማ ዘመቱ። ነገሩ ግን ኢጣሊያኖች በር ለማስከፈት ያደረጉት ተንኮል ነበር።

አጤ ዮሐንስ ከሞቱ በኋላ ኢጣሊያኖች የያዙት ወሰን እንዲረጋላቸው ከምኒልክ ጋር ውል ለመዋዋል ፈለጉ። ይህንንም ውል ለማስፈፀም በኢትዮጵያ መኳንንት ዘንድ ወዳጅ የሆነውና በቤተ መንግሥቱም ተወዳጅ የነበረው ኮንት አንቶኔሊ ተመረጠ። አንቶኔሊ ሸዋገብቶ መቀመጥ ከጀመረ ቆይቷል። ከኢትዮጵያዊት ሴትም ሁለት ልጆች አስወልዷል። በተለይ ከእቴጌ ጣይቱ ጋር ጥሩ ወዳጅነት ስላለው ከውጭ አገር የፔርሺያ ጫማና የእግር ሹራብ ለጣይቱ ያስመጣላቸው ነበር። ይህን የመሰለው ወዳጅነት ለማታለለም ሆነ ለመስበክ አመችቶት ነበር። የውጫሌ ውል የተባለውን ለማስፈፀም የተመረጠው አንቶኔሊ ብቻ አልነበረም። እንደ አንቶኔሊ ሁሉ በኢትዮጵያውያን ዘንድ የታወቀው ሳሊምቢኒ የተባለውም ለአንቶኔሊ ረዳት ሆኖ ተመርጦ ነበር።

ሳሊምቢኒም በሸዋ የቆየ ኢጣሊያዊ ነው። ምኒልክ በውጫሌ ውል ስለኤርትራ ወሰን በሚናገረው በ3ኛው አንቀፅ አልስማማም ባሉበት ጊዜ ምኒልክን ያግባባ ሳሊምቢኒ ነው። ሳሊምቢኒ በጻፈው ሐተታ ስለዚያን ጊዜው ምኒልክ አልስማማም ስላሉበት ስለ 3ኛው አንቀጽ ጉዳይ ሲያትት “እንዲህ አልኳቸው” ይላል። “. . . ጃንሆይ። የኢጣሊያ መንግሥት ትግሬ ድረስ ልያዝ የሚለው ለክፋት አይደለም። ወሰኑን ከትግራይ ጋር አድርጎ በዚያ መሀል ያሉትን ሽፍቶች ለማጥፋት ብሎ ነው። 2ኛም የኢጣሊያ ጠቅላይ ሚኒስትር ክሪስፒቶሮ ዋደም ብለው ለኢጣሊያ ፓርላማ ንግግር ሲያደርጉ ከኢትዮጵያ ጋር ያለው ወሰናችን መረብ፤ በለሳና ሙና ነው ብለው ተናግረዋል።

አሁን ይሄ አይደለም የተባለ እንደሆነ በጠቅላይ ሚኒስትሩ ላይ ትልቅ ሐፍረትና ውርደት ይሆናል ። 3ኛው ፡ የኢጣሊያ መንግሥት በእርስዎ ላይ ከሸፈተው ከትግራይ ገዥ ከራስ መንገሻ ጋር በዚህ ወሰን ላይ የተዋዋሉ እንደሆነ የኢጣሊያ መንግሥት እርስዎን በመርዳት ፈንታ የሚረዳው ራስ መንገሻ የሐንስን ይሆናል ። ይህ ደግሞ ትልቅ መጥፎ ነገር ያመጣል ። ሸዋ ሁሉ በትግራይ ሥር ይወድቃል ። . . . . ይህ ወሰን የሚካለሉበት ሥፍራ ደግሞ የአውሬ መፈንጫና ሰው የማይደርስ በት አስፈሪ ቦታ ነው ። አሁንም ቢሆን የጠቀመው ለሽፍቶች መደበ ቂያ እንጂ ሌላ ምንም ጥቅም የለው ። ይህ ቦታ ለሹማምንት ሁሉ ያስቸገረ ነው ። የኢጣሊያ መንግሥት ጉልበት ስላለው ይሄን ከትእ ዛዝ ውጭ የሆነውን ሽፍታ በኃይል ለመግራት ይችላልና እንዲያቀ ናው ቢፈቀድለት ይሻላል . . . . አልኳቸው ።

“ምኒልክም ሲመልሱልኝ ገና ታላቁ ንጉሥ አጤ የሐንስ ሳይ ሞቱ አንቶኔሊ ኢጣሊያ የምትፈልገው ለወታደሮች ማሳረፊያ ከም ፅዋ የምትዛወርበት ጥሩ አየር ያለበትን ቦታ ብቻ ነው ። ሌላ ምክን ያት የለንም ብሎ አታሎ መቆናጠጫ ያዙ ። ንጉሱ ወደ ደርቡሽ ሲዘምቱም ኢጣሊያኖች ተስፋፍተው አገሩን ያዙ ። አሁን ደግሞ በኔ ጊዜ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ከሆንኩ ወዲህ ወሰናችን መረብ ድረስ ነው ብትሉኝ ፤ ትግራን ሁሉ ከያዛችሁ ለኔ ምን ይቀረኛል ? ደግሞም ትግሬዎች ደግቸውን ያፈሰሱበትን መሬት እመልሳለሁ እንጂ እንዴት በዚያው እርጉ እላለሁ ? ሲሉ ጣልያ ገባሁና ጃንሆይ በዚህስ አይታለሉ ። አበሻን የከበቧት እስላሞች በመሆናቸው ሁሉም ጠላቶች ናቸው ። የኢጣሊያ መንግሥት ግን ክርስቲያን ስለሆነ ትረዳ ዳላችሁ እንጂ በክፉ አትተሳሰቡም አልኳቸው . . . .” ሲል ዛጊ ባላተ መው መጽሐፍ ላይ ተንትነዋል ።

አቶ ግርማይ ገብረ ጻዲቅ የካቲት 20 ቀን 1980 በወጣው አዲስ ዘመን ጋዜጣ ላይ “ . . . . በአጤ የሐንስ ሞት ምክንያት የኢትዮጵያ መኳንንት በሥልጣን ይገባኛል ሲራጉቱ አጋጣሚው ይበልጥ ለጠላት አመችቶ እነሱን ጭምር በመሣሪያነት በመጠቀም ባሕረ ነጋሽን ኤርትራ ብሎ በመሰየም ወደ ትግራይ ሲዘልቅ ለአዲሱ ነጋሲ ለምኒልክ ታላቅ የራስ ምታት ሆነ ።

“የኢጣሊያ ጦር መረብን ተሻግሮ ትግራይን ሲወር፤ አባዳኘው ከነገሱ መንፈቅ እንኳ ስላልሞላቸው አስተማማኝ ኢኮኖሚያዊ መሠረትና ኃይል አልነበራቸውም ። ታላላቆቹ ያገሪቱ መሣፍንትም ጀርባቸውን በመስጠት ከጠላት ጋር ተሰልፈው ሊወጉዋቸው እያሴሩባቸው ነበር ። በሌላ በኩል ደግሞ አገሪቱ በታሪኳ ውስጥ አጋጥሞአት በማ

ያውቅ “ታላቅ ረሃብ” ውስጥ ነበረች። በአገሪቱ በሞላ ሕዝቡና ጥሪቱ አብሮ እንደቆጠል በመርገፍ ላይ ነበር። እናም “ምን ተይዞ ጉዞ” ሆነና ምኒልክ ጠላቶቻቸውን የሚወጉበት ስልት ከመለወጥ ሌላ የተሻለ አማራጭ አልነበራቸውም። በመሆኑም ምኒልክ ያለ ተከላካይ እንደፈረሰች ጉርፍ እየጋለበ ወደ መሃል አገር ይገባለች የነበረውን ጠላታቸውን ውጫሌ ላይ በፈረሙት ውል አማካይነት ከመረብ፣ በለሳ፣ ሙና መሥመር እልፍ እንዳይል በማድረግ ለማይቀረው ጦር ነት ሁለገብ ዝግጅት ማድረግ ጀመሩ። ብዙ የታሪክ ፀሐፊዎች እንደ ተስማሙበት ምኒልክ በዚህ ወቅት የተጠቀሙበት ስልት፣ የዲፕሎማሲ ብስለታቸውን፣ አርቆ አሳቢነታቸውን፣ ተጨባጭ ሁኔታ የማመዛዘንና የመገምገም ችሎታቸውን፣ የአመራር ብቃታቸውን በሚገባ አረጋግጧል። . . . .” በማለት ጽፍዋል። ሌላው ውል ደግሞ ከአድዋድል በኋላ አለ።

ኢጣሊያኖች ይህን የውጫሌ ውል ከተዋዋሉ በኋላ ለአሥራ ሁለት ኤሮፓ መንግሥታትና ለዩናይትድ እስቴትስ ኦፍ አሜሪካ ጭምር አክቶ በር 11 ቀን 1889 ዓ.ም በተፃፈ ደብዳቤ “ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ሥር ነች” እያሉ አሳወቁ። በትምህርት ቤት መማርያ ደብተሮችም ላይ ሁሉ፣ ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ጥገኝነት ሥር ናት የሚል ታተመ።

አጤ ምኒልክ በኢጣሊያ በኩል ያለው የውጫሌ ውል ጉዳይ አልገባቸውም ነበርና በኢትዮጵያ ላይ መንገሳቸውን ለማሳወቅ ለጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት የጻፉት ደብዳቤ ለውጫሌ ውል ብጥብጥ መነሻ ሆነ። ምኒልክ የጻፉትን ደብዳቤ የጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት በቀጥታ በመቀበላቸው ውዝግብ ተነሳ። የኢጣሊያ አገር ጋዜጦች “. . . በውጫሌ ውል ላይ ኢትዮጵያ የኢጣሊያን ጥገኝነት ተቀብላ ውል ከፈረመች በኋላ የጀርመን ንጉሠ ነገሥት ከኢትዮጵያ የሚላከውን ማንኛውንም ደብዳቤም ሆነ ጉዳይ በኢጣሊያ መንግሥት በኩል መቀበል ሲገባቸው በቀጥታ ከምኒልክ የተጻፈውን ደብዳቤ ተቀብለዋል. . . .” እያሉ የጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት የሁለቱን አገሮች ውል እንዳፈረሱ ያህል ተቆጥረው ተጻፈዋቸው።

በዚያን ጊዜ ልዑል ራስ መኰንን በኢጣሊያ አገር በጉብኝት ላይ ነበሩና በኢጣሊያ አገር ስዕል እንዲማሩ ተልከው የነበሩት ልጅ አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ (በኋላ ፕሮፌሰር የሆኑት) በጋዜጣ ያነበቡትን ለራስ መኰንን ነገሩዋቸው። ራስ መኰንንም አስገብኝላቸው የነበረውን አንቀኔሊን ስለዚህ ጉዳይ ቢጠይቁት “. . . ያ ደደብ ኢትዮጵያዊ ተማሪ ትርጉሙ ስላልገባው ነው” ብሎ ተሳደበ። ራስ መኰንንም ተቃውሞአቸውን ለኢጣሊያ መንግሥት ከነገሩ በኋላ ወደ ኢትዮጵያ ሲመለሱ የውሉን መበላሸት ለአጤ ምኒልክ አሳወቁ።

ወዲያውንም አከታትሎ የጀርመን ንጉሠ ነገሥት ለዳግማዊ ምኒልክ የጻፉላቸው ደብዳቤ ደረሳቸው። የጀርመን ንጉሠ ነገሥትም ሆኑ መንግሥታቸው ከኢትዮጵያ ጋር ለመወዳጀት መፍቀዱን ይገልፅና፡ ለመወዳጀትም ሆነ ለሌላ ጉዳይ መነጋገር የሚቻለው በቀጥታ ሳይሆን በውጫሌ ውል መሠረት በኢጣሊያ መንግሥት አማካይነት መሆኑን የሚገልፅ ነበር። ይህንንም ደብዳቤ ቢሆን የጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት በቀጥታ ለምኒልክ አላኩም። ደብዳቤው የተላከው በኢጣሊያ መንግሥት አማካይነት ለምኒልክ እንዲደርስ ተብሎ ስለነበር ኢጣሊያኖች ተደስተው የበላይነታቸውን ለማሳወቅ በጀርመንኛ የተጻፈውን የንጉሠ ነገሥቱን ደብዳቤ በኢጣሊያንኛ ተርጉመው ወደ ምኒልክ ላኩት።

ወዲያውኑ ደግሞ የኤርፓ ኃያላን መንግሥታት የባርያ ንግድን ለማስቀረት በ1882 በብሩሴል ጉባኤ ባደረጉ ጊዜ የኢጣሊያ መንግሥት መልክተኛ “ኢትዮጵያ በኢጣሊያ መንግሥት ጥገኝነት ሥር ስለሆነች ዛሬ በጉባኤው ላይ የተገኘሁት የኢትዮጵያንም መንግሥት ወክሎ ነው” ብሎ ንግግር በማድረጉ ጉባኤው ለጥቂት ጊዜ ታወከ። የእንግሊዝና የጀርመን መልክተኞች የኢጣሊያው መንግሥት መልክተኛ ያደረገውን ንግግር ተስማምተውበት “ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ጥገኝነት ሥር ናት” በሚለው አቋም ረጉ። የጅቡቲ ቅኝ ግዛቱን ለማስፋት ምኞት የነበረው የፈረንሳይ መንግሥት መልክተኛ የመንግሥቱን አቋም ሲገልፅ “ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ጥገኝነት ሥርነች የሚለውን አባባል አልቀበልም” ብሎ አመለከተ። የሩሲያው መልክተኛም “አንድ ለብዙ ዘመን ነፃ ሆኖ በክርስቲያን ንጉሥ የሚገዛውን ነፃ አገር በጫና መያዝ ስለማይገባ የኢጣሊያኑ መልክተኛ የኢትዮጵያ ተወካይ ነኝ የሚሉትን ንግግር አንቀበልም” አሉ። የቱርክ መንግሥት ተወካይም በኢትዮጵያ ውስጥ ያለውን የመንግሥታቸውን የመስፋፋት ምኞት ስለሚያውቁ ለኢትዮጵያ አሳቢ መስለው የኢጣሊያኑን መልክተኛ ንግግር እንደሚቃወሙ ገለጡ። አስትሪያና የቤልጅግ መንግሥታት መልክተኞች ግን “በውጫሌው ውል መሠረት ለዚህ ጉባኤ የኢጣሊያ መንግሥት ለኢትዮጵያ ተወካይ ቢሆን አንቃወምም” በማለታቸው ጉዳዩ በድምፅ ብልጫ ተወስኖ ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ወክላች።

ይህን ሁሉ ጉዳይ ምኒልክ በወዳጆቻቸውም ከጠላት ወዳጆቻቸው ሁሉ ሰሙት። በዚያ በደካማ አቅማቸው ምንም ለማድረግ ስለማይችሉም ትርፋቸው ንዴት ብቻ ሆነ። ነገሩንም በሰላም መንገድ ለመጨረስ አስበው የተበላሸው የውጫሌ ውል እንዲሻሻል በማለት ለኢጣሊያው ንጉስ ለቀዳማዊ ኡምቤርቶ በመስከረም ወር 1883 ዓ.ም. የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉላቸው።

ለወዳጆችንና ወንድማችን ግርማዊ ንጉሠ ኡምቤርቶ ።
የኢጣሊያ ንጉሥ ።
ሰላም ለርስዎ ይሁን

በንግሤ ምክንያት ወዳጆች ለሆኑት የአውሮፓ መንግሥቶች ከንጉሠ ነገሥት ዙፋን ላይ መውጣቱን ባስታውቃቸው በመጣልኝ ምላሽ ውስጥ መንግሥቱን የሚያኮስስ ነገር አገኘሁበት ። የዚህ መሠረትም የሚገኘው ውጫሌ ላይ በሚያዝያ 25 ቀን 1881 ዓ ም በተደረገው ውል 17ኛው አንቀጽ ውስጥ ነው ። ይህን አንቀጽ ደህና አድርገን ከተመለከትነው በኋላ ፤ የአማርኛው ምንጭና የኢጣሊያን ኛው ትርጉም የማይገጣጠሙ መሆናቸውን አረጋገጥን ።

እኔ ለኢጣሊያ ስለወዳጅነት ብዬ ይህን ውል ስገባ ምሥጢራችን ተጠብቆ እንዲኖር ፤ ጉዳዮቻችንም እንዳይበላሹ በማለት በየውሮፓ ለሚሆኑ የንግድ ጉዳዮቻችን በወዳጅነት በኢጣሊያ ንጉሥ መንግሥት ረዳትነት ሊደረጉ የሚችሉ መሆኑን ተናገርኩ እንጂ ለዚህ የሚያስገድደኝ ውል አልገባሁም ።

ግርማዊ ንጉሥ አንድ የሌላ መንግሥት ጥገኛ ያልሆነ መንግሥት ነፃነቱን መንግሥት ረዳትነት በወዳጅነት ብቻ እንደሚፈልገው ይገባዎታል ። ከዚህም በቀር የውሉን 19ኛ አንቀጽ በሁለቱም ቋንቋዎች የቃሉ አሳብ የተስማማ እንደሆነ ብቻ ውልነታቸው የሚጸና መሆኑን የሚያመለክተውን ልብ አድርገው ይመልከቱት ።

በአማርኛ የተፃፈው 17ኛው አንቀጽ የሚለው ከሌሎች መንግሥቶች ጋር ለሚደረገው ጉዳይ በኢጣሊያ አማካይነት ላደርገው እንደምችል ይናገራል ። ነገር ግን ከአውሮፓ መንግሥቶች ሁሉ ጋር በማድርገው የንግድ ጉዳይ ሁሉ በኢጣሊያ አማካኝነት ላደርገው መፍቀዴን አይናገርም ።

ውሉን ለመጨረስ ከአንቶኔሊ ጋር ስንነጋገር እርሱን በምርጠየቅሁትና እንዲህ ብሎ መለሰልኝ ። ቢያሰኝም የእኛን አማካይነት ይቀበላሉ ። የተመቸ ሆኖ ባይታይም ግን ሊተዉት ይችላሉ አለኝ ። እኔም እንደዚህ አልኩት ። ይህ ጉዳይ የወዳጅነት ከሆነበት ጊዜ ጀምሮ ለምን ብዬ ጉዳዬን በሌላ በኩል ልፈጽም ። ግን እኔ በዚያ ጊዜ የተመቸኝን ከማድረግ የሚያግደኝ ውል አልገባሁም ። ዛሬም ቢሆን በእንዲህ ያለ ግዴታ የምገባ ሰው አይደለሁም ። እርስዎም እንደዚሁ ተቀበል አይሉኝም ።

አሁን እርስዎ ለወዳጅዎ ክብር ብለው በ17ኛው አንቀጽ የተደረገውን ስህተት እንዲቀና እንዲያስደርጉትና ይህን አንቀጽ ላስታወቋቸው መንግሥቶች ስህተቱን እንዲገልፁላቸው እመኛለሁ ።

ረጅም ዕድሜ እንዲሰጥዎና ወዳጅነታችን ከማናቸውም መታወክ እንዲጠበቅ እግዚአብሔርን እለምናለሁ።”

ምኒልክ ደብዳቤ መጻፍ እንጂ የጻፉትን ደብዳቤ ከኢትዮጵያውያን መላክ አይችሉም ነበር። ምክንያቱም የኢጣሊያ መንግሥት የምኒልክን ደብዳቤ ከኢትዮጵያ እንዳይወጣ ከፍተኛ ቁጥጥር በማድረግ እየያዘ ያስቀርባቸው ስለነበር ነው። ይህ ስለሆነ ምኒልክ በካይሮ ተቀማጭ የሆነ ፓሪሲስ የሚባል ግሪካዊ ወዳጅ አላቸው። ደብዳቤያቸውን ጽፈው ነጋዴ በሚመስሉ መልክተኞቻቸው ዘይላ ድረስ ይልኩና ከዘይላ በፖስታ ቤት በኩል ለፓሪሲስ ይላክል። ፓሪሲስም የምኒልክን ደብዳቤ በየአድራሻው ያደርስ ነበር።

ምኒልክ አሁን ያነበብነውን ደብዳቤ ለኢጣሊያው ንጉሠ ነገሥት ለኡምቤርቶ እንዲደርስ አደረጉ። የኢጣሊያ መንግሥት የምኒልክ አዝማሚያ አላምር ስላለው የውጫሌውን ውል ጉዳይ የጀመረውና ውል አስፈርሞ የጨረሰው ኮንት አንቶኔሊ ስለሆነ በጉዳዩ እንዲነጋገር ወደ አዲስ አበባ ተላከ።

አሁንም ቢሆን ኮንት አንቶኔሊ በዋና መልክተኝነት ተላክ እንጂ ሳሊምቢኒ ደግሞ የውጫሌን ውል ጉዳይ ባለበት እንዲያቆይ ታዞ ነበር። ስለዚህ ጉዳይ ሳሊምቢኒ በያዘው ማስታወሻ ላይ ሲጽፍ “... የኢጣሊያ መንግሥት አንድ ሺህ ብር ጉቦ ለግራዝማች ዮሴፍ ንጉሤ እንድሰጥና ዮሴፍም ምኒልክ የውጫሌን ውል እንዲቀበሉ እንዲያደርግ አድርግ ተብቼ አደረግሁ። ...” ይላል። ግራዝማች ዮሴፍ እንደ ሳሊምቢኒ አጻጻፍ ሺውን ብር ጉቦ ተቀብለው እንደሆነ ኢጣሊያኖችን አታለዋቸዋል። ምክንያቱም ሺህ ብራቸውን ተቀብለው የተገላቢጦሽ ምኒልክ በውጫሌ ውል መፍረስ እንዲጠኑ ይመክሩ ነበርና ነው።

ኢጣሊያኖች ጉቦ የሰጡት ወይም ለመስጠት የፈለጉት ለግራዝማች ዮሴፍ ብቻ አይደለም። ሩሲያዊው ሊዎንቲቭ በዚያን ጊዜ ለአጤ ምኒልክ የቅርብ ወዳጅና አማካሪ ስለነበር እሱንም አባብለውት ነበር። ሊዎንቲቭ ወዳገሩ ወደ ፔትሰበርግ ሄዶ በነበረ ጊዜ በዚያ ከኢጣሊያ አምባሳደር ጋር ተገናኙ። አምባሳደሩም “ይህ ከምኒልክ ጋር ጭቅጭቅ ያስነሳውን ነገር በሰላም እንዲጨረስ ብታደርግ፤ ሁለት ሚሊዮን ሩብል እንሰጥሃለን” ብሎ የኢጣሊያ አምባሳደር መለመኑን ሊዎንቲቭ ለልዑል ሉባኖቭ ገልጾላቸዋል። ይህንንም ታሪክ ራሱ ሊዎንቲቭ በጻፈው መጽሐፍ ውስጥ በሰፊው ጽፎታል። ወደ ኮንት አንቶኔሊ አመጣጥ እንመለስ።

ኮንት አንቶኒሊ ከምኒልክ ችሎት ቀርቦ “ኢጣሊያ 17ኛው አንቀጽ ተበላሽቷል ወይም ተሳስቷል የሚባለውን አትቀበልም ። በዚህም ጉዳይ ማንም ኃያል መንግሥት ሊያስገድዳት አይችልም ። ምክንያቱም ክብሯን የምትጠብቅ ታላቅ መንግሥት ናት” አላቸው ። ይህን በሚናገርበት ጊዜ እቴጌ ጣይቱ በዚያው በችሎቱ ላይ ስለነበሩ ወዲያውኑ የኮንት አንቶኒሊን ንግግር አቋርጠው “ያ አንቀጽ የሚለውን ነገር እኛም ለኃያላን መንግሥታት አሳውቀናል ። በአማርኛ ቋንቋ የተፃፈው ምን እንደሚልም ነግረናል ። እንደ እናንተ ሁሉ እኛም ክብራችንን እንጠብቃለን ። እናንተ የምትመኙት ኢትዮጵያ በእናንተ ሥልጣን ሥር እንድትሆን ነው ። ይህ ለምን ጊዜም የማይሆን ነገር ነው” አሉት ። አንቶኒሊም “... የተዋዋልነው ውል ለአምስት ዓመት ብቻ ነው ። አሁን ይኸው ካምስቱ ዓመት ሁለት አለፈ ። እንግዲህ ሶስት ዓመት ብቻ ነው የቀረንና ክፉም ጥሩም ሆነ ይኸው ውላችን እንዳለ ሶስት ዓመት ይለፍ” አለ ። አጤ ምኒልክ ግን “ነገሩ ሳይገባ እንዲህ ባንጉል እንኳን ሶስት ዓመት ፣ ሶስት ቀንም ቢሆን አያድርምና ይልቁንስ አሁን ቶሎ ይለቅ” ብለው ወጥረው ያዙት ።

ኮንት አንቶኒሊ እየደጋገመ “ላጭር ጊዜ ብለን አንጣላ ። አምስቱ ዓመት ሲያልቅ ውሉ እንደገና ይሻሻላል ስለሚል በውሉ መሠረት ያን ጊዜ አስፈላጊ ከሆነ ይህን አንቀጽ ልናሻሽለው እንችላለንና አሁን 17ኛው አንቀጽ አይነሣ ይቅር” አለ ። አስተርጓሚውም እቶ ዮሴፍ የልጥ ማረፊያው ነበሩና ነገሩን ባጭሩ አድርገው ሲተረጉሙ “17ኛው አንቀጽ አይነሣ ፣ ይቅር” ብለው ተረጉሙ ። አጤ ምኒልክ ይህን ቃል ሲሰሙ “እኔስ እስከዛሬ የተናገርሁት አሥራ ሰባተኛው ክፍል ያለው ቃል እንዲቀር አልነበረምን ። አሁንም እሺ ወዲያ ይቅር ይሰረዝ” አሉ ።

በዚህ አባባል ሁለቱም ወገኖች ተደሰቱ ። ጉዳዩም እንደገና እንዲፃፍ ተደርጎ ተፃፈ ። የተፃፈውም ጽሑፍ “17ኛው አንቀጽ ተሠርዟል” የሚል ነበር ። ይኸው ቃል ባማርኛ ብቻ በሁለት ወረቀት ተጽፎ አንዱ ለኮንት አንቶኒሊ ተሰጠው ። አንዱ ከምኒልክ ቤተ መንግሥት እንዲቀመጥ ተደረገ ። ኮንት አንቶኒሊም የተሰጠውን ወረቀት ይዞ እየተደሰተ ሄደ ። በማግሥቱ ኮንት አንቶኒሊ ያን ጽሑፍ ወደ ኢጣሊ ያንኛ ሲያስተረጉሙ “17ኛው ክፍል የነበረው ቃል ተሠርዟል ። ለመቼውም ተፍቋል” የሚል ሆኖ አገኘው ። በዚህም ጽሑፍ ደንግጦና ተናዶ ወደ ቤተ መንግሥት ሄደ ። ከዚያም ምኒልክና ጣይቱ ፣ መኳንንቱም ካሉበት እልፍኝ ገብቶ ለምን ተሠርዟል የሚል ቃል ተፃፈ? ብሎ ጠየቀ ። አጤ ምኒልክ “ሁለታችን ተነጋግረን አንተው ወደሀ የተጣፈ ነው እንጂ እኛ የጨመርንበትም የቀነስንበትም ነገር የለም ።”

አሉት ። አንቶኔሊም “ለጊዜው አሁን አይነሳ አልኩ እንጂ ጨርሶ ይሰረዝ አላልኩም” አለ ። አጤ ምኒልክም “ባስተርጓሚ በነገርከን ቃል መሠረት የተጣፈ ነው ። አሁን ለምንድነው የጸጸተህ?” ሲሉት ኮንት አንቶኔሊ ባስተርጓሚው የሴፍ ላይ አፍጥሞ “ይሄን ሁሉ ነገር የምታበላሽ አንተ ነህ ። ቀጣፊ” ብሎ ተሳደበ ።

ኮንቲ አንቶኔሊ የሴፍን ሲቆጣ የሰሙት ጣይቱ “አጥፍቶስ ቢሆን እሽከራችንን በሚገባ እኛ እንቆጣለን እንጂ አንተ እንዲህ አላግባብ በኛ ፊት አሽከራችንን መሳደብ አይገባም” አሉት ። ኮንት አንቶኔሊም አፍሮ ይቅርታ ጠየቀ ። እቴጌ ጣይቱም “በውጫሌው የተዋዋልንበት ወረቀትም ቢሆን ፣ ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ውስጥ ታድራለች የሚል ቃል ታማርኛው አይገኝበትም ። እንዲህ ያለ ቃል ተጽፎበታል የምትል እንደሆነ ተሆነልህ አሳየን ። በትላንትናውም ነገር የሆነ እንደሆነ አንተው ወደህ የአሥራ ሰባተኛ ክፍል ነገር ይቅር አይነሳ ብትል ይኸው ተጣፈ ። አሁን ለምን ነው መጠጠትህ ። ከመጀመሪያው እስከ መጨረሻው ድረስ ጃንሆይ ከተናገሩት ሁሉ አንድም ቃል አልተዛባም ፣ አልተዛነፈም” ብለው ተናገሩት ።

አንቶኔሊም ውጫሌ የተዋዋልንበት ወረቀት በፈረንሣይ ቋንቋ የተጣፈው ይታይልኝ ብሎ አመለከተ ። እቴጌ ጣይቱም “እኛ እምና ውቀው በአማርኛ የተጣፈውን ነው እንጂ የፈረንጅ ቋንቋ አናውቅም ። አንተ ግን የኛን ቋንቋ ታውቃለህና ባማርኛ የተጣፈውን እየው” አሉት ። ከዚህ በኋላ ኮንት አንቶኔሊ ተናዶ ያን ትናንት የተጣፈውን ወረቀት ቀዳዶ ጥሎ ውሉን የኢጣሊያ መንግሥት በጦር ኃይል እንደሚያስከብር ተናገረ ። ይህን የሰሙት እቴጌ ጣይቱም ስቀው “የዛሬ ሣምንት አድርገው ። በዚህ የሚደነግጥልህ የለም ። ሂድ የፎክሮክበትን አድርግ ። እኛም የመጣውን እናነሳለን ። እግሩን ለጠጦር ፣ ደረቱን ለጦር ሰጥቶ አገሩን የማያድን ሰው በዚህ የሌለ አይም ሰልህ ። የገዛ ደሙን ገብሮ ለገዛ አገሩ መሞት ጌጥ ነው እንጂ ሞት አይባልም ። አሁንም ሂድ ፣ አይምሽብህ ፣ የፎክሮክበትን በፈቀድህ ጊዜ አድርገው ። እኛም ከዚህ እንቆይሃለን ።” አሉት ።

ሳሊምቢኒ በያዘው ማስታወሻ 23 ዲሴምበር 1890 በሚለው ላይ አንቶኔሊ የውሉን ማሻሻያ ቀድሶ በጣለው ጊዜ እቴጌ ጣይቱ “... እኔ ሴት ነኝ ። ጦርነት አልወድም ። ግን እንዲህ መሳየን ውል ከመቀበል ጦርነት እመርጣለሁ አሉ ። ...” ሲል ጽፍዋል ።

ትራቢርሲ ደግሞ የዕለቱን ሁኔታ እየመዘገበ ለኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ያስተላልፍ ነበር ። አገስት 26 እና 29 ቀን በጣፈው “... ምኒልክ የአስተርጓሚውን መሰደብና የደብዳቤውን ከፊታቸው

አንቶኔሊ ከሰብሰባው ሲወጣ ምኒልክ ለጋሲዮኑ ድረስ የሚሄድ በት በቅሎ ስጦት ብለው ተሰጠው። አንቶኔሊ በቅሎ ለሰጠው አሽ ከር አንድ መቶ ብር ሰጠ። አሽከሩም የተሰጠውን ብር ይዞ አዳራሽ ገብቶ ለምኒልክ ነገረ ። ራስ መከፋፈልን ከዚያው ነበሩና “ጉርሻ ከሆነ ይበሃል። ጃንሆይ ለሰጡት በቅሎ ዋጋ ከሆነም ያንሳልና ይመለስ” አሉ። ምኒልክም ስቀው ለአሽከሩ “ጉርሻ ነውና ውሰደው” አሉት።

ከዚህ በኋላ በጉዳዩ የተናደዱት አጤ ምኒልክ የውጫሌውን ውል በተዋዋሉ በ4ኛው ዓመት ለኤፒፕ ኃያላን መንግሥታት ሁሉ አድራሻው እየተለዋወጠ ቃሉ አንድ ዓይነት የሆነውን የውጫሌን ውል ያፈረሱበትን ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ጻፉ።

— 149 —

[illegible]

ይህ የምኒልክ ደብዳቤ የደረሳቸው ነገሥታትና መንግሥታት ሁሉ በሁለት በኩል ተከፈሉ ። ኢትዮጵያን በቅኝ ግዛት ለመያዝ ሐሳብ የሌላቸውም ሆኑ ያላቸው መንግሥታት ኢጣሊያ ባላት ኃይል ኢትዮጵያን እንደምትገርሳት አሰቡ ። አዘኑ ። የቅኝ ገዢነት ምኞት የነበራቸው ያዘኑበት ዋናው ምክንያት ኢጣሊያ ከሁሉም ቀድሞ ኢትዮጵያን ለመያዝ የሚያስችላት መንገድ ስለተጠረገላት ነበር ። የምኒልክ ወዳጅ የነበሩ መንግሥታት ግን ኢጣሊያ ኢትዮጵያን በቀላሉ መያዝ እንደ ምትችል አወቁ ። ምናልባትም የኢትዮጵያን መንግሥት ባለበት ሁኔታ ማለት ባገሩ ሰው የውስጥ አስተዳደሩን እየመራ እንዲቆይ ለማድረግ የተሻለው ዘዴ ፣ ኢትዮጵያ የኢጣሊያን ጥገኝነት ተቀብላ በውጫ ሌው ውል እንድትረጋ የሚያስፈልግ መሆኑ ተሰማቸው ። ይህንኑም በመግለፅ የእንግሊዝ መንግሥት ከኢጣሊያ መንግሥት ጋር በተዋዋሉት ኮንቬንሽን አፍ ሮም በተባለው ውል መሠረት ኢትዮጵያ የኢጣሊያ ጥገኛ መሆንዋን አውቆ ስለነበር የእንግሊዝ ንግሥት ቪክቶሪያ ለምኒልክ በጻፉት ደብዳቤ በኢጣሊያ ጥገኝነት ሥር እንዲቆዩና ለኢትዮጵያም የሚሻለው ዘዴ ይሄው መሆኑን ገለጡላቸው ።

የጀርመን ንጉሠ ነገሥት ደግሞ በኢጣሊያ ጥገኝነት ሥር መቆየቱ ለኢትዮጵያ የሚበጅ መሆኑን በመግለጥ ነገሩን እንደገና እንዲያስቡበት የሚመክር ደብዳቤ ለምኒልክ ጣፋላቸው ምኒልክም ደብዳቤዎቹን ሁሉ አጣርተው ከመረመሩ በኋላ አሁንም እንደገና ቃሉ አንድ ዓይነት የሆነውን አድራሻውንና ማዕረጉን ብቻ እየለዋወጡ ለእንግሊዝ ንግሥት ቪክቶሪያና ለጀርመን ንጉሠ ነገሥት ከዚህ ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ላኩ ።

እጅግ በጥሩ ደከመንበት፡፡ መገም፡ እኛ፡ ብንበረታ፡ የኢጣሊያ፡
መገንጣላት፡ እውነተኛው ሃ፡ የሚገባንን፡ ጭከታችንን፡ እልሳማ
ም፡ አሉን፡፡ ደግሞ፡ ፪ኛ፡ በዚህ፡ ውል፡ ሁለታችን፡ ተሰማምተን፡ በ
እቅድ ያለን፡ በኢጣሊያ፡ መገንጣላት፡ ማኾል፡ ያለውን፡ ድምብር፡
ወሰነን፡ ነበር፡፡ ነገር፡ ግን፡ መገም፡ ብንጮህ፡ ውልም፡ ብናደርግ፡
የኢጣሊያ፡ መገንጣላት፡ ወታደሮች፡ ድምብሩን፡ እልፈው፡ እያሉ
እገር፡ ያዙ፡፡ እንደ፡ የወሮጋ፡ ልማድ፡ በነገሥታቱ፡ ሁሉ፡ ማኾል፡
ያለውን፡ ሕግ፡ ከፍርሰው፡ ይምብር፡ ኢንዲካለል፡ የለክነውን፡
መልክተኞችን፡ አስረው፡ አዋረደት፡፡ ይህ፡ ብቻ፡ ውሉን፡ ለማፋ
ረስ፡ ይበዛል፡ ነበር፡፡ ነገር፡ ግን፡ እኛ፡ ቀንግላለን፡ ይሻላል፡ ብለን፡
ቻልን፡፡ ደግሞ፡ ፫ኛ፡ በዚህ፡ ውል፡ ያለውን፡ ክፍል፡ ሁሉ፡ ቀተው፡
መጥዋም፡ አስመራም፡ ላይ፡ አለፍርድ፡ ያለቀቀ፡ ዜጎች፡ የወሮ
ጋ፡ ሁሉ፡ ያውቃሉ፡፡ ከዚህም፡ ሌላ፡ በዚህ፡ ደብዳቤ፡ ያልተጻፈ፡ በዚ
ህ፡ ውል፡ ውስጥ፡ ያለ፡ ብዙ፡ ክፍል፡ ረረሰብናል፡፡ ፬ኛው፡ የኢጣ
ሊያ፡ ደጃዝማችች፡ ከኒ፡ ጋራ፡ ሳይሆን፡ ሳይሆን፡ ሳይሆን፡ ሳይሆን፡
ሰላሚ፡ በኩል፡ ካሉት፡ ሹማምቶች፡ ጋራ፡ ለመዋዋል፡ ሞከሩ፡፡
ሰላሚ፡ ሁሉ፡ ምክንያት፡ ይህም፡ ውል፡ ሁለቱን፡ ሕዝብ፡ ማፋ
ተሩ፡ ቀርቶ፡ ዘወትር፡ የጠብቀውን፡ መሆኑን፡ ብናይ፡ ደግሞ፡
የኢጣሊያ፡ መገንጣላት፡ በመጠንቀቅ፡ ይህን፡ ውል፡ ያዙ፡ እያሉ፡ እ
ችን፡ ያስቸግራሉ፡፡ እነዚያ፡ ግን፡ ኢንጂነርነት፡ ተጠንቅቀው፡ ውሉን፡ ይ
ጸዙት፡፡ ውል፡ ያለን፡ አስሰመሰሉትም፡፡ ይህን፡ ሁሉ፡ ብናይ፡ ው
ሉን፡ ለማፋረስ፡ ጭከንበት፡፡ በነገሥታታችን፡ ሁሉ፡ አስታወቅን፡፡
ከየወሮጋም፡ ፍርድ፡ እንደናገሩ፡ ገና፡ ተሰፋ፡ አለን፡፡ ለዚህም፡
ነገር፡ የከበሩ፡ ገጽሠ፡ ነገሥታችን፡ እናምን፡ ይህ ሁሉ፡፡ ከኢጣሊያ
ም፡ መገንጣላት፡ ጋራ፡ ክፍቅር፡ በቀር፡ ጦርነት፡ አለመለጋታችን፡
በርግጥ፡ እንገረዋታለን፡ ይመኑን፡፡ ነገር፡ ግን፡ ነፃነታችንን፡ ለመጠበ
ቅ፡ ጭከንበታልን፡ ይህንም፡ ነፃነት፡ ለመጠበቅ፡ ከብዙ፡ ዘመን፡ ዝ
መሮ፡ ኢጣሊያ፡ ብሔር፡ እንደረዳው፡ እኛንም፡ ከኢንግሊዝ፡ ወደህ፡ እን
ደረገን፡ እንጠረጥረዋለን፡፡ የኢውሮፓ፡ ነገሥታት፡ ሁሉ፡ ጥፋረታ፡
መረቀቅ፡ መልካም፡ ሥራታችን፡ ብልህነት፡ ኢንጂነርነት፡ መረሰንታቸውን፡
እናውቃለን፡፡ እኛም፡ ይህንን፡ መልካም፡ ሥራ፡ ለማቀናቀት፡ ገንብተን፡ የ
መጡትን፡ የዢግራፊያ፡ መገንጣሪያችን፡ በሚገባ፡ ሸንገን፡፡ የዋውሮጋ፡ ነ
ጋደዎችም፡ እስላምታት፡ እንደነገሩ፡ መገንጣት፡ አቀናን፡ በብዙ፡ ያረ
መኒ፡ ከገር፡ የከርሰቲያን፡ ሃይማኖት፡ እናስረዳለን፡ ብለን፡ የወታደሮ
ቶችን፡ ደም፡ አረሰንበት፡፡ ከየወሮጋ፡ ነገሥታት፡ ጋራ፡ ተዋውለ

ገ፡ ፀምገ ወዳተ፡ ሃይማኖት፡ ጠላት፡ ደርሱሽ፡ ሰማጥፋት ተሰፋ፡
 አድርገ፡ ነበር። በመገሃሥታችን፡ ሁሉ፡ ብዙ፡ ጸጠ፡ የኖረ፡ ል
 ማድ፡ ተተ፡ የባረደ፡ ገግድ፡ አሰከልክሰናል። ይህ፡ ሁሉ፡ ማድረግ
 ቸ፡ የውርጥ፡ አፍረቃ፡ ያሰበቀው፡ ወልካሞ፡ ፍቅድ፡ ሰማሰፈጸ
 ም፡ ብለ፡ ነው። አገረቸንም፡ የመልካም፡ ሥረት፡ የተርፍ፡ ጥቀ
 ም፡ እንደያገላ፡ ነው። ኦስከዛረ፡ ያረሰ፡ የውርጥ፡ እምነት
 ወዳጅ፡ አድርገ፡ የኖርኛውን፡ ክእንግዲህ፡ ወዲህ የነፃነታች
 ንንየ፡ የተረቸችን፡ በየውርጥ፡ ጠላት፡ አጥጥባለች። እንዲህ ከ
 አው፡ አሳብ፡ እግዚአብሔር፡ ያውጣንና፡ ላገርዎ፡ ደሃገነተኛለን
 ጉሠ፡ ነገሥት፡ ጡና፡ የምለምነው፡ ደሉት፡ እግዚአብሔር፡ እን
 ደሰማች፡ ተሰፋ፡ አድርጎአለሁ።
 በተከማሥ፡ ባሉ ፋ፡ ጸደሰ፡ አበባ፡ ከተማ፡ ተጻፈ፡
 ባ፡ ጸደቀ፡ ምሕረቱ፡

ምኒልክ ከየነገሥታቱ የሚደርሷቸው ደብዳቤዎች ሁሉ ለኢጣሊያ መንግሥት የሚያግዙና ኢትዮጵያ በኢጣሊያ ሥር ትተዳደር እያሉ የሚመክሩዋቸው በመሆናቸው ተበሳጩ። ኤሮፓም ባንድነት ተባብሮ ኢትዮጵያን ለመውጋት እንደሚነሳ ገባቸው። በዚህ ምክንያት “... በአገሬ በኢትዮጵያ የሚኖሩ ኢጣሊያኖች ሁሉ እየወጡ ካገሬ ይሂዱ። ...” ብለው ለየመኳንንቶቻቸው ሁሉ አሳወቁ። ለኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴርም “... ወደፊት ማንኛውም የኢጣሊያ ሰው ወደአግ ገሬ እንዳይመጣብኝ ይሁን...” ብለው በደብዳቤ ገለጹ።

የኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የዳግማዊ አጤ ምኒልክ ደብዳቤ እንደደረሰው ነገሩ በሙሉ መበለሻሸቱ ስለገባው ስለዚህ ስለውጫሌ ውል እንዲነጋገር ዶክተር ትራቨርሲን ሁለት ሚሊዮን ጥይት ገፀ በረከት አስይዞ እንደገና ወደ ኢትዮጵያ ላከው። አጤ ምኒልክም ከዶክተር ትራቨርሲ ጋር በተገናኙ ጊዜ “... እኔ በማናቸውም ቢሆን ከኢጣሊያ መንግሥት ጋር የጀመርሁትን ወዳጅነት ለመተው አሳብ አልነበረኝም። እናንተ ግን አሳባችሁ ሁሉ ለጠብ እንጂ ለፍቅር አለመሆኑን ሥራችሁ ይመሰክራል።

“የሠራችሁትም አድራጎት መጀመሪያ ስለወሰን ነገር በውጫሌ ውል በ3ኛው ክፍል የተጻፈውን ከኮንት አንቀጽሊ ጋር ተስማምተን ካደሰነው በኋላ የታደሰውን ውል አፍርሳችሁ እስከ መረብና እስከ ሙና እስከ በለሳም መጥታችሁ ሰንደቅ ዓላማ ችሁን አቆማችሁ ።

“ሁለተኛም ፡ በዚያው በውጫሌ ውል በ17ኛው ክፍል የተጻፈውን እንለውጣለን ካላችሁ በኋላ ምክንያት እያበዛችሁ ነገ ከነገ ወዲያ እያላችሁ እስካሁን አቆያችሁት ።

“ሶስተኛም ፡ ከሁሉ የሚብስና የሚከፋ ነገር ጀኔራል ጋንዶልፊ እኔን ለማሳዘን ሲል ወደ መረብ ወጥቶ እኔ ሳልሰማ ከራስ መን ገሻ ጋር የወዳጅነት ውል ተዋዋለ ። ይህም የጠላትነት እንጂ የወዳጅነት ሥራ አለመሆኑ የታወቀ ነው ። . . . .” በማለት ነገሩት ። በመጨረሻውም “ . . . . ከኢጣሊያ አገር ድረስ የመጣኸውን ጥይት አልቀበልም ብዬ ብመልሰው ግርማዊ የኢጣሊያ ንጉሥ ወዳጅነታቸውን የጠላሁ መስሏቸው እንዳያዝነብኝ ስል ተቀብያለሁ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ” ብለው አሰናበቱት ።

በዚህ መሀል በ1887 ዓ.ም. በጀኔራል ኦሬሮ የሚመራው የኢጣሊያ ጦር አድዋ ገብቶ አገሩን ያዘ ። አዲግራትና መቀሌም መጋቢት 16 ቀን ተያዙ ። እስከ አክሱም ዘልቆም ለሕዝቡ ልብስና ማባባያ በመስጠት “ከምኒልክ አገዛዝ ነፃ ላወጣችሁ ነው” እያለ ይሰብክ ጀመር ። አጤ ምኒልክም ይህን ነገር ወደ ኢጣሊያው ንጉሥ ቢያስታውቁ ነገሩ የተፈፀመው በስህተት ነው የሚል የውሸት መልስ አገኙ ። በስህተትም ቢሆን አገር መያዝ እንደማይገባ የሚገልጽ ለሁለተኛ ጊዜ ለዋናው ጦር አዛዥ ለጀኔራል ባራቴሪ ደብዳቤ ፃፉ ።

ይድረስ ከጀኔራል ባራቴሪ

በ፲፰፻፹፬ የተፃፈ ደብዳቤ ደረሰልኝ ። እኔም በጥር በ፳ ቀን በ፲፰፻፹፯ የላኩልህ ደብዳቤ ደርሶህ ይሆናል ብዬ ተስፋ አለኝ ። በዚህ ደብዳቤ እንዳየኸው ራስ መንገሻና እናንተ መዋጋታችሁ በመሳሳት እንደሆነ እወቀው ። እኔ ከጐረቤቶቼ ጋር በፍቅርና በሰላም መኖር እንድፈልግ በጣም ታውቃለህ ። ነገር ግን አንተ በመዝናኛ መሪያ ተቀድመህ ወተህ ከሰው ከተማ መግባትህ ጥቃት አይሆንምን ። ራስ መንገሻ አጥፍቶ ተገኝቶ እንደሆነ ወደኔ መላክ ነበር እንጂ ጦር ይዘህ አድዋ ድረስ መምጣት አይገባም ነበር ። አሁንም በትግሬ መሬት ላሉት ለኔ ሹማ ምንቶች ለራስ መንገሻ እንዲህ ያለ ጦርነት ሁለተኛ እንዳያነሱ ልኬ

አለሁ ። ለንጉሥ ኡምቤርቶም ምጥዋ ያሉትን ሹማምንቶችን ይቆጡልኝ ብዬ ልኬባቸዋለሁ ። አሁንም ይህን በመሳሳት የተደረገውን ጠብ በሥራት ለማስማማት አይቸግረንም ብዬ ተስፋ አለኝ ።

በመጋቢት በ፳ ቀን ፲፰፻፹፯ ዓ.ም አዲስ አበባ ተፃፈ ።

የምኒልክ ወዳጅና ረዳት የነበሩት የሩሲያው ንጉሠ ነገሥት ሞተው ስለነበረም ምኒልክ በኃዘን ላይ ኃዘን ተጨመረባቸው ። ወዲያውኑም ከአዲሱ የሩሲያ ንጉሠ ነገሥት የተላኩ መልክተኞች ወደ ኢትዮጵያ መጡ ። መልክተኞቹ ከአዲሱ ንጉሠ ነገሥት የተላኩትን መልክት አድርሰው ወደ አገራቸው በሚመለሱበት ጊዜ ዳግማዊ ምኒልክ ለአዲሱ ለሩሲያ ንጉሠ ነገሥት የደረሰባቸውን በደል የሚዘረዝር ደብዳቤ ጥፈው ስጦታም ጨምረው በፊታውራሪ ዳምጠው የሚመራ ቀኛዝማች ገነሜ ፡ መምህር ገብረ እግዚአብሔርና ሌሎችም ሰዎች ያሉበት የመልክተኞች ቡድን ወደ ሞስኮ ላኩ ። ምኒልክ ለአዲሱ የሩሲያ ንጉሠ ነገሥት የጻፉት ደብዳቤ የሚከተለው ነው ።

ይድረስ ፡ ወደከበሩ ፡ ወደታፈሩ ፡ ከፍ ያሉ ቄሳር የመስኮብ ንጉሠ ነገሥት ዳግማዊ ኒኮላዎስ ።

ሰላም ለርሶ ይሁን ። የመስኮብ መንግሥትና የኢትዮጵያ መንግሥት በሃይማኖት ፡ በፍቅር ተስማምቶ የኖረ መንግሥት ስለሆነ ከዚህ ቀደም በኢትዮጵያ መንግሥትና በኢጣሊያ መንግሥት የተደረገውን ውል መፍረሱን ለከበሩ ላረፉት አባትዎ ልኬ ነበር ። መላኬም የርስዎ መንግሥት የክርስቲያን ነፃነት እንዲወድባቸው ፡ የኢትዮጵያን መንግሥት ከጥንት የነበረ ፡ ራሱን የቻለ ፡ ባለነፃ መንግሥት መሆኑን ያውቃሉና ከኤሮፓ ነገሥታት ጋር በፍቅር መኖር እንጂ የማንም ጥግነት አልፈልግም ስል ላክሁ ። እኔ እስካሁን ድረስ በመልካም ሥራትና በመልካም ሃይማኖት እንደሚኖሩ የክርስቲያን ነገሥታት አገሬን እየጠበቅሁ አረመኔውን እያቀናሁ በሰላም በፍቅር ከኤሮፓ ነገሥታት ጋር ልኑር ብል የኢጣሊያ መንግሥት እኔ ስዘምት እያሰለሉ በኋላዬ ብዙ ግፍ ይሠሩብኝ ጀመር ። ይህ የተደረገውን ግፍ ለወዳጄ ለፈረንሲስ መንግሥት እንዳስታወቅሁ ለርሶም ለወዳጄ ማስታወቅ ይገባል ብዬ ላኩብዎ ።

በግዛቴ በደቡብ በኩል ጉዳይ አግኝቶኝ ስዘምት አስቀድሞ የትግሬ ገዥ ራስ መንገሻ ከኢጣሊያ ጦር ጋር ወደ ደርቡሽ ልዝመት ይፍቀዱልኝ ብሎ ቢልክብኝ ክርስቲያን ለመርዳት ከሆነ ብዬ እሺ አልኩት ። የኢጣሊያ ሹማምንት እንደሚሠሩብኝ ተንኮል ቢሆንፈቃድ

መስጠት አይገባኝም ነበር ። እነዚያ ግን ከከተማ መራቁን ፣ መዝሙሩን በሰሙ ጊዜ ጦር አስከትተው አድዋን ትልቁን ከተማ ዘረፉት ። ስለዚህ የክርስቲያን ደም አለውል ፈሰሰ ። ፊትም አለውል በተያዘው አገሬ ለኤፎፓ ነገሥታት እያሰማሁ መኖሬን ሰምተውታል ። ይህ የተደረገ ግፍ በክርስቲያኖች ፣ በብልሃተኞች ሕዝብ መካከል የሚደረግ አይደለም ።

የራስ መንገሻ ሠራዊት ግን ይህን ግፍ ባየ ጊዜ ያለመጠን ተቆጭቶ የማይታገድ ቢሆን ከኢጣሊያኖች ጦር ጋራ ተዋጉ ። ይህ ጦር ነት እርግጥ መሆኑን ማወቁ ከዘመቻ ተመልሼ ከተማዬ ስገባ ከጄኔራል ባራቲየሪ የተላከ ደብዳቤ ቢደርስልኝ ነው ። በዚህ ደብዳቤ ጀኔራል ባራቲየሪ ይህ ነገር ካለመስማማትና ከመሳሳት የተነሣ ነገር ነው እንጂ ኢጣሊያንና ኢትዮጵያን በጭርስ የሚያጣላ ነገር የለበትም እያለ ያመካኛል ። እኔ ግን እርቅና ሰላም ስለወደድሁ ይህን የምከንያት ቃል በትእግስት እንደ እውነት ተቀበልኩ ። ዳሩ ግን ያገሬን አንድነትና ነፃነት ለመጉዳት ዘወትር የኢጣሊያ መንግሥት ሹሞች የሚሠሩትን የተንኮል ሥራ መርሳት አልችልም ። ይህን ሁሉ ለርስዎ ማሳየቴ ቅንነትዎንና ወዳጅነታችንን አይቼ የክርስቲያን ደም አለውል ፈሷልና በቅንነትዎ ይመልከቱት ።

እነዚህ ሰዎች በያለበት የሚሠሩብኝ የተንኮል ሥራ ከልክ አልፎ ድንገት ከጦርነት ያደረሰኝ እንደሆነ ፣ የኢፎፓ ነገሥታት ሁሉ ይልቁንም ወዳጆቹ ሁሉ መዋጋቴ ስለ አባቶቼ ርስትና ስለመንግሥቴ ነፃነት መሆኑን እወቁት ። ዳሩ ግን እኔም ከዚህ የምደርሰው የእርቅን ነገር ሁሉ ፈትኜ ሳበቃ ነው ። እናንተም ስለ ክርስቲያን እርቅና ሥራት ፣ ስለወዳጅነትም ፍቅር አግዙኝ ። ፍርዳችሁን እንጠብቃለን ።

በመጋቢት በ፩ ቀን በ፲፰፻፹፯ ዓ.ም. አዲስ አበባ ተፃፈ ።

ኢጣሊያኖች አድዋንና አክሱምን እንደያዙ ወዲያው እየገፉ አጋሜንና እንደርታን አምባላጌን ሁሉ ያዙ ። ምንም እንኳን በአገሪቱ ላይ አምስት ዓመት የቆየ ከባድ ረሃብ የደረሰ ቢሆንም ያንኑ ረሃብተኛ ሕዝብ ለማዝመት ምኒልክ ቀጥሎ ያለውን የከተት አዋጅ አወጁ ።

“እግዚአብሔር በቸርነቱ እስካሁን ጠላት አጥፍቶ አገር አስፍቶ አኖረኝ ። እኔም እስካሁን በእግዚአብሔር ቸርነት ገዛሁ ። እንግዲህ ብሞትም ሞት የሁሉ ነውና ስለኔ ሞት አላዝንም ። ደግሞ እግዚአብሔር አሳፍሮኝ አያውቅም ። እንግዲህም ያሳፍረኛል ብዬ አልጠራጠርም ።

ԱՐԻՄ

ԽՅԻՆԻ

ԳԱՐՈՆԻ

Nel disegno che riproduciamo, la scena della
rottura diplomatica tra il conte Antonelli e Me-
nellé, così come la narra il cronista etiopico Ale-
work. In realtà la vicenda fu un poco diversa.
(Diz. di W. Minis)

“አሁንም አገር የሚያጠፋ፡ ሃይማኖት የሚለውጥ ጠላት፡ እግ ዚአብሔር የወሰነልንን የባህር በር አልፎ መጥቷልና እኔም ያገራን ከብት ማለቅ፡ የሰዉን መድከም አይቼ እስካሁን ዝም ብለው ደግሞ እያለፈ እንደ ፍልፈል መሬት ይቆፍር ጀመር ።

“አሁን ግን በእግዚአብሔር ረዳትነት አገራን አሳልፌ አልሰጠውም ። ያገራ ሰው፤ ካሁን ቀደም የበደልሁህ አይመስለኝም ። አንተም እስካሁን አላስቀየምኸኝም ። ጉልበት ያለህ በጉልበትህ እርዳኝ ። ጉልበት የሌለህ ለልጅህ፡ ለምሽትህ፡ ለሃይማኖትህ ስትል በሀዘን እርዳኝ ። ወስልተህ የቀረህ ግን ኋላ ትጣላኛለህ ። አልተውህም ። ማርያምን ለዚህ አማላጅ የለኝም ። ዘመቻዬ በጥቅምት ነውና የሸዋ ሰው እስከ ጥቅምት እኩሌታ ድረስ ወረዶሉ ከተህ ላግኝህ”

በአዋጁ ላይ እንደምንመለከተው አጤ ምኒልክ ላገራቸው ለኢትዮጵያ አንድነትና ነፃነት ሲሉ በጦር ሜዳ ለመሞትም ቢሆን ቁርጠኛ መሆናቸውን ያስረዳል ። ሌላው ነገር ደግሞ የኢትዮጵያ የግዛት ወሰን በባህር የተከለለ እንደሆነም ይናገራል ።

የአድዋ ጦርነት

“....በጥጋባቸው አድዋ ላይ ተዋግተው ድል ሆኑ ። እኔ ግን በድንቁርናቸው ብዛት የእነዚያን ሁሉ ክርስቲያን ደም በከንቱ መፍሰሱን እያየሁ ድል አረግኳቸው ብዬ ደስ አይለኝም...” ምኒልክ ለሙሴ ሽፍኔ መጋቢት 23 ቀን 1888 ዓ.ም. ከፃፉት ደብዳቤ ።

“....ሃያ ሺህ ያህል ወታደሮች ያሉበት የኤሮፓ ጦር በአፍሪካ ሰዎች ለመጀመሪያ ጊዜ ተሸነፈ ። በኔ እምነት መሠረት በዘመናችን ታሪክ ውስጥ እንደ አድዋው ያለ ጦርነት የለም ። በእልቂቱ በኩል 25.000 ሰዎች በአንድ ቀን ጀምበር የሞቱበትና የቆሰሉበት ነው ። ፖለቲካና ታሪክ አበቃ ። በአፍሪካ ውስጥ ታላቅ የተወላጀች ኃይል መነሳቱ ታወቀ ። የአፍሪካ ተወላጆች ታሪክ ተለወጠ ። ጥቁር ዓለም በኤሮፓውያን ላይ ሲያምፅና ሲያሸንፍ የመጀመሪያው መሆኑ ነው ። አበሾች አደገኛ ሕዝቦች መሆናቸው ከአሪት ዘፍጥረት ጀምሮ ተጽፎ ላቸዋል ። የኛ ዓለም ገና ቶር እና ኦዲዮን በሚባሉ አማልክት ሲያመልክ በነበረበት ጊዜ አበሾች የክርስትናን ሃይማኖት የተቀበሉ ናቸው ።.... አሁን የሁሉንም ፍላጎት አድዋ ዘጋው...” ቤርክሌይ ።

ወደ አድዋ የዘመተው የኢትዮጵያ ጦር ብዛቱ በትክክል አይታወቅም ። ብዙ ታሪክ ፀሐፊዎችም የፃፉት የተለያዩ ቁጥር ነው ። ቶኪ የተባለው ፀሐፊ የኢትዮጵያ ወታደር ከ70.000 እስከ 80.000 ይደርሳል ይልና ከነዚህ ውስጥ ጠመንጃ ያላቸው 25.000 ሰዎች ናቸው ብሏል ። አንቶኒሊ ደግሞ ከ110.000 እስከ 120.000 ነው ሲል ባራቲየሪ እንደፃፈው ደግሞ ከ75.000 እስከ 80.000 ይደርሳል ብሏል ። ኢልግ 150.000 ነው ሲል ዌልቤ ደግሞ በምኒልክ ጥሪ የተሰበሰበው 200.000 ሰው ነው ይልና “ይህ ሠራዊት በሙሉ ከጦርነቱ ቦታ አልደረሰም ። ሠራዊቱ በከፊል ገና በጉዞ ላይ እንዳለ ጦርነቱ አለቀ” ይላል ። ዌልዴ የተባለው ፀሐፊ ደግሞ 120.000 ኢትዮጵያውያን በጦርነቱ ተካፍለዋል ሲል የምኒልክ መድፍ አስተኳሽ የነበረው ፈረንሣዊው ካፒቴን ክሎቴቱ 150.000 እንሆናለን ሲል ጽፏል ።

የኢትዮጵያ ወታደሮች አሰልጣኝ የነበረው ሊዮንቴፍ 107.000 ወታደሮች ነበሩ ይላል ። በርከት ያሉ ፀሀፊዎች የተስማሙበት የዘማቹ ዝርዝር ግን የሚከተለው ነው ።

አጤ ምኒልክ	30.000	እግረኛ	12.000	ፈረሰኛ
እቴጌ ጣይቱ	3.000	”	6.000	”
ራስ መኰንን	15 000	”		
ራስ መንገሻ የሐንስ	12.000	”		
ራስ ሚካኤል	6.000	”	10.000	ፈረሰኛ
ራስ አሉላ	3.000	”		
ራስ መንገሻ አቲከም	6.000	”		
ራስ ወሌ	10.000	”		
ራስ ወልደ ጊዮርጊስ	8.000	”		
አዛዥ ወልደ ጣዲቅ	3.000	”		
ደጃች ተስማ ናደው	4.000	”		
ራስ ዳርጌ ፣ ግራዝማች በንቲና ቀኛዝማች መኰንን	20.000	እግረኛ		
ወታደሮች አሰልፈው ነበር ።				

በኢጣሊያ በኩል የቅኝ ግዛት ወታደር ሳይጨምር 17.000 ኢጣሊያውያን ከ56 መድፎች ጋር ተሰልፈው ነበር ። በኢጣሊያ በኩል የተሰለፈው ወታደር እጅግ ዘመናዊ የሆነና የሰለጠነ ወታደር ነበር ። የኢትዮጵያኑን ቁጥር ያበዛው ግን የተከታዩ ጀሌ ጦር ብዛት ነው ። ይህ ንጉሥ ካፒቴን ሞልቲዶ የተባለ የዘመኑ የኢጣሊያ ጋዜጠኛና መድፈኛ ከፃፈው ለመረዳት እንችላለን ። የጋዜጠኛው መድፈኛ እንዲህ

ለአድዋ ዘመቻ ሠራዊቱ ከአዲስ አበባ ተነሳ ።

ፖሊስ ለአድዋ ዘመቻ ጉዞ ጀመሩ ።

ይላል “ . . . ከፓውሌቲ ጋር ተገናኝተን እንዳጫወተኝ የአበሾች ጦር፤ ወረራ እንጂ ጦርነት አልነበረም ። ሕዝቡ ከሁሉም ብሔረሰብ ተውጣጥቶ ቀርቧል ። የሚዋጋው ደግሞ ፈረሱ፤ በቅሎው፤ አህያው ሁሉ ባንድነት ከሰዎቹ ጋር ተደባልቆ በመሆኑ ግራ ገብቶን ነበር ። ጦርነቱን ከወታደሮች ጋር ብቻ አልገጠምንም ። በጦርነቱ ውስጥ ሴቶች፤ ሽማግሌዎች፤ ሕፃናት፤ ቄሶችና ቆማጦችም ሳይቀሩ ወጉን ብሎኛል ። . . . ” ሲል ጽፏል ።

በአድዋው ጦርነት ጊዜ በምኒልክ በኩል የነበሩት መድፎች ብዛት 42 ሲሆን እነዚህም የኢጣሊያን ዘመናዊ የተራራ መድፍ የማይወዳደሩ ነበሩ ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ጥቅምት 2 ቀን 1888 ዓ. ም. ሠራዊታቸውን አስከትለው ወደ ትግራይ ለመዝመት ከአዲስ አበባ ጉዞ ጀመሩ ። ጉዞው እንዴት ነበር? ፓውሌቲ እንዲህ ይላል ። “ . . . ሲጓዙ በደንብ ተመልክቻለሁ ። ዳገቱን ሲወጡ፤ ቁልቁለቱን ሲወርዱ፤ ሸለቆውን ሞልተው ሲሄዱ እየተጫጫሁ ነው ። ለውጊያ የሚሄዱ አይመስሉም ። ሴቶች፤ ሽማግሌዎች፤ አንካሶች፤ ሕፃናት፤ ቄሶች፤ ቆማጦች ሁሉ ሳይቀሩ አብረው ባንድነት ይጓዛሉ ። እኔ እንዳሰብኩት ለጦርነት የሚሄዱ የጦር ወታደሮች አይመስሉም ። ሕዝቡ በሙሉ ተነቅሎ ለወረራ የሚሔድ ይመስላል ። . . . ” ብሏል ።

ሞልቱዶ ደግሞ “ . . . አህያው፤ በቅሎው፤ ፈረሱ፤ ሰዉ ሁሉ ባንድነት ይጓዛል ። መንገዱ ሲጠብ . . . መንገድ ይሠራሉ ። ባንድ ጊዜ በግራ ወይም በቀኝ ይሠማሩና የጠበበውን መንገድ ይሠራሉ ። ሠራዊቱ ባለፈበት መንገድ እርጥብ የሣር ዘር እንኳ አይገኝም ። ምክንያቱም በመቶ ሺ የሚቆጠር እግር ረጋግጦ ስለሚያየነው ነው ። ዳገት ላይ ሲደርሱ በመጠኑ እርምጃቸውን ቀንሰው ይጓዛሉ ። ጉዞው እርምጃውን በሚቀንስበት ጊዜ አንዳንድ ጉበዝ ከመሀል ብቅ ይልና ፈጥኖ ይራመዳል ። በዚህ ጊዜ ሁሉም ያን ጉበዝ ተከትለው እርምጃቸውን ያፋጥናሉ ። ያን ጊዜ ወደኋላ የሚቀሩ አህያና በቅሎ ነጂዎች ናቸው ። . . . የአህያና የበቅሎውን አካሄድ ወደኋላ የሚያስቀረው የየተራራው ግራ ቀኝ ድንጋይ ነው ። ጉዞአቸው ከየተራራው ድንጋይ ጋር ግራና ቀኝ እየተጋጨ በመሆኑ ነው ።

“ . . . የንጉሡ ሠራዊት መንገድ ሰሪ ክፍል አለው ። መንገድ ሰሪዎቹ ሲሰሩ አይቻለሁ ። መንገድ ሠሪዎች በሺህ የሚቆጠሩ ናቸው ። መንገድ ሲሰሩ በጉራዴያቸው የዛፉን ቅርንጫፍ ይቆርጣሉ ። ግማሹ በቆንጨራ ቁጥቋጠውን ሁሉ እየቆረጠ ይጥላል ። ግማሹ በማጭድ ሣሩን ያጭዳል ። ግማሹ ድንጋይ እየተሸከመ ያሳል ። ግማሹ ትንንሿን

ተክል ሁሉ እንዳታደናቅፍ እየነቀለ ይጥላል። .... አበሾች የሚጓዙት እንደ ደርቡሾች በሌሊት ጨረቃ ጠብቀው ሳይሆን፤ ለሌቱን አርፈው አድረው ቀን ሲሆን ይጓዛሉ። . . . . ” ብሏል።

ቤርክሌይም ስለገዛው ጽፏል። “ . . . . በሠራዊቱ መሀል አዝማ ሪዎችም አብረው ይዘምታሉ። በዚያ ሁሉ ሁካታ አዝማሪዎች ዘማቹን እያሜውቱ ይሄዳሉ። አብሮአቸው የሚጓዘው ሠራዊትም ለአዝማ ሪዎች ግጥም ይነግሩዋቸዋል። አዝማሪዎችም የደከመውን በግጥም እያበረታቱ ይጓዛሉ። ለምሳሌ ከሚገጥሙት ግጥም የሚከተለውን እንመልከት። ወንድሜ ራብህ ወይ? ወንድሜ ጠማህ ወይ

አዎን የናቴ ልጅ እርቦህ ጠምቶሃል።
ታዲያ የናቴ ልጅ አዳኝ ወፍ አይደለህም ወይ?
ግፋ፣ ብረር፣ ወደፊትህ ሂደህ ጠላትህን አትበላም ወይ?
ግፋ ወደፊት ከበዓሉ ቦታ ፈጥነህ ድረስ።
የምታርደውን ሥጋ የማቆራርጥልህ እኔ ነኝ።
ግፋ የናቴ ልጅ ውሃ ጠምቶሃል።

ጠጅ ብታጣ ደሜን እንድትጠጣ እስጠሃለሁ። ግፋ። ይላሉ። . . . . ” ብሏል።

የአድዋ ጦርነት ከመጀመሩ በፊት ባራቲየሪ በእረፍት ሰበብ ከኤርትራ ወደ ኢጣሊያ ሄዶ ነበር። ካሜራ ከሚባል ከተማ ሉልዮ (ሐምሌ) 26 ቀን 1895 ሲገባ ከፍ ያለ አቀባበል ተደረገለት። የከተማው ሕዝብ በሙሉ ወጥቶ ተቀበለው። ገና ሳይዋጋ “ታላቁ ድል አድራጊው ጀግና” እያለ ሕዝቡ ጮኸለት። ባራቲየሪም ለሕዝቡ ንግግ ሲያደርግ “ . . . . በቅርብ ቀን ምኒልክን በቀፎ ውስጥ አስፊ ሮማ አመጣዋለሁ . . . . ” ብሎ መናገሩን ኤሊትስ እና ሮሲ ጽፈውታል።

የኢጣሊያ ሹማምንትና ሕዝብ ድል በማድረጉ ተማምኖ በየቦታው በሚፈነጭበት ጊዜ በአዲስ አበባ ምኒልክ የሚሠሩትን ሲሰሩ፤ ጣይቱ ደግሞ በየአገሩ ያለውን ሸክላ ሰሪ ሁሉ አሰባስበው የእንጀራ መጋገሪያ ምጣድና የወጥ መሥሪያ ድስት ሲያሰሩ መክረማቸውን ከሪስ ጽፋለች።

አጤ ምኒልክ ኢጣሊያን ለመውጋት ወደ ትግሪይ ከመዝመታቸው በፊት አብዛኛው የኢትዮጵያ መኳንንት በኢጣሊያ ሰላዮች ስብከት ተጠምዶ ነበር። አውግስቶ ሳልምቢኒ ጐጃም ውስጥ ተቀምጦ የንጉሥ ተክለሃይማኖት ረዳትና አማካሪ በመምሰል፤ ንጉሥ ተክለሃይማኖት ከኢጣሊያ ጋር ቢያብሩ የኢጣሊያ መንግሥት ባላን

ጣቸውን ምኒልክን ጥሎ እሳቸውን እንደሚያነግሳቸው እየነገረ ልባቸውን ይጉትት ነበር ።

በትግራይ በኩል ጄያዮም ናሬቲ እና ሌሎችም በአጤ ዮሐንስ ጊዜ የዮሐንስ ቤተ መንግሥት ባለሟል የነበሩትና የምኒልክ ባለሟል የነበረው አንቶኒሊ አጤ ዮሐንስንና ንጉሥ ምኒልክን ነገር እየጉ ነጉሱ ሲያጣሉ እንደነበሩት ሁሉ ባሁኑም ዘመን አጤ ምኒልክ ዙፋኑን የያዙት በግፍ መሆኑን ለራስ መንገሻ በመንገር ራስ መንገሻ ከኢጣሊያ ጋር ቢተባበሩ በግፍ የተወሰደባቸውን ዘውድ አስመልሰው በዮሐንስ ዙፋን ላይ እንደሚያስቀምጧቸው ቃል በመግባት እስከ ማስከዳት ድርሰው ነበር ።

በሐረርጌ የራስ መኰንን ወዳጅና የኢጣሊያ ሰላይ የነበረው ፌልተር ራስ መኰንን በኢጣሊያ ጉብኝታቸው ጊዜ በኢጣሊያ አገር ሰላዩት የጦር መሣሪያ ብዛትና ዘመናዊነት እያስረዳ ኢትዮጵያ ከኢጣሊያ ጋር ከመዋጋት ይልቅ የኢጣሊያን ጥያቄ መቀበሉ የሚያዋጣ መሆኑን እየነገረ በመኰንን ልብ ውስጥ ፍርሐት ለመንዛት ሞክሯል ።

እ.አ.አ. ፌብራዩ 3 ቀን 1895 ዓ.ም. ጀኔራል ባራቴሪ ለኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በፃፈው ደብዳቤ “... ራሶች ሁሉ ተለያይተዋል ። ሁሉም የሚሠራውና የሚያስበው የየጣሉን ጉዳይ ብቻ ነው ። የጐጃሙ ንጉሥ ፣ ለምኒልክ የውስጥ ጠላት ነው ። መንገሻ አሁንም በማንገራገር ላይ ነው ። ራስ ሚካኤል ከኛ ጋር እየተነጋገረ ነው ። መኰንንም ጦርነቱ እንዳይካሄድ የተቃውሞ ተንኮል እየሠራ ነው ። ጦርነቱ ሲጀመርም በንጉሡ ላይ ይሸፍታል ። ...” በማለት አሳውቋል ። ባራቴሪ ነገሩ እውነት ይምሰለው እንጂ አንድም ከልቡ ምኒልክን ወይም አገሩን የከዳ መኳንንት አልነበረም ። ሁሉንም ነገር መኳንንቱ እየነገሩዋቸው ምኒልክ ሁሉንም ነገር ያውቃል ። ዋናው ምክንያት ሁሉም የኢጣሊያ ወዳጅ እየመሰለ ምስጢር ለማግኘት ነበር ።

ለኢጣሊያ ሰላዮች ያልተበገሩት ራስ አሉላ ናቸው ። ራስ አሉላ በዮሐንስም ጊዜ ቢሆን የኢጣሊያን ሰላዮች በራሳቸው ሰላዮች እያስያዙ በማሰርና ካገር በማስወጣትም ይቀጡ ነበር ። እንዲያውም ራስ አሉላ የኢጣሊያን ሰላዮች ሲያስሩ አጤ ዮሐንስ በትእዛዝ ስለሚፈቷቸው ራስ አሉላ በዮሐንስ አድራጎች ይበሳጩ ነበር ። ራስ አሉላ የሚያዙት ፣ የሚያስሩት በትግራይ ውስጥ ያሉትን ሰላዮች ብቻ ሳይሆን በመላ ኢትዮጵያ ውስጥ ያሉትን ሁሉ እየለቀሙ ነበር ። አንድ ጊዜ በጐጃም በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ዘንድ ተወዳጅ የነበረውን የኢጣሊያን ሰላይ ሳለምቢኒን ራስ አሉላ ይዘው ሲያስሩት አጤ ዮሐንስ ፍታ ብለው ስላስፈቱዋቸው አሉላ ተበሳጭተው የራሳቸውን ግዛት ብቻ

ወደ መጠበቁ ተመለሱ። ቢርከሌይ እንደፃፈው በዚህ በአድዋው ጦርነት ዋዜማ ጊዜ አጤ ምኒልክና ራስ አሉላ ሲጫወቱ ራስ አሉላ ለአጤ ምኒልክ “... ጃንሆይ፣ እነኚህ ኢጣሊያኖች ዓይናቸው ታውሯል ልበል? እኔንም እኮ አባበሉኝ።...” ብለው መናገራቸውን ጽፏል። ይህም ቢባል የኢጣሊያን ማባበል እየተቀበሉ ወደ ኢጣሊያ ለመሆን ያስቡም፣ የሆኑም ነበሩ።

የእቴጌ ጣይቱ ወንድም ራስ ወሌና የላስታው ዋግሹም ብሩ ከኢጣሊያ ጋር መነጋገራቸው ተደርሶባቸው ራስ ወሌ የጣይቱ ወንድም በመሆናቸው ማስረጃ አልተገኘባቸውም በሚል ሲለቀቁ የላስታው ዋግሹም ብሩ ታሰሩ። ኢጣሊያኖች የወሎውን ራስ ሚካኤልን “እንደገና ወደጥንት ሃይማኖትም ተመልሰው የእስላም ሃይማኖት ንጉሥ ይሆናሉ” ብለው ስለሰበኳቸው ወደ ኢጣሊያ ሊገቡ በቋፍ ነበሩ። የአውሳው ባላባት ከኢጣሊያ ጋር ከጐኑ እንደሚሰለፍ ውል ተዋውሎ ስለነበር ምኒልክ፣ ራስ ሚካኤል የአውሳውን ባላባት እንዲወጉ ቢያዟቸው አልወጋም ብለው እምቢ አሉ። በካፒቱን ፔርሲኮ ስብከት ኢትዮጵያን ከድቶ ከኢጣሊያ የተስማማው የአውሳው ባላባት ሼክ ጧላ በምኒልክ ጦር ከተደበደበ በኋላ አምልጦ ወደ ኢጣሊያኖች ገብቶ አላጌ ላይ 350 ዘመናዊ ጠመንጃ በያዙ ወታደሮቹ የኢትዮጵያን ሠራዊት ወግቷል። አንዳንዶቹም ሰዎች የኢጣሊያን ገናናነት ለምኒልክ በመንገርና የኢጣሊያን ዘመናዊ መሣሪያ ለመግጠም ያለመ ቻሉን በሚያስተማምን ማስረጃ እያቀረቡ ኢጣሊያ በሚለው መንገድ እንታረቅ ይሉ ነበር።

ይህን በመሳሰለው ግርግር ግራ የተጋቡት አጤ ምኒልክ መኳንንቱን ሰብስበው “... አንፍራ። እኔ እንደሆንሁ መዝመቱን አልተውምና ስለኢጣሊያ ዘመናዊ መሣሪያና ገናናነት አትንገሩኝ። ኃይል የእግዚአብሔር ነውና እጋጠማለሁ። ብትዘምቱም፣ ብትቀሩም ፊሳይን ከጦር ሜዳ ፈልጉት። ጠላትን በኋላ አስቀምጦ መዝመት አይቻልምና በየግዛታችሁ ያሉትን ኢጣሊያኖች አባርሩ...” ብለው አዘዙ። ራስ መኰንንም ብዙዎቹን ኢጣሊያኖች ሲያስወጡ ዋና የኢጣሊያ ሰላይ የነበረውን ወዳጃቸውን ፊልተርን አስቀሩ። ይህም ሰው በአምባላጌው ጦርነት ጊዜ በሁለቱ ወገኖች መሐል እየተመላለሰ ለኢጣሊያ ከፍ ያለ ሥራ ሠርቷል።

የኢጣሊያ ጦር አድዋን ይዞ በሰላም አለቅ በማለቱ ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ሠራዊታቸውን አስከትተው ወደ አድዋ ዘመቱ። አጤ ምኒልክ ወደ አድዋ ለመዝመት ገና በጉዞ ላይ እንዳሉ የአውሳው ባላባት መሐመድ አንፋሪ ከኢጣሊያ ጐን ለመሰለፍ መወሰኑን ሰሙ።

ገጽ ፳፻፲፱

መሐመድ አንፋሪን ከወገኖቹ ከኢትዮጵያውያን አስከድቶ ወደ ኢጣሊያ ሠራዊትነት ያስገባው የውጫሌን ውል ያጣመመው አንቶኔሊ ነው። አጤ ምኒልክ ይህንን በሰሙ ጊዜ ወደ ትግሬ ሊዘምቱ የነበሩት ራስ ወልደ ጊዮርጊስና ደጃዝማች ተሰማ ካገራቸው መራቅ የተነሣ ወደ ጓላ ቀርተው ነበርና ወደ አውሳ እንዲዘምቱ እንዲህ ብለው ላኩባቸው። “ከኔ ጋር ያለው ሠራዊት ብዙ ነው። ልክና መጠን የለውም። እግዚአብሔር ካልተለየን በትግሬ በኩል ላለው ጦር ይበቃል። እናንተም ወደ አውሳ ዝመቱ” ብለው አዘዙዋቸው። እነዚህም ሁለት መኳንንቶች ከአንኮበር አዛዥ ወልደ ጣዲቅን ጨምረው ወደ አውሳ ዘመቱ

መሐመድ አንፋሪም ድል ሆኖ ሚስትና ልጆቹን ይዞ አመለጠ። እንዲህ መሳሳዩ አገር ከሃዲ ቢያናድድም እንደ ደጃዝማች ጓንጉል ዘገየ አይነቱ ደግሞ ደስ የሚያሰኝ ታሪክ አለው። ደጃዝማች ጓንጉል ዘገየ በአጤ ምኒልክ ላይ ሸፍተው ከምኒልክ ጭፍሮች ጋር በጦርነት የተፈታተኑ ሰው ናቸው። በዚህም በትግራይ ዘመቻ ጊዜ በምኒልክ ላይ እንደ ሸፈቱና በረሃ እንደገቡ ናቸው። ምኒልክ ኅዳር 24 ቀን መርሳ ላይ ሠፍረው ሳሉ የደጃዝማች ጓንጉል መልክተኛ ከአጤ ምኒልክ ዘንድ መጣ። መልእክተኛውም “ጃንሆይ፣ ከእርስዎ ተጣልቼ በረሃ ገብቻለሁ። አሁን ግን በአገሬ ላይ የውጭ ጠላት ስለመጣባት የርስዎና የኔ ጉዳይ ቀርቶ ይማሩኝና መጥቼ ከእርስዎ ከጌታዬ ጋር ሆኜ ያገሬን ጠላት ልውጋ ብለዋል” ብሎ ተናገረ። አጤ ምኒልክም ተደስተው “ይምጣ ምራዋለሁ” ብለው ላኩ። ደጃዝማች ጓንጉልም መጥተው ካጤ ምኒልክ ጋር ተገናኙ። ሠራዊቱም መኳንንቱም በእንደ ዚህ ያለ ጊዜ መጥቼ ከጌታዬ ጋር ልሙት በማለታቸው እጅግ ተደነቁ።

አምባላጌ

በፊታውራሪ ገበየሁ ተክሌ አበጋዝነት (አዝማችነት) የሚመራው የኢትዮጵያ ሠራዊት አምባላጌ ደረሰ። ከራስ መንገሻና ከራስ አሉላ ጋር ተጣልተው ለኢጣሊያ ገብተው የነበሩት ራስ ስብሀት 350 ዘመናዊ ጠመንጃ ከኢጣሊያ ተቀብለው ፋላጋ ኮረብታ ላይ እንዲሆኑ የአምባላጌው ጦር አዛዥ ቶዜሊ አዞአቸው መሸገዋል። በመሀል ፋለጋ ኮረብታ አጠገብ በካፒቱን ኤሴል የሚመራው ጦር፣ አላጌ ላይ በመድፈኛ ጦር አዛዥ በካፒቱን ፔርሲኮ የሚመራው የመድፍ ክፍልና ራሱ የጦሩ አዛዥ ቶዜሊ ተሰልፈዋል። ካፒቱን አንጌራ አራት መድፎች ያሉበትን ጦሩን ይዞ በጎናቸው ሆነዋል። በስተቀኝ በመቶ

አለቃ ሾልፔፔሊ የሚመራው ጦር ፡ በሱ ገን ደግሞ ቶጉራ ኮረብታ ላይ ከኢትዮጵያ ከድቶ ለኢጣሊያ የገባው ሼክ ጧላ 350 ዘመናዊ የኢጣሊያ ጦር ይዞ መሸንጋል ።

የኢትዮጵያ ጦር አምባ አላጌ እንደደረሰ ራስ መኰንን “...ይሄ ነገር አይሆንም ። እኔ ነገሩን በሰላም ለመጨረስ በያዝኩበት ጊዜ የእናንተ ከዚህ መሰለፍ የእርቁን ድርድር ስለሚያበላሽ ወደኋላ ተመለሱ ።...” ብለው ጎዳር 26 ቀን ለቶዜሊ ደብዳቤ ላኩለት ። ቶዜሊም “...ወደኋላ መመለሱ የማይታሰብ ነው ። እስከ አሸንጌ ሐይቅ ድረስ እንዳይሆን ። ከእናንተ በኩል አንድ ሰው ወደፊት አንድ እርምጃ ቢራመድ ግን ጦርነቱን መከፈቱን ይወቁት...” ብሎ መለሰላቸው ።

ጎዳር 28 ቀን 1888 ዓ.ም. ከንጋቱ 12 ሰዓት ተኩል ሲሆን በኢጣሊያኖች ሠፈር “ጠላት ተንቀሳቀሰ” የሚል ድምፅ ተሰማ ። ቴኔንቲ (መቶ አለቃ) ማዜይ የሚያዘው ጦር ተኩስ ከፈተ ። የኢትዮጵያም ጦር በስተግራ ቡታ በሚባለው ኮረብታ በኩል ወደፊት ተጣጋ ። በቡታ ኮረብታ በኩል የተጣጋውን በራስ ወሌ የሚመራውን የኢትዮጵያን ጦር ፡ በራስ ስብሀትና በደጃች አሊ የሚመራው የኢጣሊያ ጦር አላራምድ አለው ። በሌላም በኩል በኢሴል እና በካኖቬቲ የሚመራው የኢጣሊያ ጦር በኃይል ይዋጋ ጀመር ። የኢጣሊያ ጦር በመሸገው ምሽግ ውስጥ ሆኖ የኢትዮጵያን ሠራዊት በኃይል ይዋጋው እንጂ የኢትዮጵያ ጦር ከኢጣሊያ ምሽግ ድረስ እየሄደ ብዙ ጉዳት አደረሰ ።

የኢትዮጵያ ጦር ለጠላት አመቺ እየሆነ ቢታኮስም ፡ ጦርነቱ በተጀመረ በሁለት ሰዓት ጊዜ ውስጥ ሁለት የኢጣሊያ መኰንኖች ተገደሉ ። በግራ በኩል የኢጣሊያ ጦር አዝማች የነበረው ሜዘይ ቆስሎ ወደቀ ። የመጀመሪያዋ ጥይት ከተተኮሰች ከሁለት ሰዓት ተኩል በኋላ ማለት ከጧቱ 3 ሰዓት ሲሆን ካፒቴን ሪቺ ጦሩን ወደፊት እንዲገፋና መቶ አለቃ ማንፍሬዲኒ ደግሞ ያለውን መድፍ ሁሉ እንዲያስተኩስ ቶዜሊ አዘዘ ።

ለአራት ሰዓት ሩብ ጉዳይ ሲሆን የራስ መንገሻና የራስ አሉላ ሠራዊት ሾልፔፔሊ ባለበት በኩል እየገፋ ተጣጋ ። የግንባር ጦሩ አዛዥ ሾልፔፔሊም “...በኛ በኩል ጠላት ገፍቷል ። ያሉት መድፎችም በቂ ስላልሆኑ ተጨማሪ መድፍ በኛ አቅጣጫ የመጣውን ጠላት ይደብድብልን...” በማለት ጠቅላይ የአምባ አላጌን ጦር አዛዥ ቶዜሊን ጠየቀ ። በጠየቀው መሠረት በፔርሲኮ እና በአንጌራ የሚመሩት መድፈኛ ብርጌዶች ታዘው አራት ሰዓት ሲሆን በኢትዮጵያ ሠራዊት ላይ በሩቅ የመድፍ ጥይት ያዘንቡበት ጀመር ። ምሽ

ግም ሆነ ዘመናዊ የጦር ትምህርት የሌለው የኢትዮጵያ ወታደር ፣ ባለ ምሽጎቹን ኢጣሊያኖች ከምሽጋቸው ድረስ እየሄደ ባለው አሮጌ ጠመንጃና ጥይት ይቆላው ጀመር ።

ኢጣሊያኖች የሚቆስሉባቸውን ሰዎች ወደ መቀሌ ማጓገብ ጀመሩ። ቆስለው ወደ መቀሌ ከተወሰዱት ውስጥ አንዱ በጉይዶ ሞልቲዶ ሥር ያለው የጥቁር ጦር አሳዥ የነበረው አሊ አጋ መቀሌ እንደደረሰ “... ጦርነቱ ዋጋ ያለው አይመስለኝም ። መድፎቻችን ያለማቋረጥ ይተኮሳሉ ። በየጊዜው በአንድ አካባቢ ብቻ ቢያንስ አራት አራት የመድፍ ጥይቶች ይወድቃሉ ። ... ጠላቶቻችን ሲወድቁም ፣ ሲሞቱም ፣ ሲቆስሉም እናያለን ... ግን ብዛታቸው ሳይቀነስ እንዳሉ ሆነው ወደ ፊት በመግፋት ይመጡበናል ። እጅግ በጣም ብዙ ናቸው ። በዚህ ሁኔታ ጦርነቱን ያለመቀጠሉ የተሻለ ነው ። ... የጠላት ጦር ከግራ እስከ ቀኝ እንደቀለበት ከቦናል ። ...” ብሎ ተናገረ ።

ከዚህ በኋላ ደጀን የነበረው የአርሞንዲ ጦር ወደፊት እንዲሄድና በአሸጋጋሪ በመድፍ የኢትዮጵያን ሠራዊት እንዲደበድብ ታዘዘ። ከቀኑ አምስት ሰዓት በኋላ ያለው ጊዜ ለኢጣሊያ ሠራዊት እልቂትና የቶዜሊ የጭንቀት ጊዜ ነበር ። የጨነቀው ቶዜሊ የአርሞንዲ መድረስ ስለዘገየበት ሌተና ባዛኒን ልኮ አርሞንዲ ቶሎ እንዲደርስለት አደረገ ። ያልተነካው የአርሞንዲ ትኩስ ሠራዊትም 6 ሰዓት ተኩል ሲሆን ደርሶ የኢትዮጵያን ሠራዊት በተጨማሪ መድፍ መደብደብ ሲጀምር የኢጣሊያ ሠራዊት ትንፋሹ መለስ አለ ። የራስ አሉላ ጦር ግን አልበገር ብሎ ሼክ ጧላን ደምስሶ የሼክ ጧላን ምሽግ ያዘ ። የሼክ ጧላ ምሽግ በመያዙም የኢጣሊያኖች ሥቃይ እየበዛሄደ ። ወደ መቀሌ የመሸሻ መንገዳቸውም ተዘጋ ።

ማንፍረንዲኒ መድፎቹን በአሸጋጋሪ እየተኮሰ ሽፋን እንዲሰጥ ተደርጎ ኢጣሊያ ከአምባላጌ ወደ መቀሌ መጓዙን ጀመረ ። ዕቃ የተጫኑ በቅሎዎች ፣ የቆሰሉ ሰዎች ሁሉ ከያሉበት ኮረብታ በእንፋቅቅ እየወረዱ በካፒቲን ብሩዚ እና በማንፍሬዲኒ የተኩስ ከለላ መሀል እየሾለኩ ወደመቀሌ ይጓዙ ጀመር ። ኢትዮጵያውያኖችም የሚሸሸውን ሠራዊት እየተከታተሉ ይፈጁት ጀመር ። በዚህ የጭንቅ ጊዜ ኢጣሊያኖቹ አንዲት መንገድ ብቻ ክፍት ሆና በማግኘታቸው ቁስለኛውም ፣ ፈረሱም ፣ በቅሎውም ፣ ጤነኛውም በዚያች መንገድ እየተተረጎመስና እየተጋፋ ሲሸሸ ለኢትዮጵያውያኖቹ ማነጣጠር የማያስፈልገው ጦርነት ሆነላቸው ። ሞልቲዶ “... ራስ አሉላ እንዳያመልጥህ እያሉ በማዘዛቸው ብዙ የጭነት እንስሳትና ሰዎች አለቁ ። ...” ብሎ ሲፅፍ ቤርክሌይ ደግሞ “ከአምባላጌ እስከ መቀሌ ርቀቱ 35 ማይል

ይሆናል ። የሚሸሸው የኢጣሊያ ሠራዊት መሄጃ መንገድ እያጣ መቀሌ የደረሰው ከስድስት ቀን ጉዞ በኋላ ነው ። . . . .” ብሏል ።

የኢጣሊያ ሠራዊት ሽሽት እንዴት ነበር? የኢጣሊያኑ ጋዜጠኛና መድፈኛ ከነበረው ሞልቴዶ ከፃፈው መጽሐፍ ጥቂት እንስማ ። “ . . . . መሐመድ የሚባለው ሱማሌው ወታደራችን ሲያጫውተኝ . . . . ጦርነቱ ተጀመረ ። . . . . ተኩስ እስማለሁ ። ግን የማየው ነገር የለም ። ወጥቤት ነኝና ቁርስ ለማዘጋጀት ተነስቼ ጉድ ጉድ ስል አምስት ሰዓት ሲሆን መቶ አለቃ እስካላ በብቅሎ ተቀምጦ መጣ ። ምን ታደርጋለህ? አለኝ ። . . . . ምግብ አዘጋጃለሁ አልኩት ። ተወው፣ ዛሬ ምግብ አንበላም ። ሁሉን ነገር እዚያው ተወውና በቅሎ ጭነው ከሚሄዱት ሰዎች ጋር ተገናኝ አለኝ ። . . . . ተደባልቄ ስንጓዝ ካንድ ሰርጥ ገባን ። እዚያም አበሾቼ በጥይት ተቀበሉን ። በየድንጋዩ ኋላ አበሾቼ ተደብቀው ኖርዋል ። ከበላያችን ይተኩሳሉ፣ ከፊታችንም ይተኩሳሉ፣ ከጎኖችንም ይተኩሳሉ ። መድረሻ አሳጡን ። በዚያ ላይ ደግሞ የሚሸሸው የኛ ወታደር ይገፋናል ። . . . . በቅሎዎች እየረጋገጡን ያልፋሉ ። ይጋፋሉ ። በግራም በቀኝም ሬሣና ቁስለኛ ብቻ ተከምሯል ። የቆሰሉት ሰዎቻችን እርዱን እርዱን ይላሉ ። የሚሰማቸው የለም ። በየትም ቦታ በየትም አበሾቼ እየተከታተሉ ይተኩሱብናል ። በነሱም ላይ ቢሆን የኛ መድፍ ይተከስባቸዋል ። የኛ መድፍ ተኳሾች ከኔ ጋር ሲሸሹ ሳይ ጊዜ ተስፋ ቆረጥሁ ። መንገዱን ተውኩና ጫካ ውስጥ ገባሁ ። አንድ ቦታም ተደብቄ ራሴን አዳንሁ ። . . . . በጉዞዬ ላይ የኛን መኩንኖች አላየሁም ። አሁን ኰዚህ ከሌሉ ሁሉም ሞተዋል ማለት ነው . . . . አለኝ . . . .” ብሏል ።

ሞልቴዶ በመጽሐፉ ካወጣቸው የአምባላጌ ታሪኮች ሌላው ደግሞ እንዲህ ይላል “ . . . . ከመቀሌ ምሽጋችን ውስጥ እንዳለሁ አንድ የቆሰለ ወታደር መጣ ። እሱም “ሰላም ሌቴናቴ . . . . አበሾቼ ደርሰዋል ። እዚህ እኋላዬ ናቸው ። . . . . የአራተኛው ባታሊዮን ወታደሮች በሙሉ ተገደሉ ። . . . . ሁሉ ሞቱ ። . . . . አለኝ . . . . የዚህን ጊዜ ይህን የሰሙ በምሽጋችን ውስጥ የነበሩ የወታደር ሚስቶች በሙሉ ተሰበሰቡ ። ጠጉራቸውን ነጩ ። በእግራቸው መሬቱን ይደበድባሉ ። እየጮሁም ማልቀስ ጀመሩ ። ሚስቶችም ፣ እህቶችም ባንድነት ሆነው ለሞቱት ባሎቻቸውና ወንድሞቻቸው ያለቅሱ ጀመር ። . . . . የእነሱም ጩኸትና ለቅሶ እኔንም እምባዬን አመጣብኝ ። . . . . በተለይ ባሎቻቸው የሞቱባቸው የሱዳን ሴቶች የበለጠ አዘኑ ። ጩኸታቸውም ከሌሎቹ የበለጠ ነበር ። የአባሻ ሴቶች የባሎቻቸውን ጠርቡሽ (ባርኔጣ) ራሳቸው ላይ እያደረጉ ያለቅሳሉ . . . .” ብሏል ።

ሊብሮ ቤርዴ ወይም አረንጓዴ መጽሐፍ፣ የኢጣሊያን መንግሥት ብዙ ሪፖርቶች አውጥቷል። በማንፍሬዲኒ ውስጥ መድፍተኳሽ የነበረ አንድ ብሉቅባሽ ስለ አምባላጌው ጦርነት የተናገረው ቃልም ከዚያው ውስጥ ታትሞ ወጥቷል። ብሉቅባሹ እንዲህ ይላል “...ቶዜሊን አይቼዋለሁ። ከኛ ጋር ይሸሽ ነበር። ከጥይት ያስጥለው ይመስል እጁን ለመከላከያ ራሱ ላይ አድርጎ ቀስ እያለ በዚያች ጠባብ መንገድ ሲያልፍ አይቼዋለሁ። . . . አብረውት ከነበሩት መኩንኖች መሀል አንጌራ፣ ፔርሲኮ፣ ቦድሬሮ፣ ፒጄላ እና ሌሎች ታማኝ መኩንኖችም አብረውት ይሸሹ ነበር። ....ተኩሱ ግን ይተኮስባቸዋል። መጀመሪያ አንጌራ ወደቀ። ቀጥሎም ፔርሲኮ ወደቀ። እንደምንም ከዚያም ጭንቀት ወጥተን አንጣሎ መንገድ ስንደርስ ቶዜሊ፣ ቦድሬሮን ጠራና እባክህ የምትችል ከሆነ አርምንዲ የት እንደደረሰ ፈልገው አለው። ቦድሬሮም ሰምቶ እንዳልሰማ ነፍሱን ለማዳን ወደፊት ጉዞውን ቀጠለ። . . . አሁን እነሱ ያሉት ቤት ማርያም ናቸው። ቶዜሊ በጣም ደክሞ ምንም መነቃነቅ አይችልም። ቦድሬሮም አልታዘዝ ብሏል። ቶዜሊን ትሄድ እንደሆነ ተነስ እንሂድ ቢለው ቶዜሊ ሲመልስ ከዚህ ቦታ አንድ እርምጃ መራመድ አልችልም። ከእንዲህ ዓይነቱ ጉዞ መሞቱን እመርጣለሁ ዞር በልልኝ፣ አበሾቹ መጥተው ይግደሉኝ ብሎ ግንባሩን ለአበሾቹ ማነጣጠሪያ አመቻችቶ ተቀመጠ ....” ይላል። አንዳንድ ፀሐፊዎች ቶዜሊ በዚያች ቦታ ተገደለ ሲሉ አንዳንዶቹ ደግሞ ከሌላ ቦታ ነው ይላሉ።

የአምባላጌው ጦርነት ተፈፀመ። በአምባላጌው ጦርነት 1300 የኢጣሊያ ጥቁር ወታደር፣ ሃያ የጦር መኩንኖች መገደላቸውን ራሳቸው ኢጣሊያኖቹ አምነዋል። አምባላጌ መሽጉ የነበረው ጠቅላላው የኢጣሊያ ጦር ተበታትኖ ከሞት የተረፈው ከ15 ቀናት በኋላ መቀሌ ላይ ተሰበሰበ። መቀሌ ላይ ከተሰበሰበው መሀልም “...አንዳንዱ በሰይፍ ራሱ የተገመሰ፣ ትከሻው የተቆረጠ ነው። አንዳንዱ በጥይት የቆሰለ ነው። እንደ እነኚህ ዓይነቶቹ ተርፈዋል የሚባል ከሆነ ከጠቅላላዎቹ መድፈኞች የተረፉት 35 ሰዎች ብቻ ናቸው። በቶዜሊ ሥር ይመራ ከነበረው ከ4ኛው ብርጌድ 579 ሰዎች ብቻ ሕይወታቸውን አድነዋል። ከእነኚህም ውስጥ ሃያዎቹ ቁስለኞች ናቸው። ሲዘምቱ ግን ከጄህ በላይ ነበሩ። . . . ከአበሾቹም ቢሆን 3000 ያህል ሰዎች እንደሞቱ ይገመታል። . . .” ሲል ቤርኬሌይ ጽፏል።

የአምባላጌ ጦርነት በተፈፀመ ጊዜ ምኒልክ ገና በጉዞ ላይ ስለነበሩ ጉሊማ ላይ ሠፍረው ነበር። “...አላጌ ከጦሩ ሜዳ የነበረ የራስ መንገሻ መልእክተኛ ደብዳቤ ይዞ መጣ። ...መልእክተኛውም ደብዳቤ ቤውን ይዞ ወደ ንጉሠ ነገሥቱ ድንኳን ገባ። ወሬውንም ተናገረ።

ቃሉም ይህ ነው። . . . ሰው የመድፉንም የነፍሱንም ተኩስ ቁም ነገር አላለውም። እጅ ለጅ ተያይዘው ወጥቶ እውብ ድንቅ ተብሎ የተመሰገነ ውጊያ ተዋግቶ ድል አድርጎ ፈጀው። ፊታውራሪ ገበየሁ ግን ታሞ ሰንብቶ ነበርና በበቅሎ ተቀምጦ መሣሪያ ሳይዝ ዘንግ ብቻ ይዞ አይዞህ፤ እይርም ያለቀብህ በጉራዴ በለው እያለ ሲያዋጋ ዋለ . . . ። ለጦሩም ሹም ሆኖ የመጣው ማጀር ቶዞሊ የሚባለው የኢጣሊያ ሹም ከዚያው ከጦሩ ላይ ሞተ። እሱ ግን እሸሻለሁ ብሎ መንገድ ጀምሮ ነበር። የኢትዮጵያ ሰው ፈጣን ነውና ለማምለጥ አልተቻለውም ብሎ መልእክተኛው ይህን ቃል ተናገረ። . . . .” በማለት ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ጽፈዋል።

እዚህ ላይ አንድ ነገር ለመጨመር፡ የአድዋ ጦርነት የተካሄደው በገናና በሁዳዴ ጾም ጊዜ ነው። ክርስቲያኑ ዘማች በዚያን ጊዜ እንደነበረው አጲጳም ራቱን በልቶ እስከ ሚቀጥለው ጀምበር መጥለቅ ድረስ ምንም አይቀምስም። ውሃ እንኳን አይጠጣም ነበር። ይህን የተገነዘቡት አጤ ምኒልክ ጳጳሱን አቡነ ማቴዎስን “... ጦርነት ላይ መሆናችንን ያውቃሉ። ሠራዊቱ በጦርነቱም፣ በጦሙም ተደራራቢ ጉዳት እንዳይደርስበት ያገኘውን እየበላ እንዲዋጋ ይፍቱት። ቢያስፈልግ ከጦርነት መልስ ይጸማል። . . . .” ቢሏቸው አቡነ ግብፃዊ ነበሩና የኢትዮጵያ ጉዳይ ጉዳያቸው ስላልሆነ “አልፈታም” ብለው እምቢ አሉ። ምኒልክም በዚህ አገነው “እግዚአብሔር የየዋህ አምላክ ይርዳው” አሏቸው። አቡነ ድል ካደረገው ጋር ነዋሪ በመሆናቸው፣ ያለበለዚያም በክብር ወደ አገራቸው የሚመለሱ ስለሆኑ የኢትዮጵያ ውድቀትም ሆነ እድገት ለእሳቸው የሚያመጣው ለውጥ አልነበረም። ደግሞ በጦርነት ጊዜ ሕዝቡ እንዳይጸም የሚታወጅለት አዲስ ነገር ሳይሆን የተለመደ ነበር። ለምሳሌ ግራኝ መሐመድ የተነሣ ጊዜ አጤ ገላውዲዎስ ሲዋጉ ጊዜው የሁዳዴ ጦም ስለነበረ ጦሙ በአዋጅ ተሸሯል።

የመቀሌው ምሽግ

ከአምባላጌ ጦርነት የተረፈው የኢጣሊያ ሠራዊት ወደ መቀሌ እየሸሸ መቀሌ ምሽግ ውስጥ ታጎረ። መታገብ ብቻ ሳይሆን የመቀሌው ምሽግ ተጠናክሮ እንዲሠራ በመታዘዙ ኢጣሊያኖች ከአምባ አላጌው ውድቀታቸው በ3ኛው ቀን የመቀሌን ምሽግ አጠናክረው መሥራት ጀመሩ። የመቀሌው ምሽግ አሠራር እንዲህ ነበር። በደቡብ በኩል 3 ሜትር ስፋት ያለው ግንብ እየሆነ ተገነባ። ምሽጉ ዙርያ

Le Petit Journal

Le Petit Journal
N° 10.000
Le supplément illustré
N° 3.000

SUPPLÉMENT ILLUSTRÉ
Huit pages - CINQ centimes

ABONNEMENTS

ANNUÉL 10 F.
SEMESTRIEL 5 F.
TRIMESTRIEL 2 F.
QUINZAIN 1 F.

Paris 1889

Dimanche 25 Mars 1889

N° 10.000

S. M. TAÏTOU
Impératrice d'Abyssinie

ለፕቲት ጋዜጣ ከመቀሌው ድል በኋላ እቲን ጣዕቱን በመጀመሪያ ገፁ ላይ አወጣ።

ከቡን ካለው ጥብቅ አጥር ሌላ ከግንቡ 30 ሜትር ያህል ራቅ ብሎ በጣም የሾሉ እንጨቶች በምሽት ዙሪያ በብዛት ተተክሉ ። ካንዱ ሹል እንጨት እስከ አንዱ ሹል እንጨት ያለው ርቀትም 20 ሣንቲ ሜትር ያህል ነበር ። እነዚያ ሹል እንጨቶች ከመሬት በላይ ያላቸው ከፍታ 30 ሣንቲ ሜትር ነው ። እንዲህ ሆኖ መተክሉም ምንም ነገር እንዳያልፍ ተብሎ ለመከላከል ነው ። ቲኒንቲ (መቶ አለቃ) ሉቺዮ እና ቲኒንቲ ፓኡሌቹ እንደተናገሩት ። . . . . በእነዚያ ሹል እንጨቶች መሀል ማለፍ የሚቻለው ቀስ ብሎ እግሩን እያሰላ በዘዴ የሚረግጥ ሰው ብቻ ነው ። እንዲህ አድርጎ እንዳያልፍ ደግሞ እኛ ከፊት ለፊቱ እንተኩስበታለን ። አደናቅፎት እንኳ በእነኞች ሹል እንጨቶች መሀል ከወደቀ ተመልሶ መነሳት አይችልም ። እጅግ በጣም ጠብቀው ከመሬት ውስጥ የተተክሉ በመሆናቸውም ማንም እንደሌለገው ሊነቅላቸው አይችልም ። . . . .” ብለዋል ።

የመቀሌው የኢጣሊያኖች ምሽግ ከውስጥ 3 ሜትር ስፋት ባለው ግንብ ታጥሮ ፣ ከግንቡ በ30 ሜትር ስፋት በብዛት በተተክሉት በእነኞች ሹል እንጨቶች ብቻ ተደራጅቶ አላበቃም ። ከሹል እንጨቶቹ አልፎ ደግሞ እሾካማ ሽቦ እየተደበለበለ በምሽት ዙሪያ እየተተከለ ተከምሯል ። እንኳን ሰው ፣ ወፍ አትሾልከውም ። ይህ ሁሉ የምሽግ አመሻሽግ በወታደሮች ዘንድ ያለ ነው ። የዚያን ጊዜዎቹ የመቀሌ ኢጣሊያኖች ግን ዘዴ ፈጥረው ነበር ።

ኢጣሊያኖች አምባላጌ ምሽጋቸው ላይ ጉድ የሆኑት የኢትዮጵያ ሠራዊት እምሽጉ ድረስ እየገባ በመዋጋቱ ነበር ። የኢትዮጵያ ሠራዊት ለእግሩ ጫማ እንደሌለው ኢጣሊያኖቹ ያውቃሉ ። የግራር እሾሃማ አጥር ሲያጋጥመውም ጋሻውን አንጥፎ እንደሚያልፈው ያውቃሉ ። ለዚህ ነው ሽቦውን ጋሻውን አንጥፎ ቢያልፍ ፣ እነዚያ ሹል እንጨቶች እየዘነጠሉ ያስቀሩታል ተብሎ የተተክሉት ። ከግንብ አልፎ ሹል እንጨት ፣ ከሹል እንጨቶች አልፎ ባለእሾሃማ ሽቦ እየተደበለበለ ከተደረገ በኋላ ፣ አሁንም ኢጣሊያኖቹ ፍርሐቱ ስላልለቀቃቸው ከሽቦው ውጭ ደግሞ ጠርሙስ እየተሰበረ እንዲነሰነስ ተደረገ ። ምክንያቱም የኢትዮጵያ ሠራዊት ለእግሩ ጫማ ስለሌለው እየወጋና እየቆረጠው እንዲያስቀረው ነው ። ቤርክሌይ እንደ ጻፈው “.... ኢጣሊያኖቹ በብዙ መቶ የሚቆጠሩ ፋሽስፍ ጠርሙሶችን እየሰበሩና እያሾሉ ደረደሩ ። የኢጣሊያ መኰንኖች አዲስ ነገር መፈልሰፋቸው ነው ። በኔ ግምት ግን ትልቅ ስህተት ነው ። በነዚያ ሁሉ ፋሽስፍ ጠርሙሶች ውሃ ሞልተው ቢይዙባቸው ይሻል ነበር ። በመጨረሻዎቹ 11 ቀናት ለአንድ ወታደር የተሰጠው የውሃ ራሽን በቀን ግማሽ

ሊትር ውሃ ነበር ። በዚህ ግምት አንድ ጠርሙስ ውሃ ለአንድ ወታደር ለሁለት ቀን ይሆነው ነበር ። ....” ብሏል ።

ጋሊያኖ ለመድፈኛው አዛዥ ለሞልቱዶ ትእዛዝ ሰጠው ። ትእዛዙም “....ምሽጉን ዙርያውን ፈንጂ ጥመድበት ። የምትጠምደውም ፈንጂ ከመሣሪያ ግምጃ ቤት ዋሻችን ጋር የተያያዘ ይሁን ። የማስጠነቅቅህ ነገር አበሾቹ ምሽጋችንን ሰብረው ለመግባት ቢሞክሩና ከምሽጋችን ቢገቡ ፣ የመጀመሪያ ሥራህ ፈንጃዎቹን በሙሉ ማፈን ዳት ነው ። ....” አለው ። ይህን የጥብቅ ጦር አዛዥን የጋሊያኖን ትእዛዝ የሰሙ የኢጣሊያ መኰንኖች “.... ፈንጂው ሲፈነዳ እንዴት እንሆናለን?” ቢሉት ጋሊያኖ ሲመልስ “በመጨረሻ ጊዜ ሁላችንም ባንድነት በአየር ላይ እንንሳፈሩለን” አላቸው ።

ከታህሳስ 5 ቀን ጀምሮ እስከ ታህሳስ 10 ቀን አገር ወዳጁ የትግራይ ሕዝብ ሳይታዘዝ በራሱ ፈቃድ እየወጣ በኢጣሊያኖቹ ላይ ሲተኩስ ከረመ ። ታላቅ ጉዳት ግን አላደረሰም ። እዚያ ምሽግ ውስጥ ምን ጉዳት ይደርሳል?

በዚህ መሀል ታህሳስ 4 ቀን ከራስ መኰንን የተፃፈ ደብዳቤ ኢጣሊያኖቹ ደረሳቸው ። ደብዳቤውም ራስ መኰንን ወደ አዲግራት መዝለቃቸውን የሚነግር ነበር ። በዚህ መሠረት ታህሳስ 7 ቀን የኢጣሊያ ታማኝ መኰንኖች ወደራስ መኰንን ሄደው እንዲነጋገሩ ተወሰነ ። በዚያ በመቀሌ ምሽግ ውስጥ ያሉት መኰንኖች ወጣቶች በመሆናቸው ነገር ያደፈርሳሉ ተብለው ስለተፈሩ ፣ ይሻላል የተባለው ቲኔንቲ ፓርቲኒ ወደ ራስ መኰንን ተላከ ። በራስ መኰንን ዘንድም መልካም አቀባበል ከተደረገለት በኋላ በአምባላጌው ጦርነት ቆስሎ ከተማረከው ከመድፈኛው አዛዥ ከአስካላ ጋር እንዲያድር ተደረገ። በዚያም ለሊት አስካላና ፓርቲኒ በኢትዮጵያ ላይ ሲመክሩና ሲጠነስሱ አድረው በማግስቱ ፓርቲኒ ከአስካላ የተነገረውን ብዙ ምስጢር ይዞ ወደ ወገኖቹ ሄደ ። ፓርቲኒ የአስካላን ታሪክ ለአለቆቹ ከነገረ በኋላ ፣ የሚጣራ ነገር ስላለ ፓርቲኒ ለአስካላ ልብስና መድኃኒት አቀብላለሁ ብሎ ተመለሰ ። ራስ መኰንንም በደስታ ተቀብለው እንዲሰጥ አደረጉት ። አስካላም በምስጢር ለቀረበለት ጥያቄ አስፈላጊውን መልስ ለፓርቲኒ ነግሮ ወደ ወገኖቹ ላከ ።

የመቀሌው ጦርነት ታህሳስ 18 ቀን ተጀመረ ። ጦርነቱን የጀመረው የኢጣሊያ የመቀሌ ምሽግ የመድፈኛ ክፍል አዛዥ የሆነው ቲኔንቲ ሞልቱዶ የመጀመሪያውን መድፍ በማስተኮስ ነው ። ተኩሱ ሲጋጋል የኢትዮጵያ ሠራዊት በብዛት ሆኖ ወደፊት ተጠጋ ። እንዳየሱስ ኮረብታ ላይ ያለው የኢጣሊያ ጦር በኢትዮጵያ ሠራዊት ላይ

መድፉን አርከፈከፈበት ። ፈረሰኛውና እግረኛው የኢትዮጵያ ጦር ወደ ምሽጉ በሩጫ ሲጠጋ ምሽግ ውስጥ ያሉት የኢጣሊያ ወታደሮች በመትረየስ ጥይት ይቀበሉት ጀመር ። የኢትዮጵያ ሠራዊት ምንም ማድረግ አልቻለም ። እስከ ታህሳስ 29 ቀን ድረስ ከባድ ትግል ቢያደርግም ከእልቂት በስተቀር ውጤት የለም ። ይህ ሁሉ ሲሆን ምኒልክ ገና በጉዞ ላይ ናቸው ። ታህሳስ 29 ቀን ምኒልክ መቀሌ ደረሱ ። ምኒልክና እቴጌ ጣይቱ መቀሌ እንደደረሱ ጣይቱ የቀደሙትን መኳንንት እነ ራስ መኰንንን ሰብስበው “... ይህ ነው ለአቀባበል ያዘጋጃችሁልን ግብር? አንድ የኢጣሊያ ሹም እናንተን ሁሉ ንቆ እንዲህ እስቲ መሸግ ድረስ ዝም ብላችሁ መቆየታችሁ አፈርኩባችሁ ።...” አሏቸው ። ከዚህ በኋላ ራስ መኰንን “... ያሠራሁትን ምሽግ እኔ አፈርሳለሁ...” ብለው ጦርነት ገጥመው ከኢትዮጵያኖች በኩል ብዙ ሰው አለቀ ።

ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ሲጽፉ ምኒልክ ከደረሱ በኋላ “... በዚያም ቀን ኢጣሊያኑ ያለበትን እርዱን ፣ ካቡን ፣ መኳንንቱም በመነጥር ፣ ሠራዊቱም አሻግሮ ባየ ጊዜ እንደእሸት የሚቅመው ፣ እንደ ጥህሉ የሚውጠው መሰለው ። ነገር ግን አጤ ምኒልክ የጉድባውን ብርታት አይተውታልና ሠራዊቱ ወደ እርዱ እንዳይሄድ አስከለከሉት። ሠራዊቱም በየሠፈሩ ድንኳን ሲተክል የተራገፈች የወታደር በቅሎ ነጥቃ የኢጣሊያ ወገን ከተሠማራበት ተደባለቀች ። በቅሎይቱን ለመመለስ አንድ ሰው ሮጦ ። ከካቡም ውስጥ ያሉት ኢጣሊያኖች ያ ሰው ሲሮጥ ባየ ጊዜ መድፍ መተኮስ ጀመሩ ። አጤ ምኒልክ ....የመድፉ ተኩስ በበዛ ጊዜ ሊቀመኳስ አባተንና በጅሮንድ ባልቻን ሄዱ ተኩሱበት ብለው አዘዙ ።...” ብለዋል ።

በኢጣሊያኖቹ በኩል ደግሞ እንደፃፉት “... ከጧቱ 4 ሰዓት ድንኳኖች ሲተክሉ አየን ። ከመሀል ቀይ ድንኳን ተተከለ ። የምኒልክ መሆኑን አወቅን ።.... በዚያ የበዓል ቀን ኢትዮጵያውያን ጦር ነት ያደርጋሉ ብለን አላሰብንም ነበር ። ጥቂት እንደቆዩ ግን ፈረሰኛው ቀድሞ ፣ እግረኛ እየተከተለ ሲመጣ አይተን የቴኔንቲ ባሲሊ ሰዎች በ4 ሰዓት ተሩብ ተኩስ ሲከፍቱ መላው ሠራዊታችን ተኩስ ከፈተ...” ብለዋል። የአንድ በቅሎና ያንድ ሰው ሩጫ ብዙ መስጧቸዋል። በዚያን ቀን ኢጣሊያኖቹ በኢትዮጵያውያን ላይ 174 የመድፍ ጥይት ተኩሰዋል ። ግን አብዛኛው ጥይት ግማሹ ከኢትዮጵያውያን በማለፍ፣ ግማሹም በመቅረት የተተኩሰ ነበር ። የእለቱን ግጥሚያ ምሽት ገላገለው ።

“ምሽትም በሆነ ጊዜ” ይላሉ ጸሐፊ ትእዛዝ “ሊቀመኳስ አባ ተና በጅሮንድ ባልቻ ተጠሩ ። እንግዲህ ከዚህ ጉድባ ውስጥ ያሉትን ኢጣሊያኖች ሳላወጣ ወዲያና ወዲህ አልልም ። እናንተም አረር እንዳይመታችሁ መታኮሻችሁን አብጁ ብለው አዘዙዋቸው ። ሊቀመኳስ አባተም ካሸከሮቹ ጋር ሆኖ የኢጣሊያውን ዘበኛ አባሮ በስተግራ በኩል ካቡን ክቦ ፣ መድፎቹን ፣ መትረቦሱንም አልበበት ነበር ። ደግሞ በስተቀኝ በኩል በጅሮንድ ባልቻም እንደዚሁ ለሊቱን ሲክብ አድሮ መድፎቹን ፣ መትረቦሱንም አለበበት ። ኢጣሊያኖቹ ጦሩ እንደ ቀረባቸው ባዩ ጊዜ መድፋቸውን ነፍጣቸውንም ጠንክረው ይተኩሱ ጀመር ። ሊቀ መኳስ አባተም ብልህ ዓይነጥሩ ነፍጠኛ ነውና ኢጣሊያኖች ታቦተ ኢየሱስን አውጥተው የገቡበትን ቤተ ክርስቲያን በመነጥር እያየ እየመዘነ መስኮቱን በመድፍ ይመታው ጀመር ። የመድፋቸውንም መንኮራኩር በመድፍ ሰበረው....” በማለት ጽፈዋል ።

ሊቀመኳስ አባተ መድፉን በመድፍ መስበራቸውን ኢጣሊያኖቹ ራሳቸው በፃፉት ታሪክ ውስጥ ገልፀውታል ። የኢጣሊያ ክርስቲያን ወታደሮች የኢየሱስን ቤተ ክርስቲያን ምሽግ አድርገን አንዋጋም ብለው እምቢ አሉ ። ኢጣሊያኖቹም የእስልምና ሃይማኖት ተከታይ የሆኑትን ወታደሮች አስገብተው መታኮስ ጀመሩ ። ውጊያው በተፋፋመበት ጊዜ ሊቀመኳስ አባተ የተኩሱት መድፍ እንዳየሱስ አረፈ ። ቤርክሌይ እንደፃፈው “...ያ ቀን መጥፎ ቀን ነበር ። እንዳየሱስ ያለው ምሽግ አደገኛና ለአደጋ የተጋለጠ ሆኖ ዋለ ። ከየአቅጣጫው የሚተኩሰው መድፍ ያለማሳሳት ይመታዋል ። .... አንዴ የተተኩሰውም የመድፍ ጥይት የኢጣሊያን መድፍ መንኮራኩር ሰባብሮ ጣለው ። ተኳሾቹ ሁለት ወታደሮች ቆሰሉ ። እሳትም አስነስቶ ጥቂት አፈር የተሞሉ የምሽግ ደንደዎች ተቃጠሉ ። ....” ብሏል ።

እንዳየሱስ ኮረብታ 2225 ሜትር ከፍታ ያለው ነው ። ኢጣሊያኖችም የመቀሌን ምሽግ በሚያጠናክሩበት ጊዜ እንዳየሱስ ኮረብታ ለውጊያ አመቺ ሥፍራ መሆኑን ስላዩ ከዚያ ላይ ጦር ለማስቀመጥ አሰቡ ። ከእንዳየሱስ ኮረብታ ላይ ወጥተው “.... ጦርነቱ ሲያልቅ ቤተ ክርስቲያኑን በጥሩና በታላቅ ሕፃን እናሠራለን ። አሁን ግን አስፈላጊያችን ቦታ ስለሆነ ልቀቁልን ....” ብለው ለቂሶቹ አንድ ሺ ብር ሰጡ ። በዚህ ውል መሀል አንድ 50 ዓመት የሚሆን ዕድሜ ያለው ቄስ በምንም ነገር አንለቅም ብሎ በመከራከሩ ወዲያውኑ ተገደለ ። ከዚህ በኋላ በቤተ ክርስቲያኑም ሆነ በአምባው ኢጣሊያኖች ያዙበት ጀመር ። ወደ ትረካችን እንመለስ ።

በዚያን እለት ሊቀ መኳስ አባተ ብቻ ሣይሆኑ ሌሎች ኢትዮጵያውያን መድፈኞችም የጠላትን ጦር ግራ አጋብተውት ነው የዋሉት። የኛን ሰው ምስክርነት ትተን ራሳቸውን ኢጣሊያኖችን እናስመስክራቸው። መቶ አለቃ ፓርቲኒ እንዲህ ይላል። “.... የመቀሌው ውጊያ ከተጀመረ 74 ሰዓት አለፈው። 74 ሰዓት ሙሉ ምንም ረፍት አላገኘንም። .... በምሥራቅ በኩል የቆፈርነውን ጉድጓድ አበሾች አስለቅቀውን ይዘውብናል። በዚያም ምሽግ ውስጥ ያሉት ጠላቶች አስቸግረውናል። ጄኖቶ 8 ቀን (በኛ ታህሳስ 30) ጧት 8 ሰዓት ተሩብ (በኛ 2 ሰዓት ተሩብ) ሲሆን የመትረየስ ተኩሳቸው ጨዋታውን ጀመረ። 8 ሰዓት ከ45 ሲሆን፣ በደቡብ አቅጣጫም ተጠቃን። ከፍተኛ ቦታ ላይ የተጠመደው የጠላት መድፍ ምሽጋችንን ያዘንብበት ጀመር። በዚያ ላይ የጠላት ፈረሰኛና እግረኛ ሥር ሥሩን ያዋክቡናል። .... የኛ መድፎችም ሆኑ መትረየሶቻችን የሚተኮሱት ወደ ምሽጋችን በሚመጣው ጠላት ላይ በመሆኑ፣ የራቀውን የጠላት መድፍ፣ መድፎቻችን ሊያስታግሱልን አልቻሉም።....

“በየቀኑ ባራቲየሪ ይደርስልናል እያልን እንጠባበቃለን። ባራቲየሪ ግን በመቀሌ ምሽግ ያለነው ወታደሮች በቀላሉ ጠላትን እንደ ምናሸንፍ ነግሮን ነበር። ከሌሊቱ 11 ሰዓት (በኛ 5 ሰዓት) እግረኛው ጠላት እምሽጋችን ሽቦ አጥር ድረስ ተጠግቶ አጠቃን። እኛም ተበረታትተን መለስነው። ጥቂት አረፍ እንዳልን እንደገና ከለሊቱ በአንድ ሰዓት (በኛ አቆጣጠር ከሌሊቱ 7 ሰዓት) ሲሆን ጠላት እንደገና ሽቦ አጥራችን ድረስ መጣ። እኛም መለስነው። ከዚያ በኋላ ጥቂት ረፍት አገኘን ....” ብሏል።

ኢጣሊያኖቹ እንዳሉት ከኢትዮጵያውያን በኩል መቀሌ ምሽግ ላይ የተጣለው የመድፍ ጥይት 500 ነው። ከኢትዮጵያውያን በኩል የተተኮሰው የመድፍ ጥይት ያንያህል ነው? አይደለም? ብለን ባንከራከርም ኢትዮጵያውያን የመቀሌን ምሽግ ለመስበር ከባድ መስዋዕትነት መክፈላቸውን አንጠራጠርም። ኢትዮጵያውያን በሙሉ ልብ የመቀሌን ምሽግ ለማስለቀቅ ቢደክሙም እንኳን፣ በዚያ ሁሉ ትግል መሀል ያደረሱት ጉዳት ቀላል ነበር። ኢጣሊያኖቹ ባወጡት መግለጫ በዚያ የመቀሌ ምሽግ አንድ ኢጣሊያዊ ሲሞት አራት ኢጣሊያኖች ቆሰሉ። ከጥቁር አሽከሮች 3 ሲሞቱ 9 ቆሰሉ ብለዋል። በዚህም በኩል አነሰ ብለን አንከራከርም። የመቀሌው ምሽግ እጅግ በጣም ጠንካራና ከባድ ጥሩ መከላከያ የነበረው በመሆኑ ነው።

በማግሥቱም እንደገና ጦርነቱ ቀጠለ። ኢትዮጵያውያኖቹ እያጠቁ ምሽጉ ድረስ ይሄዱ ጀመር። ከምሽጉ በሚጠጉበት ጊዜ የጦር

ሙሉ ስባሪ አላስኬድ አላቸው። “.... ጋዢዎች እያነጠፉ ሲመጡብንም፣ ለመትረፍባችን ኢላማ ምቹ ይሆኑልን ጀመር ....” ብሏል ሞልቴዶ። “ኢትዮጵያውያኖች ያን የጠርሙስ ስብርባሪ ቦታ ጋሻቸውን አንጥፈው ሲያልፉ፣ ያ ድብልብሉ እሾሃማ የሽቦ አጥር ያቆማቸዋል። ከዚያም የሽቦ አጥር ላይ የብዙዎቹ ኢትዮጵያውያን ፊሳ እንደወፍ ፊሳ እየተንጠለጠለ ቀረ። የመቀሌ የጠላት ምሽግ በወንዶቹ ጀግንነት አልፈታ አለ። ከዚህ በኋላ የሴት ብልሃት ተተካ። የመቀሌውን እልቂትና ትግል ጣይቱ በየቀኑ ይመለከቱ ነበር። የጣይቱ ማዘንም ሆነ ወንድን ማበረታታት ትርፉ እልቂት እንጂ ውጤት አልሰጠም። በዚህ የተናደዱት ጣይቱ፣ ዘዴ ፈጠሩ። የጣይቱን ዘዴ ከፀሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ መጽሐፍ እንስማው።”

“.... ንግሥቲቱም እቴጌ ጣይቱ ከድንኳን ብቅ ብለው ግምጃውን አጥር አስገልጠው ሲመለከቱ አዛዥ ዛማኔል አጠገባቸው ቁሞ ነበርና ወደሱ አይናቸውን ዞር አድርገው ተናገሩ። አንተ ሂድና ውሃ ውን ለመያዝ ይመች እንደሆነ ስፍራውን ሰልለው። ለሊቀ መኳስ አባተም አማክረው ብለው አዘዙ። ሊቀመኳስ አባተም ሥፍራው ጉድጓዳ ነው፣ ለኢጣሊያኖችም ቅርባቸው ነው። የውሃውና የምሽጉ ርቀት 150 ክንድ ይሆናል። ነገር ግን እኔ በመድፍ በሩን እጠብቀዋለሁ። ዘበኛውም ለዓይን ሲነሳ ገብቶ ከወንዙ ይተኛል ብሎ ላከ። ይህም ነገር በእቴጌ ዘንድ የተወደደ ሆነ። ለንጉሠ ነገሥቱም አመለከቱ። አጤ ምኒልክም እሺ እንዳልሸ አሉዋቸው።”

“እቴጌም አሽከሮቻቸውን እንዲህ ብለው አዘዙ። እናንተ ከጉድባ ገብተን ካልተዋጋን እያላችሁ ስትመኙ ነበር። ነገር ግን ለብዙ ሠራዊት ጥቂት ሥፍራ አይበቃውምና ከኢጣሊያው ነፍጥ ይልቅ እናንተ እርስ በርሳችሁ ትተላለቃላችሁ። ከውሃው ተኝታችሁ ውሃ እንዳይቀዳ ጠብቁ። ከጉድባቸው ሄደን እንዋጋለን ያላችሁ ከሜዳው ላይ ሞት እንዳትፈሩ ተስፋ አለኝ። በሕይወት ያለውንም ባዘዝኳችሁ ነገር እሸልመዋለሁ። የሞተውንም ተዘካሩን አወጣለሁ። ልጄን አሳድጋለሁ። እግዚአብሔር ከናንተ ጋራ ይሁን ብለው አሰናበቷቸው። እነሱም አምረው ተሰልፈው፣ የተቆጣ ነብር መስለው ከማታው በ11 ሰዓት ወደ ወንዙ ወረዱ።”

“እቴጌም ለሊቱን ሙሉ በጭንቅ በጎዘን.... ሲያለቅሱ አደሩ። ከሌሊቱ 11 ሰዓት በሆነ ጊዜ የእልፍኝ አሽከሮች¹ ተነሱ። ስማቸውም ገብረ ጊዮርጊስ፣ ድልነሴ፣ ሸዋዬ ይባላሉ። እነዚህም አሽከሮች የ300

1 አሽከሮቻቸው

ሰነድ ሰነድ

ራብ ለባተ

ደጃዝማች ባልቻ

የ300 ነፍጥ ሹሞች ናቸው። ከነሰዋቸው ተሰልፈው ወደ ወንዙ ወረዱ። መታኮሻቸውን አደራጁ። ውሃውንም ደፈኑት።... እንደ አዳራሽ፣ እንደ እልፍኝ አመቻችተው ወንዙን ተቀመጡበት።

“ኢጣሊያኑም ውሃውና ካቡ ቅርብ ነበርና ውሃው ይያዝብኛል ብሎ አሳስበም ነበር። ነገር ግን የውሃውን መያዝ ቁርጡን ባወቀ ጊዜ መድፋን ጐትቶ፣ ነፍጡን ሰልፎ፣ ሐሙስ ማታ በ3 ሰዓት አደጋ ጣለባቸው። እነዚያም ጠንክረው ተታኩሰው መለሱአቸው። ኢጣሊያኖችም እኩሌታው ሸሽቶ ሲገባ፣ እኩሌታው እኔ እሻላለሁ ብሎ ይመጣ ነበር። ሲመልሷቸው ግን ወደ እርዱ ለመግባት በራቸው ይጠባቸው ነበር። እንዲህም እየሆነ ኢጣሊያኑም ባሽባዙቁም እያሌ ሞተ።

“... እቴጌ ጣይቱም ውሃውን ለሚጠብቁ ዘበኞች ጠጁ በብዙ ቀንድ እየተሞላ፣ በማለፊያ ወጥ እንጀራ እየተፈተፈተ በመሶብ ሆኖ፣ ፍሪዳው ታርዶ ሥጋው በእንቅብ እየሆነ ከሌሊቱ በዘጠኝ፣ በ10 ሰዓት ይሰዱላቸው ነበር። የጠገበ ሰው ሁሉን ይደፍራልና እነሱም ነፍሳቸውን ለጌታቸው፣ ለመንግሥታቸው ለውጠውታልና ትጥቃቸውን ሳይፈቱ፣ እንቅልፍ ሳይተኙ፣ በአንድ ቀን የሚያስመርረውን ጦር ነት 15 ቀን ሙሉ ሌሊትና ቀን እየተዋጉ ውሃውን ከልክለው በጭንቅ ኢጣሊያኑን ከእርዱ ውስጥ እንዲወጣ አደረጉት።

“ደግሞ አንድ ቀን እንዲህ ሆነ። በጥር በ3 ቀን የራስ መኩንን ሰዎች ዘብ ይጠብቁ ከነበረው ውሃ ወጥተው የመቀሌን ግንብ እናፈርላለን ብለው የሽቦውን አጥር ቆርጠው፣ ከካቡ ሥር ተዋግተው ከሌሊቱ በ11 ሰዓት ጀምረው እስከ 8 ሰዓት ድረስ ሲታኩሉ ዋሉ። ከራስ መኩንን ሰው 150 የሚሆን ሞተ። ከእርዱም ውስጥ ካለው ከፈረንጅም፣ ከባሽባዙቆችም አያሌ ሞተ። ነገር ግን ካቡን ለማፍረስ እማይ መቻቸው ሆኖ ተመለሱ። ...” ብለዋል።

የመቀሌ ምሽግ በሰው ኃይል ወይም በመሣሪያ ብዛት የሚፈታ አልነበረም። የመቀሌን ምሽግ የፈታውና ድል ያስገኘው የጣይቱ ዘዴና የውሃው መያዝ ነው። ውሃውን ከበው የያዙትም ወታደሮች ብዛታቸው 900 ያህል ነበር። ጣይቱ ውሃውን እንዴት እንዳስያዙና ውሃውን ለያዙት ወታደሮች ከመኳንንቱ ምግብ ፍትፍት እያስፈተፈቱ በየለሊቱ በመላክ እንዴት ያበረታቱ እንደነበር ከፀሐፌ ትእዛዝ መጽሐፍ አወቅን። በኢጣሊያኖች ዘንድ እንዴት ነበር? የውሃው መያዝ በኢጣሊያኖች ላይ ምን ችግር ፈጠረ?

ሊቀ መኳስ አባተ መድፋቸውን ማስተኮስ የጀመሩት ከሌሊቱ 7 ሰዓት ተኩል ሲሆን ነው። በዚያም ሰዓት የኢጣሊያ ምሽግ በእ

ባተ መድፍ ቢኃይል ተደብድቦ ለጥቂት ጊዜ መድፋ ዝም አለ ። እንደገና ከሌሊቱ 8 ሰዓት ተኩል ሲሆን የአባተ መድፍ መቀሌ ምሽግ ላይ ዘንቦ እርጭ አለ ። በምሽጉ ውስጥ የነበሩት ኢጣሊያ ኖች እንቅልፍ ገርስሷቸው ጥቂት ሽለብ ሲያደርጋቸው ከሌሊቱ 10 ሰዓት ላይ የአባተ መድፍ ቀስቅሷቸው ለሩብ ሰዓት ያህል ተተኮሰባቸው ። በመጨረሻው በ11 ሰዓት ተኩል መተኮስ የጀመረው የሊቀ መኳስ አባተ መድፍ እስከ ጧቱ 4 ሰዓት አላባራም ።

ኢጣሊያኖቹ ጥርጣሬ ገባቸው ። ለምን ለሊት መድፍ ሲተኮስብን አደረ ለሚለው ጥያቄያቸው መልስ ይፈልጉ ጀመር ። ውሃው መያዙን አወቁ ። ወዲያውም በአንድ መንግዝ (50 አለቃ) የሚመራ ቡድን ወደ ውሃው ሂዶ ውሃውን እንደገና ነጥቆ እንዲይዝ ላኩ ። ቡድኑም በታዘዘው መሠረት ከውሃው በስተደቡብ ሂዶ ውሃው በ500 ኢትዮጵያውያን መያዙንና ለማስለቀቅም ያለመቻሉን አሳወቀ ። ከዚህ በኋላ ሜጀር ጋሊያኖ ተናዶ ፣ ያለው ኃይል ሁሉ በውሃው አቅጣጫ እንዲዋጋና ውሃውን እንዲያስለቅቅ አዘዘ ። ወዲያውም የውሃ ችግር እንደሚደርስ ስላወቀ አንድ ወታደር በቀን ግማሽ ሊትር ውሃ ብቻ እንዲሰጠውና የኢጣሊያ ነጮች ግን የሚሰጣቸውን ቢኖ ብቻ እንዲጠጡ እንጂ ውሃ እንዳይሰጣቸው ጥብቅ ትእዛዝ ሰጠ ።

ቀን የፀሐዩ ግለትና አቧራው ውሃ ያስጠማል ። የውሃው ራሺን ለሁለት ቀናት ያህል ከተሞከረ በኋላ የምንጩ ውሃ አያያዝ የሚለ ቀቅ መስሎ ስላልታየ አንድ ወታደር በቀን አንዲት ብርጭቆ ውሃ ተሰፍራ እየተሰጠችው በዚያች ጉሮሮውን ሲያርስ እንዲውል ተደረገ ። ከዚህ ትእዛዝ አንድ ሁለት ቀን በኋላ በምሽጉ ውሃ ማጠራቀሚያ ገንዳ ውስጥ የነበረው ውሃ መልኩ ቢጫ ሆኖ ወደ ድፍርስ ነት ተለውጦ ለመጠጣት የማይቻል ሆነ ።

ፈረስና በቅሎዎች ውሃ ከጠጡ ሶስት ቀን ስለሆናቸው ምሽጉን ሰብረው ለመውጣትና ወደውሃው ለመሄድ እያሉ ከባድ ችግር አደረሱ ። የአብዛኛው ወታደርም ሥራ ፈረስና በቅሎዎቹ ከምሽጉ እንዳይወጡ መከላከል ሆነ ።

በመቀሌ ምሽግ ያለውን የኢጣሊያ ሠራዊት እጅግ በጣም ያስቸገረው የውሃው መያዝ ቢሆንም ፣ የራስ መኰንንና የራስ አሉላ ሠራዊት ደግሞ በጥይት ይቆላቸው ነበር ። የኢትዮጵያ ሠራዊት የመቀሌን ምሽግ ስብርባሪ ጠርሙሱን አልፎ ድብልብሉን የሸቦ አጥር መበጣጠስ ጀመረ ። እንዴት እንደሆነ ሊገባኝ አልቻለም እንጂ ኢጣሊያኖቹ እንደፃፉት የራስ መኰንን ሠራዊት ያን የሸቦ አጥር የበጣጠሰው በጎራዴው ነው ይላሉ ።

ጥልቅዶ ስለዚህ ጉዳይ ሲጽፍ “.... የኛ ወታደሮች ያለ እረፍት ይተኩሳሉ ። ወታደሮቻችን የሚተኩሱት በጥርሳቸውና በግፉ እጃቸው ጥይት ይዘው ነው ። ይህም ፈጥነው ጠመንጃቸውን ለማጉረስ እንዲመቻቸው ብለው ነው ።.... ከጠላት ወገን ከሚተኩሰው ጥይት የሚወጣው ጭስ በንፋስ እየተገፋ እየመጣ ምሽጋችን ላይ ያንገብባል ። ወታደሮቻችን፣ ባንዲራ ለመምራት ገድ አለው ብለው ባንዲራችንን ወደ አምባአላጌ አቅጣጫ ተክለውታል ። .... ምሽጋችን በመሬት ላይ ያለ ሳይሆን ሲካል ሆኖብናል ።.... መቶ አለቃ ፍራንኮኒ መሸነፌ ነውና እርዳታ ይላክልኝ ይላል ። ማን ይሰማዋል? ....” ብሏል ።

ኢጣሊያኖችን በአንድ ቀን ድል ከመሆን ያዳናቸው የምሽጋቸው መጠንከር ነበር ። ኢትዮጵያኖቹ የጦርሙሱን ስባሪ ድራሹን አጥፍተው ድብልብሉን እሾካማውን የሽቦ አጥር ለማለፍ መሰላል ሠርተው በመሰላል ለመሻገር ቢፈልጉም ከምሽግ ውስጥ ያለው የኢጣሊያ ሠራዊት በጥይት ይመታቸው ጀመር ። በሽቦ አጥሩ ዙርያም ብዙ መሰላሎች ቆመው ሲታዩ መሰላሎቹን ይዘው የሄዱት የኢትዮጵያውያን ሬሃም በአጥሩ ሽቦ ላይ ተከምሮ ነበር ። ኢጣሊያኖቹ ራሳቸው እንደፃፉት አንድ ኢትዮጵያዊ ወታደር ያን የሽቦ አጥር ሲያልፍ ገላው ሁሉ ተበሳስቶ ደሙን እያዘራ ከግንቡ አጠገብ ደርሶ ነበር። ከግንቡ ሥርም ሆኖ ግንቡን አፍርሶ ለመጣል የግንቡን መሠረት ሲቆፍር ተገደለ ። እንዴት ያለ ጀግንነት ነው?

በመቀሌ ምሽግ ውስጥ የውሃው ነገር እያከተመ ስለሄደ ክርስቲያን የሆኑ ጥቁር ወታደሮች ከራሺናቸው ግማሽ ብርጭቆ ውሃና ሩብ ብርጭቆ ቢኖ እየተሰጣቸው እያደባለቁ ጉሮሮአቸውን እንዲያርሱ ታዘዙ ። ለእስላሞች ግን በቀን አንድ ብርጭቆ ውሃ እንዲሰጣቸው ተደረገ ። በዚህ ጊዜ ውሃ ሳይቀምሱ የቆዩት ፈረሶች፣ በቅሎዎችና የቀንድ ከብቶች መሞት ጀመሩ ። በሕይወት ያሉትም እንስሳት የውሃ ማጠራቀሚያውን ገንዳ ከበው ውሃ ማስቀዳት ከለከሉ ። ይህን ሁኔታ ያየው የጦሩ አዛዥ ጋሊያኖ ተበሳጭቶ “.... ሄዱ ። ውጡና ጠጡ የሚሆነውን ነገር እግዚአብሔር ያውቃል ። ....” ብሎ አዘዘ ። ውሃው በጣይቱ ወታደሮች በጥብቅ ይጠበቅ ነበርና ማን ይድረስ?

ጥልቅዶ ስለውሃው ችግር ሲገልጽ “.... እኛ መኩንኖቹ ለሰባት ቀናት ፊታችንን የታጠብነው የሌሊቱን ውርጭ ጤዛ በፎጣችን እየጠረገን በዚያ በማበስ ነበር ። ከአዲግራት የሚመጣው ጦር ያድነናል እያልንም እንጠባበቅ ነበር ።.... የውሃው ኃላፊ የውሃ ራሺን በሚሰጥበት ጊዜ እያንዳንዱን ሰው ወንዱንም ሴቱንም በስሙ ይጠራል ።

የተጠሩትም ሲቀርቡ መልካቸውን በደንብ እየተመለከተ ድጋሚ ጠብታ ውሃ እንዳይወስዱ እየተቆጣጠረ ይሰጣል ። .... የአንድ ሱዳን ሚስት ልጅ ወለደችና ለልጅዋ ማጠቢያ ውሃ ብትላምን ተከለከለች ። ....” ይላል ።

ሹምባሽ መሐመድ ወደ መቀሌው ጦር አዛዥ ጋሊያኖ ዘንድ ሄደ ። ዛሬ ለሊት በሕልሚ ነቢ መሐመድ መጥቶ ከምሽጋችሁ መሀል ጉድጓድ ብትቆፍሩ ውሃ ሊወጣላችሁ ይችላል ብሎ ነገረኝ ። የኔ ሕልም ደግሞ አይስትም ብሎ ነገረው ። ጋሊያኖም የፈለገ ሰው ይቆፍረው ። ምናልባትም ይገኝ ይሆናልና ሞክሩ አለ ። በቡድን የተከፋፈለ ቆፋሪ ተቋቋመ ። ቁፋሪውም ተጀመረ ። እምሽጉ ውስጥ ያለው ወታደር ሁሉ እግዚአብሔር በትክክል ለሚያምነው ለማንኛውም ሰው ሚስጥር ይገልጽለታል እየተባባለ ቁፋሪውን ቀጠለ ። ሁለት ቀንና ሁለት ለሊት ከቆፈሩ በኋላ ቁፋሪው አለት ድንጋይ ላይ ደረሰ ። ቆፋሪው ቡድን አለቱን መስበር ሲጀምር ካፒቴን ሞልቴዶ ሳቀባቸው ። “ሲኞር ቴኔንቲ፣ ሳቅ ብቻ ። የእናንተ እግዚአብሔር እንዲህ ያለ ተአምር አይገልጽላችሁም ። እኛ ግን አሁን በቅርቡ ውሃ እናወጣለን አሉኝ” ይላል ሞልቴዶ በመጽሐፉ ።

የውሃ ነገር አከተመ ። የሹምባሹም ሕልም እንደቅዠት ተቆጥሮ ጉድጓድ ቆፋሪዎች የቁፈራ ሥራቸውን አቆሙ ። በቢርካ ወይም በገንዳ ያላቸውን ውሃ የሚቆጣጠረው ፋሬሬ ፓትሮና በምሽጉ ውስጥ ያሉትን ሰዎች ሰብስቦ “ዛሬ የሚታደላችሁ ውሃ ለመጨረሻ ጊዜ ነው ። ይቺን ዛሬ የምንሰጣችሁን ውሃ በጥንቃቄ ያዟት ። አንዲት ጠብታ ከመሬት ጠብ እንዳትል ተጠንቀቁ” ብሎ አዘዘ ። ሞልቴዶ ስለ ውሃው ሁኔታ ሲገልጽ “....ይሸታል፣ በጣም የቆሸሸ ውሃ ነው ። መልኩም ቢሆን ወደቢጫነት ተለውጧል ። ውሃው ይህን መሳይ ይሁን እንጂ ወታደሩ ራሺት ሲታደለው ብርቅና ድንቅ የሆነ ውሃ ያገኘ ይመስለዋል ። ራሺን የሚሰጣቸው ወታደሮች ውሃ ጥም ሲይዛቸው አንዴ ፉት ይሉለታል እንጂ በርከት አድርገው አይጠጡም ። ....” ብሏል ።

“ከዚህ በኋላ” ይላሉ ፀሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ። ....ከዚህ በኋላ መሴ ፊልተር የሚባለው የኢጣሊያ ሰው ተልኮ መጥቶ ነበርና ከአጤ ምኒልክ ገብቶ እንዲህ ብሎ ተናገረ ። የናንተስ ሰው ከምሽግ ዳር እየሄደ እየተታኮሰ ለምን ይሞታል? እነዚያስ ከእርዱ ውስጥ ያሉት ኢጣሊያኖች በውሃ ጥም ለምን ያልቃሉ? እኛም የምንፈልገው ፍቅርና እርቅ ነው ። በፍቅር እንኳን የመቀሌን እርድ እስከ አዲግራትም ድረስ ለቀን እንሄዳለን ብሎ ቢናገር እሺ ይሁን ። አሁ

ንም እርቅ ከፈለጋችሁ ሄደህ የዚያን ነገር ጨርሰህ ምላሹን አምጣ ብለው በጥር በፃ ቀን ሰደዱት ።

“እሱም መቀሌ ያሉት ኢጣሊያኖች በውሃ ጥም መጨነቃቸውን ልከውበት ነበርና የሶስቱን ቀን ጉዳና ባንድ ቀን አዲግራት ደርሶ ስልክ አስመትቶ ከኢጣሊያ መንግሥት ልቀቁ የሚል ምላሽ መጥቶለት ባለማኅተም ደብዳቤ ይዞ ተመለሰ ። በ3ኛው ቀን አጤ ምኒልክ ሠፈር ገባ ። ከዚያም ያመጣውን ደብዳቤ መቀሌ ላሉት ኢጣሊያኖች ሰደደላቸው ። እነዚያም ጉድባውን ለቃችሁ ውጤ የሚል ባለማኅተምን ደብዳቤ ባዩ ጊዜ ተድላ ደስታ አደረጉ ። ....” ብለዋል ።

ፒየትሮ ፊልተር ጉዳዩን በእርቅ እጨርሳለሁ ብሎ የተመላለሰው በእርግጥ ለእርቅ አልነበረም ። ባራቲየሪ በኋላ ጊዜ እንደገለጠው ከኢጣሊያ የተነሣው አዲሱ ተጨማሪ ጦር እስኪደርስ ድረስ እንታረቅ እያለ ቢያንስ ለሃያ ቀናት ነገሩን እንዲጐትትና ለመቀሌው ምሽግ ውሃ እንዲያስገኝ ነበር ። ፊልተርም ራሱ በመጽሐፉ ይህን ጉዳይ ቢገልጽም ከጸሐፊ ትዕዛዝ ለየት ያለ ፊልተር የገለፀው ነገር ደግሞ አለ ። እንዲህ ይላል ። ... ምኒልክ አስጠርተውኝ ከድንኳናቸው ገባሁ ። እንደገባሁም እንዲህ አሉኝ ። ....እናንተ እኛን ለማሸ ነፍና ድል ለማድረግ መጥታችኋል ። የኢትዮጵያንም ሕዝብ ከባርያ ነት አገዛዝ ነፃ እናወጣለን ትላላችሁ ። ነገር ግን እንኳ የኢትዮጵያን ሕዝብ ፣ እነኚያን በምሽጋቸው ውስጥ የታፈኑትን ምስኪን ሰይጣን ወገኖቻችሁን ለማውጣት አልተቻላችሁም ። የእኔም ደካማነት እንደ እናንተ ከሆነ ፣ እነኚያ ሰዎቻችሁ በውሃ ጥም እንዲሞቱ አደርጋለሁ ። ይሄን ለባራቲየሪ ንገረው ። ቅዱሳን መላእክት ግን ጠላቶቻችንን እንድንወድ ይነግሩናል ። እኔ ክርስቲያን ነኝ ። የአረመኔ ሕዝብም ንጉሥ አይደለሁም ። ስለዚህ እነኚህ ክርስቲያኖችም አይሞቱም ። የሚመሩዋቸው ሰዎች ላኩና ይውሰዷቸው ። ልትወጉን የምትፈልጉ ከሆናችሁ ባንድነት ሁኑና ጠብቁኝ እመጣለሁ ....አሉኝ ....” ይላል ። በማግስቱም 30 በሮሜል ውሃ በምሽጉ ያሉ ኢጣሊያኖች እንዲቀዱ ተፈቀደላቸው ።

ጸሐፊ ትእዛዝ እንዳሉት መቀሌ ምሽግ ውስጥ ያሉት ኢጣሊያኖች ምሽጉን ልቀቁ የሚለው ደብዳቤ ሲደርሳቸው ተድላ ደስታ ያድርጉ እንጂ ምሽጉን በሰላም ለመልቀቅ ገና ከአጤ ምኒልክ ፈቃድ አልተሰጣቸውም ነበር ። የተለፉበት የመቀሌ ምሽግ እንዲለቀቅ የኢጣልያ መንግሥት ባዘዘ ጊዜ ፣ በኢጣልያ ያሉት ጋዜጦች በኢጣሊያ መንግሥት ላይ ተቃውሞአቸውን ይጽፉ ጀመር ። አንዳንዶቹ ጋዜጠ

ችም “አምባላጌ ላይ ተዋርደን በጦር ኃይል ተሸንፈን ለቀቅን ። ታላቅ ምሽግ ነው የተባለውን የመቀሌውን ምሽጋችንን ደግሞ በውሃ ሰበብ ለቀቅን ። ይህ የኢጣሊያን መንግሥት ውድቀት ስለሚያሳይ መንግሥታችን ድል መሆኑን አምኖ ከአበሻ ምድር መውጣት አለበት” እያሉ ሲጽፉ ሌላዎቹ ደግሞ “በመላ ዓለም መሳቂያ የሆነ ውን ስማችንን ሳናድስ ሠራዊታችን ከኢትዮጵያ መውጣት የለበትም ። ቢያንስ አንድ ጊዜ ድል አድርጎ ከዚያ በኋላ ብንታረቅ ይሻ ላል” እያሉ ዓፋ ።

መቀሌ ምሽግ ውስጥ ያሉት ኢጣሊያኖችም ምሽጉን ልቀቁ የሚለው ደብዳቤ እንደደረሳቸው ምሽጉን ጥሰው ወደ ውሃው ለመውጣት ሲሉ በአዋጅ እንዳይወጡ በአለቆቻቸው ተከለከሉ። እንደ ሞልቱዶ አገላለጥ “.... ባራቲየሪ አንድ ደብዳቤ ልኮ ጋሊያኖ ደርሶት ሲያነበው ዓይኑ እንባ አቀረረ ። ደብዳቤውም በንጉሥ ኡም ቤርቶ ስም የመቀሌን ምሽግ ለአበሻው ንጉሥ አስረክቡ የሚል ነበር....” ይላል። ከምሽጉ መውጣት የሚቻለው ነጭ ባንዲራ ሲሰቀል መሆኑም ተነገራቸው። ከበፊቱ ይልቅ አሁን ውሃ ጥሙ ባሰባቸው። “.... አጤ ምኒልክ ኢጣሊያኖችን በማሩዋቸው ጊዜ” ይላሉ ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ “በጅሮንድ ባልቻን ልከው ሰዉም፣ ከብቱም ውሃ ይጠጣ ብለው ዘበኞቹን አዘዙ። ኢጣሊያኖችም ይህን በሰሙ ጊዜ ወደ ውሃው ሲወጡ ዘመዱን ለመገናኘት የናፈቀ ሰው ይመስላሉ እንጂ ጠላት ወዳለበት የሚሄዱ አይመስሉም። ከብቱም ውሃ ከጠጣ በኋላ ብዙ አለቀ። አንዲቱም ውሻ በሩ ሲከፈትላት ሩጣ ወጥታ ከውሃው ደርሳ ዘበኞቹ 3 ጋሻ ውሃ አጠጧት። ውሃውንም ከጠጣች በኋላ ሁለት መት ወልዳ ከዚያው ላይ ሞተች።”

“ከዚህ በኋላ በጅሮንድ ባልቻ መቀሌ በእርዳ ውስጥ ገብቶ የኢትዮጵያን ባንዲራ ተከለበት ። ኢጣሊያኖችም ከመቀሌ ከእርዳ ውስጥ እቃቸውን አንስተው ወጥተው ከሠፈር ዳር ከሜዳ ሠፈሩ ። ነገር ግን ከእርዳ ውስጥ ከብታቸው በውሃ ጥምና በመድፍ፣ በመትረየስ አልቆባቸው ዕቃቸውን የሚያነሱበት ከብት አጥተው ነበርና አጤ ምኒልክን ለመኑ ። አጤ ምኒልክም በቸርነታቸው ከእንደርታ ከነጋዴ ውና ከባላገሩ 500 ግመልና በቅሎ በየዋጋው እየገዙ ጭነው እንዲሄዱ አዘዙላቸው ። ለማጀር ጋሊያም ማለፊያ መርገፍ የተጫነች በቅሎ ሰጡት ። . . . .” ብለዋል ።

ከመቀሌ ምሽግ 20 ከፍተኛ መከንኖች፣ 13 ዝቅተኛ መከንኖች፣ 150 ባለሌላ ማዕረጎችና አንድ ሺ ጥቂር ወታደሮች ወጡ።

ከእነሱም ጋር ቀደም ብለው ኢትዮጵያ ውስጥ የነበሩ ሁለት ኢጣሊያውያንና 3 ግሪኮች አብረው ከጦሩ ጋር ወጡ። ከአምባላጌ እየቆሰሉ ከተመለሱት ጋርም 200 ቁስለኞች በቃፊዛ ወጡ።

ኢጣሊያኖቹ ወደ መቀሌ ምሽግ ሲገቡ 200.000 ጥይት ይዘው ነበር። በመቀሌ ምሽጋቸው 80.000 ጥይት ተኩሰው፣ 120.000 ጥይት ይዘው ወጡ። ከሰላላ ሺ ጠመንጃቸው 3.000 ብቻ ይዘው ወጡ። ሃያ ሰባት ሺ ተማረከ። ኢጣሊያኖቹ መቀሌ ምሽግ ሲገቡ 860 የመድፍ ጥይት ይዘው ገብተው፣ ሲወጡ 600 የመድፍ ጥይት ይዘው ወጡ። ይህም 260 የመድፍ ጥይት በኢትዮጵያ ሠራዊት ላይ ተኩሰዋል ማለት ነው።

የንጉሥ ኡምቤርቶ ቃል እንደደረሰባቸው ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ለፊልተር ደብዳቤ ፃፉለት። ደብዳቤውም እንዲህ ይላል።

ይድረስ ከሙሴ ፊልተር።

ከአዲግራት የመጣው የመንግስት ደብዳቤ ደረሰልኝ። እንዳ አያሱስም ያሉ ሰዎች ክፉ ነገር ሳያገኛቸው በደህና እንዲሄዱ ንጉሥ ኡምቤርቶ እንደተመኙ ራስ መኩንን ተያዥ ይሁን ብዬ አዝገብሁ።

በጥር በ፲፪ በመቀሌ ሠፈር ተፃፈ

በዚህ ደብዳቤ አማካይነት ራስ መኩንን አስረካቢ፣ ፊልተር ተረካቢ ሆነው በመቀሌ ምሽግ ውስጥ የውጥር ተይዘው የነበሩት ኢጣሊያውያን ተለቀቁ። ኢጣሊያኖቹ ተለቀው በራስ መኩንን ጥበቃ ሥር እንዳሉ ዳግማዊ ምኒልክ ለኢጣሊያው ንጉሥ ኡምቤርቶ የሚከተለውን ደብዳቤ ፃፉ።

ይድረስ ከንጉሥ ኡምቤርቶ።

ፍቅርና ሰላም መፈለግዎን ጀኔራል ባራቲየሪ በስልክ የመጣለትን ቃል ቢያስታውቁኝ እኔም ደስ ብሎኝ የሚገባ የክርስቲያን ሥራችንን ለማስታወቅ እንዳ ኢየሱስ ከእርድ ውስጥ በመከራና በጭንቅ በውሃ ጥም ተይዘው፣ ተከበው፣ በአግራችን ተረግጠናቸው የነበሩትን ወታደሮችዎን አውጥቼ ከነመሣሪያቸው እርስዎ እንደተመኙት በራስ መኩንን እጅ ሸኝቼ ሰድጃለሁ። አሁንም የእርቁን ነገር ተነጋግሮ የሚጨርሰውን ሰው ቶሎ ቢያስታውቁኝ መልካም ነው። ከኔም ለሚጨርሰው ሰው ትእዛዝ ሰጥቼ ቶሎ ቢጨረስ እወዳለሁ።

በጥር በ፲፮ ቀን በዶሎ ሠፈር በ፲፰፻፹፰ ዓ.ም. ተፃፈ።

ይህ የዳግማዊ ምኒልክ ደብዳቤ ለንጉሥ ኡምቤርቶ ከመድረሱ በፊት የኢጣሊያ ሚኒስትሮች ስብሰባ አድርገው ነበር ። ሚኒስትሮቹ የተሰበሰቡት መቀሌ ላይ ስለተያዙት ኢጣሊያኖች ጉዳይ ሲሆን በስብሰባው ላይ እነኚያን ኢጣሊያኖች ለማስለቀቅ ነገሩን በሰላም መጨረስ አለብን ተብሎ ተወሰነ ። ይህን ውሳኔ ለመፈፀም ኢጣሊያ ከሮማ ኢትዮጵያ ድረስ ወታደሮችዋን አዝምታ በሁለት ግጥም ድል ሆና ልታረቅ ማለቱ አሳፋሪ ነገር ሆነባቸው ። በዚያ ላይ ደግሞ የኢጣሊያ ጋዜጦች አሳፋሪ ተግባር እያሉ መንግሥታቸውን ይወቅሱና ሕዝቡን ይቀሰቅሱ ስለነበር ለኢጣሊያ መንግሥት ማጣፊያው ያጠረ ተግባር ሆነበት ። ሕዝቡም በየአደባባዩ እየተሰበሰቡ “... ሁለት ጊዜ በጥቂሮች በመሸነፋችን ታላቁ የኢጣሊያ መንግሥት በዓለም ፊት ተዋረደ ። ... ክብራችን ይመለስ ። እንዋጋ ... ” እያለ ይጮህ ጀመር ።

የኢጣሊያ መንግሥት እንደ ሕዝቡ ፍላጎት ወደፊት ግፉ እንዳይል የኢትዮጵያው ጦር የማይጨበጥ የእሳት አሎሎ ሆነበት ። ነገሩን በሰላም እንዳይጨርስና ወታደሮቹን እንዳይመልስ የሕዝቡ ጩኸትና ሁካታ ለመንግሥቱ የሚያሰጋው ሆነ ። በዚህ ምክንያት ለሕዝቡ ሰበብ ለመስጠት በሚያስችል መንገድ እርቅ እንዲፈፀም የኢጣሊያ ካቢኔ ወሰነ ። የመታረቂያውን አሳብ ወደ ምኒልክ ከመላኩ በፊት በየቦታው የተበታተኑትና ከመቀሌ ምሽግ የወጡት ኢጣሊያኖች ተጠቃለው አዲግራት እንዲገቡና ከዚያ በኋላ የእርቁ ንግግር እንደሚጀመር ዳግመኛ ፊልቴር ተልኮ መጥቶ ጥር 28 ቀን ለዳግማዊ ምኒልክ ነገረ ።

ባራቲየሪ “... ስለ እርቁ ከምርኮኛው ከማጀር ሳልሳ ጋር ለመነጋገር ስለምፈልግ ይመለሳልና ይላኩልኝ... ” ብሎ በፊልተር መላክ ተኝነት በጠየቀው መሠረት ማጀር ሳልሳ ወደ ባራቲየሪ ተላከ ። ሳልሳ ከመሄዱ በፊት የመመለሻው ቀን ተወስኖለት ለመያዣም አሥር መኰንኖች ከምኒልክ ዘንድ ቀርተዋል ። ሳልሳ ከሄደ በኋላ በመመለሻው ቀን ሳይመለስ ቀረ ። ምኒልክም መያዣቸውን እንደያዙ በትእግሥት ሲጠብቁ የቀጠሮው ጊዜ አስር ቀን አለፈው ።

ያቺን ጊዜ የኢጣሊያ ተራኪዎች እንዲህ ይሏታል ። “... የሳልሳ የመመለሻ ጊዜ አስር ቀን ካለፈ በኋላ ፌብራሪ 3 ቀን እነኞ አስሩ መኰንኖች ወደ ምኒልክ ድንኳን ተጠሩ ። ድሮውንም እንገደላለን እያሉ ሲፈሩ ነበርና ሲጠሩ ደነገጡ ። ከድንኳኑ ውጭ መደዳውን በቆሙ ጊዜ አንገታቸውን አቀርቅረው ጸሎት ጀመሩ ። ሁለት ሰዓት ተኩል ያህል በጭንቅ ቆዩ ። ይሄም ሌተና ፓርቲኒ ተጠርቶ ከራስ መኰንን ጋር ተነጋግሮ እስኪወጣ ድረስ ነበር ። ራስ መኰንንም

ሌተና ፓርቲኒን ከድንኳናቸው አስገብተው “... መንግሥታችሁ ማጀር ሳልሳን ለመመለስ ቃል ከገባበት ጊዜ በማሳለፉ ንጉሠ ነገሥቱ በእናንተ ላይ የፈለጉትን ነገር ሁሉ ማድረግ ይችላሉ። በመያዣነታችሁ መሠረትም መገደል አለባችሁ። ነገር ግን የኛ ንጉሠ ነገሥት ጨዋና ደግ በመሆናቸው በሌሎች ጥፋት እንኚህን ምንም ያልበደሉትን ሰዎች ለመበቀያ አያደርጓቸውም። ስለዚህ ነፃነታችሁን ሰጥተዎችኋል። አሁንም ማጀር ሳልሳን እንዲልክ ለባራቲየሪ ንገረው። እሱን ባይልክ ፊልተርን ይላክ። ይህን ባያደርግ ግን የክርስቲያኖች ደም እንደገና መፍሰሱ ነው... አሉት...” ይላሉ። እንኚያ እንገደላለን ያሉት ከውጭ የቆሙት ኢጣሊያኖችም በነፃ መለቀቃቸውን ሲሰሙ ተደስተው ግራና ቀኝ ሆኖ በሚሰድባቸው ሠራዊት መሀል አቋርጠው ወጡ። የኢትዮጵያ ሠራዊት ያለበትን ክልል እስቲወጡም አራት ሰዓት ፈጀባቸው። የኢጣሊያ ሠራዊት ካለበት አካባቢ ሲደርሱም ስለነሱ የሚያስቡት ኢጣሊያኖች ተደስተው የአቀባበል ተኩስ ተኩሱላቸው። እነሱም ከሌላው የኢጣሊያ ወታደር ጋር ከተደባለቁ በኋላ ባንድነት ነጭ ባንዲራ ይዘው ባራቲየሪ ዘንድ ሄደው “ሳልሳ ይመለስ” እያሉ ጮሁ። ማጀር ሳልሳም የእርቁን አሳብ ይዞ ወደ ምኒልክ ተመለሰ።

ኢጣሊያኖች ለእርቁ ድርድር ያቀረቡትን ሐሳብ ይዞ ለመነጋገር ማጀር ሳልሳ ይኃ ላይ ከሠፈሩት ከአጤ ምኒልክ ዘንድ መጣ። ጊዜው ስለመሸም ከበጅርንድ ባልቻ ሠፈር አደረ። በማግሥቱ የሳይንቱ ገዥ ራስ ቢትወደድ መንገሻ፣ የሐረርጌው ገዥ ራስ መኩንንና ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ባንድነት ሆነው የመጣህበትን ጉዳይ ንገረን አሉት። ማጀር ሳልሳም “... እርቁን ለመታረቅ በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ግዛት ውስጥ ያሉ ሹሞች ሁሉ የኢጣሊያን የበላይነት እንዲያውቁ ያስፈልጋል። ንጉሠ ነገሥቱና በውስጣቸው ያሉ ራሶች ሁሉ የኢጣሊያ መንግሥት ግዛት ከአሸንጌ ሐይቅ እስከ ተከዜ ወንዝ ድረስ መሆኑን እንዲያውቁ። ጠቅላላዋ ኢትዮጵያ ደግሞ በኢጣሊያ ጥገኝነት ሥር ትሆናለች። የኢትዮጵያ መንግሥት ወታደር ለማደርጀት ቢፈልግ ከኢጣሊያ መንግሥት ማስፈቀድ አለበት። በኢትዮጵያ ውስጥ የኮንሲስዮን መሬት ለውጭ አገር ሰው ለመስጠት፣ የውጭ አገር ሰው በኢትዮጵያ ውስጥ እንዲያስታረፍ እንዲያቋቁምም ሆነ የባቡር ሐዲድ ለመዘርጋትና ይህን ለመሳሰሉት ጉዳዮች ሁሉ የኢጣሊያ መንግሥት መፍቀድ አለበት። በኢትዮጵያ ውስጥ የውጭ አገር ሰዎችን ጉዳይ በዳኝነት ፍርድ የሚያይላቸው የኢጣሊያ መንግሥት ነው። የቀረጥና የግብር ጉዳይ በኢጣሊያ ሕግና ደንብ መሠረት ይሆናል። ኢትዮጵያ የምታሠራው ገንዘብ በኢጣሊያ ኢንዱስትሪ

ይሠራል ። የኢጣሊያ መንግሥት ካልፈቀደ በስተቀር የኢትዮጵያ መንግሥት ማንኛውንም የብድር ስምምነት ከማንኛውም የውጭ መንግሥት ጋር አያደርግም ። የኢጣሊያ መንግሥት ፈቅዶ የኢትዮጵያ መንግሥት ከሌላ መንግሥት ብድር ቢበደርም የኢትዮጵያ መንግሥት ለሚኖርበት ዕዳ የኢጣሊያ መንግሥት ተጠያቂ አይሆንም ። ኢጣሊያ በኢትዮጵያ ውስጥ ንግድ በማስፋፋት፣ እርሻ በማረስ ተማሪ ቤት በመክፈትና የመሳሰሉትን ሁሉ በማድረግ ይረዳል ። ኢጣሊያኖች በኢትዮጵያ ውስጥ መሬት ለመግዛት ኃይል አላቸው ። ንጉሡና በንጉሡ ሥር ያሉ ራሶች ሁሉ የኤርትራውን ገዥ ትእዛዝ ይቀበላሉ የሚል አሳብ አቀረበ ። ይህን የእርቅ አሳብ ባጭር ባጭሩ ፍሬ ነገሩን ወሰድኩት እንጂ በዝርዝርና በአንቀጽ ሲሄድ ሰፊ ነው ።

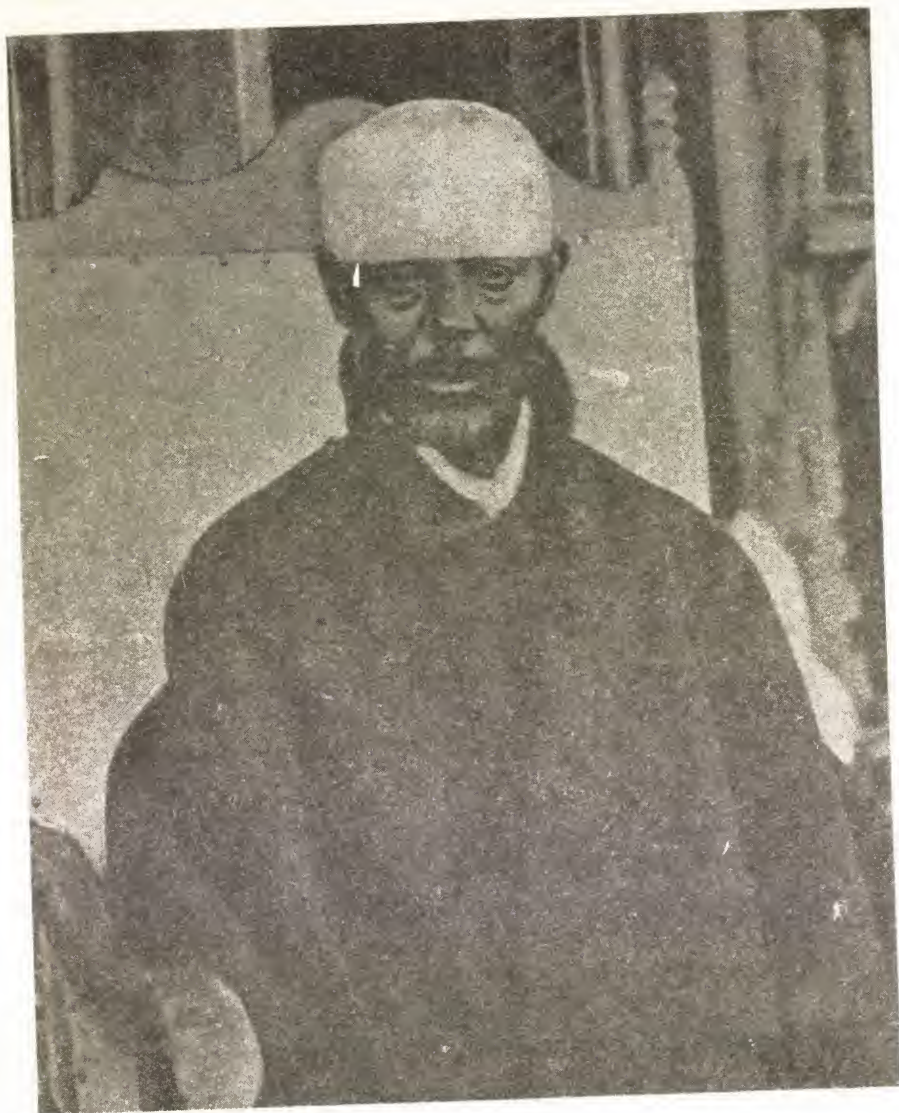
እዚህ ላይ ከገብረ ሥላሴ መጽሐፍ ልጥቀስ ። “... ለልብ የማይሰማ ፣ ለጆሮ የማይሰማ ነገር ተናገረ ። አጤ ምኒልክ ሲመልሱ እኔ የመጣሁ የተተከለውን ባንዲራ ላስነሳ ነው እንጂ እንደዚህ ያለውን እርቅ መቀበል አይቻለኝም ። .... በተረፈ ግን ግፍ የማይወደውን አምላክ ጨምራ በመጣችሁበት መንገድ እቀበላችኋለሁ ። ባገሬ በኢትዮጵያ መንግሥት የሮማን ባንዲራ አላስተክልበትም ብለው መለሱለት ። ....” ብለዋል ።

ከዚህ በኋላ በያለበት በተናጠል ቁርቋሶው ጀመረ ። ከራስ መንገድ ጋር ተጣልተው ወደ ኢጣሊያ ገብተው የነበሩት ራስ ስብሐትና ደጃዝማች ሐገሥ ተፈሪ ከጠላት ጋር ሆነን ወንድሞቻችንን አንወጋም ብለው ከነመሣሪያቸውና ከነሰዋቸው ከኢጣሊያ ከድተው የካቲት 4 ቀን ወደ ምኒልክ ገቡ ። ምኒልክም እነኚህን ሁለት መኳንንቶች በፍቅር ተቀብለው ከነሠራዊታቸው ሸልመው ስመው አገራችሁን ጠብቁ ብለው አርብ ዕለት አሰናበቷቸው ። ራስ ስብሐትና ደጃች ሐገሥም ከምኒልክ ዓርብ ዕለት ተሰናብተው ሰኞና ማክሰኞ ከአዲግራት ወደ እንቲጨው ከሚመጣ የኢጣሊያ ሠራዊት ጋር ጦርነት ገጥመው 360 ኢጣሊያኖች ገድለው የምሥራች ብለው ወደ አጤ ምኒልክ ላኩ ።

ራስ ስብሐትና ደጃች ሐገሥ ተፈሪ አዲግራት ባሉ ኢጣሊያኖች ላይ ከባድ ችግር አደረሱ ። የመገናኛውን ስልክ ከመበጣጠላቸውም ሌላ መንገዱን ዘግተው ለኢጣሊያኖቹ ስንቅ እንዳይደርስ አደረጉ ። አንድ የኢጣሊያ መኰንን ለቤተሰቡ በፃፈው ደብዳቤ እንደገለፀው “... ምግቡ ዱቄትና ሩዝ ብቻ ነው ። ቢኖር ፣ ቺዝ (አይብ) ኮምጣጤ ሁሉ የለም ። የመጻፊያ ወረቀት እንኳን አጥተናል ....” ብሏል ። ዶክተር አምብሮጄቲ እንደፃፈው የቴሌግራፍ ሽቦ ሊቀጥሉ

ራስ በብሔር

የሔዱ ሰዎች ቆሰለው እሱም ከቁሰለኞቹ ጋር መመለሱንና ያቆሰለ ቻቸውንም አንዲት ሴት አድፍጣ ስትተኩስ ማየቱን ገልጿል ። አንድ ጊዜም የቴሌግራፉን ሽቦ በድንጋዮች እየቀጠቀጡ ከሚቆርጡ ሴቶች መሐል ሁለት ተይዘው መምጣታቸውንም ገልጿል ።

ዋናው ጦርነት እስቲጀመር ድረስ በተናጠል ጀብዱ ከሠሩት አንዱ ቀኛዝማች ታፈሰ ናቸው ። ወጣቱ ቀኛዝማች ታፈሰ አዲግራት የመሸገውን ኢጣሊያ ፡ ከተራራ ላይ ወጥተው የኢጣሊያኖችን ሁኔታ በመነጥር ሲያዩ ኢጣሊያኖች እየተጀመለመሉ ሲመጡ አዩ ። ከዚህ በኋላ ላለው ከገብረ ሥላሴ መጽሐፍ ልጥቀስ “...አምስትና 6ሺ የሚሆኑ ኢጣሊያኖች ሰባትና 800 የሚሆኑ ባሽባዙቶች ከእርዱ ወጥተው ቀኛዝማች ታፈሰ በመነጥር ከሚያይበት ተራራ አጠገብ ከሚዳው ላይ ደረሱ ።

“ቀኛዝማች ታፈሰ አምሳ የሚሆኑ ወታደሮች ተከትለውት ነበር ። እነዚያም ሲመጡ ባዩ ጊዜ ወርደን እንተኩስባቸው ብሎ ካሽ ከሮቹ ጋር ተነጋገረ ። ተነጋግረውም አልቀረ ። ሄደው ተኩሱባቸው ። ቀኛዝማች ታፈሰም ያላጌ እለት 50 የሚሆነውን የኢጣሊያ ወታደር በአንድ ጎራዴ የነዳው ፡ አንድ ላይ ቆሞ የተኩሰው እይር እንደ እርባጫ ተቆልሎ የተገኘው ዕድሜውም የ25 ዓመት ጎልማሳ ነበር ። ኃይሉና ጀግንነቱ እንደነሳምሶን እንደነጌድዮን ነበርና ተኩሶ የጣለ ላቸው ጊዜ እነዚያም ሸሽተው ተመልሰው ወደ እርዳቸው ገቡ ። እሱም የሞተውን ኢጣሊያ ገፍ የቆሰለውን ባሽባዙቅ በቃሬዛ አስነ ስቶ መጥቶ ግዳይ ጣለ ።...” ብለዋል ።

አ ድ ዋ

“...የተተከለው ድንኳን ሲታይ ከብዛቱ የተነሳ አፍሪካ ኤሮ ፓን ለመጠራረግ የተነሳች ይመስላል ። የጦርነቱ ዕለት ኢትዮጵያውያን ደማቅ ቀለም ያለው ካባ ለብሰው ፡ ጠመንጃና ጦር ይዘው ፡ ጎራዴ ታጥቀው ፡ የነብርና ያንበሳ ቆዳ ለብሰው ፡ አዝማሪዎቹ እየዘፈኑ ፡ ቄሶች ፡ ልጆች ፡ ሴቶች ሳይቀሩ ፀሐይዋ ፈንጠቅ ስትል በተራራው ላይ በታዩ ጊዜ የኢጣሊያን ጦር አሸበሩት ።...” በርክለይ

“...ውጊያው እስቲጀመር እንጠብቃለን ። ...እህቴ ሆይ ፡ ይህ ደብዳቤ ሲደርስሽ በሕይወት እንደሌለሁ ቁጠራው ። በሕይወት የምትቀሪው አንቺ እህቴ ለታዘዝኩበት ሥራ በክብር መሞቴንና በክብር

መሞት ደግሞ ለሰው ልጅ አስፈላጊ መሆኑን መስክሪ « . . . » ካፒ
ቴን ካኖቫቲ ለእህቱ ከፃፈው ደብዳቤ ላ. ጉየራ ኢን አፍሪካ ከሚለው
መጽሐፍ ።

“ . . . . በእንዲህ ዓይነቱ የጭንቅ ጊዜ ፣ መልካም ምኞቱን ልገል
ጽልህ እወዳለሁ ። . . . . ጥቂት ሰዓት ከሚያስኬድ ርቀት ላይ ራሶች
ተሰልፈዋል ። ባንድነት ወደኛ ይጓዛሉ ። ባታሊዮናችንም እንድናፈገፍግ
ብቻ ይነግረናል ። የዚህም ውጤት መጨረሻው ምን እንደሚሆን
ይገባሃል ። ጦሩ እየገፋ እስቲመጣ ድረስ ብቻ እንጠባበቃለን ። . . . .
ለታዘዝነው ትእዛዝ ሕይወታችንን እንሰዋለን ። የኛ ነገር ተስፋ የሚ
ያስቆርጥ ነው ። አሁን ሁሉን ነገር ትቼ የማስበው ለተከበረው ሽማ
ግሌ አባቴና ለተከበረችው እናቴ ነው ። አንድ የምለምንህ ነገር
አለኝ ። ቤተሰቦቼ ምንም ነገር ቢያገኛቸው እንድትረዳልኝ አደራ
እልሃለሁ ። . . . » መቶ አለቃ ሚሴና ፣ ላ. ጉየራ ኢን አፍሪካ ከሚባለው
መጽሐፍ ።

በአገራችን የአድዋ ጦርነት ብዙ ጊዜ ተጽፏል ። አሁን ለመፃፍ
የምፈልገው አንዳንድ ከዚህ በፊት በአገራችን ያልተፃፉ ነገሮችን
ባሚጭር እያደረግሁ ነው ። የኢትዮጵያ ጦር ብዛትና አሰላለፍ በየ
ጊዜው ተገልጿል ። የኢጣሊያ ጦር ብዛትና አሰላለፍ ግን እምብዛም
አልተገለፀም ። የኢጣሊያ ጦር አሰላለፍ በዝርዝር ሲታይ እንደሚከ
ተለው ነበር ።

በአልቤርቶኒ የሚመራው ብርጌድ ፣ በውስጡ በሚጀር ዱሪቶ
የሚመራው 1ኛው ቦታሊዮን 950 ወታደሮች ፣ በሚጀር ኮሶ (COSSU)
የሚመራው 6ኛው ቦታሊዮን 850 ወታደሮች ፣ በሚጀር ቫሊ የሚመ
ራው 7ኛው ቦታሊዮን 950 ወታደሮች ፣ በሚጀር ጋሚራ የሚመራው
8ኛው ቦታሊዮን 950 ወታደሮች ፣ ሌተና ሳፒሊ የሚመራው ቦታሊ
ዮን 376 ወታደሮች ፣ በኢንሪ የሚመራው የተራራ መድፈኛ ጦር
ከ4 መድፎች ፣ ሻቢ የሚመራው ሁለተኛው መድፈኛ ክፍል ከሁለት
የተራራ መድፎች ፣ ቢያንኪኒ የሚመራው 3ኛው መድፈኛ ክፍል ፣
ከአራት መድፎች ፣ ማሶዮ የሚመራው 4ኛው የተራራ መድፈኛ
ክፍል ከአራት መድፎች ጋር ነበሩበት ። በጠቅላላው በአልቤርቶኒ
ውስጥ 4.076 ወታደሮችና 14 መድፎች ነበሩ ።

አሪሞንዴ የሚመራው ብርጌድ ደግሞ ፣ በ14ኛው ሬጂሚንት
ውስጥ ዲ. እስቲቫኖ የሚመራው ቦታሊዮን 423 ወታደሮች ፣ ኮምፒ
አና የሚመራው 350 ወታደሮች ያሉበት ቦታሊዮን ፣ ብሩስቲ በሚ
መራው 2ኛ ሬጂሚንት ውስጥ ቪያንቺኒ የሚመራው 450 ወታደሮች

ያሉበት ባታሊዮን፡ ዲ. አሚቺስ የሚመራው 500 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን፡ ባውዶይን የሚመራው 550 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን፡ ፓቪሲ የሚመራው 220 ወታደሮች፡ ፍራንዚኒ የሚመራው 11ኛው የተራራ መድፈኛ ክፍል ከስድስት መድፎች ጋር በጠቅላላው 2493 ወታደሮችና በየጦሩ ካሉት በጠቅላላው 12 መድፎች ነበሩት።

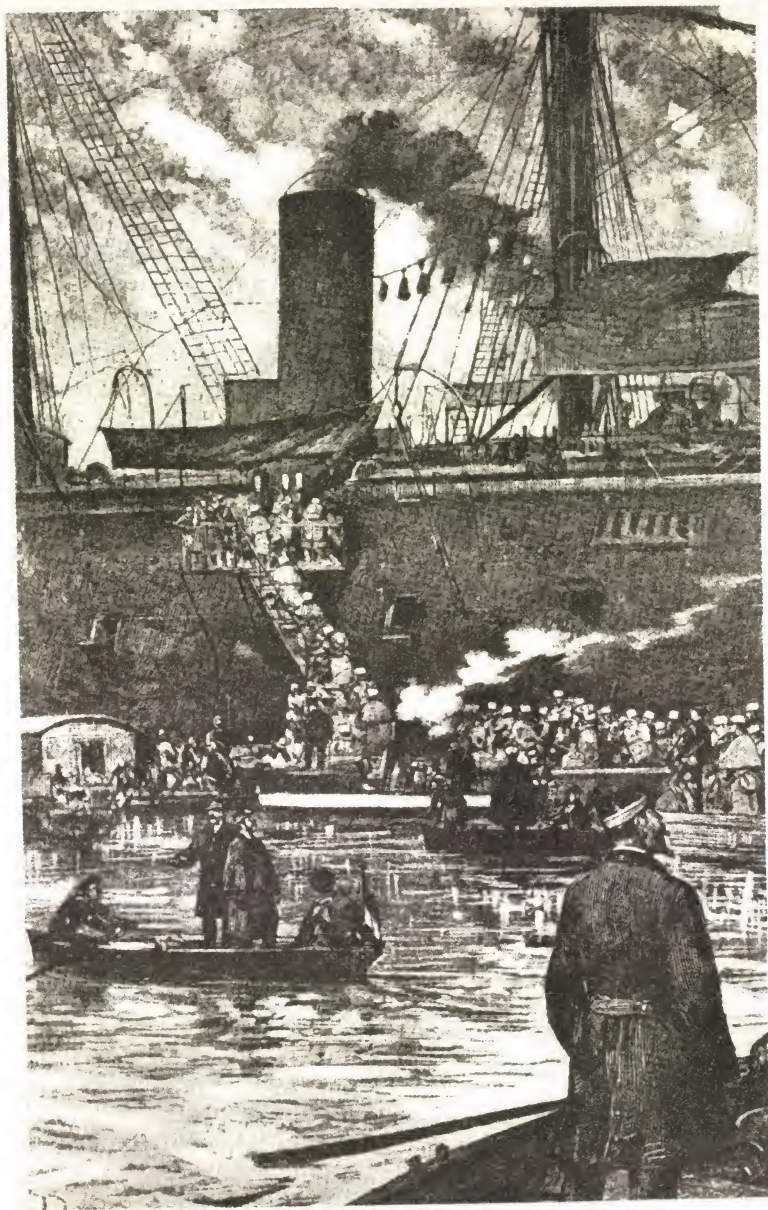
ዳ. ቦርሜዳ በሚመራው ብርጌድ ውስጥ ደግሞ፡ በራኚ 3ኛ ሬጂሜንት ውስጥ ጀርዳኖ በሚመራው 5ኛው ባታሊዮን ውስጥ 430 ወታደሮች፡ ፕራቶ በሚመራው 6ኛ ባታሊዮን ውስጥ 430 ወታደሮች፡ ዲ. ፎንሲካ በሚመራው 10ኛው ባታሊዮን ውስጥ 450 ወታደሮች፡ አይራጊ በሚመራው በ6ኛው ሬጂሜንት ውስጥ ደግሞ ብራንኪ የሚመራው 430 ወታደሮች ያሉበት 3ኛው ባታሊዮን፡ ራይኔሪ የሚመራው 450 ወታደሮች ያሉበት 13ኛው ባታሊዮን፡ ዲ. ቪቶ የሚመራው 950 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን፡ በወዶ ፈቃደኝነት የገቡ 210 ወታደሮች፡ ብዙላ አመራር ሥር ማቴኖ የሚያዘው ስድስት መድፎች ያሉበት 5ኛው የተራራ መድፈኛ ክፍል፡ ሬጋዚ የሚመራው 6 መድፎች ያሉበት 6ኛው የተራራ መድፈኛ ክፍል ጂስላ የሚመራው 6 መድፎች ያሉበት 7ኛው የተራራ መድፍ ክፍል፡ በጠቅላላው 3.350 ወታደሮችና 18 መድፎች ነበሩበት።

ኤልና በሚመራው ብርጌድ ውስጥ ደግሞ፡ የ4ኛው ሬጂሜንት አዛዥ ሮሚሮ የሚያዘው ሞንቴኪ የሚመራው 7ኛው የእግረኛ ባታሊዮን ከ450 ሰዎች ጋር፡ ቪዳንቲ የሚያዘው 450 ሰዎች ያሉበት ባታሊዮን፡ ማንፍሬዲ የሚያዘው 480 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን፡ ናና በሚያዘው ሬጂሜንት ውስጥ ደግሞ አልፔኒ የተባለው ተራራ ወጭ ባታሊዮን ከ550 ወታደሮች ጋር፡ ፌራሮ የሚያዘው 85ኛው ባታሊዮን ከ500 ወታደሮች ጋር፡ ቫንዲዮል የሚያዘው 500 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን፡ ጋሊያኖ የሚያዘው 1.150 ወታደሮች ያሉበት ባታሊዮን፡ ዲ. ሮሣ በሚያዘው ሬጂሜንት ውስጥ 1ኛው መድፈኛ ክፍል ከስድስት መድፎች ጋርና ከሰባ እንጂጄሮች ጋር ሆነው በጠቅላላው 4150 ወታደሮች ነበሩበት።

በጠቅላላው ኢጣሊያ አድዋ ላይ ያሰለፈው ዘመናዊ ጦር 14.069 ነጭ ወታደርና በጠቅላላው በጦሩ 56 መድፎች ነበሩ። ከዚህም ሌላ 1.400 የጭነት ከብት የሚነዱ ዘመናዊ መሣሪያ የታጠቁ ወታደሮች እንደነበሩ አኪሌ ቢዞኒ ይገልጻል።

የኢጣሊያ ጦር በዚህ ሁኔታ ተሰልፎ ሳለ፡ በማጀር ሳልሳ የተላከውን የእርቅ አሳብ ምኒልክ አልቀበልም ካሉ በኋላ የኢጣሊያ ጦር

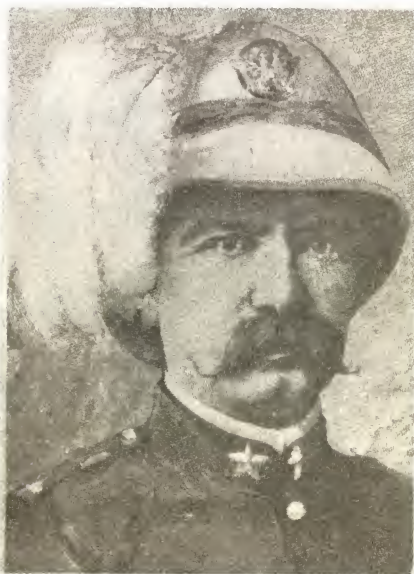

ԲԱՊԱՆԻ ՄԵ ՀԱՅԻՔԻ ՓԵՐՈՒ ՆԵ ԻՄԵՐԵՆԻ ԱՓՈՏԵ

ՔԱՆԱ ԱՃԹԵՐ

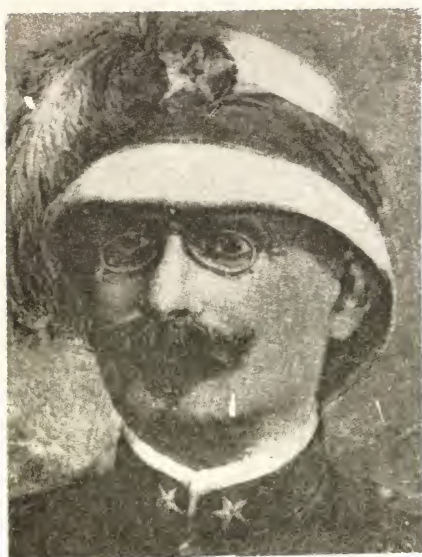

ՔԱՆԱ ՊԱՅԼԱ

ՔԱՆԱ ՊԵՏՐՈ

ՀԱՆՈՒ ԱՐԵՂՅԱ

ԴՋԸ ՉԱՅԳ

ԴՋԸ ԿՈՒՆ

ԷՆՅԷ ԴՅԳԵԱՆ

በየምሽት ላይ የኢጣሊያን ባንዲራ ሰቀለ ። የካቲት 22 ቀን ሌቴና ጄኔራል ባራቲየሪ በቁጥር 87 የጦሩን ድልድል አወጣ ። ከድልድሉ መጨረሻም ማስጠንቀቂያ በሚል ርዕስ “... ማንኛውም የኢጣሊያ ወታደር የሚይዘው የራሱን ጥይት ፣ ለሁለት ቀን የሚበቃ ምግብ ፣ ከላይ የሚደርበው ልብስ ፣ የውሃ መያዣ ጦርሙስ ፣ አንድ ጉድጓዳ ሰሃን (ሰኬሎ) ነው ። እያንዳንዱ ወታደር በሚጓዝበት ጊዜ ተከታትሎ እንዲሄድና በየመሀሉም ሁለት የመድኃኒት ዕቃ የተጫኑ በቅሎዎች 8 ጥይት የተጫኑ በቅሎዎች እንዲገኙ ይሁን ። ሌሎቹ ዕቃ የተጫኑ 5 በቅሎዎች ላንድ ነጂ ወታደር እየተሰጠው በየባታሊዮኑ ጓላ ይከተሉ ። ለዛሬ እያንዳንዱ ወታደር 30 ሰላሳ ጥይት ይረከብ ። ወታደሮች ሁሉ ድንኳን ፣ ብርድልብስና ሌላም ጓዝ እንዳይዙ ተከልክሏል ። ... ትእዛዝ ያፈረሰ ወይም ሰላይ መስሎ የሚጠረጠር ሁሉ እየተያዘ ወደ ዋናው ጦር አዛዥ እንዲላክ ። ... የሚል አዋጅ አወጀ ። በጉዞው ላይ ሲገራ ማጨስ ፣ መብራት ማብራት ፣ መነጋገርም ተከለከለ ። ጊዜው ጨረቃ ነበርና በጨረቃዋ ጥላቸው እንዳይታይ እንዲጠነቀቁም ታዘዘ ።

በእኛስ በኩል? የምኒልክ ጦር በሙሉ አድዋ አካባቢ ሠፍሩዋል ። ባህታ አሞኔዎስ የተባለ ኢትዮጵያዊም ከኢትዮጵያ ጦር መሀል ነው ። ባህታ ወደ መስኮብ ተልኮ ሩሲያ ውስጥ ተምሮ የተመለሰ ወጣት ነው ። ባህታ የአገሩ ለመወረር መታሰብ አናዶት ከምኒልክ ጋር ዘምቷል ። ጦርነቱ ሊጀመር ሶስት ቀናት ያህል ሲቀረው የካቲት 19 ቀን 1888 ዓ.ም. ራሺያ ላሉት ለራሻውያን ጓደኞቹ አንድ ደብዳቤ ጻፈ ። ባህታ የጻፈው ደብዳቤ ሩሲያ ውስጥ ክሮንስታት በተባለው ጋዜጣ ላይ ወጣ ። ከአድዋ ጦርነት በኋላም ኢጣሊያኖች ወደ ኢጣሊያንኛ ተርጉመው ማርዞ 16 ቀን 1896 (በኛ መጋቢት 7) ቀን በወጣው እስታምፖ በተባለው ጋዜጣ ላይ ወጣ ።

ባህታ ፣ ሞስኮብ ላሉት ጓደኞቹ የጻፈው ለጦርነቱ ዋዜማ እሱ ባለበት የጦር ክፍል የነበረውን ዝግጅት ነበር ። በጥቂቱ ብንወስድለት እንዲህ ይላል ። “... ምሽጋችንን እንደ ኤሮፓውያን አመሻሽግ እያደረግን ሌትና ቀን በመሥራት ላይ ነን ። በሺ የሚቆጠሩ ዛፎችን እንቆርጣለን ። አንዳንዱን ለምሽጋችን እናጋድመዋለን ። አንዳንዱን ደግሞ ቁመቱን ልክ እንደ እናንተ እንደ ክሮንስታት ፎቅ ቤቶች እያደረግን እናቆመዋለን ። ... ውፍረቱም በኔ እምነት የመድፍ ጥይት በስቶት የሚያልፈው አይደለም ። ሴቶችና ልጆች ደስ እያላቸው በሥራው ይረዱናል ።

“... የኛ ንጉሠ ነገሥት ብዙ ጊዜ በዚህ በኛ በኩል እያለፉ ለምን ይሄን ያህል ጥንቃቄ እንደምናደርግ ይጠይቁናል ። ... በጣም

ጥሩ ቦታ ይዘናል ። ከፊት ለፊታችንም አምስት ደስ የሚሉ ኮረብታዎች ይታዩናል ። . . . አራቱ በዙሪያችን ሲሆኑ አንዱ ግን ከኛ አቅራቢያ ከመሀል ነው ። ንጉሠ ነገሥታችን የሠፈሩት ከመሀከለኛው ተራራ ነው ። . . . ከየትም ቦታ ብንሆን የንጉሠ ነገሥቱን ድንኳን አያለሁ ። በዚያም ያለውን የሴቶችን ዘፈንና የቄሶችን ዝማሬ እስማለሁ ። ትናንት ንጉሠ ነገሥቱ ሠፈራችንን ለ3ኛ ጊዜ ጎብኙልን ። ራሶች በሙሉ ከእሳቸው ጋር ነበሩ ። ራስ መኰንንም መቀሌ ጦርነት ላይ የቆሰሉት አሁን ስለተሻላቸው አንድ ጊዜ እየጋለቡ በአጠገቤ ሲያልፉ ደፈርኩና ካባዎ ከትከሻዎ ተቀደል ብዬ ነገርኳቸው ። ሳቄና ‘ዝም በለው ከኢጣሊያኖች አዲስና የተሻለውን ማርኬ አመጣለሁ’ ብለውኝ ቀልደውብኝ አለፉ ። . . . እናንተ አገር እንዳየሁት የኛ አገር ወታደር መድኃኒትም ሆነ የቄስለኛ መታከሚያ ሆስፒታል የለንም ። በተለይ ባለፈው ድርጊት ተማራኪ የኢጣሊያ ቁስለኞች እየበዙብን ስለሔዱ ሰንሰለታቸውን እየፈታን እንለቃቸዋለን። . . .” የሚል ነበር ። የአድዋ ጦርነት ሲጀምር እነባህታ የሠሩት ምሽግ ያለጥቅም ቀረ ። ጦርነቱ እንዴት ተጀመረ? ሁለት ዓይነት ትረካ አለ? ሁለቱንም እንመለከታለን ።

አንዱ የፀሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ትረካ ነው ። “ . . . በዚያን ቀን የዘቡ ተራ የትግራው ገዥ የራስ መንገሻ ነበር ። 500 ነፍጥ የሚሆን የያዙ የሱ ሰዎች ዘብ ሲጠብቁ በየካቲት በ23 ቀን የቅዱስ ጊዮርጊስ ለት ለሊቱን በ11 ሰዓት የኢጣሊያ ወታደር ተሰልፎ መጥቶ ከበሩ ላይ አደጋ ጥሎ ከዘበኛ ጋራ ተታኮሰ ። እነዚያም ተታኮሰው ከኢጣሊያኖች 2 ባሽባዙቶችን ማረኳቸው ። ምርኮኞቹንም ቢጠይቋቸው እንዲህ አሉ ። የአጤ ምኒልክ ሠራዊት ቀለብ ሊያመጣ ርቆ ሄድዋል ፤ ሠፈሩ ባዶ ነው ፤ አደጋ እንጣልበት ብለው ኢጣሊያኖች 4 ጄኔራል ባባ ገሪማ በኩል ፤ አንድ ጄኔራል በማርያም ሸዌቶ በኩል ተሰልፎ መጥቷል ብለው አወሩ ።

“ይህን ወሬ በሰማ ጊዜ ከዘበኞች አንዱ ወደ ንጉሠ ነገሥቱ ሠፈር መሮጥ ጀመረ ። ቀኛዝማች ታፈሰንም ከመንገድ አገኘው ። ለሊቱም አልነጋም ፤ ገና ጨለማ ነበርና ማነህ ፤ ተባባሉ ። ይህንንም ወሬ ነገረው ። ቀኛዝማች ታፈሰም ይህንን በሰማ ጊዜ ከበቅሎ የነበረው በፈረስ ተዛውሮ ወደ ንጉሡ ድንኳን በፈረስ ደረሰ ። የንጉሠ ነገሥቱን የእልፍኝ ዘበኞች ተጣርቶ መምጣቱን ወደ ጃንሆይ አስመልኝ አለ ። አጤ ምኒልክም ይህንን በሰሙ ጊዜ አለጊዜው ስለምንመጣ ብለው ከእልፍኙ ድንኳን ወጥተው ጠየቁት ። እሱም ኢጣሊያ አደጋ ሲጥል ተሰልፎ ጠቅሎ መምጣቱን ተናገረ ። አጤ ምኒልክም ከሠፈራ ድረስ መጥቶ ተኩስ ካልጀመረ እንግዲህ እኔ ተሰልፌ አል

ወጣም ይሉ ነበርና ስለዚህ እንደወትሮው ሊያሰልፈን ነው እንጂ እውነት ይመጣ ይመስልሃልን ብለው መለሱለት ። እሱም ዛሬስ እርግጥ ነው አለ ። . . . . የጦር ልብሳቸውን ለብሰው ተሰልፈው አዳራሽ ድንኳን ሄደው ተቀመጡ ። የዚህን ጊዜ ነጋ ። እንዲህም እስቲሆን ድረስ ትግሮች በ11 ሰዓት የጀመሩ ይታኮሱ ነበር ። . . . . ይላሉ ።

ሌላው ተራኪ አንቶኒ ሞክለር ነው ። “ . . . . በቅዱስ ገብርኤል ቤተ ክርስቲያን የኢትዮጵያ ጦኳንነት ከመንጋቱ በፊት ተሰብስበው ቅዳሴ ይሰማሉ ። የቤተ ክርስቲያኑ በር ክፍት ነው ። ጳጳሱ አቡነ ማቴዎስ ቅዳሴውን በሚመሩበት ጊዜ ሁለት ጥይት ተተኮሰ ። ይህም ምልክት ነበረ ። በዚህ ጊዜ የሐረርጌው ራስ መኩንን የንጉሡ ታማኝ አጉት ከቤተክርስቲያኑ ወጡ ። ከጥቂት ደቂቃዎች በኋላ ተመልሰው ገብተው የኢጣሊያኖችን መምጣት ተናገሩ ። ንጉሡም ወሬውን በፀጥታ አዳመጡ ። ከዚያም ራስ መኩንን ወደ አቡነ ዘንድ ቀርበው በሹክሹክታ ነገሩዋቸውና ተመልሰው ከመቀመጫቸው ተቀመጡ ። አቡኑም መስቀላቸውን በቀኝ እጃቸው ይዘው በደከመ አነጋገር ‘ልጄቼ ፣ ዛሬ የእግዚአብሔር ፍርድ የሚገለጽበት ቀን ነው ። ሂዱ ። ለሃይማኖታችሁና ለንጉሣችሁ ተከላከሉ ። ሁላችሁንም ከኃጢአታችሁ እግዚአብሔር ይፍታህ’ አሉ ። መኳንንቱም እየቀረበ መስቀል እየተሳለመ ወደ የሠፈሩ ሄደ ። . . . . ” ይላል ።

እንደ ገብረ ሥላሴ አፃፃፍ ምኒልክ ከቤተ ክርስቲያን ሳይሆን ያደሩትም ፣ ለጦርነት የተነሱትም ከሠፈራቸው ነው ። እንደ አንቶኒ አፃፃፍ ደግሞ ምኒልክ ለጦርነት የተነሱት ከቤተ ክርስቲያን ነው ። እንዲያው ሁኔታውን ለማሳወቅ እንጂ ከየትም ቢነሱ መጨረሻው ስላማረ ለአሚታ አያበቃም ። መጨረሻው ባያምር ኖሮ ግን “ ሲፀልዩ በማደር ፈንታ ከሠፈር ድንኳን ስላደሩ ” ወይም ደግሞ “ ከሠፈር ሆነው ጦሩን በማደራጀት ፈንታ ለነፍሳቸው አድልተው ወይም ፈርተው ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ሲፀልዩ በማደራቸው ” ይባል ነበር ። ለሁሉም ጉዳይ ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ አብረው ስለነበሩ የእሳቸውን መቀበሉ ይሻላል ።

የአድዋ ጦርነት እንዴት ተካሔደ እንበል ። ጠቅላይ ጦር አዛዥ ጄኔራል ባራቲየሪ ጦሩ ከማታው በ3 ሰዓት እንዲነቃነቅ ያዘዘው የካቲት 21 ቀን ነበር ። በዚህ ቀን ማለት አርብ ማታ ሊንቀሳቀስ የተዘጋጀው የኢጣሊያ ጦር ዝናብ በመዝነቡ ምክንያት ቀረ ። የካቲት 22 ቀን ቅዳሜ ብራህኖ ስለዋለ ጦሩ ለሊቱኑ እንዲንቀሳቀስ አዘዘ ። በተሰጠው የስነ ሥርዓት አካሄድ መሠረት የኢጣሊያ ጦር ጉዞውን ጀመረ ። ከሌሊቱ 11 ሰዓት ተሩብ ሲሆን ጄኔራል ዳቦርሜዳ ባስተላ

ለፈው መልክት ሬቢ ተራራ ደርሻለሁ አለ ። ከሩብ ሰዓት በኋላ በ11 ሰዓት ተኩል ይሄው ጀኔራል ዳቦርሚዳ ከሬቢ ተራራ ምሥራቁን ይገለሁ ብሎ ላከ ። ደጀን ሆኖ የተላከው ጀኔራል ኤሌና ከሌሊቱ ለ12 ሰዓት ሩብ ጉዳይ ሲሆን “የታዘዝኩበትን ሥፍራዬን ይገለሁ” ብሎ ላከ ።

በኢትዮጵያውያን በኩል የኢጣሊያ መንቀሳቀስ ወሬ እንደ ተሰማ ራስ መኩንን የሐረርጌን ጦር እየመሩ ገስግሰው አድዋ ከተማን ያዙ ። ራስ ሚካኤል የወሎን ሠራዊት አስኩትለው ሰላዶ የሚባለውን ተራራ ያዙ ። በንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የሚመራው የጐጃም ጦር ፊት ለፊት ወደኢጣሊያኖች ምሽግ አመራ ። ራስ መንገሻ የሐንስ ፣ አዲ አቡን ላይ የትግራይን ሠራዊት አሰለፉ ። አጤ ምኒልክ ፣ እቴጌ ጣይቱ ፣ ራስ ወሌና ዋግሹም ጓንጉል በስተኋላ ደጀን ሆኑ ። የኦሮሞ ፈረሰኞች 13 ኪሎ ሜትር ያህል ከሚርቅ ቦታ ሁሉ ያሉትን የውሃ ምንጮች እየፈለጉ ከበው ያዙ ።

ለሊቱን ወታደሩ እየሸለለ ፣ አዝማሪዎችም ማዝመር ጀመሩ ።

“እረ ጉዳ በዛ ፣ እረ ጉዳ በዛ ፣

በጀልባ ተሻግሮ አበሻን ሲገዛ” ይሉ ነበር ። ቄሶችና መነኮሳት መስቀል እየያዙ “... ግፉ ወደፊት ” ይላሉ ። ሴቶች ከባሎቻቸው ፣ ሕፃናት ካባቶቻቸው ሥር እየሆኑ ለሊቱኑ ሲጓዙ አደሩ ። የራስ መንገሻ ሠራዊት ለሊቱን በጀኔራል አልቤርቶኒ ከሚመራው የኢጣሊያ ጦር ጋር እንዳ ኪዳነ ምህረት ላይ ተጋጥሞ ተኩስ ከፈተ ። ይህም ድንገተኛ ተኩስ የተከፈተበት ምክንያት የአልቤርቶኒ ቀዳሚ ጦር በኩሎኔል ቱሪቶ የሚመራው እንዳ ኪዳነ ምህረት የሚባለውን ቦታ ሊያልፍ ሲል በመገናኘታቸው ነው ።

ከንጋቱ 12 ሰዓት ተሩብ ሲሆን አልቤርቶኒ ፣ ሌሎች ጀኔራሎች እንዲረዱት ጠየቀ ። ወዲያውም ጦሩ በሙሉ በኢትዮጵያውያን ስለተቋረጠ መረዳዳት ያለመቻሉን ሰማ ። ለአንድ ሰዓት ሩብ ጉዳይ ሲሆን የጀኔራል ዳቦርሚዳ ብርጌድ ፣ አልቤርቶኒን እንዲረዳ ታዘዘ ። ረጅሙ ጦር 800 ሜትር ያህል እንደተጓዘ በኢትዮጵያውያን ተያዘ ፣ በሌላ መንገድ በማርያም ሸዊቶ አልፎ ለመከላከል ጉዞ ሲጀምርም ደራርና ናስራይ የተባሉት ተራራዎች አጥር ሆነው የዳቦርሚዳን ጦር ከለከሉት ። ሁለት ሰዓት ተሩብ ሲሆን ጀኔራል ባራቴየሪ ፈረስ ላይ ተቀምጦ ጦሩን ለማበረታታት ራዮ ወደተባለው ተራራ ሄደ ። በዚያም ከእንዳ ኪዳነ ምህረት የተመለሱ ብዙ የኢጣሊያ ቁስለኞችና የሸሹ ወታደሮች ሚዳውን ሞልተውት በማየቱ ጀኔራል ባራቴየሪ ደነገጠ ። የሸሹትንም እንደገና ወደ ጦርነቱ መለሳቸው ።

በጀኔራል አልቤርቶኒ ውስጥ ያለው 3ኛውና 4ኛው መድፈኛ ብርጌድ መድፍ ይተኩሳል ። ለእያንዳንዱ መድፍም ዘጠና 90 ጥይት ተመድቧል ። ወታደሩ በጠመንጃና በመትረየስ እየተኮሰ በተኩሱ መሬቱን አናውጧል ። ይህ ሁሉ ተኩስ እየተተኮሰ ኢትዮጵያውያኑ በዚያ ሁሉ ተኩስ መሀል ሰንጥቀው እየገቡ የኢጣሊያን ወታደር ፈጁት ። የመድፎቹ ተኩስም ከአንድ ሰዓት የበለጠ ጊዜ አልቆየም ። ኢትዮጵያውያኑ ዝም አሰኙት ። በጥቂት ጊዜ ውስጥም 81 የኢጣሊያ መኰንኖችና 48 ኢጣሊያዊ ወታደሮች ሲገደሉ የተረፈውን ወታደር ኢትዮጵያውያኖች ማረኩት ። የተማረኩት ቁስለኞች ነበሩ ። ያልቆሰሉት ግን ሸሽተው አመለጡ ።

የባታሊዮኑ ጦር መሪ የነበረው ኩሎኔል ጋሊያኖ ፊቱ ላይ ቆስሎ ተማረከ ። በምርኮ ሲሄድም ደካሞት ወደቀ ። ከዚያው ከወደ ቀበት እንደሆነ ግደሎኝ እንጂ ከዚህ ቦታ አልነቃነቅም በማለቱ ኢትዮጵያውያኑ ጊዜ ላለማባከን ብለው ገድለውት ሌሎቹን ምርኮኞች እየነዱ ሄዱ ።

ሮም ላለው ለኢጣሊያ የጦር ሚኒስቴር የጦርነቱ ዕለት ማለት የካቲት 23 ቀን የተላለፈ አንድ ቴሌግራም አለ ። ቴሌግራሙን ያስተላለፈው የኤርትራ ምክትል ገዥ የነበረው ላምቤርቴ ነው ። ከቴሌግራሙ ባጭሩ እንመልከት ።

“ምፅዋ መጋቢት 2. 1896

“አሁን ገና ከአዲ ቀይህ አገር ገዥ አንድ ቴሌግራም ደረሰኝ ። ቴሌግራሙ የሚለው ለ29 ለሊት የሸዋን ጦር በሶስት በኩል ከቦለማ ጥቃት ስለተወሰደው እርምጃ ይገልጣል ። ዝግጅቱም በግራ አልቤርቶኒ አራት ባታሊዮን ጦርና አራት የተራራ መድፍ ይዞ፣ በመሀል አሪሞንዲ አንደኛውን ምርጥ ብርጌድና ሁለት የተራራ መድፎች ይዞ፣ በስተቀኝ ዳቦርሚዳ 2ኛውን ብርጌድና አራት የተራራ መድፎች ይዞ፣ ለደጀን የኤሌና ብርጌድ ከመድፎች ጋር ሆኖ ተሰልፈው ነበር ።

“ጦራችን ያለምንም ችግር አድዋ ደርሶ ነበር ። የአልቤርቶኒ ጦር አባ ገሪማ ደርሶ አድዋ ላይ የሠፈረውን ጦር ሊይዝ ነበር ። ወዲያው አበሾቹ ተኩስ ከፍተው አባረሩት ። ሠራዊቱ በሙሉ ሸሸ ። ለመሸሸና ለማምለጥ የበቁት እንኳ የመድፍ ሽፋን እየተሰጣቸው ነው ። . . . . መድፎቻችን በሙሉ በጠላት እጅ ገቡ ። ይህንንም የቴሌግራም ቃል ለማስተላለፍ ያበቃንና ወሬውን ያመጣልን ከጦርነቱ ቦታ በእግሩ ሸሽቶ አንዲቀይህ የገባው ቫሊንዛኖ ነው ። . . . . ሌላ ቴሌግራም

እንደደረሰኝ ወዲያውኑ እልካለሁ ። ወታደሩ ሁሉ በየምሽጉ እንዲገባ ትእዛዝ አሳልፌአለሁ ።

ላምቤርቲ፡ “

በጦርነቱ ጊዜ በኢጣሊያ አገር በሚላኖ ለሚገኙ ጋዜጦች ሁሉ ተወካይ ሆኖ የመጣው አኪሊ ቢዞኒ አገሩ ከተመለሰ በኋላ ሲኤርት ሪያ ኔል. ፓሳቶ.ኢ.ኔል. ፕሬዜንቴ በሚል ርዕስ ባሳተመው መጽሐፉ ውስጥ ሲገልጽ “ . . . .ከጧቱ 2 ሰዓት ተኩል ሲሆን ሠራዊቱ በሙሉ ቦታውን እየለቀቀ ሸሸ ። አባ ገሪማና አምባ ሹሉዳ በጠላት እጅ ወደቁ ። ጠላት በመስመር ፣ በመስመር እየሆነ ይመጣብን ጀመር ። በአካባቢው የነበሩ 14 መድፎቻችን እያጣደፉ ይተኩሱ ነበር ። . . . . ጀኔራል አልቤርቶኒ ማጥቃቱን ትቶ ወታደሩ ለራሱ እንዲከላከል ትእዛዝ ሰጠ ። የጠላት ጦር ግን የማይቻል ሆኖ መጣብን ። በግምት 15.000 የሚሆን ሰው መጣብን ።” ጉሡም ቀይ ጃንጥላቸውን አስይዘው በወታደሩ መሀል ነበሩ ። . . . .ጠቅላላ መድፎቻችንና መትረየስ ተኳሾቻችን ባላቸው ኃይል ሁሉ በየመዳከኑ ይተኩሱ ጀመር ። . . . .መድፎቻችን አቅጣጫ እየለወጡ እንዲተኩሱ ተደረገ ። . . . .6ኛውና 8ኛው ባታሊዮን ከቀኝና ከፊት ለፊት ከሚተኮሰው የጠላት ጥይት ከባድ ጉዳት ደረሰበት ።

“ . . . .የጀኔራል አልቤርቶኒ ወታደሮች በሙሉ ተያዙ ። ጠላትም ያን ቦታ አልፎ ወደፊት ገሠገሠ ። 3 ሰዓት ተኩል ሲሆን ሁሉም ተስፋ ቆረጠ ። የቀረን የምንተማመንበት አንደኛው ባታሊዮን ብቻ ነው ። እሱም በእንዳ ኪዳን ምህረት ላይ ባደረገው ግጥሚያ ብዙ መኩንኖች አለቁበት ። ይህ አንደኛ ባታሊዮን ከሌላ ባታሊዮን በተወጣጡ ወታደሮች ተሞላ ። ወዲያውኑ የጠላት የአበሻ ወታደሮች ደርሰው ያባርሩት ጀመር ። የአሪሞንዲም ብርጌድ ብትንትኑ ወጣ ። በያለበት ሩጫና መበታተን ሆነ ።

“ . . . .ምስጋና ይግባውና 7ኛው ባታሊዮን ሶስት መድፎችን አስተርፎ ነበር ። ሕይወታችንን ለማዳን እንኒያ ሶስት መድፎች እኩል ሰዓት ያህል እንደተተኮሱ በአበሾች እጅ ወደቁ ። . . . .ለደጀን የተቀመጠው 13ኛውና 3ኛው ብርጌድ ባንድነት ሆኖ ደረሰልን ። ደህና አድርጎ በአዲስ ጉልበት መዋጋት ሲጀምር ልክ 4 ሰዓት ተኩል ሲሆን ከአበሾቹ ጦር የ፡ ላ ፡ ረሰኛ መጣና ወረረው ።” ከዚህ በኋላ የኛ ወታደሮች ፀጥ አሉ ። በሠፊ ጃንጥም ዓጥታው ነገሠ ። . . . .” በማለት በሰፊው ጽፏል ።

ረፋዱ ላይ ጀኔራል ባራቴሪ ተማረከ ። ጀኔራል ባራቴሪ በኋላ ጊዜ ተለቆ አገሩ ከገባ በኋላ ለጋዜጠኞች መግለጫ ሰጥቶ ነበር ።

“... ጀኔራል አሪሞንዲ ጉልበቱን ተመትቶ ወደቀ ። ኢትዮጵያውያን ሊማርኩት ሲመጡ በጎራዴው እየተከላከለ አልማረክ ቢል ገደሉት። እኛ የሰለጠነው ዓለም ሥልጡን ወታደሮች፣ ምንም አያውቁም ከሚባሉት ኢትዮጵያውያን የምንማረው ትምህርት አለ ። አበሾች ለባሩ ድና ለጥይት ይሳሳሉ ። የሚገድሉ ካልሆነ በስተቀር አይተኩሱም ። ለዚያውም ቢሆን አስርና 15 ያርድ ያህል ቀርበው ባንድ ጥይት ደራርበው መግደል ይፈልጋሉ ። ያለዚያ ተደባለቀው በጎራዴ መምታት ይመርጣሉ እንጂ ጥይት ማበላሸት አይወዱም ። ይህም በማስጮህ ብቻ ጥይት ለሚያባክነው ለሰለጠነው አገር ወታደር ጥሩ ትምህርት ነው ። ለምሳሌ ደጀን የነበረው የመድፈኛው አዛዥ ካፒቱን ፍራንዚኒ መድፎቹን ይዞ ከጦር ሜዳ እንዲገባ ታዘዘ ። 30 ኪሎ ሜትር ያህል ተጉዞ ከጦሩ ሜዳ ገባ ። ቦታውን አመቻችቶ አንድ የመድፍ ጥይት ገና እንዳስተኩስ ተገደለ ። ይህም ሊሆን የቻለው ያቺን የመድፍ ጥይት ድምፅ የሰሙ ኢትዮጵያውያን በንዴት ተሞልተው በብዛት ሆነው ስለወረሩት ነው ። የተመካንባቸው፣ ደጀን የነበሩት መድፎቻችንም ካንድ ጥይት ተኩስ በኋላ ተማረኩ ።...” በማለት መግለጫ ሰጥቷል ።

ካፒቱን ሚናሪኒ ለአንድ ወዳጁ የፃፈው ደብዳቤ ሚላኖ ውስጥ በጋዜጣ ታትሞ ወጥቶ ነበር ። “... ከቀትር በኋላው ጦርነት ተዳከምን ። ከጧቱ ጀምሮ መድፎቹ ይተኩሱ በነበረበት ቦታ ጀኔራላችን ብቻውን ሽቅብ ቁልቁል ይላል ። ተናዷል፣ ተበላጭቷል ። ‘ቀላል አይደለም፣ ቀላል አይደለም’ እያለም ብቻውን ይነጋገራል ። አንዳንዴም ወደኛ ወደ መኩንኖቹና ወደ ፅኑው ሬጂሜንት አዛዥ ወደ ኩሎኔል አይራጊ ዞር እያለ ሳቅ እንደማለት ፈገግታ ያሳየናል ። ከጧት ጀምሮ ከጠቅላይ ጦር ሠፈር እንዴት መልእክት አይደርሰንም? እነሱም በሕይወት ያሉ አይመስሉኝም ይለናል ። የመጨረሻችን መጀመሪያ መሰለን ። ውሃ ጥሙ፣ ረሀብ አሰቃየን ። እሾክ ውስጥ ገብቶ ሰው እንዴት ይዋጋል! ለእያንዳንዳችን ሶስትና አራት ጠላት ተሰልፎብናል ። እንዴት ይቻላል?...” በማለት ጽፏል ።

ሱል ካፓ አድዋ በሚባለው መጽሐፍ መቶ አለቃ ሮፓ በኢጣሊያኖች ዘንድ እጅግ በጣም በጀግንነቱ ስለታወቀውና ስለተከበረው ስለ ኩሎኔል አይራጊ አሟሟት ሲገልጽ “... ጦራችን እንዲያጠቃ ስድስት ጊዜ ጦሩን በጀግንነት ወደፊት መርቷል ። ኢትዮጵያውያን ግን መለሱን ። አንዳንድ ጊዜም ጦሩን የሚመራው ፈረሱ ላይ እየሆነ ነበር ። ሁለት ፈረሶችም ከጭኑ ሥር እየተመቱ ሞተዋል ። በመጨረሻው ጊዜ በቅሎው ላይ እወጣለሁ ሲል ግራ ጎጡን ተመታ ። ጥይቷ በአካሉ ሾልካ ሄደች ። ሲወድቅ ያዩት የኢጣሊያ ወታደሮች

ሊያነሱት ተራራጠው ሄዱ ። እሱም እያቃሰተ እኔ ሽማግሌ ነኝና ተዉኝ ። ከዚሁ ከጠላቶቼ ፊት እሞታለሁ ። እናንተ ግን ወጣቶች ናችሁና ከዚህ መእት ራሳችሁን አድኑ ብሎ ወደፊቱ ተደፋና ሞተ . . . .” ሲል አትቷል ።

ካፒቱን ሞልቱዶ በፃፈው ደግሞ “. . . ከአራተኛው ባታሊዮን አንድ የሸሸ የሱማሌ ወታደር ወደካምፓችን ሲሮጥ መጣ ። ካለሁበት በራፍ ላይ ሲደርስም ወደቀ ። የኛ ጦር ደጀን ነበር ። በአረብኛ ቋን ቋም ነገሩ ምንድነው? ምን ሆነክ አልኩት ። አለቁ ፣ ሞቱ አለኝ ። የወታደሩ ጦርቡሽ (ባርኔጣው) ካጠገቡ ወድቋል ። ጦርቡሹን አቧራና ላብ በክሎታል ። ኮቱ የመድፈኞች ኮት መሆኑን ባውቅም ፣ ምልክት ያለበት የኮቱ እጅጌ ተገንጥሎ ስለሌለ ከየትኛው መድፈኛ ክፍል እንደሆነ ላውቅ አልቻልኩም ። በዚያ ክንዱ ላይም ክፉኛ ስለቆሰለ ደሙ በብዛት ይወርዳል ። ዙርያውን ከብበን በጥያቄ አጣደፍነው ። አንጌራ ፣ ማንፍሬዲኒ ፣ ቶዜሊ ፣ አስካላ እያለ ይቃዣል ።

“ምንድነው የምትለው! አልኩት

“ሰላም መቶ አለቃ ። አበሾች ደርሰዋል ፣ እዚህ ናቸው ። የአራተኛው ወታደር ሁሉ አለቀ ። ሁሉም ሞቱ ። ማጀር ቶዜሊ ሞተ ። አንጌራ ሞተ ። ማንፍሬዲኒ ሞተ ። ሁሉም ፣ ሁሉም ሞቱ አለኝ ።

“ንገረን እንዴት ሞቱ? አልኩት ።

“ዛሬ ጧት ። አበሾቹ ብዙ ነበሩ ። ግማሹ ያህል ሞተ ። ሌሎቹ ግን መጡብን ። መድፍ ይተኮሳል ። ጥይት ይተኮሳል ። አበሾቹ ግን መጡብን ። አህ ስንትና ስንት መሰሉህ ።

“በማን ውስጥ ነበርክ? አልኩት ።

“ማንፍሬዲኒ ውስጥ ።

“አይተሃል እሱን?

“አዎን አይቼዋለሁ ፣ ሞቷል ።

“አስካላንስ አይተኸዋል?

“አዎን አይቼዋለሁ ፣ ሞቷል (አስካላ ግን ቆስሎ ተማርኳል) ሁሉንም አይቻለሁ ። ሁሉም ሞተዋል ። ታመልጡ እንደሆነ እናንተም አምልጡ ። አበሾቹ ከኋላዬ ናቸው ። ጥፉ አለን የሱማሌው ወታደር . . . .” ሲል ጽፏል ።

ኢትዮጵያውያኖችስ የኢጣሊያን ጦር ድል ያደረጉት እንዴት ነበር? አለቃ ተከለሥላሴ ባልታተመው መጽሐፋቸው ሲገልፁ “. . .

ያንግዜ የኢጣሊያ ጦር ወጪ፤ ሲተኩስ አረሩን በሰማይ ላይ የሚሄድ አንበሳ ያስመስለው ነበረ ። የሰልፉም ሥርዓት ፣ ሲራመድ አንድ ጊዜ ፣ ጥይት ሲያገርስ አንድ ጊዜ ፣ ሲተኩስ አንድ ጊዜ ፣ ሲገልተራውን ሰዉንም ዛፋንም ይበጣጥሰው ነበረ ። የመድፉ አረር በሰማይ ሲሄድ የተወረወረ ኮከብ ይመስል ነበረ ። ምድር ከነካ በኋላ እንደገና ፈንድቶ ሰው ይገል ነበረ ። የመድፉ ጥይት ዋንጫ ያህል ነበረ ። ኋላም ቀለሃውን ገረድ ለውሃ መቅጃ አደረገችው . . . . እግረኛው እሮጣለሁ ሲል ጫማው እየከበደው ፤ አውልቆ እንዳይሮጥ አቀበትና ቁልቁለት ጠጠር እየወጋው ፣ የኋሊት እየተከሰ እሮጣለሁ ሲል ከእንዝርት የቀለለ የጁየ ፣ ከነብር የፈጠነ ቤጌምድሬ ፣ ከቋንጣ የደረቀ ትግሬ ፣ ከአሞራ የረበበ ሸዌ ፣ ከንብ የባሰ ጐጃሜ እያባረረ በየጉዳኛው ዘለሰው ። አውሬ የነጩው ነጭ መጋዣ እየመሰለ በየዱሩ ሆዱን ገልብጦ ወደቀና የአሞራ ቀለብ ሆነ ። . . . . የመጣው መድፍ ሁሉ ከነጥይቱ ፣ ከነመንኩራኩሩ በየመንገዱ እየወደቀ ተገኘ ። ከአንድ ሥፍራ 18 መድፍ ፣ በተረፈ አምስትም ሶስትም በየመንገዱ እየወደቀ ተማረከ ። እሩቅ ድረስ የሄደው አባራሪ በነጋታው ከሠፈር ገባ ። ከቅርብ የተመለሰው አባራሪ ማታ በጨለማ ከሠፈር ገባ ። የማረከውም እየማረከ ፣ የገደለውም እየገደለ እየፎከረ እያቅራራ ገባ ። ያን ቀን ጦርነቱ ብርቱ ነበረ ። በነግህ ተኩስ የተጀመረ ማታ ተለያየ ። ያን ቀን ከአማራው ከኢጣሊያውም እየቆሰለ እሚያነሳው እየታጣ ሐሩር እየያዘው በውሃ ጥም ሲጨነቅ ከየደገላው እሳት እየተነሳ አቃጥሎ ፈጀው ። ያን ጊዜ መንገዱ ባይከፋ ፣ ሠራዊቱ በረሃብ ባይገዳ ፣ አማራ ጨክኖ ቢከተል ኖሮ ጣልያን አንድ ለዘር አይተርፍም ነበር ። አስመራን አስለቅቆ ከጥንት ሀገሩ ይሰደው ነበረ ። ይህም ስለሆነ የኢጣሊያ ጦር ብርቱ ነበረ ። የብርታቱ ብርታት ቅዳሜ ለሊት በዚያ በከፋ በትግሬ መሬት በጨረቃ ፣ በጠጠር ፣ በቀበት ፣ በቁልቁለት የጥይት ኮረጃውን ፣ የውሃ ታኒካውን ተሸክሞ እንቅልፍ አጥቶ ሲጓዝ አድሮ ሲነጋ ተኩስ ጀመረ ። ሲዋጋ ውሎ ማታ ተመልሶ ሲሄድ አድሮ አገሩ መግባቱ ያስደንቃል ። እንኳን በመከራ በደስታ ቢሆን ሁለት ለሊትና አንድ መአልት ከራብና ከጥም ጋራ አይቻልም ። . . . ” ብለዋል።

ፕሮፌሰር አፈወርቅ ገብረ የሱስ ደግሞ “ዳግማዊ አጤ ምኒልክ” በሚባለው መጽሐፋቸው “ . . . ወታደሩ ለሊቱን ሙሉ በጀርባው ከባድ ኮረጃውን ፣ በጫንቃው ጠበንጃውን ፣ በቀኝ ጐኑ የጥይት ከረጢቱን ፣ ተግራ ጐኑ የውሃ ታኒካውን ተሸክሞ የገረረ ከባድ ጫማውን እስከ ጉልበቱ አጥልቆ ድልቀፍቀፍ እያለ በዚያ ጭንጫ ፣ በዚያ ሙቀት ፣ በዚያ አቀበትና ቁልቁለት ፣ ያ ሁሉ ፈረንጅ ፣ ያ ሁሉ ጐበዝ ያ ሁሉ ወጣት ልጅ ባገሩ እንዲያ ሲያምርበት በሰው አገር ላለበላ

ሳሚ መስሎ ኮርፈፍ፣ ኮርፈፍ ሲል .... ሲማስን ፣ ሲደክም ፣ ሲንደ ላቀፍ አድሮ .... ሲነጋጋ አባ ገሪማ ደረሰና መድፉን ጠመደ .... ጦርነት ተጀመረ ። ከዚያም ወዲህ ምን ያነጋግራል ። ኢትዮጵያዊው .... አደጋ እንደተጣለበት ባየ ጊዜ የቸኮለ በሌጣው ፣ ያልቸኮለ በኮርቻው እየ ተሰካ እየፈከረ ፣ እየተንደቀደቀ ገባበት ። .... የቀረው ግን ገና እንቅል ፉን አላሳብ ተኝቶ ነበረ ። የኢጣሊኦ መድፍ ነው በማለዳ የቀሰቀሰው ። .... የሸዋ ፈረሰኛ ፣ የጎጃም እግረኛ ፣ የትግሬ ነፍጠኛ ፣ ያማራ ስል ተኛ ከቦ ያናፋው ፣ ይቀላው ያንደገድገው ጀመረ ። .... ከእንዝርት የቀለለ የጁዬ ፣ ተነብር የፈጠነ በጌምድሬ ፣ ተቋንጣ የደረቀ ትግሬ .... ፈጀው ፣ አሰጣው ፣ ዘለሰው ። .... ወደኋላ ቀርቶ የነበረው ሁሉ ነገሩን ሳያውቅ ወደ ጦርነት ሲጓዝ ነበረ ። ነገር ግን የጀኔራል ባራቲየሪን መሸሽና የጦሩን መፈታት ባየ ጊዜ ያ ሁሉ ወደኋላ የነበረ ኢጣሊያ መድፈኛ መጫኛውን በጎራዴ እየቆረጠ ፣ መድፉን እየጣለ ፤ በመድፉ ሥፍራ እሱ እየተተካ በአጋሰሱ እየጋለበ አስመራው ገባ ። ካንድ ላይ ብቻ 18 መድፍ አንድ ጊዜ ሳይተኮስ እስከ ጥይቱ እስከ መንኮራኩሩ ወድቆ ቀርቶ ተያዘ ። ....” ብለዋል ።

ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ደግሞ “... ሠራዊቱ ቀለብ ሊያ መጣ የሄደው ፣ አክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን ሊሰም የሄደው .... ሁለት እጁ ነው እንጂ ፣ አንድ እጁ ለጦር አልደረሰም ። የተኩሱን መድመቅ የሰማ ጊዜ ሠራዊቱ ተሰልፎ ተነሳ ። አጤ ምኒልክም ከበ ቅሎ ወጥተው ወደሱ መንገድ ጀመሩ ። ስልፉ ግን ጌታው ከሎ ሌው ፣ ጭፍራው ከአለቃው አልተገናኘም ። በየፊቱ ክምር እንዳየ ዝንጀሮ ወደጦሩ ፣ ወደመድፉ ይሮጥ ነበር ። .... መድፉ ይመታኛል ፣ ነፍጡም ይጥለኛል ፣ እሞታለሁ ብሎ ልቡ አልፈራበትም ። .... የቆሰለ ውም ሰው አልጋው ይቁም እንጂ ኋላ ስትመለስ ታነሣኛለህ ፤ በመሐ ይም ቃሌ ገዝቼሃለሁ ይለው ነበር ። እይርም ያለቀበት እንደሆነ የቆ ሰለውን ሰው ከወገቡ ዝናሩን እየፈታ እያባረረ ወደፊት ይተኩስ ነበር ። ሰውም ከመንገድ ርዝመት ፣ ከተኩስ ብዛት የተነሣ ደክሞት የተቀመጠ እንደሆነ የምኒልክ ወሮታ ፣ የጮማው የጠጁ ይህ ነውን እየተባባለ እንደገና እየተነሣ ይዋጋ ነበር ።

“ከሌሊቱ 11 ሰዓት የጀመረ እስከ 4 ሰዓት ድረስ ተኩሱ አላባ ራም ። ድምፁም እንደ ሐምሌ ዝናም እንደማያባራው ነበረ ። .... የተኩሱ ጢስ ብዛት የሁለቱንም ወገን ለስልፈኛው ሁሉ ከዛፍ ሥር ከጥላ እንደተቀመጠ ሆኖለት ዋለ ። ባይናችን እንዳየነው ፣ በጀሮአችን እንደሰማነው መፃፍ አይቻለንም ። .... አጤ ምኒልክ የፊትኛውን ጦር ድል ካደረጉ በኋላ ወደፊት ተጓዙ ። በላላውም በኩል ጦር እየጮ መሩ ተከተሉት ። በዚህ ጊዜ 5 ሰዓት ሆኖ ነበር ። .... ዘጠኝም ሰዓት

በሆነ ጊዜ ያጼ ምኒልክ ሠራዊት ቁስለኛውን የማረከውንም ኢጣሊያ እየያዘ ይመለስ ጀመረ ። አጤ ምኒልክ ግን ከጦሩ አልተመለሱም ነበር ። እቴጌም ሠራዊቱ ብዙ ብዙ እየሆነ መመለሱን ባዩ ጊዜ ንጉሥ ሳይመለሱ የት ትሄዳላችሁ ። የቆሰለውንም ሰው እኔ ካለሁበት አሳርፋት ፤ እናንተም ተመለሱ ብለው አስለፈፉት ።

“የእቴጌ እህት ወይዘሮ አሃለች ከሰልፉ አብራ የነበረችው ሰዉ እየማረከ እየገደለ ሲመለስ ባየችው ጊዜ . . . . አድዋ ቤት አለህን ፤ ንጉሥህን ፤ ጠጅህን ፤ ጮህህን ትተህ ወይት ትመጣለህ እያለች ለፈፈችው ። ከዚህ በኋላ እቴጌ ምነው ጦሩ አልተፈታምን ፤ ቀኑ መሽብለው አንድ ጉልማሳ ወደ ንጉሠ ነገሥቱ ላኩ ። አጤ ምኒልክም በግራ ሲተኮስ እስማሉህ እንጂ በዚህ ያለው አልቋል ብለው ልከው ወደ ሠፈር ምላሽ አደረጉ ። . . . . ምሽት ሆኖ ለዓይን አይታይም ነበር ። . . . .” ካሉ በኋላ በአድዋ ጦርነት የሞቱትን የጥቂት ጀግኖች ስም ይናገራሉ ።

ታሪኩን እናሳጥረውና በአድዋ ጦርነት 7560 ኢጣሊያውያንና 7100 ጥቁር ወታደሮች ሲገደሉ 954 ኢጣሊያኖች ጠፍተዋል ። 470 ኢጣሊያውያንና 958 ጥቁር ወታደሮች በጠቅላላው 1428 የጠላት ወታደሮች ቆሰሉ ። 11.000 ጠመንጃና የነበሩዋቸው 56 መድፎች በሙሉ ተማረኩ ። በኢትዮጵያውያን በኩል 7000 ሞቱ ። 10.000 ሰዎች ቆሰሉ ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ይህን ድል ካገኙ በኋላ ለሩስያው ንጉሠ ነገሥት ዊልያም ፣ ለሮም ሊቀ ጳጳስ ሊዮን 13ኛ ፣ ለእስፓኑ ንጉሥ አልፎንሶ 13ኛ ፣ ለፓርቱጋሉ ንጉሥ ለቀዳማዊ ቄርሎስ ፣ ለስዊስ መንግሥት ሪፑብሊክ ፣ ፕራዚዳንት ፣ ለቤልጅግ ንጉሥ ዳግማዊ ሎዎ ፣ ፖልድ ፣ ለፈረንሣይ መንግሥት ፣ ፕራዚዳንት ለሙሴ ፌሊክስ ፎር እና ለሌሎችም መንግሥታት የሚከተለውን ደብዳቤ ፃፉ ።

“ . . . . ኢትዮጵያ ነፃነትዋን ራስዋን የቻለች መንግሥት ፣ ባጠገብዋም ጐረቤት የሌላት መሆንዋ አስቀድሞ በኤሮፓ ነገሥታት ሁሉ የታወቀ ነው ። ከግራኝ ጀምሮ እስካሁን በአህዛብ እጅ ተከባ ዘወትር በጦርነት ድካም ነው ኑሮአችን ። ከኤሮፓ ጦር መሣሪያ አስመጥቼ ሠራዊቴን ዘወትር ከጦርነቱ ድካም አሳርፋለሁ ስል ከንጉሥ አምቤርቶ አባት ጋር የፍቅርን ነገር ጀመርኩ ። ንጉሥ አምቤርቶም መንግሥት በያዙ ጊዜ እኔም እንዳባቴ ፍቅርን እወዳለሁ ብለው ቢልኩ ብኝ እኔም እንዳባትዎ ካፈቀሩኝ እሺ ብዬ ፍቅርን ተቀበልኩ ።

“ከንት አንቶኔሊ የሚባል የኢጣሊያ ሰው በገንዘብህ ጠመንጃ ልግዛልህ ቢለኝ ብዙ የዝሆን ጥርስና ወርቅ ሰጥቼው ይዞ ሄደ ።

ከንጉሥ ኡምቤርቶ አስፈቅዶ ገዝቶልኝ ሊያመጣ ከመንግሥት ፈቃድ በማግኘቱ እጅግ ደስ አለኝ። 2ኛም ንጉሥ ኡምቤርቶ ኮንት አንቶኔ ሊን የመንግሥት መላክተኛ አድርገው ወደኔ ሰደዱት። ተልኮ ያመጣውም ቃል ይህ ነው።

“ነጋዴም እንዲነግድ፡ የጦር መሣሪያ እንዳይከለከል ይፈቀድልዋል። እርስዎም ባርያ እንዳይሸጥ ያስከልክሉ፡ በሌላ መንግሥትም ያለ መሥሪያ ሁሉ ብትፈልጉ በኛ በር ይወጣላችኋል፤ አይከለከልም። እንደ ኤርፓ ሥራት የተጠላው ውል ባምስት ዓመት ይለወጣል። የተወደደው ይረጋል። ምጥዋ ሐሩር ሆኖብናል። ለሰዎቻችን ማሳረፊያ ጥቂት ነፋስ ያለበት ሥፍራ እንዲሰጠን የፍቅርን ውል ይህን እናድርግ ብለዋል አለኝ። እሺ ይሁን ብዬ እኔም ለመንግሥቴና ለኔ የሚስማማና የሚጠቅም ቃል ባማርኛ በትክክል አስደርጌ አስጥፌ ብሰጠው 17ኛው ክፍል ላይ ቃሉን በኢጣሊያ ቋንቋ ለውጠው ከጥንት ጀምሮ ነፃ የነበረውን መንግሥቱን የሚያዋርድ የማይስማማኝ ቃል ቢሆንብኝ እኔ ባስጣፍኩት ባማርኛው ቃል ይርጋ፡ የኢጣሊያው ቋንቋ ከኔ ካማርኛው ጋራ ያልተካከለ ነው። አሁንም በትክክል እናድርገው ብዬ ወደ ንጉሥ ኡምቤርቶ ብልክባቸው ምላሽ ላይሰጡኝ ቀሩ። እኔም ነገሩ ለተንኮል እንደ ሆነ አውቄ የክርስቲያን ደም በከንቱ እንዳይፈስ አስቀድሜ ለኤርፓ ነገሥታት ሁሉ ከንጉሥ ኡምቤርቶ በውል ነገር እንዳልተስማማን አስታወቅሁ። የእውነት ፍርድ አገኛለሁ ስል።

“2ኛም አምስት ዓመት ሲደርስ የጠላነው እንዲቀር፡ የወደድ ነው እንዲረጋ ሰው ይላኩልኝ ብዬ ብልክ እስከ ወረቀቱም ምላሽ አስቀሩት። ከዚህ ወዲህ ይልቅ ክፉው ነገር እየበረታ ሄደ። አሽከሬን ደጃች መሸሻን አለ ፍርድ አሰሩት። ልክ አስበጅቼ የሰጠኋቸውንም አገር አልፈው የሾምኩትን ሹም ራስ መንገሻን ወግተው አባረው አገሬን ትግሬን በሙሉ ያዙት። ከዚያ አልፈው ላስታ መሬት እስከ አሸንጌ ድረስ መጡ። ከዚህ ወዲያ አገር የሚጠብቁ መኳንንቶች ከኔ ብሰድ አላጌ ላይ በር ይዘው ቆይተው ተዋጉዋቸው። የእግዚአብሔር ኃይል በኔ ሰዎች አድሮ ድል አደረጋቸው። እኔም ወደዚያው ተከትዬ ብሔድ መቀሌ እርድ ገብተው አገኘሁ። ጦርነት ከሆነ ከትልቁ ጋር እዋጋለሁ። እናንተ ክርስቲያኖች በውሃ ጥም አትለቁ ብዬ እስከ መሣሪያቸው ከርድ አስወጥቼ ለጄኔራል ባራቲየሪ ሰደድኩለት። እኔም ከዚያ ተጉዢ አድዋ ከተማዬ ሠፍሬ ጀኔራል ባራቲየሪ እውነት የመሰለ የእርቅ ቃል ላኩብኝ። እኔም እርቅ ከፈለጉ ብዬ ሠራዊቱን ቀለብ ሰድጄ ሳለ እንደ ኤርፓ ነገሥታት ሥራት ሁሉ ጠብ መፈለጋቸውን ሳያስታውቁኝ እንደ ወንበዴ ሥራት ለሊት ሲገሰግስ አድሮ ሲነጋ ግንባር ካደረው ዘበኛ ጋር ጦርነት ገመፈ።

“ጥንት ከአህዛብ ካረመኔ አገራችንን ጠብቋት የሚኖር አምላክ ከኛ ባይለይ በእግዚአብሔር ኃይል ድል አደረግኋቸው ። ከዚያ ሄጄ አስመራንም የኔን አገር ሁሉ በሙሉ አስለቅቃለሁ ብዬ ተገዢ ሳለሁ ጀኔራል ባልዲሴራ በኢጣሊያ ሠራዊት ሁሉ ላይ ተሹሜ መጥቻለሁ ። ንጉሥ ኡምቤርቶም ሲሰዱኝ እርቅ ነውና የምፈልግ እርቅ አድርግ ብለውኛል ብሎ በማጀር ሳልሳ ወረቀት ቢልክብኝ እኔ በወደድኩት ከታረቃችሁ የሚስማማኝም ቃል ከሆነ እውነተኛ ሰው አዲስ አበባ ከተማዬ ድረስ ይምጣና ይጨርስ ብዬ እኔም ወደ ከተማዬ ተመለስሁ ።

“እስካሁን በትግሬ አለሥራት ያለቀው መኳንንትና ባላገር ለኤ ሮፓ ነገሥታትና መኳንንት ሁሉ የተደረገውን ግፍ አመለክታለሁ ። የኢጣሊያ ገንዘብ በላያችን ላይ የለብን ፣ ለአገራቸውም ድንበራችን የራቀ ነው ። አለም ከተፈጠረ ጀምሮ ነፃነቷን ራስዋን የቻለች መንግሥት የሆነውን በተንኮል ሊወስዱት እንዴት ይቻላቸዋል ። ይህን የግፍ ፍርድ በሙሉ ልቦናዎ በውል እንዲመለከቱት ተስፋ አለኝ ። ኢጣሊያኖች ግን ይህንን ሁሉ ግፍ ሲያደርጉብኝ እነሆ እኔ የማደርገው የነበረ እነሱን ማክበር ፣ ሲመጡ በሥራት መቀበል ፣ ሲመለሱ በሥራት ማሸኘት ፣ ደግሞ በተሰጠኝ ሥልጣን ሁሉ የባርያን ንግድ ሁሉ መከልከል ። በእኔ መንግሥት አፈንዲ መሐመድ ብሩ የባርያ ንግድ አልተው ቢለኝ ስለዚህ አውሳ ጦር ሰድጄ አስጋሁ ። ይህ ፈቃድ የኔ ብቻ አይደለም ። የመላ የኤሮፓ እንደሆነ አውቃለሁ ።

በመጋቢት ፳፫ ቀን በመቀሌ ሠፈር ተፃፈ በ፲፰፻፹፰ ዓ.ም.
እንቲሮ።”

የአድዋ ድል ከተገኘ በኋላ አጤ ምኒልክ ሠራዊታቸውን እየመሩ ለምን ወደ ኤርትራ ወይም ወደሐማሴን ተሻግረው ኢጣሊያን አላባረሩም? የብዙ ሰው ጥያቄ ነው ። ምኒልክ ከአድዋ ድል በኋላ እንዲያውም ከአድዋ ጦርነት በፊት ወደ ኤርትራ ለመግባት ወስነው ነበረ ። ፕሮፌሰር አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ እንደፃፉት ኢጣሊያኖች ከአድዋ ጦርነት በፊት ከምሽጋቸው አልወጣ ብለው ባስቸገሩ ጊዜ “... ከአድዋ ወደ አሥመራ ለመውረድ ለዚያ ሁሉ ሠራዊት የሚበቃ ቀለብ ባለመገኘቱ ተመክረና አድዋ ላይ ዝም ብለው ግፉን እስቲሄድላቸው ተቀመጡ ። ...” ብለዋል ። በዚሁ ጊዜ ስለነበረው ሁኔታ ፀሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ሲገልጡ “... ረብሰን ሐሙስን ሲመክር ከእርዱ ቢወጣልን እንዋጋለን ። ባይወጣም ወደ ሐማሴን እንጓዝ ተብሎ ቁርጥ ምክር ተመክረ ። ...” ብለዋል ።

ከአድዋ ድል በኋላም ቢሆን ይሄው ወደ ሐማሴን ወይም ወደ ዛሬው ኤርትራ መዝመቱ ሀሳብ አልቀረም ነበር ። የቀረበት ምክንያት ግን ፕሮፌሰር አፈወርቅ እንደሚሉት “... ያዲግራትን ምሽግ ሰብረው ቀጥለው ወደ መረብ ለመቆልቆልና አስመራ ያለውን ጦር እስከ ባህር ለማባረር አሰቡ ። ኋላ ግን ሠራዊታቸው ሁሉ ሶስት ወር ሙሉ ትግራ ላይ በረሃብ ተጉድቶ ነበርና ከርሞ ለመመለስ ወደሸዋ ተመለሱ... ” አለቃ ተክለ ሥላሴም ምክንያቱ ይሄው የረሃቡ ጉዳይ መሆኑን ሲፅፉ “... ያን ጊዜ የኢጣሊያን ጦር እስከ ምፅዋ ሊያባርሩ ሞክረው ነበር ። ግን ሠራዊቱ ሶስት ወር በረሃብ ተጉድቶ ነበርና ተቸገሩ ። በሞተው ተክተን ፣ የከሳውን አወፍረን ከርሞ እንመለስ አሉና ተመለሱ... ” ብለዋል ።

ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ስለዚህ ጉዳይ ከአድዋ ድል በኋላም እንደታሰበ ሲገልጹ “... እንቲጮ ሠፍረው ወደ ሐማሴን የሚያስኬደውን መንገድ ሲያሰልሉ መሰንበቻ ሆነ ። ከዚያም ላይ ሳልሳ የሚባል የኢጣልያ ሹም በጦርነቱ ያለቁትን ኢጣሊያኖች ልቅበር ብሎ ለማስፈቀድ መጣ ። ከመጣም በኋላ ወደ ጃንሆይ ቀርቦ የኢጣሊያ መንግሥት ከጃንሆይ ጋር እርቅ ወደልና ከንጉሥ ኡምቤርቶ ዘንድ ባለማህተም ደብዳቤ እስኪመጣ ድረስ ወደ ሐማሴን አይሻገሩ ። ጦርዎን ያቁሙልን ብሎ ለመነ ። .... ” ብለዋል ።

ከጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ትረካ የተለየ ሆኖ የምናገኘው ምክልክ ማሰለሳቸውንና የሳልሳን ወይም የኢጣሊያን መንግሥት ልመና ነው ። በዚያን ጊዜ አጤ ምክልክ ጥሩ ጥሩ ሰላዮች ነበሩዋቸው ። ሰላዮቻቸውም አብዛኛዎቹ በኢጣሊያኖች ዘንድ ታማኝነት የነበራቸውና የኢጣሊያ ሰላይ የሆኑ ሐማሴኖች ነበሩ ። በተለይ በዚህ ጊዜ የኢጣሊያን ምስጢር ዘርዝረው ለምክልክ የነገሩት ሐማሴኖች አቶ ገብረ እግዚአብሔርና ባሻ አውአሉም ናቸው ። ስለነኚህ ሁለት ሰዎች ብላቴን ጌታ ኅሩይ ወልደ ሥላሴ ባልታተመውና “ከሳባ እስከ አድዋ ጦርነት” በሚባለው መጽሐፋቸው ሲተርኩ “... ኢጣሊያኖች በእንቲጮ ሠፍረው ሳለ ገብረ እግዚአብሔርና ባሻ አውአሉም የሚባሉ ሰላዮች አበጅተው ነበርና እነዚያ ወደ አድዋ እየመጡ በአጤ ምክልክ ሠፈር ያዩትንና የሰሙትን ሁሉ እየወሰዱ ለጀኔራል ባራቲየሪ ይነግሩ ነበር ። ልለሆነም ትውልዱ ኢትዮጵያዊ የሆነ ሰው ሁሉ ላገሩ ነፃነትና ለንጉሡ ክብር ተቆርቋሪ ነውና ምንም ከኢጣሊያኖች ገንዘብ ቢቀበሉ ልባቸው እናታቸውን ኢትዮጵያን ፣ ንጉሣቸውን አጤ ምክልክን አልከዳም ነበርና ከኢጣሊያኖችም ያዩትንና የሰሙትን እያመጡ በራስ አሉላ አቅራቢነት ለአጤ ምክልክ መንገር ጀምረው ነበር ። እነዚህ ሁለቱ ሰላዮች... ጀኔራል ባልዲ ሴራ የሚ

ባል ከብዙ ሠራዊት ጋር ከኢጣሊያ አገር መጥቶ ምፅዋ ገብቷል .... እንዲጠነቀቁበት ይሁን ብለው ልከው ነበር ። ....” በማለት ከአድዋ ጦርነት ድል በኋላ ምኒልክ ወደፊት የገፉ እንደሁ በማለት በባልዲ ሴራ የሚመራ አዲስ ጦር መምጣቱን መግለጣቸውን ጽፈዋል ።

ካቶ ተክለዓዲቅ መኩሪያ መጽሐፍ ደግሞ ስለዚህ ጉዳይ ከአጤ ቴዎድሮስ እስከ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ከሚባለው ብናይ ። .... በዚህ ጊዜ ንጉሠ ነገሥቱ ይህንኑ ጠላታቸውን ከአስመራ አስወጥቶ ባህርን አሻግሮ ማባረር በአሳባቸው ውስጥ ሳይመጣባቸው አልቀረም ነበር ። ነገር ግን በቅርብ ጊዜ አቅንተው ወደ ኢትዮጵያ የጠቀለሉትን ጥንትም በኢትዮጵያ ንጉሥ ይገዛ የነበረው የያገሩ ነገድ ከኢትዮጵያ አንድነት ለመለየት የአጤ ምኒልክ ከውጭ መንግሥት ጋር በጦርነት መዳከም ይረባው እንደነበር ግልጽ ነው ። ....

“የኢጣሊያ መንግሥት ምንም እንኳ አድዋ ላይ ድል ቢሆን እስከ ምጥዋ ድረስ አባረው ከአስመራ ሊያስወጡኝ የፈለጉ እንደሆነ ደግሞ አንድ ጊዜ ሳልዋጋ አስመራን አለቅም በማለት ለዚህ በአድዋ ጊዜ ጠቅላይ የጦር አዛዥ ከነበረው ከጀኔራል ባራቲየሪ ይበልጥ ስመ ጥሩ የሆነውን ጀኔራል ቤልዲሰራን ከ15.000 የጦር ወታደር ጋር እንደላከው እርግጥ ነበር ። አጤ ምኒልክ ከአድዋ ጦርነት በኋላ አስመራ ውስጥ ከኢጣሊያ ከመጣው አዲስ ጦር ጋር እንደገና ቢዋጉ ድል ያደርጉ እንደነበረ አሁንስ ያንጊዜስ በርግጥ የሚያውቀው ማን ነበር? ....” ብለዋል ።

የኢጣሊያ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የነበረው ባርን ብላንክ እ. ኤ.አ. መጋቢት 3 ቀን 1896 ዓ.ም. (የአድዋው ጦርነት በተደረገ ማግስት ማለት ነው) ሮማ ከተማ ውስጥ ለኢጣሊያ ፓርላማ ካቀረበው ሪፖርት ውስጥ በጥቂቱ እንጥቀስ ። “.... ወታደሮቻችን አፍሪካ ውስጥ መውደቃቸውን የሚገልጽ የሚያሳዝን ወሬ የያዘ ቴሌግራም ደርሶናል ። ቢሆንም በአሁኑ ጊዜ ቅኝ ግዛታችን ውስጥ የቅኝ ግዛታችንን ፀጥታ ለማስከበር በቂ ኃይል መዘጋጀቱን መግለጽ እወዳለሁ ። በጀኔራል ሂውሽ (HUESCH) የሚመራ ጠንካራ ኃይል ልከናል ። ጠቅላላው ኃይላችንም በአኩሪው ጀኔራላችን በጀኔራል ባልዲ ሴራ የሚመራ መሆኑን ለምክር ቤቱ እገልጻለሁ ።

“.... ጠላት አድዋን የያዘውና የወሰደውም በእድል ነው ። እንደዚህ ዓይነት እድል በኤርትራ ውስጥ እንደማያጋጥም ለምክር ቤቱ ቃል እገባለሁ ። በምጥዋ፣ በአስመራ ያሠፈርነው ጦራችንም የሚያስተማምንና በቂ ኃይልም ያለው ነው ። ....ቅኝ ግዛታችን ኤርትራ በሚ

ያስደንቅ ሁኔታ በሶስት መደብን እንድትጠበቅ አድርገናል ። ይህም ምጥዋ፡ ከረን፡ አስመራ ላይ ያለው ኃይላችን የማይፈታ ነው ።

“... የውጫሌው ውል ከምጥዋ ባህር ገብቷል ። .... ቀደም ባለው ጊዜ የያዝነው የወሰን ጉዳይ በገዛ የጦር መሣሪያችን የነገሰው ምኒልክ በውሉ አልስማማም ብሎ የውጫሌን ውል አፍርሷል ። .... እኛንም ከምጥዋ ባህር ሊጩምረን ይፈልጋል ። .... ይህ ግን ፈጽሞ የማይሆን ነገር ነው ። .... አበሾችም ገፍተው እንደሚመጡ ቀደም ብሎ ስለታሰበበት በበርሊንና በብሩሴልስ ውል መሠረት የኤሮፓ ኃያላን መንግሥታት ቅኝ ግዛታችንን ለማስከበር ከጎኖችን እንደሚሰለፉ ቃል ገብተውልናል ። .... የሩሲያ መንግሥትም ቢሆን ከሃይማኖት ጉዳይ በስተቀር በኢትዮጵያ የውስጥ ጉዳይ እንደማይገባ ነግሮናል ። መጋቢት 5 ቀን 1894 ዓ.ም. ከእንግሊዝ መንግሥት ጋር ስለሐረርጌ ጉዳይ ባወጣነው የጋራ መግለጫ ይህ ሁሉ ተካትቷል ። ከፈረንሳይም ጋር በጥሩ ግንኙነት ላይ መሆናችንን ይህ ምክር ቤት ያውቃል ።

“... የእንግሊዝ መንግሥት በዘይላ በኩልም ሆነ በሌላው ቅኝ ግዛቱ ምንም ዓይነት የጦር መሣሪያ ወደ ኢትዮጵያ እንዳይገባ እንደሚከለክል ቃል ገብተልናል ። የፈረንሳይ መንግሥትም በቅኝ ግዛቱ ውስጥ የራሱ ችግር ቢኖርበትም በበርሊንና በብሩሴልስ ውል መሠረት እንደሚፈጽም ቃል ገብተልናል ። .... ቅኝ ግዛታችን ኤርትራ እንደማትነካ ለምክር ቤቱ ደጋግሜ ቃል እንባለሁ ። ....” ብሏል ።

ጀኔራል ባልዲሴራ ምጥዋ የገባ ዕለት በኤርትራ ያሉ የኢጣሊያ ሹማምንቶችን ሰብስቦ ስለኤርትራ ፀጥታ ጉዳይና የምኒልክ ጦር ቢገፋ ምን እርምጃ እንደሚወስድ ተነጋገሩ ። የካቲት 23 ቀን አድዋ ላይ የኢጣሊያ ሠራዊት ድል መሆኑ እንደተሰማ ትኩስና ኃይለኛ ጦር በአሥመራና ምጥዋ ላይ በተጠንቀቅ እንዲጠበቅ መደረጉንና ወታደሩም ሞራሉ ሙሉ መሆኑን ለጀኔራል ባልዲሴራ ነገሩት ።

ኤርትራ ውስጥ በተጠንቀቅ ስለሚጠበቀው ጦርም ገለፃ ተደረገለት ። ጦሩም አምስት ባታሊዮን ጦር ከማይመሬት እስከ አዲቀይህ፡ አንድ ባታሊዮን ጦር አስመራ ላይ፡ ሁለት ባታሊዮን ጦር አስመራና ምጥዋ መሀል፡ አንድ ባታሊዮን ጦር ሠራኤ ላይ፡ አንድ ባታሊዮን ጦር ከሰላ ላይ በተጠንቀቅ መሰለፉን ነገሩት ።

የኢትዮጵያ ጦር የገፋ እንደሆነ በማለት በተጠንቀቅ ኤርትራ ውስጥ የሚጠበቀው የኢጣሊያ ጦር ምን መልክ እንደነበረው ሌ. ኤርትራይ ጌል ፓሳቶ ኢ. ጌል ፕሬሴንቴ ከተባለው ከአኪሌ ቢዞኒ መጽሐፍ ጥቂት እንመልከት ። ጦሩ በሁለት ዲቪዥን (ክፍለጦር)

የተከፈለ ነበር ። አንደኛው ክፍለ ጦር በሌቴና ጄኔራል ዲል ማይኖ የሚመራው ሲሆን በውስጡም በሚጀር ጄኔራል ቢሲስቲ የሚታዘዝ 1ኛ ብርጌድ ፣ በሚጀር ጄኔራል ባርቤሪ የሚመራ 2ኛው ብርጌድ ነበሩ ። እነዚህን ብርጌድ የሚረዳም ሶስት የተራራ መድፎች ፣ አንድ ያገር ተወላጆች ባታሊዮን ፣ ሁለት ባለሙሉ ትጥቅ የመሐንዲስ ቡድኖች ነበሩ ። በጠቅላላው በዚህ በአንደኛው ክፍለ ጦር ውስጥ 299 መኰንኖች ፣ 8.320 ባለሌላ ማዕረጎች ፣ 1.485 የጭነት እንሰሶች ነበሩት ።

ሁለተኛው ክፍለ ጦር ደግሞ በሌተና ጄኔራል ሂውሽ የሚመራ ሲሆን በውስጡ ያሉት በሚጀር ጄኔራል ጋዙሬሊ የሚመራ 3ኛው ብርጌድ ፣ በሚጀር ጄኔራል ማዛ የሚመራው 5ኛው ብርጌድ ሲኖሩ በት ሶስት የተራራ መድፎች ፣ አንድ ያገር ተወላጆች ባታሊዮን ፣ በሶስት ክፍል የተከፈሉ የመሐንዲስ ቡድኖችና ተነቃናቂ ሆስፒታል ያለው ድርጅት ነበረው ። በጠቅላላው ኤርትራ ውስጥ በተጠንቀቅ ይጠባበቅ የነበረው በኋላ ከተጨመረው ሌላ 1301 መኰንኖችና 41.545 ወታደሮች ያሉበትና 10.248 የጭነት እንሰሳት ነበሩት ። የደከመው የመሀል ኢትዮጵያ ጦር ወደፊት ገፍቶ ቢሆን ኖሮ ከዚያ ከኢጣሊያ ዝግጅት ውስጥ ለወሬ ነጋሪም አይተርፍም ነበር ። በዚህ ምክንያት ነው ምኒልክ ጉዳዩን በታማኝ የሐማሴን ተወላጅ ሰላዮቻቸው አስጠንተው ወደኋላ የተመለሱት ።

ከዚህ ሌላ ደግሞ በትግራይ ፣ በጎጃምና መሀል ኢትዮጵያ የነበሩ ንጉሶችና ራሶች የምኒልክን ሥልጣን ለመንጠቅ ከምኒልክ ጋር የተዋጉና አሁንም በአድዋ ጦርነት ምኒልክ ቢደክሙ ሥልጣን ለመቀማት ያቆበቆቡ ነበሩ ።

ምኒልክ ድል አድራጊ ሠራዊታቸውን እየመሩ ግንቦት 3 ቀን 1888 ዓ.ም. አዲስ አበባ ገቡ ። በአፍሪካ የጦርነት ታሪክ ውስጥ ሁለት የተከበሩና የተደነቁ ጦርነቶች አሉ ። አንደኛው ከ2000 ዓመታት በፊት ሀኒባል ኤሮፓውያንን ድል ያደረጉበት ጦርነት ሲሆን 2ኛው ደግሞ ከ2000 ዓመት በኋላ ኢትዮጵያውያን በአድዋው ጦርነት ኤሮፓውያንን ድል ያደረጉበት ጦርነት ነው ። ይህንንም ብዙ ታሪክ ፀሐፊዎች ጽፈውታል ። የአድዋው ጦርነትም የኢጣሊያን መንግሥት 200 ሚሊዮን ሊሬ ወጭ አስወጥቶታል ።

“... የአድዋው ጦርነት ኢትዮጵያን በዘመናዊው የዓለም ካርታ ውስጥ ስሟን አስገባት ። ...” ማርጀሪ ፐርሃም

በአድዋ ድል ጊዜ በመላው ዓለም ያሉ ጋዜጦች ሁሉ በመጀመሪያ ገፃቸው የምኒልክንና የጣይቱን ፎቶግራፍ በማውጣት ወሬ

ውን ለአንባቢዎቻቸው አደረሱ ። በተለይ እ.ኤ.አ. መጋቢት 7 ቀን 1896 የወጣው ኒውዮርክ ታይምስ ጋዜጣ፣ እ.ኤ.አ. መጋቢት 29 ቀን 1896 የወጣው ሊፔቲ ጁርናል የሚባለው ፈረንሳይኛ ጋዜጣ፣ እ.ኤ.አ. ሚያዝያ 4 ቀን 1896 የወጣው ሐርፐርስ ዊክሊ የተባለው ጋዜጣ፣ እነኚህ ሶስቱ የአድዋን ድል ታሪክ በሰፊው እያደረጉ ዝርዝሩን አወጡ ።

ጋዜጣዎቹ ስለጣይቱ ሲተርኩ በምሥራቅ ኢጣሊያ ንግሥት እንደነበረችው እንደ ዜናቢያ፣ እንደ ግብጽዋ ንግሥት እንደ ክሊዎ ፓትራና እንደ ታላቋ ካተሪን እያመሳሰሉ ነበር ። በሕዝቡም በኩል በፈረንሳይ፣ በጀርመን፣ በሩሲያና በሜሪካ ታላላቅ ሕዝባዊ የደስታ ስብሰባዎች ተደርገዋል ። በኢጣሊያም ሁለት ዓመት ሙሉ በየቀኑ በሚወጡት ጋዜጦች ላይ ዜናው ሲወራና ስብሰባዎች ሲካሄዱ ቆዩ ። በሮም ታላላቅ መንገዶችም ሰላማዊ ሰልፍ እየበዛ ስለሄደ የኒቨርሲ ቲዎችና ቲያትር ቤቶች ሁሉ ላልተወሰነ ጊዜ እንዲዘጉ ታዘዘ ።

የአድዋ ጦርነት ሽንፈት በኢጣሊያኖች ላይ እንደደረሰ የኢጣሊያ ሕዝብ በነቁስ ወጥቶ ወደ ጠቅላይ ሚኒስትሩ ቤት ሄዶ ድንጋይ በመወርወር ታላቅ ጉዳት አደረሰ ። ፖሊሶች በአስቸኳይ ደርሰው ጠቅላይ ሚኒስትሩን ከታላቅ አደጋ አዳኑት ። እሱም እ.ኤ.አ. ማርች 9 ቀን ስንብት ጠይቆ የጠቅላይ ሚኒስትርነቱን ቦታ ለቀቀ ። በኔፓልም ገንፍሎ የወጣውን የሕዝብ ኃይል ፖሊሶች መከላከል ወይም ማቆም ስላልቻሉ ጦር ሠራዊት ታዞ ወጣ ። በፓሺያ ለሚቀጥለው ግጥሚያ ወደ ኤርትራ የሚመጡ ወታደሮችን የጫኑ ባቡሮች እንዳይንቀሳቀሱ ሕዝቡ ሐዲድ ላይ ድንጋይ ከምሮ ባቡሮቹን አገደ ።

በሮም፣ በቱሪን፣ በሚላኖና በፓሺያ ከተሞች ያሉት የሴቶች ማኅበራት “በአፍሪካ ያለው የወታደር ኃይል ይመለስ” እያሉ ሰላማዊ ሰልፍ አደረጉ ። የሞተውና ያልሞተው የኢጣሊያ ወታደር ቁርጡ አልታወቀ ስለነበረ በጠቅላላ የኢጣሊያ አብያተ ክርስቲያናት ለጠቅላላው ሠራዊት የሙታን ፍታት አደረጉ ። የዘማች ቤተሰቦች ዘማሾች ከአድዋ ጦርነት በፊት የፃፉትን ደብዳቤ ሁሉ ለጋዜጦች ይሰጡ ጀመር ። ንጉሥ ኡምቤርቶ የልደት በዓላቸው የሚከበረው ማርች 14 ቀን ስለነበረ የልደት በዓላቸው ቀን የነዝን ቀን ሆኖ እንዲውል አወጁ ። በሳንትስበርግ፣ በለንደን፣ በኒውዮርክ፣ በቺካጎ፣ በቦንስ አይረስና በኢየሩሳሌም ያሉ ኢጣሊያኖች ገንዘብ አዋጥተው ለሞቱት ቤተሰቦች መርጃ እንዲሆን ለኢጣሊያ ቀይ መስቀል ማኅበር ላኩ ። የንጉሥ ኡምቤርቶ ሚስት ማርጋሪታ በኢትዮጵያ ላሉት ምርኮኞች የእርዳታ መዋጮ ቢጠየቁ “አዲስ የተላከው የኢጣ

ሊያ ኃይል አበሾችን ፈጅቶ ምርኮኞችን ነፃ ስለሚያወጣቸው አልሰጥም” ብለው እምቢ አሉ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ወዳጃቸውን ሞንዶን ቢዳሉን “ናና ከየ አገሩ የደረሱኝን ክምር ወረቀቶች እይ” ብለው ከአድዋ ጦርነት በኋላ ጋበዙት። ደብዳቤዎቹ ከዓለም ዙሪያ የተፃፉ ሲሆን “እንኳን ደስ አለዎት” የሚሉ ነበሩ። ሞንዶን ስለደብዳቤዎቹ ሲጽፍ “...አንዳንዶቹም መልስ እንዲፃፍላቸውና በፖስታ ቤት የኢትዮጵያ ቴምብር ተለጥፎ እንዲላክላቸው የሚፈልጉ ነበሩ። ምክንያቱም ቴምብሩ ላይ የምኒልክን መልክ ለማየት እያሉ ነው። ከአውስትራሊያና ከቤኑዜላ የተፃፉት ደግሞ የእርስዎ ወታደሮች መሆን እንፈልጋለን የሚሉናቸው... ከክምሩ ደብዳቤዎች መሀል ጋዜጦችም ነበሩ። ለፊጋሮ የምኒልክን ካርቶን ስዕል ያወጣበትም አብሮ ነበር።...” ብሏል

የአድዋ ምርኮኞች

የምርኮኞችን ጉዳይ ስናነሳ እጅግ አድርጎ የሚያሳዝነው ከ400 በላይ የሆኑ ለኢጣሊያ ተቀጥረው የተዋጉ ሐማሴኖች እጅና እግራቸው መቆረጡ ነው። ዳግማዊ አጤ ምኒልክ የኢጣሊያ ዜጎች ለሆኑት ምርኮኞች በቂ እንክብካቤ እንዲደረግላቸው በአዋጅ ሲያዙ፣ በሐማሴን ተወላጆች ወይም በወታደርነት መጥሪያ ባሽ ባዙቅ በሚባሉት ላይ ለምን ጨከኑ? መልሱ፡ ራስ መንገሻ የሐንሰን ለማስደሰት ሲሉ ብቻ ነው።

“... ራስ መንገሻ... ያን ጊዜ በጥልበቃ ጣሊያንን ሊጎዳ ደመኛችን በወርቅ እየተገዛ ሁል ጊዜ የሚወጋን ባሽ ባዙቅ ነውና ይቀጣልኝ ብሎ ጮኸ። አጤ ምኒልክ 500 ሰው ቀኝ ቀኝ እጁን፣ ግራ ግራ እግሩን እየቆረጠ ጣለው። ኋላም ለኢጣሊያ ጠባቱ ሆነ።... በማለት አለቃ ተክለ ሥላሴ ጽፈዋል።

ፕሮፌሰር አፈወርቅ “... ዳግማዊ ምኒልክ በዚያ ደግነት፣ በዚያ መሐሪነት ላይ የራስ መንገሻ የሐንሰን ምክር ሰምተው ካድዋ ጦርነት ማግስት አንድ ክፉ ሥራ ሠሩ። ነገሩም እንዲህ ነው።... ራስ መንገሻ በባሽባዙቅ ብርቱ ቂም ይዞ ተቀምጦ ሳለ ያዲ ጦርነት መጣና ካዲ ጦርነት ላይ ብዙ ባሽ ባዙቅ ለፈረንጆች ሎሌ ነበርና ሲዋጋ ከድሉ ላይ ተማረከ። ራስ መንገሻ በዚያ ቂሙ የተማረከው ባሽ ባዙቅ ሁሉ እጅና እግሩን ይቆረጥልኝ። እሱ ነው ከዋቲት ላይ የተዋጋሁ ጊዜ ለነጮች ረድቶ ድል ከመሆን ያደረሰኝ ብሎ ለጃንሆይ

Le Petit Journal

Le Petit Journal
fondé par H. LAURENT
Le Supplément illustré
paraît tous les dimanches

SUPPLÉMENT ILLUSTRÉ
Huit pages : CINQ centimes

ABONNEMENTS

PAR AN	FR. 10
PAR SEMESTRE	FR. 5
PAR TRIMESTRE	FR. 2 50
PAR QUINZAINE	FR. 1 25
PAR JOUR	FR. 0 05

septième année

DIMANCHE 9 FÉVRIER 1896

Numéro 27

LE PAIN COMPLET

Cover of *Le Petit Journal* of 9 February 1896, showing Crispi of Italy as a fat fool falling to the ground as Menilek stuffs a baguette of bread labeled "Makalle" in his ear

የኢጣል ምርኮኞች ኢትዮጵያ ውስጥ በቆዩበት ጊዜ ።

ተናገረ ፡ ጳጣሚዊ ምኒልክ ምንም እንዲህ ያለውን ያረመኔ ቅጣትና ጭካኔ ባይወዱት የራስ መንገሻ አነጋገር ለጊዜው አስገርሟቸውና እሺ ብለው ያን የተማረከውን ሁሉ ባሽ ባዙቅ እጅ እግሩን አስቆረጡት ፡ የተቆረጠው ባሽ ባዙቅም ቁጥሩ ከ400 ይበልጥ ነበር ፡ . . . . እንዲህ ያለው ያረመኔ ቅጣት . . . . በጳጣሚዊ ምኒልክ ጊዜ መደረጉ ያሳዝናል ፡ . . . . ባሽ ባዙቅስ ላገሩ ትቶ ለባዕድ ረዳ ተብሎ በራስ መንገሻ ልሳን ተመክሰሰ ፡ ተመወቀስ ፡ እጅ እግሩን ከማጣት ደረሰ ፡ በዚህማ ተሆነ ራስ መንገሻ ይልቅ ሳይቸግረው ያስር ነጋሪት አገር አንድነት እየገዛ ባንድ ወገን ላጤ ምኒልክ የታመነ ሎሌ መስሎ . . . . ባንድ ወገን ለእንግሊዝ መንግሥት እየላከ እባካችሁ አግዙኝ ያባቴን አልጋ ፡ ያባቴን ዘውድ የማይገባው ኃይለኛ ቀምቶኝ አይቅር ሲልና ጳጣሚዊ ምኒልክን ሲከስ አልነበረምን ፡ . . . . ያዲ ጦርነት ጊዜ ሳይቀር ባንድ ወገን ላጤ ምኒልክ የረዳ መስሎ ከኢጣሊያኖች ጋር እየተዋጋ ፡ ባንድ ወገን ውስጥ ለውስጥ ለእንግሊዞች እባካችሁ ኃይለኛ ያባቴን መንግሥት እንደቀማኝ አይቅር ፡ አባቴን በቴዎድሮስ ጊዜ እንዳገዛችሁ እኔንም አግዙኝ ብሎ ላከ . . . . እንግዲህ ባሽ ባዙቅ አይቀጡ ቅጣት ከተቀጣ ይሄን ሁሉ ላደረገው ለራስ መንገሻ እንዴት ያለ ቅጣት በተገባ ነበር ፡ . . . .” ብለዋል ፡ ይህን በዚሁ እናቁመው ፡

ጄኔራል ባልዲሴራ እንደታዘዘው ከኢጣሊያ አዲስ በመጣው ጦር ኢትዮጵያን እንደ ገና ሊወጋ አስቦ ውጊያ ቢጀምር ግን የተማረኩት ኢጣሊያኖች እንደሚያልቁ ስለገባው እስረኞች ኢጣሊያኖችን በቅድሚያ ለማስለቀቅ እንታረቅና ምርኮኞቹ ይለቀቁ ብሎ ወደ ምኒልክ ላከ ፡ አጤ ምኒልክም የመጣው አዲስ ጦር ከፍተኛ ኃይል ያለው መሆኑን አውቀው ስለነበር ኃይላቸውን ገምተው አዲስ ውል ተዋውለን የውጫሌ ውል መፍረሱን ለዓለም ነገሥታት ሁሉ ካላሳወቃችሁ ምርኮኞቹን አለቅም ብለው ሸዋ ገቡ ፡

ምርኮው እንዴት ነበር ? ኒኮላስ ሊዎንቲቭ እንደፃፈው “...ንጉሡ ድል ማድረጋቸውን እንዳወቁ ፡ እጅ የሚሰጡትን ኢጣሊያኖች ፡ ሠራዊታቸው እንዳይገድል በአዋጅ አስጠነቀቁ ፡ እንስራ ተሸክመው ለሠራዊቱ ውሃ ያቀብሉ የነበሩ የኢትዮጵያ ሴቶች ሁሉ ሸክማቸውን እያስቀመጡ ምርኮኞቹን እስረኞች በማጋዝ ይረዱ ጀመር ፡ ሬሳዎች በብዛት ተከምረዋል ፡ . . . . በሜዳው ላይ በትንሹ ይወርድ የነበረው ደም ወደ ወንዝነት ተለውጧል ፡ . . . . የቆሰለውም ሆነ ያልቆሰለው ኢጣሊያዊ ላለመማረክ ሬሳ እየመሰለ ከሬሳዎች ጋር ይተኛ ጀመር ፡ ኢትዮጵያውያኖቹም በሕይወት ያለውን ሰው ከሬሳዎች መሀል እየመረጡ ማውጣቱ ከብዛቱ የተነሣ ጊዜ ስለ ወሰደባቸው አድካሚም ሥራ ስለሆነባቸው የመሬቱን ሣር እሳት ለቀቁበትና ከፍተኛ ጭስ አስነሱ።

በየፊደሉ መሐል የተኙት በሕይወት ያሉት ኢጣሊያኖች ጭሱ ስላፈናቸው ጭሱን ከለላ እያደረጉ ለማምለጥ እየሮጡ ይሸሹ ጀመር ። ኢትዮጵያውያኖችም በዚህ ዘዴ ተጠቅመው ኢጣሊያኖችን እየለቀሙ ይይዙ ጀመር ። ምርኮኛውንም እየያዙ ወደ ንጉሱ ሲሄዱ እልል በል አዋራ እልል በል ጥቁሩ ።

ያው የሰው ሥጋ ውረድ ወደ ምድሩ “እያሉ ይዘፍኑ ነበር . . . .” ብሏል ። እንዲገጥም ያደረግሁት እኔ ነኝ ።

ግሊከን ደግሞ “ . . . በጦርነቱ ተካፋይ የነበሩት አቡነ ማቴዎስ እንዳጫወቱኝ . . . በዚያ ጊዜ ምኒልክ አንድ መጠለያ አቋቁመው ስለነበር ልብስ ፡ ምግብና ውሃ ይሰጣል ። ለቁስለኞችም የሕክምና እርዳታ ይደረግ ነበር ። የተማረኩትም ኢጣሊያኖች በምኒልክ ድንኳን ሥር የተደለደሉት በመንገዳቸው ላይ ሕይወታቸውን የሚያቆዩበት ምግብ ይሰጣቸው ነበር ። . . . . ይህም በገባው ረሃብ ምክንያት የሚጓዙበት መንገድ ወታደሩን የሚቀልብ ምግብ አልነበረውምና ነው ። የቆሰሉት ኢጣሊያኖች የሚጓዙበት በቅሎ ተሰጥቷቸዋል ። ያልቆሰሉት ግን በእግራቸው ነበር የሚጓዙት ። አዲስ አበባ እንደደረሱ በተቻለ መጠን በጥሩ ኑሮ እንዲኖሩ ተደረገ ። . . . . ንጉሡም በተቻለና ባላቸው መጠን እስረኞቹን በማስደሰት የኢትዮጵያ መንግስት የሰለጠነ መንግሥት መሆኑን ለማሳወቅ ተመኝተዋል ። ይህም ተሳክቶላቸዋል ። አልፈው ተርፈው ገንዘብ እንኳ ይሰጡዋቸው ነበር ። በነፍስ ወከፍም ለእያንዳንዱ 3 ሶስት ብር ሰጥተዋል ። የጦር እንግዶች መሆናቸውንም አሳውቀው መጠለያ ቤት ሁሉ ሰጥተዋቸዋል ።

“ . . . . እስረኞቹን ሕዝቡ አሊ እያለ ነው የሚጠራቸው ። በዚያው ሳቢያ በመንገድ ላይ የሚታይ ነጭ ሁሉ አሊ ነው የሚባለው ። ምኒልክም ይህን አዲስ አጠራር ለማስተው ቢሞክሩም አሁን ለግዜው አልቻሉም ።

“የተማረኩትን ኢጣሊያኖች ኢትዮጵያኖቹ ተከፋፈሉዋቸው ። ለምኒልክ የደረሱዋቸው ምርኮኛ ኢጣሊያኖች በምግብም ሆነ በሌላ አልተቸገሩም ። ለሌሎቹ መኳንንት የደረሱት ኢጣሊያኖች ግን የምግብ ችግር ነበረባቸው ። . . . . በሰው ቤትም በምሪት ተሰጡ ። ምኒልክ እነኚህን የጦር እንግዶች የተረከበ ሁሉ የማዳንና የመንከባከብ ግዴታ አለበት ብለው አዋጅ አስነገሩ ።

“ . . . . አንድ ቀን አንድ ምሪት የተሰጠው የኢትዮጵያ ወታደር በፈረስ ሆኖ የተሰጠውን ምርኮኛ ኢጣሊያዊ ጧት ለሸንቱ ብሎ ወደዱር ሄዱ ። ኢጣሊያኑም የኢትዮጵያውያኑን ወታደር ፈረስ ማድነቅ ጀመረ ። ኢጣሊያኑ በሚያውቃት ትንሽ አማርኛ የወታደሩን ፈረስ

እያምጋገሰ በኮርቻው ላይ ተቀምጦ ፈረሱን ቢያየው ደስ እንደሚለው ለወታደሩ ነገረው። ወታደሩም ፈረሱን ለኢጣሊያኑ ሰጠው። ኢጣሊያኑም ከፈረሱ ላይ ወጣ። ኢጣሊያኑ ወዲያውኑ ፈረሱን ኮርኩሮ በመጋለብ ከወታደሩ ዓይን ተሰወረ። ወታደሩም አንድ ሁለት ጥይት ተኮሰ። አላገኘውም። አንድ ቀን የሚስተር ኢልግ አሽከርያ ወታደር ጠመንጃውን ይዞ ጫካ ውስጥ ሲንገራደድ አገኘውና ምን ታደርጋለህ? ቢለው አየህ፣ ጣሊያኑ ጠፋብኝ። መልካም መስሎ የሰይጣን ሥራ ሠራ። እዚህ እየመጣሁ የምጠብቀውም እሱን ወይም ሌላ የምይዘው ጣሊያን ባገኝ ብዬ ነው አለው።” ብሏል።

ለ. ቴምፕስ በተባለው ጋዜጣ ሞንዶን ሺዳሌ እ.ኤ.አ. ሐምሌ 14 ቀን 1896 በወጣው ላይ እንደፃፈው “... ጣይቱ በግቢያቸው ውስጥ ባለው ሜዳ ላይ ምርኮኞችን ይጋብዙ ነበር። ከጀኔራል አልቤርቶኒ ጀምሮ ሁሉም ባንድነት በኤሮፓውያን ደንብ ይጋበዛሉ። በሚመገቡበት ጠረጴዛም ላይ ሰሃን፣ ሹካ፣ ማንኪያ፣ የአፍ መጥረጊያ ፎጣ፣ የተለያዩ ቢናዎችና አበባ እንኳ ሳይቀር እየተደረገ ነበር።” ብሏል። የምርኮኞቹ የሥራ ችሎታ እየተጠየቀም ሰዓት ሰሪዎች፣ አትክልተኞች፣ አናጢዎች፣ መካኒኮች፣ ሰዓሊዎችና ጥቂት ሐኪሞች በአዲስ አበባ ውስጥ ሥራ እየተሰጣቸው ያዙ። የተለየ የሥራ ችሎታ የሌላቸውም መንገድ እንዲሠሩ ተደረገ። ዋናው እስረኛ ጀኔራል አልቤርቶኒ በአዛዥ ዛማኔል ጥበቃ ሥር ሆኖ ለግሉ ድንኳን፣ ፈረሰና አሽከሮችም ተሰጥተውታል።

ሌተና ኔኮሊቲ አልቲማሪ በመጽሐፉ ራሱ ስለደረሰበት ሁኔታ ጽፏል። ኔኮሊቲ በአድዋ ጦርነት ላይ ተመቶ ቆሰሎ ነበር። የተመታው በጥይት ሲሆን ጥይቲቱ ደረቱን ቀዳ አልፋለች። ኔኮሊቲ ሕይወቱን ስቶ ወድቋል። ቀደም ብዬ እንደገለጽኩት የኢትዮጵያ ሴቶች፣ ምርኮኞች በሚሰበሰቡበት ጊዜ ቁስለኛውን ኔኮሊቲን አግኝተው ወደ ቤታቸው አስገብተውታል። ኔኮሊቲ በኤርትራ አምስት ዓመት የቆየ በመሆኑ ትግርኛ ቋንቋ መስማትም ሆነ መናገር ይችላል። ከዚህ በኋላ ያሉውን ጉዳይ ሲተነትን እንዲህ ይላል። “... ስነቃ ራሴን አንድ ጉጆ ውስጥ አገኘሁት። በጦርነቱ ማግስት መሆኑ ነው። የተመታሁባት ጥይት ደረቱን ቀዳ በማለፍዋ ትንሽም ስንቀሳቀስ ያመኛል። ... አንዲት አሮጊት ሴት በደም የተነከረ ጃኬቴን ፈታች። ልብሴንም ግራና ቀኝ አስለቅቃ የቁስሉን ቀዳ ትመረምር ጀመር። ... እሷ ይህን ስታደርግ ሌሎች ሴቶች ተሰብስበው ያዝኑልኝና ይጨነቁ ነበር። ... አሮጊቷ ሴት ቁስሉ አደገኛ አይደለም ስትል ሰማኋት። ወዲያውም መድኃኒት አደረገችልኝ። ... ቁስሉም በጥቂት ቀን ውስጥ ጻነ። ... ምርኮኛ ሆኜ ተቀመጥሁ። ...”

እናቱ ወይዘሮ ትበልጫለች አንዳርጌ ስለኢጣሊያኖቹ ምርኮኞች የምግብ ጉዳይ ያጫውቱኝ የነበረው ትዝ ይለኛል። “... በምግብ ችግር ነበረባቸው። የበርበሬ ወጥ ተሰጥቷቸው ሲበሉ ፊታቸው ጁህ መስሎ ይቀላል። እምባቸው ሁሉ ዱብ ዱብ ይላል። የተሻለ ምግብ የሆነላቸው ገንፎ ነበር። ገንፎ እየተሰጣቸው ሲበሉም እየሰለቻቸው በየግድግዳው ላይ የተለጠፈ የፈረንጅ ፎቶግራፍ ሲያዩ ገንፎውን በፎቶግራፉ ፊት ላይ እየላከኩ እኔ የምበላውን ብላ፣ ቅመሰው... ይሉ ነበር።...” በማለት አጫውተውኛል።

አውጉስቶስ ቢ ዊልዲ ደግሞ “... በአዲስ አበባ ውስጥ ብዙውን ጊዜዬን ያሳለፍኩት አድዋ ላይ ከተማረኩት ኢጣሊያ እስረኞች ጋር ነው። ጀኔራል አልቤርቶኒ እየደጋገመ የሚያወራው የአድዋን ጦርነት ጉዳይ ነው። እኔም የአድዋውን ጦር ሜዳ ተመልክቼ ነገሩንም በደንብ አውቃለሁ። ከሱ የተሻለም እኔ ደህና አድርጌ እስረዳለሁ።... ሽምፐር በጦርነቱ ጊዜ ከጀኔራል ባራቲየሪ ጋር ይዋጋ ነበር። እነሱም ቢሆኑ በጦርነቱ ሜዳ የሆነውን የዳቦርሜዳን ወይም የጀኔራል አልቤርቶኒን ሁኔታ አያውቁም ነበር።... ጀኔራል ባራቲየሪም በፕላናቸው መሠረት እንዳይዋጋ ተቋርጦ መቅረቱን አያውቁም።... ጀኔራል አልቤርቶኒ እየደጋገመ የሚጠይቀኝ ቦታዬን ለቅቄ በተባረርኩ ወደፊት አልገፋም? ለምልከው መልክትስ ለምን መልስ አልተሰጠኝም? እያለ ነበር... በኢጣሊያ መኰንኖች ምንም ዓይነት ተቃውሞ የለም። አብዛኛዎቹ በጀግንነት ሠርተዋል። እስኪሞቱ ወይም እስኪቆስሉ ተዋግተዋል። ጥይት አለቀ። ከዚህ የበለጠ ምን ያድርጉ? አገራቸውስ ከዚህ ሌላ ምን ትጠብቅባቸዋለች?... ” እያለ ጽፏል።

ከጦርነቱ ጥቂት ቀናት በኋላ ስለምርኮኞች ጉዳይ ለመነጋገር ከጀኔራል ባልዲሴራ በተላከው በማጀሬ ሳልሳ በሚመራው ቡድን ውስጥ ሌተና ሮቪርሲ በመንገድ ስላየውና ስለሁኔታው የገለጠው በላቭሪባር መጽሐፍ ተገልጿል። “... የየሃን አካባቢ ስናልፍ በዚያ ቦታ አንዲት ትንሽ ወንዝ አገኝን። በወንዙዋም ዙሪያ በሙሉ የኛ ወታደሮች ሬሣ በግንባሩ እየተደፉ ተኝቷል።... ጦርነቱ ከተካሄደ 8 ቀን ሆኖታል። በዚህ ጊዜ ውስጥ ጅብ እንኳ አልነካቸውም “ዓይን ማየት እስከሚችልበት ድረስ ሬሣዎች እየተደራረቡ ወድቀዋል።... እኔም በመሀረቤ አፍንጫዬን ይገፍግማለሁ ዓይኔን ሸፍኜ እንዝ ጀመር።... ” ይልና አዲስ አበባ ከገባ በኋላ ደግሞ “... በዚያም በከረም ንበት ጊዜ የኛዎቹ ወታደሮች ተራቁተዋል፣ ደክመዋል፣ በረሃብ ተሰቃይተዋል... ” ብሏል።

ምርኮኞቹ ብዛታቸው ስንት ነበረ? የምርኮኞቹን ጉዳይ ለመነጋገር ወደ ኢትዮጵያ ተልከው ከመጡት መሀል ቁስ ምርዘዊዝ እንደ

ገፉት በሸዋ ውስጥ 2864 የኢጣሊያ ምርኮኞች ነበሩ ብለዋል ።
ከጦርነቱ ጥቂት ወሮች ቆይቶ አዲስ አበባ የገባው ዌልዲ ደግሞ
“... ኢጣሊያኖቹ ምርኮኞች 4000 ያህል ይሆናሉ ። ኢጣሊያ ከቅኝ
ግዛቶቿ ካሰለፈቻቸው ወታደሮችም የተማረኩት ያንኑ ያህል ይሆ
ናሉ ። ....” ብሏል ።

መላ ኤሮፓ ከአድዋ ድል በኋላ በምኒልክ ላይ አድሟል ። ትላ
ልቅ የጦር መሣሪያ ቁርቶ አንዲት ጥይት እንኳን ወደ ኢትዮጵያ
እንዳይገባ እንግሊዝና ፈረንሳይ በየቅኝ ግዛቶቻቸው በኩል ጥብቅ
ቁጥጥር እንዲያደርጉ ተስማምተዋል ። በአፍሪካ ቅኝ ግዛት የነበራ
ቸው የኤሮፓ መንግሥታት በሙሉ በአንድ ኃይል ተሰባስበው የም
ኒልክን መንግሥት ለማጥፋት ፕላን አውጥተዋል ። ሊያስተባብራ
ቸው የቻለውም በቅኝ ግዛት አገሮች ሁሉ የምኒልክ ኃይል የኤሮ
ፓን ኃይል መንግሥት ድል ማድረግ ከተሰማ ፣ ቅኝ ተገዢዎች ይነ
ሱብናል በሚል ሰብብ ነበር ። ነገሩ እውነት ነበር ። በአሜሪካ ያሉ
ጥቁር አሜሪካውያን አፍሪካ ኤሮፓን ድል አደረገ እያሉ የደስታ ሰላ
ማዊ ሰልፍ በማድረግ ከባድ ብጥብጥ አንስተው ነበር ። ይህን በመሳ
ሰለው የጥቁሮች መደሰት ምክንያት ኤሮፓውያን ተባብረው የአድዋ
ድል በአፍሪካም ሆነ በኢስያ እንዳይወራ አስከለከሉ ።

በዘያን ጊዜ የዛሬዋ ጂቡቲ አቦክ ትባል ነበር ። የአቦኩ ፈረን
ሣዊው ቅኝ ገዥ ሙሴ ላጋርድ የምኒልክ ወዳጅ ነበር ። ምኒልክ ለዚያ
ወዳጃቸው መጋቢት 23 ቀን 1888 ዓ.ም. በፃፉለት ደብዳቤ “....
መሣሪያ ወደ አበሻ አይምጣብን ብሎ የፈረንሣይ መንግሥት ለጊ
ዜው እሺ ማለቱ በኤሮፓ ሥራት ቢያዝ ነው ። ... ዳሩ ግን እንደ
እውነት ፍርድ ቢሆን ኢጣሊያኖች ከጦርነት ቢሉ ውጊያ አልፈለግ
ኋቸውም ። ከአገራም የመጡበኝ እነሱ ። የወጉኝም እነሱ ሆነው
በዚሁ ላይ መሣሪያ ሊያስከለክሉኝ ፍርድ ይሰጣቸዋል ብዬ ተስፋ
አልነበረኝም ። እኔ ብሆን ከነፃነቴና ከወዳጅነቴ በቀር የፈለግኋቸው
ነገር አልነበረኝም ። እነሱ ግን ቢሆኑ የቀድሞው ይቅርና ከዛሬ
ዓመት ወዲህ ያደረጉኝን ከኔ ይበልጥ አንተ ታውቃለህ.... በግፍ የመጡ
ሰዎች ናቸውና በጦርም በድንጋይም ቢሆን እግዚአብሔር ሳይረዳኝ
አይቀርም ። .... እኔ የክርስቲያን ደምና ገንዘብ ፈላጊ አይደለሁም ። የም
ፈልገው የአገሬን ነፃነት ብቻ ነው ። ...” ብለዋል ።

የኢትዮጵያ ሕዝብ ሃይማኖቱን እንደሚወድ ያወቁት ኢጣሊያ
ኖች ፣ የሮማው ሊቀ ጳጳሳት ሊዎን 13ኛ ምኒልክ ምርኮኞቹን እንዳ
ለቁ የልመና ደብዳቤ እንዲጽፉላቸው አደረጉ ። የሮማው ሊቀ ጳጳሳት
ሊዮን 13ኛም የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉላቸው ።

ለኃይሉ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት
ለዳግማዊ ምኒልክ

ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

ክርስቲያናዊ በሆነው ልብዎ የምመክርዎትን አመዛዝነው የል
ግሥና ሥራ እንዲያደርጉ እለምንዎታለሁ ።

የዚህ የዘመቻ ድል በእጅዎ ብዙ የኢጣሊያ ምርኮኞች አሳልፎ
ሰጥቶታል ። የእነዚህም የኢጣሊያኖች መማረክ በዚህ አገር ያሉ
ትን በሺ የሚቆጠሩትን የእናቶቻቸውንና የሚስቶቻቸውን የልብ
ግዘንና ጭንቀት ከማበርከት በቀር ምንም ያህል የግርማዊነትዎን
ኃይልና ዝና ሊያስፋፋ አይችልም ። እኛም ከጌታችን ከኢየሱስ ክርስ
ቶስ በተቀበልነው አደራ እንደ ልጆቻችን ያህል እንወዳቸዋለንና
እነዚህን ምርኮኞች በቶሎ በነፃ እንዲለቋቸው በቅድስት ሥላሴና
በድንግል ማርያም ወይም በዓለም ካለው በሚወዱት ስም እለምንዎ
ታለሁ ።

ኃይሉ ንጉሠ ነገሥት ሆይ ፡

ይህንን የምለምንዎትን እንደ ክፉ ሰው እምቢ ማለትዎ በመን
ግሥታት ፊት የተገለጸ አይሁን ። ይህቺንም የተከበረች ደብዳቤዬን
ለምስክር እታሪክዎ መዝገብ ያግቧት ።

በዚህም በሚያደርጉት የቸርነት ሥራ ርህራሄና የሁሉ አባት
የሆነው እግዚአብሔር ይክስዎታል ። ከዚህም በቀር በብዙ የሚቆጠሩ
ሰዎች ሊያመሰግንዎ ድምፃቸውን ያነሳሉ ። ከነዚሁም የመጀመሪ
ያዎቹ እኛ ነን ።

ይህ የልመና ቃል እንዲፈፀም በተስፋ ከመጠባበቅ ጋር ልዑል
እግዚአብሔርን በንጉሠ ነገሥቱና በቤተ ሰቦቹ ላይ በረከቱን እንዲ
ያወርድ እንጸልያለን ።

ሮማ እቅዱስ ጴጥሮስ ቤተ ክርስቲያ አጠገብ ግንቦት 11 ቀን 1896

የሊቀ ጳጳሱ ውትወታ እውነት ለምርኮኞች ኢጣሊያኖች አስ
በው ሳይሆን ምርኮኞቹ ተለቀው ጀኔራል ባልዲሴራ በታዘዘውና
ባመጣው ትኩስ ጦር የደከመውን የኢትዮጵያን ሠራዊት ሳያገግም
ለመምታት እንዲችል ነበር ። እንዲህ ዓይነቱ ጥንስስ መጠንሰሱን
አጤ ምኒልክ ያውቃሉ ። ለእግዚአብሔር አድሬአለሁ ያሉት መነኩሴ
ለሰው ኃይልና ለምድር ጥቅም በመንበርከካቸው ፣ ዜጋቸው የሆ
ነው ታላቁ የኢጣሊያ መንግሥት በትንሽቱ ኢትዮጵያ ላይ ጦርነት

ሲያነሳ ያለወገዙት፣ ባሁኑ ጊዜ አማላጅነት በመግባታቸው ምኒልክ አዝነውና ታዝበው የሚከተለውን ደብዳቤ በአቡነ መቃሪዎስ እጅ ላኩ።

ይድረስ ወደ ከበሩ ወደ ተቀደሱ የሮማ ሊቃነ ጳጳሳት፣ ሊዎን ፓፓና፣ የክበረው የአባትነት ደብዳቤዎ በአቡነ መቃሪዎስ እጅ ደረሰልኝ። በዚህም ደብዳቤዎ የቀድሞው መላላካችንን አሳምሮ የሚያስታውስ፣ እግዚአብሔር ከእኔ እጅ የጣላቸውን ስለኢጣሊያ ምርኮኞች የቸርነት ሥራ እንድሰራ የሚያመለክት መሆኑን በጣም አየሁ። ደግሞም የክበረ ቅድስናዎ ከአቡነ መቃሪዎስ የበለጠ መልክተኛ ነገሩን በጣም አስረድቶ፣ አጣፍጦ ሀሳቡን የሚናገር መላክ እንዳይቻልዎ አወቅን። የክርስቲያን ሁሉ አባት የላከው እጅግ የሚያስደንቅ ደብዳቤዎን ርነበቸሁ ጊዜ ልቤን መታው። ዳግመኛም የክበረውን የመላክ ተኛዎን የቃል ንግግር በሰማሁ ጊዜ ልቤ ቅድስናዎን በማክበር፣ ለለመኑኝ ጉዳይ ለመፈጸም ጨክኖ ነበር። እኔ ሳልፈልገው ከዚህ በኋላ ጦር ደማቸው ለፈሰሰ፣ በከንቱ ላለቁት ወታደሮች እጅግ አለቀሰሁ። ነገር ግን ቅድስናዎ የተመኙትን ለመፈጸም የኢጣሊያ መንግሥት ያልታሰበው የዛሬ ሥራቸው የማያስፈጽመኝ ሆነ። ይህንንም ማለት የእርቅ ፈቃድና በደህና ለመላላክ መመኘታቸውን ካሳዩኝ በኋላ ሥራቸው በጦርነት እንዳለን አድርገው ይሄዱ ጀመር። አሁንም የሚገባኝን ንጉሥነቴንና የሕዝብ አባትነቴን ይህን አውቄ በጄ ያለውን የእርቅ መያዣ መልቀቅ የማይቻለኝ ሆነ። ቅድስናዎ ያሰበውን ደስ ለማሰኘት የኔንም መልካሙን ሀሳብ ለመፈጸም ከለከለኝ። በክርስቲያንነቴና በንጉሥነቴ አውጥቼ አውርጄ ሳበቃ የፍቅ ሬን ምልክትና ብዙ ማክበሬን በሌላ ቀን አደርገዋለሁ ማለት ስለሆነብኝ ዛሬ ሳይሆንልኝ በመቅረቱ እጅግ ያሳዝነኛል። እግዚአብሔር እድራ የሰጠኝን መንግሥቴን፣ የሕዝቤን ነፃነት የምፈልግ ስለሆንሁ በክርስቲያኖች ሁሉ በማክበር የሚሰማውን የቅድስናዎን ድምፅ ልኛ ብለው እንዲያሰሙልን ተስፋ አለን። ይህ የሆነ እንደሆነ ከዘመዶቻቸው ለተለዩ በቅርቡ ለመመለስ እንዲመቸን ማድረግም ነው። ነገር ግን ይህ ነገር እስኪጨረስ ድረስ ከኔ ዘንድ ያሉት ምርኮኞች እንደ ክርስቲያን ሥራ ከዚህ ቀደም ጠብቄ በመልካም አድርጌ እንዳኖርታቸው ያልቀንም ከእንግዲህ ወዲያ ስለርስዎ ፍቅር በጣሙን ጠብቀ በያሁኑ ጎርምሬ እንዳኖራቸው በዚህ አይጠርጥሩኝ።

በመስከረም በጳጂ ቀን ተፃፈ በአዲስ አበባ በ፲፰፻፹፱ ዓ.ም.

ምኒልክ በምርኮኞቹ መልቀቅ ጨክኑ። ከጠቅላላዎቹ የኢጣሊያ ምርኮኞች ያለ አማላጅና ያለ ምንም ልመና ነፃ የተለቀቀ አንድ ኢጣሊያዊ ተራ ወታደር ብቻ ነው። የዚያ ኢጣሊያ ተራ ወታደር እናት

አዲስ አበባ ላለው ተማራኪ ልጅዋ ደብዳቤ ፃፈችለት ። በደብዳቤዋም “ .... ልጄ ሞተሃል ብለውኝ ተስፋ ብቆርጥ እንደ ሌሎች እናቶች ሁሉ አልቅሼ ይወጣልኝ ነበር ። አሁን ግን ቀንም ለሊትም ላንተ ለልጄ እንዳለቀስሁ ነኝ ። ምን ቦታ ወድቀህ እንደሆነ አላይህም ። ከአፌ እየነጠልኩ ያለችኝን ደህና ምግብ እያበላሁ ያሳደግሁህ ልጄ ዛሬ የምትበላውን አላውቅም .... ልጄ ፡ እንደምወድህ ታውቃለህ ። .... የማምነው አምላክ በሰላም ያገናኘናል ብዬ ተስፋ አደርጋለሁ ። .... ልጄ ፡ በሕይወት መጥተህልኝ ዓይንህን እስካይ ድረስም ውሎዬ ከቅድስት ማርያም ቤተ ክርስቲያን ነው ። .... ለቤተ ክርስቲያናም በየቀኑ አንዳንድ ሻማ ስለት ተሰዬ በየቀኑ እያበራሁ ላንተ ለልጄ እየተንበረከክሁ እፀልያለሁ ። .... በፀሎቴ ብርታት ተለቀህ እንደም ትመጣ ተስፋ አለኝና አንተም ባለህበት ጸልይ ። .... የምወድህ ልጄ ። አይዞህ ፡ በርትተህ ኑር .... አንተም እንደምትናፍቀኝ አውቃለሁ ። ለቅሶዬ ባክኖ አይቀርምና እንገናኛለን ። .... ” የሚል ቃል ነበረበት ።

ይህ ደብዳቤ የደረሰው ምርኮኛ ደብዳቤውን አንብቦ ስቅስቅሎ አለቀሰ ። ወሬው ፡ ፎካል ከዘንድ ደረሰ ። አጤ ምኒልክ ምርኮኛውን አስጠርተው ደብዳቤው እየተነበበ ተተረጎመላቸው ። ደብዳቤው ካለቀ በኋላ ምኒልክ በነገሩ አገነውና አልቅሰው “ሂድ በነፃ አሰናብቻ ሃለሁ ። የእናትህ እምባ አማለደህ” ብለው በበቅሎ አድርገው አሥመራ ድረስ አሸኝተው ሰደዱት ።

በሊቀ ጳጳሱ መልክተኛ በሞንሲኛር ማካሪዮ የሚመራው ቡድን አዲስ አበባ እንደገባና የሊቀ ጳጳሱን ደብዳቤ ካቀረበ በኋላ ለምርኮኞቹ ከየዘመዶቻቸው የተላከውን ስጦታ ለመስጠት እንዲፈቀድለት ጠየቀ ።

ምኒልክም ሁለት ምርኮኞች ለማካሪዮ አቅርበው የተላከውን ስጦታ እንዲቀበሉ አደረጉ ። የኢጣሊያ ሕዝብ 1,752,181 ሊሬ አዋጥቶ ዕቃ ገዝቶ ለምርኮኞቹ ልኮ ነበር ። የተላከውም ዕቃ ቦት ጫማ ፣ ጨርቃጨርቅ ፣ እስፖንጅ ፣ ብሩሽ ፣ ፒፓ ፣ ሰዓት ፣ ሳሙናና የመሳሰሉ ነበር ።

ኢጣሊያኖች ምርኮኞቹን አስፈትተው እንደገና ድጋሚ መልስ ለመውጋት ያሰቡት አሳብ አልሆንላቸው አለ ። ከዚህ በኋላ የተጠናከረ ጦራቸው ኤርትራን እንዲጠብቅ ሆኖ ጥቅምት 17 ቀን 1889 ዓ.ም. የእርቅ ውል ከምኒልክ ጋር ለ፪ኛ ጊዜ ተዋዋሉ ። ውሉም የሚከተለው ነበር ።

በኢትዮጵያ መንግሥትና በኢጣሊያ መንግሥት መሀል የተደረገ የእርቅ ውል ይህ ነው ። በቅድስት ሥላሴ ስም እንጀምራለን ።

ጃንሆይ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ዳግማዊ ምኒልክና በስም መጀመሪያ ኡምቤርቶ የኢጣሊያ ንጉሥ ጦርነት ለማስቀረት ዱሮ የነበረውን ፍቅራቸውን መልሰው ለማደስ ስለወደዱ ከዚህ ቀጥሎ የሚጣፈውን ውል ተዋዋልን ።

ይህንንም ውል ለመዋዋል ከኢጣሊያ መንግሥት ሙሉ ሥልጣን የተቀበለ በሳንሞሪስና በሳንላዛር በኢጣሊያ ዘውድ ሊሻን የተሸለመ ፣ ማገጥር ይክተር ሲዛር ኔራሲኒን መርጠው ላኩ ። የማገጥር ኔራሲኒ ስልጣን የተካከለ መልካም መሆኑ ስለታየኝ ፣ የከበረ ማገጥር ኔራሲኒ በኢጣሊያ ንጉሥ ስምና በጃንሆይ በዳግማዊ ምኒልክ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የጋላም አገር ሁሉ ንጉሠ ነገሥት እርስዎ ተቀምጠው ቀጥሎ የሚፃፈውን ክፍል ሁሉ ተስማምተው ተዋዋሉ ።

መጀመሪያ ክፍል ።

በኢትዮጵያና በኢጣሊያ መሐል የተደረገው ጦርነት ጭራሽ ቀርቷል ። እንዲህ ስለሆነ በኢጣሊያ ንጉሥና በጃንሆይ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት በወራሾቻቸውም በዜጎቻቸውም ፤ ለዘላለም እርቅና ፍቅር ይኖራል ።

ሁለተኛ ክፍል

በ25 ሚያዝያ 1881 በውጫሌ ሠፈር የተደረገው ውልና በኋላ ታርሞ የተጨመረው ውል ሁሉ ጨርሶ ተፍቋል ። እንደተፋቀደ ጭራሽ ይቀራል ።

ሶስተኛ ክፍል

የኢጣሊያ መንግሥት የኢትዮጵያን ነፃነት እራሱን የቻለ ባለ ነፃ መንግሥት መሆኑን ጨርሶ ተቀብሏል ።

አራተኛ ክፍል

እነዚህ ሁለቱ በዚህ ውል የሚዋዋሉ ነገሥታት በአገሩ ድምበር ነገር ሳይሰማሙ ቢቀሩ በእርቁ ቶሎ ለመዋዋልና ለሁለቱም አገር የረፍት መልካም ፍቅር ለማድረግ ስለወደዱ እስከ ዓመት ድረስ ጃንሆይ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥትና የኢጣሊያ ንጉሥ የመረጧቸው ሽማግሌዎች በፍቅር ተስማምተው የወሰኑን ነገር እንዲጨርሱ ተዋውለናል ። ወሰኑ እስኪወሰን ድረስ ግን ሁለቱ ተዋደው ዛሬ ባሉበት በመቆያው ወሰን በመረብና በበለሳ በሙና ወንዞች ላይ ሳይተላለፉ እረግተው ይቆያሉ ።

አምስተኛ ክፍል

የኢትዮጵያና የኢጣሊያ መንግሥት ተስማምተው ይህን ወሰን እስኪጨርሱ ድረስ የኢጣሊያ መንግሥት ከዚህ አገር ለማንም ማን መንግሥት መስጠትና መልቀቅ አይቻለውም ። ዛሬም የኢጣሊያ መንግሥት በእጁ ከያዘው አገር መልቀቅ ያማረው እንደሆነ ለኢትዮጵያ መንግሥት ይመልሳል ።

ስድስተኛ ክፍል

የኢትዮጵያ መንግሥትና የኢጣሊያ መንግሥት የጥበብና የንግድ ሥራ ለመርዳት ቢፈልጉ ሁለቱ መንግሥታት ተስማምተው ውሉን ጎሳ ማድረግ ይመቻቸዋል ።

ሰባተኛ ክፍል

ይህ አሁን የተደረገው ውል እነዚህ ሁለቱ የተዋዋሉ ነገሥታት በጥንቃቄ ለሌሎች ነገሥታት ያስታውቃሉ ።

ስምንተኛ ክፍል

ይህም አሁን ያደረገነው ውል ከዛሬ አንስቶ ሶስት ወር ድረስ በኢጣሊያ መንግሥት ፈጽሞ ይታተማል ።

ዘጠነኛ ክፍል

ይህ ዛሬ የተደረገው የእርቅ ውል ተካክሎ ባማርኛና በፈረንሳይ ቋንቋ በሁለት ላይ ይጻፋል ። ታትሞም ሲያበቃ በኢትዮጵያ ቤተ መንግሥትና በኢጣሊያ ቤተ መንግሥት ይቀመጣል ።

በዚህ ተስማምተው ጃንሆይ ዳግማዊ ምኒልክ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት እርስዎ እራስዎና የከበረ ማገር ኔራሲኒ በኢጣሊያ ንጉሥ ስም ተቀባብለው በየማኅተማቸው ይህን ውል አተሙ ።

በጥቅምት በ፲፯ ቀን ተፃፈ አዲስ አበባ ከተማ ፲፰፻፹፱ ዓ. ም.

እዚህ ውል ላይ እስከ ዛሬ ድረስ ለአብዛኛው የኢትዮጵያ ሕዝብ ያልተገለጠ አንድ ታሪካዊ የሆነ አንቀፅ አለ ። እሱም 5ኛው አንቀፅ ነው ። አንቀፁ ውስጥ በግልጽ እንደሚታየው የኢጣሊያ መንግሥት ከያዘው የኤርትራ ይዞታው ለሌላ የውጭ መንግሥት መስጠት እንደማይችልና መልቀቅም የፈለገ እንደሆነ ኤርትራን ማስረከብ ያለበት ለኢትዮጵያ መንግሥት መሆኑን ይወስናል ።

ይህ አዋዋል 1ኛ፡ ኤርትራ የኢትዮጵያ አካል መሆንዋን፤ 2ኛ ምኒልክ ለጊዜው በጦር ኃይል ማስለቀቅ ባይችሉም የኢጣሊያ መንግሥት አገሪቱን በሰላም መንገድ እንዲመልስላቸው መዋዋላቸውን፤ 3ኛ፡ የኤርትራ ጉዳይ በምኒልክ ዘመን ፍጻሜ ባያገኝ እንኳ በልጅ ልጅ ዘመንም ቢሆን ኤርትራ ለኢትዮጵያ እንድትመለስ የሚደነግግ ነው።

ምንም እንኳን ይህን የውጫሌን ውል የሚያስቀረውንና ጠንቶ የሚኖር የወዳጅነት ውል ቢዋዋሉም ምኒልክ ምርኮኞቹን ለመልቀቅ አልፈለጉም። ያልፈለጉበትም ምክንያት አንደኛ ውሉ ተጽፎ በምኒልክ በኩል ተፈርሞ ማጎተም ሲታተምበት በኢጣሊያኖች በኩል ግን ፊርማ ብቻ ተፈርሞበት ኢጣሊያ አገር ሔዶ ማህተም ይደረግበታል ስለተባለ ማህተም የተደረገበት የእርቁ ደብዳቤ እስቲደርሳቸው ድረስ ነው። ሁለተኛው ምክንያት ደግሞ ውሉ የኢጣሊያ መንግሥት ማህተም ተደርጎበት ቢመጣም እንኳ የእንግሊዝና የፈረንሳይ መንግሥታት በዚህ የእርቅ ውል ላይ ያላቸውን አስተያየት ለመጠበቅ ነበር።

የኢጣሊያ ሕዝብ ስለምርኮኞቹ መልቀቅ መንግሥቱን ወጥሮ ይዞ ስለነበር የኢጣሊያ መንግሥት ስለምርኮኞቹ በአስቸኳይ መልቀቅ እና ካሣ ጉዳይ ደግሞ ከምኒልክ ጋር የሚከተለውን ውል ተዋዋለ።

ስለኢጣሊያ ወታደሮች ምርኮኞች

የሚደረገው ውል ይህ ነው።

ይህን ውል በቅድስት ሥላሴ ስም እንጀምራለን።

በጃንሆይ በኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት፤ በጋላም አገር ሁሉ ንጉሠ ነገሥትና በከበረ ማጆር ኔራሲኒ ከንጉሥ ኢምቤርቶ ሙሉ ሥልጣን ተቀብሎ የተላከ። ቀጥሎ የተጻፈውን ውል ተስማምተው ተዋዋሉ።

መዝሙሪያ ክፍል

በኢትዮጵያና በኢጣሊያ መንግሥት መሀከል ዛሬ ስለተደረገው የእርቅ ውል በኢትዮጵያ መንግሥት ያሉ የኢጣሊያ ወታደሮች ምርኮኞች ተለቀዋል። ጃንሆይ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት እነኚህን ምርኮኞች በማፍጠን ሰብስበው ይህ የእርቅ ውል ተጠንቅቆ ታትሞ ሲመጣላቸው ሐረርጌ ላይ ከኢጣሊያ መንግሥት ሙሉ ሥልጣን ተቀብሎ ለመጣ ሰው ያስረክባሉ።

ሁለተኛ ክፍል

እነኚህ የጦር ምርኮኞች ወደ አገራቸው ሲመለሱ እንዳይቸገሩ ጃንሆይ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት የኢጣሊያ የቀይ መስቀል ማህበሮች ጀልዴሳ ድረስ መጥተው እንዲቀበሉዋቸው ይፈቅዳላቸዋል ።

ሶስተኛ ክፍል

የኢጣሊያ ንጉሥ መልክተኞች እነኚህን ምርኮኞች ጃንሆይ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት በብርቱ አቀማጥለው ማስቀመጣቸውን እሱ ራሱ ስላየ ፤ እንዲህም አድርጎ አቀማመጥ ለማስቀመጥ ብዙ ገንዘብ እንደፈጀ ፤ ለእነኚህ ያወጡትን ገንዘብ የኢጣሊያ መንግሥት እንዲከፍል ባለዕዳ መሆኑን ተቀብሏል ።

ጃንሆይ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ግን የዚህን የገንዘቡን ኪሣራ ነገር የኢጣሊያ መንግሥት እንዳወቀ ፈርዶ ሊሰጣቸው ፍርዱን በኢጣሊያ መንግሥት ላይ ጥለውታል ። በዚህም ውል ተስማምተው ጃንሆይ ዳግማዊ ምኒልክ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት እርሳቸው ራሳቸውና የከበሩ ማጆር ኔራሲኒ በኢጣሊያ ንጉሥ ስም ተቀባብለው በየማህተማቸው ይህን ውል አተሙ ።

በጥቅምት በ፲፯ ቀን በአዲስ አበባ ከተማ በ፲፰፻፹፱ ዓ.ም. ተጻፈ ።

ምኒልክ የምርኮኞቹን ማስለቀቂያ ውል ቢዋወሉም ምርኮኞቹን ወዲያውኑ አለቀቁም ። የሌሎቹን መንግሥታት አስተያየት ሲጠብቁ ቆይተው ምንም ተቃውሞ ባለማሰማታቸው አምስት ወር ከአስር ቀን ቆይተው ኔራሲኒ ከኢትዮጵያ ግዛት ከወጣ በኋላ የምርኮኞቹን መለቀቅ ምኒልክ በይፋ አሳወቁ ። ይህንንም የእስረኞቹን መለቀቅ ጄቡቲ ሆኖ ለሚጠባበቀው ለማጆር ኔራሲኒ በደብዳቤ አሳወቁት ።

ይድረስ ከማጆር ኔራሲኒ

የኢጣሊያ ንጉስ ባለሙሉ ሥልጣን መልክተኛ ።

ጄቡቲ በ፲፪ የካቲት በ፲፰፻፺፯ በሙሴ ሞንዶን እጅ የላከው የስልክ ቃል ደረሰልኝ ። በኢትዮጵያ መንግሥት ውስጥ ተማርከው የነበሩትን የኢጣሊያ ምርኮኞች ሁሉ በአዋጅ አሰብስቤ ልቅም አድርጌ ወዳገራቸው ሰድጃቸዋለሁ ።

በመጋቢት በ፲፯ ቀን በአዲስ አበባ በ፲፰፻፹፱ ዓ.ም. ተጻፈ ።

ኢጣሊያ በ፫ኛው የምርኮኞች የውል ክፍል ቃል በገባችው መሠረትና የጦር ካሳ ጭምር አስር ሚሊዮን ሊሬ ለኢትዮጵያ መንግሥት ከፈለች ።

ይህም ገንዘብ የኢትዮጵያ መንግሥት ለአድዋ ጦርነት ያወጣውን ወጪ በእጥፍ የሚተካ ነው ይባላል ።

ምርኮኞቹ ተለቀው ከኢትዮጵያ ሲወጡ እንዴት እንደነበር ትረካ የምናገኘው ከግሊከን መጽሐፍ ነው ። የኢጣሊያ ምርኮኞች በተለቀቁበት ሰዎን የእንግሊዝ መልክተኛ በመሆን በሐረርጌ በኩል ወደ አዲስ አበባ የገባው ግሊከን በመጽሐፉ ውስጥ አልፎ የምርኮኞቹን ሁኔታ ይገልጻል ። ባንድ ላይ ሳቀናጀው እንደሚከተለው ይላል ። “... ከዳደብ እንደተነሳን ሁለት የኢጣሊያ መኰንኖችና 196 ተራ ወታደሮች አበሻ ውስጥ ታስረው የነበሩ ወደ ጠረፍ ሲሄዱ አገኘናቸው ። ሁሉም የሚሄዱት በእግራቸው ሲሆን አንድ ሁለት ያህል ቁስ ለኞችና ሕጭምተኞች ብቻ በቅሎ ላይ ተቀምጠው ይሄዳሉ ። ... ጠቋቁረዋል እንጂ ጤነኞችና በሚገባ የተያዙ ናቸው ። ከመኰንኖቹ ጋር ጥቂት ተነጋገርን ። ... እዚች ቦታ እስኪደርሱም 38 ቀናት ሆኖ አቸዋል ። በመጀመሪያዎቹ አንድና ሁለት ሳምንታት በመንገዳቸው ላይ የሚበሉት ምግብ ለማግኘት ከባድ ችግር ደርሶባቸው ነበር ። የአገሬው ሕዝብ ምንም ነገር አልሸጥላቸው ብሎ እምቢ ብሎ ነበር ። ሐረር ሲደርሱ ግን ከአገራቸው የመጣውን የኢጣሊያን የቀይ መስቀል ማገደር ስላገኙ ልብሳቸውን አልብሶ ለቀረው ጉዞአቸው ስንቅ የሚሆን ምግብ አስይዟቸዋል ።

“... ቢያ ቀበባ ስንደርስ... የኢጣሊያ ቀይ መስቀል ማኅበር በካፒቴን ብራኮ የሚመራው ቡድን ብዙ ድንኳኖች አስተክሎ ቢኖር ቢራ፣ የተጣራ ውሃና ሁሉን ነገር አከማችቷል ። ይህ ሁሉ ለኢጣሊያኖች እስረኞች ነው ። እስረኞቹም መቶም ከዚያም በላይ እየሆኑ በየጊዜው ይደርሳሉ ። ካፒቴን ብራኮ ከኛ ጋራ ምግብ በላ ። በደግነቱም ጥቂት ሣፕን ቢራና ኪአንቲ ሰጠን ። ይህም ዘይላ ለሚደርሱ እስረኞች ሐሪንግተን ስለሚያደርግላቸው ደግነት ብድር ነው አለን ። በማግስተም ሰባት የኢጣሊያ መኰንኖች ያሉበት 200 ወታደሮች መጡ ። እኛም ግመሎቻችንን ለማሳረፍ፣ ሸሚዞቻችንን ለማጠብና በጠቅላላው ጓዙ በሙሉ እንዲያርፍ አንድ ቀን ውሎ አድርገን ነበርና ማታጥቂቶቻችን፣ እስረኞች ከነበሩት ጋር ለመጨዋወት ወደ ሠፈራቸው ሄድን ። በሐሩሩ ምክንያት ጠቋቁረዋል፣ ደክመዋል ። ጤናቸው ግን ጥሩ ነው ። በጉዞአቸውም ችግር አላጋጠማቸውም ። ከብዙ ጊዜ እስረኞችን በኋላ ከኤሮፓውያን ጋር በመገናኘታቸው በጣም ደስ ብሏቸዋል ። ከአድዋ እስከ አዲስ አበባ እስኪጓዙ ድረስ በመንገድ ላይ ስላጋጠማቸው ብዙ አጫወቱን ። ማራኪዎቻቸው በደንብ እንዳልያዙዋቸው፣ የምግብ ችግር እንደነበረባቸውና አበሾችም ቢሆኑ ለራሳቸውም የሚበሉት እንዳልነበራቸው አጫወቱን ። አዲስ አበባ እንደደረሱ ግን

ምኒልክ በሚገባ እንደያዙዋቸውና አንድ ኢጣሊያዊና አንድ አበሻ ቢጣሉም ነገሩን አጣርተው አበሻውን እንዴት እንደቀጡት፣ በዚህም ምክንያት ማራኪዎቻቸው ወይም አስተናጋጆቻቸው በሚገባ እንደያዙዋቸው... አጫወቱን...

“ወደ ቀርሳ ስንጓዝ ከእሥር የተፈቱ 13 ኢጣሊያኖችን አገኘን ። አብዛኛዎቹ የታመሙ ወይም የቆሰሉ ናቸው ። አልፈውን ሄዱ ።... ያልገለጽኩት ነገር ከሐረር ስንነሳ ጀኔራል አልቤርቶኒ ከ200 እስረኞች ጋር ሐረር ገብቶ ነበር ። እኛም አልተገናኘናቸውም ።... ሸላ ልንደርስ ስንል በመንገድ ላይ አንድ የኢጣሊያ ጦር መድፈኛ የነበረ መቶ አለቃ ኢጣሊያዊ አገኘን ። እሱም እንደነገረን ከአገሪቱ ለመውጣት የመጨረሻው ኢጣሊያዊ መሆኑን አጫወተን... ግን ያሉበት ያልታወቁ ኢጣሊያኖች ቀርተዋል ። በአሁኑ ጊዜም ሊገኙ እንዳልቻሉ ነገረን ።... ባልጪ እንደደረስን ሰፊ በሆነ ጥርጊያ መንገድ ተጓዝን ። መንገዱንም የሠሩት የኢጣሊያ ምርኮኞች ናቸው ።...” በማለት ጽፈዋል ።

የኢትዮጵያ ዕድገት

“...ምኒልክ ዘመናዊ ኢትዮጵያን የፈጠረ ሰው ነው...”

ኢንስክሎፒዲያ ብሪታኒካ

አጤ ምኒልክ ከነገሡ በኋላ እስካሁን እንዳነበብነው መሣፍን ቱንም ሆነ ባላባቱን በወዳጅነትና በፍቅር ስለተቃረቡት አብዛኛው ያለምንም ደም መፋሰስ ሲገብርላቸው እምቢ ያለውንም በጦር ኃይል እያስገበሩ፣ የወጋቸውን መልሰው ስለሚሾሙ ፍቅር በዝቶ ከተባታተ ነቸው ኢትዮጵያ ዛሬ ያለንባትን ኢትዮጵያን መሠረቱ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ እጅግ በጣም ሥራ ወዳድ ሰው ነበሩ። ሥራ ወዳድ በመሆናቸው ብዙው የሥልጣኔ ሥራ ወደ አገራችን የገባው በምኒልክ ዘመነ መንግሥት ነው። አጤ ምኒልክ በዘመናቸው በኤርፓ የነበረ የሥልጣኔ ሥራ ሁሉ ወደ ኢትዮጵያ እንዲገባ አድርገዋል። ማስገባት ብቻ ሳይሆንም ሌሎችን ለማበረታታት ለመጀመሪያ ጊዜ የሚገባውን አዲስ ነገር ለመጀመሪያ ጊዜ የሚሠሩት ወይም የሚጠቀሙበት ምኒልክ ራሳቸው ነበሩ።

በኢትዮጵያ ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ የመጀመሪያዋን አውቶም ቢል የነዱ ምኒልክ ናቸው። በኢትዮጵያ ሾፌሮች ታሪክ ውስጥ ፔርፌክት ድራይቨር የሚለውን የመጀመሪያውን የመንጃ ፈቃድ የተቀበሉ ምኒልክ ናቸው። በመኪና የሚፈጩትን እህል የሚፈጩት ጋኔን ነው ተብሎ ይታመን በነበረበት ጊዜ ጋኔን ያለመሆኑን ለማሳወቅ የመጀመሪያውና የመጨረሻውም ኢትዮጵያዊ ዱቄት አስፈጭንጉሥ ምኒልክ ናቸው። የመጀመሪያውን ስልክ አስገብተው ጋኔኑ ከዙፋኑ አጠገብ ይውጣ ብለው የዘመኑ ጳጳስ ጭምር ከባድ ተቃውሞ ቢያነሱባቸው ታግለው ስልክን የመሠረቱ ምኒልክ ናቸው። የመጀመሪያዋን ብስክሌት መንዳት ተምረው የነዱ ምኒልክ ናቸው። ጣይቱን ብስክሌት መንዳት አስተምረው ሴቶች ከመሸፋፈንና ከማፈር እንዲወጡ የታገሉ ምኒልክ ናቸው። ሆቴል መብላት ነውር ያለመሆኑን ለማስተማር በአዲስ አበባ የመጀመሪያውን ሆቴል ከፍተው ሚስታቸውን ጣይቱን ወጥቤት አድርገው በገንዘባቸው መኳንንት እየጋበዙ ሆቴል መብላትን ያስተማሩ ምኒልክ ናቸው። የዛሬውን የኢትዮጵያ ሰንደቅ ዓላማ

በ1881 ዓ.ም. በአዋጅ አረንጓዴ፣ ቢጫ፣ ቀይ፣ እንዲሆን ያደረጉ ምኒልክ ናቸው።

የተለያዩ አበቦችንና ጽጌረዳዎችን ከኤሮፓ እያስመጡ እስካሁን የምንጠቀምባቸውን ልዩ አበቦች ያራቡ ምኒልክ ናቸው። የኮክ፣ የእንጆሪ፣ የወይን እና የመሳሰሉትን የአትክልት ልዩ ዘሮች እያስመጡ ያራቡ ምኒልክ ናቸው። እስከዛሬ ለኢትዮጵያ ትልቅ ጥቅም የሚሰጠውን ባህር ዛፍን አስመጥተው የተከሉና ያባዙ ምኒልክ ናቸው።

በአዲስ አበባ የመጀመሪያውን የውጭ አገር ትምህርት ቤት የከፈቱ፣ የመጀመሪያውን የሙዚቃ ትምህርት ቤት ያቋቋሙ ምኒልክ ናቸው። ኤሌክትሪክና ባቡር ያስገቡ፣ ዘመናዊ የመንገድ ሥራ ያስጀመሩ፣ ፖስታ ድርጅትን ያቋቋሙ ምኒልክ ናቸው። ሰው ሲባል እኩልነትና ማንም ሰው፣ ሰውን ባርያ እንዳይል ብለው የባርያን ነፃነት ያወጁና ሰው እንደከብት እንዳይሸጥ የታገሉ ምኒልክ ናቸው። ሴት ልጅ በወላጆችዋ ምርጫ ሳይሆን በፈቃድዋ የመረጠችውን ባል እንድታገባ ያወጁና ለሴት ልጆች ነፃነት የታገሉ ምኒልክ ናቸው። ሠራተኛ በሥራው እንዳይበደል አዋጅ ያስነገሩ፣ ወላጆች ልጆቻቸውን እንዲያስተምሩ አስገዳጅ ሕግ ያወጡ ምኒልክ ናቸው። የተሠራ ጨርቅ ከማስመጣት ይልቅ ድር እያስመጡ ማሠራት እንደሚረከስ አውቀው ድር ማስመጣትን የጀመሩ ምኒልክ ናቸው። ጥይት ፋብሪካን ሲያቋቁሙ “አፍሪካውያን ነፃ መውጣት አለባቸው፣ ኢትዮጵያም የጥንት ክብርዋን፣ ወሰንዋን በሙሉ ለማስከበር ትነሳለች” ብለው ለኤሮፓ ውያን ደብዳቤ የፃፉ ምኒልክ ናቸው።

በ1874 ዓ.ም. ከተማቸውን እንጦጦ ካደረጉ በኋላ በአምስተኛው ዓመት ቁልቁለቱን ወርደው ዋና ከተማቸው አዲስ አበባ እንዲሆን የወሰኑ ምኒልክ ናቸው። ስለምኒልክ እጅግ በጣም ብዙ ታሪክ አለ።

በመላው ዓለም ዝናቸው የታወቀው ታላቁ ምኒልክ ዝናቸውን ያገነኑት በሥራቸው እንጂ በዘራቸው አልነበረም። ሹመት በዘር እንጂ በሥራ ባልነበረበት ዘመን የተገኙት ምኒልክ የሚሾሙት የተገላበጠኝ ነበር። ሹመት በሥራ ብለው ያወጁም ምኒልክ ናቸው።

ለዚህ ጉዳይ የሚሆን አንድ ምሳሌ ላምጣ። የንጉሥ ወልደ ጊዮርጊስ እናት ወይዘሮ አያህሉሽ የንጉሥ ሣህለ ሥላሴ ልጅ ናቸው። በዚህ ምክንያት ምኒልክና ወልደ ጊዮርጊስ የታናሽና የታላቅ ልጆች ናቸው። ምኒልክ፣ ንጉሠ ሸዋ ሲባሉ ወልደ ጊዮርጊስ የደጃች ጎበና አሽከር ነበሩ። ምኒልክ ጎበናን ጠርተው “ወልደ ጊዮርጊስን ሥራና

ውጊያ እንድታስተምረው አሸከር አድርጌ ሰጥቼሃለሁ” አሏቸው ። አቶ ወልደ ጊዮርጊስም በጉበና ቤት እያገለገሉ ብዙ የጀግንነት ሥራ ከሠሩ በኋላ ፊታውራሪ ተባሉ ። አገር በማቅናት ተግባር የጉበና ተካፋይ ሆነው በመገኘታቸው ደጃዝማች ተባሉ ። በኋላም ራስ ተባሉ ። እንዲህ እያሉ በሥራቸው አደጉ እንጂ ምኒልክ ወንድሜ ነው ብለው እንዲያው በዋልፈስስ አልሾሟቸውም ። ወንድማቸው ወልደ ጊዮርጊስ የሰው ቤት አሸከር በነበሩበት ጊዜ ፣ በጦርነት ተማርከው ቤተ መንግሥት የሰለጠኑት የተለያዩ ብሔረሰብ የሆኑት ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ፣ ደጃዝማች ባልቻ ፣ ወሀኒ አዛዥ ወልደጸዲቅና ሌሎችም ፣ የቤተመንግሥት ታላላቅ መኳንንትና አድራጊ ፈጣሪ ነበሩ ። ምኒልክ ሰውን በሥራ እንጂ በዘርና በጉሣው የማይሾሙ ነበሩ ።

ማንኛውም መኳንንት በየአገሩ ላይ ከሚያገኛቸው የእጅ ሥራ አዋቂዎች መሀል የምኒልክን ድርሻ ወደ አዲስ አበባ እንዲልክ አዘዋል ። ምኒልክም ለእነኚህ ከየአገሩ ለሚመጡላቸው የጅ ሥራ አዋቂዎች ከቤተ መንግሥቱ ፊት ለፊት ያለውን ቦታ ለማረፊያ ሰጥተዋቸዋል ። ሠፈሩም ሠራተኛ ሠፈር ይባል ነበር ። እስከዛሬም በዚያው ስሙ ይጠራል ።

ምኒልክ እነኚህን ሠራተኞች ከሰበሰቡ በኋላ የጅ ሥራ አዋቂዎቹ በሕብረተሰቡ ጥላቻ ከኅብረተሰቡ የተገለሉ ሆኑ ። በዚህ የሚናደዱት ምኒልክም አስደንጋጭ የሆነ ብርቱ አዋጅ አወጁ ።

ሠራተኛን በሥራው የምትሰድብ ተወኝ ።

ከዚህ ቀደም ብረት ቢሠራ ጠይብ ፣ ሸማ ቢሠራ ሸማኔ ፣ ቢጽፍ ጠንቋይ ፣ ቤተክርስቲያን ቢያገለግል ደብተራ እያላችሁ ፣ አርሶ ነጮን ከጥቁር አምርቶ የሚያገባውን አራሽ ከዘውድ ይበልጣል የሚባለውን ገበሬ እያላችሁ ፣ ነጋዴን ነግዶ ወርቁን ግምጃውን ይዞ ቢገባ አንተ ነጋዴ ገጣባ አጣቢ እያላችሁ ፣ በየሥራው ሁሉ ትሰድባላችሁ ልጁ ምናምን ሥራ የማያውቀው ሰነፉ ብልሁን እየተሳደቡ አስቸገረዋል ። ቀድሞም ይህ ሁሉ ፍጥረት የተገኘው ከአዳምና ከሄዋን ነው እንጂ ሌላ ሁለተኛ ፍጥረት የለም ።

ይህ ሁሉ ካለመማር የተነሣ ነው ። አዳምንም ብላ በአፈ ገጽክ ብሎታል ። ይህ ከቀረ ሁሉ ቦዘነተኛ ከሆነ መንግሥት የለ ፣ አገር የለ ። በወዲያ አገር ግን በኤፎፓ ሁሉ አዲስ ሥራ አውጥቶ መድፍ ፣ ነፍጥ ባቡር ቢሠራ ሌላውንም እግዚአብሔር የገለጠለትን ሥራ ሁሉ ቢሠራ መሐንዲስ እየተባለ እየተመሰገነ ሠራተኛውም ብዙ ይጨመር

ለታላ እንጂ በሥራው አይሰደብበትም ። እናንተ ግን እንዲህ እየተላ ደባችሁ አገሬን ባዶ ልታደርጉትና ልታጠፉት ነው ።

እንግዲህ ግን እንዲህ ብሎ የተሳደበ እኔን የሰደበ ነው እንጂ ሌላውን መስደብ አይደለም ። ዳግመኛ ግን ሲሳደብ የተገኘ ሰው መቀጫውን አንዳንድ ዓመት ይታሠራል ። ሹማምንትም አስረህ ዓመት ለማስቀመጥ የሚችግርህ የሆነ እንደሆነ አስረህ ወዲህ ስደድልኝ ።

ጥር ፲፯ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም. ።

ከዚህ አዋጅ እንደምንረዳው የምንልክ ሠራተኛ መውደድ ከማንኛውም ንጉሥ የበለጠ ነው ። ማንኛውም ንጉሥ ከማንም በላይ ዘውድ ነው ሲል ምንልክ ግን ከዘውዱ በላይ ገበሬ ነው ማለታቸው የተለየ ያደርጋቸዋል ። ሠራተኛን የሰደበ እኔን ሰደበ ማለታቸውም ምንልክ ምን ያህል ሠራተኛ ወዳድና ሠራተኛ እንደነበሩ ይገልጻል ።

ምንልክ ሠራተኛን የሚወዱት አዋጅ በማወጅና በሥራው ብቻ አልነበረም ። ከእሳቸው በፊት ያልነበረ ለሠራተኛ ደሞዝ መክፈል የጀመሩ ምንልክ ናቸው ። የእንጀራ ቤት ሠራተኞች ማለት እንጀራ ጋጋሪዎች ፣ ሥራ ቤቶች ፣ አቡኪዎችና ይህን የመሳሰለ ሥራ የሚሠሩ ባመት ፲፯ ጥሬ ብርና ሶስት ሜትር አቡጃዲ ብትን ጨርቅ ለእያንዳንዳቸው ሲሰጥ በየወሩም ስድስት ቁና እህል ይሰጣቸዋል ። በየቀኑም ጠቅላላው የቤተ መንግሥቱ ተራ ሠራተኛ አንድ ጋሬና አንድ ማኛ እንጀራ ፣ አንድ ትልቅ ጭልፋ የሥጋ ወጥ (ጦም ከሆነ የክክ ወጥ) ለቁርስ ሲሰጥ ፣ ለምሳ ድርጌው ያው ሆኖ አንድ ኩባያ ጠላ ይጨመራል ። ራትም እንደዚሁ ነው ። ሠራተኛው ምግቡን የሚበላበት ትልቅ አዳራሽ አለው ። በአዳራሹም ውስጥ ረጅም ጠረጴዛ ተዘርግቶ እያንዳንዱ ሠራተኛ የሚጠቀምበትም የራሱ ቦታ አለው ።

ብረት ቀጥቃጮች በየወሩ አንዳንድ ብር ደሞዝ ሲኖራቸው ፣ በያመቱ ከ25 እስከ 33 ብር ድረስ በጉርሻ መልክ ይሰጣል ። የወር ቀለብ እህልና የዓመት ልብሳቸው ከደሞዛቸው ሌላ ይሰጣል ። ድንጋይ ጠራቢዎች በየወሩ አንዳንድ ጥሬ ብር ደሞዝና እህል ሲሰጣቸው በያመቱ ሶስት ሜትር አቡጃዲ ይታደላቸዋል ።

ለድንጋይ ቀጥቃጭ ወይም ራላጭ አለቆች በየወሩ ሶስት ብር ተኩል ሲከፈል ፣ ድንጋይ አጠራረቡን ለሚያስተምሩ ለሁለት አረቦች ላንደኛው ዘጠና ብር ለሁለተኛው መቶ ብር ይከፈል ነበር ።

በሥጋጃ ሥራ ለተሰማሩ ሴት ሠራተኞች የወር ደሞዛቸው ሁለት ብርና አንድ አሞሌ ጨው ሲሆን ፣ ባመት ሁለት ጊዜ ልብስ ይሰጣቸዋል ።

ዋል ። የየቀኑ ምግባቸው ከቤተ መንግሥቱ ነው ። አንድ መቶ ፈትል ፈታይ ሴቶች በቤተመንግሥቱ ነበሩ ። እነዚህም ሴቶች የምኒልክንና ለሽልማት የሚሰጥ ልብስ ፡ ቀጭን ፈታይ ስለነበሩ ደሞዛቸው ከሌሎቹ ሴቶች አጠፊታ ነበር ። ከመንዝ የመጡ በብዙ መቶ የሚቆጠሩ ባና ሠሪዎች ነበሩ ። ባና በዚያ ዘመን ብዙ ጥቅም ነበረው ። ከልብስነት እስከ ድንኳንነት ያገለግል ስለነበር የባና ሠራተኛ ደሞዝ ከብረት ሰሪዎች ደሞዝ ጋር ተመሳሳይ ነበር ።

በቤተ መንግሥቱ አርባ ያህል ወጥ ሰሪዎች ሲኖሩ የእነሱም ደሞዝ በየወሩ እስከ ሶስት ብር እንደየማዕረጋቸው የሚከፈላቸው ነበሩ ። ድርጎአቸው ግን እንደሌላዎቹ ተመሳሳይ ነው ። ከወጥ ቤት ሠራተኞች የደሞዝ ብልጫ ያላቸው አምስት ሴቶች ነበሩ ። እነኚህም ሴቶች የምኒልክንና የመኳንንቱን የቅምሻ ወጥ የሚሠሩ ናቸው ።

ምኒልክ ብዙ ጊዜ በሠራተኞች መሀል እየተገኙ አርአያ በመሆን ያበረታቱ ነበርና ወደሠራተኞቹ ዘንድ በሄዱ ቁጥር ሠራተኛው ቆሽሾ ያየታል ። ለምን እንደማይታጠቡ ሲጠይቋቸው የአዲስ አበባ ከተማ ሕዝብ እንዶሉን ስለጨረሰውና ያለውም እንዶድ በግል ሰዎች ስለ ተያዘ በእንዶድ ማጣት ምክንያት መሆኑን ነገሩዋቸው ። ምኒልክም “ከሰው አትጣሉ ፡ እግዚአብሔር ያበቀለውን እንዶድ ለእናንተ አልሰጥ ካሉ ለእናንተ ደግሞ እኔ አለሁላችሁ” ብለው እያንዳንዱ ሠራተኛ በየአሥራ አምስት ቀኑ አንዳንድ ኪሎ ግራም ሣሙና እንዲሰጣቸው አዘዙላቸው ።

ምኒልክ በሥራው ሁሉ ከሠራተኞቻቸው የማይለዩ ሰው ነበሩ ። ምኒልክ ለሥራና ለሠራተኛ ያላቸው ክብር የተለየ ነበር ። ለዚህም ማስረጃ የሚሆን ለሞንድ በተባለው የፈረንሳይ ጋዜጣ ላይ በኢትዮጵያ የፈረንሳይ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር የነበረው ክሉቢ ስኪ የጻፈውን እንመልከት ።

“....ስለሚዘረጋው የባቡር መስመር ጉዳይ ከፈረንሳይ ሚኒስትር ጋር ጉባኤ አድርገው ሲነጋገሩ አንድ አሽከር ገባና በጀርአቸው አንድ ነገር ነገራቸው ። እንደመሰለኝ ‘ጌቶች ። ቁልፍ ሠሪው ለቁልፉ መግጠሚያ ሚስማር ይፈልጋል’ ያላቸው መሰለኝ ። ምኒልክም የግምጃ ቤቱን ቁልፍ አውጥተው ሰጡትና ‘አምስት ሚስማር አውጣና ውሰድለት ። አይበቃም ያለህ እንደሆነ ተመልሰህ ናና ንገረኝ’ አሉት ። ከዚህ በኋላ የተቋረጠው ንግግራችን ቀጠለ...ጥቂት ቆይቶ ደግሞ ሁለት የፈረስ ዘበኞች ገቡና ‘ጌቶች ። በቅሎዎቹ ወጥተው ሔዱ ።...ፈለጋቸውም አልገኝ አለ’ አሉዋቸው ። ምኒልክም ከዙፋናቸው ፈጥነው ወርደው ከፎቁ ባንደኛው ክፍል ገቡና በሩቅ ማያ መነጥራቸው የአካባቢውን

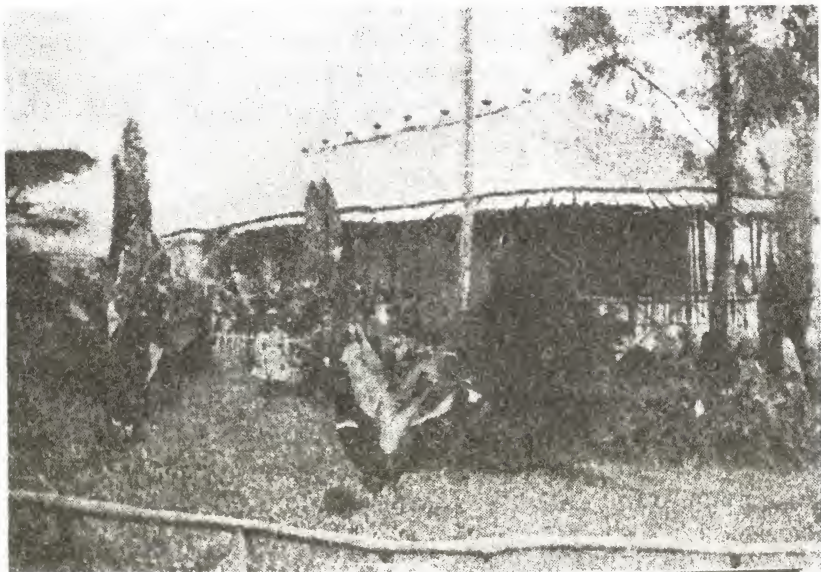

መንገድና ኮረብታ ሁሉ እያዩ ይፈልጉ ጀመር ። ጥቂት ሚስግር ወይም የሁለት አህዮች ጉዳይ የታላቁን ዋናውን ከተማ ከዓለም ጋር የሚያገናኘውን የባቡር ሐዲዱን ሥራ ንግግር አቋረጠ ። . . . ” ብሏል ። ይህን ስናይ ምኒልክ ስን ሥርዓትን ያልጠበቁ ቢያስመስላቸውም ዋናው ነገር የምኒልክ በር ለማንኛውም ሠራተኛ በማንኛውም ጊዜ ክፍት መሆኑን ያሳያል ።

ምኒልክ በየቀኑ ከተሲያት በኋላ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ እየተዘዘሩ ሕዝቡ የሠራውን ሥራ ይጎበኛሉ ። ጥሩ ሥራ ሲያዩ ሰሪውን አስጠርተው አመስግነው የገንዘብ ጉርሻ ሰጥተው “ለከርሞ ደግሞ ሌላ ሠርተህ እንድታሳየኝ” ብለው ያልፋሉ ። እንዲህ አይነቱንም የሥራ ጉብኝት በማድረግ እስከ 11 እና 12 ሰዓት ድረስ ይቆያሉ ። ከዚያ ተመልሰው በቤተ መንግሥቱ ግቢ በብስክሌት ይንሸራሸራሉ ። “ . . . ስለምኒልክ ብዙ ነገር ሰምቻለሁ ። የሚገርመው ነገር ምኒልክ በቤተመንግሥቱ ግቢ ውስጥ በብስክሌት ይንሸራሸራሉ ። እቴጌይቱ ያን ሁሉ ውፍረት ይዘው ብስክሌት ይነዳሉ ። . . . ” ሲል ቪቫን ጽፏል ።

ምኒልክ ታላቅ የሥራ ሰውና ሥራ ወዳድ መሆናቸውን ምን ምን ነገሮችን እንደሠሩና እንዳሠሩ ከታላላቅ ሥራዎቻቸው ጥቂቶቹን ቀጥሎ በመጠነኛ ዝርዝር እንመለከታለን ።

የመጀመሪያዋ ትምህርት ቤት

ትምህርት

“...ምኒልክ ዘመናዊ ትምህርት ቤትን በመክፈት በኢትዮጵያ ውስጥ ዘመናዊ የትምህርት ዘር የዘሩ ናቸው።...ትምህርት ቤቱም የተሠራው ንጉሠ ነገሥቱ በሰጡት የግል ገንዘብ ነው።...”

ጆን ማርክኪስ ።

ምኒልክ ዘመናዊ ትምህርት ቤት በአዲስ አበባ ከተማ ለመክፈት ሲያስቡ ተቃውሞ ተነስቶባቸው ነበር። ተቃውሞውም የውጭ ሰው የሚያስተምረው የውጭ ትምህርት በአገራችን ከገባ ሃይማኖታችን ይጠፋል በማለት ነበር። ምኒልክ ግን ይህን እምነትና ጥርጣሬ ከሕዝቡ አእምሮ ለማጥፋት በሃይማኖት ከሚመሳሰሉዋቸው ከግብፅ መምህራን ለማስመጣት አስበው ለእስክንድርያው የኦርቶዶክስ ፓትርያርክ ደብዳቤ ፃፉ።

ሞአ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ
ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ይድረስ ከአቡነ ቄርሎስ

በአዲስ አበባ ከተማችን ትልቅ የተማሪ ቤት ለማድረግ አስበ
ናል ። ይህንንም አሳባችንን አባታችን አቡነ ማቴዎስ ሰምተው በሀገ
ራችን በግብፅ ብዙ የተማሩ ፣ ለማስተማርም የበቁ ሰዎች አሉ ቢሉን
ወደ እርስዎ ወደ አቡነ ቄርሎስ ልከው እንዲሰዱልን ያድርጉ ብለን
ነግረናቸው ይሄው ጽፈውሎታልና ያቡነ ማቴዎስን ማህተም አይተው
የሚገኝልዎ የሆነ እንደሆነ ያለ ትግስት በስልክ በቶሎ ቢያስታውቁን
እንወዳለን ። ወደርስዎ መላካችን ከሌላ አገር ከማስመጣት ለትምህርት፣
ለሁሉም ነገር የሃይማኖት ወንድሞቻችን ቢመጡ ይሻላል ብለን
ነው ።

ሰኔ ፳፯ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም. አዲስ አበባ ተጻፈ

ይህን የምኒልክን ደብዳቤ በመደገፍ በኢትዮጵያ የኦርቶዶክስ ሃይ
ማኖት ሊቀ ጳጳስ የሆኑት አቡነ ማቴዎስ ደግሞ ወደ አቡነ ቄርሎስ
ደብዳቤ ላኩ ። ለአቡነ ቄርሎስ የተላከውን በአረብኛ የተፃፈውን የአቡነ
ማቴዎስን ደብዳቤ ብላታ ጳውሎስ ከአረብኛ ቋንቋ ወደ አማርኛ
የተረጎሙት እንዲህ ይላል ።

“ጃንሆይ ፣ በአዲስ አበባ ከተማዎ ታላቅ የተማሪ ቤት ለማድረግ
ማሰባቸውን ብሰማ ካገራችን ከግብፅ ብዙ የተማሩ ለማስተማር የበቁ
መምህራኖች አሉ ብዬ ባመለክታቸው ፣ እኚ ምን ከፋ ፣ ይህ እንደዚህ
ያለው ነገር ፈቃዴ ነው ብለውኛልና አሁንም እርስዎ ካስተማሩዋቸው
ከልጆቻዎ ለመምህርነት የበቁ ፣ እንግሊዝና ፈረንሣዊ ፣ ደግሞ ሌላም
ብልሐት ፣ ሂሳብም የሚያስተምሩ የቀናች ኦርቶዶክሳዊትን ሃይማኖት
ተምረው የሚያስተምሩ መርጠው ይላኩልን ። የሚመጡትም የመም
ህራን ቁጥር ፮ ወይም ፮ ይሁን ። የወር ደመወዛቸው ሺ—ሺ ብር ነው።
ምናልባት ባዲስ አበባ ከተማ ብዙ ፈረንጆች አሉ ። አንዳቸው አንድ
የተማሪ ቤት ለማቆም ይቻላቸዋልና የሚልኩልን መምህራኖች አጥብ
ቀው የተማሩ ይሆኑ ።

“ይህንን ማለታችን ምናልባት በቋንቋ የሚፈታተን የተነሳ
እንደሆነ ሁላችን እንዳናፍር ብለን ነው ። ደግሞ ከትምህርት ጋራ ትሩ
ፋት የመላባቸው ይሁኑ ። ለሰው እብነት የሚሆኑ ናቸውና ። ሥራቸው
ያማረ እንደሆነ ክብሩ የርስዎ ነው ።

ሰኔ ፳፯ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም. አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።

በዚህም ጥያቄ መሠረት ኦርቶዶክስ ሃይማኖት ያላቸው 15 ግብ ፃውዳን በ1898 ዓ.ም. በሃና ሳሌብ መሪነት አዲስ አበባ ገቡ ። ሐና ሳሊብም ትምህርት ቤቱ በ1900 ዓ.ም. በጥቅምት ወር በንጉሠ ነገሥቱ ተመርቆ ሲከፈት የትምህርት ቤቱ ዲሬክተር ሆነው ተሾሙ ። ትምህርት ቤቱም ለሴትና ለወንድ መማሪያ መሆኑ ታወጀ ።

አጤ ምኒልክ ከውጭ ይልቅ በውስጥ ያለው ክርክር ያስቸግራቸው ስለነበር ያን ሁሉ አሸንፈው ዛሬ በስማቸው የሚጠራውን ትምህርት ቤት፣ የሙሴ ኤልግ መኖሪያ ቤት በነበረችው ውስጥ በአዲስ አበባ ከተማ ለመጀመሪያ ጊዜ ከፍተኛ ማስተማር እንደተጀመረ ምኒልክ በ1898 ዓ.ም. የሚከተለውን አዋጅ አወጁ ።

አዋጅ ።

ሞአ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ ።

ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ።

እስካሁን ማንም የጅ ሥራ አዋቂ የነበረ ሰው በውርደት ስም ይጠራ ነበር ። ስለዚህም ማንም ሰው ለመማርና ለመስልጠን የሚደክም አልነበረም ። በዚህ ጐጂ በሆነ ሁኔታ ብንኖር ቤተ ክርስቲያኖች ይዘጋሉ ። ይልቁንም ክርስቲያን አይገኝም ።

በሌሎች አገሮች እያንዳንዱን ነገር ብቻ መማር ሳይሆን፣ አዲስ ነገሮችም ይሠራሉ ። ስለዚህ ከዛሬ ጀምሮ ለወደፊት ወንድ ልጆችና ሴት ልጆች ሁሉ ከስድስት ዓመታቸው በኋላ ወደ ትምህርት ቤት እንዲገቡ ይሁን ።

ልጆቻቸውን ለማስተማር ለማይተጉ ቤተሰቦች፣ ወላጆቻቸው ሲሞቱ፣ ንብረታቸው ለልጆቻቸው መሆኑ ቀርቶ ለመንግሥት ይተላለፋል ። ተማሪ ቤቶችንና አስተማሪዎችን የሚያዘጋጀው መንግሥቱ ነው ።”

ልጁን የማያስተምር ወላጅ ሀብቱ እንደሚወረስ ማወጅ፣ እንኳን በዚያ ጨለማ ዘመን በሰለጠነውም ቦታ አስደንጋጭና ኃይለኛ አዋጅ ነው ።

ምኒልክ ሁሉንም እንደሞያው ያከብሩ ነበርና ነሐሴ 27 ቀን 1899 ለሐና ሳሊብ ለትምህርት ቤቱ ርእሰ መምህር የፃፉት ደብዳቤ እንዲህ ይላል ። “ይድረስ ከሐና የትምህርት ቤት አለቃ ። አዲስ አበባ

ሰላም ላንተ ይሁን ።

ብሩ አንዳንድ ቀን እያረፈደ መምጣቱ እኔ ሥራ እያስያዝኩት

ነው እንጂ ለትምህርት ወስልቶ አይደለም ። ይህን ታውቅ ብዬ ነው።”

መጀመሪያ ነገር አስተማሪውም ቢሆን ምንም ነገር ሊያደርግ አይችልም ። እንኳን ከቤተ መንግስት የሚመጣው ልጅና የየመኳንንቱ ልጅ ሁሉ የፈለገ ቀን እየተማረ ፣ ሳይፈልግ እየቀረ ነበር ። ምኒልክ ግን የትምህርት ቤቱን ሥርዓት በማክበር ፣ የመምህሩንም ሞራል ለመጠበቅ ቢባል እንኳ ፣ በመልክተኛ ሊሆን የሚችለውን ነገር ራሳቸው ደብዳቤ ጽፈው ማህተማቸውን አትመው ጉዳዩን አሳወቁ ። ይህም ድርጊት የአስተዳደር ችሎታቸውን ከማስረዳቱም በላይ “ማን አለብኝነት” የማያጠቃቸው ንጉሥ እንደነበሩ ያሳውቃል ።

ምኒልክ ለትምህርት ያላቸው ፍላጎት ከፍተኛ ቢሆንም በዘመኑ የነበረው አስተሳሰብ ግን መማር ሃይማኖት ያስለውጣል ፣ የተማረ ሰው ፈሪ ይሆናል የሚል አስተሳሰብ ስለነበር ሕዝቡ ልጆቹን አላስተምር አለ ። ቀደም ብሎ በተነበበው አዋጅ መሠረት ፈርቶ ልጆቹን ተማሪ ቤት ያስገባው ሁሉ እንደገና ልጆቹን ከተማሪ ቤት ያስቀር ጀመር ። በዚህ የተናደዱት ምኒልክ እንደገና በ1900 ዓ.ም መስከረም 21 ቀን የሚከተለውን አዋጅ አወጁ ።

“በሀገራችን ትምህርትም ጥበብም ቢማር መስደቢያ ሆነ ። ስለዚህ የትምህርት ነገር ቀረ ። ትምህርት ሲቀር ቤተ ክርስቲያን ይዘጋል ። ቤተ ክርስቲያን ከሌለ ክርስትያንነት አይገኝም ። ሌላው አገር ፣ እንኳን ጥንት የነበረውን ትምህርት ሌላ አዲስ ጥበብ እያወጣ ይማራል ። አሁንም ልጅህን ወንዱንም ሴቱንም ከሰባት ዓመት በላይ ያለውን ከተማሪ ቤት እያስገባህ አስተምር ። የላስተማርህ ሰው እንደ መካን ሰው ርስትህን ሹም ይወርስሃል እንጂ ያልተማረ ልጅህ አይወርስህም ። ላስተማሪውም ቀለብና ደሞዝ እኔ እችላለሁ ።”

ምኒልክ አንዳንዶቹን ከትምህርት ቤት የቀሩትን ልጆችና ወላጆችንም ጭምር ልጆች ለምን ከተማሪ ቤት እንደሚቀሩ እየጠየቁ አጣሩ ። የሚቀሩበትም ዋናው ምክንያት አስተማሪዎቹ በመማታታቸውና በመሳደባቸው መሆኑ ታወቀ ። ይህን የተማሪዎቹን ሰበብ የሰጡት ምኒልክ የተማሪዎቹንም መብት ለማስጠበቅ ግብፃውያን አስተማሪዎቹን እንዲመክሩላቸው በኢትዮጵያ ተቀማጭ ለሆኑት ግብጾቹ ጳጳስ ደብዳቤ ጻፉላቸው ።

ይድረስ ከአቡነ ማቴዎስ

እነዚህ አስተማሪዎች የሚማሩትን ልጆች ሁሉ እየተማቱ ትምህርትም አልገባቸው አለ ። ወጊዱ እያሉ አያሌ ልጆች ከትምህርት

ወጡ አሉ ። ማስተማር ድንጋይ እንደመውቀር ያህል ነው ። ዓመት ሳያዩዋቸው ወጊዱ ብሎ መስደድ መቼ መልካም ነው ። ደግሞስ የትምህርት ነገር ባገራቸው የምንሰማው ፩ ዓመት ፩ ዓመት ድረስ ነው አሉ ። ይሄማ ቋንቋው ላገራችን ሰው እንግዳ ነው ። እነሱስ የሰው ባህርይ እየቻሉ ማስተማር ነው እንጂ በትንሹ ነገር ሁሉ ለምን ይበሳጫሉ ። ይህማ ሲሆን ጊዜ ምን የሚማር ሰው ይገኛል ። እኛስ ብዙ ደሞዝ መስጠታችን ባገራችን ትምህርት እንዲገባ ብለን አይደለምን ። ደግሞ እነዚህን ለትምህርት የገቡ ልጆች ሁሉ አስተማሪዎቹ አያውቋቸውም ። ልጅ ዘውዴ ልጆቹንም ፣ አባታቸውንም ያውቃልና እሱ ባልደረባ ሆኖ የእገሌ ልጅ ወሳለተ ፣ የእገሌ ልጅ እንዲህ ሆነ እያለ ለእናንተም ለእኛም እያስታወቀን የወሳለተው ይቀጣል ብንል ባንድ ቦታ ሁለት ሹም አይሆንም ብለው ከለከሉ አሉ ። አሁንም ይኸው ለማስተርጉም ብዬ አቶ ገብሬን አድርጌአለሁና ደግሞ ከሱ ጋር ጠብ እንዳያደርጉ ይምከሩዋቸው ። ይህንን ወረቀት ግን ወደ እርስዎ መጻፌ እኔ ብነግራቸው ይደነግጣሉ ብዬ ነው ። የኔን መስማት ሳያስታውቁ በፈሊጥ አድርገው እንዲነግሩዋቸው ይሁን ።

ታህሳስ ፫ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ምኒልክ አዋጁን አውጀው ፣ ለጳጳሱም ደብዳቤ ጽፈው የተማሪዎቹን መመለስ ቢጠብቁም ልጆቹ ከትምህርት ቤቱ አልተመለሱም ። ልጆቻቸውንና አሽከሮቻቸውን ተማሪ ቤት አስገብተው መልሰው ላስወጧቸው መኳንንቶች ሁሉ ደብዳቤ እየጻፉ ተማሪ ቤት አስገብተዋቸው የነበሩትን ልጆች ሁሉ ወደ ተማሪ ቤት እንዲመልሷቸው አዘዙ ። የምኒልክ የትዕዛዝ ደብዳቤ የደረሳቸው መኳንንቶችም ለትእዛዝ ያህል ብቻ አንድና ሁለት የተጠሉ አሽከሮችን ወደ ተማሪ ቤት እየላኩ ሌሎቹን አስቀሩ ። ይህን የተረዱት ምኒልክ የትምህርት ቤቱን መዝገብና የሰም መጥሪያ ደብተር አስቀርበው አንድ ሰው ስንት ልጆች ተማሪ ቤት አስገብቶ እንደነበረና ምን ያህሎቹ እንደቀሩ ካጣሩ በኋላ እያንዳንዱ መኳንንት ያስቀራቸውን ልጆች ሁሉ እንዲልክ የሰም ዝርዝራቸውን ጭምር እየጻፉ ላኩ ። ምኒልክ እነዚህን ደብዳቤዎች ያጻፉዋቸው ታመው ደብረሊባኖስ ጠበል ሊነከሩ ሔደው በነበረ ጊዜ ነው ። ከእነዚያም ደብዳቤዎች ጥቂቶቹን እናንብብ ።

ይድረስ ከደጃዝማች ተፈሪ

አዲስ አበባ ፈረንጅ አስተማሪዎች ዘንድ ሲማሩ የነበሩት ያንተ አሽከሮች ለትምህርታቸው በመስከረም ተመልሰው አዲስ አበባ ይምጡ ብለን ነበር ። አስተማሪዎቹ መጥተው እነሱ እስታሁን ሳይመጡ

ቀሩ ። አሁንም በለጠ ገብረጻዲቅ ፣ ገብረየስ ፣ በሻህ ፣ ገብረ ሥላሴ ፣ ኃይሌ ፣ ደግሞ ኃይሌ ቆለጭ ፣ ላቀው ወልደየስ ፣ ተፈሪ በለው ፣ ጥበበ እሸቴና ፣ ዘውዴ ዳማ ፣ ዘገየ ቆለጭ ፣ ገብረኪዳን ነጋሽ ። እነዚህ ቶሎ አዲስ አበባ መጥተው ትምህርታቸውን እንዲማሩ ይሁን ። እንግዲህ ግን እነዚህ ልጆች እተማሪ ቤት ሳይመጡ የቀሩ እንደሆነ የአስተማሪዎቹን ደሞዝ እናንተ ትከፍላላችሁ ።

ታህሳስ ፴ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም. ደብረ ሊባኖስ ተጻፈ ።

ይድረስ ከነጋድራስ ኃይለጊዮርጊስ

አዲስ አበባ ከፈረንጆች አስተማሪዎች ዘንድ ባንተ ስም የገቡት ተማሪዎች አበበ ወልደ ሚካኤል ፣ አበበ ይርጉ ፣ አባተ አይተንፍሱ ፣ በቀለ ዘገየ ፣ በሻህ ተክለሃይማኖት ፣ ገብረየስ ጋረድ ፣ ዘውዴ ዘመድ አገኘሁ ፣ ክፍሌ ወልደ ሕፃን ፣ ዘውዴ ግዛው ፣ ቅጣው ዘለለው ፣ ወርቁ አስጨናቂ ፣ ሸዋይርጋ ወልደሕፃን ፣ ስምረቱ ወልደሚካኤል እነዚህ እየወሰለቱ ትምህርቱን ትተዋል ብለውኛልና እነዚህን የተቆጠሩ ልጆች በቶሎ እተማሪ ቤት ገብተው እንዲማሩ ይሁን ። እንግዲህ ግን እነዚህ ልጆች ትምህርታቸውን ሳይማሩ የቀሩ እንደሆነ ግን ያስተማሪዎቹን ደሞዝ እናንተ ትከፍላላችሁ ።

ታኅሣሥ ፴ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም. ደብረ ሊባኖስ ተጻፈ

ይድረስ ከራስ ወልደ ጊዮርጊስ

አዲስ አበባ ከፈረንጆች አስተማሪዎች ዘንድ ይማሩ የነበሩት የእርስዎ አሽከሮች አለነ አበሻ ፣ ጐበና አባመርን ፣ መሸሻ ወልደጻዲቅ እነዚህ እየወሰለቱ ትምህርት ትተዋል ብለው አስተማሪዎቹ ወደጃን ሆይ ቢልኩ እነዚህ የተቆጠሩት ልጆች በቶሎ ተማሪ ቤቱ ገብተው እንዲማሩ ይሁን ። እንግዲህ ግን እነዚህ ልጆች ትምህርታቸውን ሳይማሩ የቀሩ እንደሆነ ያስተማሪዎቹን ደሞዝ እናንተ ትከፍላላችሁ ብለዋል ። በጃንሆይ ማህተም አለመጻፌ የማህተሙ ሣጥን እሠፈር ቆይቶብኝ ነው ።

ታህሳስ ፴ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም. ደብረ ሊባኖስ ተጻፈ ።

ምኒልክ ኢትዮጵያውያኖችን ለማስተማር ያላቸው ፍላጎት ከፍተኛ በመሆኑ ለመጨረሻ ጊዜ ለግድያ የተነሳባቸውን ሕመም ታመው ለጠበል ደብረ ሊባኖስ ሔደው እንኳን የተማሪዎቹን ጉዳይ አልረሱም ነበር ። በመጨረሻው ደብዳቤ ላይ ጸሐፊው “...የማህተሙ

“ሣጥን እሠፈር ቆይቶብኝ ነው” ያለበት ምክንያት በዚያች ሰዓት ምኒልክ ከሠፈራቸው ወጥተው ተራራው ሥር ጠበል በመነከር ላይ ነበሩ። ጉዳዩ አስቸኳይ በመሆኑ ጸሐፊው ከጠበሉ ቦታ ደብዳቤውን ጽፎ የላከው በመሆኑ ነው።

ባቡር

አጤ ቴዎድሮስ መቅደላ ላይ ያሰሩዋቸውን ኤሮፓውያን እስረኞችን ለማስለቀቅ የእንግሊዝ ጦር በመጣበት ጊዜ ጦሩ ከወደቦቻችን ወርዶ በኢትዮጵያ መሬት ሐዲድ ዘርግቶ መድፍና ከባድ ዕቃ በመን ኮራኩር በቀላሉ ያመላልስ እንደነበረ አጤ ምኒልክ ሰምተዋል። መቅደላ ተቀምጦውም በነበረበት ጊዜ በዚያ ከነበሩ የውጭ አገር ሰዎች ጋር በመጫወት ብዙ ተምረዋል። በተለይ የእስረኛው የዎልድሜየር ተማሪ ስለነበሩ ስለሐዲድ ባቡር በዝርዝር ነግሮአቸዋል። ምኒልክ በሸዋ ንጉሥ ከሆኑ በኋላ ያን ሐዲድ አዘርግተው ባቡር ለማስገባት አሰቡ። ይህም ሀሳባቸው እንዲፈቀድላቸው የበላያቸውን ንጉሠ ነገሥቱን አጤ ዮሐንስን ፈቃድ ጠየቁ። በአጤ ዮሐንስ አካባቢ የነበሩ መኳንንቶች መክረው ምኒልክ ከግዛታቸው ከሸዋ ውጭ ሐዲድ ለመዘርጋት እንደማይችሉ ተነገራቸው።

የአልፍሬድ ኢልግን ታሪክ የፃፈው ኬለር በመጽሐፉ ሲያትት “...የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ ለባቡር ሐዲድ ሥራ ብዙ ጓጉተው ነበር። በእሳቸው መቸኮልና መጓጓት ምክንያት አልፍሬድ ኢልግ በሥራና በአሳብ ተጠምዶ ነበር። የባቡሩ ሥራ እንዴት እንደሚካሄድ ለማሳየት አንድ ሞዴል ሰራ። ሞዴሉ ጎታች ጋሪዎችን እየጎተተ በሐዲድ ላይ ሲሄድ የሚያሳይ ነበር። ምኒልክም ሞዴሉን አይተው ተደሰቱ። ኢልግ ሠራተኛ እንዲፈልግም ሙሉ ሥልጣን ሰጡት። ኢልግም ሙሉ ፈቃድ ካገኘ በኋላ የባቡሩ ሐዲድ ከወሰን ጀምሮ እንጦጦ ድረስ እንዳይሠራ አጤ ዮሐንስ ፈቃድ ስለከለከሉዋቸው ነገሩ ቀረ...” ይላል።

አጤ ምኒልክ የሀዲዱን መስመር በሸዋ ውስጥ ብቻ መዘርጋቱ ምንም ጥቅም እንደማይሰጥ ተገንዝበው፣ ጊዜ እስቲያገኙ አሳባቸውን አዘገዩት። በኢትዮጵያ ላይ ሙሉ ሥልጣን አግኝተው ንጉሠ ነገሥት ከተባሉ በኋላ የሐዲዱ መዘርጋቱን አሳብ አንቀሳቀሱት።

ፈረንሳዊው ሙሴ ፖውል ሶሌሌ በባቡሩ ሐዲድ መዘርጋት አሳብ ላይ ስሜት አደረበት። ከአቦክ (ጂቡቲ ውስጥ) ተነስቶ አንኮ

በር ቢደርስ የሚያዋጣ መሆኑን አሰብ ። የምኒልክ የቅርብ ወዳጅና ነጋዴ የነበረው ፈረንሣዊው ሙሴ ሳቡሬ ለወዳጆቹ ለፈረንሣዮች ሲመክር ለመሥራት ቢፈልጉ ምኒልክ ሙሉ ሥልጣን እንደሚሰጧቸው ቃል ገባ ።

ዳግማዊ አጼ ምኒልክ በ1882 ዓ.ም በጥቅምት ወር ንጉሠ ነገሥት ሲሆኑ በጎዳር ወር ስለባቡሩ ጉዳይ እንዲነጋገርላቸው ሙሴ ሳቡሬን ወደ ፈረንሣይ ፕሊዚዳንት ወደ ሙሴ ካርኖ ዘንድ ላኩት ። ኤርፓውያን አትዮጵያን ለመከፋፈል የሚያስቡበት ዘመን ስለነበረ የምኒልክ ጥያቄ አጥጋቢ መልስ አላገኘም ።

በአጥኔዎች በኩል በተደረገው ጥናት ሀዲዱ ያኔ ዱር ከነበረችው ከጄቡቲ እንጂ፡ ከተማ ከነበረው ከአቦክ ቢነሳ ሥራው አስቸጋሪ እንደሚሆን ታወቀ ። አቦክ በዚያን ጊዜ የፈረንሣይ ቅኝ ግዛት የነበረችው የጄቡቲ ዋና ከተማ ይሁን እንጂ ወደብነቱ የማይወደድ ነበር ። ከዚህም ሌላ ሐዲዱን ከአቦክ ለመጀመር መንገዱ መልካም ባለመሆኑ ከጄቡቲ እንዲጀመር የመሐንዲሶቹ ጥናት ወሰነ ።

ምኒልክ ከፈረንሣይ መንግሥት የሚጠብቁት መልስ እየዘገየ በመሄዱ የቱክኒክ አማካሪያቸው የነበረው ሙሴ አልፍሬድ ኢልግ ከማንኛውም ኩባንያ ጋር ተዋውሎ ሀዲዱን ለማሠራት የሚችልበትን ፈቃድና የሚዋዋልበትን የውል ዓይነት መጋቢት 1 ቀን 1886 ዓ.ም የተፃፈውን በማገተማቸው አትመው ሰጡት ።

ይህን ፈቃድና የሚዋዋልበትን የመንደርደሪያ አሳብ ሙሴ ኢልግ ካገኘ በኋላ ከሸፍኔ ጋር በመሆን ፓሪስ ከተማ ውስጥ ቢሮ ከፈቱ ። ከዚያም ከፈረንሣይ መንግሥትና ከሀብታሞች ጋር ንግግር ጀመሩ ። ብዙ ሰዎች እንደሚሉት የባቡሩን ሐዲድ ሥራ በውል የተቀበለ ኢልግ ነው ይላሉ ። ኢልግ ከሌሎች ኩባንያዎች ጋር የሚዋዋልበትን የውል ዓይነት ተቀብሎ የምኒልክ ወኪል የሆነ ሰው እንጂ ራሱ እሠራለሁ ብሎ በሥራ ተቋራጭነት ከምኒልክ ጋር አልተዋለም ።

ስለ ሀዲድ መዘርጋት ጉዳይ የሚያነጋግሩዋቸው ሀብታሞች ሁሉ “የባቡሩ መስመር ቢዘረጋ ምን ጥቅም ይገኝበታል?” የሚል ጥያቄ ሰላቀረቡ ጥናቱ ተፈጽሞ ውጤቱ ቀረበ ። ስለዚህ ጥናት ጉዳይ ኬለር እንደሃፊው በ50,000 ግመሎች የሚጫን 12,000 ቶን ጭነት በያመቱ ከሸዋ ብቻ እንደሚወጣ ተረጋገጠ ። ይህም ጭነት ሲተነተን 33,000 የግመል ጭነት ቡና፡ 1200 የግመል ጭነት ቆዳ፡ 500 የግመል ጭነት የዝሆን ጥርስና ሌላም ዕቃዎች ናቸው ። ገቢው ዕቃስ? ተባለ ።

ወደ አገር ውስጥ በሚገባው በኩል 6,800 የግመል ጭነት ከጥጥ የተሠሩ ልብሶች፡ 7500 የግመል ጭነት ጨው፡ አንድ ሺ የግመል ጭነት የተለያዩ ዕቃዎች መሆናቸውን አጥኚው ኮሚቴ አረጋገጠ። ይህም ገቢ ዕቃ ከጠረፍ አዲስ አበባ ድረስ 25 ቀን ጉዞ እንደሚፈጅበትና ላንድ ቶን ክብደትም ከ73 እስከ 77 ብር መክፈሉን አጠና። ኬለር በመጽሐፉ እንደሚተነትነው በዚች ሀብቷ ባልተነካበት ድንግል መሬት ገብቶ ሥራ መጀመሩ ለኤሮፓ ብዙ ጥሬ ዕቃ ማቅረብ እንደሚችል ተረጋግጦ ሀብታሞች ተደሰቱ። የመዘርጊያውስ ዋጋ ተባለ።

በዚች ባልታወቀች አገር ውስጥ የሀዲዱ መዘርጊያ ዋጋ ይሄን ያህል ይሆናል ተብሎ ለመወሰን አስቸገረ። እንዲያው በደፈናው እንደ አፍሪካ አገሮች ግምት ተባለና ለአንድ ኪሎ ሜትር ርቀት አንድ መቶ ሺ ፍራንክ እንደሚያስፈልግ ተገመተ። ጠቅላላ ማሠሪያውም 33 ሚሊዮን 500,000 ፍራንክ ይሆናል ተባለ።

የጥናቱ ጉዳይ በዚህ አበቃና ከባንያዎቹ ከፈረንሣይ ቅኝ ግዛት ከጅቡቲ ተነስቶ እስከ ኢትዮጵያ ወሰን ድረስ 90 ኪሎሜትር መንገድ ለመሥራት እንዲፈቀድላቸው የፈረንሣይን መንግሥት ጠየቁ። የፈረንሣይ መንግሥትም ሐዲዱን ከባህር ጠረፍ አምስት ኪሎ ሜትር ገባ ብሎ እንዲሠራና በባቡሩም ምንም ዓይነት የጦር መሣሪያ እንዳይጫን ውል ይደረግ እያለ ሲያንገራግር የአድዋው ጦርነት ተነሳና ጉዳዩ ተቋረጠ።

የአድዋ ጦርነት ከመነሳቱ በፊት የኢጣሊያ መንግሥት የውጫ ሌን ውል ምክንያት በማድረግ በማያገባው ገብቶ የፈረንሣይ መንግሥት ለባቡሩ መንገድ መዘርጋት ፈቃድ እንዳይሰጥ አስጠንቅቆ ነበር። ምኒልክም ደጋግመው የፈረንሣይን መንግሥት ቢጠይቁ፡ ፈረንሣይና ኢጣሊያ የምኒልክን ጥያቄ ንቀው እርስ በርሳቸው ስለሚያዋጣቸው ጥቅም ብቻ እንግሊዝን ጨምረው ኢትዮጵያን ተከፋፍለው ለመያዝ በኢትዮጵያ ላይ ይደልቱ ጀመር። ይህ ነገር ተደጋግሞ ከምኒልክ ዘንድ ስለደረሰ ጦር አውጀው የኢጣሊያን ድንፋታ አድዋ ላይ አበረዱለት። በአድዋው ድል እንግሊዝና ፈረንሣይም ተደናገጡ።

ከአድዋው ድል በኋላ ምኒልክ ለፈረንሣይ መንግሥት “... ታዲያስ? የባቡሩ መስመር ሥራ ጉዳይ እንዴት ነው?” የሚል ጥያቄ እንደገና አቀረበ። የኢጣሊያ ወርደት ትምህርት የሆነው የፈረንሣይ መንግሥት ለከባንያው ፈቃድ ለመስጠት መዘጋጃቱን ገለጠ። ወዲያውም እኤአ ሚያዝያ 27 ቀን በተፃፈ ደብዳቤ የፈረንሣይ የቅኝ አገሮች ሚኒስትር ለአቦኩ አገረ ገዥ ለባቡሩ መንገድ ሥራ ከጅቡቲ ኢትዮጵያ ድረስ ቢዘረጋ የሚስማማ መሆኑን ገለጠለት።

ሌላ ችግር ተፈጠረ ። “...የባቡሩ መንገድ ሥራ ከጅቡቲ የሚነሳ ከሆነ የእንግሊዝን ጥቅም የሚነካ በመሆኑ እንቃወማለን ። ...” ሲል የእንግሊዝ መንግሥት የበፊቱን መግለጫውን ደገመው ። በኤደን የነበረው የእንግሊዝ ቅኝ ግዛት አስተዳዳሪም ኮሎኔል ፈረስ እ አ አ “በ1896 ዓ.ም. ኅዳር 13 ቀን ያወጣነውን መግለጫ እናስታውሳለን” ካሉ በኋላ “...ከጅቡቲ የሚነሳው የባቡር መስመር ሥራው ሲያልቅ የዘይላ በር ንግድ ፈጽሞ ይሞታልና የእንግሊዝ መንግሥት በጥብቅ ሊያስብበት ይገባል...” አለ ። አከታትሎም የእንግሊዝ ሚሊተሪ ኢንተሉጀንስ ሰርቢስ ዋና ዲሬክተር የነበረው ሚጄር ጄኔራል አርዶፍ “...የመስመሩ ሥራ ከጅቡቲ ይልቅ ከዘይላ ቢነሳ እንስማማለን ። ከጅቡቲ የሚነሳ ከሆነ ግን በእንግሊዝ ሶማሌ በዘይላ በኩል ወደ ኢትዮጵያ የሚገባውም ሆነ ከኢትዮጵያ የሚወጣው ሽቆጥ የዘይላን በር ጥቅም ስለሚያስቀር የጅቡቲን ሥራ ፈጽመን አንስማማም ።...” ሲል የእንግሊዝን ቁርጥ አሳብ አበሰረ ።

ጥንቱንም በተደረገው ጥናት ዘይላ ተጠንቶ በርቀትና በበረሃው ብዛት ፤ በወደቡም አለመመቸት የዘይላው ጥናት ወድቋል ። ምኒልክ ይህን ችግር ሲሰሙ የሚቀርቧቸውን ፈረንጆች ሰብስበው “...ድሮም ኢጣሊያኖች አውከውኝ ያው እንደሰማችሁት አድዋ ላይ ተገላገልን ። አሁን ደግሞ እንግሊዞች አገሬ እንዳትሰለጥን የሚያደናቅፉኝ ከሆነ ፡ ሌላ የማደርገው ስለሌለኝ እንደ አድዋው ነው ማድረግ ያለብኝ ። ፈረንሣዮችም ዘመዶቻቸውን እየደገፉ እኔን ባዕድ አድርገው ከጠሉኝ ላገሬ ስል ከነሱም ጋር እገጥማለሁ ። ይህን ነገር እንዲያስቡበት እንደሚሆን አድርጉ ። ... ለየሰዎቻችሁም ንገሩ ...” አሉ ።

ይህ የምኒልክ ንግግር በኤሮፓ ጋዜጦች ላይ ወጣ ። በኢጣሊያ ላይ የደረሰው የአድዋ ውርደት ኤሮፓን አስፈርቶ ነበርና የፈረንሣይ መንግሥት ከኢትዮጵያ በኩል የሚጠየቀውን ሁሉ በወዳጅነት ለመፈፀም እንደሚችል መግለጫ አወጣ ። የእንግሊዝ መንግሥትም... እንደሚሆነው ይሁን... በሚል አሳብ ጭጭ አለ ።

በአገር ውስጥ ደግሞ የባቡር መስመር እንዳይዘረጋ ከፍተኛ ተቃውሞ ከነበራቸው መሀል እቴጌ ጣይቱና ራስ መኰንን ነበሩበት ። ሌሎቹንም መኳንንቶች ጨምሮ የእቴጌ ጣይቱና የራስ መኰንን ተቃውሞ በአገሪቱ መሻሻል ጉዳይ ሳይሆን ፡ የባቡሩ መስመር ከተዘረጋ ፈረንጆች ወደ ኢትዮጵያ በመግባት አገራችንን ይወስዱታል በማለት ነው ። በኢትዮጵያ ውስጥ በዚያ ዘመን የእንግሊዝ መንግሥት ሹም የነበረው ሀሪንግተን ስለዚሁ ጉዳይ ከፃፈው ብንጠቅስ “... ከራስ መኰንን ጋር ስንጨዋወት የባቡሩ መስመር ጉዳይ ተነሳ ። እሳቸውም

ስለዚህ ጉዳይ ሲያጫውቱኝ ይሄን የባቡር መንገድ ሥራ አልወደድኩትም። ...በምንም ነገር ከሐረር እንዲደርስም አልፈቅድም። ...አጤ ምኒልክ ግን ለዚህ ሥራ የግምገማ ቤታቸውን ቁልፍ ሰጥተዋል። እኔ ግን በነገሩ ጎዘን ይሰማኛል። ለምን ብትለኝ የባቡሩ መንገድ ከተሠራ ሐረርም ሐረር አልሆነችም፤ ሸዋም ሸዋ አልሆነ አሉኝ። ይህንንም የባቡር መንገድ ሥራ ራስ መከራንን ብቻ ሳይሆኑ ሌሎችም ራሶች ይቃወሙታል። ...” ሲል ጽፏል።

በኢትዮጵያ የእንግሊዝ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር የነበረው ረኔል ሮድ እንደፃፈው ደግሞ “...ካንድ ኢትዮጵያዊ ሹም ጋር ስንጫወት አዲስ ሊሠራ ስለታቀደው የባቡር መስመር ሥራ እነሳና ይሄን የባቡር መንገድ አልወደድነውም። የጠላነው ከባህር ጋር በመገናኘቱ ነው። እኛ አገር ውስጥ ብቻ ቢሆን ኖሮ ምንም አልነበረም። ይሄ የባህሩ በር ነገር ጥሩ አይደለም። ብንቃወምም አሻፈረኝ ስላሉን ዝም በላቸው ሠርተው ሲጨርሱ፤ ሥራውንም ባህሩንም አብረን እና ጠፋዋለን...አሉኝ...” ሲል ጽፏል።

ሮድ ስለዚህ ተቃውሞ ጉዳይ ሲገልጥ “...የሥራው ተቃዋሚዎች ሹማምንቶቹ ብቻ አይደሉም። ከጠረፍ ጀምሮ ያለው ሕዝብ በሙሉ የባቡሩን መስመር መዘርጋት ይቃወማል። ከተቃዋሚው ሕዝብ መሀል አብዛኛዎቹ ባለ ግመሎች ናቸው። ሐዲዱ ከተዘረጋ የግመል ማከራየት ሥራቸው ስለሚቀር ሌላውን ሕዝብ በመስበክ ሥራውን በኃይል ይቃወማሉ...” ብሏል። እነዚህ በጠረፍና በቆላው አካባቢ የነበሩ ግመል አከራዮች በቃል የነበራቸውን ተቃውሞ በተግባር ላይ አውለውታል።

ሳድለር ስለዚህ ጉዳይ ሲጥፍ “...ራስ መከራንን የአካባቢውን ባላባቶችና ሽማግሌዎች ሰብስበው ስለባቡሩ መስመር ሥራ አነጋገሩዋቸው። ባላባቶቹም ከልጅነታችን ጀምሮ የምንነግደው በግመል፤ የምንጓዘው በእግር ነው። ይሄ የባቡር ነገር ያጠፋናል። ስለዚህ እኛም ሲጀመር እናጠፋዋለን አሉዋቸው። ራስ መከራንንም ‘እኔ በግድ ወደዱት አልላችሁም፤ የምታስቡትንም ተዉ ብዬ አላዝም። የማትፈልጉትንም ነገር በግድ ይሁን አልልም። ይህን ነገር ኢሳዎችም፤ ጋሎችም፤ አማሮችም እኩል ስለምታስቡት እንደፈለጋችሁ አሏቸው። ...” ሲል ጽፏል። ራስ መከራንን ጠጋኝ መስለው በሥራው ላይ እንቅፋት እንዲፈጠር መቀስቀሳቸውን ከሳድለር ጽሑፍ እንረዳለን።

ኩባንያው ከፈረንሣይ መንግሥት ፈቃዱን ካገኘ በኋላ የመሥሪያ ገንዘብ ለመሰብሰብ ሼር አዘጋጀ። እያንዳንዱ ዕጣ 500 ፍራንክ የሆነ 28 000 ዕጣ አዘጋጀ። በዚህም ዕጣ 14 ሚሊዮን ፍራንክ ለማግኘት

ኘት ነበር ። በውጭም ሆነ በውስጥ ባለው ተቃውሞ ምክንያት በዕጣ ሽያጭ 8 738 000 ፍራንክ ብቻ ተገኘ ። እንደገና በሌላ ዘዴ ሌላ ሙከራ ተደረገ ። ይህም ቦንድ በመሸጥ ነበር ። አሁንም እያንዳንዱ 500 ፍራንክ የሆነ 56 000 ቦንድ አዘጋጀ ። በዚህም የቦንድ ሽያጭ ቢያንስ 25 ሚሊዮን ፍራንክ ለማግኘት ታስቦ ነበር ። አሁንም በውስጥም ሆነ በውጭ ባለው ተፅእኖ ምክንያት ከቦንድ ሽያጭ 51ሺ ፍራንክ ብቻ ተገኘ ።

ሁሉም ሆነና የባቡር ሐዲድ መዘርጋቱ ሥራ በ1890 ሕዳር 22 ቀን ጁቡቲ ላይ ተጀመረ ። የፈረንሳይ መንግሥትም ከተማውን ከአቦክ አንስቶ የሐዲዱ ሥራ ወደ ተጀመረበት ወደ ጅቡቲ ማዛወሩን ቀጠለ ። የባቡሩ መስመር ሥራም እየተፋጠነ ሄዶ የመጀመሪያው ባቡር ከጁ ቡቲ ተነስቶ በ1893 ዓ.ም ሐምሌ 15 ቀን ከኢትዮጵያ ግዛት ደወሌ ደረሰ ። ይህ የመጀመሪያው ባቡር ከጁቡቲ ተነስቶ ከወሰን የመጀመሪያው ጣቢያ ደወሌ ለመድረስ አምስት ሰዓት ተኩል ፈጀበት ።

የሐዲዱ መዘርጋት ሥራ ይካሄድ ጀመር ። ለሥራው እንቅፋት ከሆኑት የሰው ልጆች በቀር ምስጦች ሌላ ተቀዋሚዎች ሆነው ተገኙ። በብዙ የኤሮፓና የእስያ አገሮች እንደሚደረገው ለሐዲዱ መዘርጋቱ አግድሞሽ እንጨት አለፍ አለፍ እየተደረገ ተጣለ ። በላዩም ላይ ሐዲዱ በብሎን እየታሠረ ሥራው ፎቅቅ አለ ። በጥቂት ቀናት ውስጥ ምስጦች አግድሞሹን እንጨት በልተውት ባዶ ብሎንና ሐዲዱን ለኩባን ያው ተዉለት ። የስልክ መስመሩም ሥራ ከሐዲዱ ሥራ ጋር አብሮ ይጓዝ ስለነበር ለስልኩ ሽቦ መዘርጋቱ የተተከሉት እንጨቶችም በምስጥ ተበሉ ።

ሚስታቸውን እቴጌ ጣይቱን ፣ ወዳጆቻቸውንና ወንድማቸውን ራስ መኩንንን ፣ ዋና ጠላቶቻቸውን ኢጣሊያን ፣ እንግሊዝንና ፈረንሳይን በጦርነትም ፣ በፖለቲካም ፣ በልመናም ፣ በግዴታም ድል ያደረጉት ምኒልክ በምስጥ መሸነፋቸውን አሜን ብለው ተቀበሉ ።

“እንዲያው ምስጥ በሌለበት ደጋ ደጋውን እያደረጋችሁ ብታመጡትስ” አሉ ምኒልክ ። ዋና የቴክኒክ አማካሪያቸው ኢልግም “ጃንሆይ ፣ አዳል መሬት ውስጥ ምን ደጋ አለ? ” ቢላቸው “ስማኝ” አሉ ምኒልክ “ስማኝ ኢልግ ፣ ሌላውን በጦርም ፣ በጉልበትም ፣ በማስፈራራትም አሸነፍኩ ። ከውጭውም ፣ ከአገሬውም ሰው ተጣላሁ ። ጂማ ፣ ከፋ ፣ በደቡብ ኢትዮጵያ ያለው ሕዝብ በጭለማ መቅረቱ ነው ። በውሉ ነጭ አባይ ድረስ ማለቱም የከፋውም ንግድ እንዲሄድለት ብዬ እንጂ እኔማ የሸዋው ነጋዴ የሚሰጠኝን መብላት ይበቃኝ ያለምን ። ስሰው በኩል ያለውን እኔ ጨርሻለሁ ። ከምስጥ ጋር ያለውን ግን እናንተ

ጨርሱ እንጂ የባቡሩ ሥራ እንዳይቋረጥ ነግራለሁ ። . . . .” ብለው ያን ጫማ መስፋት አቅቶት በምኒልክ ፈተና የወደቀውንና ዋና የቴክኒክ አማካሪያቸው ያደረጉትን እንጂኔር ኢልግን አስጠነቀቁት ። ለስልኩ ሽቦ መስቀያም እንጨት መሆኑ ቀርቶ ብረት እንዲሆንና ለሐዲዱ መዘርጊያ አግዳሚም የሚጋደመው ደግሞ በእንጨቱ ፈንታ ብረት እንዲሆን ተወሰነ ። በዚህ የአሠራር ዘዴ ሥራው እንደገና ተጀመረ ። ለእያንዳንዱ ሀዲድ 13 አግድሞሽ ብረት እየተደረገ ለአንድ ኪሎ ሜትር ርቀት በመሀከለኛ ግምት 13,333 አግዳሚ ብረቶች ተጋደሙ ። ለስልኩ መዘርጊያ የሚሆኑት ብረቶችም በ70 ሜትር ርቀት ተተክሉ ። በላያቸው ላይም አራት ሽቦ ተዘረጋ ።

ለአንድ ኪሎ ሜትር ርዝመት ሥራ የሚያስፈልገው ሐዲድና የስልኩ ብረት 70.000 ኪሎ ግራም ክብደት ያለው ነው ። ይህ ሁሉ የሚጓጓዘው በግመል እየተጫነ ነው ። በዚህ ዓይነት አሠራር ሰው ብቻ ሳይሆን ከሰው የበለጠ ያስቸገሩት ምስጦችም ድል ሆኑ ። ከዚያ በኋላ ደግሞ ሌላ ችግር ተፈጠረ ።

በእቴጌ ጣይቱ፣ በራስ መኩንንና በሌሎችም መኳንንቶች የተጠነ ሰሰው የባቡሩ መስመር መዘርጋት ሥራ ተቃውሞ በተግባር ይገለጽ ጀመር ። ወረበሎች በሐዲዱ መስመር ሥራ አካባቢ እያደፈጡ ሠራተኛውን ሕዝብ በተኩስ ብዛት ያሸብሩት ጀመር ። 30 ሠራተኞችም ተገደሉ ። ወረበሎቹ፣ ፈረንጆችንም ጭምር ያባርሩ ጀመር ። ሠራተኞቹ ፈረንጆችም እንደ አረብ እየጠመጠሙና እያገለጹ ሰየደሰዱ በየአረቡ ቤት ይደበቁ ጀመር ። በኤደን ያለው የፈረንሳይ መንግሥት ወኪል በጂቡቲ ያሉትን ዜጎቹን ለማስጠበቅ በጦር መርከብ የተጫኑ ተጨማሪ ወታደሮችን ወደ ጂቡቲ ላከ ።

በአፋር በረሃ ውስጥ ሁግ በቱባለ ቦታ ሽፍቶች ከባድ ግጭት አድርሰው ከሠራተኛው መሀል ከገደሉ በኋላ የሐዲዱን መስመር የሚሠሩት ሠራተኞች ተበታተኑ ። አዲስ እየተቀጠረ የሚመጣውም ሠራተኛ ባንዲት ጥይት ጩኸት እየተደናበረ ድራሽ አምላኩ ይጠፋ ጀመር ።

ጉዳዩ ለምኒልክ ቀረበ ። ምኒልክም “በሉዋ ምክሩበት” አሉ ። የሥራው ተቃዋሚዎች ሽብር ለማስነሳት አሰበው “አገሩ በጦር ይመታ” አሉዋቸው ። ምኒልክ ግን “ወንበዴው ያለው እጉያዬ፣ በጦር ይመታ የምትሉት ምንም ያላደረገውን ገሩን ሕዝብ ነው ። እኔ አውቅበታለሁ” ብለው ስብሰባውን በተኑ ። ከነጮቹ ጋር ተማክረው በፈረንጅ ሹም የሚታዘዙ ኢትዮጵያውያን ወታደሮችን ለጥበቃ አሰማሩ ። ለሰድስት ሰባት ሠራተኛ አንድ ጠመንጃ የያዘ ጠባቂ

ተደረገ ። እየሰረገ የሚመጣውንም ሽፍታ እያስያዙ በየጐሣው መሀል እንዲሰቀልና መቀጣጫ እንዲሆን በገመድ እየተንጠለጠለ ስምንት ቀን ያህል እንዲቆይ አደረጉ ። ረብሻው ጋብ አለ ።

ባላባቶቹ ሥራውን እንዲቃወሙ ከኢትዮጵያ መኳንንት ተነግሮ አቸው ስለነበር ምኒልክ ደግሞ በበኩላቸው ባላባቶቹን እየጠሩ ካባ በመሸለም ፣ ባላምባራስና ቀኛዝማች ድረስ የማዕረግ ስም በመስጠት ፣ ልጆቻቸውን ክርስትና በማንሳትና በቤተ መንግሥት ለማሳደግ እየተረከቡ ፣ ገንዘብ እየሰጡ የተቃዋሚዎቻቸውን አድማ በዘዴ አከሸፉት ። ከባንያውም በመጋቢት ወር 1890 ዓ.ም. ለኢሳ ባላባቶች 2000 ሩፒ ሰጥቶ ፤ ሥራው ከነሱ ክልል በሰላም ሲወጣ ደግሞ 5000 ሩፒ የሚጨምርላቸው መሆኑን ነግሮ ተቃዋሚዎች በገንዘብ ሰንሰለት ታሠሩ ።

የግሪኩ ኮንትራክተር ሙሴ ማርቆስ ለሀሪንግተን አጫውቶት ሀሪንግተን እንደ ፃፈው ላንድ ኪሎ ሜትር ርቀት ሥራ ከ30 000 እስከ 40 000 ፍራንክ ድረስ ከባንያው ያወጣ ጀመር ። ገንዘቡንም ከፍ ያደረገው ለጉቦ የሚወጣው ነው ። ሙሴ ማርቆስ ሲናገር “...ጣቢያዎችን በየቅርቡ ያደረግነው ለምን መሰለህ? በየጣቢያዎቹ ጦር እየሰፈረ ወስላቶችን ለመጠበቅ እንዲያመች ነው ። ትልቁ ችግራችን ደግሞ ለስልክ የምንዘረጋውን የመዳብ ሽቦ እየቆራረጡ ቤቶቹ አምባር ያደርጉታል. . . ምኒልክ የመዳብ አምባር በእጅዋ ላይ የተገኘባት ቤት እጅዋ ይቆረጣል ብለው ባያውጁ ኖሮ ሥራው ሊንቀሳቀስ አይችልም ነበር. . .” ብሏል ።

በዚህ ሁኔታ ብዙ ችግሮችን በማለፍ ሥራው ተካሂዶ የመጀመሪያው ባቡር ታህሣሥ 14 ቀን 1895 ዓ.ም. ፤ በጥር ማለቂያ በ1890 ከተመሠረተችው ድሬዳዋ ገባ ። ከጁቡቲ ከንጋቱ በ12 ሰዓት የተነሣው ባቡር ድሬዳዋ የገባው ከምሽቱ 2 ሰዓት ሲሆን ነው ። ከጁቡቲ ድሬዳዋ ለመድረስ 14 ሰዓት ፈጅቶበታል ።

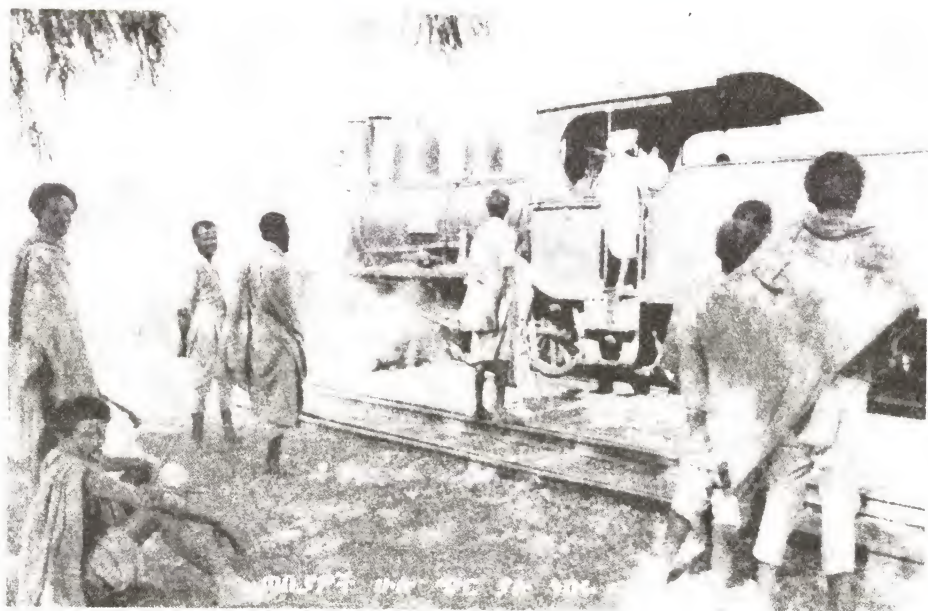
ከድሬዳዋ አዲስ አበባ ድረስ ለሚዘረጋው የባቡር መንገድ ደግሞ እንደገና ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ሌላ ውል አዘጋጅተው በዚያ መሠረት እንዲሠራ ጥር 21 ቀን 1900 ዓ.ም. ከድክተር ቢታሊያን ጋር ተፈራረሙ ። በዚህ ዘመን ምኒልክ ጤና አልነበሩምና ምናልባት ቢሞቱ ሥራው እንዳይቋረጥ በማለት ለወራሽነት ያጨዋቸው ልጅ ኢያሱ ውሉን በማህተማቸው እንዲያፀድቁ አደረጉ ።

በዚሁ ውል መሠረት የመስመሩ ሥራ አዋሽ ከደረሰ በኋላ ደግሞ ቆመ ። ከዚህ በኋላ ምኒልክ በጠና ታመው ነበርና መዋዋል

የድሬዳዋ የመጀመሪያው ባቡር ጣቢያ ስ

የድሮው አዳማ የዛሬው ናገራት ባቡር ጣቢያ

ስለማይችሉ ቆመ ። ሚያዝያ 25 ቀን 1905 ዓ.ም. በኢትዮጵያ ስም ቢትወደድ ኃይለ ጊዮርጊስ ፡ በምድር ባቡር ኩባንያ ስም ጄኔራል ፋሚን ሆነው ከአዋሽ እስከ አዲስ አበባ ስለሚሠራው መንገድ ውል ከተፈረመ በኋላ በ1907 ዓ.ም. ሐዲዱ አቃቂ ከተማ ደረሰ ። በዚህ ዘመን ምኒልክ ከሞቱ ዓመት ሆኗቸው ነበር ። ከዚያም ሁለት ዓመት ቆይቶ በ1909 ዓ.ም. የመጀመሪያው ባቡር አዲስ አበባ ገባ ።

የባቡሩም ጉዞ በበጋው ወራት በየሳምንቱ እሁድና ረቡዕ ከአዲስ አበባ ወደ ጁቡቲ ጉዞ ይጀምራል ። በክረምት ወራት ግን ፕሮግራሙን ለውጦ እንዳመቸው ይጓዛል ። ስለዚያ ዘመኑ የባቡር ሁኔታ ዜርቮስ እንደፃፈው 54 ጉታች ፡ 36 ማለፊያ የመንገዶች ጋሪ ፡ 10 ባለ1ኛና 2ኛ ማዕረግ ያላቸው ጋሪዎች ፡ 26 የ3ኛ ማዕረግ ጋሪዎች ፡ 445 የዕቃ ጋሪዎች ነበሩት ።

ምኒልክም የደከሙበትን የባቡር ውጤት አቃቂ እንኳን መድረሱን ሳያዩ ቀሩ ።

ስልክ

ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ በኢትዮጵያ ውስጥ በስልክ መነጋገር የተጀመረው በ1892 ዓ.ም. ነው ይላሉ ። ይህ የመጀመሪያው የክፍለ ሀገር ስልክ ከአዲስ አበባ ሐረር ድረስ የተዘረጋበት ዘመን እንጂ ከዚያ በፊት በአዲስ አበባ ስልክ ገብቶ ነበር ።

ራስ መኰንን የኢጣሊያን አገር ገብኝተው በ1882 ዓ.ም. ወደ ኢትዮጵያ ሲመለሱ የስልክ መነጋገሪያ መሣሪያ ይዘው መጥተው ነበር ። ራስ መኰንን ያመጡትን የስልክ መነጋገሪያ መሣሪያ ለአጤ ምኒልክ ሰጡአቸው ። አጤ ምኒልክም ለማንኛውም የቴክኒክ ሥራ አዋቂ ያደረጉትን ፈረንሳዊውን እስቴቬኒን ወደ ቤተ መንግሥት አስጠርተው ስልኩን እንዲሠራው አዘዙት ።

እስቴቬኒን በዚያው በ1882 ዓ.ም. ስልኩን ከምኒልክ አዳራሽ እስከ ግምጃ ቤታቸው ድረስ ዘረጋው ። ሥራው ተሠርቶ እንዳለቀም ምኒልክ እንዲነጋገሩበት ተደረገ ። ምኒልክም ጥቂት ተነጋግረው “...ፈጥ ነው ከተቀመጡበት ተነሱ” ይላል እስቴቬኒን “መነጋገሪያውንም ከጠረጴዛው ላይ አስቀምጠው ያነጋገራቸው የግምጃ ቤቱ ሹም በቅርብ እንዳለ ብለው በመስኮት በኩል ተመለከቱ ።...”

ፓርሴል ደግሞ አልቴምፖ ዲ ሚኒልክ በሚባለው መጽሐፉ የኢትዮጵያን የስልክ ታሪክ ይተርካል። “... ስልክ እንደገባ ለመጀመሪያ ጊዜ ከአጤ ምኒልክ ቤተ መንግሥት ገብቶ ነበርና በስልኩ መግባት ተነስቶ የነበረው ተቃውሞ በይፋ ወጥቶ ከአጤ ምኒልክ ዘንድ ደረሰ።

“ከቀሳውስት የተውጣጡ ስምንት ተወካዮች ከአጤ ምኒልክ ዘንድ ቀርበው ይህ ስልክ የጋኔን ሥራ ስለሆነ ከቤተ መንግሥቱ እንዲወጣ፣ ከአገሪቱም ጨርሶ እንዲጠፋ ብለው አመለከቱ። ምኒልክም አሳባችሁ ደህና ነው። መልሱን ግን ነገ እንግራችኋለሁ ብለው ካሰና በቷቸው በኋላ በማግሥቱ መኳንንቱን ሰብስበው፣ ጳጳሱ ባሉበት፣ ‘እነዚህ ቄሶች በማይሆነው ሁሉ እየተቃወሙ አስቸግረውኛል። አሁን ደግሞ ስልክ ባገራ ባስገባ የሰይጣን ሥራ ነው እያሉ ለሕዝብ መስበ ካቸውን ስምታችኋል። እኔም የሰይጣን ሥራ ላለመሆኑ ለማሳመን ባስብም ከኔም ዘንድ መጥተው የሰይጣን ሥራ ስለሆነ አስወጣ አሉኝ። የሰይጣን ሥራ ያለመሆኑንም ነገርኳቸው። እነሱ ግን በቁማቸው ይቃገሉ። ሥራዬንም የሚያደናቅፉኝ ይሆናሉና ከእንግዲህ ወዲያ የኦርቶዶክስ ሃይማኖቱን ትቼ ከነሱ ለመለየት ስል ሃይማኖቱን መለወጤ ነው’ አሉ። መኳንንቱና ጳጳሱም ተነስተው ‘ጃንሆይ፣ ሃይማኖትዎን አይለውጡብን፤ ያም ነገር እዚያው እንዳለ ይቀመጥ። ዳግመኛም እነዚህ ሰዎች እንዳያሰናክሉዎ እኛ ቃል እንገባለን’ ብለው ለመኑዋቸው።....” ሲል ጽፏል።

እስቴቬኒን ስለቄሶቹ ሲናገር “... እንዲነጋገር ያደረግሁት እኔ በመሆኔ በሃይማኖት ነገር መግባቱን እንዳቆም ወዳጆቼ የሆኑ አንዳንድ ቄሶች መከሩኝ....” ይላል። ምኒልክ ዘንድ ከገባ ከሁለት ዓመት በኋላ ከፍርድ ሚኒስትሩ ከአፈንጉሥ ነሲቡ ቤት ገባ። አፈንጉሥ አንድ ቀን የስልኩን ሽቦ ሲነኩ የኤሌትሪክ ንግረት ተሰማቸውና ደነገጡ። በዚያ የነበሩት የንስሐ አባታቸው ቁስ፤ ስልኩን ቀስ ብለው ወደ ውጭ አወጡና በእሳት አቃጠሉት። ቤቱንም በሙሉ ጠበል ረጨት።

አብዛኛው መኳንንት ስልክ ሰይጣን ነው እያለ ባይነጋገርበትም በምኒልክና በጥቂት መኳንንቶቻቸው መሀል በስልክ መነጋገርና ጉዳይን መፈፀም እየተወደደ ሄደ። በስልክ መነጋገሩ እየተለመደ ቢሄድም ተነጋጋሪዎቹ የሚገናኙት በስልክኞች አማካይነት ስለነበረ ብዙውን ጊዜ ስልክኞች ከስልኩ ቤት እየጠፉ ችግር ፈጠሩ። በዚህ የተናደዱት ምኒልክም ለመጀመሪያ ጊዜ የመጀመሪያውን የስልክኞችን የተራና የሥራ ደንብ አወጡ። ደንቡም ቀጥሎ ያለው ነው።

ለቴሌግራም ፀሐፊዎችና ለስልክ ቀጣዮች ፡
ለባላገሮችና ለጭቃ ሹሞች ፡
ለአበጋዞችም የተሰጠው ትእዛዝ ይህ ነው ።
መጀመሪያ

ቴሌግራም ፀሐፊዎች ጧት በ12 ሰዓት ወደ ስልክ ቤት ገብተው እስከ 6 ሰዓት ይቀመጣሉ ። ከ6 ሰዓት በኋላ ግን በተፈለጉ በ5 ደቂቃ እንዲገኙ ሆነው ተጠባባቂዎቻቸውን እየተዉ ይሄዳሉ ። በተፈለጉ በ5 ደቂቃ ያልተገኙ እንደሆነ በወር ቀለባቸው ይቀጣሉ ። 15 ደቂቃ የጠፉ እንደሆነ አንድ ወር ይታሠራሉ ። 20 ደቂቃ የጠፉ እንደሆነ 4 ወር ይታሠራሉ ። ሌሎችም የሚፈለጉበት ጉዳይ የተገኘ እንደሆነ ከስልክ ቤት አይለዩም ። በተራ ይጠባበቃሉ ።

የስልክ ሥራ ከሆነ ቴሌግራም ፀሐፊዎች የስልክ ቀጣዮችን ያዟቸዋል ። ስልክ ቀጣዮችም ጧት በአንድ ሰዓት እስልክ ቤት ይገባሉ ። ግታ በ2 ሰዓት ይወጣሉ ። ሌሊትም በተራ ይጠባበቃሉ ። ተረኛውም ፡ ለሊት ቢሆን ፡ ቀንም ቢሆን ከስልክ ቤት አይወጣም ። ነገር ግን የሌሊትና የቀን ተረኛ ለብቻው ነው ። ቀን የጠበቀው ለሊት ፡ ለሊት የጠበቀው ቀን አይጠበቅም ። ስልክ በተደወለ በ4 ደቂቃ ተረኛው ከዚያ መኖሩን ያላሳወቀ እንደሆነ በወር ቀለቡ ይቀጣል ። 15 ደቂቃ የጠፉ እንደሆነ አንድ ወር ይታሠራል ። ከዚያ ወዲያ ያለው ቅጣት ብርቱ ነው ።

ስልክ ቀጣዮች የመንግሥት ቃል ከተፈፀመ በኋላ በዋጋ የሚነጋ ገረውን ሰው እየጠሩ በጭቃ ሹምና በቴሌግራም ፀሐፊው ፊት ያነጋግራሉ ። ዋጋውንም እየተቀበሉ በቴሌግራም ፀሐፊዎች መዝገብ እየተፃፈ በጭቃ ሹም እጅ ይቀመጣል ። ያለ ዋጋ ያነጋገረ ፡ ከዋጋ ከፍሎ ያስቀረ ሰው ዋጋውን ከፍሎ ፡ ያስቀረው ገንዘብ ተሰልቶ ፡ በአንድ 4 ይከፍላል ። ደግሞ ጭቃ ሹምና ቴሌግራም ፀሐፊው ሳያዩ ስልክ ቀጣዮች ዋጋ የተቀበሉ እንደሆነ በአንድ 4 ይከፍላሉ ።

ከቴሌግራም ፀሐፊዎች ወይም ከስልክ ቀጣዮች ፡ ከነሱም ተጠባባቂዎች ቢሆን የመንግስት ሚስጢር አውጥቶ የተገኘ ሰው ቅጣቱ ካገር የተለየ አዲስ ቅጣት ነው ። የሌላውም ሰው ጉዳይ ቢሆን መንግስት የሚያነሳ ነገር የሆነ እንደሆነ ለስልኩ ሹም ፈጥኖ ያስታውቃል ። ከስልኩ ሹም በቀረ ለሌላ ሰው የነገረ እንደሆነ ብርቱ ቅጣት ይቀጣል ።

የቴሌግራም ዋጋ በ20 ቃል አንድ ብር ፡ በአስር ቃል አላድ ፡ በአምስት ቃል ሩብ ነው ። ደግሞ በቴሌፎን የሚነጋገር ሰው ዋጋ በአስር ደቂቃ አንድ ብር ፡ በአምስት ደቂቃ አላድ ፡ በሁለት ደቂቃ ሩብ ነው ።

ከስልክ ቀጣዮችና ከቴሌግራም ፀሐፊዎች ጋር ከስልክ ቤት እየዋለ፤ የስልክን ዋጋ እየተቀበለ የሚያስቀምጥ ጭቃ ሹም የሻለቆች ይሰጣሉ። ጭቃ ሹሙም ጧት በ12 ሰዓት እስልክ ቤት ይገባል። ጣታ በ12 ሰዓት ከስልክ ቤት ይወጣል። ስልክ የተቆረጠ እንደሆነ ስልክ ቀጣዮች ሳያስቀጥሉ አይውሉም። የስፍራው ርቀት የታወቀ ሩቅ ካልሆነ በቀር በመሬታቸውም ስልክ የተተከለባቸው ባላገሮች ስልኩን በሥርዓት ይጠብቃሉ። እሳት እንዳይበላውና ከብት እንዳይጥለው ስልኩ የተቆረጠ፤ እንጨት የወደቀ እንደሆነ፤ ያን ጊዜውኑ ለጭቃ ሹሙ ያስታውቃሉ። ያላስታወቁ የሆነ እንደሆነ ግን በቀኑ ልክ አስር አስር ብር መቀጫ ይሰጣሉ። እስከ ሁለት ጊዜ። በሶስተኛው ርስታቸውን ይነቀላሉ። የዚህም የመቀጫ ብር በቴሌግራም ፀሐፊ መዝገብ እየተፃፈ በጭቃ ሹሙ እጅ ይቀመጣል።

ጭቃ ሹሞች፤ ባላገሮች ስልክ ተቆርጧል ወይም እንጨቱን ወድቋል ብለው ሲነግሯቸው ሥፍራው ቅርብ እንደሆነ እስከ አንድ ሰዓት ለስልክ ቀጣዮች ያስታውቃሉ። የራቀ እንደሆነ እስከ 12 ሰዓት ያስታውቃሉ። ያላስታወቁ እንደሆነ ግን እንደ ሥፍራው ርቀት በቀኑ ቁጥር 20 ብር መቀጫ ይሰጣሉ። በሁለተኛው ንብረታቸውን ይወረሳሉ።

ሰው በተንኮል ስልክ የቆረጠ እንደሆነ፤ ይህን ሰው ባላገሩ ባፍር ሳታ አውጥቶ ለጭቃ ሹሞች ይስጥ። ጭቃ ሹሞቹም ለሻለቆች ይሰጧቸዋል። በመንግስት ፈቃድ ይሰቀላል። የሻለቆችና ጭቃ ሹሞች፤ ባላገሮች ለስልክ የቸገረውን ነገር ስልክኞቹ ሲነግሩዋቸው ፈጥነው የሚመቸውን ነገር ያደርጋሉ። ለማድረግ የማይመቻቸውን ፈጥነው ለመንግሥት ሹም ያስታውቃሉ። ይህን ሰምተው ዝም ብለው የመንግስት ሥራ የቀረ እንደሆነ በመጀመሪያ 500 ብር። በሁለተኛው ሺ ብር መቀጫ ይሰጣሉ። በሶስተኛው ሹማምንቶቹ ሹመታቸውን ይሻራሉ። ባላገሮቹም ንብረታቸውን ያጣሉ።

ስልክ ቀጣዮች ስልክ በሚቀጥሉበት አገር የስልክ እንጨትና መሰላል ባላገሮች ያቀርቡላቸዋል። ቀጥለውም እስቲሄዱ ራትና ምሳ ጭቃ ሹሞች ይሰጣሉ። ስልክ ቀጣዮች ውሃ የሞላባቸው እንደሆነ፤ ከብትም ከመንገድ የጠፋባቸው እንደሆነ ወይም የሞተባቸው እንደሆነ ጭቃ ሹሞች ከብት ያውሷቸዋል። በዋናም ያሻግሩዋቸዋል።

ስልክ ቀጣዮችና ቴሌግራም ጸሐፊዎች በተራቸው ቀን አይከሰሱም። ቅጣትም የተገኘባቸው እንደሆነ የስልክ አለቃው ሰምቶ ይቀጣሉ። ቀለባቸውንም ቴሌፎን ከተተከለበት ሥፍራ ይቀበላሉ። ጌታ ከሌለውና ጠባቂ ከሌለው መሬት የተተከለውን ስልክ የሚጠብቁ

ጭቃ ሹሞች ናቸው። ውድማ የሆነ እንደሆነ ግን የሻለቃው ያስጠብቃል።

ለስልክ መቀጠያ አራት በቅሎ ከነመሣሪያው የሻለቃ ይሰጣል። ቴሌፎን ከተተከለበት አጠገብ እንዳይከሱ እያበላ ያስቀምጣሉ። እነዚህንም በቅሎዎች እንዳይከሱባቸው ተጠንቅቀው ያበላሉ። በቅሎዎቹ የከሱባቸው እንደሆነ ባንድ በቅሎ ፪ በቅሎ ይከፈላል። በእነዚህ በቅሎዎች የመንግስት ትዕዛዝ የሚፈጽሙ ስልክ ቀጣዮች ትእዛዛቸውን አድርሰው ሲመለሱ በቅሎዎቹን እዚያው ከሚበሉበት ቦታ እየመለሱ ያስረክባሉ። ከቤታቸውም አያውሉም። አያሳድሩም። ከመንግስት ትእዛዝ በቀር። እነዚህ በቅሎች ስልክ ቀጣዮች ለጉዳያቸው የተመለሱባቸው እንደሆነ፣ በመጀመሪያ አሥር ፲ ብር፣ በሁለተኛው ሃያ ፳ ብር ይከፍላሉ። በሶስተኛው ብርቱ ቅጣት ይቀጣሉ። በቅጣት የሚሰበሰበው ገንዘብ ብርም ቢሆን፣ በቅሎም ቢሆን፣ በቴሌግራም ፀሐፊዎች መዝገብ እየተፃፈ በጭቃ ሹሙ እጅ ይቀመጣል።

ግንቦት ፲፫ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ።

ምኒልክ ይህን ደንብ ካወጡ በኋላ በ፲፰፻፺፱ ዓ.ም. በጥቅምት ወር ማዕከላዊ የቴሌፎንና ቴሌግራፍ መሥሪያ ቤት ተቋቋመ።

በአገሪቱ ውስጥ በነበረው የእንጨት ችግር ምክንያት የስልክ ሽቦው የሚዘረጋው በየወርካው ዛፍ ላይ ሁሉ በማሰር ነበር። ባንዳንድ ቦታም የተተከለው የስልክ እንጨት ጠንካራ ባለመሆኑ የስልኩ ሽቦ ከእንጨቱ እየወደቀ ከባድ ችግር ፈጠረ። ለመጀመሪያ ጊዜ ከአዲስ አበባ ሐረር ድረስ የተዘረጋው የስልክ መስመር ገና ወረቱ ሳያልቅለት ሽቦው መሬት ተኛ። በዚህ ምክንያት የስልኩ መገናኛ ስለተቋረጠ አጤ ምኒልክ ለፊታውራሪ ባንቴ አንድ ደብዳቤ ጽፈው ለስልኩ ሽቦ ጥበቃ እንዲደረግ አዋጅ እንዲነገር አዘዙ። ደብዳቤውና የአዋጁ ቃል የሚከተሉት ናቸው።

ይድረስ ከፊታውራሪ በንቴ፡—

ካዋሽ አንስቶ ሐረርጌ ድረስ ያለው የስልክ እንጨት እየተሠበረ ሺቦው መሬት እየወደቀ። ደግሞ ከዛፍ ላይ የተበጀው እንደገና ዛፉ እየለመለመ ነፋስ ሲመታው ሽቦውን እያወዛወዘው እማያነጋግር ቢሆን፣ ይሄው ሠራተኞች ሰድጃለሁና በተሰበረውም፣ በመጥፎውም እንጨት ፈንታ ወፍራም እንጨት እየተተከለ ቶሎ ቶሎ እንዲበጅ አድርግ። ተሠርቶ እስኪያልቅ ድረስ የሻለቃ፣ የሻለቃው በያገር በያገሩ አብሮ ቶሎ ቶሎ ያስተክል። በዚህ ነገር በጣም በርታ፣ አዶ

ራህን ። ደግሞ የስልኩ ነገር ይኸው ያዋጅ ቃል ሰድጄልሃለሁና ስልኩ በየተተከለበት አገር ሁሉ በየሻለቃው እንድታስነግር ይሁን ።

የካቲት ፲፩ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።

ሞአ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ
ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ስማ

በሐረርጌ አውራጃ ስልክ በየተተከለበት አገር ያለህ ሰው ስልክ በተበጠሰ ጊዜ ለባለምድሩ ለመልክኛው ወይም ለጭቃ ሹሙ አስታውቀህ እሉቱን ለስልክኞች ንገር ። ቦታው እርቆ ዕለቱን ለስልክኞች ለመንገር ጊዜ የመሸብህ እንደሆነ በማግሥቱ ንገር ። ምድሩ ግን ጠፍቶ የሆነ እንደሆነ መልክኛና የሻለቃ አስጠብቅ ። ደግሞ እንጨቱን መብረቅ በመታው ጊዜ የመንግሥት ሥራ እንዳይፈታ ትርፍ ትርፍ የስልክ እንጨት ለመለወጫ አስቀምጥ ።

መጋቢት ፬ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምሕረት ተፃፈ ።

ስልክ ገና ከመግባቱ ስልክ የሚያስፈልገው ለአስቸኳይ ጉዳይ ብቻ መሆኑን ምኒልክ ለየመኳንንቶቻቸው ያስተምሩ ነበር ።

ይድረስ ከራስ ተሰማ

... የስልኩ ነገር ባይሆንልኝ ነው ብለህ ላክብኝ ። ስልኩስ ቢሆን የሚያስቸኩል ብርቱ ጉዳይ ሲገኝ ለመነጋገር ነው ። ሌላውን ጉዳይ እንደዚሁ መላላክ ነው እንጂ ስንቱ ነገር በስልክ ያልቃል ። ...

ጥቅምት ፳፮ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም

ይድረስ ለዋግ ሹም ጓንጉል

የስልክኞቹን ነገር የላኩት ቃል ሁሉ ምላሽ አልመጣልኝም ብለህ ላክብኝ ። የሚያስቸኩል ብርቱ ጉዳይ ሲሆን በስልክ መነጋገር ነው ። አለዚያማ ሌላ ሌላውን ጉዳይ ሁሉ እንደዚሁ በደብዳቤ መላክ ነው እንጂ ስንቱ ነገር በስልክ ያልቃል ። ...

ጥቅምት ፳፮ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

“የአዲስ አበባ ቴሌፎን ሠራተኛ ነው። ጥቂት ደንበኞች አሉዋቸው። እነኚህም ደንበኞችን ለማገናኘት ከሰላላ ደቂቃ እስከ ሁለት ሰዓት ጊዜ ይወስዳል።”

ጥጊልክ ፖስታና ስልክ ቤትን መርቀው ከፈቱ "

ፖስታ

ኢትዮጵያ የዓለም ፖስታ ድርጅት አባል የሆነችው 1900 ዓ.ም. ሲሆን ሥራው የተጀመረው ግን በ1886 ዓ.ም. ግድም ነው። ኢትዮጵያ ከዓለም የፖስታ ድርጅት እስክትገባ ድረስ በኢትዮጵያ ውስጥ ሚኒስቴሩ አልተቋቋመም ነበር። ዳግማዊ አጤ ምኒልክ የኢትዮጵያ የፖስታ ሥራ በዓለም ታውቆ ተቀባይ እንዲኖረው ለማድረግ ጥረዋል። በአገሪቱ ላይ የነበረው ችግር ኢትዮጵያን ከዓለም ፖስታ ማኅበር ማስገባት ብቻ ሳይሆን በሞያው የሰለጠነ ሰው ማግኘቱም ነበር።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ በ1885 ዓ.ም. የካቲት 10 ቀን ከፖስታ ማኅበር ለመግባት ደብዳቤ ቢጽፉ “መጀመሪያ የፖስታ ሥራ ማካሄዱን ይጀምሩ” የሚል መልስ አገኙ። ምኒልክም በፈረንሳይ አገር ፓሪስ ከተማ ውስጥ በመልካቸው የተቀረፀ ቴምብር በ1886 ዓ.ም. በጥቅምት ወር አሳትመው ገበያ ላይ በማዋል ሥራውን ጀመሩ። በተቻለ መጠን ሥራውን ካቋቋሙና ካስጀመሩ በኋላ በተግባሩ ለሚረዳቸው ለስዊስ መንግሥት ፕሬዚዳንት የሚከተለውን ደብዳቤ ፃፉ።

ሞዓ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ።

ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ይድረስ ከስዊስ መንግሥት ሪፑብሊክ ፕሬዚዳንት

ሰላም ለርስዎ ይሁን።

በ፲፰፻፹፮ በየካቲት ፲ ቀን የኢትዮጵያ መንግሥት ቀድሞ ከነበሩት የክርስቲያን ነገሥታት አንድ ተብሎ የሚጠራ ስለሆነ ያገሬም ሕዝብ ከሮፓ ጋራ እያደረ እየተቃረበ እንዲሄድብዬ ለእናንተ መንግሥት ከፖስታ ማኅበር ልግባ ብዬ ላክሁ። እርስዎም ከዚህ ማኅበር ልግባ ካሉ እንደ ፖስታ ሥርዓት የፖስታውን መንገድ በሚገባ ቀኑ ሳይተላለፍ ማድረግ ይገባዎታል ብለው ላኩብኝ። አሁንም እኔ ከትልቁ ከተማዬ ከእንጦጦ አንኮበር፣ ከእንጦጦ ሐረር፣ ከሐረር ጂቡቲ በሥራት እንዲመላለስ አደረግሁ። ይህም መመላለስ በ፰ በ፰ ቀን ሳይጉድል ይመላለሳል። ከጂቡቲም ፖስታ ጋራ ከፍራንሲስ መንግሥት ጋራ በጣም ስለረዱኝ ፖስታችን ተጋጥሟልና እነዚያንም ማመስገን ይገባኛል። እናንተም በወገናችሁ ከኔ መንግሥት አንስቶ ከሮፓ ሕዝብ ጋራ የሚያጋጥመውን ለፖስታ የሚያስፈልገውን የኔን መንግሥት ፖስታ የሚያጋጥመውን ነገር ሁሉ እንድታቀኑልኝ ተስፋ አለኝ። እኔም በመንግሥቴ ሥራት እንዲገባ፣ ደግሞም አገሬ ከሮፓ ክርስቲያን ሕዝብ

ሁሉ ጋራ በጣም እንዲለማመድ ብዬ ለዚህ ለፖስታ የሚገባ ነገር ሁሉ ጠንክራለሁ። በዚሁ በፖስታ ነገር በመዝናኛ መሪያ ስለላኩሁልዎ ደብዳቤ የኢጣሊያን መንግሥት አንዳንድ ምክንያት አንስቶ ነበር ብለው ላኩብኝ። ከዚህ መንግሥት ጋራ ተዋውዬ የነበረው ውል ሳን ስማማ ብንቀር በሚገባ ሆኖ ፈረሰ። የተጨረሰውም በየካቲት በ፩ ቀን በ ፲፭፻፹፭* መጨረሻ ሆነ።

እንዲህ ከሆነ ዛሬ የኢጣሊያ መንግሥት ለዚህ ነገር የሚፈልገው ምክንያት ሁሉ አለ ብልሃት ነው። ሙሴ ኢልግን እጅግ ያገለገለኝ የኔ መሐንዲስ ለዚህ ለፖስታ ማኅበር ለመግባት የሚያስፈልገውን ጉዳይ ሁሉ ለመፈፀም ሙሉ ሥልጣን ሰጥቼዋለሁ።

በመጋቢት ፲ ቀን በ፲፭፻፹፯ ዓመተ ምሕረት ተፃፈ።

በዘመኑ የፖስታ ማኅበር ዋና መሥሪያ ቤት በስዊስ ውስጥ በበርኔ ከተማ ነበር። ዳግማዊ ምኒልክ ለስዊስ ፕሬዚዳንት ደብዳቤ የፃፉበትም አንዱ ምክንያት ይሄ ነበር። ኢትዮጵያ በፖስታ ሥራ እንቅ ስቃሴዋን ከጀመረች በኋላ በቀጥታ ከማኅበሩ እንድትገባ ምኒልክ የሚ ከተለውን ደብዳቤ በኢትዮጵያ የፈረንሳይ ሚኒስትር ለነበሩት ፃፉ።

ሞጻ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ

ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ይድረስ ከሚኒስትር ክሎቢኮብስኪ

ሰላም ላንተ ይሁን።

የኢትዮጵያ ቴሌግራፍና ፖስታ እንደ ሮፓ መንግሥት ደንብ ከኡኒየን ፖስታ እንዲገባ አስታውቅሃለሁ። ሌሎቹ መንግሥቶች እንደሚከፍሉት ገንዘብ እኛም ባመት ባመት እንደደንቡ ለኡኒየን ፖስታል እንሰጣለን። የፖስታና የቴሌግራፍ ሠራተኞች ከዚህ ቀደም ስድስት ሰዎች እንድታስመጣልን ጠይቀን ነበር። አሁንም በቶሎ እንድታስመጣልን ይሁን። ደመወዛቸውንም እንደ ሥራቸው መጠን ከመቶ አንስቶ እስከ መቶ አምሳ ድረስ በተዋረድ እንሰጣለን። ደግሞ ስለ መንግሥታችን ጥቅም ቴሌግራፋችን በሥራት በትክክል እንዲሄድ የምድር ባቡር ኩምፓንዮች ባቆሙት የስልክ ብረት ላይ እስከ ወሰና ችን ድረስ የስልክ ሽቦ እንዲዘረጋበት የፈረንሳይ መንግሥት እስከ

* የውጫሌን ውል አፍርሻለሁ ብለው ለኤሮፓ መንግሥታት ያላወቁበት ዘመን ነው።

ወሰኑ ድረስ ሽቦ ዘርግቶ ከኢትዮጵያ ወሰን የሰልክ ሽቦ ጋራ እንዲጋጠም ለመላላክ እንዲመችን ብታደርግልን ደስ ይለኛል ።

ጥር ፳፪ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ኢትዮጵያ ከዓለም የፖስታ ድርጅት ከገባች በኋላ የፖስታው ሥራ በሚገባ ይካሄድ ጀመር ። በዘመኑ አዲስ አበባ መጥቶ የነበረው ግሊከን “... የፖስታ አገልግሎት ተቋቁሟል ። በየሳምንቱ አንድ ጊዜ ከአዲስ አበባ ወደ ሐረር የሚሔድ የምኒልክ መልክተኛ አለ ። ...” ሲል ጽፏል ።

ምኒልክ የፖስታ ድርጅትን ካቋቋሙ በኋላ ሥራው የተጀመረው ወዲያውኑ ነው ። ሙሴ ኢልግ ወደ አገሩ ዙሪክ ሔዶ በነበረበት ጊዜ ምኒልክ በጻፉለት ደብዳቤ “... ፖስታ ማበጀታችን እንኳን ያንተ የወዳጆችን ደብዳቤና የማንም ነጋዴ ደብዳቤ ሁሉ እንዲመላለስበት ነበር ። ያንተ ደብዳቤ መጥፋቱ ፖስታ ለምን ተደላደለ ብለህ አኩር ፈህ ይሆን ወይስ የምድር ባቡር እስከ አዲስ አበባ ድረስ እስቲበጅ መጠበቅህ ይሆን ። ያለዚያ ያንተን ደብዳቤ የሚውጥ አውሬ ከመንገድ ላይ እንዳለ ቁርጡን አስታውቀኝ ። ...” ብለዋል ። ይህን ደብዳቤ የጻፉት ሐምሌ 13 ቀን 1887 ዓ.ም. ነው ። በዚያ ዘመንም ማለት ኢትዮጵያ ፖስታ ማህበር ከመግባትዋ 13 ዓመት በፊትም የፖስታው ሥራ ይካሄድ እንደነበረ ይገመታል ።

ኢትዮጵያ ከዓለም የፖስታ ማህበር ከገባች በኋላ በማመላለሱ ተግባር በኩል ከፍተኛ ችግር ደርሶ ነበር ። ይህንንም ችግር ምኒልክ በእንዴት ያለ ዘዴ እንደተወጡት ለሐረርጌው ገዥ ለደጃዝማች ባልቻና የአፋር ገዥ ለነበሩት ለአዛዥ ወልደጣዲቅ የጻፉዋቸውን ሁለት ደብዳቤዎች እንመልከት ።

ይድረስ ከደጃዝማች ባልቻ

የዚህ የፖስታ አመጣጥና አካሄድ እጅግ የሚያስቸግር ሆነ ። ባለ ትዳርና ባለርስት የሆነ ዋና ዋና ሰው ካላመላለሰው ባለደሞዝ ወታደር አመላልሶት ፖስታው ቢጠፋና ከጊዜው ቢተላለፍ እሱን ቀጥተን የምንጠቀምበት ነገር የለም ። አሁንም ከአዋሽ ወዲህ ቴሌፎን በተተከለ በት ቦታ ሁሉ ዋና ዋናውን ገባር፣ እርስትና ትዳር ያለውን እየመረጥን በቅሎውም ሰውም እንዳይገባ በየተራ እንዲያመላልስ ሃያ ፳ ሰውና ፲ አስር በቅሎ አድርገናል ። ስለዚህ ላንተም ይሄው የደንቡን ወረቀት ልኬልሃለሁ ። ይህንንም የደንቡን ወረቀት አይተህ ከአማራው

ባለቀላድ ባለትዳር ባለትዳሩን መርጠህ በግዛትህ ቴሌፎን በተተከለ በት ቦታ እንደዚሁ እንደደንቡ ሃያ ፳ ሰው፣ ሃያ ፳ በቅሎ አድርግ ። የሰዎቹን ቁጥር ስም ስማቸውን በየቦታው የምታደርጋቸውን ለይተህ አስታውቀኝ ።

መስከረም ፩ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም.

ይድረስ ከወህኒ አዛዥ ወልደጻዲቅ

ከይሮፓ ነገሥታት ደብዳቤ ከሚመላለስበት ከስዊስ መንግሥት ከፍቅር ማኅበራቸው ገባን ። ደስ አለኝ ። ነገር ግን እማህበር ስለገባንና ደስ ስላለኝ ፖስታው ሲመላለስ የሚገባበት ጊዜ፣ እንኳን ቀኑ ይተላለፍና ከሰዓትም ከደቂቃም ቢሆን የተላለፈ እንደሆነ በስዊስ ማህበር ዳኛ ተከሰን ካሳ ጨምረን የጠፋውን ገንዘብ እንከፍላለን ። አለጥፋት ፖስታ በደህና የተመላለሰ እንደሆነ ለመንግሥታችን እጅግ ክብር እጅግ ጥቅም ነው ። በዚህም በፖስታው የሚመላለስ ወረቀት ብቻ አይደለም ። ወርቅ፣ አልማዝ፣ የገንዘብ ማድረጊያ የኃዋላ ወረቀት ይመላለስበታል ። በዚህም ፖስታችንን የሚያመላልሱ መንግሥታት የእንግሊዝ፣ የጀርመን፣ የፈረንሳይ፣ የሞስኮብ፣ የኢጣሊያ፣ የነምሳ፣ የእስፓኝና የቤልጅግ፣ የስዊስ፣ የፖርቱጋል፣ የቱርክ፣ የሞንትኔግሮ፣ የሆላንድ፣ የኖርዌጅ፣ የቡልጋሪያ፣ የአሜሪካ፣ የገፓፓን፣ የቤን፣ የሌሎችም የዓለም ሁሉ መንግሥታት ነው ።

የሚመላለሰው ዕቃ በኛ በኩል ነው ። ስለዚህ ሁሉ ነገር በየሥፍራው ለጠያር ግመል ማብሊያ ከድሬዳዋ እስከ ጭባ ድረስ፣ አንድ ደብዳቤ፣ አንድ ዕቃ ቢጠፋ ጥፋቱም ምስጋናውም ባንተ ላይ ነውና እንዲፈጥን በጠያር እንዲመላለስልኝ አድርግ ።

ለጠያርም ግመል ማረፊያ ቦታ የረር ላይ አንዱን ጐሣ፣ ዳራኤላ ላይ አንዱን ጐሣ፣ ቢለን ላይ አንዱን ጐሣ፣ አዋራ መልካ ላይ አንዱን ጐሣ፣ መርጠህ አንስተህ አንዳንዱ ቦታ ላይ የአዳልና የኢሳየአማርኛ አፍ ያወቁ፣ በረሃውን የለመዱ፣ ንብረት ያላቸው አስር ፲ ዋና ዋና ሰውና ሃያ ፳ ጠያር ግመል ማስቀመጥ ነው ። ቢላል ላይ ግን ውሃውና ቦታው ለግመል የተመቸ ነው ብለውኛልና ሲሆን ፩፻ አለዚያ ስልሳና ሰባ ግመል እያስገራህ ለማስተጓጓዣ እንዲሆን በብዙ አድርግ ። ከድሬዳዋ እስከ አጩባ ሲሔድም ሲመጣም፣ ሲሆን አለዚያ በአራት ቀን ከዚያም እንዳይተላለፍ ይሁን ። ይህን ሁሉ ትእዛዝ የሚሰሙትን በየቦታው ዋና ዋና ሁኔታ የሚቀመጡትን ሹሞችህን ከበየኑ ድረስ ሰደሃቸው ከበየኑ የደንቡን ወረቀት ተቀብለው በዚህ በፖስታው ነገር

የሱን ትእዛዝ እንዲሰሙ አድርግ ። ለሰዎቹም ጠመንጃና ጥይት አስቀድመን እንሰጣቸዋለን ። ደሞዛቸውንም በወር በወር ይቀበላሉ ። ስለዚህ ቁጥራቸውንና ስማቸውን እስተሟቀመጡበት ቦታ ለይተህ በደብዳቤ እንድታስታውቅኝ ይሁን

ሕዳር ፳፮ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም.

በኢትዮጵያ የፖስታ ታሪክ ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ የውጭ አገር ሰዎችን አስለቅቀው በሥራው ላይ የተሾሙት ኢትዮጵያውያን አቶ በለጠ የሐረር የፖስታና የስልክ ቤት ሹም፣ አቶ ድንቁ የድሬዳዋ ፖስታ ቤት ሹም፣ አቶ በየነ መርሻ በኢትዮጵያና በጂቡቲ ወሰን ላይ የደወሌ ፖስታ ቤት ሹም ናቸው ። እነዚህም ሰዎች በዳግማዊ አጤ ምኒልክ የተሾሙት ጥቅምት 19 ቀን 1901 ዓ.ም. ነው ።

ኤሌትሪክ

አንድ ቀን ምኒልክ ከውጭ አገር ከመጡ ፈረንጆች ጋር እየተዘዋወሩ አዲስ አበባ ከተማን ሲጎበኙ ወንጀለኞች ከተሰቀሉበት ቦታ ደረሱ ። እነኚያን የተሰቀሉትን ሰዎች ፡ ፈረንጆች እንዳያዩ ምኒልክ ወደሌላ አቅጣጫ እየጠቆሙ ወሬ ያወሩላቸው ጀመር ። ፈረንጆቹ ግን የተሰቀሉትን ሰዎች ስላዩ ምኒልክን ፡ “ጃንሆይ ። ለምን በእንዲህ አይነት አገዳደል ሰውን ይቀጣሉ?” ብለው ጠየቁዋቸው ።

ምኒልክም “እነኚህ ሰው የገደሉ ሽፍቶችና ሌቦች ናቸው ። በእናንተ አገር ሰው የገደለ ሰው በሕግ አይገደልምን?” አሏቸው ።

ፈረንጆቹም “መገደል ይገደላል ። የሚገደለው ግን እንደዚህ በአደባባይ ላይሆን በቤት ውስጥ በኤሌትሪክ ወንበር ነው” አሏቸው ።

“ወንበሩ እንዴት ይገደላል?” አሉ ምኒልክ ።

“እንዲሞት የተፈረደበት ወንጀለኛ ከወንበሩ ላይ ቁጭ ሲል ቁልፉ ይከፈታል ። ቁልፉ ሲከፈትም ወዲያው ይሞታል ” ብለው አስረዱዋቸው ። ምኒልክ በዚህ በአዲሱ የወንጀለኞች የመግደያ ዘዴ ተደስተው በአስቸኳይ ሶስት ወንበሮች እንዲመጡላቸው አዘዙ ።

ሶስቱ ወንበሮች ከአሜሪካ ተገዝተው አዲስ አበባ ገቡ ። ምኒልክም በወንበሮቹ መምጣት ተደስተው ሞት የተፈረደባቸውን ወንጀለኞች አስቀርበው በነዚያ ወንበሮች እንዲገደሉ አዘዙና አገዳደሉን ለመመልከት ከወንበሮቹ ዙሪያ ቆሙ ።

መሐንዲስ አማካሪዎቻቸውም “ጃንሆይ = ወንበሩ እኮ እንዲሁ አይገድልም” አሏቸው ።

“ኋላስ?” አሉ ምኒልክ ።

“ኤሌትሪክ ከሌለ አይገድልም” አሏቸው ።

“ምንድነው ኤሌትሪክ?” አሉ ምኒልክ ።

“ኤሌትሪክ ለመብራትም ፣ ለኃይልም የሚሆን ነገር ነው” ብለው ስለኤሌትሪክ ጥቅም በሰፊው አስረዱዋቸው ።

“እሱን ነገር ደግሞ ቶሎ ብላችሁ አስመጡልኝ ። ከነዚህ ወንበ ሮችም አንዱን ለኔ መቀመጫ ከዙፋን ቤት አድርጉልኝ ። አንዱን ደግሞ ለአባተ ስጡት” ብለው አዘዙ ። ከዚህ በኋላም ኤሌትሪክ በኢትዮጵያ ገባ ። ለመጀመሪያ ጊዜም በ1889 ዓ.ም. በቤተ መንግሥት ውስጥ ባራ ።

አውቶሞቢል

በአዲስ አበባ ከተማ የመጀመሪያ የሆነችው የመጀመሪያዋ አውቶ ሞቢል አዲስ አበባ የገባችው በ1900 ዓ.ም ነው ። ያቺ የመጀመሪያ ይቱ አውቶሞቢል የመጣችው ከእንግሊዝ አገር ነው ።

መኪናይቱን ወደ ኢትዮጵያ ለማምጣት ያሰበው ቤንትሌይ የተባለ ሰው ነው ። ቤንትሌይ ስለምኒልክ እየጠየቀ ብዙ ወሬ ሰምቷል ። ከሰማውም ዜና ምኒልክ የመኪናን ታሪክና ሥራ እየሰሙ መኪና ለማየት ይጓጓሉ ሲሉ ሰምቷል ። ቤንትሌይ መኪና ይዞ አዲስ አበባ ለመግባትና ለምኒልክ ለማሳየት ወሰነ ። ለእንዲህ ዓይነቱ ረጅምና መንገድ ለሌለበት ጉዞ ጠንካራ አውቶሞቢል እንደሚያስፈልግ አሰበ ። ይህንንም አሳቡን ዌልሲሌይ ቱል ኤንድ ሞተር ማኒፋክቸሪንግ ኮምፓኒ ሥራ አስኪያጅ ለሆነው ለሚስተር ሲድሌይ አጫወተው ። ሚስተር ሲድሌይም ይህን አሳብ ደግፎ መኪና መረጣ ጀመሩ ።

የአውቶሞቢል ጉዳይ በከባኝያው በኩል የሚፈጸም ሆነ ። ለቤንትሌይ ሌላ ችግር የሆነበት ጓደኛ ወይም ሹፌር የማግኘቱ ነገር ነበር ። የሚፈልገው ሰው ፣ የሚደሰት ፣ የማይደክመው ፣ የማይመረር ፣ የማይበሳጭ ፣ የራሱን መኪና ብዙ ጊዜ የነዳና ጥሩ የሾፌርነት ልምድ ያለው ሰው ነበር ። የአሳቡ ጠንሳሽ ቤንትሌይ እንዲህ ዓይነቱን ሰው ለማግኘት ለንደን ከተማ ውስጥ ሲፈልግና ሲያስፈልግ ቆየ ። አንድ

ቀን ቤንትሌይ ፡ በሚስተር ዌልስ መኪና አብረው ሲሔዱ የዌልስን የመኪና አነዳድ አይቶ ደስ አለው ። ወዲያውኑ “ስማ ዌልስ ፡ በሚመጣው ሣምንት ከኔ ጋር ወደ አቢሲኒያ ትሄዳለህ?” አለው ። ዌልስም “በደስታ ጌታው ፡ ግን አቢሲኒያ የት ነች?” ሲል ጠየቀ ።

የእንግሊዝ ጋዜጠኞች ይህን ጉዳይ ይከታተሉ ስለነበር እ.ኤ.አ. ሚያዝያ 18 ቀን 1907 ዓ.ም. የእንግሊዝ ጋዜጠኞች ማኅበር አባላት ትሮካዲሮ በተባለ ሆቴል ቅዳሜ ማታ የመሰነባበቻ ግብዣ አደረጉላቸው ።

እ.ኤ.አ. ሚያዝያ 19 ቀን እሁድ ወደ ፎልክስተን ጉዞአቸውን ጀመሩ ። ዌልስ እየነዳ ከጉኑ ቤንትሌይ ተቀምጧል ። ከኋላው መቀመጫ “እደረሳችሁበት እደርሳለሁ” ያለ አንድ ቡሊ የሚሉት ወጣት ተቀምጧል ። ቤንትሌይ የዙሉ ቋንቋ በሚገባ የሚችል ሲሆን አማርኛም አጥንቶ በመጠኑ ይናገራል ።

ከፈረንሣይ ዋና ከተማ ፓሪስ ሲደርሱ ጋዜጠኞች ቃለ መጠይቅ አደረጉላቸው ። ከሶስት ቀናት በኋላ ወደ ማርሴል ተጓዙ ። ቤንዚን የቻላቸው ላካምፓኝ ጀኔራል ዱፔትሮሊዬም የተባለ ኩባንያ ነው ። 750 ጋሎን ቤንዚን ሰጥቷቸዋል ። በምግብ በኩል እያንዳንዱ ሳጥን 144 ጠርሙስ የያዘ ስድስት ሳጥን አክሶ (0X0)

100 ጣሣ ሥጋ

25 ኪሎ ግራም የሻይ ቅጠል

72 ጣሳ ብስኩት

50 ከረጢት ፍራፍሬ

40 ጣሳ ደረቅ ብስኩት

20 ኪሎ ግራም ፩ መአዘን ስኳር

4 ትልልቅ ሳጥን የፍሬ ጭማቂ

288 ጣሳ የቆርቆሮ ወተት

288 ጣሳ ሰርዲን

40 ጠርሙስ የቡና ዱቄት

100 ጣሳ ለሾርባ የሚሆን ምግብ

10 ከረጢት ዱቄት ፡ ጥቂት ጠርሙሶች ውስኪ ፡ የመንገድና የከተማ ልብስ ፡ መድኃኒት ፡ አራት ጠመንጃና ሶስት ሽጉጥ ፡ የሁለት ጊዜ ቅያሬ ጉማና የመንገድ መለያ ካርታ ፡ ታርጋ ቁጥርዋ ዲ 3130 የሆነችውን መኪና ይዘው መርከብ ላይ ተሳፈሩ ።

ሃያ ሰባት ቀን ሙሉ በባህር ላይ ሲጓዙ ከርመው ጂቡቲ ደረሱ ። ጂቡቲ ሲደርሱ ከአገራቸው ከእንግሊዝ ከወጡ ሁለት ወር ሆኗቸው

ዋል ። ጂቡቲ እንደደረሱም ለጂቡቲም የመጀመሪያ መኪና ስለነበረች ታሪክ ሰሪዎች ተብለው የጂቡቲው አገረ ገዥ ሙሴ ፓስካል የራት ግብዣ አደረጉላቸው ። በዚያ የራት ግብዣ ላይም ሌሎች ሁለት አውቶቢሎች ከፈረንሣይ አገር ሊመጡ መነሳታቸውን ቤትንቴሌይ ሰማ ። በዚህ ምክንያት እንዳይቀደም ብሎ ቤትንቴሌይ ጂቡቲ ሊቆይ አልፈለገም ።

በጅቡቲ ሕዝቡ እየተደነቀና እየከበበ መኪናዋን እያየ 10 ቀን ቆዩ ። አሥር ቀን የቆዩበት ምክንያት ስለመንገዳቸው ጥናት ሲያደርጉ ነበር ። ጂቡቲ ያሉት ፈረንሣዮች መኪናይቱ ወደ ኢትዮጵያ እንዳትገባ በይፋ ባይናገሩም በተግባር ይገልጹ ነበርና በመንገድ ላይ ታርደው እንደሚቀሩ እየነገሩዋቸው ቆዩ ። በመጨረሻው የጂቡቲ ባለሥልጣናት ከጂቡቲ ወደ ኢትዮጵያ ለመግባት ፈቃድ እንደማይሰጣቸው አስረድተው ወደ እንግሊዝ ሶማሌ ቢሔዱ ግን እንደማይከለክሏቸው ነገሩዋቸው ።

እነ ቤትንቴሌይ ከጂቡቲ ወደ እንግሊዝ ሶማሌ ዕቃቸውን በኪራይ ግመል አስጭነው በመኪናቸው ጉዞ ጀመሩ ። ከጂቡቲ በተነሱ በአራተኛው ቀን ዘይላ ደረሱ ። ዘይላ እንደደረሱም የዘይላው አገረ ገዥ “ወደ ጂቡቲ ተመልሳችሁ መኪናዋን በባቡር ድሬዳዋ ድረስ ላኩ እንጂ ከዚህ ከዘይላ በመኪናዋ እንድትሄዱ አልፈቅድም ። ከድሬዳዋ በኋላ ግን የራሳችሁ ጉዳይ ነው” አላቸው ። እነቤትንቴሌይ የፈለገው ይሁን ብለው ዕቃዎቻቸውን በግመል ጭነው አስቀደሙና በመኪናቸው ጉዞአቸውን ወደ ኢትዮጵያ ጀመሩ ።

“... ከኢትዮጵያ ግዛት ዱክሌ ላይ ስንደርስ በየቤቱ በራፍ የኢትዮጵያ ባንዲራ ተሰቅሎ አየን ። በኛም መኪና ላይ የእንግሊዝና የኢትዮጵያ ባንዲራ ግራና ቀኝ ተሰቅሏል ። ከመንደርዋ ስንገባ ብዙ ተኩስ ተሰማ ። ተኩስም የተተኮሰው ለክብራችን መሆኑ ተነገረን ። ወደ መሀል ስንገባ በሰልፍ የቆሙ የኢትዮጵያ ወታደሮች አጋጠሙን ። ቤትንቴሌይ ከመኪናዋ ላይ ወርዶ ሰላምታ ሰጠ ። ከሰልፍ አዛዥ ጋርም ተጨባበጡ ። ግሪካዊው ነጋዴ ጆርጂም ከዚያው ነበረ ። ጆርጂ ኢትዮጵያ ከገባ ከአሥር እስከ 15 ዓመታት ስለሚሆነው የመኪና ነገር ለጆርጂም አዲሱና ብርቁ ነበር ። ከዚያም ግብዣ ተደረገልንና ጠጅ ሁሉ ጠጣን ። መኩንኑም በጉዞአችን ሁሉ ምንም ችግር እንዳይገጥመንና የሚቸግረንን ሁሉ እንዲረዳን ከምኒልክ መታዘዙን ነገረን ። . . . . ይላል ሐሊ ።

ድሬዳዋ ሲደርሱ ታላቅ አቀባበል ተደረገ ። ሕዝቡ የኢትዮጵያንና የእንግሊዝን ባንዲራ እየያዘ በሰልፍ ተቀበላቸው ። ስለክብራቸውም

የመጀመሪያዋ እውቶጦቢል ጽሕፍት ስትደርስ የተደረገ አቀባበል *

፪ ገቡ ዳረፊ

የድረዳዋ መቀትና የአውሮፕሊልዋ የጓላ አካል ም

በጎንደር ወቅቱ የሚገኘው በእንስሳት እየተሙነ ነበር ።

የአዲስ አበባው ጉዞ

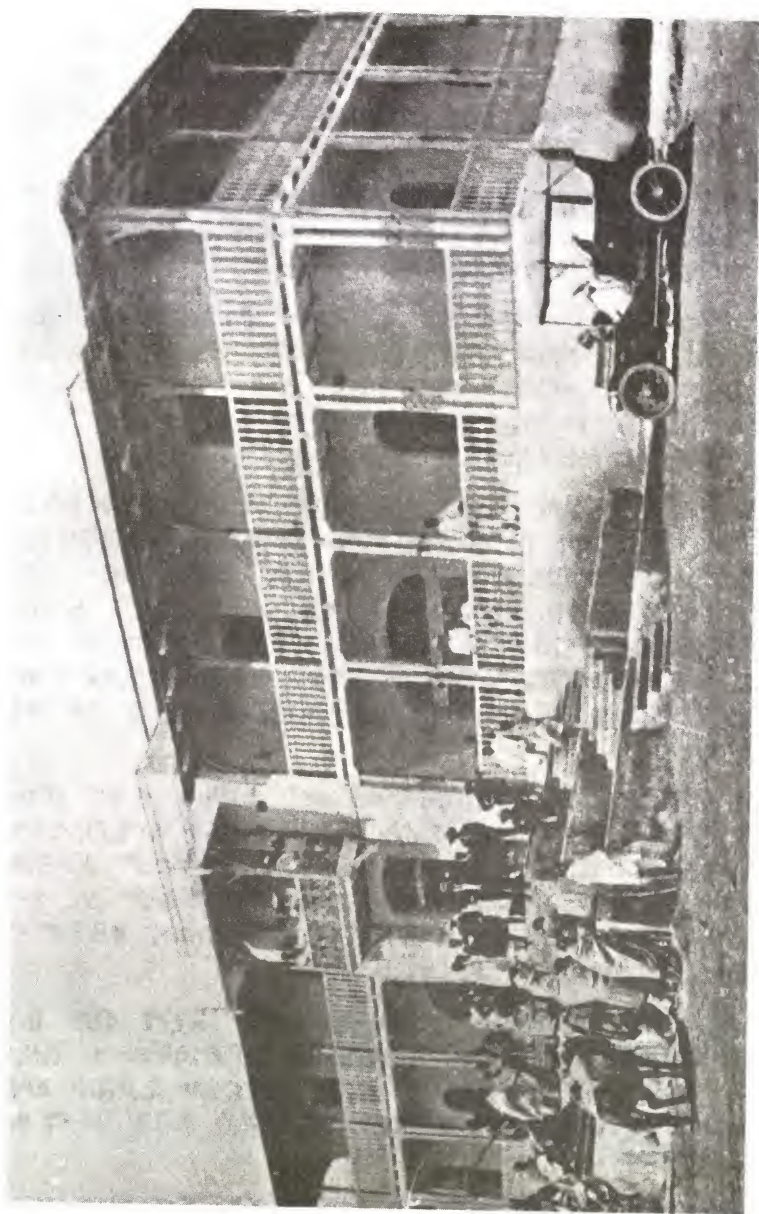
ወደ አዲስ አበባ ተቃረቡ ።

አዲስ አበባ ከተማ ከመግባታቸው በፊት ታላቅ አቀባበል ተደረገላቸው ።

አውቶግቢልዋ እቲጊ ሆቲል ደርሳ ቆመች ።

ብዙ ጥይት ተተኮሰ ። ቤንትሌይ ሲናገር “... በድሬዳዋ ከመኳንንቱ ጋር ስጨባበጥ የመጨባበጡ ሥርዓት ብቻ እኩል ሰዓት ፈጀብኝ...” ብሏል ። በድሬዳዋ ታላቅ ግብር ተደረገ ። ግብዣውንም አዘጋጅተው ግብር ያገቡት የድሬዳዋው ጉምሩክ ኃላፊ አቶ ንጋቱ ናቸው ።

ሐረር ያሉ መኳንንት መኪናዋን ማየት ስለፈለጉ መኪናዋን ይዘው ሐረር ሄዱ ። ከሐረሩና ከድሬዳዋው ጉብኝት በኋላ በአሰቦት በኩል መንገዳቸውን ወደ አዲስ አበባ አመሩ ።

በቆረሃው ውስጥ መጀመሪያ የኢሳው ፡ ቀጥሎ የአፋሩ ሕዝብ ከባድ ችግር ፈጠረባቸው ። ከዕቃ አንጓገጥቻቸውም መሀል ተገደሉባቸው ። በዚያ ላይ የመንገዱ ሥራ ከባድ ድካም ነበረበት ። አዋሽን ተሻግረው ሸዋ ግዛት ከገቡ በኋላ ግን በየደረሱበት መጥን እየታዘዘ ጦጁ ፡ ሥጋው ፡ ወተቱ ፡ እንቁላሉ ሁሉ ይቀርብላቸው ነበር ።

የመኪናዋ የተፈጥሮ የመጨረሻ ታላቅ ፍጥነት በሰዓት 65 ኪሎ ሜትር ነው ። የአምስት ሰዎች መቀመጫ ፡ 18 የፈረስ ጉልበትና አራት ሲጺንደር ነበራት ። በበረሃ በሚጓዙበት ጊዜ ፍጥነታቸው በሰዓት አንድ ኪሎ ሜትር ነበር ። ምክንያቱም አሸዋው መኪናዋን አላስኬድ እያለ በማስቸገሩ ሱማሌዎችን እየቀጠሩ ድንጋይ በማስነጠፍ ይጓዙ ስለነበር ነው ። አንዳንዴም በበቅሎ እየተገቡት ፡ ድንጋያማ ወንዝ ሲያጋጥምም በሰው ሸክም እየተሻገረች ፡ ተራራ ሲሆን እየተገፋች ነበር ጉዞዋ ።

ከአገራቸው በተነሱ በሰባተኛው ወር በ1900 ዓ.ም. ታህሳስ 20 ቀን አዲስ አበባ አካባቢ ደረሱ ። እንዳትረሱት የሚያስፈልገው ነገር መኪናይቱ ሰዎቹን ይዞ ትጓዝ እንጂ ማንኛውም ዕቃቸውና ስንቃቸው የሚጓዘው በግመል ተጭኖ ነው ። ከጓዛቸውም ጋር የሚገናኙት ማታ ሠፈር ላይ ነው ። ቤንዚንም የሚሞላውና ዘይትም የሚጨመረው ያኔ ነው ።

አዲስ አበባ ለመግባት ጥቂት ሲቀራቸው እጅግ ብዙ ሕዝብ ተሰልፎ ጠበቃቸው ። ከፍተኛ አቀባበልም ተደረገላቸው ። ከዚያም ትልቅ ድንኳን ተተክሎ ስለነበር ረፍት አድርገው ሲጋበዙ ውላው ድንኳኑ ውስጥ አደሩ ። በማግሥቱም ወደ አዲስ አበባ ከተማ ጉዞአቸውን ጀመሩ ።

አዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ሲደርሱ ሁለት ሺህ ያህል ፈረሰኛ ሊቀበላቸው መጣ ። በዚህ ሕዝብ መሀከልም የአዲስ አበባ ከንቲባ አብረው ነበሩ ። ሕዝቡ ሆ እያለ አቀባበል ሲያደርግ ባለመኪነኞቹም የመኪናይቱን ጥሩንባ እየነፉ አዳመቁት ። ፈረሶች ግን እየደነበሩ አስ

ቸገሩ ። መላመድ አይቀርምና ፈረሶች መኪናዋን ሲላመዱዋት በፈረሰኞች ታጅባና ተከባ ጉዞው ወደ አዲስ አበባ ተጀመረ ።

አዲስ አበባ ከተማ ዳርቻ ሲደርሱ ለአቀባበላቸው ቁጥሩ ያልታወቀ መድፍ ተተክሶ ። በዚያም መኪናይቱ ቆማ ለሁለተኛ ጊዜ ለተደረገው አቀባበል ሥነሥርዓት ተጀመረ ። በኢትዮጵያ የእንግሊዝ መንግሥት ተወካይ የነበሩት ሚስተር ሆለር መኪናይቱን ከእንግሊዝ አገር ጀምሮ ይዟት ለመጣው ለቤንትሌይ ሰላምታ ሰጥተው ተቀበሉት ። ወዲያውኑም ባጠገባቸው ከነበሩት ከራስ ወልደ ጊዮርጊስ ጋር አስተዋወቁት ። ስለዚያች ቦታ እውቂያ ሐሌ ሲገልጽ “... ሰማቸውን አሁን ከረሳናቸው ታላላቅ ሰዎች ጋር ተዋወቅን...” ብሏል ። ከዚህ የአቀባበል ሥነ ሥርዓት በኋላ በፈረሰኞች ታጅቦው ወደ መሀል ከተማ ጉዞው ተጀመረ ። የሚጓዙበት መንገድ ግራ ቀኙ በሕዝብ የተሞላ ነበር ።

መኪናይቱን የሚነዳው ዌልስ እየተጀነነ ጉዞው ቀጠለ ። ዳግማዊ ምኒልክ “ካዲሱ ሆቴል ይረፉ” ብለው ስለነበር ታህሣሥ 21 ቀን 1900 ዓ ም በጊዜው እቴጌ ሆቴል ይባል ከነበረው ከእቴጌ ጣይቱ የግል ሆቴል ገቡ ። መንገደኞቹ ተጣጥበው ሲጨርሱ ታላቅ ግብር ቀረበ ። ግብሩ እንዳለቀ የዳግማዊ አጤ ምኒልክ መልክተኛ መጣና “መኪናዋን አምጡና ቶሎ ልያት ብለዋል” አላቸው ። ቤንትሌይም “መኪናዋ ስለቆሸሸች እስክናጥባት ድረስ ጊዜ ይሰጠን” ብሎ ለእንግሊዙ ጉዳይ ፈጻሚ ለሆለር ነገረ ። ሆለርም ይህን መልክት ይዞ ወደ ዳግማዊ ምኒልክ ዘንድ ሄደና በጉዳዩ ተነጋግሮ ለጧት አምስት ሰዓት ቀጠሮ ተቀብሎ ተመለሰ ።

በቀጠሮው መሠረት በማግስቱ መኪናዋን ይዘው ወደ ግቢ ሔዱ ። መኪናዋንም ከሕዝቡ መሀል ከግቢ አቁመው እጅ ለመንሳትና ከምኒልክ ጋር ለመተዋወቅ ወደ አዳራሹ ገቡ ። ከምኒልክ ጋር በአዳራሹ ውስጥ ከተዋወቁ በኋላ ምኒልክ መኪናዋን ለማየት ወጡ ። መኪናዋ አጠገብ ሆነው በቤንትሌይ አስረጅነት ስለ መኪናዋ ጉዳይ አንድ ባንድ ተረዱ ። በዚህ ጊዜ አብዛኛው መኳንንትና ሕዝብ መኪናዋን መጠጋት ፈርቶ ነበር ። ምኒልክም መኪናዋን እንዳይጠጉ ብዙ ዎቹ ብዙ መክረዋቸው ነበር ። ምኒልክ ግን የሁሉንም የማስፈራሪያ ምክር አልሰማ ብለው መኪናዋን ተጠግተው አዩ ።

ምኒልክ መኪናዋ አጠገብ ቆመው ለእንግሊዝ መንግሥት ጉዳይ ፈጻሚ ለሆለር ያጫውቱት ጀመር ። “... አየህ፣ ያ ሁሉ ማስፈራሪያ የለም ። እኔን አንድ ሰው ለመግደል ብሎም ይሄን ሁሉ መንገድ አቋርጦ የሚመጣ ወንበዴ አይደለም ። መሳሪያውም ቢሆን ቀድሞ

እንደተነገረኝ ሆኖ አላገኘሁትም።...” አሉት። ቤንትሌይም መኪናውምንም አደጋ እንደማያደርስና እሱም ቢሆን እጁም እግሩም ደህና መሆኑን አካሉን እያሳየ ነገራቸው። ምኒልክም ለቤንትሌይ ሲመልሱ “... ገብቶቻል፤ እያየሁህ ምን ትነግረኛለህ። ባለፉት ወራት በየቀኑ ስለመኪናዋ ይነገረኝ የነበረው መኪናዋ ላይ የተቀመጥኩ እንደሆነ እንደምታፈናጥረኝ አድርገው ነበር። እኔም እባካችሁ ይሄ ሞኝነት ነው። እኔን ለማፈናጠር እኮ መኪናዋም አብራኝ መፈናጠር አለባት እላቸው ነበር። ደግሞም እየተፈናጠረች ታስቸግራለች ካላችሁ አስኪያጁዋን ሁሉ ታፈናጥራለች ማለት ነው። ታፈናጠረችው ታዲያ እንዴት ያስኬዳታል? ተላምዷት ነው ካላችሁም እኔም እላመዳታለሁ እላቸው ነበር።...” አሉና የቤንትሌይን ትከሻ ተደገፉት። ጥቂት ቆይተው የቤንትሌይን ትከሻ ለቀቁና ምኒልክ አጎንብሰው ውስጧን ማየት ጀመሩ።

ምኒልክ አጎንብሰው የመኪናዋን ጉያ ሲመለከቱ ሆለር ወደ ቤንትሌይ ጠጋ አለና በጀሮው “በአምስት ፓውንድ እወራረድሃለሁ፤ ሽማግሌውን መኪናዋ ላይ አስቀምጦህ መንዳት አትችልም” አለው። ቤንትሌይም “በሚገባ እወራረዳለሁ” አለና ወደ ምኒልክ ጠጋ ብሎ “ጃንሆይ፡ መኪናዋን በተግባር ላይ ሆና ሊያዩዋት አይፈልጉም?” አላቸው። “እሱማ በደስታ ነው እንጂ። ብቻ ግን በበቅሎና በእሷ መሀል ያለው ፍጥነት ምን ያህል ነው?” አሉት።

ቤንትሌይም “ብዙ ልዩነት አለ ጃንሆይ” አላቸው።

ምኒልክም “ደግ ነው። ለመሆኑ ገበያ ደርሳ ለመመለስ ምን ያህል ጊዜ ይፈጅባታል? አየህ፤ እኛ በበቅሎ ከዚህ ገበያ ደርሶ ለመመለስ ግማሽ ሰዓት ይበቃናል። የዚህንም ነገር ለማወቅ እንዲረዳኝ በል አንተም ከገበያው ዳርቻ የሚሸጥ አትክልት አለና ለመድረስህ ምልክት እንዲሆነኝ በመኪናህ ሂደህ እሱን ይዘህልኝ ና” አሉት።

ዌልስ ሊነዳ ከመኪናዋ ላይ ተቀመጠ። ቤንትሌይም ከዌልስ ጎን ተቀመጠና “በተቻለ መጠን ከምንጊዜውም በበለጠ ፍጠንልኝ” አለው። የምኒልክ ፈተና ስላስጨነቃቸው መንገዱ ጥሩ ቢሆንም ድንገት መኪናዋ ብትበላሽስ እያሉ በማሰብ ሳይነጋገሩ ጉዞ ጀመሩ። በሰዓት 50 ኪሎ ሜትር ፍጥነት ተጓዙ። ገበያ ደርሰው ምኒልክ የጠየቁዋቸውን አትክልት በቅርጫት ይዘው ተመለሱ። ግቢ ደርሰው አትክልቱን ለምኒልክ ሲያሳዩ ምኒልክ ሰዓታቸውን አይተው “ጥሩ ነው። ስድስት ደቂቃ ሆነባችሁ” አሉት።

ምኒልክም ደህን ፈተና ለቤንትሌይ ሲሰጡ ፈረንጅ ብልጥ ስለሆነ ያሞኘኛል ብለው ለምስክርነት ሁለት መኳንንቶች ከመኪናዋ

ኋላ ተቀምጠው አብረው እንዲሄዱ አድርገው ነበር ። መኪናዋ ገቢያ ደርሳ እንደተመለሰች ምኒልክ የመኳንንቶቻቸውን ሁኔታ አዩና ወደ ቤንትሌይ ዞር ብለው “ሁለቱን ሚኒስትሮቹን በማስደንገጣችሁ ብቻ አዝኛለሁ እንጂ በተረፈ መኪናዋ ደህና ነች” አሉ ። እነኚያም ሁለት ሚኒስትሮች ከመኪናዋ ላይ ተደግፈው ሲወርዱ ምኒልክ አዩና “ምን አስፈራችሁ? እኔ አሁን እያስኬድኳት ላሳያችሁ ነው” አሏቸው ። ቤንትሌይም ድምጡን ከፍ አድርጎ ለእንግሊዙ ጉዳይ ፈጻሚ ለሆለር “ንገርልኝ፤ ሚኒስትሮችዎ እንዴት እንደፈሩ አይተዋል ። እርስዎ ግን እንደማይፈሩ ለምን አያሳዩዋቸውም? በልልኝ” አለው ።

ሆለር ተርጉሞ ሳይጨርስ ምኒልክ ተደስተው ራቅ ብላ ከቆመችው መኪና ላይ ሊወጡ ተጓዙ ። ሚኒስትሮቹና መኳንንቱ ምኒልክን እየተጠጉ እንዳይወጡ አሉዋቸው ። ምኒልክም ሰዎቹ በከለከሉዋቸው ቁጥር በኃይል እየሳቁ ታህሳስ 22 ቀን ለመጀመሪያ ጊዜ መኪናዋ ላይ ወጥተው ከነጂው ከዌልስ ጉን ተቀመጡ ። ሆለር እና ቤንትሌይ ከኋላ ተቀመጡ ። ምኒልክም ዌልስን “ቀስ ብለህ ጀምር” አሉት ። ይህ ሁሉ ሲሆን እቴጌ ጣይቱ ይህን ተአምር ነገር በመስኮት ይመለከቱ ነበር ። ምኒልክ መኪናዋ ላይ ለመቀመጥ በወሰኑ ጊዜ አብረው ለመሔድ ጣይቱን ጥሩ ቢሉ ጣይቱ ፈርተው እምቢ አሉ ።

አውቶምቢሷ ጉዞዋን ጀመረች ። እግረኛውም፣ ፈረሰኛውም ማጀብ ስለነበረበት ዙርያውን ከበበ ። መኪናዋ ፍጥነት ስትጨምር አጃቢው እየቀረ ሄደ ። ምኒልክም የአጀቡን መቅረት እንዳዩ ወደ ሆለር ዞር ብለው “የበለጠ ፈጠን እንዲያደርጋት ንገረው” አሉት ። መኪናዋ ፈጠነች ። ምኒልክም ደስ ብሏቸው ይስቁ ጀመር ። “አፍጥን በለው፣ በጣም፣ በጣም አፍጥናት በለው” ይሉ ጀመር ። መጨረሻዋ ፍጥነት ድረስ ተነዳች ። ሾፌሩ ዌልስ ዞር እያለ የምኒልክን ሁኔታ ሲያይ በደ ስታ ብዛት ትንፋሻቸው ቁርጥ እስቲል ይስቃሉ ። “. . . በጣም የሚያ ስቃቸውም ያ ሁሉ አጀብ አድማሱ አጠገብ (እጅግ በጣም ርቆ) መቅረቱን እያዩ ነው. . . .” ብሏል ሄል ።

አሥር ማይል ያህል በአዲስ ዓለም መንገድ እንደሄዱ ምኒልክ የዌልስን ክንድ ያዝ አደረጉና “በል በቃህ ። መልሳትና እንመለስ” አሉት ። አንዳንድ የኢትዮጵያ ታሪክ ፀሐፊዎች ስለመጀመሪያይቱ መኪና ሲጽፉ ምኒልክን በጊዜው መኪና ላይ ማስቀመጡ ነውር እየ መሰላቸው “ከንድ ጊዜ በስተቀር አልተቀመጡባትም” እያሉ ጽፈዋል ። ምኒልክ ግን ከመኪናዋ ጋር የተያያዘ ብዙ ታሪክ ያላቸው ሰው ናቸው ።

ምኒልክ የመጀመሪያ ጊዜ የመኪና ላይ ግልበያቸውን ጨርሰው ሲመለሱ በየመንገዱ ላይ ተበታትኖ የቀረው አጃቢ ሁሉ ወደ መኪ

ናዋ እየተጠጋ የምኒልክን በሕይወት መኖር ፈዞ ያያል ። ምኒልክም ፈገግታ እያሳዩ ያልፉ ጀመር ። ምኒልክ ከሠራዊቱ መሐል ሲደባለቁ መኳንንቱ ሁሉ ፈዝዞ ነበር ። ምኒልክም አይናቸውና ፊታቸው ላይ ያለውን አባራ እየጠራረጉና እየሳቁ “ካፒቴን፣ ካፒቴን፣ ደግሞ መቼ ነው የምንሄደው? ነገ በስንት ሰዓት እንሂድ?” ብለው ሆለርን ጠየቁት ። ሆለርም “እርስዎን በሚያስደስትዎ ሰዓት መሄድ እንችላለን” አላቸው ። ምኒልክም “ጥሩ ነው፣ እንግዲያው ነገ በአራት ሰዓት ይሁን” አሉት ። ቤንትሌይ ፈቃደኛነቱን ለመግለጽ እጅ ሲነሳ ሆለር ጠጋ አለውና “አራት ሰዓት ማለት ጧት አስር ሰዓት ነው እንጂ እንደኛ አራት ሰዓት አይምስልህ” አለው ። ይህ ሰዓት የተመረጠበትም ዋናው ምክንያት ሁልጊዜ ጧት አራት ሰዓት የምኒልክ የእረፍት ሰዓት ስለሆነ ነው ።

ከሰዓት በኋላ ምኒልክ እንግዶቹ ካረፉበት ሆቴል ቤት ሄዱ ። ከዚያም ከሆቴል ቤቱ ለእንግዶቹ ሙሉ ግብዣ ጋበዟቸው ። ሄል እንደፃፈው “... ምኒልክ እግራቸው ሥር የተኛውን የውሻቸውን ጆሮ እያሻሹ ብዙ ተጫወቱ...” ይላል ። እንግሊዞችም ልዩ ልዩ በቴክኒክ የሚፈፀም አስማት ሲያሳዩዋቸው ቆዩ ። ምኒልክም በጥበቡ ሲደነቁና ሲስቁ ከቆዩ በኋላ “ይሄን ጥበብ ለኔ ሳታስተምሩኝ አገራችሁ ይዛችሁት አትገቡም” አሏቸው ። እያንዳንዱ የቴክኒክ አስማት በሚታይበትም ጊዜ ምኒልክ እንባቸው እስቲወርድ ድረስ እየሳቁ “እስቲ ድገመውና አሳየኝ” ይሉ ነበር ። ከሆቴል ቤቱ ከሁለት ሰዓት በላይ ከእንግሊዞች ጋር ሲጫወቱ ቆይተው ለመሄድ ሲነሱ፣ ለእንግዶቹ ለማዳ አንበሶች ሸለሙዋቸው ። ከዚያም የእንግዶቹን እጅ ጨብጠው በቅሏቸው ላይ ተቀምጠው ሊሄዱ ሲሉ “ጣይቱ ለማየት ጓጉ ታለችና ጧት እንዳትቀሩ” ብለው ሄዱ ።

በማግሥቱ በቀጠሮው ሰዓት ዌልስ አማርኛ ስለማያውቅ የሾፈ ርነቱን ቦታ ቤንትሌይ ያዘ ። ቤንትሌይ ከጐኑ ምኒልክን አስቀምጦ ሲንሸራሸሩ ቆይተው ተመለሱ ። በመልሱ ጉዞአቸው ላይ ምኒልክ “ትናንትም ዌልስ ሲያስኬዳት ዛሬም አንተ ስታስኬዳት እንዳየሁት ሥራው ጉልበት የማይጠይቅ ቀላል ሥራ ነውና እንድታስተምረኝ ። ሥራዋ እንዲያውም ለሽማግሌ የሚሆን ነው...” አሉት ። ከቤተ መንግሥቱ ግቢ ሲገቡም የመኪናዋን መሪ ብቻ ይዘው ገቡ ። መሪዋን ይዘው መኪናዋ በመሄድዋም ምኒልክ በጣም ደስ አላቸው ።

ምኒልክ በጠየቁት መሠረት የመኪናዋን አነዳድ መማር ጀመሩ ። ቁልፍ መክፈት፣ ሞተር ማስነሳት፣ ፍሬን መያዝ፣ ማርሽ መለወጥና የመሳሰሉትን ተራ በተራ ተማሩዋቸው ። ዘይት መለወጡንም አሳዩ

ዋቸው ። ይህ ሁሉ ሲሆን ከኢትዮጵያውያን መሀል ተጠግቶ ከምኒልክ ጋር የሚያጠና ሰው አልነበረም ። አንድ ቀን ምኒልክ እንግዶቹን ከአዳራሽ ጋብዘዋቸው ምግብ በልተው ከጨረሱ በኋላ ሲያወሩ “ሁሉን ነገር የኔ አገር ሰው ቢያውቅልኝ ደስ ይለኝ ነበር ። ግን አይሆንላቸውም ። በጅም አይሉም ። እንዲህ እንዲህ ያለ ነገር መሥራት የሚወድ አንድ ኤዳልጂ የሚባል ሕንድ አለ ። እሱ እንዲህ ያለ ነገር ስለሚወድ እኔንና እሱን በደንብ አድርጋችሁ አስተምሩን” አሉ ። ሁለቱም በደንብ ተማሩ ።

ምኒልክ የመንጃ ፈቃድ ለመቀበል የመጀመሪያውን ፈተና ሊፈተኑ ተዘጋጁ ። አጃቢ የሆነውን ፈረሰኛውንና ምስክሩን ሁሉ ወደፊት ቅደሙ ብለው አዘዙ ። ፈረሰኛው ሁሉ ጋልቦ ሲሔድላቸው ምኒልክ መንዳት ጀመሩ ። ለፈተናው ጊዜም ሁለት ሰዓት ሙሉ ነድተው ችሎታቸውን አሳዩ ። ግሩም የሆነ ሾፌር ወጣቸው ። ሄል በመጽሐፉ ፔርፌክት ድራይቨር ይላቸዋል ።

ሕንዳዊው ኤዳልጂ የመጀመሪያዋን አውቶሞቢል መንዳት ተምሮ የምኒልክ ሾፌር ከሆነ በኋላ ፡ ለመኪናዋ ቱክኒካዊ ሥራና ለሾፌርነትም ጭምር ደግሞ አጣሊያዊው ሲኞር አልዋቱ ተመረጡ ። አልዋቱ ለመኪናዋ ሥራ ብቻ ሳይሆን በቤተ መንግሥቱ ግቢ አካባቢ ላለው ወፍጮና ለሌላውም የቤተ መንግሥቱ ቱክኒካዊ ሥራ ኃላፊ ነበሩ ። መኪናዋን ይዘው የመጡት ሰዎች መኪናዋን ይዘው ለመመለስ የፈለጉት በካርቱም በኩል ነበር ። ምኒልክ ግን ያመጧትን ሰዎች ሸልመው የመኪናዋን ዋጋ ከፍለው መኪናዋን አስቀርተው ሰዎቹን አሰናበቱ ።

ከመጀመሪያዋ መኪናም ተከታትሎ ጥር 15 ቀን ጀርመናዊው አርኖልድ ሆልዝ ሌላ ናኪ የተባሉት መኪና ይዞ አዲስ አበባ ገባ ።

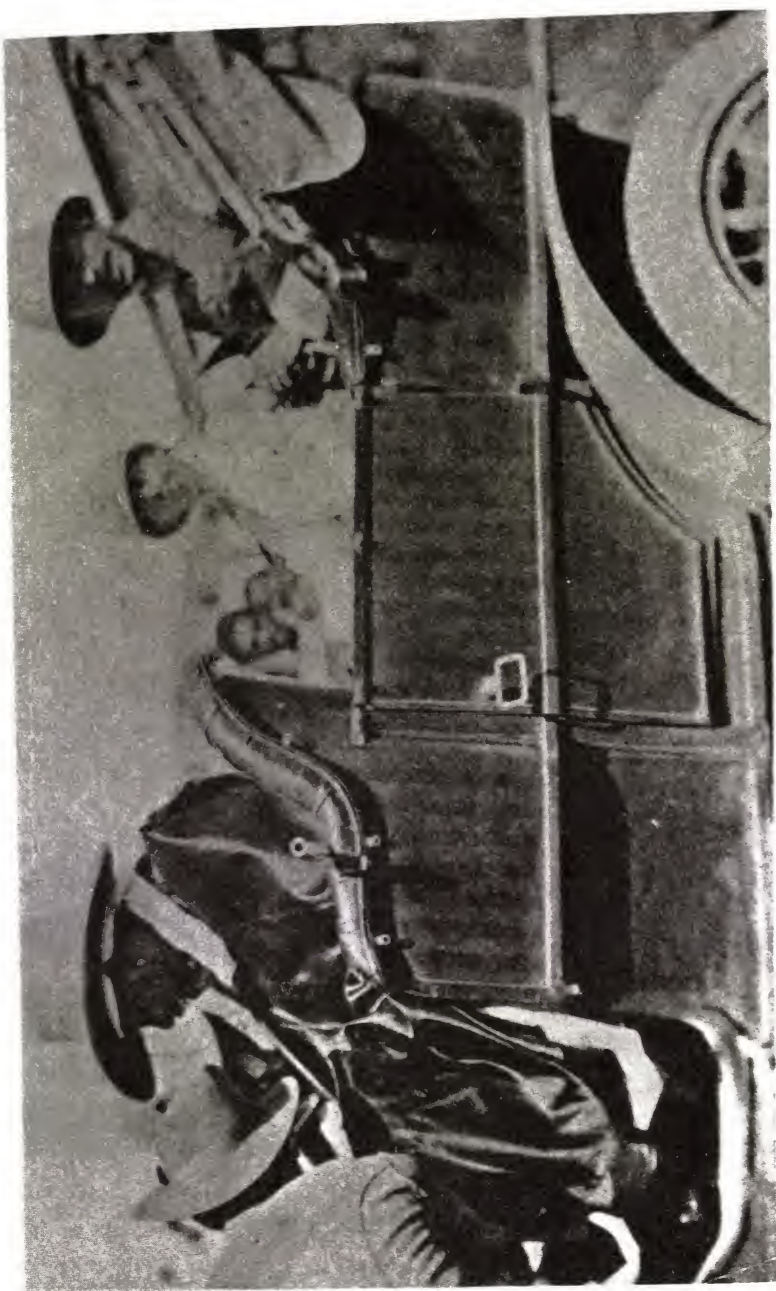

ምኒልክ ከእልፍኝ ወጥተው አውቶምቢልዋን ተመለከቱ ።

አውቶፕሊያ ላይ ፤ ከዌልስ ጉን ተተመጡ ።

የተቶ ተነሱቱ ቢንዚን መስማው ሲነካ መኪናዎ በመመላዎ ሳቱ ። ከኋላ የቶ
ቀመጡት በኢትዮጵያ የእንግሊዝና የመስከብ ሚኒስትርቶ ናቸው ።

የመጀመሪያ የአውቶቢሊ ጉዞአቸውን ጀመሩ።

ከመጀመሪያዎቹ ባህር ዛፍች ።

ባህር ዛፍ

አንዳንድ ሰዎች ሲያወሩ አዲስ አበባ ላይ በደረሰው የእንጨት ችግር ምክንያት የባህር ዛፍ ወደ ኢትዮጵያ ገባ ይላሉ ። በዘመኑ የደረሰው የእንጨት ችግር አዲስ አበባ ውስጥ ብቻ ሳይሆን በመላው ኢትዮጵያ ነበር ።

ባህር ዛፍ ወደ ኢትዮጵያ ሊገባ የቻለው አዲስ አበባ ላይ በደረሰው የእንጨት ማለቅ ምክንያት መሆኑም እውነት ነው ። በኢትዮጵያ ለእንጨት ማለቅ ምክንያት ከሆኑት አንዳንዶቹን ከታሪክ ፀሐፊዎች ብንጠቅስ ሀሪስ እንደፃፈው የቤት መዝጊያ በመጋዝ የሚሰነጠቅ

ስላሳሆነ ካንድ ግንድ የሚፈለፈል በመሆኑና ቤቶች ሁሉ በምስሶ የሚቆሙ በመሆናቸው ነው ይላል።

ለዊስ ላንዲ እኤአ በ1870 ሪፖርት ላይ “...በሸዋ የነበረው ታላላቁ የወይራ ዛፍ ሁሉ አለቀ። 10 ኪሎ ግራም ከሰል ለማክሰል 1000 ኪሎ ግራም እንጨት ይነዳል...” ብሏል። ሮቢን እንደጻፈው ደግሞ “...በሐረር ዙሪያ ያሉ ሰዎች በዛፍ ሥር እሳት የማንደድ ባህል አላቸው። ዛፉ እስቲወድቅ ድረስ በመደጋገም እሳት ያነዱበታል። በዚህ ዓይነት በእሳት ቃጠሎ የሚወድቀው ዛፍ ጉቸው ሁሉ ስለሚ ቃጠል እንደገና ሊያቆጠቁጥ እንኳ አይችልም...” ብሏል።

አማኑኤል ሬይ “...ዛፉን የጨረሰው መሬቱን ሁሉ ለከብት ግጦሽ የማዋል ልምድ ስላላቸው መሬቱ ሳር እንዲያበቅል እያሉ ያቃጥሉታል። በመሬቱ ላይ ቁጥቋጦ ብትኖርም አብራ ትቃጠላለች። ባለፈው ጊዜ በቁሉቢ ያየሁት ደን አሁን ባዶ ሆንዋል...” ይላል። ማሳይ እንደፃፉት ለዛፍ ማለቅ ሌላው ምክንያት አውሬ ለማጥፋት እያሉ ደኑን ስለሚያቃጥሉት ነው ብለዋል። እነዚህን በመሳሰሉ የተለያዩ ምክንያቶች በኢትዮጵያ ውስጥ ዛፍ አለቀ።

በዛፍ ማለቅ ምክንያት ምን ያህል ችግር ደርሶ እንደነበር ዲአባዲ ሲጽፍ፡ “.... በአሥመራ አካባቢ ያለው ደን ጠፍቶ ቦታው ባንዳንድ ቁጥቋጦዎች ተሸፍኗል....” ሲል ሌዥን ደግሞ “.... በአድዋ ሕዝቡ በግንድ እጦት ከባድ ችግር ደርሶበታል....” ብሏል።

ቴዎድሮስን ለመውጋት ከመጡት እንግሊዞች ጋር አብሮ የመጣው ማይደን “...አገሪቱ ዛፍ የለባትም። በትግራ ውስጥ ለቴሌግ ራፍ ሽቦ መዘርጊያ የሚሆን አንድ ግንድ አጥተን ከባድ ችግር ደረሰ ብን። ኢንጂነሮቻችንም የሚሠሩበት አጥተው ተቸግረው ነበር። አዲግራት ስንደርስ የጦር መሬው ሰር ሮበርት ናፒር ስድስት ግንድ ላመጣ ሰው አንድ ጥሬ ብር እስጣለሁ ብሎ ሰላወጀ፤ ሕዝቡ የሚያመጣው ግንድ ቢያጣ ቤቱን የሠራበትን ግንድ እየነቀለ አመጣ...” ሲል ጽፍዋል።

ዌልዲ “...በሰሜን ሸዋ እንጨት የሚባል ነገር ስላልነበረ ምግባችንን የምናበስለው በኩበት ነበር...” ብሏል። እንግዲህ ባጭሩ የጠቃቀስናቸው ታሪኮች በመላ ኢትዮጵያ ውስጥ ደኑ እንዴት እንዳለቀና ምን ያህል ችግር ደርሶ እንደነበር ያስረዳሉ።

ባህር ዛፍ እንዴት መጣ? አጤ ምኒልክ አማካሪያቸው የነበረውን ፈረንሳዊውን ሞንዶን ቪዳሌን ጠርተው “ዛፉ አለቀ። እንኳን ለቤት መሥሪያ ለማገደም የሚሆን ጠፋ፤ ምን ይሻላል?” አሉት። “አውስ

ትራሊያ ውስጥ ” አላቸው ሞንደን “አውስትራሊያ ውስጥ ኦካሊፕ ቶስ የሚባል አንድ የዛፍ ዘር አለ። ይህ ዛፍ ቶሎ የሚደርስ ነው። ያዛፍ መጥቶ ቢተክል በአስር ዓመት ውስጥ አገሪቱ ጫካ ትሆናለች” አላቸው። ምኒልክ በነገሩ ደስ አላቸው። በዛፉ ታሪክ ቢደሰቱም ባንድ ሰው አሳብ ርምጃ አይወስዱም ነበርና ቸናስኪን አስጠርተው የዛፉ ነገር እንዴት ይሁን? አሉትና ሞንደን ስለነገራቸው ዛፍ ታሪክ አጫ ወቱት። ቸናስኪም በእርግጥ ጥሩ የዛፍ ዘር መሆኑን ነገራቸው። “ይሁን እንዳላችሁት ይሆናል” ብለው ከሸጉት በኋላ ለባቡር ሀዲድ መንገድ ሥራ የመጣውን እንግሊዛዊውን ካፒቲን አብሬን አስጠሩትና እንደገና ስለ ዛፉ ጉዳይ ጠየቁት። አብሬም ጥሩ ዛፍ መሆኑን አረጋገጠላቸው። ከዚህ በኋላ ምኒልክ ሶስት የተለያዩ የውጭ አገር ሰዎች የመሰከሩለትን የዛፍ ዘር በ1886 ዓ.ም እንዲመጣ አዘዙ።

ችግኙ ተፈልቶ እንደደረሰ ስሙ የባህር ዛፍ ተባለ። ከባህር ማዶ አገር የመጣ ለማለት ነው። ምኒልክ ባህር ዛፍ የሚለውን ስም ከሰየሙ በኋላ “የባህር ዛፍ የተተከለበትን መሬት ገብሩን ምረክለሁ” ብለው አወጁ። ሕዝቡ በሽሚያ ይተክል ጀመር። እንዲያውም ችግኙ ተወዶ 40 ችግኝ ባንድ ጥሬ ብር መሸጥ ጀመረ። አተካከሉም በአዲስ አበባ ብቻ ሳይሆን በመላው ኢትዮጵያ ተስፋፋ።

በአዲስ አበባ ከተማ የተተከሉት ዛፎች ደን ሲሆኑ ውሃ እየደረቀ ሄደ። ጉድጓዶችም፣ ምንጮችም ደረቁ። ከራስ ሙኩንን ቤት ቢታች ያለችው ራስ መኩንን ምንጭ የምትባለዋ ብቻ ቀረች። በአዲስ አበባ ላይ ከባድ የውሃ ችግር ደረሰ። ይህን ችግር ያመጣው ባህር ዛፍ መሆኑ ስለታወቀ ባህር ዛፎች እንዲነቀሉ ታዘዘ። ማንም ሰው ካለው ባህር ዛፍ ሩቡን እያስቀረ ሌላውን እንዲነቅል ተባለ። ተነቀለ።

ምኒልክም “ትክል ብለነው ተክለ። አሁን ደግሞ ንቀል አል ነው። ዛፍ ቀርቶ ልምጭ ከሚችግርበት ሁኔታ ልንደርስ ነውና ምክሩበት” አሉ። በምክሩ መሠረት ሌሎች የዛፍ ዘሮች ከውጭ እየመጡ ተተክሉ። የባህር ዛፉም ጥናት አብሮ ቀጥሎ ነበርና ቶማስ ሆለር 1898 ዓ.ም. በፃፈው ሪፖርት “...ከሕንድ፣ ከሴይሎን፣ ከእንግሊዝ አገርና ከሌሎችም አገሮች ኢካልፕቲስ (ባህር ዛፍ) እየመጣ እንደገና በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ተተክሉ። ... ጥሩው ዓይነት ተጠንቶም ቡብዙ መቶ ሺ የሚቆጠር ተተክለ። ...” ብሏል። የመጀመሪያው ባሕር ዛፍ ውሃዎችን ካደረቀ በኋላ እንዲጠፋ ሲደረግ፣ ለሁለተኛ ጊዜ ከመጣው ዘጠኝ ዓይነት የባሕር ዛፍ ዘር ውስጥ ተመርጦ የተሻለው እንዲራባ ተደረገ። ከዚህ በኋላም የባሕር ዛፍ ተክል ተስፋፋ።

ባህር ዛፍ አዲስ አበባ መቼ ገብቶ መተክል እንደ ተጀመረ ዘመኑ በትክክል አይታወቅም። አጤ ምኒልክ ዛፉ እንዲመጣላቸው ያዘዙት

በ1886 ዓ.ም. ነው። በዚህ ዘመን ካዘዙ፣ መቼ አዲስ አበባ ደርሶ በየ ትኛው ዘመን እንደተተከለ የሚያስረዳ አላገኘሁም። ኬለር እንደ ገፈው በ1891 ዓ.ም. ኢልግ ብዙ ባህር ዛፎች ችግኞች መትከሉን ይገልጻል። አቅራቢያ ግምት ለመስጠት ኢልግ የምኒልክ ረዳት ስለ ነበረ ችግኙ እንደደረሰ እንደተከለው ስለሚታመን አዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ባህር ዛፍ መትከል የተጀመረው በ1891 ዓ.ም. በየካቲት ወር ነው ቢባል መልካም ሊሆን ይችላል ይመስለኛል።

ባህር ዛፍ ለምቶ ጥቂት እንደቆየ አንድ መቶ አጠና የሚሸጠው በአንድ ማርትሬዚያ ብር ነበር። በምኒልክ የመጨረሻ ዘመን ገደማ እንደገና የባህር ዛፍ ተክል እንዲቀነስ የሚል አዋጅ በእርሻ ሚኒስቴር ወጣ። አዋጁም የሚከተለው ነው።

የኢትዮጵያ መንግሥት
የርሻና የመሥሪያ ሚኒስቴር

ማስታወቂያ

በመጀመሪያ ጃንሆይ ይህንን ያዲስ አበባን ከተማ ለመሥራት የቆረቆሩ ጊዜ መሬቱ ባዶ ምናምን ዛፍ የሌለበት ነበር። ነገር ግን ለጊዜው እንዲያደምቅና እንዲያምር፣ ላይን ማረፊያ እንዲሆን ተብሎ በቶሎ እሚያድግ ይህንን አካላብቶስ አስመጡ እንጂ።

የጃንሆይ አሳብ ግን ለአገራችን ለሕዝቡ የሚጠቅም፣ ፍሬው የሚበላ፣ እንጨቱም ሥራ የሚይዝ ጥቅም ያለውን ሁሉ እያስመጡ ለማስተካከል ነበረ። ይህም ይታወቅ ዘንድ በያይነቱ አስመጥተው መፈተናቸው አልቀረም። ከተፈተነውም ሁሉ አንድ ዓይነት አልጠ ፋም። ሁሉም ጥንት ከተገኘበት ከሀገሩ የበለጠ እየሆነ በቀላል ለም ቷል እንጂ።

ይህንኑም በትልቁ ዓይነት ኮክ። በቱት በሐሩ ዛፍ። በጽጌረዳ። በስፕሬ ተረዱት። እነዚህን የመሰሉ ብዙ ዛፎችና ተክሎች አሉ። እኛም ይህን ዓይነቱን ነው ጥቅም የሌለውን ዛፍ አሳንሰን ጥቅም ያለባቸውን እናብዛ ማለታችን።

ቱትም የሚባለው የሐር ዛፍ ፍሬው ይበላል። ቅጠሉም የሐር ትል ማርባት ለወደደ ሰው ዋና ነገር ነው። ይህም ባይሆን ደግሞ፣ ቅጠሉን ለላምና ለበሬ፣ ለበግና ለፍየል ቢያበሉት እጅግ ያወፍራል። ግንዱም በያመቱ ሲቆረጥ ለሥራ ይሆናል። ብዙ ገንዘብ ያወጣል። ቁመቱም በልክ ነው።

እንደዚህ ያለውን ጥቅም ያለበትን ዛፍ ለማልማት ነው ልዑል አልጋ ወራሽም¹ ያሰቡት ። ይህ አካላብቶስ ግን የሚባለው አትክልትና መሬት ከማጥፋት በቀር ምንም ምን ጥቅም የለውም ። ባጠገቡ ምንጭ ያለ እንደሆነ ያደርቀዋል ። የገድጓዱንም ውሃ ሁሉ ሥሩ እየሳበ እየጠጣ አደረቀው ። እንጨቱም ሥራ አይይዝ ፣ ፍሬውም አይበላ ። አሁንም በየቦታው አካላብቶስ ያለው ሁለት እጁን ይንቀል ። አንዱ እጅ ይቆይ ። በተነቀለው ፈንታ ጥቅም የሚገኝበትን የዛፍ ግልገል እንሰጣለን ።

መጋቢት ፲፪ ቀን ፲፱፻፳ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።

በመንግሥት በኩል ይጥፋ ቢባልም በብዙ የሕዝብ ትግል ባህር ዛፍ እየለማ ሄደ ። ሕዝቡ ባህር ዛፍን የወደደበት ምክንያት ባለበት ከባድ የእንጨት ችግርና ቶሎ ደራሽ በመሆኑ ጭምር ነበር ። በተለይም ደግሞ ከተቆረጠ በኋላ እንደገና በማቆጥቆጡ ተወዳጅ ሆነ ።

ቧንቧ ውሃ

አዲስ አበባ ከተማ ከተመሠረተችና የነዋሪዋ ብዛት እየጨመረ ከሄደ በኋላ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ የውሃ እጥረት እያሰቸገረ ሄደ ። ገንቦውን እየተሸከመ በየወንዙና በየምንጩ የሚንከራተተው በዛ ። በተለይ በሣምንት ሶስት ጊዜ ግብር የሚያበላው ቤተ መንግሥት ለጠላና ጠጅ መጥመቂያ ቀርቶ ለቡሆ ማቡኪያ በመቸገሩ ምንጮች እየተከለሉ ለቤተ መንግሥት ብቻ እንዲውሉ ተደረገ ። ይህም ቢሆን የምንጮቹም ሁኔታ እያደር እያነሰ በመሄዱ ለችግሩ ማቃለያ የሚሆን ዘዴ አልተገኘም ።

አጤ ምኒልክ የውጭ አገር አማካሪዎቻቸውን ሰብስበው “በእናንተ አገር የውሃ ነገር እንዴት ይሆን?” አሏቸው ። በፈረንጅ አገር ውሃ እንዳይባከን ምንጮች እየተከለሉ ውሃው በቧንቧ እየተጠለፈ እንዴት አድርጎ ከቤት ድረስ እንደሚመጣ አስረዱዋቸው ። ያ ቧንቧ የተባለው ሥራ እንዲሠራ ዋና አማካሪዎቻቸውና መሐንዲሳቸውን ሙሴ ኢልግን አዘዙት ።

ኢልግ ፕላኑን አወጣ ። አሠራሩንም ለአጤ ምኒልክ አሳየ ። እዚህ ላይ ኬለር እንዲህ ይላል “...ኢልግም በአካባቢው ካለ ተራራ ሥር

1 ልዑል አልጋ ወራሽ የሚለው ኢያሱን ነው ።

ከሚመነጨው ምንጭ፡ ውሃ በቧንቧ ለማምጣት አሳብ አቀረበ። በምኒልክ ችሎት ያሉ ሰዎች አሳቡን ተቃወሙ። የተቃወሙትም ውሃን ከተራራ ወደታች ማምጣት ይቻላል እንጂ ከታች ወደ ተራራ ማውጣት አይቻልም ብለው ነው። ምኒልክ ግን በኢልግ አሳብ ተስማምተው እንደ ኢልግ አስተሳሰብና ፕላን ቧንቧዎች ተዘረጉ፡፡፡”

ምኒልክ ለቧንቧው መግዣ ሰባት ሺ ማርትሬዚያ ብር ሰጥተዋል። ይህ ሰባት ሺ ብር የጨረሰው ቧንቧ፡ የመዘርጋት ሥራ በ1886 ዓ.ም. በጥር ወር አለቀ። ከላይ ከኪዳነ ምህረት ቤተ ክርስቲያን አካባቢ ካለ ምንጭ የተጠለፈው ውሃ ከቤተ መንግሥቱ ካለው የመጨረሻ ቧንቧ አልደርስ አለ። ቧንቧው ሲከፈትም ጠብ የምትል ውሃ ታጣች። ውሃው የቀረበት ምክንያት ይፈለግ ጀመር። ወደ ኬለር መጽሐፍ ብንመለስ “... ኢልግ እንደገና ሥራውን ይፈትሽ ጀመር። በፍተሻ እንደተገኘው ውሃው ሊመጣ ያልቻለው ቧንቧው በጥጥ ፍሬ በመደፈት ሆኖ ተገኘ። ጥጥ ፍሬው ተጠርጉ ከወጣ በኋላ ውሃው ከቤተ መንግሥቱ ደረሰ። ሥራውም ተደነቀ፡፡፡” ይላል።

ያ የቧንቧ ውሃ በ1886 ዓ.ም. ማለት አዲስ አበባ ከተማ በተመሠረተች በሰባተኛ ዓመት ከቤተ መንግሥቱ ደረሰ። በዘመኑ የነበሩት ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ስለ ቧንቧው ሲገልጡ “... አደባባዩ ላይ ውሃ በመዘውር ገብቶ ይፈስ ነበር። የውሃውም አመጣጥ እንዲህ ነው። አጤ ምኒልክ መሐንዲሱን አዝዘው ከእንጦሮ ደጋ መሐንዲሱ በኖራ እያስገነባ ውሃውን በቦይ አመጣው። አዲስ አበባም ከሚጻው ላይ በደረሰ ጊዜ ጉድጓድ በሰፊው ተቆፍሮ ውስጡ በኖራ፡ ባሽዋ፡ በከሰል እንዳይደፈርስ ሆኖ አምሮ ተበጀ። ከዚያ ላይ ከፈረንጅ አገር በሰባት ሺ ብር ተገዝቶ የመጣ የውሃ መዘውር ተተክለበት። መሐንዲሱ መሬቱን በትክክሉ እያስቆፈረ፡ ኖራውን እያስነጠፈ፡ መዘውሩን እያቀጣጠለ ከቅጥሩ ውስጥ አደረሰው። ከቅጥሩም በደረሰ ጊዜ በማለፊያ ወጥቤት መካከል እየፈሰሰ መጣ። ደግሞ አዳራሹን ወደ ግራ እያደረገ አደባባዩ ገባ።

“አደባባዩም በደረሰ ጊዜ እንደዚሁ ተቆፍሮ በኖራ፡ በስሚንቶ ተበጅቶ ሥራውም እንደ ሳህን እንደመሶብ ወርቅ ያለ ነው። በአራቱ መአዘን እንደ ምንጭ ይፈሳል። ከታች የባህር መቋሚያ አለው። ይኸውም ውሃ በእልፍኙ ደጃፍ ይፈሳል። አትክልቱንም ያጠጣል። ከእልፍኙም ደጃፍ ላይ በኖራ፡ በስሚንቶ ተሠርቷል። መቅጃው፡ የሽማ ማጠቢያው ለየብቻ ነው። ያጼ ምኒልክ፡ የእቴጌ ጣይቱም ድርቦት፡ የባለሟሉቹም የልፍኝ አሽከሮችም ልብስ ማጠቢያ በልዩ ልዩ ተሠርቷል። ይኸው ውሃ ከገባ ሽማ ለማጠብ ወደ ወንዝ የወረደ ሰው የለም።

የዐንደ መቅበሪያውን በይ ምኒልክ ሲያስቀና፡ ።

በልፍኙ ፡ በሰገነቱም ማህል ለማህል ይፈሳል ። በግብርም ጊዜ በአደባባይ ይፈሳል ።

“ይህንኑም ውሃ ሁለቱ ይጠጡታል ። የሚጠጡትም እነዚህ ናቸው ። ካዳራሹ ሳይገባ ቀርቶ ፀሐይ የመታው ፡ አንድም አዳራሽ ገብቶ ጠጅና አረቂ የተኮሰው ከዚያ ወንዝ ሁሉም ይጠጣሉ ። ያንንም ውሃ የሚያየው ሰው ሁሉ ከሥጋው ከጠጁ ይልቅ ውሃውን ያደንቃሉ ። ከደረቅ መሬት ላይ ስለመገኘቱ ። ንጉሠ ነገሥቱም ካዳራሽ ወደ እልፍኝም ሲመለሱ ውሃውም በመዘውር ተመልሶ ወደ ታዘዘበት ይፈሳል . . . .” ሲሉ ጽፈዋል ።

በዘመኑም “እንዲህ ያለ ንጉሥ የንጉሥ ቂናጣ

ውሃ በመዘውር ሰገነት አወጣ

አሁን ከዚህ ወዲያ ምን ጥበብ ሊመጣ ።” ተብሎ ተገጠመ።

በቤተ መንግሥቱ የገባው የቧንቧ ውሃ ሁሉን አስደስቶ ዘዴው ከታወቀና ከተጠና በኋላ ፡ ይህ የቧንቧ ውሃ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ እንዲዳረስ ምኒልክ የውሃ ቧንቧ አስገዙ ። የተገዛውም የውሃ ቧንቧ ከጂቡቲ ፡ ድሬዳዋ ድረስ በባቡር ከመጣ በኋላ በዘመኑ የባቡሩ መስመር አዲስ አበባ ስላልደረሰ ከድሬዳዋ አዲስ አበባ ድረስ በሰው ሸክም እንዲመጣ ምኒልክ አዘዙ ። ምኒልክ ትእዛዝ ከሰጡባቸው ከብዙዎቹ ደብዳቤዎች መሀል አራቱን ደብዳቤዎች ከዚህ ቀጥሎ አስገብቻቸዋለሁ ።

ይድረስ ከልጅ ግዛው

ከድሬዳዋ በልፍ የተነሣ የውሃ ቦምባ ብረት መጥቷል ። እታህ ሳስ አቦ ድረስ አንተ ከተማ አጠገብ እመንገድ ዳር ጠቅሎ ይሰብሰብ ብያለሁ ። ከወዲህም ይህንኑ የቦምባ ብረት ለማንሳት ደጃች ውቤንም ፡ ሌላም ሰው አዝግባለሁ ። ለታህሳስ ሚካኤል አንተ ዘንድ ይገባል ። እስከዚያ ድረስ የቦምባው ብረት ከታች እንደመጣልህ እየተቀበልክ ከመንገድ ዳር ከደህና ሥፍራ አቆይተህ የሚያነሳው ሰው ለታህሳስ ሚካኤል አንተ ዘንድ ሲገባ ፡ በየሹሙ በየሹሙ እገሌ ይህን ያህል ፡ እገሌ ይህን ያህል ያንሳ እያልክ በደብዳቤ እያደረግህ እንድትሰጥ ይሁን ። አንተም ያገርህን ሰው ወታደርም ቢሆን አንድ ሳይቀር በጢስ አዘህ የቻልከውን ያህል በብዙ አስነስተህ አንተው ራስህ አሲይዘህ መጥተህ ሎሜ ውስጥ ጠዴ ማርያም ድረስ እንድታመጣ ይሁን ። ከዚያ ወዲህ እኔ ሄጄ አስመጣለሁ ።

ኅዳር ፲፬ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ።

ይድረስ ከፊታውራሪ አብተማርያም

ከታች ከድሬዳዋ የተነሣ የውሃ ማውጫ ቦምባ ብረት ባሩሲ በኩል ይምጣ ብያለሁና ይህንን ለማንሳት እንደጃች ውቤን ካዋሽ ማዶ ያለውን አገር ሁሉ አዝዣለሁና ምናልባት ከዚህ ቀደም የተበጀው መንገድ የተበላሸ እንዳለ ካዋሽ ጀምሮ ሎሜ፣ ጠዴ ማርያም ድረስ ያለውን ያንተን ግዛት መንገድ የተበላሸ የተበላሸውን እንድታበጅ ይሁን።

ሕዳር ፳ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም. አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ

ይድረስ ከደጃዝማች ውቤ

የውሃ ቦምባ ብረት ከድሬዳዋ ተነስቶ በጨርጨር በኩል መጥቷል። ይህንን ብረት እግዛው ወልደ ገብርኤል አገር ተሰብስቦ ቆይቶ ካዋሽ ማዶ ያለው አገር ሁሉ አንስቶ ሎሜ፣ ጠዴ ማርያም ድረስ ያምጣ ብዬ አዝዣለሁና አንተም ያገርህን ሰው በጢስ አዘህ እግዛው ወልደ ገብርኤል አገር ድረስ ለታህሣሥ ማርያም አንተው ራስህ ሰውህን ይዘህ ሂደህ የቦምባውን ብረት አስነስተህ ሎሜ፣ ጠዴ ማርያም ድረስ እንዲመጣልኝ ይሁን። ነገር ግን ብረቱ ብዙ ነው። በመጀመሪያ ጨርሳችሁ ሳታነሱ የተረፉችሁ እንደሆነ ሁለተኛ ተመልሳችሁ የምታነሱ እናንተው ናችሁና ጠንክራችሁ አንድ ጊዜ እንዲነሳ ማድረግ ነው። መንገዱም ከዚህ ቀደም የተበጀው ተበላሽቶ እንደሆነ ብረቱን ለሚሸከመው ሰው እንዳያስቸግር የተበላሸውን መንገድ ማስበጃጀት ነው።

ኅዳር ፳፫ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ።

ይድረስ ለፊታውራሪ ሀብተማርያም

ከሐረርጌ የመጣ የውሃ ማውጫ ቦምባ ብረት፡ ጉጉ እግዛው ወልደ ገብርኤል አገር ገብቷል። ይህንን ለማንሳት ካዋሽ ማዶ ያለውን ሰው ሁሉ አዝዣለሁና አንተም ካዋሽ ወዲያ ማዶ ያለውን አገርህን፣ ካዋሽ ወዲህ ማዶ ያለውንም አገርህን አንድ ሳይቀር በጢስ አዘህ በቅሎ፡ ጌኛም፡ አህያም ያለው ከብቱን እየያዘ አንተ ዘንድ ጠንካራ ሹም ጨምረህ ሰውን ጠቅሎ ይዞ ሂዶ ለታህሳስ ማርያም፡ ጉጉ እግዛው ወልደ ገብርኤል አገር ገብቶ በከብትም፡ በሰውም ሸክም አስነስቶ ሎሜ፣ ጠዴ ማርያም ድረስ እንዲያመጣልኝ ይሁን። ያንተ ሰው የሚያነሳውም የቦምባ ብረት ቁጥሩ ከወፍራሙ ዓይነት ሺ ብረት።

ከቀጭኑ ዓይነት ሺ ብረት ነውና ይኸንን አንድ ጊዜ ጨርሶ እንዲያመጣ አድርግልኝ። የዚህ የዐምባ ብረት ነገር የምቸኩልበት ብርቱ ጉዳይ ነውና ይኸንን ያዘዝሁህን ሁለቱን ሺ ብረት ቶሎ ሳታነሳ ቀርተህ ወደኋላ የቀረብኝ እንደ ሆነ አይሆንም።

ታህሣሥ ፯ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ።

ምኒልክ ያሠሩት የቧንቧ ውሃ እምብዛም ሳይስፋፋ የኢጣሊያ ፋሽስት ኢትዮጵያን እስኪያዘበት ዘመን ድረስ ቆየ። በዚያን ዘመን የነበረው የቧንቧ ውሃ ሳንዳንድ ምርጥ መኳንንቶች ቤቶች የገባ እንጂ አብዛኛው የአዲስ አበባ ነዋሪ ሕዝብ ውሃ የሚቀዳው ከወንዝ፣ ከምንጭና ከጉድጓድ ነበር።

ሕክምና

ከአጤ ምኒልክ በፊት በኢትዮጵያ ውስጥ የሕክምና ተግባር ተስፋፋቶ ነበር ባይባልም ተጀምሮ ነበር። ዳግማዊ ምኒልክ በ1872 ዓ.ም. ከኢጣሊያ ያስመጧቸው ዶክተር ራጋዛ፣ ዶክተር ትራቢርሲ፣ ዶክተር ኒራዚኒ፣ እና ዶክተር አልፊዮ ለሐረርጌና ለሸዋ ተደልድለዋል። የሸዋዎቹም ሐኪሞች ልጥ ማረፊያ ከሚባለው አገር ላይ ነበሩ።

በ1889 ዓ.ም. ዳግማዊ ምኒልክ በቤተ መንግሥቱ ውስጥ አንድ ፋርማሲና ክሊኒክ አቋቁመው ነበር። በአድዋው ጦርነት ምክንያት ከሩሲያ የቀይ መስቀል ማኅበር የተላኩት ሐኪሞች በጄኔራል ሻሺዶቭ መሪነት በሐምሌ ወር 1888 ዓ.ም. አዲስ አበባ ገቡ። በዚህም የቀይ መስቀል ቡድን ውስጥ ሰባት ሐኪሞች፣ 12 ነርሶችና አንድ ፋርማሲስት ነበሩበት። እነዚህ የቀይ መስቀል ማኅበር የሕክምና ቡድኖች አዲስ አበባ ውስጥ ሥራቸውን የጀመሩት ካገራቸው ይዘው በመጡት ድንኳን ውስጥ ነበር። ሐኪሞቹ ሥራ የጀመሩት ሐምሌ 19 ቀን ነው።

ይህ የሩሲያ ቀይ መስቀል ማኅበር ሕክምና በሚሠራበት ጊዜ ምኒልክ በሥፍራው በመገኘት ያበረታቱ ነበር። እሸቶሴፍ እንደጻፈው “... አፕራሲዮን በምናደርግበት ጊዜ ምኒልክ በአፕራሲዮን ክፍል መገኘት ይወዳሉ። ... በዚያም ቆመው የአፕራሲዮኑን ሥራ በሚመለከቱበት ጊዜ የበሽተኛውን እጅ ይይዛሉ። በኋላም አፕራሲዮኑ አልቆ በሽተኛው እስቲነቃ ጠብቀው ሲነቃ እግዚአብሔር ይርዳህ፤ እሱ ያድንህ ብለውት ይሄዳሉ። ...” ብሏል።

ምኒልክ እነኚህን ሐኪሞች አስጠርተው ለሕዝብ በሚሰጡትም ሆነ በሚሸጡት መድኃኒት ሁሉ ላይ መድኃኒቱ ለምን በሽታ እንደ ሚጠቅም በአማርኛ እየፃፉ በሚሸጥበት በየብልቃጡ እንዲለጥፉ አዘዟቸው = የሚለጠፈውም የመድኃኒቱ ስም ብቻ ሳይሆን የመድኃኒቱ አጠቃቀም ወይም አደራረግ ጭምር ነበር = አብዛኛዎቹም መግለጫ የተለጠፉባቸው መድኃኒቶች የጉንፋን፣ የኮሶ፣ የተቅማጥ፣ የቂጢኝ፣ መድኃኒቶች ብልቃጥ ላይ እንደነበሩ ደ ካስትሮ ገልጾታል።

ከዚህም ሌላ ዳግማዊ ምኒልክ እነዚሁት የሩሲያ ቀይ መስቀል አባላትን አስጠርተው “... በፈረንጅ አገር አለ እንደምትሉት ያለ ለአገሪ ሕዝብ ግስተማሪያ የሚሆን በስዕል እየሳላችሁ በአማርኛ እየፃፋችሁ አድርጉልኝ...” አሏቸው። በዚሁ ትእዛዝ መሠረት ከቀይ መስቀሉ ጋር ተጨማሪ ሆኖ የመጣው ፔትሮቩሴቭ የጤና ጥበቃ ግስተማሪያውን ድርሰት ጽፎ ከጨረሰ በኋላ ኢትዮጵያዊው አቶ በዛብህ ኤልያስ ተርጉመውት አንድ የሕክምና መጽሔት ወጣ።

ይህ መጽሔት 22 ገጽ ያለው ሆኖ በአሥር ክፍሎች ተከፍሎ ስዕሎች ያሉበት ነበር። በመጽሔቱ ውስጥ ካሉት ስዕሎች መሀል አንዱ የሰው አፅም ሲሆን ሌላዎቹ ግን ስለቁስል አስተሳሰርና ስለ ቁስልኛ አነሳስ ጉዳይ የሚያሳይ ወይም የሚያስተምሩ ነበሩ። ስለጤና ጉዳይ የሚናገረው አንደኛው ክፍል ሞያሌን ግውጣትና ከወጣች በኋላ በእሳት ማቃጠል፣ በያንስ በሳምንት አንድ ጊዜም አካልን በሳ ሙናና በሙቅ ውሃ መታጠብ፣ ሳሙና ባይኖር ልብስን በእንዶድ ግጠብ፣ የተኙበትን አልጋ ማጽዳት፣ አንድ ቁስል ቆስሎ መድኃኒት ሲደረግ፣ ቁስሉ ባንድ ጊዜ ካልዳነ እየደጋገመ እስቲድን ድረስ መድኃኒቱን ማድረግ እንደሚገባ ይመክራል።

በሁለተኛው ክፍል የተፃፈው ስለ ዓይን ሕመም ነው። ለዓይን ሕመም መምጫ ዋናው ነገር በአደፈ እጅ አይንን መንካት ስለሆነ በተለይ ጨብጥ የያዘው ሰው በሽታውን ነክቶ፣ ዓይኑን ቢነካ ዓይን ስለሚመርዝ እንዲህ ዓይነቱ ነገር ሲያጋጥም በንጹህ መሀረብ ወይም እርጥብ ውሃ በነካው ንጹህ ጨርቅ ለአስራ አምስት ቀናት ያህል አይ ንን መጥረግ ነው ይላል።

ሶስተኛው ክፍል ስለቅማልና መዘዟ ይናገራል። ቅማል የሚመጣው ጠጉርንና ልብስን ባለግጠብ ስለሆነ በየቀኑ መታጠብና በርኬ የተባለውን መድኃኒት መቀባት ጥሩ መሆኑን ይገልጻል።

አራተኛው ክፍል ስለቁስል ይናገራል። ቁስልን በንጹህ መያዝና ሁልጊዜ በንጹህ ውሃ እያጠቡ በንጹህ ጨርቅ ማሠርና ምንም ነገር

እንዳይነካው መጠባበቅ፡ ዶፈር ጥሩ መድኃኒት ስለሆነ ቁስሉን እያጠጽ ዶፈር መነስነስ እንደሚገባ ይነግራል ። በተለይ ቁስሉ የሚደግ ከሆነ በወስሌ ሐር ወይም በነጭ ጠንካራ ክር መስፋት ይገባል ። ቁስሉ ከመስፋቱ በፊት ግን የመስፈያው መርፌና ክር መቀቀል እንዳለበት ይመክራል ።

አምስተኛው ክፍል ስለ ኮሶ ጉዳይ ይናገራል ። ኮሶ የሚታየው ጥሬ ሥጋ በመብላት፡ ቆሻሻ ውሃ በመጠጣት ነው ። ኮሶ መጠጣት ደግሞ መጥፎ ነገር ስለሆነ የተቀቀለ ሥጋ መብላትና የተፈላ ውሃ መጠጣት ጥሩ መሆኑን ይመክራል ።

ስድስተኛው ክፍል ስለሆድ ሕመም ይገልጣል ። ሆድ ሕመምን የሚያመጣው በርበሬ ስለሆነ አንድ ሰው የሆድ ሕመም ካለበት በርበሬ ቀንሶ ይብላል ። የፈላ ወተት ይጠጣል ። መሬት ከመተኛት ይልቅ አልጋ ላይ መተኛቱ ጥሩ መሆኑን ይናገራል ። አልጋ የማይገኝ ከሆነ ሆጽን ያመመው ሰው የተደለደለ ምንጣፍ አንጥፎ ቢተኛ ይበጃል ይላል ።

ሰባተኛው ክፍል ስለወባ ያስተምራል ። ወባ የያዘው ሰው የወባ መድኃኒት ኪኒን ስላለ ኪኒን እንዲውጥ ይመክራል ። አዋዋጡንም ሲያስረዳ ጧት ግማሽ ግራም፣ ጣታ ደግሞ ግማሽ ግራም ሆኖ ከምግብ በኋላ በውሃ መዋጥ እንደሚያስፈልግ ይመክራል ።

ስምንተኛው ክፍል ስለቂጥኝና ስለቂጥኝ ጠባይ የሚገልጽ ነው ። የቂጥኝን ጠባይ ይገልጽና አንድ ገላው የተሰነጠቀ ሰው ቂጥኝ ከያዘው ጋር ግንኙነት ቢያደርግ በግብረ ሥጋ ግንኙነት ብቻ ሳይሆን፣ በዚህም እንደሚጋባ ይገልጻል ። የቂጥኝ መድኃኒትም እንጋኩም ገድራር ሪጂሪያ ኳሴኔሪ ነው ይላል ። ይህም በዘመኑ የነበረ መድሐኒት ነው ።

ስለመድኃኒቱ አጠቃቀም ሲያስረዳ፣ ይህን መድኃኒት ከእግር ጀምሮ መቀባት ነው፡ ይልና ወር ሙሉ እየደጋገሙ መቀባት እንደሚያስፈልግ ይገልጣል ። መድኃኒቱን ከተቀቡ በኋላ በየአምስት ቀኑ በሙቅ ውሃና በሳሙና ገላን መታጠብ ነው ይልና ለቂርጥማት ሕመሙ ደግሞ እንዲሆን ከመድኃኒቱ አንዳንድ ጉንጭ ጧት ጣታ መጠጣት ነው ይላል ። ከዚህ ሌላ ሐኪም ቅባት፡ ኪኒን፣ ሌላም መድኃኒት ሊያዝ እንደሚችል ይናገራል ።

ዘጠነኛው ክፍል ስለስብራትና ውልቃት የሚናገር ነው ። “የት ከሻ ውልቃት ሲያጋጥም እጁን ወደላይ አድርገህ ትከሻውን ቁልቁል ግፋና ከደረቱ ጋር አጣብቀህ በጨርቅ ጥብቅ አድርገህ እስረው ። ይህም እስራት ሶስት ወይም አራት ቀናት ይቆይ” ይላል ። ለጣት ውልቃትና ለስብራትም እንደዚሁ ይመክራል ።

፮ :

6.

፯ :

7.

እዚ ህ፡ እ ጠቅ፡ ላጽ፡ ቃላት ፎስ ላ፡ ወጠቅ፡
ኢህ ተሳሳሪ፡ ማሳሳቂ፡ ነው፡

8. :

፱ :

9.

10.

እዚ ህ፡ ከጥፍፍ፡ እ ግን፡ ሲታሰር፡ ማሳሳቂ
ነው፡ ነው፡

፲፬ :

11

፲፭ :

12.

እ ጊሳ፡ ላጽ፡ በሽሽ፡ እጥፍተህ ጊ፡ ጊዜ፡
ነው፡

፲፭ :

13.

፲፬ :

14.

ይክ፡ ወፂ፡ ኢህ ተሳሳሪ፡ በሽሽ፡ ነው፡

አሥረኛው ክፍል ስለጨብጥ የሚናገር ክፍል ነው ። ጨብጥ የያዘው ብልት አሥራ አምስት ቀን ሙሉ ቢልዛውም ኩፓኤፍ የተባለውን መድኃኒት ስድስት ጠብታ እያደረጉ ማጠብ ፣ ከዚህ በኋላ በመጨረሻ ካሉ ጂዮርግን ጋኒኡም የተባለውን መድኃኒት መቀባት ነው ይልና የመጽሄቱ ሐተታ ያልቃል ። ይህ መጽሔት ዛሬ በሶቭየት ሕብረት ሌኒንግራድ ባለው ሳይንስ ሙዚየም ውስጥ ዘሩ ተቀምጧል ።

አዲስ አበባ የገባው የቀይ መስቀል ማኅበር የሕክምና ቡድን አሥር ኢትዮጵያውያኖችን ስለሕክምና ያስተምር ነበር ። ከነዚህም ከአሥሩ አምስቱ ወደ ሩስያ ሄደው እንዲማሩ ተደርጓል ። ወደ ሩስያ ለሕክምና ትምህርት የሄዱትም ዳኚ ቸርነት ፣ ግዛው ጋሻው ፣ ወልደ መስቀልና ሰሙ ወልደመስቀል የሚባሉት ናቸው ። የአንዱ ስም ግን ለጊዜው አልታወቀም ። እነኚህም ሰዎች ወደሩሲያ ሄደው በሳን ፒትሪ በርግ ሚሊተሪ አካዳሚ ውስጥ ተምረው በ1893 ዓ.ም ወደ ኢትዮጵያ ተመልሰዋል ።

ይህ የሕክምና ቡድን ዓመት ያህል ከሠራ በኋላ ወደ አገሩ እንዲመለስ ሲደረግ በምትካቸው ሶስት ዶክተሮች ፣ ሁለት የሐኪም ረዳቶችና አንድ ፋርማሲስት መጥተዋል ።

የሩሲያውያኖች በኢትዮጵያ መግባትና መንሰራፋት ያሳስበው የፈረንሣይ መንግሥት በ1889 ዓ.ም ዶክተር ሩሳው ፈረንሣዮችን እንዲያክሙ በሚል ሰበብ ወደ ኢትዮጵያ ላካቸው ። በቀጠለው ዓመት በዶክተር ውርዝ የሚመሩ ከፓሪስ የሕክምና ፋክልቲ የተወጣጡ ቡድኖች ፈንጣጣን ለመክተብ በሚል ሰበብ አዲስ አበባ ገቡ ። ስለ ፈንጣጣ አደገኛነትና ዓይን ማጥፋትም እያስተማሩ ሕዝቡ እንዲከተብ ይናገሩ ጀመር ።

ዳግማዊ አጼ ምኒልክም የፈንጣጣውን ክትባት በፈረንሣዮቹ እጅ ከተከተቡ በኋላ አርባ መኳንንትም ተከተቡ ። ፈረንሣዮቹ በዳግማዊ አጼ ምኒልክ ዘንድ ታማኝ ሆነው ለመገኘትና ወዳጅነትን ለመፍጠር ብለው ፈንጣጣ ዳግመኛ በምትይዝበት ጊዜ ዓይን ታጠፋላች በማለት ምኒልክን ሰብከው ከተቡዋቸው ። ይህ አጭበርባሪ ውርዝ የተባለው ፈረንሳዊ ሐኪም ስለዚያን ጊዜው ሁኔታ ሲገልጽ “... በአምስተኛው ቀን ወሬ ጠየቅሁ ። ምንም እንደሌለ ሰማሁ ። ምልክት ያሳያል ያልኩትም እንደሌለ ተነገረኝ ። በዚህ አነጋገር እኔን ደስ ይበለኝ እንጂ ሥራው ሁሉ ሀሰት ነበር ። ... እውነቱን ለመናገር ስለአቀማ መሙም ሆነ ስለአደራረጉ ምንም አልተማርኩም ። ግን በመላ ምት የተሠራው ሥራ ውጤቱ ጥሩ ሆነልኝ ። በምኒልክም አይን ተወደድሁ ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የክትባቱን ሥራ እንድንፋስ ታዘዝኩ...”

ብሏል። ውርዝ የሚያውቀው የከብት ሐኪምነት የደስታ ወይም የሸኬ በሽታ ክትባትን ነው። ታላላቅ መንግሥታት በሚያደርጉት የፖለቲካ ሽሚያ፣ በታናናሽ አገሮች ላይ ምን ያህል በደል እንደሚፈጽሙ ይህ አንዱ ማስረጃ ነው።

ይኸው የፈንጣጣ በሽታ ጉዳይ ምኒልክን ስላሳሰባቸው ሚያዝያ 24 ቀን 1890 ዓ.ም. አዋጅ አናገሩ። አዋጁም “... በዚህ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ የፈንጣጣን በሽታ የሚያጠፋ ስለተገኘ፣ ማንኛውም ሰው ለጊዮርጊስ ዋዜማ ዕለት ዶክተር ውርዝ ቤት እየሄደ እንዲታከም። ፈንጣጣው ይዟችሁ ከሆነ ግን አትሂዱ” የሚል ነበር። ስለዚህ ጉዳይ ውርዝ እንደገፈፈው “... ይህ አዋጅ በገበያ ቦታ ተነበበ። አዋጁ በተነበበ ማግሥትም መቶ የሚሆኑ ወንዶች፣ ሴቶች፣ ልጆች ሁሉ ሊከተቡ ወጡ። ... ሰውም ስለበዛ በራፊ ላይ ዘብ አቆምሁ። ... የሶስት፣ የአራት፣ የአምስትና የስድስት ቀናት ጉዞ እየተጓዙ ከሠፈራቸው አዲስ አበባ ድረስ ይመጡ ጀመር። ተራ ደርሷቸው እስኪከተቡም በቤቴ አካባቢ ሠፈር አርገው ይከርማሉ። ... ከየካቲት ወር እስከ ነሐሴ ድረስም 20,700 ሰዎች አዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ከተብን። ከዚህ በኋላ በዝናቡ ምክንያት ክትባቱን አቆምን። ...” ብሏል።

በ1893 ዓ.ም. ኢጣሊያኖች አዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ባለው ለጋሲዮናቸው አንድ ክሊኒክ ከፈቱ። የክሊኒኩም ኃላፊ ዶክተር በሪ የሌ ይባል ነበር። ከመስከረም ወር 1894 ዓ.ም. ጀምሮ እስከ ሚያዝያ ወር 1903 ዓ.ም. ድረስ 59,695 ሰዎች አካሙ 6000 ሰዎችን የፈንጣጣ ክትባት ከተቡ። ይኸ የክትባት ነገር እያሳሰበ ስለሄደና ውጤቱም መልካም ስለሆነ ዳግማዊ አጤ ምኒልክ አንኮበር የነበረውን የልጅ ልጃቸውን ኢያሱን ዶክተር ደ ካስትሮ በ1893 ዓ.ም. እንዲከትበው አደረጉ።

ሶስት መንግሥታት ማለት ሩሲያ፣ ፈረንሳይና ኢጣሊያ በሕክምና ሰበብ ኢትዮጵያ ውስጥ ከሕዝቡና ከንጉሡ ወዳጅነት ሲፈጥሩ ትመለከት የነበረችው እንግሊዝ፣ ሌሎች እንዳደረጉት ሁሉ ዶክተር ዊክማን የሚባሉትን ሰው በለጋሲዮን ውስጥ የሕክምና ኃላፊ አድርጋ ሾመች። እንግሊዞች እንደሌሎቹ መንግሥታት ሐኪሞች በፈንጣጣ በሽታ ክትባት ጨረታ አልገቡም። የኢትዮጵያን ሕዝብ የሚያጠቃውን ሌላ በሽታ ፈልገው ኮሶ መሆኑን ሲያውቁ በዚያ ገቡ። ዊክማን እንደገለፀው ባመት ለአምስት ሺ ሰዎች የኮሶ መድኃኒት ይሰጡ ነበር። የሁሉም ሕክምና የፖለቲካ ሰበብ ስለነበረው መድኃኒት የሚሰጠው በነፃ ነበር።

ደቸሰን ፈረን የተባለ የሕክምና ቡድን ገባ ። ይህም ቡድን ከ1893 ዓ.ም. እስከ 1895 ዓ.ም. ድረስ በዶክተር ጉፈን እየተመራ ብዙ ሰዎችን አከመ ። ከእነዚህም ከታከሙት ሰዎች መሀል አንድ ፕይቱ የእቴጌ ጣይቱ እናት ወይዘሮ የውበዳር ናቸው ።

እንዲህ የመሳሰለው ጉዳይ ከተካሄደ በኋላ ኢትዮጵያ ውስጥ የሚኖሩ የውጭ አገር ሰዎች ሁሉ ሐኪሞች ነን ይሉ ጀመር ። ከእነዚህም አንዱ ባላምባራስ ጊዮርጊስ ናቸው ። ባላምባራስ ጊዮርጊስ አዲስ አበባ የኖሩ ግሪካዊ ሲሆኑ ሐኪምነትንም ፣ ፋርማሲስትነትንም ደርበው ያዙ ። በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ሱቅ ያላቸው ፈረንሳዮችና ሕንዶች ሁሉ ሱቃቸውን የተለያዩ መድኃኒቶች መሸጫ ቤት አደረጉት ። በብዛት በአረቦች ሱቅ የሚገኘው ደግሞ ግሪ ሜርኩሪ ሶልፈት የሚባለው መድኃኒት ነበር ። ይህም ለቂጥኝ በሽታ ፍቱን መድኃኒት ስለነበረ ነው ።

ይህን በመሳሰለው ብጥብጥ መሀል የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ ሀኪም ፣ ዶክተር ወርቅነህ ሥራ ጀመሩ ። ዶክተር ወርቅነህ የእንግሊዝ ጦር መቅደላ ላይ ቴዎድሮስን አሸንፎ አንዳንድ ኢትዮጵያውያንን ወዳገሩ ሲወስድ የተወሰዱ ሰው ናቸው ። ከመቅደላ ሲወስዷቸው የሶስት ዓመት ልጅ ነበሩ ። ከዚያም ወደ ሕንድ ተወስደው ቻርልስ ቻምበሊንና ኮሎኔል ማርቲን እየረዱ አስተማሩዋቸው ። ስማቸውም በመጀመሪያ ወሳጆቻቸው አንዳንድ ስም ቻርልስ ማርቲን ተብለው ነበር ። ዶክተር ወርቅነህ ላሆር ሜዳካል ኮሌጅ ገብተው ትምህርታቸውን ካጠናቀቁ በኋላ በ1874 ዓ.ም. ተመረቁ ። ከዚያም ሕንድ አገር ላለው የእንግሊዝ የሕክምና ሥራ ረዳት ቀዳጅ ተብለው ተሾሙ ። ትምህርታቸውን ለመቀጠል ወደ እስኩትላንድ ሄደው በ1882 ዓ.ም. ተመርቀው ወጡ ።

ወርቅነህ ትምህርታቸውን ከፈፀሙ በኋላ ወደ በርማ ሄዱ ። እዚያም ዲስትሪክት ሜዲካል አፈሰር ኤንድ ሲቪል ሰርጀን ተብለው ተሾሙ ። ወርቅነህ ምንም ይሁን ምን ትውልድ አገራቸውን ኢትዮጵያን አልረሱም ። በ1888 ዓ.ም. ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ለመውረር መነሳቷን ሰሙ ። ወዲያውኑ ተነስተው ጉዞአቸውን ወደ አዲስ አበባ ጀመሩ ። አዲስ አበባም እንደደረሱ ከምኒልክ ዘንድ ቀርበው አማርኛ አያውቁም ነበርና በአስተርጓሚ ተነጋገሩ ። ሐኪም ወርቅነህ አዲስ አበባ ውስጥ ከመሀል ከተማ ድንኳናቸውን ተክለው ሕዝቡን በነፃ ያክሙ ጀመር ። ወርቅነህ ይሰቃዩ ጀመር ። ፈረንሳዮችና ሩሲያኖች ከባድ ተቃውሞ አነሱባቸው ። የእንግሊዝ ሰላይ ነው እያሉም ያስወሩባቸው ጀመር ።

ሆስፒታል

የሆስፒታል ሥራ የተጀመረው መጋቢት 7 ቀን 1890 ዓ. ም. ነው። በመጀመሪያው ዓመትም ዛሬ ዳግማዊ ምኒልክ ሆስፒታል ከሚባለው ውስጥ 8,378 ሕመምተኞች ታክመዋል። ከነዚህ ውስጥ 153 ሰዎች አፕራሲዮን ተደርገዋል። 3,602 ሰዎች ከሆስፒታሉ መድኃኒት ተቀብለዋል። በ1891 ዓ. ም. ደግሞ 12,009 ሰዎች ታክመዋል። ይህም የወታደሮችን ሕክምና ሳይጨምር ነው። ከዶክተሮቹ አንዱ ዶክተር ብሮብጺን ለወታደር ሕክምና ተደልድለው ስለነበር ከጥቅምት ወር 1891 ዓ. ም. ጀምረው እስከ መጋቢት ወር ድረስ 11,653 ወታደሮችን አክመዋል። ከዚህ ውስጥም 45 ከፍተኛና 134 አነስተኛ አፕራሲዮኖች አድርገዋል።

በ1890 ዓ. ም. የተጀመረው የሆስፒታሉ ሥራ በ1891 ዓ. ም. በሐምሌ ወር የውጭ በሽተኞች መቀበያ ክሊኒክና የአፕራሲዮን ክፍሉ ሥራ ተጠናቀቀ። በ1896 ዓ. ም. የፋርማሲውና የመጋዘኑ ሥራ አለቀ።

በሩሲያውያን ቀይ መስቀል ማኅበር ተቋቁሞ ሥራ የጀመረው ሐኪም ቤት ለአሥር ዓመታት ያህል ካገለገለ በኋላ በ1898 ዓ. ም. ተዘጋ። የተዘጋበትም ምክንያት ሐኪም ቤቱ ገንዘብ እያስከፈለ ያከም ስለነበረ ካገኘው ገቢ ቀረጥ እንዲከፍል ስለተጠየቀ ነው። ማዳም ዳበርት እንደፃፉት “... በአዲስ አበባ ከተማ ያለው የሩሲያ አምባ ሳደር ጀኔራል ሊሸን ወደ መንግሥቱ ከተማ ወደ ሳን ፔተርስበርግ ስድስት ሺ ሩብል ቀረጥ እንዲከፍል መጠየቁን በቴሌግራም አስታወቀ። ካገሩ መንግሥትም ሆስፒታሉን ዝጋ እንጂ እንዳትከፍል የሚል መልስ ስለደረሰው ሆስፒታሉ ተዘጋ...” ብለዋል።

ምንም እንኳን በሐረር አንድ መጠነኛ ሆስፒታል ቢኖርም አዲስ አበባ ግን የቀበናው ሆስፒታል ከተዘጋ በኋላ ያለ ሆስፒታል ቀረች። ይህን ሁኔታ የተመለከቱት ዳግማዊ አጤ ምኒልክም ሆስፒታል ለማቋቋም የሚያስችላቸውን እርዳታ ጠየቁ።

ይድረስ ከከበሩ ታላቁ ወዳጆችን ዳግማዊ ኒኮላዎስ ቄሣር ።
የመስኮብ ንጉሠ ነገሥት

ሰላም ለእርስዎ ይሁን። ክቡር ወዳጆችን ሆይ።

... በግዝናቸውና በርህራሄያቸው ብዛት ስለኛ ስለወዳጆቻቸው ርዳታ መድኃኒቱን ጭምር ያመጡልን ሐኪሞች ሐሳብዎን አይተው መልካም አድርገው ረድተውን ነበረ። ነገር ግን ጊዜያቸውን አድር

ሰው ወደ አገራቸው ተመልሰው ከሔዱ በኋላ ሰዎችን መድሐኒቱን ለምዶ ሕመምተኛው ሲበዛ ሐኪም የሚያንሰን ቢሆን ወደእርስዎ ለማ ስታወቅ የጸፍንሎትን ወረቀት ማቆየታችን ከዚያም ነገሩ እስቲረጋጋ ለመንግሥትዎም ሰላምና ጤና እረፍት እንዲሰጥልን ብለን እግዚአብሔርን ስንለምን ቆየን ።

ደግሞም እስካሁን አንዱ ሐኪም ሲረዳን ቆየ ። አሁን ደግሞ ያለው አንዱ ሐኪም ወደ አገሩ ተመልሶ ሔደ ። እንኳን ይህ ታላቁ ጉዳይ ትንሹም ጉዳይ ቢሆን የተለመደ ሲቀር እጅግ አድርጎ ያሳዝናል ። እኛም እርስዎን በመታመናችን እርዳታዎና ምክር አይቀርብንም ስንል ተስፋ አለን ። አሁንም ምክርዎንና ገንዘብዎን ሳይነፍጉን ከተጀመረ እስካሁን ድረስ በእርስዎ እርዳታ ብዙ ሰው ተፈወሰልን ። የሩሲያም መንግሥት እስካሁን ለኛ ብሎ ብዙ መድከሙን አውቀን በልባችን አልተውነውም ።

ደግሞም ሐኪሞች ወደዚህ ሊመጡልን የማይመች የሆነ እንደሆነ ሁልጊዜ እርስዎን ከማሳሰብ የመንግሥት የመድኃኒት ቤት ጉስቢታል ለማበጀት የመድኃኒቱንም መሣሪያና የጉስቢታሉን አደራረግ ምክሩን አይነፍጉንም ስንል ተስፋ አለን ። አሁንም ቢሆን ከእርስዎ እንዳይቀርብን እናውቃለን ። ነገር ግን በሐኪሞቹ መቅረት ለኛ ረዳት ብለው የላኩልንን መድኃኒት እዚህ ያሉት መልክተኞችዎ ወደ ሥፍራቸው ቢወስዱት በእውነት ሰዎችም በነገሩ አዘኑበት ። እኛም ለእርስዎ በውነት በንጹህ ልብ ወዳጆችን ለሆኑ ይህን ሁሉ ለማስታወስ ጻፍንልዎ ። ቢመችዎ እንደቀድሞ ቸርነትዎ ይፈፅሙልኛል ።

ደግሞም በአገራችን ብዙ ሐኪም እያለ በከተማችሁ ከትልቁ እስከ ትንሹ አንዳንድ የመንግሥት ጉስቢታል ይቆማል ሲባል እንሰማለን ። እኛም የምናፈቅረውና የምናምነው የእናንተን ረዳትነት ነውና ይህንን የጸፍንሎት ቃል እንዲቀበሉን ተስፋ አለን ። ደግሞም ከሁሉም ነገር እምነት ይበልጣል ። ለኛም ለኢትዮጵያ ወገናችን ያለሩ ሲያ መንግሥት ይህን ያህል ውለታ ርዳታና ቸርነት የዋለልን የለም ። ከተጀመረ እስካሁን ያደረጉልን ሁሉ ለእርስዎ ትንሽ ቢሆን ለኛ እስከ ልጅ ልጅ የሚያልፍ ምሥጋናና ውለታችን ነው ። ይሄውም ወደ ፊት እንዲሆንልን ብለን የምናስታውቅዎ ጉዳዮችን እንደዚሁ እስከ ልጅ ልጆችን ለብዙ ጊዜ መታሰቢያ የሚሆን ነው ። አሁንም ቢሆን ለኢትዮጵያ መንግሥት ያለ እናንተ ሌላ ረዳት የለንም ብለን ለዚህ ለጉስቢታል እርዳታ የሚያስፈልገንን ማስታወቃችን ነው ። ይህንንም ጉስቢታል ለማቆም በኛ አገር የሚገኘውን ብረት እንጨት፣ ድንጋይም የሰውም ጉልበት ቢሆን አይቸግረንም ። የሚቸግረን ግን የጉስቢታሉ

ቤት ራሱን እስኪችል ጉስቢታል የሚያስፈልገውን መሣሪያና መድኃኒት ነው። ደግሞ ፈቃድም ቢሆን ቀድሞ መጥተው ከተመለሱት ሐኪሞች ጋራ መድኃኒት ሊቀምም መጥቶ የነበረው ፈርምሲፍት ሊኪያናፍ የሚባል ሁለት ረዳቶች ጨምሮ ቢመጣልን እንወዳለን።

ይህንንም ማለታችን እዚህ መጥቶ ሳለ ቋንቋችንን ጥቂት ለምዶ ባህሪውም ከሰዎች ተስማምቶልን በመልካም ረድቶን ነበርና ስለዚህ ነው። ይልቁንም እሱ ይምጣልን ማለታችን በእናንተ በወዳጆቻችን እርዳታ ለመሥራት ባሰብነው ጉስቢታል የሚያስፈልገውን መሣሪያና መድኃኒት የእርስዎ ፈቃድም ሆኖ ከተጠየቀ፤ ባየበት ሁሉ እሱ ያመለክታል ብለን ነው። እሱም የጉስቢታሉን መሥሪያና የመድኃኒቱን አደራረግ ለኛ ሰዎች ካስለመደልን በኋላ ተመልሶ ይሄዳል። . . . .

የካቲት ፳፱ ቀን ፲፰፻፲፱ ዓ.ም. አዲስ አበባ

ምኒልክ ይህን የእርዳታ ጥያቄ ካቀረቡ በኋላ እርዳታ ማግኘት ያለማግኘታቸውን አላወቅሁም። ስለሆነበትታሉ መከፈት ዶክተር መረብ እንደጻፈው “... ሩሲያውያናቹ ዘግተውት የሒዱት ሆስፒታል እንደገና በመንግሥት ወጪ በሚገባ ተሠርቶ ዳግማዊ ምኒልክ ሆስፒታል ተባለ። . . . .” በማለት ሆስፒታሉ በ፲፱፻፩ ዓ/ም መከፈቱን ይገልጻል። የዚህ ሆስፒታል የመጀመሪያው ሐኪምም ዶክተር ቪታሊን ነበሩ። እንደ መረብ አጻጻፍ “... ሆስፒታሉ ዘመናዊ የሆኑ ነርሶች ያሉበት ነበር። በየቀኑም እስከ አስር በሽተኞች ድረስ ያካማል። መድኃኒትም የሚሰጠው በነፃ ነበር። . . . .”

የመድኃኒት መሸጫ ሱቆች (ፋርማሲ)

በአዲስ አበባ ከተማ የመጀመሪያው የመድኃኒት መሸጫ ሱቅ (ፋርማሲ) ሕዳር 22 ቀን 1904 ዓ.ም. ተከፈተ። ስሙም ፋርማሲያ ላጆርጂያ ነበር። ይህን ፋርማሲ የከፈተው ዶክተር መረብ ነው። ስሙንም የሰየመው በእናት አገሩ በሶቭየት በጆርጂያ ስም ነበር። ፋርማሲው የተከፈተው ራስ መኩንን ጉዳና ላይ ሲሆን ቤቱ ያለበትን መሬት የተከራየው ገራሲሞስ ከሚባል ግሪካዊ ነበር።

በዳግማዊ አጼ ምኒልክ ዘመን መንግሥት የተለየ ጤና ጥበቃ ሚኒስቴር ባይኖርም ሚኒስቴሮችን ለማቋቋም በወጣው የአገር አገዛዝ ሚኒስቴር ደንብ ውስጥ በ፬ኛው አንቀጽ “... ከጤና ሚኒስቴር ጋር ተስማምተው የሰው ጤና ይጠብቃሉ” ይላል። በዛጽ ዘመን የጤና

ሚኒስቴር ደንቡ ይውጣለት እንጂ የተለየ ሚኒስትር አልተሾመለትም ነበር ። ቦታውን ግን ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ በተደራቢነት ይዘው ይመሩት ነበር ። ለማስረጃ ያህልም በ1904 ዓ.ም. የወጣው የፈንጣጣ ክትባት አዋጅ እንዲህ ይላል ።

ምክር

አሁን በከተማው ፈንጣጣ ገብታ ሰውን ሁሉ እንደምትፈጅ ታያላችሁ ። ይኸችንም ክፉ በሽታ ካገር ለማጥፋት በከተማ ያለው ሰው አዋቂውም ልጁም ከከብት ሐኪም ዘንድ ወይም ከሆስፒታል እየሄደ ይከተብ ።

ለመከተቡም ዋጋ አያስፈልግም ። ጊዜም አያስፈታ ። ካምስት ደቂቃም ይበልጥ አያቆይ ። አሁንም ለራሳችሁና ለልጆቻችሁ የምታስቡ ሰዎች ሁሉ ሳታስከትቡ ቀርታችሁ ሰው ቢሞትባችሁ በስንፍናችሁ መሆኑን እወቁት ።

መጋቢት ፪ ቀን ፲፱፻፬ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ።

ነጋድራስና ኃይለ ጊዮርጊስ

የንግድን የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ።

በ1905 ዓ.ም. ደግሞ የዚህ የጤና ሚኒስቴር ሥራ ለርሻና መሥሪያ ሚኒስቴር የተሰጠ ይመስላል ። በዘመኑ የርሻና የመሥሪያ ሚኒስቴር የነበሩት ስለፈንጣጣ ቀጥሎ ያለውን አውጀዋል ።

የኢትዮጵያ መንግሥት

የርሻና የመሥሪያ ሚኒስቴር

ስለፈንጣጣ ምክር ።

ፈንጣጣ ለሚከተብ ሰው ሁሉ ጉለሌ በከብት ሐኪሞች ዘንድ አዲስ መድኃኒት አለ ብለን ከዚህ ቀደም አስታውቀን ነበረ ። ነገር ግን ሰው ሁሉ ማስከተቡን እየተወዛሬ በየስፍራው ፈንጣጣ ገብቶ ብዙ ሰዎች ሞቱ ።

አሁንም ፈንጣጣ ያልወጣለት ሰው ሁሉ ወደ ከብት ሐኪሞች እየሄደ ይከተብ ። አስቀድሞ በወረራ ካልያዘው ይካላከልለታል ። በወረራ ከያዘው በኋላ ግን ቢከተብም አይካላከልለትም ። ስለዚህ በጉረቤትና በቤቱ ሳይገባ በቶሎ መከተብ ነው ። ደግሞ በድንገት በጉረቤትና

በቤት ገብቶ አንድ ሰው ቢታመም የቀሩትን ሰዎች ሳይወራቸው በቶሎ እየወሰዱ ማስከተብ ነው ።

ተከትቦም ፈንጣጣው በወጣ ጊዜ እንደ ሀገራችን ፈንጣጣ አካል ያጉድላል ። መልክ ያበላሻል ተብሎ አይጠረጠርም ። ጥላም የለውም ። ይህን ብሎ ይህን አትብሉ አይባልም ። ስራም አያስፈታ ።

ሕፃናት በተወለዱ በሁለት ወር ሊከተቡ ይችላሉ ። ይህም እስከ አሥራ አምስት ዓመት ይጠብቃቸዋል ። ደግሞ ባሥራ አምስት ዓመታቸው ሁለተኛ ተከትበው እስከ እድሜ ልካቸው ይበቃቸዋል ።

አገራቸው ሩቅ የሆነ ሰዎች እየመጡ መድኃኒቱን እየገዙ ይውሰዱ ። አከታተቡንም ሐኪሞቹ ያሳያሉ ። የመድኃኒቱ ዋጋ ላንድ ሰው ሁለት ተሙን ነው ። የሚከትቡትም ከእሁድ በቀር ዘወትር ከጧት እስከ አምስት ሰዓት ነው ።

ይህን ምክር ካስታወቅናችሁ በኋላ ሳታስከትቡ ብትቀሩ ፈንጣጣ መጥቶ ልጆቻችሁን በገደለባችሁ ጊዜ ትልቅ ጠጠት ይሆንባችኋል ።

፲፱፻፳፭ ፡ ታህሳስ ፫ አዲስ አበባ ።

ፈንጣጣ ለመጀመሪያ ጊዜ የተገኘው ከኢትዮጵያ መሆኑን ያውቃሉ?

ምኒልክ ስለ ሕክምናና ጤና ጥበቃ የተሻለ አስተያየት ነበራቸው ። የኢትዮጵያ ሕዝብ ጉድጓድ ቆፍሮ ሽንት ቤት ማዘጋጀት ባለ መደበት ዘመን ምኒልክ ማንኛውም ሰው የሽንት ቤት ጉድጓድ እየቆፈረ እንዲፀዳዳ በ1898 ዓ.ም ጥቅምት 25 ቀን በአዋጅ አስጠንቅቀዋል ። የአዋጁም መጨረሻ አረፍተ ነገር “... ሳትቆፍር እዳሪ ተቀምጦህ ከፋ በሽታ የተገኘብህ መቀጫህን ለደሞዝተኛ አደርገዋለሁ” የሚል ነበር ። ለደሞዝተኛ የሚለው ቃል በዘመኑ የተቋቋሙ ጤና ተቆጣጣሪ ዘበኞች ስለነበሩ መቀጫው ለነሱ ደሞዝ ይሆናል ማለታቸው ነው ።

ምኒልክ ስለሕክምና ምንም በማያውቁ መኳንንቶቻቸው ዘንድ እሳቸው እንደ አዋቂ ሐኪም ሆነው ይታሰቡ ነበር ። ራሳቸውም ቢሆኑ በሐኪሞች ላይ ታላቅ እምነትና አድናቆት የነበራቸው ሰው ነበሩ ። ለማንኛውም ሕመም ሆነ አደጋ “ሐኪም ጥሩ” የሚሉ ነበሩ ። ጥቂት ደብዳቤዎቻቸውን እንመልከት ።

ይድረስ ከቢትወደድ ኢልግ

የራስ ሚካኤል አሽከር በቀደም ከደጋ ግንድ ስናነሳ ሳንቃ ከሆዱ ላይ ወድቆበት በብርቱ ታሞ ሊሞት ነው ። አሁንም የኢጣሊያ ሐኪም

መጥቶ ሁለት ሶስት ቀን አይቶ ቢመለስ እወዳለሁና ነገ ነግረኸው መጥቶ እንዲያየው ይሁን =

ሚያዝያ ፪ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፺፬ ዓ.ም.

ይድረስ ከማጆር ቺኮዲኮላ

ዘለቀን ወደ አዲስ ዓለም ልኪው ሲሔድ ከከብት ወድቆ ታሟል = ወዳንተ እንዳይመጣ የማይችል ሆነ አሉ = የተኛበትም አዲስ ዓለም ከኔ ቤት ጓዳ ነው = አሁንም ሐኪሙ እየሔደ እንዲያየው ይሁን =

ጥቅምት ፱ ቀን ገነት ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፺፭ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች ሉልሰገድ

የበሽታህን ነገር በጉ ነኝ ብለህ ብትልክብኝ ደስ አለኝ = ... ገዳድ ለታመመ ሰው ከሆዱ የማስወጣበት መድኃኒት ያልከውን ለዚህም መድኃኒቱ ኪኒን ነው = ዛሬ እኛ ዘንድ ኪኒን አይገኝልህም = የሚገኝ ወደ ሐረርጌ ነውና እዚያ ልከህ አስመዶቀህ የሚገዛ ኪኒን የተገኘ እንደሆነ እንድታስታውቀኝ ይሁን =

ጥቅምት ፲፮ ቀን ፲፰፻፺፭ ዓ.ም. አዲስ አበባ ተጻፈ =

ይድረስ ከራስ ሚካኤል

የወይዘሮ ተዋበችን ሕመም ነገር ለገብረ ሕይወት የላከውን ደብዳቤ አየሁት = እሱም በቃል ነገረኝ = አሁንም ሕመምዋ ሪህ እንደሆነ መድኃኒት አደራረጉን ለገብረ ሕይወት አሳይቼ ሰድጄዋለሁ = ደግሞም ከሁሉ ይልቅ ሐኪሞች ቢያዩዋት ይሻላል = ኢያሱ እንኳ ያንጊዜ ታም ሳለ አይናገር እህል ውሃ አይቀምስ የነበረ ተስፋ እስክን ቆርጥ ድረስ ከሞት የደረሰ ምንም ፈቃዱ የእግዚአብሔር ቢሆን በሐኪሙ ምክንያት ዳነ =

ግንቦት ፲፬ ቀን ፲፰፻፺፭ ዓ.ም. አዲስ አበባ ተጻፈ =

ይድረስ ከራስ ወልደ

የሕመምህን ነገር የላከውን ወረቀት አየሁት = ነገር ግን መድኃኒት የሚያውቅ ወጊሻ አግኝቼ መድሐኒት ጀምራለሁና ከሐኪም መጥቼ በሰንጠረዥ አልተለተልም ብለህ የላክብኝ፤ እንደዚህ ያለ ቃል መላክህ ይሄ ሞያ ሆኖ ነውን = እኔስ ለዘለዓለም በሽተኛ ሆኔህ ከመ

ቅረት ምንም ቢሆን ሳላስቀድድህ አልቀርም = አለዚያ ስለት ከፈራህ ደብረ ሊባናስ ሐደህ መቀመጥ ነው።

ጥር ፳፮ ቀን አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.።

ይድረስ ከደጃዝማች አባተ

የአህል ወጥ እንዳትበላ ከዚህ ቀደም ሐኪሞች ከልክለውሃል = አሁንም የአህል ወጥ መብላትህ ቀርቶ አሳ እንድትበላ ይሁን።

መጋቢት ፳ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም አዲስ አበባ ተጻፈ።

ይድረስ ከራስ ወልደ

የሕመምክን ነገር በጉነኝ ብለህ ብትልክብኝ ደስ አለኝ = ነገር ግን ሐኪሞች ይዩህ ብለህ ይሄ ነገር የማይሆን ሆነ = ደግሞስ የሞቱት ሰዎች ሁሉ እየተረሱ ቀርተው የለምን = አንተስ በገዛ እጅህ ልሙት ካልክ ምን ይደረጋል = የእርዳ ሽንት መድኃኒት ነው ብለውኛል ይገኝ እንደሆነ ብለህ ላክብኝ = ይልቅ በዚያው በአንተ በኩል ከቆላው አገር መፈለግ ነው እንጂ ወደዚህማ የት ይገኛል።

ሰኔ ፳፯ ቀን በአዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከወይዘሮ አሰለፈች

ለደጃች ይልማ የሳል መድኃኒት ብለሽ የላክሼብኝን ይሄው ሰድ ጃለሁ = ከዚህ መድኃኒት በጥርኝ ለክቶ በጥሩ ውሃ ከሱካር ጋራ አፍ ልቶ በሻሽ አጣርቶ በጣም ሳይበርድ ጧትም ቀን፣ ማታም ቢሆን በትንሽ ኩባያ ወይም በቻይ ፍንጃል መጠጣት ነው።

ደግሞ አንዱ ዓይነት አደራረግ እንዲህ ነው። በላስታ ቅቤ ከዚህ ከመድኃኒቱ አንድ ጭብጥ ጨምሮ ውሃ ሳይገባበት በቅቤ ብቻ አን ጨቅጭቆ አሳድሮ ማለዳ አቅልጦ በመጭመቂያ ጨምቆ ቅቤ እንደ ሚጠጣ ሁሉ ጧት ጧት በትንሽ ኩባያ ወይም በትልቅ በቻይ ፍንጃል መጠጣት ነው። ሳሉ እስቲለት ድረስ = ደግሞም ቅቤው እንዳይሰለች አንድ ቀን በውሃና በሱካር የተፈላውን፣ ደግሞ አንድ ቀን በቅቤው ብቻ የተጨቀጨቀውን መጠጣት ነው። ሕመሙስ መደበቁ ለምንድ ነው። አስቀድሞ ለኛ ማስታወቅ ነበር እንጂ = አሁንም እግዚአብሔር በቀላሉ ያድርግለት።

መስከረም ፱ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወልደ

ደብዳቤህ ደረሰልኝ ። መድኃኒት ይምጣልኝ ያልከውን ይሄው ሰድጂልሃለሁ ። አደራረጉንም ለዳኚ ጽፈንለታል ። እሱ ያውቀዋል ። ደግሞ እግዚአብሔር በቀላሉ ያድርግልህ ።

መስከረም ፲፰ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም. ተጻፈ ።

ይድረስ ከዋግሹም ከበደ

.... የኮሶ መድኃኒት ግን እኛ ዘንድ ያለው አልቋል ። ከፈረንጅ አገር እንዲመጣ ልኬአለሁ ። በመጣልኝ ጊዜ ይሆናል ። ....

ጥቅምት ፯ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወሌ

ደብዳቤህ ደረሰልኝ ። በጉነትህን ብትልክብኝ እጅግ ደስ አለኝ ። ደግሞ እግዚአብሔር ጭራሹን ያሳምረው ። ነገር ግን የዚህን የመጠጥ ነገር ብትተውው መልካም ነው ። ሌላ በሽታ የለብህም ። ይህን መጠጥ ከተውህ ሕመምክን ጭራሽ እንድትድን የታወቀ ነው ። ....

ህዳር ፯ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ባንክ

ለመጀመሪያ ጊዜ ባንክ የተቋቋመው በዳግማዊ አጤ ምኒልክ ዘመነ መንግሥት በ1898 ዓ.ም. ነው ።

በፈረንጅ አገር ስላለው የንግድ መበደሪያ ቤት ጉዳይ አማካሪዎቻቸው ምኒልክን አማክሩዋቸው ። የውጭውንም ሆነ የአገር ውስጡን ንግድ ለማስፋፋት ባንክ ጠቃሚ መሆኑንና በተለይም የውጭው ንግድ ያለ ባንክ ሊካሄድ ያለመቻሉን ነገሩዋቸው ። ምኒልክ በአሳቡ ከተሰማሙ በኋላ ባንኩን ለማቋቋም ኃላፊነቱ ለማን እንደሚሰጥ ጠየቁ ። ፈረንሳዊው ሙሴ ደልሐርቤ ይህን ነገር ለማቋቋም ይችላልና ለእሱ ይሰጠው ተባለ ። ምኒልክም “... የፈረንሳዮችን ነገር ተዉኝ ። የባቡር ሐዲድ ከጄቡቲ እስከ እንጦጦ ፣ ከዚያም እስከ ከፋና ነጭ አባይ ድረስ እንዘረጋለን ብለው ውለታን ከተዋዋልን በኋላ እንኳን ነጭ አባይ ፣አዲስ አበባም ለማድረስ አቅቷቸዋልና እንደገና ደግሞ

በዚህ ጉዳይ ከእነሱ ጋር አልዋዋልም ። የሚሆን ከሆነ የሚሆን ሰው ፈልጉ...” አሉ ።

“እንግሊዞችስ?” ተባለ ።

“እንጥከራቸው ።” አሉ ምኒልክ “እንግሊዞች የሆዳቸውን በሆዳቸው እየያዙ ተንኩል የሚወዱ ቢሆኑም አገር የማያስገፋ ውል ተደርጉ ይሰጣቸው...” አሉ ። ይህን ሐተታ ሐሪንግተን፣ ክሮመር፣ ቻልመር እና ጉይዶርፕ በሰፊው ጽፈውታል ።

አጤ ምኒልክ በሁሉም ላይ ጥርጣሬ ስለነበራቸው እንደምድር ባቡር ዓይነት የባንኩንም ሥራ ውክልናውን ለኢልግና ለሽፍኔ ሰጡ ውክልና የሰጡበትም ደብዳቤ ይህ ነው ።

ምዓ አንበሳ ዘአምነገደ ይሁዳ

ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ይድረስ ከቢትወደድ ኢልግ፣ ከሙሴ ሸፍኔ

ያገራችንን ንግድ ለማበረታታትና ከሌላ መንግሥት ጋር ያለውን የንግድ መላላክ ለማቆናት አንድ ባንክ በመንግሥታችን ስም ለማቆም ፈቃዴ ስለሆነ ይህንን ፈቃዴን ለመፈፀም ብርቱ ጥሩ የባንክ ማኅበር እንድትሰማሙልኝ አዝዣችኋለሁ ። ይህ የመንግሥቱ ባንክ እንደሌላ የመንግሥት ባንክ ለማቆም ፈቃዴ ነውና ለኔ የሚገባኝን፣ ለነዚህ የሚገባቸውን የምታደርጉትን ውል በብርቱ እንድትጠብቁ ይሁን ። ይህ ባንክ ተሉ እንዲቆምልን ስለወደድሁ ከባንክ ማኅበሮች ጋር የተሰማማችሁትን ውል ወደኔ ለማስወደድ በተሉ እንድትልኩልኝ ይሁን ።

በሐምሌ ፲፱ ቀን ፲፰፻፺ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ።

ሚያዝያ 27 ቀን 1895 ዓ.ም. ሐሪንግተን ለእንግሊዝ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ቴሌግራም አስተላለፈ ። በመልክቱም “ንጉሠ ነገሥቱ በአበሻ አገር ላይ ባንክ ለማቋቋም ያስባሉ ። ይህንንም የንጉሠ ነገሥቱን አሳብ ለማስፈጸም እንዲቻል ሰር ካሴል ወይም ሌላ የታወቀ ሰው መጥቶ ይነጋገር” አለ ። ይህ መልክት ያለ ምንም መልስ አንድ ዓመት ከመንፈቅ ከቆየ በኋላ የእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ሱርድ ክሮመር እንደ ኤርፓ አቆጣጠር ታህሳስ 24 ቀን 1904 ዓ.ም. (በኛ 1897) ለግብፁ ብሔራዊ ባንክ አሣዥ ለሰር ኤልዊን ፓልመር ደብዳቤ ፃፉ ። በተፃፈው ደብዳቤ ላይ “...ምኒልክ የአምሳ ዓመት

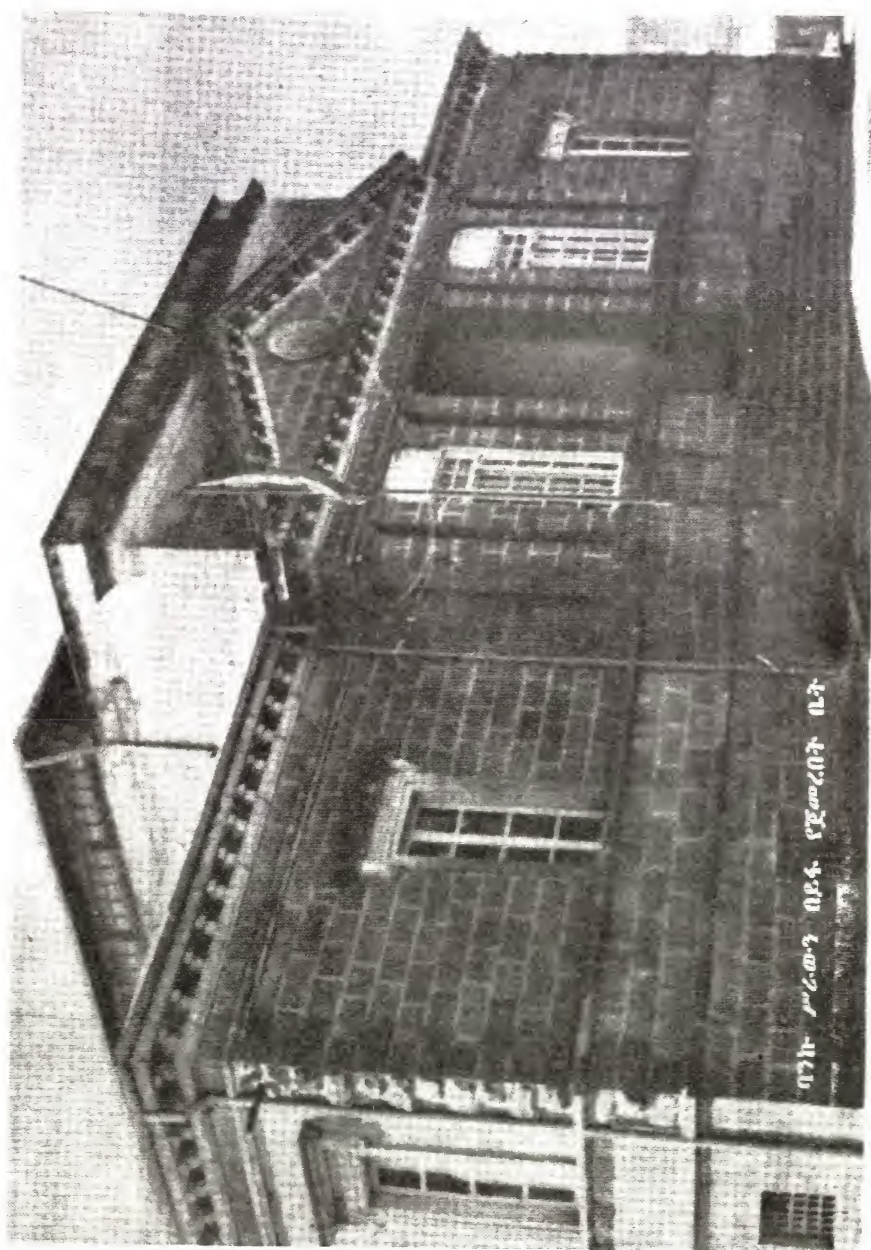
ውል ይሰጡናል። በውሉ መሠረት 1. ባንክ እናቋቋማለን፤ 2. የብረትና የወረቀት ገንዘቦች ይሠራሉ...” የሚልና ይህን የመሳሰሉ ገለፃዎች ያለበት ደብዳቤ ተላከ። የግብፅ ባንክ ብሔራዊ አዛዥ ሰር ኤልዊንም ታህሣሥ 27 ቀን (እ.ኤ.አ.) በዚያው ዘመን በተፃፈ ደብዳቤ አንድ አጥኚ ቡድን ወደ አዲስ አበባ እንደሚላክ ለውጭ ጉዳይ ሚኒስቴሪ ቸው አሳወቁ።

ከግብፅ ብሔራዊ ባንክ ወደ አዲስ አበባ የተላከው ቡድን መጋቢት 1 ቀን 1897 ዓ.ም. ባንኩን ለማቋቋም የሚቻልበትን ውል ተዋዋሉ። በውሉ አንቀጽ 1. የግብፅ ብሔራዊ ባንክ በኢትዮጵያ ውስጥ ለሚያቋቋመው ባንክ እፍ አቢሲኒያ ለሚባለው የአምሳ ዓመት የባለቤትነት ውል ሲሰጥ ኩባንያው ቢያንስ የአምስት መቶ ሺ ፓውንድ ካፒታል እንዲኖረው፤ ይልና ባንኩን ለማቋቋም መዋጮ ለመስብሰብ በመንግሥት ፈቃድ በለንደን፤ በፓሪስ፤ በኒውዮርክ፤ በበርሊን፤ በርም፤ በቪየና፤ በካይሮና በአዲስ አበባ ለሚኖሩ ሕዝቦች ዕጣ እንደሚሸጥ፤ የባንኩ ዋና መሥሪያ ቤት አዲስ አበባ ከተማ ይሆንና ቅርንጫፍ ለማቋቋም ግን ምክር እየተደረገ በአገር ውስጥም ሆነ በውጭ አገር ለማስፋፋት እንደሚቻል ይገልጻል።

በአንቀጽ ፪ በዚህ በተሰጠው አምሳ ዓመት ጊዜ ውስጥ ፩. ንጉሠ ነገሥቱ በግዛታቸው ሌላ ባንክ እንዳይቋቋም መስማማታቸውን፤ ፪ በወርቅም ሆነ በብር ነፃ ልውውጥ እንዲኖር፤ ፫. ከባንኩ ውጭ፤ መንግሥት ምንም ዓይነት ገንዘብ እንዳያሠራ፤ ፬. የመንግሥት የሆነ የሕዝብ ሀብት በባንኩ እንዲቀመጥና በቼክ እንዲታዘዝ፤ ፭. የመበደሪያውን ሕግ ባንኩ እንዲያወጣ፤ ፮. ባንኩ አስፈላጊ በመሰለውና ገበያ ባለበት ቦታ መጋዘን እንዲሠራ፤ ፯. የባንኩ ዋና መሥሪያ ቤት፤ ቅርንጫፎችና መጋዘን የሚሠራበትን ቦታ መንግሥት መራቱን በነፃ እንዲሰጥ፤ ፰. ባንኩ የሚያስመጣውን ዕቃ በባቡር እያስጫነ ያለቀረጥ ማግባት እንደሚቻል ተደነገ። እንዲህ እንዲህ እያለ ይሄ ድና በ፲፱ኛው አንቀጽ ላይ “ባንኩ እስከ ሐምሌ 24 ቀን 1898 ዓ.ም. ድረስ ሥራ ባይጀምር ይህ ውል ይሠረዛል” ይላል።

ባንኩ ሥራውን ሊጀምር ሲል የቦርድ አባሎች እንዲመረጡ ተደረገ። አጤ ምኒልክ ለባንኩ ቦርድ አባልነት ራስ ተሰማንና ራስ ወልደ ጊዮርጊስን መረጡ። የሚሸጠው ዕጣ ብዛት አንድ መቶ ሺ እንዲሆን ተወሰነና ለአንግሎ ኢጂፕቲያን 25,000፤ ለፈረንሣይ 12,500፤ ለኢጣልያ 12,500 ተደለደለና አምስት ሺ ዕጣ ለቦርድ ዲሬክተር አባሎች ተያዘ። ከቀረው 45,000 ውስጥ 7500 ለአዲስ አበባ ነዋሪዎች፤ 6625 ዕጣ በካይሮ በአሌክሳንድሪያ ለሚኖሩ፤ ሌላው በለንደን፤

הבנין החדש של מנהל המבחנים

የኢኮኖሚ ግንዛቤ የሰጠው ሰዎች

በፓሪስ፣ በሮም፣ በበርሊን በቬየናና በኒውዮርክ ለሚኖሩ ሰዎች ተደልድሎ መሸጥ ተጀመረ።

ባንኩ ዛሬ ዩኒቨርሲቲ ከሆነው ራስ መኩንን ቤት ውስጥ ተቋቋመ። የካቲት 8 ቀን 1898 ዓ.ም. በዛሬው ጠቅላይ ግምጃ ቤት በንጉሠ ነገሥቱ በዳግማዊ አጤ ምኒልክ ተመርቆ ሥራውን በይፋ ጀመረ።

ገንዘብ

ዳግማዊ ምኒልክ በ1895 ዓ.ም. በሰኔ ወር ያስመጡት የብር መሥሪያ መኪና አዲስ አበባ ገብቶ ነበርና ባንክ እንደተቋቋመ የብር መኪናውም ሥራውን ጀመረ። የብር መሥሪያ መኪና በኋላ ጊዜ ሥራውን ቢጀምርም ለመጀመሪያ ጊዜ ግን በሊኦን ሽፍኒ አማካሪነት የብሩ ሥራ ፓሪስ ላለ የገንዘብ መሥሪያ ፋብሪካ ኮንትራቱ ተሰጠ። የብሩን አሠራር ቅርጽ ዲዛይን ያወጣው ላግራኝ የተባለ ሰው ነው። ራስ መኩንን የኢጣሊያን አገር በጎበኙበት ጊዜ ከውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ከክሪስቲ ጋር ባደረጉት ውል መሠረት ከብር ቢታች ያሉት ቅንሰናሽ ገንዘቦች ሮም ላለ ብር ሰሪ ተሰጠ። የእነኚህን ቅንሰናሽ ገንዘቦችን ቅርፅ ያወጣው ደግሞ ፈረንሳዊው ቻፕሊን ነው።

ለመጀመሪያ ጊዜ በምኒልክ መልክ ታትመው የወጡት ገንዘቦች ሥራ ላይ የዋሉት ባንክ ከመቋቋሙ በፊት በ1886 ዓ.ም ላይ ነበር። እነኚህም በዚያን ጊዜ የታተሙት ገንዘቦች፡ ባለ አንድ ብር 20,200

አላድ(ግማሽ)	10,200
ሩብ	15,200
ተሙን	25,200
መሐለቅ	200
ቤሳ	200 እና በአንድ

ብር 64 የሚመነዘሩ ክፍልፋይ ሳንቲሞች 200 ብዛት ያላቸው ነበሩ። ከነዚህ ገንዘቦች በኋላ በውጫሌ ውል ምክንያት በምኒልክ ላይ ያለው ጫና በአድዋ ጦርነት እስኪወገድ ድረስ ምኒልክ ከውጭ አገሮች ጋር የነበራቸው ግንኙነት ተቋርጦ ስለነበር የገንዘቡ መሠራትም አብሮ ተቋረጠ።

የገንዘብ ማሳተሙ ተግባር መቋረጡ ብቻ ሳይሆን አዲሱ የምኒልክ ገንዘብ በአገር ውስጥም ቢሆን ተቀባይ አጥቶ ነበር። በነባሩ ብር

ላይ ያለው የማርትሬዚያ መልክ ተለውጦ የምኒልክ መልክ በመተካቱም ሕዝቡ ሌላ ገንዘብ እየመሰለው አልገበያይ አለ ። በምኒልክ መልክ የታተመው አዲሱ ገንዘብ ተቀባይ በማጣቱ ዳግማዊ አጤ ምኒልክ በ1900 ዓ/ም ነሐሴ ፪ ቀን አንድ አዋጅ አወጁ ።

“ለገበያ መገበያየት እንዲመች ብዬ በኔ መልክና በኔ ስም ያሳተምኩትን ብርና ሩብ የሌላ መንግሥት ነው፤ በዚህ አልገበያይም እያልክ እርስ በርስህ ትጣላበታለህ አሉ ። አልቀበልም ማለትህ ከቀድሞው ብርና ሩብ ምን የጐደለ ነገር አለና ነው ። አሁንም የፊተኛውም ያሁኑም ብርና ሩብ ትክክል ነውና በዚያው በቀድሞው ልክ መገበያየት ነው ። እንግዲህ በዚህ በአዲሱ ብርና ሩብ ነገር የተጣለ ሰው መቀጫህን ባንድ ብር ፲ ብር፣ ባንድ ሩብ ፭ ብር ትከፍላለህ ። ከዚህ ወዲህ ይህንን የኋለኛውን ብርና ሩብ አልቀበልም የሚለውን ሰው እጁን ይዘህ አምጣልኝ ። ገንዘቡን እመርቅልሃለሁ ።”

ምኒልክ ይህን አዋጅ ቢያውጁም አሁንም ቢሆን ተቀባይ አጣ ። እንዲያውም ሁሉንም ትቶ እንደ ጥንቱ በጥይት ይገበያይ ጀመር ። ይህንንም የሰሙት ምኒልክ እንደገና ሌላ አዋጅ አወጁ ።

“ከዚህ ቀደም ነጋዴም፣ ወታደርም፣ ባላገርም የሆንክ ሰው ሁሉ በየገበያውና በየመንገዱ በየሥፍራው ሁሉ በጥይት ስትገበያይ ትኖር ነበር ። አሁን ግን በኔ መልክና ስም የተሠራ ብር፣ አላድ፣ ሩብ፣ ተሙን፣ መሀለቅ አድርጌአለሁና በዚህ ተገበያይ እንጂ እንግዲህ በጥይት መገበያየት ይቅር ብያለሁ ። የሚሸጥም ጥይት ከቤቱ ያለው ሰው ሁሉ እጅምሩክ እየወሰደ ለጅምሩክ ሹም ይስጥ ። ጥይትም ለመግዛት የፈለገ ሰው እጅምሩኩ እየሄደ ይግዛው ። ይህንንም አዋጅ አፍርሶ ጥይት ርስ በራሱ ሲሻሻጥና ሲገዛዛ የተገኘ ሰው ገዢውም ሻጭውም ስለቅጣታቸው ባንድ ጥይት አንዳንድ ብር ይክፈሉ ። ይህንንም አዋጅ አፍርሶ በጥይት ሲሻሻጥ አግኝቶ ወደ ዳኛ ያመጣ ሰው በቅጣት ከሚከፍሉት ገንዘብ እኩሌታውን ለያዢው መርቁለታለሁ ።

ህዳር ፳፪ ቀን ፲፱፻፩ ዓ/ም እንጦጦ ከተማ ተፃፈ ።

አጤ ምኒልክ ቅንስናሽ ገንዘቦችና ሙሉ ብር በመልካቸው ቢያስቀርፁም ሕዝቡ በማርትሬዚያ ብር ምትክ በደስታ አልተቀበለውም ። ቅድም እንደተባለው ብሩ የታተመው ፈረንሣይ አገር ስለነበር ሕዝቡ ‘የፈረንሣይ ብር’ ወይም “የመንግሥት ብር” ወይም የጃንሆይ ብር እያለ የተለያየ መጠሪያ አወጣለት ። ገዢና ሻጭም ሲገናኙ “በጃንሆይ ብር ነው? ወይስ በሴት ብር? እያሉ ይለዩ ጀመር ። የሴት ብር የሚባለው በብሩ ላይ የንግሥት ማርትሬዛ መልክ ስላለበት ነበር ።

የፖሊሽ ብር የፊትና የኋላ መልኩ

ግርኛ-ግሪክ ብር የፊትና የኋላ መልኩ

አንድ፡ብር፡
(፲፭፻፴፬)፡

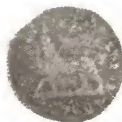
የብር፡አላድ፡
(፲፭፻፲፭)፡

የብር፡ፋብ፡
(፲፭፻፲፭)፡

አንድ፡ግርሽ፡(መሐለቅ)፡
(፲፭፻፲፭)፡

በሕዝቡ እምነት መሠረት በሁለቱ ብር ላይ ትንሽ ልዩነት አለ ። ሁለቱን ብር ለያይተው በሚዛን ላይ ሲያስቀምጡት የማርት ሬዚደ ብር ትንሽ ደፋ ያደርጋል ። ከምኒልክ ብር የማርት ሬዚደ ብር ከበድ ይላል ማለት ነው ። ሁለቱን ብሮች ተራ በተራ ድንጋይ ላይ ሲጥ ሷቸው የማርት ሬዚደው ብር ክልል ያለ ድምፅ ሲያሰማ የምኒልክ ብር ግን ዶፍ የሚል ድምፅ ስለሚያሰማ ሕዝቡ ንፁህ ብር አይደለም በማለት በውዴታ ቀርቶ በግዴታም አልቀበለው አለ ።

በምኒልክ ጊዜ የተሠራው አላድ ወይም ግማሹ ብር ከንፁህ ብር የተሠራ ነበር ። የምኒልክ መልክ ስላለበት ብቻ ከተለመደው ብር የተለየ ነው በማለት ሕዝቡ አልወደደውም ።

ሩብ የተባለው በአንድ ብር አራት የሚመነዘረው ገንዘብም ከን ፁህ ብር የተሠራ ነበር ። የእሱም ዕድል እንደ አላዱ ሆነ ።

ተሙን በብር ስምንት ትመነዘራለች ። የተሠራችውም እንደ ዚሁ ከንፁህ ብር ነበር ። እነ ዜርቮስ እንደሚሉት ቃሉ ከኢጣሊያኖች የተወሰደ ነው ሲሉ ሞንታዶን ደግሞ በኢትዮጵያ የምትጠራበት ስም ባላላ ነው ይላል ። ተሙን በ1889 ዓ. ም. የታተመች ስትሆን ብዛት አልነበራትምና በሕዝቡ እጅ ተበትና አለቀች ።

ከተሙን ቀጥሎ ዝቅተኛ ዋጋ ያለው ግርሽ ነበር ። ዛሬ አንዳንድ ሰዎች ቀርሺ ከሚለው የኦሮምኛ ቃል ጋር በማመሳሰል ግርሽ አንድ ብር እንደነበር ይናገራሉ ። አይደለም ። ግርሽ በአንድ ብር 16 የሚመ ነዘር ነበር ። ግርሽ የታተመው ከብር ሳይሆን ከመዳብ ነበር ። እንደ ዶክተር ዜርቮስ አገላለጽ ግርሽ ማለት በአረብኛ ቋንቋ ትንሽ ገንዘብ ማለት ስለሆነ ስሙ በዚያ ሳቢያ የወጣ ነው ። የመጀመሪያው በ1886 ዓ. ም. የታተመው የአጤ ምኒልክ መልክ ያለበት የፖስታ ቴምብርም ዋጋ አንድ ግርሽ ነበር ። የግርሽ አላድ ፣ የግርሽ ሩብ ዋጋ ያላቸው ቴም ብሮች ታትመው ነበር ።

ግርሽ የተለያዩ ስሞች ነበሩት ። ከአረብ በተወሰደው ቃል ሐረ ርጌዎች መሐልቅ ሲሉ ኤሮፓውያን ደግሞ ፒያስተር ይሉታል ። ኦሮሞች ከአረብኛ ሳግ የሚለውን ቃል ወስደው ስቃ ይሉት ነበር ። ኩናማዎች ደግሞ ግሪስያ ይሉታል ።

በ1888 ዓ. ም. ደግሞ የግርሽ አላድ (ግማሽ) የምትባል ታተመች ። ይህቺም በአንድ ብር 32 ትመነዘር ነበር ። ፀሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴና ዶክተር ዜርቮስ በመጽሐፎቻቸው እንደሚገልፁት በዚያው ዘመን ማለት በ1888 ዓ. ም. የግርሽ ሩብ የምትባል ገንዘብ ታትማ ነበር ። ይህቺ የግርሽ ሩብ በአንድ ብር 64 ትመነዘር ነበር ። ከዚች ከግርሽ

ሩብ ያነሰች ሴንቴሚ የሚሏት ቅንስናሽ ገንዘብ ታትማ ነበር ። ይህች ሴንቴሚ የተባለች ገንዘብ በአንድ ብር አንድ መቶ ትመነዘር ነበር ።

የግርሽ ሩብ የሚባለው ስም በመንግሥት ይሰጣት እንጂ አብዛኛው ሕዝብ የለመዳትና የምትታወቀው ቤሣ እየተባለች ነው ። ቤሣ የሚለው ቃል የተወሰደው ከሄንዱስታን ነው ።

ማተሚያ

በ1889 ዓ. ም. አንድ ፈረንሣዊ ነጋዴ የመጽሐፍት ማተሚያ መኪና አምጥቶ ነበር ። ይህም በአንዳንድ ተቃውሞ ምክንያት ከሥራ ላይ ሊውል አልቻለም ። በዚያ ዘመን አብዛኛው የኢትዮጵያ መኳንንትና ቀሳውሰት ዘመናዊው ጥበብ ሁሉ የሰይጣን ሥራ እየመሰላቸው ይቃወሙ ስለነበር ፈረንሣዊው ያመጣው የማተሚያ መኪናም ሥራ ላይ ሳይውል ቀረ ።

ይህን የተገነዘቡት ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ቀስ በቀስ የዘመናዊ ጥበብ ተቃዋሚዎችን በምክርም በጨዋታም ካሰለጠኑ በኋላ የሲሪያው ነጋዴ ኤድልቢ የማተሚያ መኪና እንዲያስመጣላቸው አዘዙት ። ኤድልቢም በታዘዘው መሠረት የማተሚያው መኪና በ1898 ዓ. ም. መጥቶ ሥራውን ጀመረ ።

ጋዜጣ

“... ምኒልክ በሰላም ጊዜ የቤተ ክርስቲያን አባል፣ በጦር ጊዜ ደግሞ፣ ... ተዋጊ ንጉሥ ነው ። ስለዘመናዊው አለም ዜናም አእምሮው ክፍት ነው ። ...” ማርገሪ ፐርሐም ።

ምኒልክ የጋዜጣን ታሪክ ቢያውቁም ለጋዜጣ ሠራተኛነት ሰው በማጣት ቆዩ ። አቶ ገብረ እግዚአብሔር የተባሉ የሐማሴን ተወላጅ በ1888 ዓ. ም. በሰኔ ወር ከኢጣሊያኖች ከድተው ሐረር ልዑል ራስ መኰንን ዘንድ ገቡ ። ስለ ኢትዮጵያ ባላቸው ፍቅር ምክንያት ብዙ የሥልጣኔ ነገሮችን እንደሚናገሩ ምኒልክ ሰሙ ። ምኒልክ በአቶ ገብረ እግዚአብሔር ንግግር እየተደሰቱ “መኰንን ባይቀየሙኝ ይኸን ሰው ለኔ አደርገው ነበር” እያሉ ለየመኳንንቱ ይነገራሉ ። በዚህ መሐል ልዑል ራስ መኰንን ሞቱ ። የአቶ ገብረ እግዚአብሔር ደጋፊ ራስ መኰንን ሲሞቱ የሐረርጌ መኳንንት አቶ ገብረ እግዚአብሔርን

ከሰሰ ። የከሰሱዋቸውም ይሰድቧቸው በነበረው ስድብ ሳይሆን “መሬት ትዞራለች እንጂ ፀሐይ አትዞርም ብለህ ተናግረሃል” ብለው ነው ።

አጤ ምኒልክ ይህን እንደሰሙ የሐረርጌ ግዛት ለተሰጣቸው ለራስ መከታን ልጅ ለደጃች ይልማ ደብዳቤ ጽፈው ገብረ እግዚአብሔርን ወደ አዲስ አበባ አስመጧቸው ። ከዚህ በኋላ ሐረር ሆነው ይናገሩት የነበረውን ሁሉ በወረቀት እየፃፉ ለየመኳንንቱ እንዲያድሉ አዘዟቸው ። ይህም ልክ እንደጋዜጣ በእጅ እየተፃፈ በየሣምንቱ በምኒልክ ግብር ላይ ይታደል ጀመር ። በሥራው የተደሰቱት ምኒልክ በብዛቱ ማነስ ይበላጩ ጀመር ።

ግሪካዊው ካባዲአስ ደግሞ ለምኒልክ ባቀረቡት ምክር የጋዜጣ መልክ ያለው በእጅ እየተፃፈ በየሣምንቱ 24 ግልባጭ እየወጣ ለመኳንንቱ ይታደል ጀመር ። የዚህንም ስም ምኒልክ ራሳቸው “አእምሮ” ብለው ሰየሙት ። ኮፒ ማድረጊያ መሣሪያ በመገኘቱም በየሣምንቱ የአእምሮ ብዛት 200 ኮፒ ሆነ ። ይህን የተመለከቱት አጤ ምኒልክ በካባዲአስ ሥራ ተደስተው አዘጋጁ በሥራው እንዲገፉበትና የማተሚያ መኪናም እንደሚያስመጡላቸው ተስፋ ሰጡአቸው ። የእጅ ጽሁፉን የማባዛቱ ሥራ ግን በ1895 ዓ.ም. ቆመ ። የማተሚያው መኪና እስከ 1898 ዓ.ም. ድረስ አልመጣም ነበር ።

ማተሚያው መኪና በኢድልቢ አስመጭነት ከመጣ በኋላ ለመጀመሪያ ጊዜ በሕትመት ጉህ የተባለ ጋዜጣ ወጣ ። ይህ ጉህ ተብሎ የተሰየመው ጋዜጣ በ1900 ዓ.ም. ሐምሌ 17 ቀን ታትሞ ሲወጣ የያዘው ጽሑፍ የሚከተለው ነበር ።

እጅግ የተወደዳችሁ ኢትዮጵያውያን ሆይ

ሰሜ ጆሮ ፡ ልባዊ አእምሮ ይስጣችሁ ብዬ ሰላምታ አቀርባለሁ ። ከብዙ ዓመት ከብዙም ዘመን በኋላ እኔ የኢትዮጵያ ኃህ የምሆነው ዜናዊ ጋዜጣ በግርማዊ ገናና የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ትእዛዝ ፡ ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ ከኢትዮጵያ መንግሥት የውጭ ምንስትርነት የተሾመ ። በሙሴ ኤድልቢ እጅ ከኤሮጳ ወደ አዲስ አበባ አስመጡኝ ።

የኢትዮጵያ ሕዝብም የሰው ልብ ቶሎ የሚከፍት ፡ ከስንፍናም የምታነቃ ብርሃን መጣህልን ብለው ትንሹ ትልቁ በክብር ተቀበሉኝ ። ለእግዚአብሔር ፡ ለመንግሥት የሚጠቅም ሥራም ላትምላችሁ ተሰናዳሁ ። ስለዚህ ይህን ሥራ አይቶ ፡ ቃሌንም ሰምቶ የማይነቃ ሰው የኤሊን ስንፍናዋን ፡ የጉጉት በቀን አለማየትዋን ይመስላል ።

ነገር ግን የነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ የውጭ ምንስተር፣ ጃንሆይና ንግሥታችን፣ መንግሥታችንም ወደውሃል፣ ሁሉም ይሰሙሃል፣ ስምህንም ጐህ ብለው ሰይመውልሃልና ደስ ይበልህ ስላሉኝ፣ በዚህ ቀንም ሰው ሁሉ ሕያው ሁን ጐህ አጋዣችን ሆይ ብለው መረቁኝ። በታላቅ ደስታ በክብርም ዋልኩ። የክርስትና አባቶቼም ራሶች፣ ሊቃውንቶች፣ ምንስተሮችና ደጅ አዝማች፣ ወምበሮች፣ ፀሐፎች፣ መኳንንቶች ሁሉናቸው። አምላክ ኢትዮጵያ ይክበር ይመስገን በአይሮጳ፣ በእስያ፣ በአሜሪካ፣ በአፍሪቂያ፣ በአውስትራሊያም ከእንቅልፋቸው አንቅቼ በእውቀት እስከ አየር እንዳደረሰኳቸው ዛሬም ወደ ኢትዮጵያ እጆችዋን ወደ እግዚአብሔር ከምትዘረጋ አገር ያመጣኸኝ።

እድሜ ለምኒልክ ከነሠራዊቱ ብዬ እጸልያለሁ።

የኢትዮጵያ እውነተኛ አገልጋይ ። ጐህ

ሐምሌ ፲፮ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ

እግቢ ታተመ

በዚህ ድርሰት “እግቢ ታተመ” ሲል በአጤ ምኒልክ ቤተ መንግሥት ውስጥ ማተሚያ ቤቱ መቋቋሙን ያስረዳል። ሌላው ነገር ደግሞ በ1900 ዓ.ም. ሐምሌ 17 ቀን የዋለው አርብ ዕለት ነው። ጋዜጣው ሐምሌ 17 ቀን በማለቱ ይታተም የነበረው አርብ ቀን ነበር ማለት ነው። ወይም ደግሞ ድርሰቱ አርብ ቀን ተጽፎ ጋዜጣው ቅዳሜ ቀን ታትሞ ወጣ ማለትም ይቻላል።

አእምሮ ጋዜጣ በ1905 እንደገና በማተሚያ ቤት እየታተመ ሥራውን በጀመረበት ዘመን በየሣምንቱ በፈረንሳይኛ ቋንቋ የሚታተም ለኩርየር—ደ.ኢትዮፒ የሚባል ጋዜጣ በ1905 ዓ.ም. ደስቫጅስ በተባሉ ፈረንሳዊ አዘጋጅነት መታተም ጀመረ።

ሆ ቴ ል

በአዲስ አበባ የእንጦጦ ማርያም ቤተ ክርስቲያን ተሠርታ በምትመረቅበት ጊዜ በመላ ኢትዮጵያ ያሉ መኳንንት ለምረቃው ተጠርተው ነበር። ለተጠራው እንግዳ ማሳረፊያ እንጦጦ አይበቃ ስለነበር እቲጌ ጣይቱ ከእንጦጦ ተራራ ሥር ያለው ሕዝብ ሁሉ ለሚጠራው እንግዳ መጠለያ ቤት እንዲሰጥ ሕዝቡን ለመኑ። እንግዳ የሚያሳድር

ዑሉ ሽሮ ፡ በርበሬና ቅቤ ፡ ዱቄትና ሥጋ ከቤተ መንግሥቱ እየወሰደ እንግዶቹን እንዲያስተናግድ አዘዙ ። በዚህ ዓይነት የእንጦጦ ቤተ ክርስቲያን ምረቃ ተፈፀመ ። ከዚህም በኋላ ለሚመጣው እንግዳ ማረ ፊያና መመገቢያ ችግር እየሆነ መጣ ።

ምኒልክ “እህእ” እያሉ ወሬ ያጠያይቁ ጀመር ። “በፈረንጅ አገር ሆቴል የሚባል ቤት ስላለ ማንኛውም እንግዳ ገንዘቡን እየከፈለ ያርፍበታል ፡ ምግቡንም ይበላበታል” አሏቸው ። በዚህ መሠረት ሥራው እንዲጀመር አዘው ሕንፃው ተሠርቶ ሆቴል ቤቱ በ1898 ዓ.ም. በነሐሴ ወር ሥራውን ጀመረ ። ፀሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ስለሆቴል ቤቱ ሲያብራሩ “ሰሙም ሆቴል ተባለ” ይላሉ ። ኃላፊነቱንም ፣ ሥራውንም እቴጌ ጣይቱ ተረክበው ይመሩና ያስተዳድሩ ጀመር ። በ1900 ዓ.ም. ጥቅምት 25 ቀን ምኒልክ በአዲስ አበባ ያሉ ዲፕሎማቶችንና የውጭ አገር ሰዎችን ጋብዘው ሆቴሉን አስመረቁ ። የመጀመሪያው ሥራ አስኪያጅም ሙሴ ፍሬደሪክ ሐል ነበረ ። በኋላ ግን አቶ ዘለቃ አጋርደው ተሾሙ ።

እንደ አገር አባባል ጣይቱ እጅ የሚያስቆረጥም ወጥ እያሠሩ ገበያ ቢጠብቁ ጠፋ ። እንኳን ምግብ መብላት ፣ ከግሪኮች ሻይ ቤት ገብቶ ሻይ መጠጣት ነውር ነበርና ጣይቱ ጧት የሚያሠሩት ወጥ ለሠራተኞቹ የማታ ራት ይሆን ጀመር ። የሚስታቸው ገበያ ማጣት ያሳስባቸው አጤ ምኒልክ አንድ ቀን ከችሎት ሊነሱ ሲሉ በአካባቢያቸው ላሉ መኳንንቶች “ጣይቱ ምግብ የሚሸጥበት ቤት ከፍታለችና ኑ እንሂድና ልጋብዛችሁ” ብለው ወስዱዋቸው ። መኳንንት በላ ፡ ጠጣና ምኒልክ 30 ብር ከፈሉ ።

በማግሥቱ እንደተለመደው ገበያ ቢጠበቅ ጠፋ ። ቀጥሎም ጠፋ፣ ቀጥሎም ጠፋ ። እንደገና ምኒልክ ሆቴል ገብቶ መብላት ነውር ያለ መሆኑን ለመኳንንቱ ገልፀው እንደገና ምሳ ጋበዙ ። በሌላው ቀን አሁንም ገበያ አልተገኘም ። ቢጠበቅ ፡ ቢጠበቅ ድርሽ የሚል ሰው ጠፋ ። በሌላ ቀን ደግሞ አጤ ምኒልክ ከችሎት ሊነሱ ሲሉ በዙሪያቸው ላሉ መኳንንት ፡ “ሰማችሁ ወዳጆቼ” አሉ ። “በፈረንጅ አገር አንድ ቀን አንድ ሰው የጋበዘ እንደሆነ ያ የተጋበዘ ሰው በሌላ ቀን ደግሞ ብድሩን ይከፍላል ። ብድሩን ካልከፈለ ግን እንደ ነውር ይቆጠርበታል ።” ብለው ንግግራቸውን ሳይጨርሱ መኳንንቱ “እርስዎን ፈርተንና አፍረን ነው እንጂ የሚሆንልን ከሆነ የምኒልክን ብድር ለመመለስ እኔ አለሁ” እያለ ተራ በተራ ከሆቴል ቤት ምኒልክንና ጣይቱን ይጋብዝ ጀመረ ። ገበያ እየደራ ሄደ ። ምሳችንን እቴጌ ሆቴል ሄደን እንብላ የሚለው ስለበዛም ስሙ እቴጌ ሆቴል ተባለ ።

ዛሬ በታላላቅና በሌሎችም ሆቴል ቤቶች ጋሻና ጦር እየተሰቀለ እናያለን። እንዲህ አይነቱ አደራረግ የተጀመረው በምኒልክ ነው።

ይድረስ ከደጃዝማች ሥዩም ።

... የላክኸው የዝሆን ጥርስ አልጋና ተምቤን የተሠራ ጋሻ ደረሰልኝ። ጋሻው ግን ለግራኝ ተብሎ ተሠርቶ እንደሆነ ነው። እንጂ ሌላ ሰው ይይዘዋል ተብሎ አልተሠራም። ነገር ግን ለሆቴል ቤት ለላንቲካ እንዲሆን አደረግሁት።

መጋቢት ፫ ቀን ፲፱፻ ዓ/ም

ሰንደቅ ዓላማ

ኢትዮጵያ ከጥንት ጀምሮ የመለያ ሰንደቅ ዓላማ ቢኖራትም እንዲህ እንዳሁኑ ቋሚ የሆነ አንድ ባንዲራ አልነበራትም። እያንዳንዱ ንጉሥ በነገሠ ጊዜ የራሱ መለያ የሆነ ዓላማ ያወጣ ነበር። ከዳግማዊ አጼ ምኒልክ ዘመን መንግሥት በፊትም ቀይ፣ ቢጫ፣ አረንጓዴ የሆነ ዓላማ ነበረ። ይህም ዓላማ ወይም ባንዲራ በሕዝቡ ዘንድ ተስፋፍቶ ባይታወቅም በሚያውቁትም መሣፍንት ዘንድ ቢሆን አስቃቀሉ የቀ ለሙን አቀማመጥ በተለያዩ መንገድ እያደረገ ነበር።

ዳግማዊ አጼ ምኒልክ እንደነገሡ የኢትዮጵያ ዓላማ አረንጓዴ፣ ቢጫና ቀይ እንዲሆን በአዋጅ አሳውጀው በበዓል ቀንም ማንኛውም ሰው በቤቱ ወይም በግቢው እንዲሰቅል ስላወጁ አረንጓዴ፣ ቢጫና ቀይ የሆነው የኢትዮጵያ ባንዲራ በሕዝብ ዘንድ ስለተለመደ ቋሚ ሆኖ ቀረ።

ባንዲራ የሚለውን ስም ከ1928 ዓ/ም ወዲህ ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ከወረረ በኋላ ከኢጣሊያንኛ የተወሰደ ስም ነው የሚሉ አሉ። ባንዲራ የሚለውን ስም የወሰድነው ግን በግራኝ አህመድ ወረራ ጊዜ ፖርቱጋሎች ኢትዮጵያ ውስጥ ከገቡበት ጊዜ ጀምሮ ነው። ፖርቱጋሎች ዘመቻ በሚወጡበት ጊዜ ሁሉ ባንዲራችንን እናስቀድም ይሉ ስለነበረ ተከታዩ የኢትዮጵያ ሕዝብም የባንዲራን ስም ከዚያ ያዘ።

ፖሊስ (ዘበኛ)

መለያ ልብስ ያለው ዘበኛ ወይም ፖሊስ የተቋቋመው በ1901 ዓ.ም በግንቦት ወር ነው። በአገራችን ሥርዓት መሠረት ማንኛውም የመኳንንት አሽከር እንደ ፖሊስ እየሆነ ይሠራ ስለነበር ምንም

በዘመናዊ መለዮ የተቋቋመው የአራዳ ዘበኛ (ፖሊስ)

በማያውቀው ባላገር ዘንድ ለሌባና ለቀማኛ አመችቶ ነበር ። ይህን ለቅሚያ አመቱ የሆነ ዘዴ ለማስጣል ዳግማዊ ምኒልክ በ1901 ዓ ም መለያ ልብስ ያለው ዘመናዊ የፖሊስ ድርጅትን በአዋጅ አቋቋሙ ። አዋጁም እንዲህ ይላል ።

ሞዓ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ
ምኒልክ ሥዩመ እግዚአብሔር
ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

አዋጅ ።

ለሊት ሌባ እንዳይበዛ ፣ ቀን አነባብሮ እንዳያነሳ ፣ በተረፈ ክፉን ነገር ሁሉ የሚጠብቅ ዘበኛ ብናቆም ሁሉም ዘበኛ ነኝ እያለ እንዳይዝ ቁጥርና ባንዲራ ያለበት በራስ ላይ የሚደረግ ምልክት አበጅቻለሁ ። ያነን ምልክት ያደረገ ዘበኛ ቢይዝህ መያዝ ነው እንጂ ይህን ጥሰህ የተጣላህ ሰው ትቀጣለህ ።

ሚያዝያ ፳፱ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ

የምስጢር የስለላ ዘበኛም አቋቁመው ሕዝቡ እንዲጠነቀቅ በማለት በባርኔጣው ላይ “የምስጢር ዘበኛ” የሚል ጽሑፍ ተደርጎለት ነበር ።

ሰዓት እላፊ

አዲስ አበባ ከተቆረቆረች በኋላ መጠጥ ቤቶች እየበረከቱ በመሄዳቸው ለሊቱን በሙሉ ተኩስ ሳያባራ ያድር ጀመር ። ይህን የፀጥታ መበላሸት ያወቁት ዳግማዊ ምኒልክ በኢትዮጵያ ውስጥ የማይታወቅ የሰዓት እላፊን አዋጅ አወጁ ። አዋጁ የሚሠራው በአዲስ አበባ ከተማ ብቻ ሳይሆን በመላ ኢትዮጵያም እንዲሠራበት ተደርጎ የተደነገገ ነበር ። አጤ ምኒልክ የአዋጁን ቃል በግል ደብዳቤያቸው መሸኛ እያደረጉ ለየመኳንንቱ ሁሉ በያገሩ ላኩለት ። በደብዳቤያቸውም “.... ለሊት ለሊት ተኩስ የማይተኮስበት ከተማ ከሆነ ሕዝቡ ሰላማዊ ነውና እላፊ አታድርግበት ። ተኩስ እየተተኮሰ ፀጥታውን የሚነሳ ከሆነ ግን እላፊውን ትከልበት....” እያሉ ላኩ ።

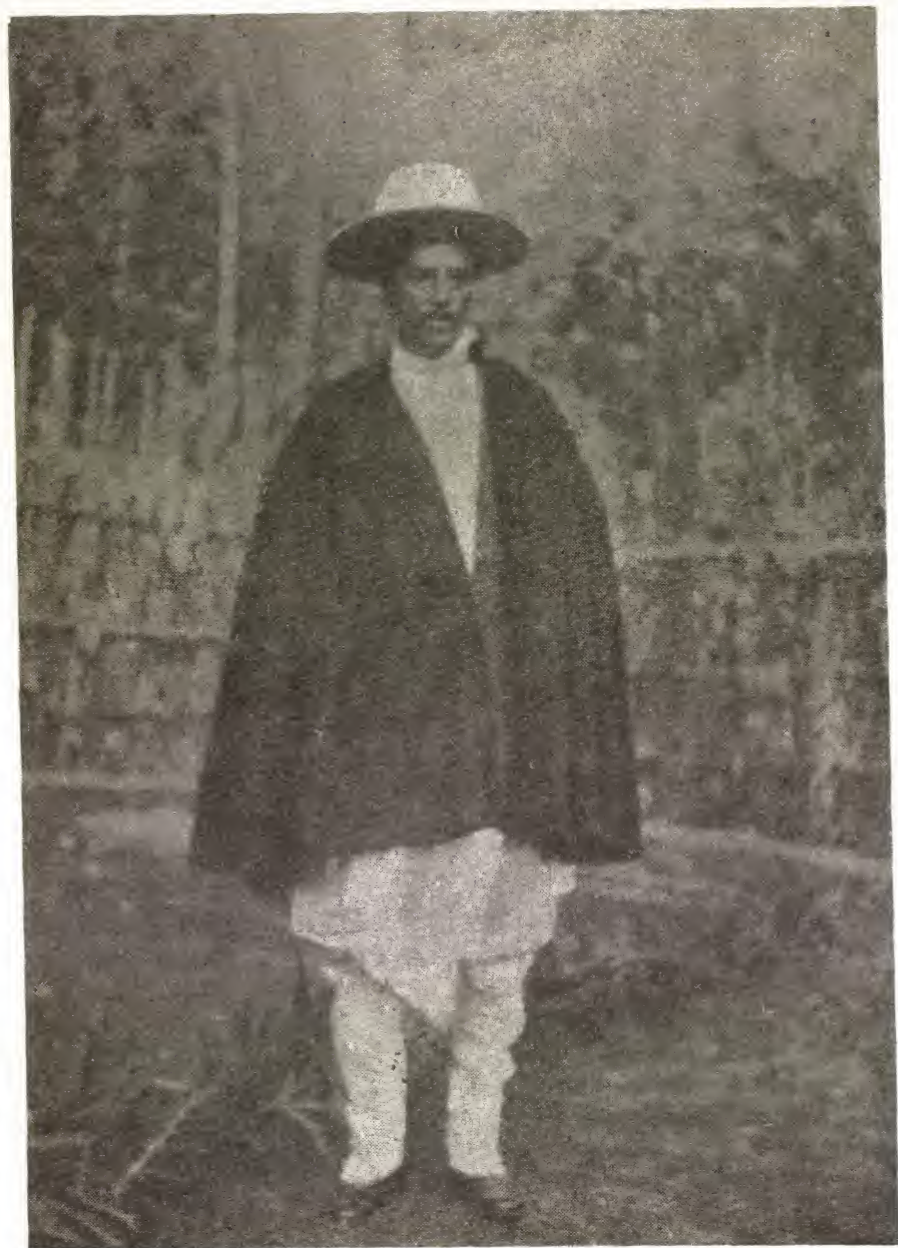
ብላታ መርስኤ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ በልጅነታቸው ማለት በ1896 ዓ ም በአዲስ አበባ ከተማ ስላዩት ሁኔታ በመጽሐፋቸው ሲገልፁ የሰዓት እላፊንም ነገር ገልጠዋል ። እንዲህ ይላሉ ። “.... ሌሊት

ከተማዋን የሚጠብቁት ዘበኞች ከሐረርጌ የመጡ ሲሆኑ ሱማሌዎች ነበሩ። ሕዝቡ ደወርያ ይላቸዋል። ማታ ሶስት ሰዓት ሲሆን ለሕዝቡ የሚያሰሙት አንድ የጨካኝት ድምፅ አላቸው። ሕዝቡም ያን ድምፅ ሲሰማ በቤቱና በግቢው መከተት አለበት። ሱማሌ ከጨካኝ በኋላ ከአጥሩ ውጭ በመንገዱም ሆነ በሜዳ ላይ የተገኘውን ሰው እየያዙ ይወስዱና አስረው ያሳድሩታል። በማግሥቱም መቀጫ አስከፍለው ይለቁታል። መቀጫውም አንድ ሩብ እንደነበር አስታውሳለሁ። በዚያ ጊዜ የነዚህ ዘበኞች ሥልጣን የቱን ያህል እንደሚፈራርና እንደሚከበር በጣም ትዝ ይለኛል። ....” ብለዋል።

የሰዓት እላፊ ደንብ ምኒልክ ማውጣታቸውን ኮሄን፣ አብኩነር፣ ሮሲን፣ ሞታንዶን እና መረብ እነኚህ ሁሉ በየመጽሐፋቸው ጽፈውታል። እነዚህ ታሪክ ፀሐፊዎች እንደ ዓፋት ከመሸ በኋላ መዘዋወር ቀርቶ ቤቱን ከፍቶ በበራሩ ላይ ቆሞ የተገኘ ሁሉ ታስሮ አድሮ በማግሥቱ መቀጫውን ይከፍል ነበር። የምኒልክ አዋጅና የማስገንዘቢያ ደብዳቤ ከደረሳቸው መኳንንት መሀል በቅድሚያ የሰዓት እላፊን በተግባር ያዋሉት የጎጃሙ ራስ ኃይሉ ናቸው።

የጎጃሙ ንጉሥ ተክለሃይማኖት ሞተው ልጃቸው ደጃዝማች ኃይሉ በዳግማዊ ምኒልክ ራስ ተብለው በጎጃም ላይ ተሾሙ። ራስ ኃይሉ የአባታቸውን ግዛት ጎጃምን ከያዙ በኋላ የታወጀውን የሰዓት እላፊ በተጠናከረ ሁኔታ በሥራ ላይ አዋሉት።

አለቃ ተክለ ሥላሴ ስለዚሁ የሰዓት እላፊ የጎጃምን ሁኔታ ሲገልጡ “... ራስ ኃይሉ... ቀድሞ ያልነበረ ነገር ለስሙ ማክፊያ፣ ለድሃ ማሳዘኛ አዲስ ግብር በጎጃም ተከለ።... በከተማው ውስጥ ሱማሌና የእንጨት ቀረጥ ተከለ። የሱማሌው አለቃ ፈይሳ የሚባል ባሪያ ነበር። ገና በሁለት ሰዓት ከግብር ውሃ ላይ እየያዘ የመኳንንቱንም፣ የወታደሩንም፣ የነጋዴውንም ምሽት፣ ከብት ጠፍቶት የሚፈልገውን ሁሉ ሰው አንዳንድ ብር ይከፈለው ነበረ። ደግሞ ሴት ሴቱን ሲይዝ የወንድ ምሽት ናት ብሎ አይተውም ነበረ። ከቤቱ ወስዶ ሲጫወትባት ያድር ነበር። አንድ ወይዘሮ ከወይዘሮ አሰለፈች እልፍኝ አምሽታ ሶስት ገረዶች፣ ሁለት አሽከሮች አስከትላ በበቅሎዋ ስትሔድ ፈይሳ እመቤቲቱን፣ ጭፍሮቹ ሎሌ ገረድዋን እየነዱ ወሰዱ። ፈይሳ እንተኛ ቢላት ከባሪያ ጋራ ተኝቼም አላውቅ። እንዳንተ ያለሰው ቋሚዬ፣ ለጓሚዬ ነበረ። የራስ ኃይሉን ነፍስ አይማር፣ ለሴቶች ልጆቻቸውም ብድሩ ይቆይ ብላ ተራገመች። ፈይሳም የግድ ጥሎ አደረጋት። ፈይሳ ነክቶኝ ነበረ ብሎ ለባልሽ አይነግርም። ምልክትና ማህተምም የለው ብሎ አላገጠባት። በነጋው በደንቡ ዋስ ጠርታ ከነ

ራስ ኃይሉ ተክለ ሃይማኖት

አሽከሮቿ ብር ከፈለች ። ይህንንም ነገር ባልዋ በሰማ ጊዜ ፈይሳን ሊገድል አሰበ ። ሚስቱን ከተማ የሚያኖር ሰው ርጉም ይሁን አለ ። ያን ጊዜ ራስ ኃይሉ በጃንሆይ ደንብ ብሎ ሱማሌ ያበጀ በጃንሆይ ደንብ በአራት ሰዓት የጠፋ ከብትና የከፃ ሎሌ ሊያስጠብቅ ሆኖ አይደለም ። በምክንያቱ የድሃ ብር ቶሎ ቶሎ ለመሰብሰብ ነው ። ያን ጊዜ በፈይሳውስጥ የነበረው ባርያውም፣ ወላሞውም፣ አረመኔ ጭፍራ ብዙ ነበር ። ያን ጊዜ ፈይሳ ከጥሩንባው አስቀድሞ ጭፍራውን ሰዶ በየገዢው አትክልት ደብቆ ሲነፋ ከግብር ውሃ ላይ ድንገት እንደነበር ያንቀው ነበረ ። ጥንቱን ጥሩንባ በጃንሆይ ደንብ መነፋቱ ተሰብሰብ ብሎ ለማስጠንቀቅ ነበረ ። ራስ ኃይሉ ግን የጃንሆይን ደንብ ምክንያት አድርጎ የድሃውን ገንዘብ ሰበሰበ ። ፈይሳም እጅግ ከብሮ ነበረ ። ራስ ኃይሉም ጥንቱን የፈለገው ገንዘብ ነውና ፈይሳ ብዙ ገንዘብ ከሰበሰበ በኋላ በወር በወር አስር አስር ብር የሚከፍለው አንሶት ምክንያት ፈልጎ ወረሰው ። ፈይሳም በድሃ ገንዘብ ሥጋና ጠጅ አረቁ ለምዶ የባሪያ ኩፋ የነበረው፣ ሲሻር ብስጭትና ችግር ገደለው...” ብለዋል ።

ፎቶግራፍ

ምኒልክ የውጭ አማካሪያቸውን ጠሩትና እየሳቁ “አንድ ነገር ሰማሁ ። ይሄም የሰማሁት ነገር ፍፁም ውሸት መሆኑን አውቄአለሁ ። ይሄ የሰማሁት ነገር እኔን ትንሽ ያደርግና ከነቤተ መንግሥቱ፣ ሌላው ቤት ሁሉ፣ ሕዝቡ፣ በቅሎና ፈረሱ ሁሉ ሳይቀር እትንሽ ጥቁር ሣጥን ውስጥ ይጨምረናል አሉ ። ይሄ ነገር ፈጽሞ የማይቻል ነገር ነው ። እውነት ነው ካልክ እንዴት ሊሆን ይችላል?” አሉት ። አማካሪውም እውነት መሆኑን ቢነግራቸው “እንዴት ሊሆን ይችላል ። ደግሞ እኮ እዚያች ትንሽ ሣጥን ውስጥ የሚጨምረን እየዘቀዘቀን ነው አሉ ። አሁን እኔን ከዚህ አንስቶ ራሴን ቁልቁል፣ እግሬን ሽቅብ የሚያደርገኝ ነገር እንዴት ይኖራል? ያውም ሰው ሳያግዘው ነው አሉ” አሉት ። ከዚህ በኋላ ካሜራ እንዲመጣ ታዞ ካሜራው ከነፎቶግራፍ አንሺው በ1875 ዓ.ም. መጣ ።

ካሜራው ከመጣ በኋላ ደግሞ ሐንስ እንደፃፈው ምኒልክ አዲስ በመጣው ካሜራ ፎቶግራፍ እንዳይነሱ ቀሳውስት ከለከሉዋቸው ። ርኩስ ነገር በመሆኑም እንዲጠፋ ብለው ነገሩዋቸው ። “ምኒልክም” ይላል ሐንስ “ምኒልክም እግዚአብሔር የፈጠረውን ነገር ሁሉ አትንኩ፣ አታድርጉ፣ እርኩስ ነው ማለት ፈጣሪን እግዚአብሔርን መቃወም ነው ። ምክንያቱም ሁሉን ነገር የሚፈጥር እግዚአብሔር ነውና

.... እንዲህ ያለ ደንቆሮ አሳብ አታስቡ ። .... ይሄ ነገር ከዚህ ካለ ሁበት አንስቶ ሲዘቀዝቀኝ አየዋለሁና ዞር በሉ ከፊቴ .... ብለው አባረሩዋቸው ። ከዚያም በኋላ ፎቶግራፉን ተነስና መልካቸውን በማየታቸው ወደዱት ። .... ” ይላል ። ምኒልክ መጀመሪያ ፎቶግራፍ የተነሱት ግንቦት 13 ቀን 1875 ዓ.ም. ነው ።

ምኒልክ አዲስ የመጣውን ነገር ሁሉ መማር ይወዱ ነበርና ፎቶግራፍ ማንሳት ብቻ ሳይሆን ፊልም አጥቦ ማተሙንም ጭምር ተማሩ ። ቪክቶር ጉድሮፕ እንደጻፈላቸው አጤ ምኒልክ ፎቶግራፍ ማንሳት ይወዳሉ እንጂ ማጠቡን አይወዱም ነበር ።

ከዚህ በኋላ የቤተ መንግሥት ፎቶግራፍ አንሺ ሆኖ የገባው ቦያጂያን በ1897 ዓ.ም. የሕዝብ ፍቶግራፍ ማንሳት ሱቁን ከፈተ ።

የጽሕፈት መኪና

በ1887 ዓ.ም. አዲስ አበባ መጥቶ የነበረው አሜሪካዊው መልእክተኛ እስኪነር ለዳግማዊ አጤ ምኒልክ የጽሕፈት መኪና (ታይፕ ራይተር) ሰጥቷቸው ነበር ። እስኪነር እና ኸርዝብሩክ እንደጻፉት “ንጉሡ የጽሕፈት መኪናውን ሁኔታ ከተመለከቱ በኋላ ደስ የሚል ጥሩ ነገር ነው ። ለምን በአማርኛ የሚጽፍ የለም? አሁንም በአማርኛ የሚጽፍ ይሠራልኝ ብለው አዘዙ ። .... ” ይላሉ ።

የጽሕፈት መኪናው ሥራ በምኒልክ ዘመን ባይደርስም ምኒልክ ከሞቱ ከአሥር ዓመት በኋላ በ1916 ዓ.ም. አቶ አለሙ ሀብተሚካኤል የተባሉ ሰው የአማርኛ ታይፕራይተር አወጡ ። ከአቶ ዓለሙ ሀብተሚካኤል በኋላ ማለት በ1923 ዓ.ም. አቶ አያና ብሩ አወጡ ። አቶ አያና ብሩ ባወጡበት ዘመን ዶክተር አለመወርቅ ለብቻቸው ሌላ አውጥተው ነበር ።

ሲኒማ

ቻርልስ ሚኬል እንደጻፈው ምኒልክ ከእስቴቬኒን ጋር ሲጫወቱ እስቴቬኒን የሲኒማን መኖር አጫወታቸው ። “ሲኒማ ምንድነው እሱ?” ብለው ጠየቁ ። እስቴቬኒንም የሲኒማን ታሪክ ዘርዝሮ ካስረዳ በኋላ ለማስመጣት ፈልጎ ቄሶችን ፈርቶ መተዉን ነገራቸው ። ምኒልክም “ቄስ ይኑር አይኑር እሱን ተወውና ይሄን ነገር ለማየት ስለም

ፊልግ ቶሎ ብለህ አስመጣ” ብለው አዘዙት ። በ1889 ዓ.ም. ፕሮጀክተሩ ከነ ፊልሙ መጣ ። ምኒልክም መኳንንቶቻቸውን ይዘው ሚያዝያ 1 ቀን ፊልሙን ለመመልከት ከእልፍኝ ተገኙ ።

ፊልሙ ሃይማኖት ነክ ሆኖ የሚያሳየው የክርስቶስን ታሪክ ነበር ። ክርስቶስ በባህር ላይ እየተራመደ በእግሩ ሲሄድ በታየበት ጊዜ መኳንንቱም ፡ ሁሉም ተነስተው እጅ ነሱ ። ፊልሙ አልቆ ከራስ መኰንን ጋር በሚጨዋወቱበት ጊዜ ምኒልክ “... እነኚህ ፈረንጆች እኮ የማይሠሩት ነገር የለም ። ሁሉንም ነገር ሲሰሩ የሰው ነፍስ ብቻ መሥራት አልቻሉም” ብለው ተናገሩ ።

የመጀመሪያው የሕዝብ ሲኒማ ቤት በ1890 ዓ.ም. በአዲስ አበባ ተከፈተ ። ሲኒማ ቤቱን የከፈተው አንድ ከአልጀሪያ የመጣ ፈረንሳይኛ ነው ። ይህን በዘመኑ የማይታመን ምትሀት መሰል ነገር የሚያየው ሕዝብ የሲኒማ ቤቱን ሰይጣን ቤት ብሎ ሰየመው ። በተለይ ቀሳውስት ሕዝቡ ከሰይጣን ቤት እየሄደ ሰይጣን እንዳያይ እያሉ ስላወገዙ ሲኒማ ቤቱ ከሰረ ። ባለቤቱም የሲኒማ ማሳያውን ዕቃ አዲስ አበባ ለነበረው የኢጣሊያ ሚኒስትር ለቺኮዲኮላ ሸጦ አገር ጥሎ ወጣ ።

የኢጣሊያኑ ሚኒስትር ያን ፕሮጀክት ለአጤ ምኒልክ በስጦታ ሰጠ ። ምኒልክም በቤተ መንግሥታቸው አዳራሽ ከመኳንንቱና ከቀሳውስቱ ጋር መንፈሳዊ ፊልሞችን በማየት እንዲለመድ ካደረጉ በኋላ ገቢያ እንደሚገኝ እምነት ተጥሎ በ1901 ዓ. ም. ወንድማማቾቹ እነ ቦይቲቢች ለሕዝብ የሚሆን ሌላ ሲኒማ ቤት በምኒልክ አበረታችነት ከፍተው ነበር ። ይህም ሲኒማ ቤት አንድ አመት ያህል ከሠራ በኋላ በፕሮጀክተሩ መበላሸት ምክንያት ተዘጋ ። ከዚህ በኋላ የተሳካ ሥራ የተጀመረው ድሬዳዋ ውስጥ ነው ።

ወፍጮ

የወፍጮ መኪና በኢትዮጵያ ውስጥ ለማቋቋም ከባድ ችግር ነበር ። የሸዋው ንጉሥ ሣህለ ሥላሴ በ1835 ዓ. ም. ገደማ አንድ በውሃ የሚፈጭ አስመጥተው ቢያስተክሉ ቀሳውስት የሰይጣን ሥራ ነውና በወፍጮው የተፈጨውን እህል የበላ የሰይጣን አገልጋይ በመሆኑ አውግዘናል ስላሉ ወፍጮው ፈራርሶ ወደቀ ። ከዚያም ዘመን ቀደም ብንል አቡነ ሰላማ ወፍጮ እንዲገባ ብለው ለአጤ ቱዎድሮስ ቢያማክሯቸው “... የሴቶቻችንን ክንድ ምን ልናደርግበት ነው?” ብለው ወፍጮውን ከለከሉ ። አጤ ዮሐንስ “... በጉዞ ላይ እህል የሚፈጨ ሴቶችን ከማንዝ የሚገላግለን ነው...” ብለው ወፍጮ

ቢያስተክሉ በንጉሥ ሣህለ ሥላሴ እንደደረሰው ሁሉ በእሳቸውም ላይ የሰይጣን ፈጪ ነው ተብሎ ስለተወገዘ ቀረ ። ይህን የወፍጮ ታሪክ ሐሪስም ሊዠንም ጽፈውታል ።

በኋለኛው ጊዜ የማንኛውንም ውግዘትም ሆነ ተቃውሞ አሸንፈው ወፍጮን ያቋቋሙ ምኒልክ ናቸው ። በአድዋ ዘመቻ ጊዜ ጓዙን ያበዛው የፈጪና የወፍጮ ጭነት መሆኑን ያወቁት ምኒልክ ለግላቸው ብዙ እህል የሚፈጭ ወፍጮ እንዲያስመጣላቸው እስቲቬኒን አዘዙት ። ወፍጮውም መጥቶ በ1893 ዓ. ም. ተተከለ ። ወፍጮው የሚፈጠው በሰይጣን ሳይሆን በሰው መሆኑን ለማሳየት ምኒልክ ከወፍጮው ቤት እየሄዱ በአስፈጪነት ተግባር ተካፋይ ሆኑ ። በግብር ጊዜም መኳንንቱና ቀሳውስቱ ሰይጣን በፈጠው ዱቄት የተሠራውን እንጀራ አንበላም ሲሉ ምኒልክ ደግሞ በእጅ በተፈጠ ዱቄት የተጋገረ እንጀራ አልበላም ይሉ ጀመር ። ለየመኳንንቱ ሲያስረዱም “...ፈጫ ይቱ በምትፈጭበት ጊዜ ንፍጧ ሲመጣ ተናፍጣ ወዲያው ትፈጫለች ። ኩሷን ጠርጋ ወዲያው ትፈጫለች ። ... ለዚህ ነው በንፁህ ድንጋይ የተፈጠውን የመኪናውን ዱቄት የምወደው ...” ይሉ ጀመር ።

በዚህ ወፍጮ ቤት ከተፈጠው ዱቄት የእስቲቬኒን ሚስት ዳቦ ጋግራ ለምኒልክ ሰጠች ። ምኒልክም ቀምሰው ስለጣፈጣቸው ይሄን የዳቦ መጋገር ሥራ እንድትበረታበት ስለነገሩዋት ከፈረንሣይ አገር ዳቦ(ፋርኖ) ጋጋሪ አስመጥታ የሚሸጥበት ሱቅ ከፈተች ። ሱቁን ምኒልክ እንዲመርቁ ተጠይቀው ስለነበር ለምረቃው ከሱቅ ሲገቡ ትኩስ ዳቦ ቀረበላቸው ። ምኒልክ ሲበሉ ያዩ መኳንንት ትንሽ ትንሽ ቀመሱ ። በዚህም ምኒልክ ተደስተው ለጤና የሚበጅ መሆኑን ነግረው ወዲያውኑ በየቀኑ የሃያ ብር ዳቦ ከቤተ መንግሥት እንዲመጣላቸው የዳቦ ኮንትራት ሲይዙ በመኪና ወፍጮ የተፈጠ ዱቄት የዳቦ ገበያ ደራ ። እስቲቬኒን ስለዚህ ጉዳይ አል ቴምፖ ዲ ሚኒልክ በተባለው መጽሐፍ ውስጥ ሲገልፅ “... ምኒልክ የሃያ ብር ዳቦ ኮንትራት እንደያዙ ጣይ ቱም እንደዚሁ የሃያ ብር ዳቦ በየቀኑ እንዲላክ ኮንትራት ስለያዙ በቀን የተረጋገጠ አርባ ብር የዳቦ ሽያጭ ገቢ ነበረኝ ...” ይላል ። የዳቦ ገበያ በመድራቱና ዳቦው በየመኳንንቱ ዘንድ በመወደዱ የመኪና ወፍጮ ዱቄትም ለመበላት እየተለመደ ሔደ ።

ጫማ

ስንደል ጫማ እንጂ ሽፍን ጫማ ማድረግ በአገራችን አልተለመደም ነበር ። ሽፍን ጫማ የሚጠላበትም ምክንያት ያገራችን የበቅሎም ሆነ የፈረስ እርካብ ጫማውን የማያስገባ ጠባብ ስለነበረ ነው ።

አንዳንድ መኳንንት በእግር በሚሄዱበት ጊዜ ነጠላ ጫማ አድርገው ይጓዙና በቅሎ ወይም ፈረስ በሚቀመጡበት ጊዜ ጫማው ወልቆ አሽከር ይይዝና በባዶ እግራቸው ከበቅሎ ይወጡ ነበር። ይህም ሁኔታ እስከ ኋለኛው ዘመን ድረስ ነበር። እኔም ደርጄበታለሁ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ የሽፍን ጫማን ጠቃሚነት ከፈረንጆች ከተረዱ በኋላ ሰፊ እርካብ አሠርተው ሽፍን ጫማ ማድረግ ጀመሩ። መረብ፣ ዊልዴ፣ እና ሮስን እንደፃፉት ምኒልክ መኳንንቱ ሁሉ ሽፍን ጫማ እንዲያደርግ ቢመክሩም ሰሚ አጡ። ሽፍን ጫማ የሚያደርግም እንደቆማጣ ተቆጠረ። ምኒልክም ቆማጣ ያለመሆናቸውን በአደባባይ ባዶ እግራቸውን እያሳዩ ሽፍን ጫማ ቢያደርጉም ተከታይ ጠፋ። ምኒልክ በውዴታ እንጂ በግዴታ የማያምኑ ሰው ስለነበሩ የልጅ ልጃቸውን ኢያሱን እንኳን ሽፍን ጫማ ማስደረግ አቃታቸው።

ምኒልክ ከአማካሪዎቻቸው ፈረንጆች ጋር ከተማከሩ በኋላ በ1902 ዓ.ም. ከፊት ጣትን፣ ከኋላ ተረከዝን የሚሸፍን ግማሽ ሽፍን ጫማ አሠርተው “ቆማጣ ላለመሆንህ ግማሽ እግርህ ይታያልና እኔን የወደህ እኔን ምስል። ሽፍን መጫሚያ ከእሾህ፣ ከብርድና ከእንቅፋት ከሌላም ነገር ይከላከልልሃል ብዬ ነውና ለጤናህ ስትል አድርግ” ብለው ችሎት ላይ ከተናገሩ በኋላ ጥቂት ሠራዊት እየቀፈፈው ያን ጫማ ማድረግ ጀመረ።

ድር

ለኢትዮጵያውያን ልብስ የሚሆን ድርም ሆነ ማግ በኢትዮጵያውያን ሴቶች ብቻ ተፈትሎ የሚገኝ ነበር። የሚሸጥ ጨርቅ የሚገኘው ከኤሮፓ ወይም ከእስያ ተሠርቶ የሚመጣው ብቻ ነው። ይህም ከውጭ የሚመጣው ጨርቅ ዋጋው ውድ በመሆኑ ከጥቂት ሀብታሞች በስተቀር የሚገዛና የሚለብሰው አልነበረም።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ የሸማኔዎችን አሠራር ለማሻሻል በተነሱ በት ጊዜ ሸማኔዎች ጉድጓድ ቆፍረው መሥራታቸው የሚቀርበት ዘዴ እንዲፈለግ ሲመክሩ በውጭ አገር ድር ወይም ማግ በመኪና ተፈትሎ በብዛት እንደሚሸጥ ሰሙ። ከዚህ በኋላ አስመጡልኝ ብለው በ1897 ዓ.ም. ድር መጣ። ስለዚያን ጊዜው ድር አመጣጥ ጉዳይ ዲፕሎማቲክ ኤንድ ኮንስለር ሪፖርት ፎር 1905—6 አን ትሬድ ኦፍ ኢቢሲያ በሚባለው በዘመኑ ሪፖርት ላይ “... ምኒልክ ጨርቁን ከማስመጣት ይልቅ ክሩ እንዲመጣ በማድረጋቸውና ልብሱ አገር ውስጥ በመሠ

ራቱ የልብስ ዋጋ ረከሰ ። ክሩም ለአበሾች መን የተስማማ ነው ። ይህ በመሆኑ በውጭ አገር የተሠራ ጨርቅ ዋጋው እየቀነሰ ሄደ ። . . . ” ይላል ።

የሙዚቃ ትምህርት ቤት

የሙዚቃ ትምህርት ቤት በአዲስ አበባ የተከፈተው በ1887 ዓ.ም. ነው ። ምኒልክ ከሩሲያ የሙዚቃ አስተማሪ አስመጥተው ትምህርት ቤቱን በከፈቱበት ጊዜ ከመምህሩ ጋር 40 የተለያዩ ዓይነት የሙዚቃ መሳሪያ መጥቶ ነበር ። ሞንዶን ሺዳሌ “ . . . . አማራዎች አንግርም ስላሉ ለመምህሩ ለሚሌውስኪ የወላይታና የሻንቅላ ሰዎች ተሰጥተውት ሆርኒት እና ሳክስዎርን ማስተማር ጀመረ ። . . . በአራተኛው ወር ማርስሊስ የተባለውን ዜማ መጫወት ቻሉ ። መምህሩ ማሊውስኪ የደረሰውን የኢትዮጵያ መዝሙርም ይጫወቱት ነበር ። . . . ” በማለት እ.አ.ኤ. ጥቅምት 25 ቀን 1897 በወጣው ለ ቴፕስ ጋዜጣ ላይ ጽፏል ።

ሙዚቃ አስተማሪዎቹ የሥራ ጊዜያቸውን ጨርሰው ሲመለሱም ምኒልክ ሁለት ኢትዮጵያውያን ወደ ሩሲያ ሄደው እንዲማሩ አድርገዋል ። እነዚህም ሁለት ኢትዮጵያውያን ወደሩሲያ እንዲሄዱ አዲስ አበባ ለነበረው ለመስኮብ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን መልክተኛ ለጄኔራል ብላሶፍ አጤ ምኒልክ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

ይድረስ ከጄኔራል ብላሶፍ

ከመስኮብ አገር የመጡት ሁለት ሙዚቃ ነፈዎች ወደ አገራቸው መመለሳቸው ቢሆን የመስኮብ መንግሥት ሙዚቃ ወድቆ እንዳይቀር፣ ከኔ ሁለት አሸከሮች ከነዚያ ጋር ወደ መስኮብ አገር መስደዴ ነው ። የሙዚቃ ሥራ እንዲማሩልኝ፣ ከትምህርት ቤት እንዲገቡ፣ አንተ ለመስኮብ መንግሥት እንድታስታውቅልኝ እለምንሃለሁ ። ሙዚቃውም የመስኮብ መንግሥት መታሰቢያ ።

ነሐሴ ፮ ቀን ፲፰፻፲ ዓ.ም አዲስ አበባ ።

የሙዚቃ ሸክላ

በሸክላ (ዲስክ) እየተቀረፀ የሚጫወተው መሳሪያ (ግራማፎን) ወደ ኢትዮጵያ የገባው በምኒልክ ዘመን መንግሥት ነው ። የመጀመሪያውን ግራማፎን በ1889 ዓ.ም. ሄንሪ ደ አርሊንስ እና ኒኮላስ ሊዎንቲቭ ለምኒልክ አመጡላቸው ። ይህም እነ ሊዎንቲቭ ያመጡት ግራማፎን

መጫወት ብቻ እንጂ ድምፅ የማይቀዳ ነበረ ። በኋላ ግን ባመቱ ማለት በ1890 ዓ.ም ከንግሥት ቪክቶሪያ የተላኩ የእንግሊዝ መልክተኞች በመጡ ጊዜ ግራማፎኑንና ድምፅ መቅጃውን ይዘውላቸው መጡ ። እነኚህ መልእክተኞች የእንግሊዝን ንግሥት የንግሥት ቪክቶሪያን ሰላምታ በዲስክ ቀርፀው አምጥተው ስለነበረ ምኒልክና ጣይቱ ባሉበት መልክተኞቹ ዲስኩን አሰሙ ። ጣይቱም ስማቸውን ዲስኩ ውስጥ ሲሰሙ “እረ የኔንም ስም ትናገራለች” አሉ ። በኋላም የምኒልክና የጣይቱ ድምፃቸው (ሰላምታቸው) ተቀድቶ ለንግሥት ቪክቶሪያ ተላከ ። እንግዲህ በኢትዮጵያ ለመጀመሪያ ጊዜ ድምፃቸው በዲስክ የተቀረፀው የምኒልክና የጣይቱ ነው ።

ዛሬ በእንግሊዝ አገር በለንደን ከተማ ብሪቲሽ ኢንስቲትዩት አፍ ሪከርድ ሳውንድ በተባለው ሙዚየም ውስጥ የሚገኘው የጣይቱን ድምፅ የያዘው ሬኮርድ ከሞላ ጎደል እንዲህ የሚል የጣይቱ ንግግር አለበት ። “እኔ እቴጌ ጣይቱ፣ የኢትዮጵያ ብርሃን ፣ ለታላቋ ንግሥት ቢክቶሪያ፣ ለታላቋ የእንግሊዝ ንግሥት የምለው እግዚአብሔር ጤንነቱን ይስጥዎት ። ያስተላለፉልኝ መልክት ደረሰልኝ ። አሁንም የእግዚአብሔር ፈቃዱ ሆኖ የኔ ድምፅ ወደተከበረው የንግሥት ጆሮ ደረሰ ። እግዚአብሔር ጤናና ረጅም ዕድሜ ይስጥዎ ።”

ፍልውሃ

የመጀመሪያውን የፍልውሃ መታጠቢያ ቤት በ1897 ዓ.ም. ግድም በዳግማዊ ምኒልክ ትእዛዝ የሠራው ሰርኪስ ቴርዚያን ነው ። ሰርኪስ የፍልውሃውን ቤት ሠርቶ ከጨረሰ በኋላ ምኒልክ ሥራ አስኪያጅ እንዲሆን ሾመውት በእሱ ሥራ አስኪያጅነት ይመራ ጀመር ። በኋላ ግን በ1900 ዓ.ም. አዲስ አበባ ለገባው ለአብርሃም ከሉርሃዚን የሠራው ኃላፊነት ተሰጠው ። በዚህ ጊዜም ማለት ጥር 25 ቀን 1900 ዓ.ም. የሚከተለው የፍልውሃ ደንብ ወጣ ።

“መኳንንት ከሚገቡበት ሸራ ላይኛው ቤት የሚገባ ሰው አንድ ብር ሰጥቶ ፯ ቀን ተጠምቆ ይወጣ ። ከዝቅተኛው ቤት የሚገባ ሰው ፩. ሩብ ሰጥቶ ፯ ቀን ተጠምቆ ይወጣ”

የሁሉም የፍልውሃ መታጠቢያ ቤት አስተዳዳሪነት አልስማማ ያላቸው ምኒልክ ሥራውን ተረክበው ራሳቸው ይመሩ ጀመር ። ዛህን ስለዚህ ጉዳይ ሲጽፍ “... መታጠቢያ የሚሆኑ ገንዳ ሁሉ አስበጁ ። በፊት ዋናው ኃላፊ አንድ አርመን ነበረ ። በኋላ ግን ነጋድራስ ተሰማ

በፍልውሃው ላይ ቤት ከመሠራቱ በፊት ■

የመጀመሪያዎቹ መብቃ ተማሪዎች

እሸቴ ተሾሙ ። ገቢውም በዓመት ከ500 ወደ ሁለት ሺ ብር ከፍ አለ ። የመግቢያው ዋጋ ለአንደኛ ማዕረግ ላንድ ሳምንት አንድ ብር ፣ ለሁለተኛ ማዕረግ አላድ ሲሆን ፫ኛው ማዕረግ በነፃ ነበር ። .... በውሃው ጤና ሰጭነት ምክንያት ኦሮፓውያን ከውሃው እያስቀዱ ወደቤታቸው ያስግዛሉ ። አራት ጉራጌዎችን አራት ታኒካ ያሲዙና ጉራጌዎቹ በዚያ ሞልተው ያመጡላቸዋል ። እቤት እስቲደርስም ውሃው አይቀዘቅዝም” ብሏል ። በምኒልክ ጊዜ ፍልውሃውን የጎበኘው “ኸርዝብሩክ” .... ዋናው ተወዳጅነቱ ቁምጥናና ቂጢኝ ያድናል መባሉ ነው ። የሚገርመው ደግሞ እውነትም ያድናል ....” ሲል ጽፏል ።

ላስቲክ

በዳግማዊ አጤ ምኒልክ ዘመን መንግሥት ኢትዮጵያ ከነበራት የውጭ ገበያ አንዱ ላስቲክ ወይም ጐማ ነበረ ። ምኒልክ ቀደም ብለው ስለ ላስቲክ ፍለጋ ከብዙ የውጭ አገር ኩባንያዎች ጋር ደብዳቤ ቢፃፃፉም ከኩባንያዎቹ ሁሉ ጥሩ ውጤት ያስገኘው አንድ የእንግሊዝ ኩባንያ ነበር ። ኩባንያው በ1898 ዓ.ም በኢትዮጵያ ውስጥ ሲቋቋም መጠሪያው ኢትዮጵያን ሬይን ፕሩፍ መኖፖሊ ይባል ነበር ። ይህ ኩባንያ እንደሰሙ ሁሉ የላስቲክ የዝናብ ልብስ በኢትዮጵያ እየሠራ ለውጭ ለመሸጥ ታላቅ ውጥን ነበረው ። ግን በጐማው ወይም በላስቲኩ ሽያጭ ጥቂት ዘመን እንደሠራ ምኒልክ ሲሞቱ ኩባንያውም ሞተ ።

የላስቲክ ሥራ እንደተጀመረ የላስቲክ ዛፍ በየአገሩ በብዛት እንዲተከል ምኒልክ ከኩባንያው ጋር ተዋውለው ስለነበር የዛፍ ተከላው ሥራ በሰፊው ይካሄድ ጀመር ። ምኒልክም ለዛፍ ተከላው ሥራ መኳንንቶቻቸውን ካዘዙበት ደብዳቤ ለዓይነት ያህል አንዱ የሚከተለው ነው ።

ይድረስ ከራስ ተሰማ

ከደጃዝማች ጆቴ

ይህን ደብዳቤ የያዘ ሙሴ ብራይስ የሚባል የላስቲክ ኩባንያ ሰው ባንተ አገር ውስጥ የላስቲክ ዛፍ ለመትከል ወደ አንተ መጥቷልና ከበረሃው ላይ ደህና መሬት እየፈለገ ይትከል ። አይከልከል ። በተረፈ በሥራው ሁሉ እንድትረዳው ይሁን ።

ጥር ፲፩ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይህ የላስቲክ ኩባንያ መሥራት እንደጀመረ ማንኛውም ሰው የላስቲኩን ጥሬ ዕቃ ከኢትዮጵያ እያወጣ ውጭ አገር ይሸጥ ጀመር። በዚህም የሽሚያ ገበያ የላስቲክ ዛፎች ውሃ ወይም ወተት በገፍ እየወጣ በመፍሰስ ይበላሽ ጀመር። በዚህ ምክንያት ምኒልክ ለየመኳንንቱ ሚያዝያ 13 ቀን 1900 ዓ.ም. በጻፉት ደብዳቤ “ባንተ አገር ውስጥ ላስቲክ የሚያወጡ ሰዎች የላስቲኩን ቀረጥና ግብር አዲስ አበባ ላይ መክፈላቸውን የሚመሰክር ወረቀት ካላሳዩ በቀር እንግዲህ ወዲህ ምንም ላስቲክ ካገርህ እንዳይወጣ ጠንክረህ እንድትጠብቅ ይሁን” እያሉ አስታወቁ።

የላስቲኩ ኩባንያ ሰዎችና ተባባሪዎቻቸው በኢትዮጵያ ውስጥ ከሚሠራው ላስቲክ በቅኝ ግዛታቸው በኩል እየተቀበሉ የላስቲኩን ጥሬ ዕቃ ከኢትዮጵያ ውጭ በማስወጣታቸው በኢትዮጵያ የተቋቋመው ኩባንያ በጥሬ ዕቃ እጦት ምክንያት ወደ ኪሣራ አዘነበለ። ይህንንም ጉዳይ የምኒልክ ተወካይ የሆነው የሶሪያው ሰው ኢደልቢ ለምኒልክ አመለከተ። ምኒልክም ላስቲኩ ከኢትዮጵያ በሚወጣበት በኩል ገዢ ለሆኑት ለራስ ወልደ ጊዮርጊስ ጥር 5 ቀን 1902 ዓ.ም. በጻፉላቸው ደብዳቤ “ላስቲክ የሚገዙ የሙሴ ኢደልቢ ሰዎች ላስቲኩን እዚሁ አዲስ አበባ እያመጡ እጅምሩክ እየተመዘነ ይውሰዱ እንጂ በዚያ በኩል ወደ ሌላ አገር እንዳይወስዱ በውል እንድታስጠብቅ ይሁን” በማለት አስጠነቀቁዋቸው።

በዚህ ትግል ላይ እንደተሆነ የምኒልክም ሕመም እየጠና በመሄዱ የላስቲኩ ሥራ ተቆጣጣሪና ደጋፊ በማጣቱ ሁሉም ባክኖ ኩባንያውም ተዘጋ።

ትምባሆ

የትምባሆ ሥራ በኢትዮጵያ ሞኖፖል ሆኖ በመንግሥት እጅ የሆነው በ1900 ዓ.ም. በምኒልክ ዘመን ነው። የትምባሆ ሞኖፖሉ ሥራ ሐረር ውስጥ በሙሴ ሐናፊ ኃላፊነት የሚመራ ነበር። ሐናፊ ሥራውን በሚገባ ባለማካሄዱ በ1901 ዓ.ም. በሐናፊ ቦታ ሙሴ ቤር ባከፍ ተተካ።

ይህ የሹም ሽር በተደረገበት ጊዜ ምኒልክ ለሐረርጌው ገዥ ለደጃዝማች ባልቻ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉላቸው።

ይድረስ ከደጃዝማች ባልቻ ።

ባገራችን በኢትዮጵያ ግዛት ውስጥ ያለውን የትምባሆ ሥራ የመንግሥታችን ሞኖፖል አድርገን ቀድሞ ሥራውን ሁሉ ጠብቆ የሚሠራ ሐናፊን አድርገን ነበር ። አሁን ግን የዚህን የትምባሆ ሥራ ሁሉ በመንግሥታችን ስም የሚሠራና የሚጠብቅ ቤርባኮፍን አድርገናልና ሐናፊ ሥራውን ከለቀቀበት ቀን ጀምሮ እስካሁን ድረስ የተሸጠውን ትምባሆና ያልተሸጠውን ፡ አሁን ያለውንም ትንባሆ ሁሉ ከነሒሳቡ እንዲረከብና ሥራውንም ቀድሞ በሐናፊ ጊዜ እንደነበረው በሥራት በአገርህ ውስጥ ከቤርባኮፍ በቀር ሌላ ሰው ትምባሆ እንዳይሠራ ፡ ከውጭ አገር አምጥቶ እንዳይሸጥ አዋጅ አድርገህ በውል ማስጠበቅ ነው ። ደግሞ ሥራውም የኛ የመንግሥታችን ነውና በሁሉም ነገር እንድትረዳው ይሁን ።

ሐምሌ ፲ ቀን ፲፱፻፩ ዓ. ም.

መንገድ

የተቻለውን ያህል ኢትዮጵያን በመንገድ ለማገናኘት ምኒልክ ታላቅ ውጥን ነበራቸው ። በ1896 ዓ.ም. የመንገድ መዳመጫ ሩሎ እና ሰረገላ ካስመጡ በኋላ ሠረገላው የሚሔድበት መንገድ በሩሎው እየተዳመጠ ይሠራ ጀመር ። ይህ የመንገድ ሥራ ከአዲስ አበባ እስከ አዲስ ዓለም ድረስ የተሠራው መልካም ሲሆን ሌላውን አገር ለማዳረስ ግን የገንዘብ ችግር አጋጠመ ። ሕዝቡ በየጊዜው ለመንገድ ሥራ እየታዘዘ በመውጣቱ የራሱ የግብርና ሥራ ታወከ ። ይህን የተገንዘቡት ምኒልክ ሕዝቡ በጉልበቱ ፈንታ ብር እንዲያወጣና የመንገድ ሥራ በተቀጣሪዎች እንዲሠራ ወሰኑ ።

ሕዝቡ ገንዘብ እንዲያወጣም አዋጅ ታወጀ ። አዋጁም በአንድ ከብት አንድ ብር እንዲያወጣ ነበር ። ገንዘብ ማዋጣት እንደተጀመረም በመዋጮው አዋጅ ሕዝቡ መማረር ጀመረ ። ይህንንም የሕዝቡን ማማረር የወሎው መምህር አካለ ወልድ ለምኒልክ ገልፀው ጻፉላቸው። ምኒልክም የሚከተለውን መለሱላቸው ።

ይድረስ ከመምህር አካለ ወልድ

ስለምድር ባቡር ሥራ ገንዘብ አውጡ ባልነው ሰው አለቀሰ ብለው የላኩበኝ ደብዳቤ ደረሰልኝ ። ያገራችንማ ሰው ምን እውቀት አለው ። ደርቡሽ ቢመጣ ከደርቡሽ ጋራ ሆኖ ይዋጋናል ። ፈረንጅም ቢመጣ ከፈረንጅ ጋራ ሆኖ ይዋጋናል ። እኔ ግን ይሄንን የምድር ባቡር መንገድ ይበጅ ማለቴ ለአገራችን መጠበቂያ ብዬ ነው እንጂ

«**ՀԱՅԿԱՆ ԶԵԼՈՍ ԿՐԴԱԾՆԵՐ ԷՇԽԵՆՈՍ ԿՈՆԶԵՐՎ**»

የግሪኩ ግንባራ ተይዞላቸው የአዲስ አበባ ከተማን መገንድ ሲያሠሩ ።

የመጀመሪያው ዳምጠው (ሩሱ) የአዲስ አበባን መንገድ ሲሠራ ።

ድልድይ የሌለበት መንገድ (አዋሽ)

■ ദുർഗ്ഗാ. തദ്ദേശവാസികൾ പലപ്പോഴും ഈ പാലം ഉപയോഗിക്കുന്നു.

11459 Nel 1902 Menelik II, l'imperatore d'Abissinia, esaminò personalmente due progetti per la costruzione di un ponte e i relativi modellini. Poichè gli era stato assicurato che questi ultimi avevano le identiche caratteristiche di quelli reali, li provò con un pugno: uno andò in pezzi, mentre l'altro resistette, e venne prescelto.

እ.ኤ.አ. በ1974 (በኛ 1966) ዓ.ም. የወጣው ላሴቴማና ኢንግግሪስቲካ የተባለው የኢጣሊያ መጽሔት 44ኛ ዓመት ቁጥር 2258 ላይ “የማይታመኑ እውነቶች” በሚል ርእስ ስር የምኒልክን ስዕል እውጥቷል ። ጽሑፉ የሚለው በ1902 (በኛ 1894) ዓ.ም. ምኒልክ ድልድይ ለማሠራት አስበው የሚሠራው ድልድይ ሁለት ሞዴሎች ቀረቡላቸው ። ምኒልክም የሚሠራውን ድልድይ ጥንካሬ ለማወቅ ሁለቱን የድልድይ ሞዴሎች በየተራ በጡጫ መቱዋቸው ። እንደኛው ሲሰበር ሁለተኛው አልተሰበረም ። ከዚህ መካከል በኋላ ያልተሰበረው ዓይነት እንዲሠራ አዘዙ።

እኔ ልሔድበት ፡ ሰው ላመላልበት አይደለም ። ደግሞም የወሎን ፡ የበጌምድርን ሰው አፄ ዮሐንስ እንኳን ከብቱን ፡ የበኸር ልጁ ሳይቀር እየተሻለጉ ሲያስጨንቁት እኔም ስመላለስ ያን ያህል እየተዘረፈ ይኖር አልነበረምን ። ዛሬ ያንን ሁሉ መከራውን ረሳውና ላገራችን ጥቅም ይሆናል ብለን በጭራ አንድ ብር አውጣ ብንለው በዚህ መመረፋ እጅግ የሚገርም ነው ። እንኳን በአስር በአሥራ አምስት ዓመት እንዲያውስ ባመት ባመቱ ለንጉሡ ግብር አይገባውምን ። ይህስ ከእንቅልፌ ለምን ቀስቀሳችሁኝ እንደማለት ያለ ነው እንጂ በጭራ አንዳንድ ብር አውጡ ቢባል የሚጎዳ ሆኖ አይደለም ። በተረፈ ሌላውን ነገር ሁሉ ከእቴጌ ደብዳቤ ያገኙታል ።

ታህሳስ ፳፱ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ምኒልክ ከመምህር አካለ ወልድ የሚያበሳጭ ደብዳቤ ቢደርሳቸውም የትግራይ ገዥ ደጃዝማች አብርሃ ደግሞ በመንገድ ሥራው መዋጮ የሚያበረታታ ደብዳቤ ይጽፉላቸው ነበር ። ደጃች አብርሃ ለምኒልክ እንዴት ያለ ደብዳቤ ጽፈውላቸው እንደነበረ ምኒልክ ከጻፉላቸው መልስ ውስጥ መረዳት እንችላለን ።

ይድረስ ከደጃዝማች አብርሃ ።

ለተሰማ የላክልኝን ደብዳቤ አየሁት ። እሱም በቃል የላከውን ሁሉንም ነገረኝ ። ስለ ምድር ባቡሩ ሥራ በጭራ ይውጣ ያልነው ብር ነገር ፤ ይሄ ነገር በኛ ብቻ አይደለም ። በፈረንጆችም አገር ነውና በዚህ ነገር አይዘኑ ብለህ የላክብኝን አየሁት ። እውነትህን ነው ። የዚህ ነገር የሚገርም ነው ። እኔም ይህ የምድር ባቡር የገባ እንደሆነ ለአገራችን ጥቅም ነውና በጭራ ይውጣ ማለቴ ድሃውም ባለጠጋውም እንዳቅም እንዳቅሙ እንዲያወጣ ብዬ ነው እንጂ በአገር በአገሩ ፈሰስ ጥዬ ማስወጣቱን አላጣሁትም ነበር ። ቀድሞስ በየዓመት በየዓመቱ ፈሰስ እየጣሉ ይቀበሉት የነበረውን ገንዘብ ድፍን ትግሬ ያውቀው የለምን ። አለዚያ አይሆንም ካለ እጥፍ እያደረግን እንቀበለዋለን ።

ሚያዝያ ፳፰ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ምንም እንኳን ማንኛውም ኢትዮጵያዊ ባለው የከብት ብዛት ልክ ገንዘብ እንዲያዋጣ ቢታዘዝም ሕዝቡ በጫና ሳይያዝ ቀስ በቀስ እንዲከፍል ተደርጎለት ነበር ። ይህንንም ለመረዳት ቀጥሎ ያሉትን ደብዳቤዎች እንመልከት ።

ይድረስ ከራስ ሚካኤል ።

በጭራ አዋጡ ብለን ያዘዝነውን ብር ቶሎ ቶሎ አውጡ እያልክ አስቸኩለኸዋል አሉ ። ድሃው እንዳይጨነቅ በወዝ በወዝ እያደረግህ

ማስወጣት ነው እንጂ አንድ ጊዜ ጨርሰህ አውጣ ያልነውም እንደሆነ ድሃው ከብቱ ይረክስበትና አይሸጥለትም ። አሁንም ድሃው ጨርሶ ለመስጠት ገንዘብ ይቸግረዋልና የተቸገረ የተቸገረው ሰው እኩሌታውን ዘንድሮ እየሰጠ ደግሞ እኩሌታውን ከብቱን እየሸጠ በጥቢ እንዲሰጥ ይሁን ። ነገር ግን ጨርሶ መስጠቱ የማይቀር ነውና ገንዘብ አለኝ ዘንድሮ ጨርሼ እሰጣለሁ ያለ እንደሆነ መቀበል ነው ። . . .

ጥር ፲፭ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከፊታውራሪ በንቲ ።

ስለባቡሩ መንገድ ሥራ በጭራ ያውጣ ያልነው ብር አገሩ ተጉ ድቷልና ቢቆይ ይሻላል ያልከውን መልካም አደረግህ ። አሁንም ማውጣቱ ይቆይና አንተው እንዳልከው በሌላ ጊዜ እኛ አውጣ ስንለው ያውጣ ።

መጋቢት ፳፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ለደጃዝማች ገብረ እግዚአብሔር ።

ለባቡሩ ሥራ ያውጣ ያልነውን ብር ዛሬ ጨርሶ ለመስጠት ገንዘብ የሚቸግረውን ሰው አንድ ጊዜ ጨርሰህ ካላወጣህ እያላችሁ አታጣድፉት ። እንደተገኘ እንደተገኘለት እያሰናዳ እንዲሰጥ ይሁን ።

ሚያዝያ ፪ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ዛሬ የመኪና መንገድ ይባል እንጂ በኔ ዕድሜ እንኳ እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ የባቡር መንገድ ነበር የሚባለው ። ከነዘፈኑም “የባቡሩ መንገድ ሰፊው ካለልሽ

ምነው በጠባቡ በልቤ መጣሽ” ይባል ነበር ።

ይህ የባቡር መንገድ መዋጮ የታዘዘበትም ዋናው ምክንያት ሕዝቡ መንገዱን በጉልበቱ እንዲሠራ ታስቦ ነበረ ። ይህ የሆነ እንደሆነ መንገዱን እንዲሠራ የሚታዘዘው ድሃው ነው ። ሀብታሙ ግን አንዳችም የሥራ መዋጮ እንደማያደርግ ስለታወቀ ብር በማዋጣቱ እንዲሠራ ተደረገ ። ሀብታሞችም ብር ማውጣቱ ቀርቶ በጉልበት እንዲሠራ የሚል አሳብ አቅርበው ነበር ። ምኒልክ ግን አይሆንም አሉ ። ይህንንም አሳብ ጥሩ አድርጎ የሚያብራራልን ምኒልክ ለአባ ኃይሉ የጸፉት ደብዳቤ ነው ።

በጭራ ይውጣ ያልነውን የፈሰሱን ብር ነገር የላኩትን ደብዳቤ አየሁት ። ነገር ግን ለኢትዮጵያ ጥቅም የሚሆን ባገራችን ባቡር ለማግባት የባቡሩን መንገድ ሥራ ጀምረናል ። ለዚሁም በየአገሩ ያለውን ሰው ሁሉ ሥራ እንዳንለው የሱ የራሱ ሥራ ይቀራል ብለን በኪራይ የሚሠራበትን ገንዘብ ያውጣ ማለታችን ስለዚህ ነው ። አሁንም ይህ ደንብ በእናንተ ብቻ አይደለም ። ባገር ሁሉ የሆነ ነውና ማውጣቱ የማይቀር ነው ።

ጥር ፳፭ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም.

ይህን የመዋጮ ብር ማንም ሰው ለራሱ ጥቅም እንዳይነካው አስገዝቱ ። ምኒልክ ራሳቸውም ከገንዘቡ ምንም ላይነኩ ማሉ ። አንድ ጊዜ ራስ ወሌ ገንዘብ ቸገራቸውና ከዚህ ለመንገድ ሥራ ከተዋጣው ገንዘብ ለመበደር ምኒልክን ጠየቁ ። ምኒልክም ህዳር 8 ቀን 1902 ዓ. ም. በተጻፈ ደብዳቤ ሲመልሱላቸው “... ወሌ ሙት... ይህ የጭራ ብር እንዳይነካ ግዝት ነው ። እኔም መሀላ አለብኝ ። ከሱ ላይ አንድም ብር ለሌላ ጉዳይ አይግባ... ያንኑ የጭራውን ብር ሁሉ ልቅም አድርገህ እንጦኪያ ድረስ ሰደህ ለወህኒ አሳኝ ቸርነት አስረክብልኝ ። እሱ ወደዚህ ያመጣልኛል ።...” ብለዋቸዋል ።

በዚህም ከሕዝብ በተዋጣው ገንዘብ በአባይና ባንዳንድ ታላላቅ ወንዞች ላይ ድልድዮች ተሠሩ ። ሌላውም ሥራ በመቀጠል ላይ እንዳለ የምኒልክ ሕመም እየጠና በመሔዱና በመሞታቸው ሥራው ሁሉ ተቋረጠ ።

አራዊት ጥበቃ

በእንግሊዝ አገር የአራዊት ፡ የአእዋፍና የአሣ መጠበቂያ ማኅበር ግንቦት 12 ቀን 1893 ዓ. ም. መቋቋሙንና ኢትዮጵያም በዚህ ማኅበር እንድትገባ በማለት ሙሴ ቤርድ ለምኒልክ አጫወታቸው ። የደንቡንም ግልባጭ አነበበላቸው ። ምኒልክ በሰሙት በአራዊት ጥበቃው ደንብ ተደሰቱ ። ይህንንም ሁኔታ በኢትዮጵያ የእንግሊዝ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር የሆነው ሚስተር ሀሪንግተን የአገሩን መንግሥት ጠይቆ የተብራራ መልስና ሙሉውንም የማኅበሩን ደንብ እንዲያስመጣላቸው ጠየቁት ። ሚስተር ሀሪንግተንም ሁሉን አሟልቶ ካስመጣላቸውና ካስረዳቸው በኋላ ምኒልክ የማኅበሩ ሊቀመንበር ለነበሩት ለእንግሊዝ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ደብዳቤ ጻፉ ።

ይድረስ ከክቡር ሎርድ ላንድሰድወን ።

የእንግሊዝ መንግሥት የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር

በሎንዶን ከተማ በግንቦት በ፲፪ ቀን ፲፰፻፺፫ ዓ. ም. የኤርፓ ነገ ሥታቶች የተዋዋሉትን የአውሬና የአእዋፍ፡ የአሣ መጠበቂያ ውል በኮሎኔል ሀሪንግቶን እጅ ተቀብሎ አየሁት ። መረመርሁት ። በዚህ ውል ያገኘሁትን ሐሳብና የነገሥታቶችን መልካም ፈቃድ እጅግ ወድጃለሁ ። ይህንንም ያስቡትን የአውሬና የወፍ፡ የአሣ መጠበቂያ በመንግሥቱ ውስጥ ለመፈፀም እኔ የሚቻለኝንና የሚመቸኝን ሁሉ ለማድረግ ፈቃዴ መሆኑን አመለክታለሁ ።

ህዳር ፳፰ ቀን ፲፰፻፺፬ ዓ. ም. አዲስ ዓለም ከተማ

ኢትዮጵያ ከአራዊት ጥበቃ ማኅበር ከገባች በኋላ ምኒልክ አውሬ እያደኑ የሚኖሩትም ሰዎች ቢሆኑ ባንድነት ባንድ ቦታ ሠፍረው ሊያድኑ የሚችሉት አውሬም ተለይቶ ተነገራቸው ። ከዚህ በተረፈ ግን ማንም ሰው ያለ መንግሥት እንዲያውም ያለ ምኒልክ ፈቃድ ታላላቅ አውሬ እንዳያድን በጥብቅ ተከለከለ ።

ይህንንም ክልከላ ምኒልክ ለየመኳንንቱ ነሐሴ 11 ቀን 1900 ዓ. ም. በተጻፈ ደብዳቤ አሳወቁ ። ያም ደብዳቤ እንዲህ የሚል ነበር ። “... በየበረሃው ተበታትነው አውሬ እያደኑ የሚኖሩ ሰዎች እዚህ መጥተው ነበር ። እነዚህም ሰዎች አዳኝ ሁሉ ሰባስበው ከደጃዝማች ተፈሪ ግዛት ውስጥ ቦኩ ከተማ አድርገው የምስክር ወረቀት ይዘው እያደኑ እንዲቀመጡ ፈቅጄላቸዋለሁ ። ደግሞ ከዚህ ቀደም ሳይቀበልና የምስክር ወረቀት ሳይዝ ዝሆን ሲያድን ያገኙትን ሰው ሁሉ እንዲይዙ እነሱን አዝዝሮአቸዋለሁ ። ያለፈቃድና ያለ ምስክር ወረቀት ሲያድን አግኝተው የሚይዙትን ሰው እየተቀበልክ ወደዚህ እንድትሰድልኝ ይሁን ። የምስክሩንም ወረቀት እንድታየው ይሄው ዓይነቱን ሰድጀል ሃለሁ ።”

ምኒልክ ለዝሆን ገዳዮች ይሰጡዋቸው ከነበሩት ከብዙዎቹ የፈቃድ ወረቀቶች መሀል ሁለቱን እንመልከት ።

ይድረስ ከራስ ወልደጊዮርጊስ ።

አሽከርህ ኃይለ ኢየሱስ ዝሆን እንድገድል ይፈቀድልኝ ብሎ ቢያስቸግረኝ አንድ ዝሆን እንዲገድል ፈቅጄለታለሁና ትልቅ ጥርስ ያለው አንድ ዝሆን እንዲገድል ይሁን ። እሱ የገደለውንም የዝሆን

ጥርስ ለብቻው ለይተህ ታሳየኛለህ ። ነገር ግን ካንድ ዝሆን በቀር ሌላ እንኳን ሊገድል አቁስሎም ቢገኝ እጁን ይዘህ ስደድልኝ ።

ጥር ፪ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ተሰማ ።

አሽከርህ በየነ ዝሆን እንድገድል ይፈቀድልኝ ቢለኝ ፈቅጄለታለሁና ትልቅ ጥርስ ያለው አንድ ዝሆን እንዲገድል ይሁን ። ጥርሱንም እኔ እገዛዋለሁ ። ነገር ግን ጥርስ የሌለው ወይም ጥርሱ ትንንሽ የሆነ ዝሆን የገደለ እንደሆነ እጁን ይዘህ አስረህ ስደድልኝ ።

ጥር ፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ጥርሱ ትልልቅ የሆነ ዝሆን ማለት ዝሆኑ እድገቱን ያበቃና ያረጅ ማለት ነው ።

ጥይት

ቅኝ ገዢዎች ኢትዮጵያን የመያዝ አሳባቸው አልተኛ ስለነበረ በየሰበብ አስባቡ እያደረጉ የጦር መሣሪያ ወደ ኢትዮጵያ እንዳይገባ ይከለክሉ ጀመር ። ምኒልክም እንዲህ ዓይነቱ ሙግትና ልመና ስለሰለቻቸው ለየጠመንጃዎቹ የሚሆኑ ጥይቶች የሚሠሩበትን የጥይት ፋብሪካ አዲስ አበባ ከተማ ውስጥ በ1899 ዓ.ም. አቋቋሙ ። የፋብሪካው መሣሪያ የተገዛው ከእንግሊዝ አገር ግሪንውድ ከተባለ ኩባንያ ነበር ።

ብስክሌት

ብስክሌት አዲስ አበባ ከተማ የገባው በ1893 ዓ.ም. ነው ። የመጀመሪያዋ ብስክሌት አዲስ አበባ እንደገባች ምኒልክ ዘንድ ቀረበች ። ዳግማዊ አጤ ምኒልክም ብስክሌቷን ተመልክተው “... ከአሻንጉ ሊት ትንሽ ሻል ትላለች ።...” ማለታቸውንና ነድተው እንዲያሳዩዋቸውም መጠየቃቸውን ጉኦዶሮፕ ጽፏል ። ምኒልክ የብስክሌቷን አነዳድ ከተመለከቱ በኋላ ተደንቀው “ያልገባኝ ነገር እግር ከመወዛወዝ ካላረፈ ድካሙ ምን ቀረለት” አሉ ። የዕለቱ ዕለትም አነዳድዋን አስተምሩኝ ብለው ካባቸውን ጥለው ልምምድ መጀመራቸውን ቪክቶር ጉኦዶሮፕ ጽፎላቸዋል ።

ቀይ መስቀል

እቴጌ ጣይቱ ብርሃን ዘኢትዮጵያ

ይህንን ደብዳቤ ለሚያይ ሕዝብ ሁሉ ሰላምታዬን እሰጣለሁ ። ለክርስቲያን ፣ ለተጉዳዮች ሕዝብ ለነዳያን ፣ ለቆሰሉም ብርቱ ሕመም ለታመሙም ሕዝብና ሠራዊት የፍትረ መልካም ሥርዓትና የርኅራኄ ርዳታ ለማሳየት ስላሰብን ይህንንም የርኅራኄ መልካም ምግባር ለመፈጸም በመንግሥታችን በኢትዮጵያ የቀይ መስቀል ማኅበር ለመትከል ወደድን ። በእውነተኛ ልብ የተከለነው የቀይ መስቀል ማኅበር እግዚአብሔር ለመጠበቅ ስላበቃን ማኅበራችንን ለረዳ ለቶክተር ኩርት ሂርትሰቡርህ በከበረው ቀይ መስቀል ንሻኖችን አክብረን ሸልመነዋል ። ይህንንም ንሻን በደረቱ እንዲይዘው ፈትደንለታል ።

ሰኔ 9 ቀን 1899 ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ ።

በደብዳቤው ላይ እንዳነበብነው እቴጌ ጣይቱ የማኅበሩ የበላይ ጠባቂ ለመሆን መፍቀዳቸውን ገልጸዋል ። በዘመኑም የቀይ መስቀል ኒሻን አሠርተው እንደነበረም ደብዳቤው ይገልጻል ። ማኅበሩ በእርግጥ የተቋቋመው በ1899 ዓ.ም ነው ባንልም ከአስር ዓመታት በፊት ደግሞ ዳግማዊ አጼ ምኒልክ በ1889 ዓ.ም. ጥቅምት 12 ቀን ፣ ጥቅምት 27 ቀንና ኅዳር 18 ቀን ሶስት ደብዳቤዎችን በማከታተል ለሩሲያው ንጉሥ ባለቤት ለንግሥት ማርያም የቀይ መስቀልን መመሥረታቸውን ጽፈው ነበር ። ለማስረጃ ያህል ጥቅምት 12 ቀን የጻፉትን ደብዳቤ እንመልከት ።

ሞአ አንበሳ ዘአምነገደ ይሁዳ
ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ይድረስ ከመስኮብ ነገሥታት እቴጌ ማርያም ፌኦዶሮፍና፣ በከ
በሩት በተመሰገኑት እጅግ በሚያፀዕቱት ባልዎ ንጉሠ ነገሥት እስከ
ንድር ልብ የነበረውን የኛን ፍቅር አሳብ አለመርሳትዎ ዛሬ እኛን
ባስቸገረ ጊዜ ለመርዳት የቀይ መስቀል ማኅበር ሐኪሞች በመላክዎ
ገለጡት። ይኸንንም የእውነተኛ የክርስቲያን ፍቅር ሥራ ከሁለት ሺ
ዘመን ጀምሮ በአሐዛብ መሐል ለምንኖረው ከጥሩ ልቦና አስበው ለኛ
ስለላኩልን እግዚአብሔር ያመስግናልን።

ደግሞ ያስቡት፡ የክርስቲያን ፍቅር ፍፁም እንዲሆን አስበው
ሥራውና ቃሉ የተካከለ ጀኔራል ሸዊደፍን በውነት ለተላኩበት የክር
ስቲያን የቸርነት ሥራ ለማሳየት ሌትና ቀን ለሚተጉ ከመገናኛው
እስከ ኋለኛው ያሉ ሐኪሞች ለሙሉ ኢትዮጵያ አብነት የሆኑ ስለላ
ኩልን እጅግ እናመሰግናለን።

እኛም፤ ሕዝባችንም የርስዎን አብነት አይተን ምንም እስከ ዛሬ
ድረስ ባገራችን በወንጌል የተጻፈው ሥራ ስላልጠፋ አደራረጉ ቢጣፍ
ጠን የቀይ መስቀል ማኅበር በርስዎ አብነት፤ በኢትዮጵያ በእቴጌ
ጣይቱ ጥግነት ተከልነው። መሠረቱ እርስዎ ስለሆኑ ከእግዚአብሔር
ረዳትነት ጋር ለዘላለም እንዲፀና ተስፋ አለን። ይህንንም የሰሩልን፤
ያመለከቱን መልካም ሥራ በኛና በሕዝባችን ልብ ታትሞ ይኖራል።
ይህ አሁን ያሳዩን የክርስቲያን ፍቅርና ሥራ የቸርነት ብቻ እንዳልሆነ
አየነው። ትልቁ የመስኮብ መንግሥት እግዚአብሔር መንግሥታችሁን
እንዲያከብር ከረዳችሁ ነፃነታችሁ ለዘላለም በጣም ይታወቅ ብሎ
ይህን የቀይ መስቀል ማኅበሮች በመላኩ ተረዳነው። ይህንንም የረቀቀ
ነገር አስበው ስለላኩልን እድሜዎን እንዲያረዝምልን፤ ሕዝብዎንም
እንዲጠብቅልን፤ የተመሰገኑት የልጅዎንም መንግሥት እንዲያሰነብ
ትልን እግዚአብሔርን እንለምናለን።

ጥቅምት ፲፪ ቀን ፲፰፻፹፱ ዓ.ም. አዲስ አበባ ተፃፈ።

የቀይ መስቀል ማኅበር አባላት ኢትዮጵያ ውስጥ የገቡት ከአድዋ
ድል በኋላ መንፈቅ ያህል ቆይተው ስለሆነ ስለቀይ መስቀል ማኅበር
አላማና ተግባር ዳግማዊ አጤ ምኒልክም ሆኑ እቴጌ ጣይቱ በሚገባ
ያውቃሉ። ስለዚህ ከዚያን ጊዜ ወዲህ ማለት ቢያንስ ከ1889 ዓ.ም.
ጀምሮ የቀይ መስቀል ማኅበር ስም በአዲስ አበባ ከተማ የታወቀ
ነበር። የኢትዮጵያ ቀይ መስቀል ማኅበር ከዓለም ቀይ መስቀል ማኅ
በር በሩሲያዊዋ ንግሥት አማካይነት ተመዝግቦ አባል ሆኖ ይሆን?

አረቄ

የኢሮፓን መጠጥ ሱቅ በመክፈት በኢትዮጵያ የስለመዱ አርመኖች ናቸው። አብዛኛው መጠጥ በኢሮፓውያን ይዞታ የሚቀመም ነጭ አረቄ ወይም አኒቹ ነበር። ይህ የአኒቹ ፋብሪካ በ1890 ዓ.ም. ገደማ ተባዛ። ማርዲሮስ አገናቦሪያን አረቄ ማውጣት እንደጀመሩ በአረቄው ተወዳጅነት የተነሳ ማርዲሮስ አረቄ ጠጭው በዛ። የማርዲሮስ አረቄን ለመወዳደር እየተባለ ሌላው ሁሉ አልኮሉን እያበዛ ያወጣ ጀመር። በዚህም ምክንያት በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ሰካራምና በሽተኛው እየበዛ ስለሄደ አጤ ምኒልክ የሚከተለውን አዋጅ አወጁ።

ምእ አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ

ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

አዋጅ

ቀድሞ ጠጅና አረቄ የሚሸጥና የሚገዛ ሰው በልክ ነበር። አሁን ግን ሰው ሁሉ ሌላ ሥራውን እየተወ ሁሉም መሸተኛ ሆነ። የሚገዛም ሰው አልፎ ሂያጅ መንገደኛና ነጋዴ፣ ከወታደርም ደጅ ጠኝ የሆነ ሰው ነበር። አሁን ግን የከተማው ሰው ሁሉ መሸተኛ ሆነና የሌባና የቀጣፊ መቃጠሪያ ሆነ። አረቄም የሚሸጠው ሰው ሁሉ፣ ሲቢሮቶውን እየበጠበጠ፣ ሌላም መድኃኒት እየጨመረ እየሸጠ፣ እየገዛ የሚጠጣው ሁሉ ሕመምተኛ የሚሆን ቢሆን ስለዚህ ለጠጅና ለአረቄው መሸጫ ለብቻው ሥፍራ ለይተናልና አረቄም፣ ጠጅም የምትገዛ ሰው ከዚያ እየሄድህ ግዛ እንጂ ከሌላ ዘንድ አትግዛ። ሻጭም፣ ገዢም ከዚህ ከተፈቀደው ቦታ በቀር ከሌላ ዘንድ ስትገዛ የተገኘህ ሰው በከብትህ ትቀጣለህ።

ጳጉሜ ፪ ቀን ፲፰፻፲፱ ዓመተ ምሕረት

ሥራ ማቆም

ሥራ የማቆም አድማ የተጀመረውም በምኒልክ ዘመን ነው። የእንጦጦ ማርያም ቤተ ክርስቲያን እንደገና ታድሳ በምትሠራበት በ1898 ዓ.ም. በታህሣሥ ወር ሳይታሰብ የቤተ ክርስቲያኑ ሥራ ቆመ። ሥራው በምን ምክንያት እንደቆመ ቢጠየቅ ሠራተኞቹ ግሪኮች ደሞ ዛቸው ስላልተከፈላቸው ሥራ ማቆማቸውን ምኒልክ ሰሙ። ወዲያው ኑም ሥራ ያቆሙትን ግሪኮች አስጠርተው አባብለውና ደሞዛቸውን

ከፍለው ሥራው እንዲጀመር አደረጉ ። ሥራው ሳይቆም ደሞዛቸው እንዲከፈላቸው ለምን እንዳልጠየቁ ምኒልክ ግራ ገብቷቸው ሳለ በአጠገባቸው ያሉ የውጭ አገር ሰዎች “በፈረንጅ አገር ደንቡ ሥራ ማቆም ነው” አሉዋቸው ። ምኒልክም “የፈረንጅ ፈሊጡ ሁሉ ድንቅ ነው ። የጉልበቱን ዋጋ በጉልበቱ ለማግኘት ማሰቡ ነው ።” ብለው መለሱ ።

ይህ የምኒልክ መልስ አሰጣጥ እንደ አዋጅ ሆኖ ስለተቆጠረ በአዲስ አበባ ያሉ ግንብ ገንቢ ፈረንጆች በሙሉ በ1899 ዓ.ም. በግንቦት ወር የመገንባት ሥራቸውን ከዳር እስከ ዳር አቀሙ ። ቢጠየቁም “የምንገነባበት ዋጋ ስላነሰን ነው” አሉ ። ይህን የሰሙት ምኒልክም “አነሰን ካሉ ይበቃናል የሚሉትን እየሰጣችሁ አሠሩዋቸው” ብለው ስላዘዙ የገንቢዎች የመገንቢያ ዋጋ ከፍ አለ ።

የሚኒስትሮች መሾም

በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ ሚኒስትሮች የተሾሙት ጥቅምት 14 ቀን 1900 ዓ.ም. ነው ። በዚያን ጊዜም በዳግማዊ አጼ ምኒልክ የተሾሙት የመጀመሪያዎቹ ሰባት ሚኒስትሮች የሚከተሉት ናቸው ።

1ኛ/ አፈንጉሥ ነሲቡ መስቀሉ	የዳኝነት ሚኒስትር
2ኛ/ ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ	የጦር ሚኒስትር
3ኛ/ ፀሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ወልደ አረጋይ	የጽሕፈት ሚኒስትር
4ኛ/ በጅሮንድ ሙሉጌታ	የገንዘብና የጓዳ ሚኒስትር
5ኛ/ ሊቀ መኳስ ከተማ	ያገር ግዛት ሚኒስትር
6ኛ/ ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ	የንግድና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር
7ኛ/ ከንቲባ ወልደ ጻዲቅ ጉሹ	የርሻና የመሥሪያ ሚኒስትር

ምኒልክ እነዚህን ሚኒስትሮች እንደሾሙ በአዲስ አበባ ያሉ የውጭ አገር መንግሥታት ተወካዮች ሹመቱን እንዲያውቁት የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

“... የዩሮፓን ሥርዓት በአገራችን በኢትዮጵያ ካሰብን ብዙ ጊዜ ነው ። እናንተም የሮፓ ሥርዓት በኢትዮጵያ ቢለመድ መልካም

ነው እያላችሁ ስታመለከቱኝ ነበር ። አሁንም የእግዚአብሔር ፈቃዱ ሆኖ ለመፈፀም ቢያበቃኝ ምኒስትሮች ለመሾም ዠምሬ ። አፈንጉሥ ነሲቡን ። ፊታውራሪ አብተ ጊዮርጊስን ። ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴን ። በጅሮንድ ሙሉጌታን ። ሊቀመኳስ ከተማን ። ነጋድራስ ኃይለጊዮርጊስን ። ከንቲባ ወልደጻዲቅን አድርጌአለሁና ይህንን እንድታውቁት ብዬ ነው ።

ጥቅምት ፲፬ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ተጻፈ ።

ሚኒስትሮቹ ከተሾሙ ከ15 ቀናት በኋላ ደግሞ ለሚኒስትሮቹ መመሪያ የሚሆን ደንብ አወጡ ። የወጣውንም ደንብ በሚቀጥለው ደብዳቤ ሸኚነት ለእያንዳንዱ ሚኒስትር ላኩላቸው ።

የመንግሥት ሥርዓት

“ባገራችን በኢትዮጵያ የሮጳ ሰው ነገሥታቱም ቆንሲል ሁሉ ገቡ ። እነዚህም በኢትዮጵያ መንግሥት ሥራት ያልተለመደ ነው ፡ ሥራት የሌለው አገር ምን መንግሥት ይባላል እያሉ አገራችን መወረፋን ታውቃላችሁ ። ለመውሰድም በኛ ላይ እንደተነሱም ታውቃላችሁ ። አሁንም ምንም የቀድሞው የኢትዮጵያ ሥራት ቢኖር ከጥቂት ቀን በኋላ ቀርቷልና አገራችንን እንደ አሮጳ ሥራት ለማድረግ አስቤ ይሄንን ባንደኛ ወረቀት የተፃፈውን ደንብ ጽፌላችኋለሁና በዚህ ባስያዝኳችሁ ሥራ ሳትጣሉ ፡ ሳትመቀኛኙ በእውነት እርስ በርሳችሁ ተስማምታችሁ ጠንክራችሁ መንግሥታችንን መርዳት ነው ።

እንዲህ ሁነን በሚገባ ሥራት ሕዝባችንን ጠብቀን ከያዝነው ለመንግሥታችንና ለሀገራችን ጥቅም ይሆናል ። አገራችንን ሌላ አይ መኘውም ። እኔም እስካሁን ብደክም ብደክም ሚኒስቴር ፡ መማከርት ፡ ቆንሲል የለበት ፡ ባንድ ሰው አሳብ ብቻ እያሉ አሙን እንጂ አላመሰ ገኑንም ።

አሁንም እንቅልፍ ሳትወዱ ፡ መጠጥ ሳታበዙ ፡ ገንዘብን ጠልታችሁ ፡ ሰውን ወዳችሁ ፡ ተግታችሁ ይሄንን ሥራ እንድትፈፀሙልኝ ተስፋ አለኝ ። ለዚህ ሥራ እኔ እናንተን አምኜ ስላደረግሁ እናንተም የምታምኑትን ፡ ገንዘብ የማይወደውን ፡ ድሃ የማይበድለውን ፡ እናንተን የሚረዳችሁን ሰው እየፈለጋችሁ እያመለከታችሁኝ ከሥራው ማግባት ያስፈልጋችኋል ።

ገንዘብም ቢሆን እኔ ደሞዝ እሰጣለሁ እንጂ ከድሃ ፡ እንኳን ትልቅ ገንዘብ አንድ መሀለቅም እንኳ ቢሆን ከዚያው ከተወሰነለት ከግብሩ

በቀር ሌላ እንዳይነካ ማድረግ ነው። ከዚህ ከተጻፈው ደንብ አልፋችሁ ደግ አላግባብ የተበደለ እንደሆነ እኔም እጠላችኋለሁ። እናንተም ትዋረዳላችሁ። በነፍሳችሁም በወንጌል፣ በመስቀል አምላችኋለሁ፤ አስገዝታችኋለሁ።”

የመጀመሪያዎቹ ሰባት ሚኒስትሮች ተሹመው ሥራ ከጀመሩ በኋላ ሥራ የሚበዛበትና አስፈላጊ የሆኑ ሚኒስቴሮች እየተከፈቱ በተጨማሪ አዛዥ መታፈሪያ የግቢ ሚኒስትር፣ ቀኛዝማች መኰንን ተወንድ በላይ የሥራ ሚኒስትር ተብለው ተሾሙ። የፖስታና የቴሌፎን ሥራ በዚያን ጊዜ እጅግም ያልተስፋፋ ስለነበረ በግቢ ሚኒስቴር ሥር ሆኖ የበላይ አለቃ ልጅ በየነ ይመር የፖስታ ቴሌግራፍና ቴሌፎን ሹም ተብለው ተሾሙ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ የመጀመሪያዎቹን ሚኒስትሮች ከሾሙ ከአምስት ወር በኋላ ደግሞ ለጠቅላላ ተሟላቂዎቹ የሚከተለውን ደብዳቤ ፃፋላቸው።

“እኔ እናንተን ምንስቴርም፣ ወንበርም መሾሜ ለመንግሥታችንና ለሕዝባችን ጥቅም እንዲሆን ነው።

“እሁንም በዚህ ባስያዝኳችሁ ሥራ ሳትጣሉ፣ ሳትመቀኛኙ፣ እንቅልፍ ሳትወዱ፣ መጠጥ ሳታበዙ፣ ገንዘብ ጠልታችሁ፣ ሰውን ወዳችሁ እርስ በርሳችሁ ተስማምታችሁ፣ ጠንክራችሁ፣ በውነት መንግሥታችንን እንድትረዱ ይሁን። በዚህም በያዛችሁት ሥራ ከእውነተኛው ነገር በቀር እገሌን አንወደውም፣ በዚህ ነገር እንጉዳው እንዳትሉ። ገንዘብም መተያያ ብትቀበሉ፣ ገንዘብ ሰጥቶናል ብላችሁ ሳታደሉ፣ በእውነት ሕዝባችንን ልትጠብቁ አምኛችኋለሁና እናንተም በዚህ ቃል ታመኑልኝ።

ሚያዝያ ፩ ቀን ፲፱፻ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ።

እነዚህ ሚኒስትሮች ከ1900 ዓ.ም. ጀምሮ ሲሠሩ ከቆዩ በኋላ፣ ተቃዋሚ እየተነሳ ሄደ። በተለይ ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ታመው ኢያሱ ሥልጣን ሲይዙ ሕዝቡ በሚኒስትሮች ላይ ያለውን ተቃውሞ አባባሰ። ሚኒስትሮችም የሕዝቡን ተቃውሞ ለማብረድ የስብከት ወረቀት መበተንና በጋዜጣም ማውጣት ጀመሩ። ከስብከት ጽሑፎቻቸው አንዱ ከዚህ የሚከተለው ነው። ጽሑፉ አንዳንዴ 3ኛን ሰው እንደሁለተኛ ሰው እያደረገ ይጠራል። ለምሳሌ እሳቸው ለማለት እርስዎ ይላል።

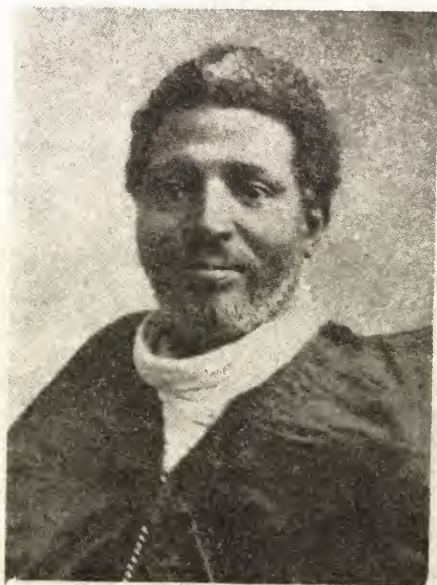
አፈንጉሥ ነቢዮ ፡

ፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስ

ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ

በጅሮገድ ሙሉጌታ (በኋላ ራስ)

Ա. Ժ. ԹԵԼԻՍԻ ԻՒՄ

ՆԵՐՍԷՍ ԶԵՆ ԶԵՆԵՆ

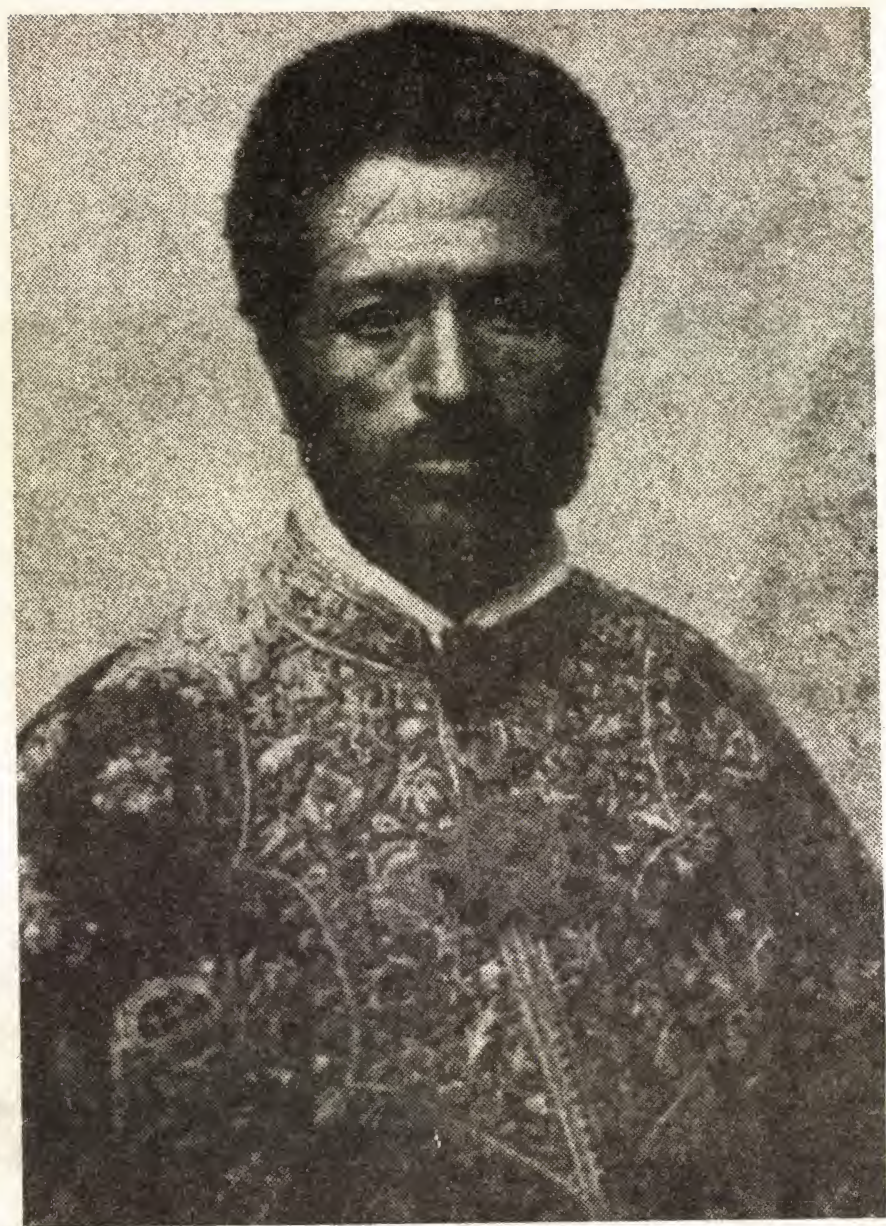

ከንቲባ ወልደአድቅ

እዛኝ መታፈሪያ

ቀዳማዊ መከላከል ተወንድ በላይ ።

የሀገራችን የኢትዮጵያ ሰዎች መኳንንቱም ሠራዊቱም ከዚህ ቀጥሎ የተፃፈውን ቃል እናስታውቃችኋለን ። ቃሉንም በውል መርምሩት ። ነገርም የሚታወቅ በመመርመር ነው እንጂ በመስማት ብቻ አይደለም ።

የኢትዮጵያ መንግሥት ምንም ከጥንት ጀምሮ እራሱን የቻለ ቢሆን ጭራሽ በዓለም ሁሉ የታወቀው ባጤ ምኒልክ ነው ። አጤ ምኒልክ ሀገርዎን አደላድለው ብዙ ዘመን ከገዙ በኋላ ድንገት ሕመም ቢያድርብዎ ጳጳሱን ከነካህናቱ ፣ መኳንንቱን ከነሠራዊቱ ሰብስበው ያልጋ ወራሽ ልጃቸውን አስታወቁን ። እርስ በርሳችንም እንዳንጣላ እውነተኛ ታላቅ ምክራቸውን መከሩን ። ጌታችን አጤ ምኒልክ ሕመማቸው በርትቶ እቤት በመዋላቸው አዝነን ሳለን እረኛ እንደሌላቸው በጎች እንዳንበተን ያልጋ ወራሽ ልጃቸውን ልጅ ኢያሱን በመስጠታቸው እጅግ ደስ አለን ። ጌታችንም አጤ ምኒልክ አስበው እንደሰጡን ያልጋ ወራሻቸውን ልዑል ልጅ ኢያሱን እግዚአብሔር አጠንክሮ ይኸው እስካሁን በፀጥታ ኖርን ። ቀድሞ ስንኳ በየበረሃው አንዳንድ ሽፍታ አይጠፋም ነበር ። ዛሬ ግን ውቃቢያቸው በርትቶ በዚህ አገር እንደዚህ ያለ ሽፍታ አለ ተብሎ አይሰማም ። እኛ ግን እግዚአብሔር እንደዚህ ያለ መልካም ሥራ ቢሠራልን እየተሰማማን መንግሥታችንን እየጠበቅን በፍቅር መኖራችንን ትተን እርስ በርሳችን እየተጣላን ለባእድ መሳለቂያ እንዳንሆን ጃንሆይ የመከሩንን ምክር ጠንክረን ማጽናት ይገባናል ። የሕዝቡን አንድነት ፣ ያገራችንን ፀጥታ የማይወዱ ምቀኞች በየጊዜው እየተነሱ ሀሰቱን እውነት እያስመሰሉ ለመኳንንቱና ለሠራዊቱ እያወሩ የሕዝቡን ልብ ለመክፈል ይፈልጋሉ ። አሁን እንኳ በ፲፱፻፷ ዓመተ ምሕረት በዚህ ባለፈው ወር በጥቅምት ጃንሆይ ይናፈሱ በማለት ምክንያት ከልፍኝ እስከ ገብርኤል መንገድ መደልደሉን ብንሰማ አዝነን ፣ እንኳንስ የብዙ ቀን ሕመምተኛና የወር በሽተኛ እንኳ እንዳያገረሽበት ተብሎ ፈጥኖ ከደጅ አይውጣ ይባላል ። ስለዚህ ቢቸግረን መኳንንቱንም ሠራዊቱንም ሰብስቦን ብንማከር እንዳንድ ልብ መካሪ እንዳንድ ቃል ተናጋሪ ሆኖ ከዚህ ቀደም ጌታችን ሕመም የጸናባቸው በዚህ ወርኃት በጥቅምት ነበር ። ዛሬም የነፋስ ኃይል የሚበረታበት ጊዜ ነው ። የዳኑ መስሎን ሐኪም ሳያያቸው ልጅ ኢያሱም ከሌሉበት ይውጡ ብለን ጃንሆይ አንዳች ቢሆኑብን ጉዳትና ጭንቀቱ የኛው አይደለምን? እዚያው እንዳሉ እንደ ጥንቱ ይሰንብቱልን ብለን በፍቅር የመከርነውን ቃል አፍርሰው ጃንሆይ ልውጣ ቢሉ አናስወጣም ብለው ከለከሉ የሚባል የሐሰት ወሬ

ተወራ ። ላጤ ምኒልክ ደህንነት ስንኳ የኢትዮጵያ ሕዝብና ሌላ ባእድ ቢሆን ደስ የማይለው ሆኖ ነውን? ይኸንንም ሐሰት ያወራ የጃንሆይን ጤና የሚጠላና የኢትዮጵያን ጥፋት የሚወድ ነው ።

ደግሞ ከዚህ በኋላ ይህ ሐሰት ወሬ ቢገለጥበት መንግሥቱን ወዶ አንድነት ተስማምቶ የሚኖረውን ሕዝቡን አለያይቶ ለማፋጀትና ደም ለማፍሰስ ጃንሆይን አንኮበር ሊያወርዱላቸው ነው የሚል የበለጠ ሐሰት በአለሙ ሁሉ ተወራ ። ጠላት አጥፍተው ከትንሽ እስከ ትልቁ ሁሉንም በየማእረጉ ሹመው ሸልመው ኢትዮጵያን አልምተው ያቆዩንን አባታችንን ፡ ጌታችንን ፡ ጃንሆይን በዚህ በነፋስ አይውጡብን ብለን ስንጨነቅ እንዴት ያለ ክርስቲያን አንኮበር ይውረዱ ብሎ ይመክራል? ወይስ እንዴት ያለ ልጅ አባቱን አስወጥቶ እኔ ልግባ ይላል? ደግሞስ እንደዚህ ያለ ሀሳብ ካለ ሠራዊቱ በቤት ሥራ ለምን ይደክማል? ይህን ሥራ እንኳንስ ክርስቲያን አህዛብም አያደርገው ። ደሞ እኛ ቀድሞም ምለናል ፡ ተገዝተናል ፡ አሁንም ይህ ሁሉ ክፉ ሀሳብ በልጅ ኢያሱም በኛም ልብ እንዳልታሰበ ያው መሀላና ግዝት ዛሬ ይድረስብን ። ይህም የሐሰት ወሬ መንግሥቱንና ሀገሩን ከሚወድ ሰው እንዳልወጣ የታወቀ ነው ። ሀገሩንና መንግሥቱን የሚወድ ሰው ግን፤ እንኳን ያልሆነውንና የሆነ ነውር እንኳን ቢያገኝ ለመንግሥቱና ለሀገሩ ሲል መልካም ምክር ይመክራል ። አሁንም ይህ ክፉ ወሬ ከምቀኛ የመጣ ነውና ይህን ያወራ ቢገኝ የመንግሥት በደለኛ መሆኑ ይታወቅ ነበረ ። እሱ ግን ተሰውሮ ይህን እንክርዳድ ዘሩን እየዘራ ስንዴ ልባችንን አረም ሊያስበላው ያሰበ ነው ።

ክቡራን ወንድሞቻችን ሆይ ፡ የጌታውን ልጅና አልጋ የሚጠብቅ ላደራ የበቃ ሰው እንደዚህ ያለውን ሐሰት ወሬ ሲሰማ እውነት ነው ለማለት አይገባውም ። ይህ ወሬ የነፋስ ያህል ነው ። እንግዲህ ያጤ ምኒልክ ፍቅር በወሬ ሊካድ መንግሥታቸውስ በወሬ ሊፈታ ነውን? ደግሞስ ይህንን ያወራ ምቀኛ ከመካከላችን ነው ። በመሐላና በግዝት አውጥተን እንለየው ። ምን እስኪያደርግ ነው የምንጠብቀው ። አሁንም በየስፍራችን እንፈልግ ፡ እንመርምር ፡ ወደፊትም ጃንሆይ እንደመከሩን ነፋስ እንዳይገባብን አንድ ልብ ሁነን በፍቅር መንግሥታችንን ብንጠብቅ መልካም ነው ።

ታኅሣሥ ፲፩ ቀን ፲፱፻፳፭ ዓመተ ምሕረት አዲስ በአበባ ተገፈ ።

(የጥያቄ ምልክት የጨመርኩ እኔ ነኝ)

ይህን በመሳሰለው ስብከት የሚኒስትሮቹ የሥልጣን ዕድሜ ቢራ ዘምም በ1910 ዓ. ም. የሕዝቡ አድማ ገነፈለ ፡ የመጀመሪያዎቹ ሚኒስትሮችም ተሻሩ ።

የውጭ አገር ሰዎች

“...ሚስተር ጆን ሜየር ሸዋ ካለው የቅዱስ ክሪስቶና ሚሲዮን ለመደባለቅ ወደ ሸዋ ሔደ ። መሔዱን አጤ የሐንስ እንደሰሙ በሸዋ ያሉትን ኤሮጳውያን በሙሉ እንዲያስወጡ ምኒልክን ጠየቋቸው ። ምኒልክም ‘አገሬን ከኤሮጳውያኖች ለይቼ ልዘጋት አልፈልግም ። ምክንያቱም እወዳቸዋለሁ’ ብለው መለሱላቸው...” ዎልድሜየር ።

የውጭ አገር ሰዎች በርከት በማለታቸውና ኢትዮጵያ ከውጭ አገር መንግሥታት ጋር የምታደርገው ግንኙነት ከዕለት ወደ ዕለት እየጨመረ በመሄዱ ዳግማዊ ምኒልክ የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴርን አቋቋሙ ። ለመጀመሪያ ጊዜም ከተሾሙት ሚኒስትሮች መሐል ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ የንግድ ሚኒስትርና የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ሆነው ተሹመዋል ።

አዲሱን የውጭ አገር ሚኒስቴር ካቋቋሙም በኋላ ደንብ አወጡ ። ደንቡ በታወጀበት ጊዜ በመላ ኢትዮጵያ ውስጥ የነበሩ የውጭ አገር ሰዎች ብዛት እንደ ዶክተር መረብ አጻጻፍ 1,095 ሰዎች ነበሩ ። እነ ሺህም የውጭ አገር ሰዎች 334 ግሪኮች ፡ 227 አረቦች ፡ 149 ሕንዶች ፡ 146 አርመኖች ፡ 63 ፈረንሳዮች ፡ 42 ኢጣሊያኖች ፡ 20 ጀርመኖች ፡ 13 ሁንጋሪያኖች ፡ 15 ቱርኮች ፡ 13 ስዊዶች ፡ 14 እንግሊዞች ፡ 11 ግብጾች ፡ 10 ሶሪያውያንና ሊባኖሳውያን ፡ 8 አፍጋኒስቶች ፡ 7 ፖርቱጋሎች ፡ 6 ሩሲያኖችና ቡልጋሪያኖች ፡ 6 ካውካሶች ፡ 5 አሜሪካኖች ፡ 3 አውስትሪያኖች ፡ 2 ቤልጅጎችና 1 የዛሬው የሶቭየት ጀርጂያዊ ነበሩ ።

በአዲስ አበባ ከተማ የቤት ሥራ እየበዛ ሲሄድም ሕንዶችና አረቦች መግባት ጀመሩ ። ታላቁ ቤተ መንግሥት በሚሠራበት ጊዜ ዌልዲ እንዳያቸው “...እነዚህ ሰዎች በሙሉ ከኤደን የመጡ ናቸው ። የሚከፈላቸውም ጥሩ ደምዝ ነው ። ምግባቸውንም ከንጉሡ ስለሚያገኙ ደዋዛቸውን በሙሉ ተቀማጭ ያደርጉታል...” ብለው ለሕዝቡ አርመኖች እየበዙ በሄዱ ጊዜ የኦቶማኑ ሠልጣን አብዱል ሐሚድ ዳግማዊ ምኒልክ አርመኖችን ከኢትዮጵያ እንዲያስወጡ ጠይቋቸው ነበር ። ምኒልክም “የማትፈልጋቸው አርመኖች ካሉህ ሁሉንም ላክልኝ” ብለው መለሱለት ይባላል ። ግሪኮችም በቤት ሥራ ፡ አረቄ በማውጣት ፡ የእህል ወፍጮ በማቋቋም ፡ ዘይት በመጭመቅና በዳቦ መጋገር ሥራ ተሰማሩ ።

ቦየስ የተባለ ታሪክ ፀሐፊ እንደገለፀው “...በምሥራቅ አፍሪካ ባሉ የእንግሊዝ ቅኝ ግዛቶች ተዘዋውረው አዲስ አበባ ስመጣ አዲስ የሆነ ነገር አጋጠመኝ ። ይህም አንድ አፍሪካዊ ፤ ነጮችን እያዘዘ ቤት ሲያሰራ ማየቱ ነው...” ብሏል ። ቦየስ እንዳለው ኢትዮጵያውያኖች ፈረንጆችን የሚጠሩዋቸው “ባርያዎች” እያሉ ነበር ።

እውቅ ነጋዴ የነበረው ከአርመኖች ዲክራን አቢያን ነው ። ዲክራን የመጣው ከካይሮ ነው ። ወደ ኢየሩሳሌም ይሄድ የነበረ አንድ ምዕመን ካይሮ ሲደርስ አርመኖች ኮሙኒቲ ዘንድ ሄዶ ምኒልክ ጥበብ የሚያውቅ የውጭ አገር ሰው እንደሚፈልጉ ከነገረ በኋላ በወርቅና በአልማዝ ሥራው የታወቀው ዲክራን ወደ ኢትዮጵያ መጣ ። ምኒልክና ጣይቱ የነገሡበትንም ዘውድ የሠራው እሱ ነው።

በ1889 ዓ.ም. በኢትዮጵያና በእንግሊዝ መሐል የወዳጅነት ውል ከተፈረመ በኋላ የሕንድ ነጋዴዎች አዲስ አበባን ሞሏት ። የመጀመሪያዎቹም የሕንድ ነጋዴዎች በታኅሳስ ወር 1891 ዓ.ም. በብዛት ሆነው ገቡ ። የእነኚህም ሕንዳውያን ዋና ንግድ ጨርቃ ጨርቅ፣ ሽቶና ቅመማ ቅመም የመሳሰሉ ነበሩ ።

ከግሪኮች የታወቁትና የቆዩት ነጋዴ ጊዮርጊስ ናቸው ። ሽማግሌው ሙሴ ጊዮርጊስ በአገሪቱ ውስጥ በመቆየታቸው ባላምባራስ ተብለው ተሹመዋል ። ባላምባራስ ጊዮርጊስ በካይሮ ሙዚቃ አስተማሪ ነበሩ ። በ1875 ዓ.ም. ገደማም የአጤ ምኒልክ ልብስ ሰፊ ሆነው ነበር ። በአዲስ አበባ ከተማ ካሉት ሱቆች ሁሉ የባላምባራስ ጊዮርጊስ ሱቅ ጥበባዊ ዕቃዎች የሚሸጡበት ሱቅ ነበር ። ግሪኮችና ኢጣሊያኖችም በቤት ሥራው ተግባር ላይ ተሠማርተው ነበር ። ዜርቮስ እንደሚገልፀው በቤተ ክርስቲያንና በድልድይ ሥራ የተሠማሩ ግሪኮች፣ ሕንዶችና ኢጣሊያኖች ነበሩ ። ግሪኮችና ኢጣሊያኖች በርካሽ ዋጋ ይሠሩ እንደነበረም መረብ ይገልጣል ።

የውጭ አገር ሰዎች እየበዙ መሄድ ምኒልክን ያሳስብ ጀመር ። ኤርትራን፣ አሰብንና ጂቡቲን ነጮች ማረፊያ መሬት እንገዛለን እያሉ እንደወሰዱ ምኒልክ ያውቁ ነበርና ማንኛውም መሬት ያለእሳቸው ፈቃድና ትዕዛዝ የውጭ አገር ሰው እንዳይገዛ ለሚኒስትሮች ትዕዛዝ አሳለፉ ። በትዕዛዙ መሠረትም ሳይፈጸም በመቅረቱ አዋጅ ማውጣት አስፈላጊ ሆነ ። በዚህም ምክንያት የማያጣላና የማያቀያይም የውጭ አገር ሰዎች ንጉሡ ብቻ ሲፈቅዱ መግዛት እንዲችሉ የሚል አዋጅ ጥቅምት 20 ቀን 1900 ዓ.ም. አወጁ ።

ምኒልክ በእሳቸው ፈቃድ ብቻ የውጭ አገር ሰዎች መሬት መግዛት መቻላቸውን ካወጁ በኋላ፣ ብዙ የውጭ አገር ሰዎች አጉረመረሙ ።

የጥቅማቸውን መነካት እንደመብት መነካት አድርገውም ያስወፋ ጀመር ። ምኒልክ ግን ለማንኛውም ሐሜታ ፍንክች አላሉም ። ፈረንሣዊው ሚሼል እንደጻፈው “... መሬት በሙሉ የንጉሠ ነገሥቱ ነው ። የሚሸጡም ፣ የሚሰጡም ንጉሡ ናቸው ። ይህም ቢሆን ፣ ማለት የሰጡትንም ሆነ እንዲሸጥ የፈቀዱትን መሬት ባስፈለገ ጊዜ መውሰድ ወይም መከልከል የሚችሉበት ሥልጣን አላቸው... ያለ ንጉሡ ፈቃድ መሬት መግዛት አይቻልም ። ቢገዛም ደግሞ ንጉሡ መልሰው መውሰድ ይችላሉ...” ብሏል ።

ብዙ የጦር መሣሪያ ወደ ሸዋ በማስገባቱ ከምኒልክ ወዳጅ የሆነው ፈረንሣዊው ነጋዴ ቦሌሊ እንደገለጸው “... ንጉሡ አቃቂ ወንዝ አጠገብ መሬት ሰጥተውኛል ። መሬት ለመስጠትም ሥልጣን ያላቸው ንጉሡ ብቻ ናቸው ። ንጉሡ በሰጡኝ መሬት ላይ የፈለገኝን ለመሥራት ሙሉ ነፃነት አለኝ ።... ጧት ለአንድ ወይም ለሁለት ሰዓት ያህል በመሬቱ ላይ ፈረሶቼን ሳለማምድ እቆያለሁ ። አደን አድናለሁ፣ አሳ አጠምዳለሁ ።... ግን በተሰጠኝ መሬት እንድንብርበት ስላልተፈቀደልኝ መሬቱ የኔ ለመሆኑ ምንም ዋስትና የለኝም...” ብሏል ።

እ.ኤ.አ. በ1901 ዓ.ም. ገብቶ እስከ 1903 ዓ.ም. ድረስ በአዲስ አበባ የቆየው ደችሰን ፋርኔት የተባለ ሚሸን እንደጻፈው “... እንዳጠናነው በአቢሲኒያ ውስጥ ኤሮጳውያኖች መሬት እንዲገዙ አይፈቀድም ። በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ቤት የተሠራበትም ሆነ ያልተሠራበት ቦታ ያላቸው ኤሮጳውያን አሉ ። እነኚህ ኤሮጳውያኖች መሬቱን ያገኙት ከንጉሡ በስጦታ ነው ።... ንጉሡ መሬት የመስጠትና መልሶ የመውሰድ ሥልጣን ቢኖራቸውም መሬቱን መልሰው የሚወስዱት ያ ኤሮጳዊ ወንጀል ሲገኝበት ነው እንጂ ጨዋ ከሆነ አይነኩበትም ። መሬቱን ቢወስዱም በላዩ ላይ ለተሠራው ሥራ ካሳ ይከፍላሉ...” ብሏል ።

ፈረንሣዊው ሁጅ ለሩ በመጽሐፉ ንጉሡ መሬት በነፃ እንደሰጡትና እሱም መሬቱን በገንዘቢ እንድንገዛ ይፍቀዳልኝ ቢላቸው “በነፃ ብስጥህ ለምን በገንዘቢ ልግዛ ትላለህ አሉኝ ። እኔም ‘በገንዘብ ብህ የገዛኸው ስላልሆነ ልትሸጠውም ሆነ ለሌላ ልታውለው አትችልም’ የሚሉኝን ሰዎች አፍ ለማዘጋት ብዬ ነው አልኳቸው ። ምኒልክም ‘በአገርህ ልዑል መሆንህን አውቃለሁ ። የኛ አገር ፍትሐ ነገሥት ልዑሎች መሬት ይሸጡ አይልም ። ደግሞ ያገሬ መሬት ባለቤቱ ሌላ ነው ። ጋሎች ፣ አማሮችም ካባቶቻቸው እየተቀበሉ ያቆዩት መሬት ነው ።... ስለዚህ መሬቱ የሁሉም ስለሆነ አይሸጥም ። ማንም ሰው መሬቱን ሊሸጥ አይችልም ። መሬትን መሸጥም ፣ መስጠትም

የሚችለው የመሬቱ ጌታ ነው። እስቲ ልጠይቅህ፤ አንድ የእንግሊዝ ሰው ፈረንሳይ አገር መሬት ልግዛ ብሎ የሚጠይቀው በእንግሊዝ ሕግ መሠረት ነው ወይስ በፈረንሳይ ሕግ መሠረት? አሉኝ። እኔም በፈረንሳይ ሕግ መሠረት ነው አልኳቸው። ምኒልክም ይሄ ከሆነ በአገርህ አንድ የውጭ አገር ሰው አንዲት የመሬት ቁራጭ በገንዘቡ እንዲገዛ ብለው ንጉሣችሁ ይፈቅዳሉታል? አሉኝ። እኔም የለም አንድ ሰው ባለው መሬት ግብር ይከፍላል እንጂ በኤሮጳ አንዱ ባንዱ አገር መሬት የለውም አልኳቸው። ምኒልክም ‘እዚህም እኛ’ ልክ እንደ ኤሮጳ ነው። አንድ የውጭ ሰው አበሻ ውስጥ መሬት ማግኘት የሚችለው በአበሻ ሕግ መሠረት ነው። . . . የውጭ አገር ሰዎችንም መሬት እንድትገዙ ከፈቀድኩና ባለመሬት ከሆናችሁማ ለኔ ምን ቀርቶኝ እገዛለሁ አሉኝ. . . .’ ይላል።

ሬይ የተባለው ታሪክ ፀሐፊ ደግሞ “ . . . ማንም ኤሮጳዊ በአበሻ ውስጥ መሬት እንዲገዛ አይፈቀድለትም። በኪራይ ግን 30 ዓመት ድረስ መያዝ ይችላል። በልጅ ኢያሱ ዘመን አንዳንድ የውጭ አገር ሰዎች መሬት መግዛት ጀምረዋል። በ1908 ዓ.ም. (እ.ኤ.አ.) ምኒልክ ሽባ (ፓራላይዝ) ከመሆናቸው በፊት ግን፤ እንኳን የውጭ አገር ሰዎች፤ አበሾችም ቢሆኑ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ የግል የሆነ መሬት አልነበራቸውም። ጠቅላላ ከተማው በንጉሡ ሥልጣን ሥር ነበር።

“ምኒልክ ለአንዳንድ አበሾች በከተማው ውስጥ መሬት ሰጥተዋል። የሰጡትም እንዲያለሙትና እንዲሠፍሩበት እንጂ የግላቸው እንዲሆን አይደለም። ንጉሡ እንደታመሙ መኳንንቱ ሁሉ የመሬት ሽሚያ ጀመረ። በይዞታችን መሠረት እንገብር እያሉም የኢያሱን ሞግ ዚት ራስ ተሰማን ማስፈቀድ ጀመሩ። አቡኑም ከመኳንንቱ ጋር እየተሻሙ የቤተ ክርስቲያን ቦታ እያሉ ይይዙ ጀመር። ራስ ተሰማም በልጅ ኢያሱ የተሾሙበትን ቢትወደድ በሚለው ማኅተማቸው እያተሙ መሬቱን ይሰጡ ጀመር። በዚህ ሽሚያ መሐል የውጭ አገር ሰዎችም ገብተው መሬት ማግኘት ጀመሩ። አሁን ደግሞ ነገሩን ወደ ነበረበት ለመመለስ “አበሻ ያበሾች ነች” የሚል ፍልስፍና ተጀምሮ አል። . . . .’ ብሏል።

የውጭ አገር ሰዎች በኢትዮጵያ ውስጥ እየበዙ የሄዱበት ዋናው ምክንያት ለመግባትም ሆነ ለመውጣት ቁጥጥር ስላልነበረ ነው። የውጭ አገር ሰዎችን እንደፈለጉ መግባትና መውጣት ለማስቀረትና አገሪቱ በሥነ ሥርዓት እንድትመራ የሚከተለው አዋጅ ታወጀ።

አዋጅ

እስከዛሬ ድረስ ቆንስሉ ሳይታወቅ በኢትዮጵያ ውስጥ የሚኖር ብዙ ዓይነት የውጭ አገር ሰው አለ ። ስለዚህ ካሁን ቀደም በሌጋሲ የን መዝገብ ያልተጣፈ የውጭ አገር ሰው ሁሉ ቆንስሉን አስታውቆ በሌጋሲዮኑ መዝገብ ይጣፍ ።

ቆንስል የሌለው ግን እንደዚህ ቀደሙ ያለ ቆንስል አዲስ አበባ መኖር አይችልምና ስለዚህ የሚያድርበትን ቆንስል ለይቶ ያስታውቅ።

ደግሞ ቆንስል ሳይኖረው ቀርቶ ዜግነቱን ወደ ኢትዮጵያ መንግሥት ማድረግ የሚፈልግ ሰው ግን ይኸንኑ ዜግነቱን ወደ ኢትዮጵያ መንግሥት ማድረጉን የሚፈቅድለትን ወረቀት ከመንግሥቱ ተቀብሎ ካመጣ በኋላ፣ እንደ ደንቡ ከኢትዮጵያ መንግሥት መዝገብ ይጣፋል ። እንደዚሁም ቆንሲሉን አስታውቆ በሌጋሲዮኑ ወይም በኢትዮጵያ መንግሥት መዝገብ ለመጣፍ ከዛሬ ጀምሮ እሶስት ወር ድረስ ቀን ሰጥተናል ። ከዛሬ ጀምሮ እሶስት ወር ድረስ እንደ ደንቡ ከመዝገብ ሳይጣፍ የቀረ ሰው ግን የኢትዮጵያን መንግሥት ለቆ መውጣቱ የታወቀ ይሁን ።

ግንቦት ፳ ቀን ፲፱፻፳ ዓ.ም አዲስ አበባ ተገፈ ።

ዳግማዊ አጤ ምኒልክ ለውጭ አገር ሰዎች የነበራቸው አስተያየት ከፍተኛ ያለ ነበር ። ያደንቋቸዋል፣ ያዘብሩዋቸዋል ። አንድ ሰው ወስለት ካለ ግን የተከበረውን ያህል ይቀረዳል ። ብዙዎቹ የውጭ አገር ሰዎች ይህን የምኒልክን ጠባይ እያብራሩ ገልጸውታል ። በአዲስ አበባ ከተማ በቤተ መንግሥቱ ውስጥ የነበረው የውጭ አገር ሰዎች አቀባበል እንዴት እንደነበር ከኸርበርት ሺቫን መጽሐፍ በጥቂቱ እንመልከት ።

“... ሰኞ ከሰዓት በኋላ በአሥር ሰዓት ተኩል ከንጉሡ ጋር እንደምገናኝ ተነገረኝ ። ምኒልክ ከጧት 11 ወይም 12 ሰዓት ሥራ ይጀምራሉ ። በጥቂት ሰዓታት ውስጥም ሥራቸውን ይጨርሳሉ ። በእንግሊዝ ለጋሲዮን ውስጥ አንድ ቤይሩት የተማረ አበሻ ሰላላ እሱን ለአስተርጓሚነት ይገራ ተጓዝን ። አበሻው አስተርጓሚ ረጅም ጭራ ባለው ነጭ ፈረስ ላይ ተቀምጦ፣ ቢጫ ቦት ጫማ አድርጎ፣ ሰማያዊ ኮትና ሐር ሽሚዝ ለብሷል ። እኔም በደካማዋ አሳዛኝ በቅሎሁ ተቀምጠዋል፣ ያለኝን ልብስ ለባብሼ፣ ካኪ ባርኔጣዬን አድርጌአለሁ ። ሁኔታዬም እኔኑ ራሴን ያስቀኝ ነበር ።

“...ግቢው በረጃጅም እንጨት ታጥሯል። አምስት ወይም ስድስት ርምጃ ስፋት ባለው በር ሥር አለፍን። ከዚያ ውጭ በቅሎና ፈረስ የሚጠብቁ ብዙ ጭፍራዎች አሉ።...ሌላውን አጥር አልፈን ስንገባ ከበቅሎ እንድንወርድ ጠየቁን። በእግራችን ወደሚቀጥለው ግቢ ወደሚያስገባው በር ሄድን። ይህ በር ካለፍናቸው በሮች ሁሉ ረጅምና ሰፊ ነው። በስተግራችን መቅደስ የመሰለ ከእንጨት የተሠራ ሕንፃ አለ። የምኒልክ አዳራሽ ነው። በበረንዳው ላይ የተለያዩ ሥዕሎች አሉ። ግቢውን በሚያሳይበት አቅጣጫ በኩል ጥቁር አበሾች ቆመዋል። ከነሱም አጠገብ የንጉሡ ወንበር አለ። በእንግሊዝ ለጋሲ የን አግኝቼው የነበረ አጋፋሪ ደረጃውን እየሮጠ ወርዶ መጣና እጄን ጨበጠኝ። ከዚያም መምጣታችንን ለንጉሡ ለመንገር ተመልሶ ሄደ።

“ከካፒቱን ሀሪንግተንና ከኔ የመጣውን ስጦታ በሳጥን ከያዘው ሰውዬ ጋር ጥጋት ይዘን ቆምን። ከኋላችን ያለው የፍርድ አዳራሽ ነው። ክብ ሕንፃ ነው። ንጉሡ ከበረንዳው ላይ ይሆኑና የቀረበላቸውን የፍርድ ጉዳይ ሁሉ የሚፈጽሙት ከዚያ ነው።

“ከቆምንበት በስተቀኛችን ያለው የግብር አዳራሽ ነው። ረጅም ነው። በታላላቅ የግብር ጊዜ እስከ 10,000 ሰዎች ገብተው ጥሬ ሥጋ ይበሉበታል። ካለንበት ቦታ 20 ደቂቃ ያህል ቆየን። ስንጠራ ትልቁን የሕዝብ አዳራሽ አልፈን ሄድን። ሐር የለበሱ መከዳዎችን አየሁ። ይህም ንጉሡ ነገሥቱ የውጭ አገር ሰዎችን የሚገናኙበት ቦታ ነው። አለፍ ብሎ ያላለቀ ደረጃ አለ። ደረጃውም ወደ ምኒልክ ልዩ በረንዳ የሚወስድ ነው... ንጉሡ በእንጨት ወንበር ላይ እግራቸውን አጣ ምረው ተቀምጠው አየሁ። በአልባሌ ሁኔታ የሚታዩ አበሾች አሉ።...የልጅ ልጃቸው ጥሩ ልብስ ለባብሶ ባዶ እግሩን ከንጉሡ ወንበር ኋላ ቆሟል። ከኋላቸው ሰዕሎች አሉ። ከነኛ የተለያዩ ሰዕሎች ውስጥም ደስ የሚል የፒኮክ ወፍ ስዕል አይቻለሁ። በስዕሉ ነጭ ፈረሶች፣ አበባዎች፣ ዝሆኖች ሁሉ አሉ።

“...የማስተዋወቅ ስርዓት አልተካሄደም። እንደገባሁ ምኒልክ እጃቸውን ዘረጉልኝ። እጅ መሳም እንደሚገባ ነግረውኝ ነበርና እጅ ነስቼ ያን የተከበረ እጅ በከንፈሬ ነካሁት። ንጉሡም ደስ አላቸውና “እም” ሲሉ ሰማኋቸው። መች መጣህ! ሲሉ ጠየቁኝ። እኔም ሳልቆይ መልሱን ነገርኩ። እንዲያው ወሬ ለመጀመር ነው እንጂ የጠየቁት መቼ እንደመጣሁ ያውቃሉ። እንኳን በአዲስ አበባ በጠቅላላው በአገሪቱ ውስጥ ያለው የኤሮፓውያን እንቅስቃሴ ዕለት በዕለት ሁኔታው ይነገራቸዋል። አስተርጓሚውንም ስለኔ የተለያዩ ጥያቄ ጠየቁት። ለኔ እንዲያስተረጉምልኝም ጊዜ ይሰጡታል። ከዚያ በኋላ አጠገባቸው

ወዳሽ ወንበር ጠቆሙኝና እንድቀመጥ አዘዙኝ ። . . . ስጦታ የተያዘ በት ሳጥን ቀረበ ። ከበፊቱ ለንጉሡ ምን ስጦታ እንደምሰጥ ከባድ አሳብ ይዞኝ ነበር ። ስጦታ ማምጣት ደግሞ ሥርዓት ነበር ። ኢትዮጵያውያንም ከብዙ ሺ ዓመታት ጀምረው እንደ ልምድ የያዙት ነው ። ስጦታው እንደግብር ይቆጠራል ። ኢትዮጵያውያን እንደ ግብር ቢቆጥሩትም የተሰጣቸውን ይቀበላሉ እንጂ አያስገድዱም ። እንደ ፈረንሣይ አገር ጐብኜ አሻንጉሊት ሰጥቼ ንጉሡን እንዳላስቆጣ ተነግሮኛል ። ልጅ መሰልኩህ ወይስ የማላውቅ መሰልኩህ? ብለውታል አሉ ። ደስ ያለኝ ነገር እኔ ያመጣሁላቸው መውዜር ሽጉጥ ነው ። ይሄንንም ያመጣሁት ንጉሡ ጠመንጃና የቴክኒክ ዕቃ እንደሚወዱ ስላጠናሁ ነው ። የመውዜር ሽጉጥ ከተፈለሰበት ጊዜ ጀምሮ ብዙ ሰዎች ለምኒልክ እንዳመጡላቸው ሰምቻለሁ ። የእንግሊዙ ሚኒስትር የላኩት የተለየ ሽጉጥ ግን ምኒልክን በጣም አስደስታቸው ። ያላዩት ነበር ። ሽጉጡን ይዘው ለብዙ ደቂቃዎች ወደ በረንዳው እያነጣጠሩ ኢላማ መግባቱን ሲያየበት ቆዩ ።

“ . . . ቀጥሎ የኔ ስጦታ የሆነውን መውዜር ሽጉጥ ሰጠኋቸው ። ምኒልክ ብዙ መውዜር ሽጉጥ ቢኖራቸውም እኔን ለማስደሰት ብለው በፈገግታ ተቀበሉኝና ደስ ብሏቸው ወደጐናቸው አሳልፈው ሰጡ ። ከዚያ በኋላ ስለሥራዬ ምን ያህል ጊዜ እንደምቆይ ፣ ስለዕድሜዬና ይህን ስለመሳሰሉ ጠንካራ ስላልሆኑ ጉዳዮች ሲጠይቁኝ ቆዩ ። የእሳቸው ሲያበቃ በተራዬ ደግሞ እኔ እንድጠይቃቸው ለአስተርጓሚዬ ነገሩት ። ታላላቅ ገዳማትንና አብያተ ክርስቲያናትን ለመጐብኘት እንድችል ፈቃድ ጠየኳቸው ። ምኒልክም ሁሉም ነገር ይቻላል ። አንተ ጫዋ ከሆንክ እፈለግህበት ቦታ ሁሉ ማንም ሳያቆምህ እየተዘዋወርክ እንድትጐበኝ ፈቃድ ይሰጥሃል አሉኝ ። ለእንግሊዝ ሕዝብ በኔ በኩል የሚልኩት መልዕክት አለን? አልኳቸው ። ንጉሡ ነገሥቱም ‘ንገራቸው ፣ ወዳጅነታቸውንና ድጋፋቸውን እፈልጋለሁ ። ይሄንንም እንደሚያደርጉ አምናለሁ ። አንዳንድ ሰዎችም ስለ እናንተ የሚነግሩኝ እውነት ሆኖ አላገኘሁትም ። እንግሊዞች ተስፋ ይሰጣሉ እንጂ በቃላቸው አይረጉም ይሉኝ ነበር ። ግን እራሴ እንዳገኘሁት የእንግሊዝ ሰው በቃሉ የሚረጋ ነው ። ለሰዎችህ ንገራቸው ፣ እነሱን ለማየት ደስ ይለኛል ። ግን ዋና ከተማዬ ድረስ ለመምጣት መንገዱ ሩቅ ነው” አሉ ። እኔም የእንግሊዝ ሕዝብ በጣም ደስ የሚለው እርስዎ በመሐሉ ቢገኙለት ነበር አልኳቸው ። ሳቁ ፣ ዓይናቸውንም ለጥቂት ጊዜ ጫፍ ነው ቆዩና ‘እገራችሁን ለማየት ብዙ ጊዜ አሳብ ነበረኝ ። ስለ መርከቦቻችሁ ፣ ስለ ፋብሪካዎቻችሁ ፣ ስለ ፍልሥፍናችሁ ሁሉ ሰምቻለሁ ። ጥሩ ጥሩ ፈረሶችና ውሻዎችም አሏችሁ ። . . . ወደ እንግሊዝ አገር

ብሄድ ብዙ ጠቃሚ ነገሮችን እንደማገኝ አውቃለሁ ። ለአገሬም ብዙ የሚጠቅሙ ነገሮችን አመጣ ነበር ። አየህ ፣ አሁን ከሐረር ጋር የምንገናኝበት ስልክ አሠርቻለሁ ። አንድ ቀን ደግሞ የባቡር ሐዲድ ይኖረናል ። ግን አንዴ ጉዞ ብጀምር ብዙ የምጉበኛቸው ቦታዎች አሉኝ ። ለምሳሌ ሕንድ አለ ። በዚያም ያለው ዝሆን ለማዳ ሆኖ እንደ አህያና እንደ በቅሎ እንደሚሠራ ነግረውኛል ። እኛ አሁን ብዙ ዝሆኖች አሉን ። ግን ማንም ለማዳ አላደረጋቸውም ። ለማዳ ለማድረግም ዘዴውን ማወቅ እፈልጋለሁ፣ አሉኝ ።

“... አርባ ደቂቃ ያህል ከምኒልክ ጋር ከተጨዋወትን በኋላ ለተደረገልኝ ከፍተኛ ርዳታ በአስተርጓሚው አማካይነት አመሰግንሁ ። ምኒልክም እኔን በማየታቸው መደሰታቸውንና የሚያስፈልገኝ ነገር ቢኖር ለእሳቸው እንድንግራቸው ነግረውኝ እጅ ነስቼ ወጣሁ ። ...”

ከእንግሊዝ መንግሥት የተላከው እንግሊዛዊው ከንት ግሊከን ደግሞ ስለምኒልክ እንግዳ አቀባበል የሚከተለውን ጽፏል ። “... በማግሥቱ ዘጠኝ (በኛ አቆጣጠር ከጧቱ ፫) ሰዓት ከምኒልክ ጋር የምንገናኝበት ጊዜ ስለነበር ሚስተር ኢልግ እና ግራዝማች ዮሴፍ አብረው መጡ ። ሁለቱም ሙሉ የማዕረግ ልብስ ለብሰዋል ። የኢትዮጵያ ኮከብ የሚባለውንም ኒሻን አድርገዋል ። ኮከቡ ከወርቅ የተሠራ ነው ። ያንንት ማጥለቂያው ማተቡ ባገሪቱ ሰንደቅ ዓላማ በሆነው ቀይ ፣ ቢጫ ፣ አረንጓዴ ጨርቅ ተከቧል ። ... ከእነሱ ጋር የመጣውም ሠራዊት በሺ የሚቆጠር ነው ። የሕዝቡ አለባበስ ቀይ ጥለት ያለው ነጭ ሸማ ነው ። በጦርነት ተካፋይ የነበሩት ሰዎች ነጭ ሐር ሸሚዝ ለብሰዋል ። በየቦታውም የኢትዮጵያ ዓላማ የሆነው አረንጓዴ ፣ ቢጫ ፣ ቀይ ባንዲራ ይውለበላል ። አጅቡ ለሁለት ተከፍሏል ። በእያንዳንዱም ክፍል ከሶስት እስከ 4,000 ሰዎች አሉበት ። ... አፈንጉሡ ወይም የፍርድ ሹሙ ጨዋ ሸማግሌ ሰው ናቸው ። ሰፊ ጥቁር ባርኔጣ አድርገዋል ። ከባርኔጣው ሥር አረንጓዴ ሐር ጨርቅ አስረዋል ። ዙሪያውን በወርቅ ክር የተዘመዘመ ጥቁር ሐር ካባ ለብሰዋል ። ከውስጥ ውብ የሆነ ወይን ጠጅ መልክ ያለው ሸሚዝ ለብሰዋል ። ቀይ የሐር ሰገባ ያለው ረጅም ጎራዴ ታጥቀዋል ። ተከታያቸው ጠመንጃቸውን አንግቦ በወርቅ ያጌጠ ጋሻቸውን ይዟል ። በጠቅላላው ውብ ናቸው ።

“ግሩም የሆነች በቅሎ ዙሪያውን በወርቅ ክር የተዘመዘመ ሐር ለብስ ለብሳ ከምኒልክ ዘንድ በተላከችው በቅሎ ሚስተር ሮድ ተቀጦ በብዙ አጅብ ታጅበን ወደ ቤት መንግሥት ሄድን ። ... ድምፁ የቀረበን ሄደ ። በመጨረሻም አየናቸው ። የንጉሡ ነጋሪት መቼዎች ነቸው ። ነጋሪት መቼዎቹ 15 ወይም 20 ይሆናሉ ። እነኚህ ሻንቅሎች

ነጋሪት መቼዎች መሬት ላይ መደዳውን ተቀምጠዋል ። ረጃጅም ቀይ ሽንትር ያለበት ሸሚዝ ለብሰዋል ። እያንዳንዱ ሁለት የከረበ መምቻ ዱላ ይዟል ። ከፊታቸውም መጠነኛ የሆኑ ከረበዎች ከመሬት ላይ ተቀምጠዋል ። የያዙዋቸው የከረበ መምቻ ዱላዎች አንደኛው ወፍራም ሲሆን ፡ አንደኛው ቀጭን ነው ። የዱላዎቹ መቅጠንና መወፈር ከረበው በሚመታበት ጊዜ ሁለት የተለያዩ ድምጦችን ያወጣሉ ።

“... የመጀመሪያውን በር ስንገባ ጦር የያዙ ብዙ ወታደሮች ሁለተኛው በር ድረስ ቆመዋል ። ሁለተኛውን በር እንዳለፍን 70 የሚሆኑ መድፎች ግቢው ውስጥ ተጠምደዋል ። መድፎቹ ያሉት ከትልቁ አዳራሽ አጠገብ ነው ። ከመድፎቹ ውስጥ አርባ ዘጠኙ ከአድዋው ጦርነት የተማረኩ ናቸው ። በእያንዳንዱ መድፍ አጠገብ መድፍ ተኳሾች ቆመዋል ። መድፍ ተኳሾቹ መደቡ አረንጓዴ ሆኖ በሐር የተጠለፈ ልብስ ለብሰዋል ። መልዕክተኞቹ በሙሉ በቂ ብርሃን ከሌለበት አዳራሽ ውስጥ ገባን ።

“... ንጉሠ ነገሥቱ ከአዳራሹ መጨረሻ ካለው ዙፋናቸው ላይ ተቀምጠዋል ። ዙፋኑ በሐር የተሸፈነና በጥሩ ምንጣፎች ያጌጠ ነው ። ንጉሡ ግንባራቸው ላይ የተለመደውን ነጭ ሻሽ አስረዋል ። ሻሹ ከኋላቸው በኩል ክፍት ሰማያዊ በሆነ ማበቻ ታብቶ ማበቻው ጨርቅ ከጀርባቸው ላይ ወርዷል ። .... ማንጠልጠያው ባንገታቸው ዙሪያ ዞሮ ደረታቸው ላይ የሚታየው ከሩሲያ ካተራይን የተሸለሙት ታላቅ የክብር ኒሻን ነው ።

“ንጉሡ በሚያስገርም ሁኔታ በጥልፍ ባጌጠ መከዳ ላይ ተቀምጠዋል ። ጠንካራ በሆነ እጃቸው ከሚስተር ሮድ ጋር ተጨባበጡ ። ጠቆር ብሎ ፈንጣጣ በጠቀጠቀው ፊታቸውም ፈገግታ አሳዩ ። ከንግሥት ለተላከነው ልዩ መልዕክተኞችም ካንገታቸው ቀልበስ ብለው እጅ ነሱንና እንድንቀመጥ አዘዙን ።

“በስተቀኛቸው አዲስ አበባ ውስጥ የሚኖሩ የውጭ አገር ሰዎች ቆመዋል ። ከእነሱም ውስጥ የኦርሊንሱ ልዑል ሄንሪ ፡ ለቪኮንት ደ ፖንኬንስ ፡ ሙሴ ሙሪኮን ፡ የፖስታ ቤት ዲሬክተሩ ሙሴ ሞንዶን ፡ ሙሴ ቦንቫሎ ፡ ከሎኒል ሊዎንቴቭ እና ሁለት የሩሲያ መኰንኖች የኮሳክ ልብስ ለብሰው ቆመዋል ። ሙሴ ሳቡሬ እና ብዙ ሌሎች ኤሮጳውያንም ቆመዋል ። በጠቅላላው 15 ያህል ይሆናሉ ። አብዛኛዎቹ የቆሙት ኤሮጳውያን አጊጠውና መዳሊያዎቻቸውን አድርገው ነው ።

“ሙሴ ኢልግ አማካሪ እንደመሆኑ ከምኒልክ ቀኝ ጎን ቆምዋል ። በስተግራቸው በኩል ልዑላን ፡ የየአውራጃ ገዢ የሆኑት ራሶች ፡ ደጃዝ

ማሾች፡ ቀኛዝማሾች፡ ግራዝማሾች ቆመዋል። ንጉሡ ዘንድ ጠጋ ብለው መሬት ላይ የተቀመጡት የሚቹ የቱምድሮስ ልጅ ራስ መሸሻና ከጥ ቂት ዓመታት በፊት የምኒልክን መንግሥት ለመገልበጥ ተነስተው ያል ተሳካላቸው ራስ ሥላሴ ነበሩ። በአዳራሹ ዙሪያ ክብ፡ የጋላ ባህል ልብስ የለበሱ ብዙ ሰዎች ቆመዋል።

“እንደልማዳቸው ከንጉሡ በስተኋላ በወርቅ ክር የተጠለፈ ቀይ ገናንጥላ ተያዟል። የንግሥት ጣይቱ የወንድም ልጅ ደጃች ጉግሣ ትልቅ ቁራ ይዘው ከንጉሡ በስተግራ ቆመዋል። ንጉሡ አስተርጓሚያቸውን የሰፍን ጠርተው ከፊት ለፊታቸው ለተቀመጥነው መልዕ ክተኞች እንኳን ደህና መጣችሁ የሚል ቃል ተናገሩ።

“ንጉሡ ይህን ቃል ሲናገሩ ከመልዕክተኞቹ ኋላ የቆሙት የሕንድ ወታደሮች በተጠንቀቅ ሲቆሙ ከውጭ መድፍ ይተኮስ ጀመር። በዚህ ጊዜ ሁላችንም ተነስተን ቆምን። መዲያውኑ ንጉሠ ነገሥቱ እንደንቀመጥ ጠየቁን። ከዚህ በኋላ ሚስተር ሮድ በእንግሊዝኛ ንግግር ማድረግ ሲጀምር አስተርጓሚያችን ወልደ ሃይማኖት ቃል በቃል ይተረጎም ጀመር።

“ሚስተር ሮድ ያደረገው ንግግር እንደሚከተለው ነበር። ለግር ማዊነትዎ የተላከውን ደብዳቤ ከታላቋ የእንግሊዝ፡ የአይርላንድና የሕንድ ንግሥት ከሆኑት ከገዢዬ ያመጣሁትን ደብዳቤ አቀርባለሁ። ንግሥታችን 60 የደስታ ዘመን አሳልፈዋል። ከማንኛውም ዜጋና ሕዝብ ጋር በሰላምና በወዳጅነት ቆይተዋል። ለዚህ ለታላቅ ወዳጅነትና በሰላም አብሮ ለመኖር የሚያስችለውን ከንግሥታችን የተላከውን ልዩ መልዕክት ለግርማዊነትዎ ሳቀርብ ታላቅ ደስታ ይሰማኛል። በሁለቱ አገሮቻችን መሐል ፀንቶ የቆየው ወዳጅነት ለወደ ፊቱም እንዲቀጥል የንግሥታችን ምኞት ነው ብሎ ተናገረ።

“ንግግሩ ካለቀ በኋላ እያንዳንዳችንን ከንጉሡ ጋር ሚስተር ሮድ አስተዋወቀን። ከዚህ በኋላ ልንሄድ ተነሳን። ከመሄዳችን በፊት ንጉሠ ነገሥቱ አዲስ በተሠራውና ነገ በሚከበረው የቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን በዓል ላይ እንድንገኝ ጋበዙን። ከሚስተር ሮድ ጋርም በቀጠሮ ለብቻ እንደሚነጋገሩ ነገሩት። ከዚህ በኋላ እጅ እየነሳን መጣን።

“...አንድ ቀን ግንቦት 6 ቀን ጧት ከንጉሡ ጋር ምሳ እንድንበላ ግብዣ መጠራታችንን የሚነግር መልዕክተኛ መጥቶ ነገረን። በየሰዓምንቱ ሐሙስ የውጭ ሰዎችና መኳንንቶች ከንጉሡ ጋር ምሳ የሚበሉበት ቀን ነው። ከቀኑ 11 ሰዓት (በኛ 5) ሲሆን ወደ ቤተ

መንግሥት የሚወስደን ብዙ አጀብ መጣ ። ከቤተ መንግሥት ስንደርስ ንጉሡ በዙፋናቸው ተቀምጠዋል ። በስተቀኛቸው ለስምንት ሰዎች የሚበቃ በኤሮጳውያን ይዞታ የተዘጋጀ አንድ ጠረጴዛ አለ ። . . . በጠረጴዛው አጠገብ እንድንቀመጥ ተነገረን ። . . . ግሩም የሆነ ምግብም ቀረበልን ። ኃይለኛ ጠጅና አረቄም ታደለ ። ምኒልክ በሀገር ትራስ በተመላው ዙፋናቸው ተቀምጠው የአበሾችን ምግብ ይበላሉ ። መጀመሪያ በሀር ጨርቅ የተሸፈነ ትልቅ መሶብ መጣና ከፊታቸው ካለው ጠረጴዛ ላይ ተደረገ ። ከመሶቡ አጠገብ በአበባ ማስቀመጫ ብዙ አበባዎች ተደርገው ተቀምጠዋል ። መመገብ እንደጀመሩ መሳፍንቱ ፣ ሚኒስትሮች ፣ ቀሳውስት ፣ የጦር አዛዦች እየገቡ መሬት ላይ ተቀመጡ ። ለንጉሡ የቅርብ የሆኑና የቅርብ ረዳቶቻቸው ከንጉሡ አጠገብ ተቀምጠው በመሶብ ፣ በሰሃን ከንጉሡ ምግብ እየወጣላቸው ይበላሉ ። ለእያንዳንዱ ሰው የሚሰጠው ጠጅ በሐር ጨርቅ እየተሸፈነ ነው ። . . . ንጉሡ ምግባቸውን በልተው ካበቁ በኋላ ሲጃራ እንድናጨስ ፈቀዱልን ። በንጉሥ ዮሐንስ ጊዜ ትንባሆ የሚያጨስ ሰው ከንፈሩ ይቆረጥ የሚል አዋጅ ስለነበር ፣ አሁን ያ ቀርቶ ንጉሡ ምኒልክ እንድናጨስ በመፍቀዳቸው አገሪቱ ወደ ዘመናዊ አስተዳደር ማምራትዋን አወቅን ። . . . ምኒልክ እያጨሱም ፣ አጫሽ እንዲበዛም አያበረታቱም ። ግን የኤሮጳን እንግዶች በሚቀበሉበት ጊዜ ወይም ሲጋብዙ ፣ አብልተው አጠጥተው እንዲያጨሱ ይፈቅዳሉ ። ሲናገሩም በልተው ፣ ጠጥተው ማጨስ ስለሚፈልጉ እንደ አገራቸው ልማድ ይሁኑ ይላሉ ።

“ . . . ከዚህ በኋላ ከፊታችን ያለው መጋረጃ ተገለጠ ። ወዲያውኑ አዛዦቹ በትልቁ አዳራሽ ረጃጅም የመመገቢያ ሳጠራ ይዘረጉ ጀመር ። በእያንዳንዱ መመገቢያ መሐልም 6 ጫማ ስፋት ያለው ባዶ ቦታ አለ ። ዝግጅቱ ሲያልቅ በሩ ተከፈተ ። ከዚያም በሹሙ አማካይነት ሰው ይገባ ጀመር ። . . . በእያንዳንዱ መመገቢያም አሥር አሥር ሰዎች ይቀመጡ ጀመር ። የበሰለ ሥጋ ታደለ ። በትልልቅ ብርሌም ጠጅ ተሰጠ ። በሩብ ሰዓት ውስጥም ግብሩ አለቀ ። ባዶ የሆኑት ብርሌዎች እንደገና ይሞሉ ጀመር ። ሹሙ ሲያዝ የበሉት ባንድ በር ሲወጡ ፣ ያልበሉት በሌላ በር ገቡ ። አዳራሹ ሲሞላ በሩ ተዘጋ ። እንደ መጀመሪያው ሁሉ አሁንም የገባው 500 ሰው ይሆናል ። . . . እንዲህ እያለ አራት ጊዜ ግብሩ ተደጋገመ ። ግብሩንም የተጋበዘው 2000 ሰው መሆኑ ነው ።

“ . . . ግብሩ አልቆ ከመውጣታችን በፊት ምኒልክ ከሚስተር ሮድ እና ከፔንቺንግ ጋር ጭውውት ጀመሩ ። ጭውውቱም በኢትዮጵያ የእባብ መርዝ መድኃኒት ስለሌለ ፣ የእባብ መድኃኒት እንዲያስመጥላቸው ነበር ። በቤተ መንግሥቱ የእባብ መድኃኒት ስላለ ፣ ሕዝቡ በተነከሰ ጊዜ ወደ ቤተ መንግሥት ይመጣል ። ብዙው ግን መምጣት ስለ

በፖሊስ ግብር ላይ ለውጭ አገር ሰዎች የግብ በጠረኤ ይዘጋጅባቸዋል
ነበር። (በአገር ሰዓሊ የተሳለ)

ማይችል፡ በየቦታው የእባብ መድኃኒት ለሕዝቡ እንዲደረግለት መፈለጋቸውን ምኒልክ ጠየቁ። እነ ፔንቺንግ ስለ ጀርሞች ነገሩዋቸው። ንጉሠ ነገሥቱ ለሳይንስ ከፍተኛ ስሜት ስላላቸው፡ በማግሥቱ ሚስተር ሮድ ማይክሮስኮፕ ሰጣቸው። ንጉሡም በዚያ ለመጀመሪያ ጊዜ ጀርም አይተው በጣም ተደሰቱ። ሌሎች ፍልሥፍናዎችንም ለማየት እንደ ሚመኙ ነገሩት። ሮድ፡ ማይክሮስኮፕን ከመስጠቱ በፊት ይህን ነገር ካመጣሁት ቆይቼ ነበር፤ ግን የጥንቆላ ነገር ነው ስላሉኝ ፈርቼ አቆየሁት ቢላቸው፡ ምኒልክ በጣም ሰቀው እውነትህን ነው፤ በአጤ የሐንስ ጊዜ ቁሶች ሁሉን ነገር አይቀበሉ ስለነበር ከባድ ችግር ነበር። አሁን ግን ሁሉም ነፃ ሆኖ በነፃ እንዲገባ ደንብ ወጥቷል አሉት። . . . ሲል ጽፏል።

በክርቱም ባንክ ለችግር ጊዜ ብለው ያስቀመጡት ቡልዮን የወርቅ ወይም የብር ሀብት ነበረ። ስለዚህ ጉዳይ ማርገሪ ሲጽፉ “... በይም ጊዜ ሆነ ከኔ በኋላ በኢትዮጵያ ጠላት ቢገባ፤ ረሃብ ቢነሳ ለኢትዮጵያ የሚሰጥ ነው።... ብለው ነው ያስቀመጡት። . . .” ይላሉ። ይህ ልኩን ያላወቅሁት ሀብት በ1928 የኢጣሊያ ጦርነት ጊዜ ለኢትዮጵያ መንግሥት ተሰጥቷል።

አጤ ምኒልክ በጥቁር አሜሪካውያን ዘንድ የተለየ መወደድና አክብሮት ነበራቸው። ጥቁር አሜሪካኖች ምኒልክን የሚወዱበት ምክንያት፡ በዘመኑ በጥቁር ዓለም የተገኙ፤ በዓለም ዝናቸው የገነነ አኩሪ መሆናቸውን ስለሚሰሙና ስለሚያውቁት ነው። በዚህ ብቻ ሳይሆን፤ በአፍሪካ ውስጥ በነፃነቷ የምትኖር አገር ኢትዮጵያ ብቻ ቢመሆንዋ “አኩሪዋ ጥቁር ኮከብ” የሚል ስያሜም ሰጥተዋት ነበር።

ዊልያም ኤች ኤሊስ የተባለ ሀብታም ጥቁር አሜሪካዊ ስለ ኢትዮጵያ የተጻፉ መጻሕፍትን ከመላው ኤሮጵ እየገዛ ስለ ኢትዮጵያ ያጠናጀመር። ኤሊስ ስለ ኢትዮጵያ ካጠና በኋላ፡ ከምኒልክ ለመገናኘት ከአሜሪካ ወደ ኢትዮጵያ ጉዞውን ጀመረ።

ኤሊስ ጉዞውን ከመጀመሩ በፊት ስለ ኤሊስ ብዙ የአሜሪካ ጋዜጦች ጽፈውለታል። እ.ኤ.አ. በ1903 ዓ.ም. የታተመው ዋሽንግተን ፖስታ ጋዜጣ “... የኤሊስ የአበሻ ጉዞ ብዙ ገንዘብ ያስወጣው እንጂ ዝነኛ ያደርገዋል። ስለዚያ አገር ሲያጠናም ዓመታት አልፎታል። . . . በእስፔይን፤ በጀርመን፤ በእንግሊዝና በሌሎችም ቋንቋዎች ስለ አቢሲኒያ የተጻፉ መጻሕፍት እየገዛ ሲያጠና ከርሟል። . . .” በማለት ሰፊ ሐተታ ጽፎለታል።

ክሊቬሊንድ ፕሬስ የተባለው ጋዜጣ እ.ኤ.አ. መስከረም 23 ቀን 1903 ዓ.ም. በወጣው እትሙ “... ባልና ሚስቱ ኤሊስና ወይዘሮ

ኤሊስ የአበሻው ንጉሥ የምኒልክ እንግዳ ሊሆኑ ነው። ኤሊስ ለዝና ብሎ የሚያወጣው ወጭ በሚሊዮን የሚቆጠር ነው። . . . ለምኒልክ የሚወስዱትን ስጦታ ሲመርጡ ብዙ ጊዜያት አሳልፈዋል። ኤሊስ ለምኒልክ ለመስጠት የሚፈልገው ተራ ስጦታ አይደለም። ኤሊስ በዓለም ላይ ምኒልክን የሚወዳደር ሰው የለም ብሎ ስለሚያምን፣ የተለየ ስጦታ ለመውሰድ ይፈልጋል። ምኒልክ የጦር መሣሪያ እንደሚወዱ ስላጠና፣ ከሚወስድላቸው ስጦታዎች መሐል አንዱ ሽጉጥ ነው። ሽጉጡ በልዩ ትዕዛዝ የተሠራ ሲሆን፣ ሙሉ በሙሉ በንፁህ ወርቅ ብቻ የተሠራ ነው። ሽጉጡ በወርቅ ብቻ መሠራቱ ሳይሆን፣ እጅታውና አንዳንድ ክፍሉ በአልማዝ ፈርጥ ያጌጠ ነው። . . . ጥቁሩ ኤሊስ ለጥቁሩ ንጉሥ ከፍተኛ አክብሮት አለው። ከቤቱ ለሚሄዱ ወዳጆቹ ሁሉ ለምኒልክ የሚወስደውን ሽጉጥ እያሳየ ‘እናንተ ነጭ አሜሪካኖች ትንቁናላችሁ እንጂ እኛ ጥቁሮች ትልቅ ሕዝቦች ነን። ለአሁኑ የጥቁር ትውልድ ማስረጃ የሚሆኑም፣ ምናልባት ሳይንቁት የሚቀበሉኝ ቢሆን ይሄን ከወርቅና ከአልማዝ ያሠራሁትን ሽጉጥ እንዳቅሜ የማበረክትላቸው ታላቁ ንጉሥ ምኒልክ ናቸው። . . . ይላል። አበሻ አገር ለመድረስ ግን ጉዞው ከባድና አስቸጋሪ ነው። . . .’ በማለት በሰፊው ጽፎአል።

ኒውዮርክ ምርልድ የሚባለው ጋዜጣ እ.ኤ.አ. ሰኔ 27 ቀን በወጣው አትሙ “የቴክሳስ ጥቁር ጉዞውን ጀመረ” በሚል ርዕስ ይነሳና “... ወደ አፍሪካ በሚያደርገው ጉዞ ለንጉሥ ምኒልክ የሚሰጠው ከፍተኛ ዋጋ ያላቸውን ዕቃዎች ብቻ በአምስት ታላላቅ ሣጥኖች ውስጥ ይዟል። . . .” በማለት ሰፊ ሐተታ ጽፎአል።

ኤሊስ ኢትዮጵያ ውስጥ ገብቶ ወደ አገሩ ተመለሰ። እ.ኤ.አ. ጥር 1 ቀን 1904 ዓ.ም. የወጣው ኒውዮርክ ታይምስ ስለ ኤሊስ ጉዞና መመለስ ሰፊ ሐተታ ጽፎ ነበር። በሐተታው ውስጥ ኤሊስን አነጋግሮ የሰጠውን መልስ ሁሉ አስፍሮለታል። ኤሊስ ለጋዜጣው በሰጠው መልስ በምኒልክ ዘንድ ስላጋጠመው ደስታ፣ በቤተ መንግሥቱ ስለሚበላው ግብር ከገለጸ በኋላ፣ “... በአዳራሹ ውስጥ ካሉት መኳንንቶች ጋር ምኒልክ ካስተዋወቁኝ በኋላ፣ ንግግር እንዳደርግ ተጠየቅኩ። ሄኔም ቆሜ ስናገር ‘በሞንፎኤ ፍልሥፍና መሠረት አሜሪካ ለአሜሪካውያን ነች፣ በምኒልክ ፍልሥፍና መሠረት ደግሞ አፍሪካ ለአፍሪካውያን፣ ኤሮጳም የኤሮጳውያን የሚሆኑበት ጊዜ ቅርብ ነው እንዳለኩ፣ ምኒልክ እጄን ጨብጠው ያዙና እንባ ባቀረረው ዓይኖቸው እየኝ ‘ይሄን ያሁኑን ንግግርህን ድግመው’ ብለውኝ ደንምኩ። ከግብሩ በኋላ ከምኒልክ ጋር ወደ እልፍኝ አዳራሻቸው ሄድኝ። እዚያም ስለሚሪካ ታላላቅ ሰዎችና ለአሜሪካ ምን እንደሠሩ እንዳሜውታቸው በየቀኝ። እኔም ዋሽንግተን፣ አገሩን አሜሪካን ከእንግሊዝ ነፃ አወጣ።

ሊንከን ጥቁሮችን ነፃ ከማውጣቱም በላይ፣ የአገሪቱን አንድነት አስ ከበረ። ሩዝቤልት ደግሞ አንድነታችን እንዲጠነክር አደረገ ብዬ እንደ ተናገርኩ ‘ጎበዞች ናቸው’ አሉኝ ምኒልክ። ‘ጎበዝ ሰው እወዳለሁ። ንጉሶች ሁሉ እንደ እናንተ ሩዝቤልት ጎበዝ ቢሆኑ እንዴት ጥሩ በሆነ ነበር። ሁልጊዜ ጦርነት የሚፈልግ ንጉሥ ሰይጣን ይጠጋውና በጎሞቹን ሰይጣን ይሰርቅበታል’ አሉኝ። የሩዝቤልትን ፎቶግራፍ ሰጠ ጓቸውና ካዩ በኋላ፣ ‘አንተ ያልነገርክኝ አንድ ጥቁር ሰውዬ በእናንተ አገር አለ። አንድሪው ካርኒጌ የሚባለውን ጥቁር አሜሪካዊ አታውቀውም? እኔ ስለሱ ብዙ ሰምቻለሁ። እግዚአብሔር በረከቱን ያሳድርበትና እንደሱ ያለ ጎበዝ ሰው እወዳለሁና ፎቶግራፉ እንዳለህ አሳየኝ’ አሉኝ። እኔም ፎቶግራፉን ያለመያዜንና አገሬ ስመለስ እንደምልክላቸው ቃል ገባሁ።

“... ንጉሡ ምኒልክ ስለ አበሻ ነፃነት ምን ያህል እንደ ደከሙ ካጫወቱኝ በኋላ፣ ‘አበሻ ምን ጊዜም ነፃ አገር ሆና የምትኖር ናት። በክርስቲያን ደንብ አገራችን እንድትለማ የሚቀርቡንን ሁሉ በታላቅ ደስታ፣ በአክብሮት እንቀበላቸዋለን። በሌላ ለሚመጡብን ግን ሁላችንም እናልቃለን እንጂ ሳናልቅ አገራችንን ለሌላ አንሰጥም’ አሉኝ የዚያች በተፈጥሮ የበለፀገች አገር ንጉሥ።...” በማለት የተናገረውን ጋዜጣው በሰፊው አውጥቶታል።

በዚያው ዕለት ማለት እ.ኤ.አ. ጥር 1 ቀን 1904 ዓ.ም. የወጣው ኒውዮርክ ዴይሊ ኒውስ ጋዜጣ ደግሞ የኤሊስን ኢንተርቪው ሲያወጣ “... ምኒልክ አሜሪካኖች ወደ አገራቸው እንዲመጡላቸው ይፈልጋሉ። ሲያጫወቱኝም ‘እስካሁን እናንተ አሜሪካኖች ከወሰናችሁ አልፋችሁ የሌላ ወሰን መድፈራችሁን አልሰማሁም። ሌሎቹ ግን እንደ እናንተ አርፈው ከአገራቸው የሚቀመጡ አይደሉም’ ብለውኛል። በሌላ ጊዜ ሲያጫወቱኝም ‘አየህ፣ እነኚህ ፈረንጆች ሳልነካቸው ይነኩኝና ንጉሥ ምኒልክ መጥፎ ሰው ነው ይሉኛል፤ እኔ ግን ለወዳጆቼ መጥፎ አይደለሁም። እኛ አበሾች አንድ ጠባይ አለን። ለምናምናቸው ወዳጆቻችን ሰላማዊና እንኳን ደህና መጣችሁ የምንል ነን። ጠላት ከሆኑብን ግን እንደ ዱር ክፉ አውሬ ማንንም ሳንፈራ ጠላቶቻችንን ማጥፋት እንወዳለን። ይሄ ነው ጠባያችን’ አሉኝ...” በማለት ኤሊስ የተናገራቸውን ጋዜጣው ሰፋ ካለ ዜና ጋር አውጥቶታል።

እ.ኤ.አ. ታኅሣሥ 17 ቀን 1904 ዓ.ም. የወጣው ፒትስበርግ ፖስት የተባለው ጋዜጣ “ምኒልክ የአብርሃም ሊንከንን ታሪክ ሲሰሙ አለቀሱ” በሚል ርዕስ ተነስቶ ኤሊስ የነገረውን ታሪክ ሲጽፍ “... ፕሬዚዳንት አብርሃም ሊንከን ባሪያዎችን ነፃ ያወጣበትን ታሪክ

ሲሰሙ ምኒልክ አለቀሱ ። ይህንንም የአብርሃም ሊንከንን ታሪክ ለሁለተኛ ጊዜ መስማታቸውን ነገሩኝ ። ምኒልክ እንባቸውን እየጠረጉ ምን ዓይነት ትልቅ ሰው ኖሮዋል? አሉ ። ወዲያውም አየህ ፤ እንደ አብርሃም ሊንከን ማድረግ አልችልም ። እሱ ብዙ ሥራ የሠራ ነው ። እኔ ያደረግሁት ነገር እስከዛሬ በባርነት የነበሩ ሰዎች እንደዚያው እንዲቆዩ ሆነው ፤ ከእንግዲህ ወዲያ እነኚያ ባርያዎች የሚወልዷቸው ልጆች ግን ነፃ እንዲወጡ አውጇለሁ ። ከዚህ ሌላ ምን ላድርግ? ቀስ በቀስ ሁሉንም ነፃ አወጣለሁ ። . . . አሉኝ. . . ” በማለት ኤሊስ የነገረውን በሰራው አውጥቷል ።

ኤሊስ በኢትዮጵያ ውስጥ የጨርቃ ጨርቅ ፋብሪካ ሊያቋቁም ከምኒልክ ጋር ተዋውሎ የጥጥ መትከያ መሬት ሁሉ ተቀብሎ ነበር ። ጉዳዩ ፍጻሜ ሳያገኝ ምኒልክ በመሞታቸው የፋብሪካውም ጉዳይ አብሮ ሞተ ።

SA MAJESTE MÈNÉLIK II

ROI DES ROIS D'ÉTHIOPIE

አማርኛ ግድም ሕግ ሕግ ሕግ

የምኒልክ የጅ ጽሑፍና ፊርማ በዚያ ዘመን የምኒልክ በፍታግራፋቸው ግርጌ እየ
ጸፉና እየፈረሙ ለውጭ አገር ሰዎች መታሰቢያ ይሰጡ ነበር።

ምዕራብ በአዲስ አበባ ያለውን
 የኢጣሊያ ኢምባሲ ሲጉበኙ።

እስተዳደር

“... ምኒልክ በጥበብ ሕዝቡን ሲያስተዳድር ፡ ሕዝቡ በፍቅር እንዲከተሉው እንጂ በፍርሐት እንዲገዛሉት አይፈልግም... በዚህም ምክንያት በማስተዳደሩ በኩል የወጣሉት ጥሩ መሪ ነው።...” ግሊከን።

“... በምኒልክ ዘመን የአገሪቱ ክብር አደገ። የዘመናዊ እስተዳደር መሠረትም ተጣለ። ንጉሱም በዘመናዊና በዘዴ እስተዳደር ይመራሉ...” ኡላንዶርፍ።

“... በምኒልክና በሕዝቡ መሀል ርቀት የለም።...” ሮድ።

ምኒልክ በእስተዳደር በኩል ዘዴኛ ነበሩ። ምን ጊዜም ቢሆን ጠላቶቻቸውን በፍቅር ለመሳብና የፍቅር እሥረኛ ለማድረግ የሚጥሩ ነበሩ። “የሚጠሉህን ሰዎች ከማጥፋት ፡ የሚጠሉበህን ነገር አጥፋ” በሚለው ምሳሌ የሚመሩ ይመስላሉ። ለምሳሌ ከአጤ የሐንስ ጋር ተባብረው እየወጉና እየሸፈቱ ያስቸግሩዋቸው የነበሩትን ራስ ሚካኤልን የፍቅር ወዳጅ አድርገው ልጃቸውን ዳሩላቸው። ልጃቸውን የዳሩላቸው ለመያዣ ብለው በሩቁ ሳይሆን የምኒልክ ቤት ለሚካኤል ፡ የሚካኤል ቤት ለምኒልክ ልዩነት የሌለበት ሁለቱም እንደቤታቸው የሚያዘቡት ነበር።

ከጐጃሙ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጋር እምባቦ ላይ ተዋግተው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ድል ሆኑ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በብዙ ጥይቶች ቆስለው ስለነበር ምኒልክ ምርኮኛውንና ቁስለኛውን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በሕዝብ ፊት ታቅፈው ፡ ስመው ፡ ደማቸውን በለ በሱት ጋቢ ጠራርገው ፡ ራሳቸው ከወጊሾች ጋር ሆነው ማከማቸው ሳይነዳቸውና በሆዳቸው ቂም ሳይዙ ቀርተው አይደለም። እንጦጦ ላይ ራስ ደረሶ “በናሽንፍ ኖሮ ቆራርጠን እንጥሎት ነበር” እንዳሏቸው ሁሉ ምኒልክ መቆራረጡ አላቃታቸውም። እንዲህ ዓይነቱ ድርጊት ለቴዎድሮስም ስላልበጀ ጠላት ማብዛት መሆኑን አውቀው ክፉ ጠላታቸውን በመልካም ፍቅር አሠሩዋቸው። ይህን ያየ ጐጃሚም ለጥሰጥ ብሎ ተገዛላቸው። በንጉሥ ተክለ ሃይማኖትና በምኒልክ መሀልም እንዴት ያለ ፍቅር እንደነበር የሚከተለው የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ደብዳቤ ያስረዳል።

ይድረስ ጎበ ሥዩመ እግዚአብሔር ዳግማዊ ምኒልክ
 ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ። ጃንሆዬ ይሄ ፈረንጅ ከት
 ግሬ ራስ መኰንን በልፍ ሰደደኝ ብሎ ጉድሩ ሳለሁ
 በልፍ መጣ ። በዚህ ልስደድህ ብለው በቅሎዬ ሞቶብኝ
 በእግሬ ተጉዝ ደክሞኛል ። አርፌ በዚያ በኩል በጃርሶ
 ተሻግሬ እሔዳለሁ ብሎ ቆየ ። አሁንም ሰድጄዋለሁ ።
 ጃንሆዬ ደግሞ የወዲያ አገር የኢየሩሳሌም ተክል ከዚህ
 የማለማው ደጅ እጠናለሁ ። ይህንንም ሰላልሁ እኔም
 የሀገሬን ተክል ጐመን ዘርን ያህል ነገር ለጃንሆዬ አበድ
 ሬአለሁ ። ብድሬን ከነአራጣው ይክፈሉኝ። ለጌታ የነገሩት
 በሰኔ የተከሉት አይጠፋምና ሰኔ ሳያልቅ እንድተክለው
 ብዬ አመለክታለሁ ። ደግሞ ጃንሆዬ ለከንፌሬ መድኃ
 ኒት ለጥርሴ መለቃለቂያ የሰጡኝ አለቀብኝና ላስታውስዎ
 ብዬ ነው ። የተላከ ከንጉሥ ተክለሃይማኖት ርቱሃ ሃይማ
 ኖት ወልዱ ለቅዱስ ማርቆስ ወንጌላዊ ሕያው አበ ነጋሲ።
 መድኃኒዓለም ጤና ይስልኝ ብዬ አሥር ፣ አሥር ጊዜ
 እጅ እነሳለሁ ። በሰኔ በ ፰ ቀን በ፲፰፻፺፪ ዓመተ ምሕረት
 በደብረ ማርቆስ ከተማ ተጻፈ ።

ማህተም

በዚህ ደብዳቤ ላይ እንዳየነው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አጤ ምኒልክን ጃንሆይ እያሉ ሳይሆን በማቆላመጥ ጃንሆይ እያሉ ነው የጻፉላቸው ። ይህም ምን ያህል ፍቅርና ወዳጅነት በመሀላቸው እንደ ነበረ ያሳያል ።

ወላይታን ለማስገበር የዘመቱ ጊዜ ፡ ሶስት ወር ያቆያቸውና በደ ፈጣም ውጊያ ብዙ ሰው የፈጁባቸው የወላይታው ባላባት ጦና ነበሩ ። በኋላ ድል ሆነው ሲሸሹ ምኒልክ “አያምልጥህ አባረህ ያዝልኝ” ብለው ጦና ብዙ ቦታ በጦር ተወግተው በማይረባ ቃሬዛ ሆነው ከም ኒልክ ፊት ቀረቡ ። ምኒልክም በሕዝብ ፊት ከዘፋናቸው ወርደው በጋቢያቸው የጦናን ደም ጠርገው ፡ በማይረባ ቃሬዛ ያመጧቸውን ወታ ደሮች ተቆጥተው “ወንድሜን እንዲህ አደረጋችሁት?” ብለው አስታ መው አዳኑዋቸው ። የወላይታንም መኳንንት ሰብስበው ከመከሩ በኋላ “ልጄን ፡ ወዳጄን ፡ ጦናን ሾሜልሃለሁና ግብርህን እንድታገባ” ብለው አዋጅ አስነገሩ ። ያን ጊዜ ሸሽቶና ከድቶ ወደ ኬንያ የገባው ሠራዊት ሁሉ “... እንደ ቱዎድርስ የሚቆራርጡ መስለውን ነው እንጂ...” እያለ ሁሉም ተሞልሶ አገሩ ገባ ። ጦናም ፍፁም ታማኝ ሆነው ሲያገ ለግሉ ጥሩ ። ይህም ጠላትን በጦር ብቻ ሳይሆን በዘዴ የመወዳጀት ችሎታ እንደነበራቸው ያሳያል ። አስተዳደር ማለትም ሁሉን መቻልን የሚጠይቅ ነው ።

በኋለኛው ዘመን ከመሐል አገር ወደዳር አገር የተሾመው ሁሉ ድሃውን እየነጠቀ ፡ ርስት እያበጀ ተደላድሎ ይቀመጥ እንጂ በምኒልክ ዘመን ድልድሉ ወይም ሹመቱ እንደዚያ አልነበረም ። ከመሐል አገር የሚሾመው ሰው ሠራዊቱን ወይም ወታደሮቹን ይዞ ያን አገር ሌላ ጠላት በጦር እንዳይደፍረው ይጠብቃል እንጂ በአስተዳደር ሥራ አይገ ባም ነበር ። አስተዳደሩ ግብሩን ለመሀከለኛው መንግሥት ሲገብር ፡ ያ ወታደሮቹን ይዞ የተቀመጠው ተጂሚ ደሞዝን ከነሠራዊቱ እንዲ ገበር ከተወሰነው ገንዘብ ላይ ገባሪው ቀንሶ ለጦሩ ደሞዝ ሰጥቶ ቀሪ ውን ለመንግሥት ግምጃ ቤት ያስገባ ነበር ።

ለምሳሌ በወለጋው ገዢ በደጃዝማች ጆቱ ላይ ሐምሌ 14 ቀን 1900 ዓ ም አዲስ አበባ የታወጀውን አዋጅ እንመልከት ። “አዋጅ” ካለ በኋላ “ከዚህ ቀደም ደጃች ጆቱ የመንግሥት ገንዘብ እያጠፋ በወንጀል ቢረታ ፡ ሌላም ብዙ ኃጢአት ቢገኝበት ፡ ሁሉንም እየተውሀ

አሳልፈው ነበር ። አሁን ግን ድሃዬን አላግባብ እየዘረፈና ያልሆነ ቅጣት እየቀጣ፡ በዚህ እየተረታ የድሃው ግፍ በበዛ እሱን እዚህ አቆይቼ በአገሩ ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስን ምስለኔ ሾሜአለሁና የጥንት ግብራችሁን በሱ እጅ እያወጣችሁ አገራችሁን አልሙ ። ወዲያ ወዲህ የተበተነውም ድሃ በየሥፍራው ተመልሶ ይግባ”

አዋጁ ውስጥ ሶስት ነገሮች እናገኛለን ። 1ኛ እኔን በድሎኝ ሳይሉ ድሃዬን በድሎ ማለታቸው ከሁሉ በላይ ድሃውን እንደሚያከብሩ ያሳያል ። ፪ኛው ምስለኔ ሾሜአለሁ ኦሉ እንጂ ገዢ ሾሜልሃለሁ አላሉም ። ምስለኔ ማለት እንደኔ መሳይ፡ እኔን መስሎ የሚሠራ ሰጥቼ ሃለሁ ማለታቸው ነው ። ፫ኛው የመንግሥት ገንዘብ እያጠፋ ሲሉ እንዳለፉት ነገሥታት ያገራቱ ገቢ ሁሉ ወደሳቸው የሚገባ ሳይሆን የመንግሥት በመንግሥት ግምጃ ቤት ይገባ እንደነበር ያሳያል ።

የድሃ ነገር ከተነሳ ምኒልክ ለድሆች በጣም የሚቆረቆሩ ሰው ነበሩ ። ለድሆችም ጠባቂና ዳኛ ነበሩ ። ይህንንም ከብዙዎቹ ደብዳቤዎቻቸውና አዋጆቻቸው እንረዳለን ። ለምሳሌ ስለ ወላይታ ሕዝብ እንመልከት ።

ሸሽቶ ከኢትዮጵያ ወጥቶ ወደ ጎረቤት አገር ተሰዶ የነበረው የወላይታ ሕዝብ ተመልሶ ወደ አገሩ በመግባቱ ምኒልክ ተደስተው የወላይታ ሕዝብ እንዳይበደል በግል ቁጥጥራቸው ሥር አድርገውት ነበር ። ግዛቱንም በግል እንደራሴአቸው በአዛዥ ባደግ ሥር አደረጉት ። አዛዥ ባደግ ግን ሕዝቡን እየበደሉ አስቸገሩ ።

ይህን የሰሙት ዳግማዊ ምኒልክም ነሐሴ 29 ቀን 1899 ዓ.ም. ለአዛዥ ባደግ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉላቸው ። “...የወላሞ ባላገሮች ችግራችንን ለማመልከት ወደዚህ እንዳንመጣ በየኬላው በር አስጠብቆ አስከለክለን ። እኛም ይህን ፈርተን በአሩሲ ዞረን መጣን ። ሌሎቹ ግን በመንገድ ሲመጡ ተይዘው ታስረዋል ብለው ጮሁልኝ ።

“ጪሂ ወደዚህ ሲመጣ ለምን ይከለክላል ። አሁንም ለጩኸት ወደዚህ የሚመጣ ሰው አይከልክል ። ከዚህ ቀደም ወደዚህ ሲመጡ የታሰሩትም ሰዎች ይፈቱ ። ነገሩንም በመጣህ ጊዜ ትነጋገራለህ ። ግብርም ተጨመረብን ብለዋልና ከዚያው እኛ ከሠራንላቸው ከዓመቱ ግብራቸው በቀር ሌላ ትርፍ ግብር አይነኩ ። ነገር ግን ለጩኸት መጥተን ወደዚያ መመለሱን ፈራን ቢሉ ይሄው ከልክሌን ዳኛ ሰጥቼ ሰድጄአቸዋለሁ ።”

ይህን ደብዳቤ ለአዛዥ ባደግ ቢልኩላቸውም አዛዥ ባደግ በስወር የወላሞን ሕዝብ መበደላቸውን ቀጠሉ ። ይህንኑ የወላሞን

ሕዝብ መበደል ምኒልክ እንደሰሙ እንደገና ከሁለት ወር በኋላ የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉ ።

ይድረስ ከአዛዥ ባደግ ።

ወላምን ለኔ ጉልት አድርጌ አንተን መሾሜ ድሃ እንዳይበደል ፣ ከነፍስ ገዳይ በቀር እንዳይታሰር ፣ እንዳይወረስ ፣ አገሩን ይህና አድርገህ እንድትጠብቅልኝ ነበረ ። አሁን ግን ደሃው ተበደልን እያለ ዕለት ዕለት ለጨኸት ይመጣል ። ደግሞም ሳይበደል ይህን ያህል ሰው ይመጣል ተብሎ አይጠረጠርም ። አንተስ ይህን ያህል ሰው እየተሰበሰበ ሲመጣ ሳትሰማ ቀርተህ ነውን ። ወይስ እኔን አይሰማም ብለህ ነው ። አሁንም የታሰረው ሁሉ ከነፍስ ገዳይ በቀር በዋስ ይፈታ ። የተወረሰ ገንዘቡም አንድ ሳይቀር በዋስ ይመለስ ። አለዚያ የማይሆን ከሆነ አገሩ ብዙ ወታደር ይይዝልኛል ። አከፋፍዬ እስጠዋለሁ ።

ጥቅምት ፮ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም. አዲስ አበባ ተጻፈ ።

ምኒልክ ቀልድ የሚያበዙና ተጨዋች ስለነበሩ ሁሉም እንደአባት እንጂ እንደ ገዢ አያያቸውም ነበርና በወላይታ ያሉ ሹማምንቶች ድሃ መበደላቸውን ቀጠሉ ። በዚህ የተናደዱት ምኒልክ የወላይታ ሹማምንቶች በኮሚቴ እንዲመሩ ነሐሴ 2 ቀን 1900 ዓ.ም. የሚከተለውን ደብዳቤ ላኩላቸው ።

“... ከዚህ ቀደም ወላም የተሾሙ ሹማምንቶች ሁሉ አላግባብ እየበደሉ ብዙ ገንዘብ እንደጠፋ የሰማችሁት ነው ። አሁንም እናንተን መርጨ ወላም መሾሜ ድሃዬን እንድትጠብቁልኝ ነውና እዚያው ደንብ ካደረግነው ከዓመት ግብሩና እኔ ከማዘው ትእዛዝ በቀር ሌላ በምንም በምንም ድሃው እንዳይነካ ይሁን ። እንግዲህ ግን ከዚህ ቀደም ተሾመው እንደነበሩት ሰዎች አላግባብ አድርጋችሁ ይህን ተበደልን ፣ ይህን ተበላን ፣ ብሎ የጮኸልኝ እንደሆነ በገንዘባችሁ ብቻ አይደለም ፣ ፍርቱ ቅጣት ትቀጣላችሁ ። ደግሞ ከእናንተው ሹማምንቶቹ ውስጥ አንዱ አላግባብ ድሃ በደለ ፣ ገንዘብ በላማለት የሰማችሁ እንደሆነ እናንተ ተሰብስባችሁ ፣ እሱን አስጠርታችሁ ፣ ነገሩን አይታችሁ ጨርሱ ። እናንተ ለመጨረስ የማይመቻችሁ የሆነ እንደሆነ ግን ወደኔ ላኩልኝ... ለራሳችሁ የምትበሉት ዳኝነት እሱ በፈቃዱ እየወደደ የሚሰጣችሁን መተያያ ነው ። በተረፈ ከላገሩ በምንም በምንም አመካኝታችሁ የምትነኩት ገንዘብ የለም ።...”

ዳግማዊ ምኒልክ ይህን ደብዳቤ ለሹማምንቱ ከላኩ በኋላ ሕዝቡ ደግሞ ነገሩን እንዲያውቀው የሚከተለውን አዋጅ አወጁለት ።

“ከዚህ ቀደም ወላም የተሾሙት ሹማምንቶች ሁሉ እናንተን እየበደሉ ገንዘባችሁን አላግባብ እየወሰዱ አገር ቢያበላሹ ይሄው ደግሞ ሌሎች ሰዎች መርጨው ሾሜላችኋለሁና በኔ ትእዛዝ ያለውን ግብር እየሰጣችሁ ተስማምታችሁ ተቀመጡ። ነገር ግን በውስጣችሁ የተሾሙ ትንንሹ ሹማምንት አላግባብ ገንዘብ አምጡ ያላችሁ እንደሆነ ገንዘቡን ሳትሰጡ ለእውነተኛው ሹማችሁ ንገሩ። እሱም ያላግባብ ያደረጋችሁ እንደሆነ እንደዚህ ያለውን ነገር ሁሉ በወላም ተሹመው የሔዱት ሹማምንቶቻችሁ አንድ ላይ ሆነው የተበደለውን ይዩ ብያለሁና ለእነሱ አመልክቱ። ከእነዚያም ያልሆነላችሁ የሆነ እንደሆነ ግን ያው የተበደለው ሰው በባልደረባው እየመጣ ያመልክት እንጂ ብዙ ሰው ባደማ እየተሰበሰበ መጮህ መልካም አይደለም። ይህን መንገደኛውን ሁሉ የሚደበድብ፣ ቤት የሚያቃጥል፣ ሰው የሚሸጥ ፈንጋይና ወንበዴ በያገራችሁ መርምራችሁ አውጥታችሁ ወደኔ ስደዱልኝ። በደሉንም እያየሁ በዚህ ሥራ አስደዳለሁ። ከዚያ ወዲያ ፈንጋይ ወንበዴ ሳታወጡ ቀርታችሁ የተገኘባችሁ እንደሆነ የተገኘበት አገር ሺህ ብር ይከፍላል።

ነሐሴ ፪ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም.

ወደ ጐጃም ድሆች ደግሞ እንመለስና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከሞቱ በኋላ በጐጃም ራስ ቢትወደድ መንገሻ አቲክም ተሾመው ነበር። መንገሻ ድሃውን እየበደሉ ስላስቸገሩ ድሃው አዲስ አበባ ድረስ መጥቶ ለምኒልክ ጮኸ። ምኒልክም ድሃው የጮኸበት ጉዳይ እንዲፈፀምለትና በደል እንዳይደርስበት ደብዳቤ ጽፈው በጨሂው ሕዝብ እጅ ለራስ ቢትወደድ መንገሻ ላኩ። በምስጢር ግን ሌላ የግል ደብዳቤ በሌላ ሰው እጅ ላኩላቸው። በግል የተጻፈላቸውን ደብዳቤ እናንብብ።

ይድረስ ከራስ ቢትወደድ መንገሻ።

የሚጫና የዲንሳ፣ የደልማና ሰዎች ተስብስበው መጥተው ጮሁልኝ። የጮሁበትንም ነገር ቃሉን እንድታየው ብዬ የሰጠኝን ደብዳቤ ይሄው ሰድጄልሃለሁ። ነገር ግን ይፍራታና ግድም እንደጮኸ እንደለፈለፈ ተለያየ። ቢገምድርም እንደጮኸ እንደለፈለፈ ተለያየ። ሳይን ትም እንደዚሁ ተፈታ። ደግሞ አሁን ሚጫን ይልማናን እንዲህ አድርገህ ታስጨንቀዋለህን። እኔስ ጋሻ ስደድልኝ ማለቱ እዚያ አገር ጋሻ ሰንጅ ብዙ ነውና በጥቂት ዋጋ ይገኛል ብዬ ገዝተህ እንድትሰድልኝ ነው እንጂ ከመኳንንቱ ከባላገሩ የጋሻ ፈሰስ ጥለህ መቼ አስወጣልኝ አልኩህ። ነጭ ማርም ስደድልኝ ማለቱ የዚያ አገር ማር ሁሉ

መልካም ነውና ላንተ ከሚገባልህ መርጦህ ላክልኝ አልኩህ እንጂ ነጭ ማር ካላመጣችሁ እያልክ ደግሞን የምታስጨንቀው በምን ነገር ነው። የዛሬ ድሃ ላም የለው፡ በሬ የለው፡ ምን ጐን አለው ብለህ ነው። ደግሞስ አንተ የምታቃቸው እኔ የሾምኳቸው፡ የሳደኳቸው፡ የፊተኞቹም ያባቱ ሽማግሌዎች ሁሉ አለቁ። ያለኸው አንድ አንተ ነህ። እንግዲህም ለኔ እድሜ ማዘን፡ ለመንግሥቱም ማዘን ነበር እንጂ እንዲህ አድርገህ ደግሞን ብታስጨንቀው ምን ትጠቀማለህ። ይህ ሁሉ የጨዋ ልጅ ሽማግሌ እንግዲህ ተመልሰን አገራችን አንገባም፡ የራስ መንገሻን ፊት አናይም፡ እንደወጣን እንቀራለን ብሎ እዚህ መጥቶ ያለቅሳል። ይኸንን እግዚአብሔር ይወደዋልን። የመረረው ድሃ ይገባል ከውሃ የሚሉ ተረት ባንተ ደረሰ። አገዛዝ እንደነራሰ ሚካኤል፡ እንደነራሰ ወሌነው እንጂ እንዲህ አስጨንቆ መልካም ነውን። አሁንም ከዚህ ቀደም እንደነበሩ እንደጥንታቸው ይኑሩ እንጂ ቀድሞ ያልነበረ ነገር አትንካ። ነገር ግን ደብዳቤም ብልክብህ፡ ብመክርህም አትሰማኝ። ተመክረህም አትድን። እንግዲህስ ሁለተኛ እንዲህ ያለ ነገር የሰማሁ እንደሆነ መንገሻ ሙት፡ ማርያምን፡ ድግሉ ከወደደበት እንዲኖር አዋጅ እነግርለታለሁ። ይህንንም ደብዳቤ በነሱ እጅ ከመስደድ ብዬ በቃቤቱ በቢያድግልኝ እጅ ነው የሰደድኩልህ።

ጎዳር ፰ ቀን ፲፰፻፶፮ ዓመተ ምህረት እንጦጦ ተገፈ።

የራስ ቢትወደድ መንገሻ ነገር ከተነሣ የሚያርፉ ሰው አልነበሩም። ባነበብነው ደብዳቤ መሠረት ምኒልክን በመፍራት ሊጮህና ሊያሳጣ የሚችለውን የቅርብ ደሃ መበደላቸውን ቢያቆሙም፡ ራቅ ያለውንና በዚያን ጊዜ በየዋህነት ደገዛ የነበረውን ሻንቅላ የሚባለውን ሕብረተሰብ ባርያ እያደረጉ ማጉላላት ጀመሩ። ምኒልክም ይህን ነገር ከሰላዮቻቸው እንደሰሙ ተናደው እንደገና የንዴት ደብዳቤ ፃፉ ነቸው። የካቲት 7 ቀን 1899 ዓ.ም. ለራስ ቢትወደድ መንገሻ የተፃፈው ደብዳቤ እንዲህ ይላል።

“... ሻንቅላ ወርቅ እየገበረ፡ ግብሩ ሳይጉ ድል፡ እዚያው አገሩ ላይ አርሶ፡ ቆፍሮ የሚያገለግለውን እንደ ከብት ሁሉ ባመት ባመቱ ለመለመልክ ታስወጣለህ አሉ። እኛ ከየት አገር እየመለመልን ስናጠጣ አይተህ ነው እንዲህ ማድረግህ። ልጅህን ስትድር የሰጠኸውን ነንቅላ ስምተናል። እንግዲህ ግን አንድ ሻንቅላ ተመልሞሎ ታገሩ ጠጣ ያሉኝ እንደሆነ ሁለተኛ እኔና አንተ መገናኛ የለንም።”

ምኒልክ የኢትዮጵያን ዘመናዊ አስተዳደር የመሠረቱ ታላቅ ሰው ብሩ። በድሮው ጊዜ ወታደር የተባለ ሁሉ የገንዘብ ደሞዝም ሆነ

የእህል ቀለብ ስለማይሰጠው በየባላገሩ ቤት በምሪት እየተሰጠ የሚያበላውም፤ የሚያሳድረውም ባላገር ነበር። ፕሮፌሰር አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ ስለዚህ ጉዳይ ሲያትቱ “... እስከ ትላንት ድረስ... የኢትዮጵያ ድሃ ለወታደር መጫወቻ ባርያ ነበረ። ባርያ በገዛ እራሱ ማዘዝ እንደማይሆንለት፤ የኢትዮጵያ ድሃም በገዛ ቤቱ ማዘዝ አይሆንለትም ነበር። የሚያዝበት፤ ቀርፋፋ ጋሻ ያነገበና አንድ ባለጌ ጦር የያዘ፤ ... ወታደር ... እንኳንስ ተሠራነት ገብቶ፤ ሄዶም ባደረበት አገር ሳይቀር ደሃውን የፊጥኝ አስሮ ነጭ ኑግ፤ ጥቁር ወተት ውለድ ሲልና ባለቤቶቹ ምሽቲቱ እንደገረድ፤ ባልየው እንደሎሌ፤ እግር አጥበው፤ አልጋ አንጥፈው፤ ትራፊውን በልተው፤ እነሱ ከምድር፤ እሱ ካልጋ ተኝተው ያድሩ ነበር። አንዳንድ ጊዜ መልክ መልካም ምሽት የነበረ ችው ባላገር... በግፍ ላይ ግፍ በውርደት ላይ ውርደት ታክሎበት ያድር ነበር።... አንድ ቀን በቴዎድሮስ ጊዜ... ነፍጠኛ ተቤቱ ተመርቶ ገባና ባለቤቲቱ መልክ ቅን ሁና ባያት ጊዜ ነፍጡን ከጉል በቱ ላይ አድርጎ፤ አንተ ይህቺ እህትህ ስንት ዓመቷ ነው፤ ቁርጥ አንተን ትመስላለች አለው። ያ ባላገር ግን ምሽቱ ናት ማለቱን ፈራ። ያም እርጉም ነፍጠኛ በጥፊ እያጣፈረ ያቺን ምሽቱን ይዞበት አደረ። ከዚህ በኋላ ያ መከረኛ ድሃ አዘንና ንዴት ያዘውና “ካገር እኖርብዬ፤ ከብት እነዳ ብዬ፤ ልጅ አሳድግ ብዬ፤

“ለባሻ ዳርኩለት ሚስቴን እቱ ብዬ” ብሎ አንጐራጐረ... አሁን በደጉ በዳግማዊ ምኒልክ ጊዜ ግን ያ ሁሉ መከራ፤ ያ ሁሉ ግፍ ቀረ...” ብለዋል።

ይህን አሠራርና የባላገሩን መበደል ያውቁ የነበሩት ምኒልክ ለወታደር በሙሉ አበል ቆርጠው፤ ባላገሩ ከሚገብረው ግብር በስተቀር እንዳይነካ ብለው አወጁ። ከባላገር ቤት እየገባ በነፃ በሚበላው ወታደርም ከነአለቃው ጭምር ከፍተኛ ቅጣት በመቅጣታቸው ባላገር ተንፈስ አለ። በወታደርም ስም ጠመንጃ ወይም ጦር የያዘ ነጋዴ ሁሉ ወታደር ነኝ እያለ ለንግድ በሚጓዝበት መንገድ ባላገሩን ያስቸግር ስለነበረ ማንም ሰው በገንዘቡ ገዝቶ እንጂ ከባላገር በነፃ ምንም ነገር እንዳይነካ አወጁ።

ለምሳሌ ለዚህ ጉዳይ ካወጁዋቸው ብዙ አዋጆች መሀል መጋቢት 14 ቀን 1900 ዓ.ም. ያወጁትን ብንመለከት “... የተሰበረውን የአባይን ድልድይ አሠርቻለሁና በዚያ የምትመላለስ ሰው ሁሉ ስንቅህን እየበላህ ሂድ እንጂ እኔ ካዘዝኩለት ሰው በቀር ከባላገር ደጅ አትድረስ። እንኳን ሌላ ነገር ገለባና ድርቆሽም ቢሆን በገንዘብህ ግዛ እንጂ የባላገር ገንዘብ አለዋጋ አትንካ። በድልድዩም ዳር ያለህ ባላገር

በዚያ የሚመላለስ ሰው ገንዘብህን እንዳይነካብህ አዋጅ አድርጌልሃለሁ” ይላል ።

ምኒልክ ድሃን ስለሚወዱ ድሃው የድሃ አባት ይላቸው ነበረ ። በግብር ጊዜ እንኳ እንዳለፉት ነገሥታትና መኳንንት የግብር ቅድሚያ ለመኳንንት ሳይሆን መጀመሪያ የሚጀመረው በድሃው ነበር ። በግብር በየቀኑ ከእሁድ በስተቀር እስከ ሶስት ሺህ ሰው ይበላል ። እሁድ ግን አንድ ሺህ ሰው ተጨማሪ ይሆንና ግብር በደው አራት ሺህ ሰው ይደርሳል ። በዚህ የሰው መብዛት ምክንያት የምኒልክ ግብር የሚጀመረው ከጧቱ በ3 ሰዓት ነው ። መጀመሪያ ግብር የሚበሉት ዘበኞች ናቸው ። ዘበኞች በልተው ለጥበቃ ሲወጡ ቄሶች ይቀጥላሉ ። ከዚያ በኋላ መኖሪያቸው አዲስ አበባ ከተማ ያልሆነ መንገደኞች፣ ወታደሮች፣ ነጋዴዎች ከበሉ በኋላ ነዋሪው ሕዝብ ይገባል ። ግብሩም እንደ ጥንቱ፣ ገብቶ መሻማት ሳይሆን ለአንድ ሰው አንድ ጋሬና (መናኛ) አንድ ጤፍ እንጀራ፣ አንድ ትልቅ ጭልፋ ቀይወጥ፣ ሙዳ ሥጋ፣ አንድ ኩባያ ጣጅ ይሰጠዋል ። ለዚህ ነው “ቀድሞም ጠቢብ ነበር ስለሞን አባቱ፤ ምኒልክ ይበልጣል ሰው ይዞ መብላቱ” ተብሎ የተገጠመላቸው ።

ምኒልክ ለድሆች ምን ያህል ተቆርቋሪ እንደነበሩ ብዙ ማስረጃዎች አሉ ። ካነበብኳቸው በብዙ ሺህ ከሚቆጠሩ የምኒልክ ደብዳቤዎች ውስጥ ስለድሆች ከሚናገሩት ጥቂቶቹን ለማስረጃ እንመልከታቸው ። ምኒልክ አንድ ድሃ ሰው ሲበድል ለምን ይበደላል የሚሉ ሰው እንደ ነበሩም ደብዳቤዎቹ ያስረዳሉ ።

የጐጃሙ ንጉሥ ተክለሃይማኖት ሞተው ልጆቻቸው እርስ በራሳቸው እየተጣሉ ጐጃምን በጥብጠውት ነበር ። ይህ የንጉሥ ተክለሃይማኖት ልጆች መጣላት የሰለቻቸው ምኒልክ ፊታውራሪ ተሰማንና ግራዝማች ወልደዮሐንስን በጐጃም እንደራሴአቸው አድርገው ልከዋቸው ነበር ።

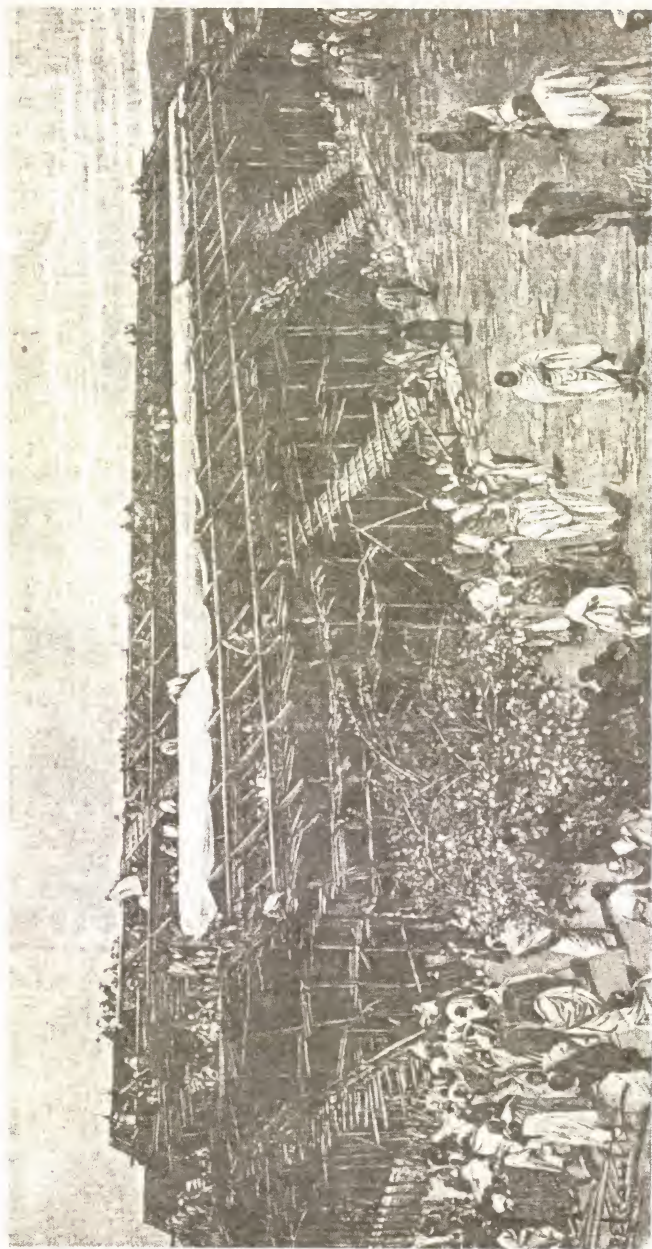
ይድረስ ከግራዝማች ወልደ ዮሐንስ ።

... መርሻ ኑርልኝ የሚባል ሰው በውርርድና በዳኝነት 68 ብር ተበላሁ አለ ። አንድ ድሃ እንዴት 68 ብር ይበላል ። ለሱም ዳኝነት እንድታይለት ይሁን ።

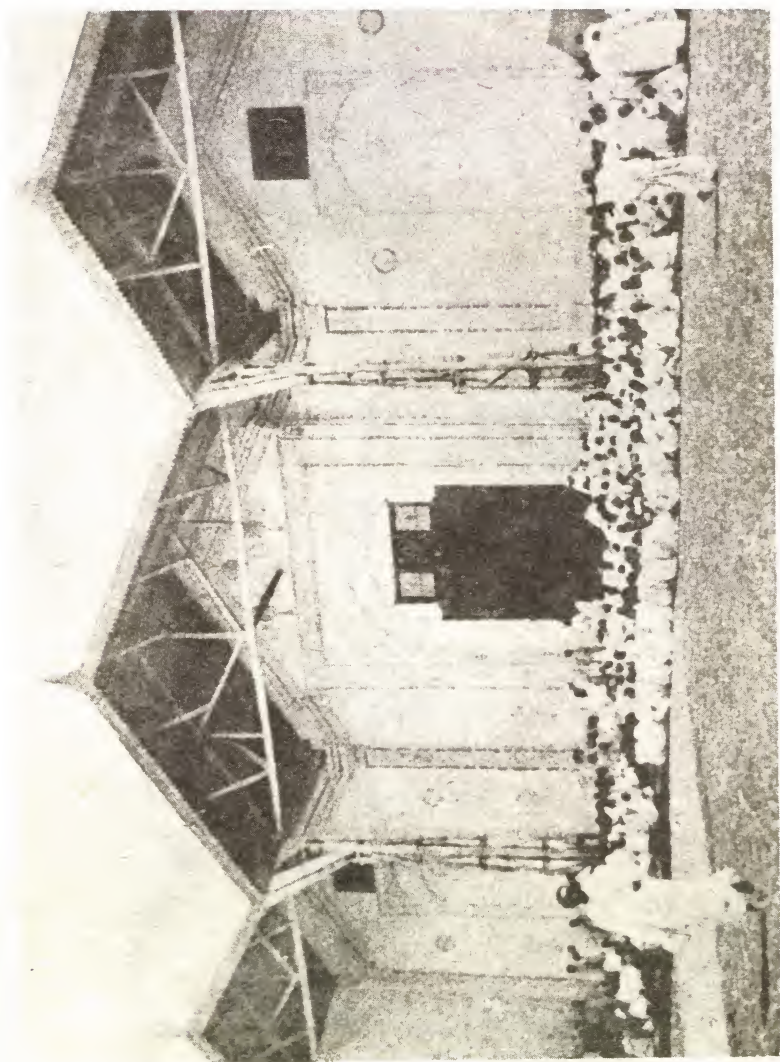
ትሳስ ፳፬ ቀን ፲፰፻፲፰ ዓ.ም. ተጻፈ

ይድረስ ከደጃዝማች ገሠሠ ።

ይሄ አበጋዝ ኃይሉ የሚባል ሰው ቀድሞ ጭቃ ሆኜ ባላገር ባዝ ደበደበኝ ። በዳኛ ተከስሼ ካሣውንም በላ ። ከሌላ ሰው ብጣላ ቂም

የግብር ማብራቃት አዳራሽ ሲሠራ

አዳራሹ ተሠርቶ ካለቱ በኋላ የገዢው በላው ተራ እጠባበቅ ።

አድርገው ውርርድና ዳኝነት አንድ መቶ ብር፤ ሁለት የቀንድ ከብት፤ ሁለት አህያ በሉኝ ብሎ ጮኸልኝ። ካንድ ድሃ በዳኝነት ይህን ያህል እንዴት ይበላል። አሁንም ይሄ የተበላው ገንዘብ ይመለስና በጥቢ አንተ ስትመጣ ነገሩ ይታይለታል።

ሰኔ ፲፫ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም. አ.አ. ከተማ ተጻፈ

ይድረስ ከደጃዝማች ባልቻ።

ይሄ ደርቢ ኮሎ የሚባል ሰው አባቴ ተጧሪ ነው። እኔም ለብቻ ሆኜ ጐጆ ሳልይዝ በአባትህም በአንተም ገብር አሉኝ ብሎ ጮኸልኝ። እዚያው አባቴ ቤት ሆኖ በጦረ በሁለት ፊት ለምን ይገብራል። ሌላ ነገር አለበት የምትል እንደሆነ ነገሩን ከሚያውቅ ሰው ጋራ አያይዘህ እንድትሰደው ይሁን።

መጋቢት ፱ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም. አ.አ. ከተማ ተጻፈ።

ይድረስ ከደጃዝማች ጆቱ።

... ካንተ አገር ውስጥ የተበደለ ድሃ ቢኖር ከኔ እየመጣ ይጨህ። ነገር ግን አለአግባብ በእንደዚህ ያለ ነገር ተበደልኩ ብሎ አንድ ድሃ ለጨከኝት የመጣ እንደሆነ ጭራሽ አገርህን ሽሬ ለሌላ እሰጣለሁ።

ሚያዝያ ፳፪ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም. አ.አ. ከተማ ተጻፈ።

ይድረስ ከደጃዝማች ጉግሳ።

... ወታደሩ በየባላገሩ ቤት ምሪት የገባ እንደሆነ ድሃው ይበተናል። አገሩም ይጠፋልና ከአሽከርና ከገረድ በቀር ሁለት መቶ ሰው ይዘህ ለዚሁም እንጨትና ውሃ ካለበት ከደህና ሥፍራ ከተማ አሠር ተህ እዚያ ቢቀመጥ መልካም ነው። ደሃውን ደህና አድርጎ ጠብቆ ከያዙት ትርፉ ብዙ ነው። ...

፲፰፻፺፱ ዓ. .ም አዲስ አበባ ተጻፈ።

ራስ መኰንን ከሞቱ በኋላ ፊታውራሪ ባንቱ ለሐረርጌ እንደ ጥብቅ ገዥ ሆነው ተሹመው ነበር። በፊታውራሪ ባንቱ ጊዜም ሕዝቡ ተበደልኩ ብሎ ለምኒልክ አመለከተ። ምኒልክም ለፊታውራሪ ባንቱ ደብዳቤ ጻፉ።

ይድረስ ከፊታውራሪ ባንቱ።

የሐረርጌ ሰዎች ... ወታደሩ በቤታችን እየተቀመጠ እስከዛሬ ድረስ ቤታችንን አለቀቀልንም። ከዚህ ቀደም ራስ መኰንን ካንድም

ሁለት ጊዜ አዋጅ ነግረውልን ነበረ አሉ ። የሚገብሩበትን ቤታቸውን ይዞ መቀመጡስ ስለምንድነው ። አሁንም ቤታቸውን እነሱ ይዘው የወደደ ሰው ኪራይ እየከፈለ ይቀመጥ ። በተረፈ ለወታደሩ ቦታ ከውጭም ቢሆን ሰጥታችሁ እየሠራ ይቀመጥ ። አለባለቤቱ ፈቃድ ወታደሩ እንዳይቀመጥበት ይሁን ።

ደግሞ የአስራቱን እህል ሲያገቡ ከአውድማ በተሰፈረው ልክ ሰፍረው አይቀበሉም ። እዚያው እጉድጓዱ አፍ እንዳለወገን እየተሰፈረ እጥፍ ሁለት እጅ ያስጨምሩናል ብለዋልና እንዳለወገን የድሃው ገንዘብ ለምን ያልፋል ። ይህንንም በተቀበሉት ልክ ተሰፍሮ እንዲገባ ይሁን ።

ደግሞ ሠራተኛው ሳይሰማራ በሩ በሌሊት እየተከፈተ ለአትክልታችን አልጋ ቆጥ ያበጀነውን እንጨት ማንም እያነሳ ከብትም እየገባበት አትክልቱ እየተረጋገጠ ተበላሽብን ብለዋልና ሰውም ከብትም እንዳይደርስ ይህንንም እንድታደርግላቸው ይሁን ።

ደግሞ አሀያችን እየተነጠቀ አለኪራይ ማንም ይጭንበታል አሉ ። የድሃ ገንዘብ አለሥርዓት መነጠቁ ስለምንድነው ። አሁንም ሁለተኛ እንዳይነጠቅባቸው አድርግ ።

ትሳስ ፳፩ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም. አ. አ. ከተማ ተጻፈ ።

ይድረስ ከደጃዝማች ጆቲ ።

ባንተ ጩኸት የመጣውን ባላገር ነገሩን እንድናይለት አንተ ቶሎ ሳትመጣ ቀረህ ። ደሃው ግን እጅግ ተበድለናል ብሎ ይጮሃል ። እኔም እዚህ ያለውን ውሰድና አስታርቅ ። እዚያም ያለውን አስታርቅና አስፈታ ብዬ ፈታውራሪ ወልደ ማርያምን ሰድጄዋለሁና እሱ የነገረህን ሁሉ እንድትሰማ ይሁን ። ሌላ ዳኛ እንዳልሰድ ፈታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ የላካቸው ዳኞች አንተ ያልካቸውን መስማት እንጂ ለድሃው ምንም ያደረጉለት ነገር የለም ብለው ቢነግሩኝ ነው ። የአንፊሌ ዎችን ግን አንተው መጥተህ እንድትጨርስ ይሁን ።

ትሳስ ፴ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም. አ. አ. ከተማ ተጻፈ ።

ይድረስ ከራስ ተሰማ ።

ደብዳቤህም ደረሰልኝ ። ሻንቅላውን አልገብርም ያለ እንደሆነ አጥፋት ብዬ ሰው ሰደድሁ ያልከውን ቀስ እያሉ እያባበሉ ማድረግ

ነው እንጂ በጦርነትማ ከሐዱበት ፡ ጭራሽ ይጠፋ የለምን ። አሁንም የሚመችህ የሆነ እንደሆነ ብልሃት እያደረግህ እንዲገባ ብታደርግ መልካም ነው ።

በጥር ፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም. አ. አ. ከተማ ተጻፈ ።

ይድረስ ከራስ ወልደ ጊዮርጊስ ።

በአገር ድሃ እንዳይበደል ይመልከቱ ብለን አንተ አገር የመጡት ሰዎች እስካሁን እያዩ የጻፉትን ወረቀት ይዘው በቶሎ እንዲመጡ ይሁን ።

በጥር በ፳፱ ቀን ፲፱፻፪ ዓ.ም. አ.አ. ከተማ ተጻፈ ።

የምኒልክን ደብዳቤዎች ስንመለከት ምኒልክ ምን ዓይነት ሰው እንደነበሩ ከደብዳቤዎቻቸው እንረዳለን ። ፍርድ በትክክል የሚፈርዱ ሰው እንደነበሩም ብዙ ታሪክ ዐሐፊዎች ጽፈዋል ። በኋላ ንግሥት የሆኑት ልጃቸው ወይዘሮ ዘውዲቱ ፡ መምሬ ገብረዮሐንስ የሚባለውን ሰው ርስቱን ወስደው ከመሪነትነቱም ነቀሉት ። ቄሱ መጥቶ ለምኒልክ ጮኸ ። ምኒልክም ልጄ ደስ ካላት ትውስደው ፡ ላንተ ምትኩን እሰጥሃለሁ ሳይሉ ሰኔ 20 ቀን 1899 ዓ.ም. ለልጃቸው ለወይዘሮ ዘውዲቱ ደብዳቤ ሲጽፉ “... ፴፰ ዓመት ሙሉ የያዝኩትን መሪነትነቴን ነቀላችኝ አለ ። ፴፰ ዓመት የያዘውን ለምን ይነቀላል ። አሁንም አይነካበት ። ሌላ ነገር አለኝ ያልሽ እንደሆነ በመስከረም እኔ አይላችኋለሁ” አሉዋቸው ።

በአስተዳደር ዘመናቸው ሁሉ የሰውን ልጅ መብት የሚጠብቁ እንጂ ለራሳቸው ምችት ሲሉ የሌላውን መብት የሚገፉ አልነበሩም ። እንደ ዘመኑ ሥርዓት የነበሩዋቸውን ባሪያዎች ሁሉ በባርነት ሳይሆን በደሞዝ ማስተዳደር ጀምረው አርአያ ለመሆን የሞከሩ ፡ ሴት ልጅ በእናት አባቷ ትእዛዝ ብቻ ባል ማግባትዋ ቀርቶ ፡ በራስዋ ምርጫ የወደደችውን እንድታገባ ትእዛዝ ያወጡ ሰው ነበሩ ።

የወይዘሮ ንግሥት ተክለ ሃይማኖትን ጉዳይ ለማንሳት ፈለግሁ ። ወይዘሮ ንግሥት የጐጃሙ ንጉሥ ተክለሃይማኖት ልጅ ናቸው ። አባታቸው ከሞቱ በኋላ ሁለት ባሎች መጡላቸው ። 1ኛው የራስ ቢትወደድ መንገሻ ልጅ ደጃች መርድ ሲሆኑ ፤ ፪ኛው ደግሞ ደጃች ገሠሠ ናቸው ። ሁለቱም ባሎች ለሴቲቱ እንዳባት ሆነው እንዲድሩላቸው ምኒልክን ጠየቁ ። ዳግማዊ ምኒልክ ከእሳቸው በፊት እንደሚደረገው ሥርዓት ሁሉ አጋር ለሚሆናቸው ፡ ወይም ለሚወዱት መዳር

ይቶላሉ ። እንኳን ባልም ሚስትም የሌላቸው ወንድና ሴት ተገኝተውና ያላቸውንም እያፋቱ እንደ እቴጌ ጣይቱ አደራረግ ጥግ ወይም አጋር ፍለጋ መዳር ወይም በጋብቻ መተሳሰር ልማድ በነበረበት ዘመን ፣ ምኒልክ እንዲህ ዓይነቱን ተግባር ለመፈፀም አሻፈረኝ አሉ ።

ባጭሩ ለማውራት መጀመሪያ የወይዘሮ ንግሥትን ፈቃድ ለማወቅ ጥቅምት 8 ቀን 1899 ዓ.ም ከአዲስ አበባ ወደ ጉጃም በፃፉት ደብዳቤ “ያንቺን ነገር ራስ ቢትወደድ መንገሻም ፣ ደጃች ገሠሠም እሺ ብላናለች እያሉ ላኩብኝ ። እኔ ግን እንደፈቀደች ብዬ ልኬአለሁ ። አሁንም የዚህን ነገር አንቺ የምትፈቅጃውን እማገባው እከሌን ነው ብለሽ ቁርጥ ቃል ቶሎ ላኪብኝ” ብለው ላኩባቸው ። ነገሩ እየከረረ መኳንንቶቹ እንዳይጣሉም በመሀል ዳኛ እንዲሆኑ ግራዝማች ወልደ ዮሐንስን ሾሙ ። ግራዝማች ግን እንደ ዘመኑ ባህል በራሳቸው ሥል ጣን ላንደኛው ለመዳር ግፊትና ጫና ጀመሩ ። ይህን የሰሙት ምኒልክም “... አንተ አባት ሆነህ ቀጥረህ ስጥ ብየህ ነበር ። አሁን ግን እሷ ሳትፈቅድ የንስሐ አባትዋን አስረህ ፣ እሷንም ከጃንሆይ አጣላሻለሁ ብለህ አለፈቃድዋ ልትሰጣት ነው አሉ ። እሷ የፈቀዳትን ታገባለች እንጂ አንተ ይህን ሁሉ ማድረግህ ማን አዘዘህና ነው ። ... አሁንም ፊት እንደላኩብህ እሷ የወደደችውን ታግባ” ብለው ጥቅምት 14 ቀን ደብዳቤ ፃፉላቸው ። ከ15 ቀናት በኋላ ለወይዘሮ ንግሥት በጻፉላቸውም ደብዳቤ “... አንቺ የፈቀድሽውን እገሌን አገባለሁ ብለሽ ንገሪና እሱ አባት ሆኖ ይስጥሽ ። ጭራሽም አላገባም ብትይም እንደወደድሽ” ብለው ላኩባቸው ። ለዚህም መልስ ወይዘሮ ንግሥት ደጃች ገሠሠን አገባለሁ ብለው ስለላኩ ለደጃች ገሠሠ ተዳሩ ።

ልጅ መርድ ሳያገባት ቀረ ብለው የተናደዱት ራስ ቢትወደድ መንገሻ ለአጤ ምኒልክ ይህንኑ የሚገልፅ ደብዳቤ ፃፉላቸው ። አጤ ምኒልክም ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ለራስ ቢትወደድ መንገሻ ፃፉ ።

“... መርድ ሊያገባት የነበረችውን ደጃች ገሠሠ ሊወስዳት ነው ብለህ ላክብኝ ። ቀድሞስ አንተ ወይዘሮ ላቀች* እሺ ብላለች ። ነገር ግን አለጃንሆይ ፈቃድ አይሆንም አለች ብለህ ብትነግረኝ ፣ እኔም እሺ ምን ከፋኝ ታግባ ብዬ ላክሁ ። እስከ እንደወደደች ነው እንጂ እገሌን ታግባ ፣ እገሌን አታግባ የምለው እኔ ምን አግብቶኝ ነው ። አንተስ ቀድሞውን የሷን ልብ ሳትይዝ ፣ እሷን ሳትለማመጥ ወደኔ ምን ያስለምን ነበር ። አሁንስ ደግሞ ከጀመርከውስ ወዲያ የሷን ዝምድና ከፈለግሽው አባቷ የሞተባት ችግረኛ ነበረች ፣ ይህን ገንዘብ

* የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሚስት የወይዘሮ ንግሥት እናት ናቸው ።

ለችግርሽ ጉዳይ አድርገው ይህች በቅሎ ላንቺ ትሁን፡ ይሄንን ጉልት ሰጥቼቸዋለሁ ብለህ እዚያው አባቷ አገር፡ ሲሆን ሁለት ጉልት፡ ሳይሆን አንድ ጉልት ሰጥተህ፡ አቆላምጠህ ባታለልካት ነበር እንጂ፡ አሁን እሷ አይሆንልኝም፡ የወደድሁትን አገባለሁ ስትል ጊዜ የንጉሥ ተክለሃይ ማኖትን ልጅ ገረድ ይመስል በግድ እንቄ ልሰጣት ነው፡ ምን ይሁን ማለትህ ነው።

እንዲያውስ ቆርቦ ያንሳኝ ያለች ጊዜ ፈቃድዋ አለመሆኑን በዚህ አታውቅምን። ነገር ግን፡ እኔ ያገባኝ የነበረ፡ እሷ ከቀድሞ፡ ንጉሥ ላሉት ይስጡኝ ብላኝ ፈቃድ ሰጥታኝ በሆነ፡ እንግዲያውስ የለመነኝ መርድ ነው ብዬ እበይን ነበር። እሷ ሳትፈቅድ ማን በግድ ይላል። አንተ ግን ሁልጊዜ የጌትነት ሥራ እኔ ያልሁት ለምን ይቀራል ብለህ ነው እንጂ ይህስ ነገር የሚያስልክ ሆኖ አይደለም። እንኳን ይህቺ፡ የወለድካት እንኳ ልጅህ ላቀች አልታዘዝ ብላ አሸንፋ ቀረች። ደግሞም የዚህ ነገር በደብዳቤ አያልቅም። በተገናኘን ጊዜ እንነጋገራለን።

ኅዳር ፩ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓመተ ምህረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ።

በጋብቻው በኩልም ይህ ብቻ አይደለም። እስላምና ክርስቲያን እንዲጋባ የሚያደርጉ ታላቅ ንጉሥ ነበሩ። ሁለቱንም ቢሆን ከመጋባት የሚከለክል የሃይማኖት ደንብ ያለመኖሩን አይተው ልጃቸውን ወይዘሮ ሸዋረጋን ለወሎው ኢማም መሐመድ አሊ ድረዋል። ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደሚገልጡት “...ያልተጠመቀ እስላም የተጠመቀች ይቱን ክርስቲያን ማግባት ያልተለመደ ነበርና ለጊዜው ሕዝቡ ሁሉ በጣም ገረመው...” ብለዋል። እንዲህ ዓይነቱን ስንመለከት ምኒልክ በአበተዳደር ዘመናቸው ለሰው ልጅ መብት ምን ያህል ያስቡ እንደነበረ እንረዳለን።

ምኒልክ ያወጡትን ደንብ ሲያፈርሱ፡ ወይም ሲሳሳቱም ቢሆን ሹማምንቶቻቸውን ይቅርታ የሚጠይቁ ሰው ነበሩ። ሹማቻቸውም በግልጽ ደንብ ሸረዋል፡ አላግባብ ሠርተዋል እያሉ ይከራከሩዋቸው ነበር። ምኒልክም ተከራክረው ከተሸነፉ “አጥፍቻለሁ ቅጡኝ” የሚሉ እንጂ “ተደፈርኩ” የሚሉ አልነበሩም። አንድ ጊዜ አንዲት ሴት የምኒልክን የአትክልት ቦታ በርስትነት እንዲሰጣቸው ለመኑ። ምኒልክም ሰጥቼቸዋለሁ አሏቸው። ሹማምንቶቻቸው ቆርበው “ጃንሆይ፡ ይህ ቦታ ለቤተ መንግሥቱ አትክልት ማቅረቢያ ብለን ያለማነው ነው። ለቤተ መንግሥቱ ሽንኩራም ሆነ ሙዝ፡ ትርንጎም ሆነ ሎሚ የሚመጣው ከዚህ ቦታ ስለሆነ ለሴቲቱ ሌላ ይሰጥና ታልማ እንጂ ይሄን መስጠት አይሆንም” አሏቸው። ምኒልክም “እሷም እኮ የለመነኝ ትርንጎና

ሎሚ በማየቷ ነው። ሌላ ደረቅማ መች ትለምን ነበር። የለመነችው ገብቼ ልብላ ብላ ነው እንጂ ሠርቼ ላልማ ብላ አይደለም። ሴት ናት። አቅም የላትምና ሰጧት” አሉ። በዚህ በምኒልክ ትእዛዝ የተናደዱት አዛዦች፡ “ጃንሆይ፡ ለእርስዎስ ፍሬው ከየት ይመጣል?” ቢሏቸው “ኢትዮጵያ በሙሉ የኔ ሆና ለትንሽ ፍሬና መሬት ብዬ እንዴት ይህቼን የንግድ ሴት እከለክላታለሁ። ይሄ የለማው ለሷ ይሰጥና ለራሴ ፍሬ ካማረኝ እኔ አለማለሁ” ብለው አሰጧት። ሴትዮዋም መሬት ስማ “ጃንሆይ፡ ከፍሬው ግብር አውጥቼ ድርሻዎን የየለት ምግብን ፍሬ እልክሎታለሁና ሌላ መሬት ለፍሬ ብለው አያልሙ” ብትላቸው “ይሄም ገላገልሽኝ። ሌላ ሥራ ከመፍታትም አዳንሽኝ። ግን ሹሞቼ ይሄን ነገር ሰምተዋልና ፍሬው ቢደርቅ ከየት ታመጫለሽ። ያስሩኛል” አሉ። ይቼም ተራ ሴት ጠንካራ ኖራ “ባሌ ወታደር ነው። እንዳይዘርፍም እንዳይቀማም እርስዎ ባዋጅ ከልክለዋል። ለእርስዎ ብዬም ከሰው አትክልት ገብቼ አልሰርቅም። የሰጡኝ መሬት ፍሬ ሲኖረው ብዙውን እኔ፤ ከባሌና ከልጆቼ ጋር እንበላለን። ድርሻዎንም እንልካለን። ካላፈራ ግን የምሰጥዎት የለኝም። ሁሌ ፍሬ እንዲያፈራም መርቀው ይስጡኝ” አለቻቸውና መርቀው ሰጧት። ይህን ታሪክ ያጫወቱኝ ደጃዝማች ከበደ ተሰማ ናቸው። ግሪንፊልድም “... ምኒልክ ምንም ርስት አልነበራቸውም። ምናልባትም ኢትዮጵያ በሙሉ የኔ ነች በሚሉት ምክንያት ይሆናል...” ሲል ጽፎላቸዋል።

ንጉሶቹ ቀርተው መኳንንቱ እንኳ ብዙ ሀብትና ገንዘብ በያዙበት ጊዜ ምኒልክ የገንዘብ ችግር እየደረሰባቸው ከየነጋዴው እየተበደሩ የሚኖሩ ነበሩ። ይህን ለማወቅ ኅዳር 14 ቀን 1900 ዓ. ም. ለደጃች ገሠሠ በፃፉት ደብዳቤ “... ብር ለመውሰድ የሰደድሃቸውን ሰዎች ያከረምናቸው ብር ባይመጣልን ነው። እስካሁን እንኳ ሳይመጣልኝ ቀርቶ ደመወዘተኛውም አልተቀበለም። አሁንም ሰዎችህ ይህን ሲጠብቁ ብዙ ቀን እንዳይቆዩ ብዬ ከነጋዴ ተበድሬ 5000 ብር ሰድጄል ሃለሁ...” በማለት ጽፈውላቸዋል።

እንደ አገራችን ባህልና ልማድ፡ እንኳን መኳንንቱ ድሃውም ቢሆን ጠንቋይ ይወድ ነበር። መኳንንቶችም፡ የታወቁ ጠንቋዮች ወይም ቃልቾች ሲገኙ የግል እያደረጉ ያስቀምጧቸው ነበር። ምኒልክ ግን የተገላበጠሽ ነበሩ። ሐምሌ 11 ቀን 1900 ዓ. ም. ያወጁት አዋጅ ጠንቋይ እንደማይወዱ ይነግራል። አዋጁም እንዲህ ይላል “... ከጠንቋይና ከባለዛር ዘንድ የሚያስጠነቁል ሰው ጠንቋይም አስጠንቋይም ይቀጣል ብዬ ከዚህ ቀደም አዋጅ ነግሬ ነበር። አሁን ግን እዚህ እከተማችን ተገኘ። አሁንም እከተማ በየሠፈርህ ያለውን ጠንቋይና ባለዛር የምታውቀውንም፡ ልብህ የሚጠረጥረውንም እጁን ይዘህ

አምጣልኝ ፡ ይህንንም ያደረገ መንግሥቱን መውደዱ በዚህ ይታወቃል ፡ እንግዲህ ግን ደብቆ የተገኘ እኔንም መንግሥቱንም ባይወድነውና ጠንቋይና ባለዛር የተገኘበት ሰው እሱንም ፡ ጠንቋዩንም ጠላቱ በመሰከረበት እቀጣዋለሁ ፡ እርሱቱንና ገንዘቡንም ለከላሽ መርቁለታለሁ” ይላል ፡ ከባድ አዋጅ ነው ፡ በተለይ “ጠላቱ በመሰከረበት” የሚለው ቃል አደገኛና መድረሻ የሚያሳጣ ነው ፡

ምኒልክ ለድሃ ሕዝባቸው ተቆርቋሪ በመሆናቸው በክረምት ፍርድ ቤቶች ሁሉ እንዲዘጉ በአዋጅ የደነገጉ ሰው ናቸው ፡ ሐምሌ 13 ቀን 1900 ዓ.ም. ከታወጀው አዋጅ ብጠቅስ “... ለነገር የመጣህ ሰው ሁሉ በየአገርህ ገብተህ እርሻህን እረስ ፡ ነገርህን በመስከረም እየመጣህ ጨርስ ፡ በመሬትም የተጣላ ሰው እስካሁን በእጁ የነበረውን እንዳለ በእጁ ይዞ ከርሞ በመስከረም ይታይለታል ፡ ሹማም ንትም እስከ መስቀል ድረስ በዳኝነትና በውርርድ አታግት...” ይላል ፡

ምኒልክ አርቆ አሳቢ መልካም አስተዳዳሪ መሆናቸውን የምንረዳበት ብዙ ምክንያቶች አሉ ፡ እስካሁን ያነበብናቸው ትረካዎች ጥሩ ምስክሮች ቢሆኑም ሌላ ሌላም ጥቃቅን የሚመስሉ ነገሮች አሉ ፡ ለምሳሌ በድሮው ጊዜ አንድ ሰው ትንፋሹ ከተቋረጠ ሞተ ተብሎ ወዲያውኑ ይቀበር ነበር ፡ ምኒልክ ግን ሐምሌ 13 ቀን 1900 ዓ.ም. ባወጡት አዋጅ ቶሎ መቅበርን ከለከሉ ፡ አዋጁም “... የታመመ ሰው ብዙ ቀን ታሞ ቢሞት ፡ ድንገትም ቢሞት ፡ 12 ሰዓት ሳትጠብቅ አትቅበር ፡ ለቅሶም 12 ሰዓት ሳይሆን ጭራሽ መሞቱ ሳይታወቅ አታልቅስ ፡ 12 ሰዓት ሳይሆን ያለቀሰ ሰው ፡ 12 ሰዓት ሳይሆን የቀበረ የነፍስ ገዳይ ያህል ነውና ይቀጣል” ይላል ፡

የኀዘን ለቅሶንም ቢሆን ሥርዓት ያሲያዙ ምኒልክ ናቸው ፡ በድሮው ጊዜ አንድ ኀዘንተኛ ቢያንስ ለአርባ ቀናት ያህል ከቤት ውስጥ በኀዘን በመቀመጥ ከመጣው ጋር ሁሉ እየተላቀሰ ይከርም ነበር ፡ ይህ እንዳይሆን አንድ ኀዘንተኛ ለኀዘን ከቤቱ የሚቀመጥበት ጊዜ ለሶስት ቀናት ብቻ እንዲሆን አወጁ ፡ በዚህ ሶስት ቀናት እንዲሆን በተባለው አዋጅ ሕዝቡ ከፍቶት ሲያገረመርም ምኒልክ የልጅ ልጃቸው ከወይዘሮ ሸዋረጋና ከወዳጆ ጉብና በ1877 ዓ.ም. የተወለደው ደጃች ወሰን ሰገድ ገና በወጣትነት ጊዜው ሞተ ፡ ለቀብር የተሰበሰበ በው የአዲስ አበባ ሕዝብም “በራሳቸው መጣ ፡ እስቲ የእዝኑን ቀን ብዛት እናያለን” እያለ እያማ ጠበቀ ፡ ምኒልክ ግን ልጃቸውን ቀብረው ፡ ከቀብር መልስ ከችሎት ተቀምጠው ሥራ ጀመሩ ፡

በማግስቱም በያገሩ ላሉት መኳንንት ሁሉ ለእያንዳንዳቸው በየሰማቸው ቃሉ አንድ ዓይነት የሆነውን ቀጥሎ ያለውን ደብዳቤ ጻፉ

အရှင်မင်းမင်းမင်း

ላቸው። “ምንም ብናለቅስ፤ ብናዝን፤ ማቅም ቢለበስ እግዚአብሔር ፊቱን አልመለሰልንም። አሁን ደግሞ ይሄው ልጄ ደጃዝማች ወሰን ሰገድ ታሞ ነበር። በመጋቢት ጽቀን አረፈ። እኔም የእግዚአብሔርን አመጣጥ ስለፈራሁ መድፍ ሳላስተኩስ እምቢልታም መለከትም ሳላስነፋ ተቀበረ። እናንተም እንዲሁ ዝም ብላችሁ በልባችሁ በየቤታችሁ እዘኑ እንጂ የወትሮውን የለቅሶና የኃዘን ሥርዓት መተው ነው። አንተም እዚያው ሆነህ ኅዘንህ ነውና እዚያው ሥራህን ያዝ እንጂ ለልቅሶ ብለህ ሥራህን ትተህ ወደዚህ አትምጣ። እግዚአብሔር በሕይወት ለመገናኘት ያብቃን።

መጋቢት ፳፩ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ምኒልክ ኅዘን የደረሰበትንም ሰው ሲያፅናኑ ኅዘኑን እንዲተዉ ይመክራሉ እንጂ በኅዘኑ እንዲገፋበት አያደርጉም ነበር። ይህን ከመሳሰሉት ደብዳቤዎቻቸው አንዱን እንመልከት።

ይድረስ ከእሜቲ እሴተማርያም።

የልጅሽን መሞት ሰማሁ። እንዴት ያለ ያልታሰበ አደጋ አገኘሽ። እግዚአብሔር ያጥናሽ። ምንጊዜም ሰው ተፈጥሮ መሞት ልማድ ነው። ነገር ግን አንቺ ኅዘን እያበዛሽ ኅዘን ተለይቶሽ አያውቅም። ከእግዚአብሔር ጋራ መተላለክ መቼ መልካም ነው። በኅዘንም ሰው ከተመለሰ የሞቱት ሁሉ ይመለሱ አልነበረምን። አሁንም እንግዲህ ወዲህ ኅዘን የሆነ ነገር የሰማሁብሽ እንደሆነ ሁሉንም የምትፈጁያቸው አንቺ ነሽ እንጂ እግዚአብሔር አይደለም። ይህንንም ማለቴ ለሚሞቱት ሰዎች አዝኜ ነው እንጂ ላንቺ ብዬ አይደለም።

መጋቢት ፳፫ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ሰው ሲሞት አቀባበሩ ድሃ ከሆነ እንዲያው ጉድጓድ ቢጤተምሶ ሳይርቅ ይቀበር ነበር። ይህም ጅቦች ፊሳውን እያወጡ መብላት በመላ ኢትዮጵያ የተለመደ ነበር። ምኒልክ ግን ሰኔ 16 ቀን 1900 ዓ.ም. የሚከተለውን አዋጅ አወጁ። “ሰው ሲሞት መቅበር ከጥንት የመጣ ልማድና ትእዛዝ ነበር። አሁን ግን በየገዳሙ ዋሻና በየአድባራቱ አፀድ ውስጥ ሁሉ የሚታየው የሰው አጽም ብቻ ሆነ። የጥንት ልማድና ሥርዓት መቅረቱስ ለምንድነው? አሁንም በየገዳሙና በየአድባራቱ በሌላውም ሥፍራ ሁሉ ሳይቀበር የተገኘውን የሰው አጽም የክርስቲያን፣ የአረመኔም ቢሆን በየግዛትህ፣ በየአጥቢያህ እያስፈለግህ ቅበር። አዲስም ጉድጓድ ሲቆፈር የተገኘውን አጽም

ወደ ውጭ እንዳይቀር መልሰህ ቅበር። እንግዲህ ወዲህ ግን በየግዛቱና በየአጥቢያው የሰው አጽም ሳይቀብር የተገኘ ሰው ብርቱ ቅጣት ይቀጣል። መሬትህንም ትነቀላለህ።” ይህ የምኒልክ አዋጅ እስከዛሬ ድረስ በመፈፀም ላይ ነው። መቃብር ሲቆፈር የሚገኝ አጥንት አሁንም ከዚያው ተመልሶ ይቀበራል።

ምኒልክ መቅበርን በአዋጅ የተናገሩት ለሰው ብቻ ሳይሆን ለከብቱም ጭምር ነው። የከብት ማከሚያ መድኃኒት ካስመጡ በኋላ ስለክትባቱና ስለሚሞተውም ከብት የሚከተለውን አወጁ። “በአገራችን የከብት በሽታ መድኃኒት በመቃጣቱ ከብት ሁሉ ሲያልቅ ኖረ። ዛሬ ግን ለቀንድ ከብትም፣ ለጋማ ከብትም፣ ለእንስሳት ሁሉ መድኃኒት የሚያደርግ ሐኪም አስመጥቻለሁና ከብት የታመመበህ ሰው ለሹምህ እየነገርክ ለከብቱ መድኃኒት ይደረግልታል። ከብቱም በታመመ ጊዜ የታመመውን ከብት ከደህናው ከብት እየለየህ ለብቻው አጥር እያሳጠርህ አስታም። ቢሞትብህም ለሹምህ እየነገርክ ትልቅ ጉድጓድ እየቆፈርክ ከነቆዳው ሲሞት የወደቀበትንም መሬት እየቆፈርክ አፈሩንም አብረህ ቅበር። ነገር ግን የሞተውን ከብት ብቻውን ለመቅበር ያልቻለ ሰው በየወረዳው ያለው ሰው በሹም እየታዘዘ አብሮ ይቅበር። እንዲህ ሆኖ በጥንቃቄ እየተጠበቀ የተቀበረ እንደሆነ በሽታው ይጠፋል። ከብቱም እንደቀድሞው ይበዛል። ሥጋውን እበላለሁ፣ ቆዳውን እሸጣለሁ ብሎ ያልቀበረ ሰው፣ በሽተኛውን ከብት ከደህናው ከብት የቀላቀለ ሰው ይወረሳል።

መጋቢት ፲፱ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም. አዲስ አበባ።

እንግሊዛዊው ዲፕሎማት ግሊከን በመጽሐፉ የገፈውን ልጥቀስ። “... የወደፊቱ አበሻ ምኒልክ በዙፋናቸው እስካሉ ድረስ ባለብሩህ ተስፋ ነች። ንጉሡ የሥራ ጊዜያቸውን ሁሉ የሚያሳልፉት ለአገሪቱና ለሕዝቡ አንድነት በመሥራት ነው። ሕዝቡ ግን ወደፊት ተራማጅ ባለመሆኑ ጊዜ ይወስዳል። . . . .” ብሏል።

ምኒልክ ደግና አስተዋይ አስተዳዳሪ ነበሩ። የሐረርጌ ጦርነት ሰሞን አዲስ አበባ የቀሩት ራስ ጉበና መንግሥት ሊገለብጡ ነበር ተብለው ተከሰሱ። ምኒልክ ችሎት ላይ ቀርበው መኳንንቱ ሲፈርድ ይሙት ቢቃ ሲል ግማሹ ደግሞ ይታወራል እንጂ ጉበናን ያህል ሰው አይገደልም እየለ ፈረደ። ፍርዱን የሚያፀኑት ምኒልክ ስለሆኑ ከሁለት አንዱን ያፀናሉ ተብለው ሲጠብቁ “... ጉበናን እዚህ ለማድረስ ሰላሳ ዓመት ፈጅቶብኛል። ላንድ ቀን ጥፋቱ ብዬ የሰላሳ ዓመት ድካሜን አላበላሸምና ምሬዋለሁ፣ እንደጥንቱ ይኑር” ብለው ፈረዱ።

ጉብናን የመሰለ ታላቅ ጀግና ሰው መግደሉ ባያቅትም ፡ ጉብናን የመሰለ ታላቅ ጀግና ማፍራቱ ግን ብዙ ዓመት ይጨርሳል ።

የምኒልክ የችሎት ጊዜ ከጧቱ ፬ ሰዓት በኋላ ነው ። ረቡዕ የፍትሕ ብሔር ክርክር ፡ አርብ የወንጀል ጉዳይ ይዳኛሉ ። ከቅዳሚና ከእሁድ በስተቀር በሌላው ቀን ችሎት አለ ። ምኒልክ ቀጠሮ ያለው ነገረተኛ ባይኖርም ችሎት ይቀመጣሉ ። በችሎት ሲቀመጡ ማንኛውም ባለ ጉዳይ “አቤት” ይላል ። ይህም አቤት ባይ በእልፍኝ አስከልካዩ አማካይነት እየቀረበ ጉዳዩን ያመለክታል ። ጉዳዩ ቀላል ከሆነ ወዲያው ይፈፀምለታል ። ጉዳዩ ከባድ ወይም ማጣራት የሚያስፈልገው ከሆነ “እከሌና እከሌ ያጣሩልህ” ተብሎ ወዲያው ባልደረባ ይቀበላል ። እነኚያም ባልደረባ የሆኑት ሰዎች ዕለቱን አጣርተው ያቀርባሉ ። ችግር ቢያጋጥምም ችግሩን ለምኒልክ ነግረው ቀን ያስቀጥላሉ እንጂ በፈቃዳቸው ማሳደፍ ጎይችሉም ። ያሳደሩ ዳግመኛ በዚያ ችሎት ቦታ አይገኙም ። ምኒልክ ችሎት በሚቀመጡበት ጊዜ ከኋላቸው ጠመንጃና ጋሻ የያዙ 30 ሰዎች ይቆማሉ ።

የምኒልክን የአስተዳደር ሁኔታ ስንመለከት የፌዴሬሽን አቋም ነት የነበረው ነው ። ደጋግሚ እንዳልከት በየትኛውም አገር ለአስተዳደር የሚሾመው የአገሩ ተወላጅ ሲሆን ጦሩን የሚያዘውና አገሩን የሚጠብቀው ግን ከማዕከላዊ መንግሥት የሚሾመው ሰው ነው ። በየአገሩ ያሉት አስተዳዳሪዎችም የተወሰነባቸውን ግብር ለማዕከላዊው መንግሥት ከመገባር በስተቀር ሌላ የሚጠየቁት አልነበረም ። ዳኝነትና ፍርድም ሰው ከገደለ ሰው በስተቀር የየአስተዳዳሪዎቹ ነበር ።

እርግጥ እንዲህ ዓይነቱ አስተዳደር በመላ ኢትዮጵያ ውስጥ በእኩልነት ደረጃ አልነበረም ። አንዳንድ አገር ከጥንት የንጉሥ ግዛት የነበረው የንጉሱ ልጅ ወይም ዝርያ ለአስተዳዳሪነት ሲሾም በበላዩም ሌላ የወታደር አስተዳዳሪ አይደረግበትም ። ያም ቢሆን አስተዳዳሪው የአገሪቱን ግብር ሰብስቦ ለራሱ ወይም ለግዛቱ ልማት ካዋለ በኋላ ለማዕከላዊው መንግሥት የተወሰነበትን ግብር ይከፍላል ። በዘመኑ የነበሩት የዝርያ አስተዳዳሪዎች ግን የሕዝቡን ግብር ለአገሪቱ ልማት በማዋል ፈንታ ለራሳቸው ጥቅም ያውሉት ነበር ። ጠቀም ያለ ልማት ሠሩ የሚባሉት አገረ ገዢዎችም በወንዝ ላይ ድልድይ ማሠራት ነበር ። የጂማው አባ ጅፋር ግን ለግዛታቸው ከሁሉ ተለይተው ጠቀም ያለ ተግባር የፈፀሙ ናቸው ።

የአገር አስተዳደር ጉዳይ ከተነሳ ግዛቶች በአማካሪዎች ሥልጣን ሥር እንዲተዳደሩም ጀምረው ነበር ። እርግጥ በሁሉም ዘንድ ተጀምሮ

ነበር ባይባልም ያንጊዜ ከሌሎች ግዛቶች ሠልጠን ብላ ትታይ በነበረችው በድሬዳዋ ከተማ ተጀምሮ ነበር ። ለድሬዳዋ ከተማ በሰኔ 27 ቀን 1898 ዓ. ም. የተሰጠው በመማክርት የመተዳደሪያ ደንብ ከዚህ ቀጥሎ ያለው ነው ።

እኔ ዳግማዊ ምኒልክ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ፡

ይህንን ቀጥሎ የተጻፈውን ቃል ፈቃድ ሰጥቻለሁ ።

መዝገመሪያ ክፍል

ለድሬዳዋ ከተማ ጥቅም ሁሉ እየመረመሩ የሚሠሩ አማካሪዎች ይመረጣሉ ። ለዚህም ምክር የሚመረጡ እነዚህ ናቸው ።

መዝገመሪያ ፡ የሐረር ገዥ ደጃዝማች ይልማ ።

ሁለተኛ ፡ ነጋድራስ ይገዙ ።

ሶስተኛ ፡ የጅምሩኩ ሹም አቶ ንጋቱ ።

አራተኛ ፡ የምድር ባቡሩ የሥራ አለቃ ሙሴ ቤ ።

አምስተኛ ፡ ድሬዳዋ የሚቀመጠው የከብንያዎች ወኪል ሙሴ ካሬት ።

ስድስተኛ ፡ የድሬዳዋ ሐኪም ዶክተር አንቷን — እነዚህ ናቸው ።

ሁለተኛ ክፍል

የእነዚህም አማካሪዎች አለቃቸው የደጃዝማች ይልማ እንደራሴ ነው ። ይህም አለቃ ጉዳይ በታሰበ ጊዜ ለምክር ይሰበሰባቸዋል ። ጉዳይም ባይኖር በወር በወሩ መሰብሰባቸው አይቀርም ።

ሶስተኛ ክፍል

እንደዚህም ተሰብስበው ለከተማው ፀጥታ የሚጠቅሙ ነገር ሁሉ ይመክራሉ ። በከተማውም ለሚታሰበው ጉዳይ ፡ ለሚያስፈልገውም ገንዘብ ይህ ይበቃል ብለው ይቆርጣሉ ። ይህም ገንዘብ የሚወጣው በከተማው ውስጥ ከሚኖሩ ሰዎች ነው ።

አራተኛ ክፍል

እነዚህም የከተማ አማካሪዎች የመከራት ቃል ሲተካክል ከሁለት ላይ ተጽፎ አንዱ ወደ ጃንሆይ ፡ አንዱ ለሐረር ገዥ ለደጃዝማች ይልማ ይላካል ።

አምስተኛ ክፍል

ድሬዳዋ ያለውም የደጃዝማች ይልማ እንደራሴ እነዚህ የመከፋትን ቃል ሁሉ ለማስተረፍ ፈቃድ አለው ።

ሰኔ ፳፯ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ. ም.

ምኒልክ የነበራቸውን የአስተዳደር ጥበብ በመጠኑ ገልጫለሁ ። በምኒልክ የአስተዳደር ታሪክ ውስጥ እኔን የሚገርመኝ አለ ። በውስጥም ሆነ በውጭ ታላላቅ የሆኑ አገራቱን የመምራትና መንግሥቱን የማስተዳደር ሥራ እያለባቸው ለተራ ነገሮች ሁሉ ከየመኳንንቱ ጋር ደብዳቤ መጻጻፋቸው ነው ።

ከምኒልክ ደብዳቤዎች አምስት ሺህ ያህሎቹን አንብቤአለሁ ። በነዚህ ባነበብኳቸው ደብዳቤዎች ብዙ ቁም ነገር ያለባቸው አሉ ። አንዳንዶቹ ደግሞ እንኳን ባንድ ንጉሠ ነገሥት ደረጃ በተራ መኳንንትም ደረጃ ቢሆን ደብዳቤ ሊጻፍባቸው የማይገቡ ናቸው ።

ደብዳቤዎቻቸውን ስናነብ ምኒልክ ሥልጣን ወዳድና የሁሉንም ሥልጣን ጠቅለው የያዙ ሊያስመስላቸውም ይችላል ። ግን በዚህ ዓይነት አፈራረድ ምንም እንኳን ሥልጣን ይወዳሉ ብንልም የታሠሩ ኩባት ለቃሚዎችን ለማስፈታት ፣ ኖራ ለማስነጠርና ጠርቡ እንዳይወላገድ በደንብ አስቀምጡት የሚል ደብዳቤ የመጻፍ ሥልጣን አይሻሻሉም ። ሁኔታው ባጭሩ ግን በለሞንድ ጋዜጣ ላይ በኢትዮጵያ የፈረንሳይ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር የነበረው ክሎብስኪ እንደጻፈው ከሁሉ ጋር መሥራት ስለሚወዱና ሥራ ወዳድ በመሆናቸው ነው ። የቀልድ አጻጻፋቸውም ቢሆን ምን ያህል ተወዳጅነት እንደሚያተርፍላቸው መገመት ይቻላል ።

ደብዳቤዎቻቸውን ስናይ ምኒልክ ሥራ የሚጀምሩት ከለሊቱ ዘጠኝ ሰዓት ላይ ነው የተባለውን እውነት ሆኖ እናገኘዋለን ። ጥቃቅን ነገር ሁሉ ምን ያህል ሥራ ያበዛባቸው እንደነበርም እንረዳለን ። ለዓይነት ያህልም ሥራ አስፈኝ ደብዳቤዎቻቸውን ከዚህ ቀጥሎ ሳስገባ እነዚህን የመሳሰሉ ሌሎችም መኖራቸውን ለመግለጽ እወዳለሁ ። ደብዳቤዎቹ የተቀመጡት በተፃፉበት ቀን ተራ መሠረት ነው ። ደብዳ

ቤዎቹ አንዳንዴ ለአንባቢ ግራ የሚያጋቡ የመሰሉኝን ከየደብዳቤዎቹ ግርጌ በቅንፍ መጠነኛ መግለጫ ሰጥቻለሁ ።

ይድረስ ከሙሴ ኢልግ

ለአትክልት ውሃ ማጠጫ ሰው በእጁ እየያዘ ወዲያም ወዲህ እየወሰደ የሚያጠጣበትን እፈልጋለሁና 200 ሜትር የሚሆን ፈልገህ ቶሎ እንዲመጣልኝ ይሁን ። ያውም የላስቲክ የሆነ እንደሆነ መንገዱ ቆላ ነውና ሲመጣ እንዳይበላሽ የላስቲክ መሆኑ ቀርቶ የሸማ እንዲሆንልኝ ይሁን ።

ጥቅምት ፳፯ ቀን ፲፰፻፹፯ ዓ.ም. አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ ።
(ኢልግ በዚህ ጊዜ ዙሪክ ነበር)

ይድረስ ከከበሩ የመስኮብ መንግሥት ትልቁ ዱክ ኒኮላዎስ ።

በኮንት ሊዎንቲቭ እጅ የላኩልኝ ውሾች ከኔ ዘንድ ሳይደርሱ በመንገድ ሞቱ ብሎ ቢነግረኝ እጅግ አሳዘነኝ ። እርስዎ ግን ስለመልካሙ አሳብዎ እግዚአብሔር ያመስግንዎ ።

በሰኔ ፫ ቀን በአ. አ. ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፹፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከሙሴ ለበርቱዋ

የላክልኝ የሽቱ ሳሙና ደረሰልኝ ። ሽታውም እጅግ ማለፊያ ነው ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ።

በጥቅምት ፲፩ ቀን ፲፰፻፺፪ ዓ.ም. አ. አ. ተጻፈ ።

ይድረስ ከሙሴ ሞኬ ።

በሙሴ ጋቲኬር እጅ የላክልኝ ዶሮዎች በመንገድ ከሞቱት በተቀር ደረሱልኝ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ። እነዚህንም ዶሮዎች ሐረርጌ ላይ ማስቀመጫ አገሩን ጥቂት እስቲለምዱት ብዬ ነው እንጂ የክፋት ነገር የለም ።

በጥቅምት ፳፭ ቀን ፲፰፻፺፪ ዓ.ም. አ.አ. ተጻፈ ።

ይድረስ ኀበ ክብርት ወልዕልት ንግሥት ቢክቶሪያ ።

የእንግሊዝ ንግስት ፡ የሕንድ ነገሥታት ንግሥት ፡ የሃይማኖት ጠባቂ ፡ የክርስቲያን ረዳት ።

ሰላም ለርስዎ ይሁን ። የሰደዱልኝ ሁለት ፈረሶችና ውሾች ደረሱልኝ ። ፈረሶቹም እጅግ ያማሩ ማለፊያ ናቸው ። ውሾቹም ሩጫቸው ትንግርት ነው ። በአገራችን እንደዚህ ሩጦ ጥንቸል የሚይዝ ውሻ ከዚህ በፊት አላየንም ። ይህንን ሁሉ አስበው ስለሰደዱልኝ እጅግ አመሰግንዎታለሁ ።

በሰኔ በ፩ ቀን ፲፰፻፲፪ ዓ.ም. አ.አ. ከተማ ተጻፈ ።

ይድረስ ከደጃዝማች ሊዎንቲቭ ።

ከዚህ ቀደም ያመጣህልኝ ባለወርቅ ባርኔጣ አንድ ብቻ ሆነና አሮጌ ሆነብኝ ። አሁንም እንደዚያው ያለ ማለፊያ ባርኔጣ እንድታመጣልኝ ይሁን ። ሁሉንም ነገር አንተ ታውቀዋለህ ።

ጥቅምት ፯ ቀን ፲፰፻፲፫ ዓ.ም. አ.አ. ከተማ ተጻፈ ።

(ሊዎንቲቭ በኢትዮጵያ የመስኮብ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ነበር ። ይህ ደብዳቤ በተጻፈለት ጊዜ ለሥራ ጉዳይ ወደ ሞስኮ ሔዶ ነበር ።)

ይድረስ ከቢትወደድ አልግ ።

... ለጫማ የሚሆን የብረት ቅርቃር ከዚህ እኔ ዘንድ ታጣ ። ምናልባት አንተ ዘንድ ይገኝ እንደሆነ እንድትሰድልኝ ይሁን ።

ሐምሌ ፱ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ ፲፰፻፲፫ ዓ.ም.

(ድሮ የጫማ ቆዳ ፡ ሶሉ እንዳያልቅ ፡ በጭቃም ላይ እንዳያዳልጥ ከጫማው ሥር ብረት ወይም ኩርንችት ሚስማር ይመታበት ነበር ። በዚህ ጊዜ አልግ አዲስ አበባ ነበር ። ላከ ወይስ ቀረ?)

ይድረስ ከቢትወደድ አልግ ።

የሰደድክልኝ የጫማ ቅርቃር ደረሰልኝ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ። ማነሱ ነው እንጂ ቅርቃሩ እጅግ ማለፊያ ነው ። ለሁለት ጫማ እንኳ ሳይበቃ ቀረ ። አሁንም የዚህን ዓይነት ቅርቃር ልከህ እንድታስ

መጣልኝ ይሁን ። .... ሚስትህስ ለጤናዋ እንዴት ናት ። ለሷም ሰላምታ እንድታደርስልኝ ይሁን ።

ሐምሌ ፲፫ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፶፫ ዓ.ም.

ይድረስ ከቢትወደድ ኢልግ ።

... የጫማውም ቅርቃር ደረሰልኝ ። እኔስ አነሰ ብዬ መላኬ ለኋላው እንድታስመጣልኝ ነው እንጂ ለአሁኑስ አያስቸኩልም ነበር ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ።

ሐምሌ ፳፭ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፶፫ ዓ.ም.

ይድረስ ከቢትወደድ ኢልግ ።

የነገርከኝ የቁንጫ መድኃኒት በስሃን አድርገን ብንሞክረው የሚያልቀው ቁንጫ እጅግ በጣም ጉድ ነው ። አንተው እንዳልከው እውነተኛ መድኃኒት ሆነ ።

መስከረም ፯ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፶፬ ዓ.ም.

ይድረስ ሚላንስ ከተማ ካሉ የሚላንስ ማህበር አለቆች ።

... ከእናንተ ላይ ብር ለመዳረግ እንዲመቸኝ ሁለት ሸህ የሚባል መጽሐፍ ላኩልኝ ።

ታህሣሥ ፲፭ ቀን ፲፰፻፶፬ ዓ.ም. አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ ።

(ከውጭ አገር ዕቃ ለማስመጫ ሚላን ከተማ ባንክ ገንዘብ አስቀምጠው ነበር ። ሸህ ያሉትም ቼክ ማለታቸው ነው ። ይህም ቼክ በኢትዮጵያ ለመጀመሪያ ጊዜ መግባቱ ነው ።)

ይድረስ ከአባ እንድርያስ ።

እጅግ የሚጣፍጥ ኦራንጅ በዘወግ እጅ የላኩልኝ ሁለት አገልግል ደረሰልኝ ። ለአርብና ለሮብ በቃኝ እግዚአብሔር ይስጥልኝ ።

መስከረም ፯ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፶፭ ዓ.ም. (ሁለት አገልግል የተባለው ሁለት ካርቶን ነው ። ልጅ ዘውገም በጅቡቲ የምኒልክ ጉዳይ ፈጻሚ ነበሩ)

ይድረስ ከሙሴ ቤርድ ።

የባቡሩን መንገድ የምንለካበት የውሃ ልክ እዚህ እኛ ዘንድ

የማይገኝ ሆነ ። እናንተ ዘንድ የመንገድ መለኪያ የውሃ ልክ አለ ማለት ሰምቻለሁና እንዲመጣልኝ ይሁን ።

መስከረም ፳፯ ቀን አዲስ ዓለም ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፺፭ ዓ.ም.

(ከአዲስ አበባ እስከ አዲስ ዓለም ድረስ የመኪና መንገድ በሚያሠሩበት ጊዜ ነው)

ይድረስ ከማጆር ቺኮዲኮላ ።

ከሌላ የተወለዱ ውሾች ብዙ ነበሩ ። የቀሩት አልቀው ሁለቱ ቢቀሩ እነዚህ እንኳ ቢተርፉ ብዬ ወዳንተ ልኬአቸዋለሁ ። አንተ ዘንድ እንዲቆዩልኝ ይሁን ።

ጥቅምት ፩ ቀን ገነት ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፺፭ ዓ.ም.

(ቺኮዲኮላ በኢትዮጵያ የኢጣሊያ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ነበር)

ይድረስ ከአለቃ ወልደ ያሬድ ።

ያንተ ነገር ሾሜ ሸልሜ አክብሬ ሳኖርህ በየሰዉ ቤት እየሔድህ እየሰከርክ ሰው መስደብ ማዋረድ ሆነ ። እንዳንተ ያለ ሽማግሌ ሌላ ሰው ይመክር ነበረ እንጂ ይሄ ያንተ ሥራ አልነበረም ። እኔ በዚህ እየሰከርህ ክፉ ነገር በመናገርህ ነው እንጂ ሌላ ነገር አግኝቼብህ አይደለም ። አሁንም እንደልብህ መናገርህን ፣ ስካርህን እተዋለሁ ያልክ እንደሆነ እንድትመጣ ይሁን ። ይህን አልተውም ያልክ እንደሆነ ግን እዚያው እንዳወቅህ ሁን ።

ጥቅምት 1 ገነት ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፺፭ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወልዴ ።

ከግሼ ላንተ ለራስህ የሚገባውን የዝተት ግብር ዋጋውን ሸማም ብትል ፣ ብርም ብትል እኔ እሰጥሃለሁና ዝተቱን እዚያው አንተ እንዳይበላሽ አሳምረህ አስረግጠህ እዚህ አዲስ አበባ ድረስ እንዲመጣልኝ ይሁን ። የተሸካሚውንም ፣ ዝተቱን የረገጠበትንም ኪራይ እኔ እዚህ እሰጣለሁ ።

ጥቅምት ፳፮ ቀን ፲፰፻፺፭ ዓ.ም. አ.አ. ከተማ ተጻፈ ።

ይድረስ ከአዛዥ ወልደጻዲቅ ።

ወደ ገበያ በነበሩት በፊታውራሪ አባየሪ ከብቶች ልውጫ የሰደድ ክልኝ ፴፯ ሰንጋ ደረሰልኝ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ። ነገር ግን ለባለጌ የተለወጠ ይመስል ምነው ከቁጥሩ አትርፈህ ሳትሰድልኝ ቀረህ። የአዳል ገዢ ሆነህ ምንያለህ ስስታም ነህ።

ጥቅምት ፴ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች መሸሻ

... ባርኔጣና መጋረጃ ሰድጃለሁ ያልከውን ባርኔጣው ደረሰልኝ። ነገር ግን ጠበበና ለኔ የማይሆነኝ ሆነ እንጂ ሥራው እጅግ ማለፊያ ነበር። መጋረጃው ግን እስካሁን አልደረሰኝም።

በሕዳር በ፰ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም. እንጦጦ ተጻፈ።

ይድረስ ከራስ ሚካኤል ።

አምና የሰጠኸኝ ቦራ ፈረስ ለኔ ይሆናል ብዬ ነበር። እንኳን ለኔ ለማንም ሰው የማይሆን ነው። አሁንም እንዲያው ከመቅረት ለባለ ቤቱ እንኳ ትመልስለት እንደሁ ብዬ ይሄው ሰድጄልሃለሁ።

ታህሣሥ ፳፯ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች በሻህ ።

ከዚህ ቀደም የሰጠኸኝ ዳማ ፈረስ ሽንቱን እየከለከለው ቢበላም የማይወፍር ሆነ። አሁንም በኔ እንዳይቆጠርብኝ ብዬ ይሄው ሰድጄልሃ ለሁ።

ታህሳስ ፳፯ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወልዴ

ደብዳቤህም ደረሰልኝ። ራስ ሚካኤል ጌሾ ችግሮቻልና ሰደድልኝ ብሎ ላከብኝ ያልከውን ምን ከፋኝ፣ እንድትሰድለት ይሁን።

ታሳስ ፳፯ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም. አ.አ.ከተማ ተጻፈ።

ይድረስ ከፊታውራሪ ተሰማ ።

መምህር ዜና የደብረ ዘይትን ቤተ ክርስቲያን የሚሠሩልኝ አንድ

ጭቃ ሠሪና አንድ አናጢ ከለከሉኝ ብሏልና ሁለቱንም ሠራተኞች አትንኩ። ቤተ ክርስቲያኑን ይሠሩላቸው።

ታህሣሥ ፴ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከወይዘሮ ዘውዲቱ ደስታ።

በቅሎ ተቃጠለብኸ ማለት ሰማሁ። አንቺ ግን መቼም አትወጂኝ። በቅሎዬ ተቃጠለብኝ ብለኸ ሳትልኪብኝ ቀረኸ። የአፈንጉስ ነሲቡ በቅሎዎች ሁሉ ተቃጥለው፤ ከኔ ነገር ሠርቶ የወሰደው ግራጫ በቅሎም ተቃጥሎ የሚሔድበት በቅሎ አጥቶ እየታዘለ ቢመጣልኝ እወድ ነበረ። አሁንም እርጥባን ማለፊያ በቅሎ ሰድጄልኻለሁ። ለአፈንጉስ ነሲቡ ያዋስኸ እንደሆነ እንኳን በቅሎዋን አገርኸንም እንቅልኻለሁ። ኮርቻ ግን አለመጨመሪ ኮርቻ አልተቃጠለብኸም ብዬ ነው።

ጥር? ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም.

(ወይዘሮ ዘውዲቱ ደስታ የአፈንጉስ ነሲቡ ሚስት ነበሩ።)

ይድረስ ከፊታውራሪ ሀብተ ማርያም።

ሀብተማርያም የሚባለውን ሹምክን አስረህ የላክልኝ ደረሰልኝ። ነገር ግን እሱ ከፈረንጆች የማይስማማ ነውና እሱን ወደ ሌላ ሥፍራ አድርገህ ሌላ ሰው አድርግ። እሱስ እንኳን ከፈረንጆች ከኔም የማይስማማ ነው። . . . .

የካቲት ፮ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከግራዝማች ድልነሳሁ።

ለመንገዳችን መስተንግዶ የሚሆን ደነባ የሚደገስ አምስት ዳውላ ጌሾ ለአሳላፊ መሸሻ ይሰጠው። ከአሥራቱ ጌሾ።

የካቲት ፳ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወልዴ

ደሴ ጌሾ ይግባ ብዬ ነበረ። እስካሁን አልገባም አሉ። አሁንም ፫፻ ዳውላ ጌሾ ይህ ደብዳቤ እንደደረሰህ አስነስተህ ደሴ እንድታስገባ ይሁን። የጌሾ ነገር ቸግሯልና እንዳይውል እንዳያድር ቶሎ ሰደድ።

የካቲት ፳፰ ቀን አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፺፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከፊታውራሪ ይፍሩ ።

ደሴ ጌሾ ይግባ ብዬ ነበረ ። አሁን ግን አልገባም ብለውኛልና የቀወትን ገባር አዘህ ከኛ ጌሾ መቶ ዳውላ ጌሾ አስጭነህ ደሴ ድረስ ቶሎ አስገባ ። የኛም ጌሾ ባይኖር ከባላገሩ አስመጥተህ ለባላገሩ ዋጋ ውን እንሰጣለን ። ጌሾውን በዚህ ቀን ደሴ ገባልን ብላችሁ በስልክ አስታውቁኝ ብያለሁና ቶሎ ሳትሰድ የቀረህ እንደሆን አይሆንም ።

የካቲት ፳፰ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም.

(ምኒልክ ወደ ደሴ ለመሔድ አስበው ስለነበረ እዚያ ለሚደረገው ድግስ ጌሾ ማስላካቸው ነው)

ይድረስ ከራስ ሚካኤል ።

ባመት ባመቱ ነጭ ማር ትሰድልኝ ነበረ ። ዘንድሮ ግን እኛ ወደ ዚያ እንመጣለን ብለን ነበርና በዚህ ምክንያት ሳይመጣልኝ ቀረ ። አሁንም ለኔ የሚሆን ነጭ ማር በቤቱ ታጥቷልና ብዙ እንኳን አልልም የተገኘልህን ያህል ነጭ ማር እንድትሰድልኝ ይሁን ። ደግሞም ከየጁም ከሌላም ዘንድ የምክትል የሚሆን ማር ደሴ ለኛ መቀበያ የገባ እንዳለ ያንንም አብረህ አስጭነህ ስደድልኝ ።

ግንቦት ፲፭ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም. አ.አ.ተጻፈ ።

(የነጭ ማር ብርዝ ይወዱ ነበር)

ይድረስ ከማውላ ።

ገነት መውረድዎን ሳላውቅ የሥራውን ነገር ሳልመካከር ሔዱ ብኝ ብለህ ላክብኝ ። አንተ ምንጊዜም ጌትነት በዝቶ-በሃልና ተጋድመህ ትውላለህ ። በየት ታገኘኝ ። እኔማ የዚሁኑ የሥራውን ነገር እነግርሃለሁ ብዬ ብዙ ቆይቼ ከረፋዱ ነው የመጣሁት ። አሁንም በጧት በጧት እየገባህ ሥራውን ቶሎ ቶሎ አሠራ ። እንጨት ሠራተኛ ያልከውንም ሱልጣን ሌላ ሥራ ይዟል ፤ መሀመድና ኡመር ይሥሩልህ ።

ግንቦት ፳፩ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም. ገነት ከተማ ተጻፈ ።

(ማውላ ተራ አናጢ ነበር)

ይድረስ ከራስ ቢትወደድ መንገዥ ።

አምሳ ጉንዶ ማር ደረሰልኝ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ። ነገር ግን ይህን ሁሉ ማር መላክህ ምን ሥፍራ ሊበቃው ነው ። ቤትስ ፣ ጋንስ ማስቀመጫ የት ይገኛል ።

ሰኔ ፳፰ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም.

(ሲያሾፉ የጻፉት ነው)

ይድረስ እጅግ ከከበሩ ማክስ ኢጉን

የድረስትንበርግ መስፍን ፣ የጀርመን ንጉሠ ነገሥት የመጀመሪያ ባለማዕረግ ።

በደየው ኤሽን ግንብ

ሰላም ለርስዎ ይሁን ። ስለፍቅር ብለው በሙሴ ሆልስ እጅ ከፋብ ሪካዎ የላኩልኝ ቢራ ደረሰልኝ ። ቢራውም እጅግ ያማረና የጣፈጠ ሆኖ አገኘሁት ። እኔ ግን በዚህ የወዳጅነት ሐሳብዎ ብዙ ደስ አለኝ ። ይህችም የቢራ ፋብሪካዎ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ቤተ መንግሥት አቅራቢ እንድትባል ፈቅጃለሁ ። . . . .

ሐምሌ ፲፭ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም. አ.አ.ከተማ ተጻፈ ።

(ፋብሪካዎቻቸውን “በስምዎ አቅራቢ ብለን እንድንሰይም ይፈቀድልን” እያሉ ብዙ ኤሮፓውያኖች ይጠይቁዋቸው ስለነበረ ይህም የቢራ ፋብሪካ በምኒልክ ስም አቅራቢ እንዲባል መፍቀዳቸው ነው ።)

ይድረስ ከራስ ተሰማ ።

ውሻውም በደህና ደረሰልኝ ። እኔስ ትንሽ መስሎኝ ለእነዚህ ውሾች ልክ ይሆናል ብዬ ነበረ ።

ነሐሴ ፲፫ ቀን ፲፰፻፺፰ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች ሀብተ ማርያም

የሰደድካቸውን ፈረሶች አየኋቸው ። መጋላውን ፈረስ ወስጃለሁ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ። አንተስ የቤተ ክርስቲያኑን ሥራ ትተህ ፈረስ የምትጋልብ ነህን ። ደግሞስ መጋለቡን የት ታውቅበታለህ ።

ህዳር ፪ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም. ተጻፈ

ይድረስ ከደጃዝማች ገብረ ሥላሴ ።

የፊታውራሪ ሥዩም ባርያዎች ከሠፈር ኩባት ሊለቅሙ ቢወጡ ተያዙ ያልከውን ልቀቁ ብያለሁ ።

ህዳር ፴ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወልደጊዮርጊስ ።

ጅሩ የደጃች ተድላ ልጆች ይዘውት የነበረውን መሬትና ሰላሌ ደጃች ተሰማ ለጠበል መጠጫ የሰጠኝ መሬት ተያዘብን ብለው ሰዎቹ ላኩብኝ ያልከውን መንኲሰህ ደብረ ሊባኖስ ስትቀመጥ ያን ጊዜ ይሆናል ።

ጥር ፪ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች ውቤ ።

... ድጅኖና ድማሚት ይምጣልኝ ያልከውን አራት ድማሚት፣ የድማሚት መሰርሰሪያውንም ሰድጄልሃለሁ፣ ነገር ግን ዲጂኖው ዋጋ ያልወጣለት ነውና እንዳይበላሽ ደህና አድርገህ መያዝ ነው ። የተበላሽ እንደሆነ ትከፍላለህ ።

ሚያዝያ ፪ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች በሻህ ።

ለግንቦት ሚካኤል አባታችንን እጅ ለመንሳት የቤተ ክርስቲያኑ ንም ሥራ ለማየት ግንቦት ፭ ቀን ወይም በ፯ ቀን ከአዲስ አበባ ተነስቼ ወደ ደብረ ሊባኖስ የምመጣ ነኝና የባላገሩንም መጥን አዘህ ሁሉንም ነገር ተሰናድተህ እንድትቆይ ይሁን ። ደግሞ ደብረ ሊባኖስ ከቤተ ክርስቲያኑ አጠገብ የኔ ድንኳን የሚተከልበትን ሥፍራ ጉድፉንም ሁሉንም ነገር አሁኑኑ አስቀድመህ አሳምረህ አስጠርገህ እንድትቆይ ይሁን ። ድንኳን የሚተከልበትንም ሥፍራ የደጃች አባተ ሰው ያሳይሃል ።

ሚያዝያ ፳፮ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከእጩጌ ወልደ ጊዮርጊስ ።

ለግንቦት ሚካኤል አባታችንን እጅ ለመንሳት፣ የቤተ ክርስቲያኑ ንም ሥራ ለማየት በግንቦት በ፭ ወይም በ፯ ከአዲስ አበባ ተነስቼ

ደብረ ሊባኖስ የምመጣ ነኝና ነገሩን እንዲያውቁት ይሁን ። አሁኑኑ አስቀድሜ መላኬ ድግሱን እንዳይጨርሱት ብዬ ነው ።

ሚያዝያ ፳፮ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከፊታውራሪ ተሰማ ።

ፊታውራሪ መከታንን የደጃች ወዳጄን ፈረሱን መልሰው ኮርቻውን በለውጥ የተቀመጠ ነው ብለው ከለከሉኝ ብሎ ላኩብኝ ። ከፈረሱ ጋር እዚያው ከተገኘ ለሱ መስጠት ነው እንጂ ለምን ይከለከላል ።

ሚያዝያ ፳፱ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከእጨጌ ወልደጊዮርጊስ

....የላኩትን ደብዳቤ አየሁት ። ነገር ግን ለቤተ ክርስቲያኑ ሥራ እንጨት ቸግሮናልና እንጨት ይዘውልን የመጡ እንደሆነ አበላለሁ ያሉትን የቤተ ክርስቲያኑን የጣራ እንጨት እዚሁ እንዲሠራ አዝዣለሁ ። ተሠርቶ ይመጣል ።

ግንቦት ፪ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከመጋቢ ወልደ ሥላሴ ።

ፍሬ ሰንበት የሚባል አሽከር ትምህርት ለመማር አባ ወልደ አምላክ ዘንድ ቀርቷልና ተምሮ እስቲ መጣ ድረስ እንደልብ ድርጉውን እንዲሰጡት ይሁን ።

ግንቦት ፲፯ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከዘመድ አገኘሁ ።

ለደብረ ሊባኖስ ቤተ ክርስቲያን አቶ ብስራቴን በኪራይ የሚሠሩትን አናጢዎች አሠራ ብዬ አዝገፄው ነበረ ። አንተ ግን ዛፉን አላስቆርጥም ብለህ ከልክለህ እስካሁን አልተሠራም አሉ ። አንት ወደል፣ እኔ ያዘዝኩትን መከልከልህ ምን አገባህና ነው ። ዳግመኛ እፈቱ አትደርስ እንደሆነ ነው እንጂ በደህናህ እንዲህ አትጫወትብኝም ። አናጢዎቹም ወዳንተ እየሔዱ ይሠራሉ ብለውኛልና በኪራይ የሚሠራው አናጢ ሁሉ አቶ ብስራቴ ዘንድ ይሥራ ። የታሠሩትም አናጢዎች በዋስ ይፈቱ ።

ግንቦት ፲፯ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወልዴ ።

የሰደድህልኝ በቅሎ ደረሰችልኝ ። በቅሎዋ ስለመንገዱ ካከማ በውል አላየኋትም እንጂ ማለፊያ ነች ። ነገር ግን ደግሞ ከዚች የሚ በልጥ ሌላ ማለፊያ በቅሎ ያገኘህ እንደሆነ ማለፊያ በቅሎ ሰጥቻለሁ ብለህ ያንን የምታስተው አይደለችም ።

ሰኔ ፳፯ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ. ም .

ይድረስ ከደጃዝማች አብርሃ ።

ደጃች ተድላ መቀሌ ካለው ቤቴ ከቤት ጠባቂዬ አንድ በሬ ፣ አትክልት የሚመላለስበት አንድ አህያ ፤ እነዚህን ደጃች አብርሃ ወሰደ ብኝ ብሏልና እውነት ሔዶበት እንደሆነ የቤት ጠባቂውንም ጥንድ በሬ ፣ አህያውም እንዲመለስለት ይሁን ። ለእንግዲሁም ቤቴ አይነካ በት ።

ሰኔ ፳፱ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ. ም .

ይድረስ ከደጃዝማች ገብረ እግዚአብሔር ።

ዳኖ እህቱን ለነገሬ ድሮለት ወዲያው ከወንድ ይገኛለሁ ባለ በት ነገር አፈንጉሥ ነሲቡ ከዚህ ቀደም እኔ ፊት ተጋጥሞ ዳኖ ረቷል ብሎ ቢነግረኝ ከብቴን መክፈሉ ይቆይና ተያይዘው ይምጡ ። ዋስ አስጠርተህ ለመስከረም አቦ አያይዘህ አፈጣጥመህ ወደኔ ስደድልኝ ።

ሰኔ ፳፱ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ. ም .

ይድረስ ከደጃዝማች ገብረ ሥላሴ ።

ተድላ ሕዳሩ የሚባል ሰው የቆረብኩባትን ሚስቴን ፍታ ብለው ያዙኝ ። ከአቡን ዘንድ ደብዳቤ ብወስድ ሳይሆንልኝ ቀረ ብሎ ጮኸ ልኝ ። የቆረባባትን ሚስቴን ስለምን ተፋቴ ትሉታላችሁ ። አሁንም በዚህ የተነሳ ካብቴም ተይዞብኛል ፣ ዋሴም ታግቶብኛል ብሏልና የተያዘ በትም ከብት በዋስ ይመለስለትና ከባላጋራው ጋር በጥቢ አያይዘህ ወደኔ ስደድልኝ ።

ሰኔ ፴ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ. ም .

ይድረስ ከራስ ሚካኤል ።

ወደ ትልቅ መንግሥት የተላከ ሰው እውቀትን የሚያሰንፍ መጠጥ መጠጣት አይገባውምና ስለዚህ አንተም ከቢሺ ውሃና ከሱካር

ውሃ፡ ከሶዳ ውሃ፡ ከሎሚናት፡ ከእነዚህ ከአራቱ በቀር ሌላ መጠጥ አትቅመስ ። አደራህን ።

ሐምሌ ፲ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ. ም.

ይድረስ ከአቶ አብርሃ ።

የመጋዝ መሰንጠቂያውን ሥራ ነገር በዕለት በዕለት የሠራኸውን በስልክ እንድታስታውቀኝ ብለንህ ነበር ። እስካሁን በስልክ ብንፈልግህም አጣንህ ። አሁንም ሁሉንም ነገር ይህን ወረቀት ይዞ ለመጣ ሰው ላክብን ። ለእንግዲህም ዕለት ዕለት የሠራሃቸውን ቶሎ ቶሎ በስልክ እንድታስታውቀን ይሁን ።

ነሐሴ ፱ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ. ም.

ይድረስ ከእጩጌ ወልደጊዮርጊስ ።

ደብዳቤዎ ደረሰልኝ ። . . . . .ይሄው አንድ ማለፊያ ክብ መሳል ሲድጃለሁ ። በቀደምም አንድ ለኮቴ ሰድጃለሁ ። ሌላውን ልዝብ መሳል ግን እኛም የምናስመጣው ከዚያው ከዜጋመል ነውና እርስዎም ከዚያው ከዜጋመል ከየባላገሩም ቤት ቢሆን ማስፈለግ ነው ። የኔ ድግን መጋዝ እጨርቆስ ዘንድ አለና ይምጣልኝ ያለውን ጨርቆስን ብንጠይቀው የሰጠኝ ሁለት ክብ መጋዝ ነው እንጂ ድግን መጋዝ አልሰጠኝም አለ ። አሁንም ድግኑ መጋዝ ያለበትን እዚህ ሥፍራ ነው ካሉ ያስታውቁን ። ጠመንጃ መፍቻውንና ማሸጊያውን ግን ይሄው ሰድናል ።

ነሐሴ ፲ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ. ም.

(መሳል፡ ለኮቴ፡ ሁለቱም፡ የቢለዋ መሳያ ድንጋዮች ናቸው ።)

ይድረስ ከአባ ጅፋር ።

የእንጀራውን ሳጥን ዓይነት የሰደድክልኝን አየሁት ። ይህ ክብ ሆነና እንጀራ ለማስቀመጥ አይመችም ። አሁንም አራት መዓዘን አድርጎ ለመሥራት ያመች እንደሆነ አራት መዓዘን ሆኖ ቢሠራ መልካም ነበረ ። አራት መዓዘን አድርጎ ለመሥራት የማያመች የሆነ እንደሆነ ግን እንደዚሁ እንደሰደድክልኝ ዓይነት ሆኖ ቁመቱ ከፍ እንዲል ስስት ዙር ይጨመርበት ። በተረፈ ለአሽከርህም በቃል ነግሬዋለሁ ።

ነሐሴ ፳፯ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ. ም.

ይድረስ ከራስ ወልዴ ።

የምልክ አምባን አቦ ቤተ ክርስቲያን የሰማይ ቁጣ አቃጠለብኝ ብለህ የላክብኝን ደብዳቤ አየሁት ። አንተ የሠራሽው ቤተ ክርስቲያን ጐጆ ተቃጠለብኝ ማለትህ እንደሆነ ነው እንጂ አንተ የሠራሽው ምን ቤተ ክርስቲያን ይባላል ።

መስከረም ፪ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም.

ይድረስ ከደጃች ይልማ ።

ይሄ አለምንህ ዜና የሚባል ሰው ራስ መኰንን የሰጠኝን በቅሎ ብታመም ሸጩ ብበላው አሁን ክፈል ብለው ተያገሩ ታሰረብኝ ብሏልና ተያዣን ፍታለትና እኔ እከፍላለሁ ።

መስከረም ፲ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም.

ይድረስ ከመምህር ክፍሌ ።

ይህ በቀለ የሚባል አሽከር ሌባ እየሆነ ቢያስቸግረን አሰርነው ። ቢታሰርም ሌብነቱን የማይተው ሆነ ። አሸነፈን ። እንደጋኔንም አለበት ። በእግር ብረት አጠንክረው አስረው ጠበል እያጠመቁ ሲድን እዚያው ለገዳሙ አገልጋይ ይሁን ።

መስከረም ፲፭ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም.

ይድረስ ከወሀኒ አዛዥ ወልደ ጻዲቅ ።

ደብዳቤህም ደረሰልኝ ። ለኖራው ማንጦር ወይዘሮ ሰማዕቷ አገር ኖራ ማንጦር የሚያውቁ ሁለት ገባሮች አሉ ያልከውን ምን ከፋ ወዳንተ ሔደው ያንጥሩ ። ለወይዘሮ ሰማዕቷም ነግረናታል ።

ጥቅምት ፱ ቀን ፲፱፻ ዓ. ም.

ይድረስ ከፊታውራሪ ማዘንጊያ ።

ፊታውራሪነት ተሾምኩ ብለህ የላክሽውን አየሁት ። እንኳን ደስ አለህ ። እግዚአብሔር እንኳን ከዘመነ ዘመን አብሮ አሸጋገረን ። ደግሞ እንደዚሁ ዘመነ ማቴዎስ አብሮ በደህና ለመድረስ ያብቃን ። የጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን ነገር ክረምት ሆኖ ብዙ አልተሠራም ። አንተ ግን እዚህ በመሆኔ ነው እንጂ ያንድ ባቡር ያህል እሸክም

ነበር ብለህ ላክህብኝ ። አንተማ ከድተኸኝ ሄደህ ምን ባለሟል ነህና እንዲህ ብለህ ትልክብኛለህ ። ወይም ደጃች ሥዩም ልኮህ ትመጣና አስሬ ድንጋይ አስፈልጥሃለሁ ።

ጥቅምት ፲፱ ቀን ፲፱፻ ፡፡ ለ.አ. ከተማ ተጻፈ.

ይድረስ ከወይዘሮ ሰማዕቷ ።

አንቺ ውስጥ ኖራ ማንጠር የሚያውቁ ሁለት ገባሮች አሉ ብለ ውኛልና ወህኒ አዛዥ ወልደጸዲቅ ዘንድ ቶሎ ሔደው ኖራ እንዲያ ነጥሩ ይሁን ።

ጥቅምት ፮ ቀን ፲፱፻ ፡፡ ለ.አ. ከተማ ተጻፈ.

ይድረስ ከደጃዝማች ውቤ ።

ደብዳቤህም ደረሰልኝ ።....እህልና በርበሬ ይዳርጉኝ ብለህ ላክ ብኝ ። አንተ እዚህ ሥፍራ አለ ብለህ ብታስታውቀኝ ነበር እንጂ እኔ እህልና በርበሬ ያለበትን በምን አውቀዋለሁ ። አሁንም እዚህ ሥፍራ አለ ብለህ እንድትልክብኝ ይሁን ።

ኅዳር ፮ ቀን ፲፱፻ ፡፡ ለ.አ. ከተማ ተጻፈ.

ይድረስ ከአቶ ሁሴን ።

የሰደድከውንም ደብዳቤ አየሁት ። እዱር የሚሠራውን እንጨት ጨርሼ ደብረሲባኖስ መላግ ጀምራለሁና መላጊያ ይምጣልኝ ብለህ የላክብኝን ዘንድሮ አካርሚኝ ውቅር ነው እንጂ ዓይነተኛው ውቅር ቀርቷልና አንተም የመላጊያውን ሥራ ትተህ እንጨቱ እንዳይዘባባ ከደህና ሥፍራ አስቆልህ ቶሎ መምጣት ነው ። ይህን ቃል በቀደምም ልኬብሃለሁ ። ባይደርስህ ነው እንጂ ። ነገር ግን የሳንቃ ነገር ቸግሮአልና አንተ እስክትመጣ ድረስ ሁነኛ ሹሞችህን ጨረቻ ድረስ ሰደህ ሳንቃ በብዙ እንድታሰነጥቅ ይሁን ።

— ቀን የሌለው ።

ይድረስ ከደጃዝማች ገብረ እግዚአብሔር ።

የሆጄሌ አምስቱ ሚስቶች ካንተ ዘንድ ናቸው ብሎኛልና እንድትሰጠው ይሁን ።

ታህሣሥ ፳፩ ቀን ፲፱፻ ፡፡ ለ.አ. ከተማ ተጻፈ.

ይድረስ ከደጃዝማች አብርሃ ።

ይሄው አንድ ፈረስ ከነመሣሪያው ፡ ልብስም ላንተ ሙሉ ልብስ ፡ የላስቲክ ጫማም ሰድጄልሃለሁ ።

ታህሣሥ ፳፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ለወህኒ አዛዥ ወልደ ጸዲቅ

የዋግሹምን ልጅ ገሠሠን ይሄው ከቢትወደድ አጥናፌ ጋር ወዳንተ ሰድጄዋለሁ ። ነገር ግን ሥርዓት ሳይማር አድጎ ባለጌ ሆንዋልና አንተ እየተቆጣጠርህም እየመከርህም ቢሆን እንድታሰለጥነው ይሁን። ወዳንተ መስደዴ ሥርዓት እንዲማር ነው እንጂ መታሰር የለበትም። ቀለቡንም በወር በወሩ ሁለት ሁለት ዳውላ እህል ፡ ሁለት ሁለት ጉንዶ ማር ፡ ለወር ጨው ሁለት ሁለት ብር እንዲቀበል ይሁን ። በተረፈ ለእርድ የሚሆነውን በግ ፡ ሌላ ሌላውንም ነገር አንተ እንደ እውቀትህ መስጠት ነው ።

ጥር ፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ተሰማ ።

.... የላክልኝ የብረት ሜትር ደረሰልኝ ። እጅግ ማለፊያ ነው ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ።

ጥር ፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች አባተ ።

ፊታውራሪ ጐርፉ መሬቱንም ገንዘቤንም ተወረስሁ ብሎ ጮኸ ልኝ ። እኔ እሱን አስፊ ቀጣሁ እንጂ ይወረስ አላልሁ ። ለምን ይያዝ በታል ። አሁንም መሬቱ እንዲለቀቅለት ። ገንዘቡም ፡ ከብቱም እንዲመለስለት ይሁን ።

ጥር ፲፭ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ቢትወደድ መንገሻ ።

ፊታውራሪ አበጀ ሚስቴን እኔ ሳልፈታት ደጃች ኪዳነ ማርያም ወስዶ ለሌላ ዳረብኝ ብሎ ጮሆልኛልና አያይዘህ ስድድልኝ ።

ጥር ፳፫ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃዝማች አባተ ።

ፊታውራሪ ጐርፉ መሬቱንም ገንዘቤንም ተወረዘው ብሎ ጮኸ ልኝ ። እኔ እሱን አስሬ ቀጣሁ እንጂ ይወረስ አላልሁ ። ለምን ይያዝ በታል ። አሁንም መሬቱ እንዲለቀቅለት ። ገንዘቡም ፣ ከብቱም እንዲመለስለት ይሁን ።

ጥር ፲፭ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ቢትወደድ መንገሻ ።

ፊታውራሪ አበጂ ሚስቴን እኔ ሳልፈታት ደጃች ኪዳነ ማርያም ወስዶ ለሌላ ዳረብኝ ብሎ ጮሆልኛልና አያይዘህ ስደድልኝ ።

ጥር ፳፫ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ወሌ ።

ሰላሳ ጉንዶ ብለህ የላክልኝ ነጭ ማር እዚህ እኛ ዘንድ ቢሰፈር ዘጠና ጉንዶ ሆነ ። እግዚአብሔር ይስጥልኝ ። ድርብና ኩታ ብለህ የላክብኝን ዛሬ ማለፊያው ድርብ ሁሉ አልቆ ላንተ የሚሆን ማለፊያ ድርብ አይገኝም ። ደግሞስ አንተ መልበስ የምትወደው ጃኖ ነው ።

ጥር ፳፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ለልጄ ለወይዘሮ ዘውዲቱ ።

... ሳንቃ የሚገጥም አናጢ ያልሺውን ፈረንጅም ቢሆን ፣ አረብም ቢሆን ምንጊዜም በዋጋ ነው የሚሠሩ ። አሁንም ዋጋ ሰጥቼ ይሠራልኝ ያልሽ እንደሆነ ላኪብኝ ። ዋጋውን ተነጋግረን እንሰደዋለን ።

ጥር ፳፭ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ለእጩጌ ወልደጊዮርጊስ ።

ደብዳቤዎ ደረሰልኝ ። የቤተ ክርስቲያኑን ነገር በቁርበት እንማግር አሉ ያሉትን በገመድ ብቻ የሆነ እንደሆነ ማገሩ ይላላል ። አልፎ አልፎ ጠፍሮ እየገባ ብዙውን በቀላድ መማገር ይሻላል ብዬ ከዚህ ጥቂት ቆዳ ሰድጃለሁና እንደዚሁ እያደረጋችሁ እንዲማገር ይሁን ።

ሚያዝያ ፴ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከእጩጌ ወልደ ጊዮርጊስ ።

የቤተ ክርስቲያኑ ድልድል በምሥራቅ በኩል ነቃብን ፡ ለዚህ ሥራ ሰው ይታዘዝልን ያሉትን ሰጧ በዚህ በቤተ ክርስቲያኑ ሥራ ሲለፉ ባጀ ። ደግሞ አሁን አዝመራውን ትቶ ሥራ ስናዘው ጊዜ ድሃው ያዝንብናል ። ይልቅ የአቡነ ተክለ ሃይማኖት ዕለት ለጠበል ደብረ ሊባ ኖስ የተሰበሰበውን ሰው ስለአቡነ ተክለ ሃይማኖት ብላችሁ ለምና ችሁ ድንጋዩን ቢጥልላችሁ ይሻላል ።

ግንቦት ፳ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከአለቃ እስጢፋኖስ ።

ላሊበላ እንዳይጮህ አስከልክል ብዬ ነግሬህ ነበረ ። አሁን የላሊበ ላው ጩኸት አገር ሲፈታ ሆነ ። አሁንም አንተ ሥራ ይበዛብሃልና የላሊበላውን ሹመት ለጌታሁን ሰጥቼዋለሁ ። ልቀቅለት ። ደግሞ እሱ ያስጮኸ እንደሆነ እንደዚህ ይሻራል ።

ግንቦት ፳፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ለቀኛዝማች ይብሳ ።

መኳንንቶች እልፍኝ አምሸተው ሲሔዱ የሚበራ አስር ፋና በገመዳ እጅ ስጥ ።

ሰኔ ፲፬ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከደጃች ሙሉጌታ ።

አለቃ ሲፈታ ለሚጽፈው ዳዊት 18 ብራና ስጥ ።

ሰኔ ፲፰ ቀን ፲፱፻፪

አማላጅነት

ምኒልክ ለማንኛውም መኳንንት ሆነ ለመኳንንት አሸከር አማ ላጅ ነበሩ ። ከጌታው የተጣላ አሸከር ከጌታው ለመታረቅ ሲፈልግ ከምኒልክ ዘንድ መጥቶ እንዲያማልዱት ይነግራል ። ምኒልክም የቀረ በውን በቃል የራቀውን ደብዳቤ በመጻፍ ያስታርቁ ነበር ። ለማስረጃ ያህል ከብዙዎቹ የአማላጅነት ደብዳቤዎቻቸው ጥቂቱን እንመልከት ። ደብዳቤዎቹ የተቀመጡት በቀኑ ቅደም ተከተል ነው ።

ይድረስ ከአባ ጅፋር ።

የዘንጀሮ ባላባት ገብረ መድህን ወደኔ መምጣቱ ክርስትና ለመነሳት ነው እንጂ ለሌላ ነገር አይደለም ። አሁን ግን ያለፈቃዳቸው ሳልሰናበት ወደዚህ በመምጣቱ ይቀየሩናል ያስታርቁኝ ቢለኝ ይሄው ሰድጃለሁና አንተም ከልብ ምረኽው እንደ ቀድሞአችሁ በፍቅር ተስማምታችሁ መቀመጥ ነው ።

ስኔ ፴ ቀን ፲፰፻፺፱ ዓ.ም.

ይድረስ ከአለቃ እስጢፋኖስ ።

ወልደ ሥላሴ የሚባል የኡራኤል ደብተራ በሰው ነገር ተቀይሞብኛልና ያስምሩኝ ብሎ ደብዳቤ ላከብኝ ። አንተን ግን በደለኝም አላለም ። አሁንም የበደለህ ነገር እንዳለ ትተህ ከልብ ማርልኝ ። ከካህናቶቼም ጠብ እንዳለው አንተ ከአንገሮች እንድታስታርቅልኝ ይሁን ።

ኅዳር ፮ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

ይድረስ ከራስ ኃይሉ ።

ፊታውራሪ ተሰማ ፡ ተሰማ ጐሹ ራስ ኃይሉ ተጣልተው አግዘውኛል አስምሩኝ ብሎ ደብዳቤ ላከብኝ ። አንተን ግን ያለ ጥፋት ትበድለዋለህ ብዬ አልጠረጥርህም ። ነገር ግን ጥፋተኛን ቢምሩት እግዚአብሔርም ይወደዋልና አንተም ስለኔ ብለህ ከልብህ እንድትምረው ይሁን ።

ትላስ ጳጅ ቀን ፲፱፻፳

(ባይታረቁ ምን ያደርጋሉ ?)

ይድረስ ከራስ ኃይሉ ።

ፊታውራሪ ተሰማ ራስ ኃይሉ ተጣልተውኛል ብሎ ከዚህ ቀደም ቢልክብኝ ታርቀኸው እንደ ጥንታችሁ በፍቅር ተስማምታችሁ ተቀመጡ ብዬ ልኬብህ ነበር ። አሁን ግን እርቁም አልሰላልኝም ። ወደዚህም ለደጅ ጥናት እንዳልመጣ ተከለከልኩ ብሎ ላከብኝ ። አሁንም ሲሆን ፊት እንደላኩብህ ከልብ ምረኽው እንደቀድሞአችሁ በፍቅር ተስማምታችሁ መቀመጥ ነው ። እርቁ የማይሰላ እንደሆነ ግን ወደዚህ ቢመጣ እንዳይከለከል ። ቤቴም ገንዘቡም እንዳይነካ ።

ሚያዝያ ፯ ቀን ፲፱፻፳ ዓ.ም.

(ምኒልክ ለሁሉም ነገር አስታራቂ ወይም አማላጅ አልነበሩም።
ቀጥሎ ያለውን እናብብ)

ይድረስ ከደጃዝማች ብርዬ።

ደብዳቤህም ደረሰልኝ። ጐፋ ከደጃዝማች ለማ አገር የተጋደ
ሉትን ሰዎች ነገር የላክብኝን አየሁት። የነፍስ ገዳይ ነገር ያንኑ ባለደ
ሙን ማማለድ ነው እንጂ እኔማ ማማለድ መቼ ይገባኛል። ባለደሙ እታረ
ቃለሁ ያለ እንደሆነ ግን ደስ ይለኛል እንጂ ምን ከፋ።

ሀዳር ፳፪ ቀን ፲፱፻ ዓ.ም.

(ራሳቸውስ አማላጅ ይቀበላሉ ወይ? ይቀበላሉ። ይታረቃሉ።
በማይሆን ነገር ግን አይሆንም ይሉ ነበር)

ይድረስ ከሙሴ አርሎፍ

አንድ ሴት አማላጅ ልካኛለች ያልከውን በአገራችን ገባርም
ግንደበልም ቢሆን ይገብራል እንጂ እንደዚህ ያለ ልምድ የለም። የሷን
የገባር መሬት የፈታይ ያደረግንላት እንደሆነ ደግሞ ሌላው ሁሉ ይለ
ምድብኛልና ይሄ አይመችም።

ጥቅምት ፭ ቀን ገነት ከተማ ተጻፈ በ፲፰፻፺፭ ዓ.ም.

ፖለቲከ ጠጉን በኩል ሲታዩ

ጠባይና ሰውነት

“...ምኒልክ የኃይለኛነት ጠባይ አላቸው ። አሳባቸውም በመልካም ሁኔታ እያስተዳደሩ የአገራቸውን ዕድገት ለማፋጠን ነው ። ... ምኒልክ የተከበሩ በጣም ትልቅ ሰው ናቸው ። . . . .”

ግሊክን

“...የማያውቁትን ነገር ሁሉ ማየት ፣ ማጥናትና መሥራት ይወዳሉ ። . . . .”

ሮድ

“...አንድ ቀን በኢትዮጵያ ውስጥ ስላሉት ኤሮፓውያን ጉዳይ አንስተን ከእቴጌ ጣይቱ ጋር ስንጫወት ንጉሱ ገር ሰው በመሆናቸው ሰው የሚላቸውን ሁሉ ያምናሉ ብለው አጫወቱኝ ። . . . .”

ክሎቢኮብስኪ

“...ታዋቂነታቸው በፖለቲካ ብቻ አይደለም ። የሳይንስ ውጤት በሆኑ ጥበባዊ ሥራዎችም እውቅ ናቸው ። . . . .”

ግሊክን

“...ኢትዮጵያውያንና እኔ እድገትና መሻሻል እንፈልጋለን ። እቴጌይቱ ፣ መኳንንቱና ቀሳውስቱ ግን እኛን ይቃወሙናል ። እኔና የኢትዮጵያ ሕዝብ ግን እናሸንፋቸዋለን በማለት ምኒልክ አጫወቱኝ ። . . . .”

ሊ.ሩ

“...እቴጌ ጣይቱ የውጭ አገር ሰዎችን ስለማያምኑ የንጉሡን እርምጃ ይቃወማሉ ። . . . .”

ሊሸን

“...ምኒልክ ሲያጫወቱኝ... ‘ወጣቶቻችን መማር ይኖርባቸዋል ። ገና ብዙ የሚሠራ ሥራ አለን ። በጣም ወደኋላ የቀረን ሕዝቦች ነን’... አሉኝ ። . . . .”

እስኪነር

“... ምኒልክ ለሐኪሞቻቸው አስቸጋሪ በሽተኛ ናቸው ። ሲያማቸው ሐኪሞቹን ይፈልጋሉ ። ሥራ እንዳይሠሩና እንዲያርፉ ሲነግሩ ዋቸው እሺ ይላሉ ። ሲሻላቸው የሐኪሞቹን ምክር ትተው ከባድ ሥራ ስለሚሠሩ ሕመሙ ይነሳባቸዋል ።...”

ብሪስ

ግሊከን እንዳለው ምኒልክ የኃይለኛነት ጠባይ አለባቸው ። ኃይለኛነታቸውም የተለየ ጠባይ ነበረው ። አንድ ሰው አንድ ጥፋት ባጠፋ ጊዜ ምኒልክ ይናደዳሉ ። እንደተናደዱም ወዲያውኑ እርምጃ አይወስዱም ። ጥቂት ቆየት ብለው ካንድ ክፍል ውስጥ ይገቡና ያን ሰውየ ያስጠራሉ ። ሰውዬው ተጠርቶ እስኪመጣ ምኒልክ ደህና ቆመጥ ዱላቸውን ይዘው ይጠብቃሉ ። ጥፋተኛው ወይም ያናደዳቸው ሰው ካሉበት ክፍል ሲገባ በያዙት ዱላ ደህና አድርገው ደብድበው ይለቁታል ። ምኒልክ ሰውየውን በሚመቱበት ጊዜ የሚመቱት አስገባኝነት ሰው ጀርባውን ነው ። ይህም ከአጉል ቦታ ተመትቶ እንዳይደማ ወይም እንዳይበላሽ ነው ። ደብድበው ሲበቃቸው ሁለቱም ከነበሩበት ቦታ ያለ ቂም ወዳጅ መስለው ይመለሳሉ ። ተደብዳቢው ያልተነካ መስሎ በፈገግታ ቢመለስም ሁሉም የቀመሰውና የሚቀምሰውም ስለሆነ ጉዳዩን ያውቀዋል ። ደጃች ከበደ ተሰማ እንዳጫወቱኝ ተደብዳቢውን ኃደኞቹ ስንት ፍትፍት ጎራስክ ወይም ስንት ብርሌ ጠጅጠጣህ እያሉ ይቀልዱበታል ። ይህም ድብደባ ለተራ ሰዎች ብቻ ሳይሆን እስከ ራስ ማዕረግ ድረስ ያሉት ሁሉ የቀመሱት ነው ። በዚህ ነው ሕዝቡ አባታችን ይላቸው የነበረው ። ለዚህ ነው ከዳር እስከዳር ለጥ ሰጥ ብሎ የተገዛላቸው ።

ምኒልክ ሩህሩህ ነበሩ ። የእንጦጦ ማርያም ቤተ ክርስቲያን ተሠርቶ ሊያልቅ ጥቂት ሲቀረው ምኒልክ ችሎት ላይ ተቀምጠው ሰው የገደለ ሰው ቀርቦ የሞት ፍርድ ተፈረደበት ። የሚቹ ወገኖች ስለዘመዳቸው ደም ገንዘብ (ወጅ) ይቀበሉ እንደሆነ ቢጠየቁ “የወንድማችን ገዳይ ይገደልልን እንጂ ወጅ አንቀበልም” አሉ ። ያሰው የገደለ ወንጀለኛ እንዲገደል ለሚቹ ወገኖች ሲሰጥ ድምጡን ከፍ አድርጎ “ጃንሆይ ፡ በሥራዬ ነውና መገደሉንስ ልገደል ። ግን የዚችን ቤተ ክርስቲያን መጨረሻ እስካይዕድሜ ይሰጠኝና ልገደል” ብሎ ለመነ ። ይህን የሰሙት ምኒልክ ከመቀመጫቸው ተነስተው ተፋራጆች ከሚቆሙበት ቦታ ቆመው ከፊት ለፊታቸው ላሉት መኳንንቶች “ከሚች ወገኖች አማልዱኝ ። ወጀውን እኔ ራሴ ከግምጃ ቤቴ እከፍላለሁና ይሄን ሰው እንድታስምሩልኝ ተማጥኛችኋለሁ” ብለው አገንብሱ ። በዚህ ጊዜ ወንጀለኛውን ለመግደል የተረከቡት የሚች ወገኖች በም

ኒልክ እግር ላይ ተደፍተው እየተላቀሱ “ምረናል፡ ምረናል፡ ወጀውንም አንቀበልምና ለእርሶ ስንል ምረናል” አሉዋቸው። ከዚህ በኋላ ምኒልክ “ነፍሱን ማራሻ አልኩ እንጂ ወጀውንም መማር ፍርድ ማንደል ነው” ብለው ገንዘቡን ከፈሉ።

ከሌሊቱ 11 ሰዓት ሲሆን ግቢ አካባቢ ካሉት ከሶስቱ ቤተ ክርስቲያናት ወዳንዱ ሄደው እስከ ጧቱ አንድ ሰዓት ድረስ በፀሎት ይቆያሉ። ከቤተክርስቲያን መልስ ከአቲጌይቱና ካንዳንድ መኳንንት ጋር ቁርስ ይበላሉ። ከ3 እስከ 4 ሰዓት ባለው ጊዜ አዳራሽ ተገኝተው ዲፕሎማቶችንና አገር ገዥዎችን ያነጋግራሉ።

በችሎት ጊዜ አሳላፊና ወታደር፣ በቅሎ ያገርና አሽከር ግብር ይበላሉ። የእነኝ ግብር እንዳለቀ ምኒልክ ከችሎት ይነሳሉ። መኳንንቱንም ይዘው ወደ ግብር አዳራሽ ይገባሉ። ምሳ ይበላሉ። ምኒልክ ምንጊዜም የማይረሱት አመላቸው፣ አጃቢ ሠራዊት ሳይበላ እሳቸው አይበሉም ነበር። አንድ ጊዜ ከደጃች ውቤ ቤት ተጋብዘው ሄዱ። ደጃች ውቤም አማታቸውን ምኒልክን እጅ ነስተው ከተቀበሉ በኋላ ወደ ቤት እንዲገቡ ቢጠይቋቸው “በፊት አሽከሮቼን አስገባና አብላልኝ” ብለው እምቢ አሉ። አጃቢ አሽከሮች ለግብር ሲገቡ የምኒልክና የየመኳኳንንቱን በቅሎዎች የያዙ አሽከሮች ቀሩ። ይህን ያዩት ምኒልክ በቅሎአቸውን “መደቡትን ወዲህ አምጣት” ሲሉ አሽከሮች እየሮጡ በቅሎአቸውን አቀረቡላቸው። አብረዋቸው ያሉት መኳንንቶችም ወዴት ሊሄዱ ነው እያሉ ሲጠብቁ ምኒልክ የበቅሎዋን መሳቢያ ለኮከአሽከሮቻቸው ተቀብለው “ሂድ ግባና ምሳህን ብላ” አሉት። ሁሉም ደነገጡ። ምኒልክም አሽከሮቻቸውን ተቆጥተው ወደ ግብር እንዲገቡ ሲያደርጉ እጐናቸው የነበሩት ጸሐፊ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ከምኒልክ እጅ በቅሎዋን ለመቀበል “ይስጡኝ እኔ ልያዛት” አሏቸው። ምኒልክም “የኔን ተውልኝና ያንተን ካንተ አሽከር ተቀበል” አሏቸው። ከዚህ በኋላ መኳንንቱ ሁሉ ከአሽከሩ በቅሎውን እየተቀበለ ሲይዝ አሽከር ምሳውን ሊበላ ወደ ግብር ገባ። ምኒልክ ካንዲት የኮከ ዛፍ ሥር በቅሎአቸውን ይዘው ቆመው አሽከሮቻቸው በልተው እስቲወጡ ድረስ ጠጅ እየተጠጣ ይጠብቁ ጀመር።

አንዳንድ ታሪክ ፀሐፊዎች ምኒልክን መጠጥ ይወዱ እንደነበር ሲጽፉ ብዙ ጸሐፊዎችና ያገራችን ሰዎችም ምኒልክ መጠጥ እንደማይወዱ ይናገራሉ። እርግጥ በቤተ መንግሥቱ በተለይ ለውጭ አገር ሰዎች የተለዩ የመጠጥ ዓይነቶች ይቀርባሉ። ከዚያ በፊት በኢትዮጵያውያን ተሰምቶ የማይታወቀው ውስኪ በበረዶ የሚቀርበው በምኒልክ ቤተ መንግሥት ነበር። ብዙ ታሪካቸውን የጻፉ ሰዎች እንደጻፉት ምኒልክ ከመጠጥ የሚወዱት ብርዝና ወተት ነበር።

የምኒልክ በቅሉ

የምኒልክ ፈረስ

ሁልጊዜ ከምሳ በኋላ ሥራ ካለ እልፍኝ ይገኛሉ። ሥራ ሲጨርሱም በቤተ መንግሥቱ ግቢ ውስጥ መንሸራሸርና በየሠራተኛው ዘንድ እየተገኙ ሥራውን ማየት ይወዳሉ። ከዚህ ሌላ በበቅሎ ሆነው በከተማው ውስጥ ይዞራሉ። በከተማ ውስጥ በሚዘሩበት ጊዜ ማንኛውም ሰው ሥራውን ያሳያል። የተሽለመለመ አንኮላ ወይም ቅል፣ የመጥረቢያ መያዣ ዛቢያ፣ ከበግ ጠጉር የሚሠራ ባና ወይም ቆብ፣ ከሰሌን የሚሠራ ባርጂጣና ይህንን የመሳሰሉትን ነገሮች ሁሉ ሕዝቡ ለምኒልክ ለማሳየት ይዞ ይቀርባል። ምኒልክ በበቅሎ ሆነው ሲጓዙ ያ አንድ ነገር ለማሳየት የፈለገ ሰው ከአጀቡ ውጭ ሆኖ ያን የሚያሳየውን ነገር በረጅም እንጨት ከፍ አድርጎ ይዞ ይቆማል፤ ወይም ከአጀቡ ጋር ይጓዛል። ይህን ሲያደርግ ወዲያው ይጠራና ከምኒልክ ዘንድ ይቀርባል። ምኒልክም ሥራውን አይተው፤ የሚሻሻል ካለም መክረው፤ ከሌለም አመስግነው ለወደፊቱ የበለጠ እንዲሠራ ነግረው ገንዘብ ሰጥተው ያሰናብቱታል። በዚህ ምክንያት ሕዝቡ ሁሉ ባለው አቅም ለፈጠራ ሥራ ይተጋ ነበር። በሠረገላ ሆነው በሚጓዙበትም ጊዜ እንዲህ ዓይነቱ ተግባር አይቀርም ነበር።

ከከተማው ጉብኝት በኋላ ከ11 እስከ 12 ሰዓት ባለው ጊዜ ወደ ቤተመንግሥት ይመለሳሉ። እስኪጨልም ድረስም ከእንቁላል ቤት በረንዳ ላይ ተቀምጠው ብርዝ ይጠጣሉ። የእራት ሰዓት ሲደርስ ራት ይበላሉ። በየሳምንቱ ሐሙስ ማታ ግን ሁኔታው ይለወጣል። በየሐሙሱ ማታ የተለየ ምሽት ነው። የአገር ውስጥ መኳንንቶች፣ ዲፕሎማቶች፣ የውጭ አገር ሰዎችና የሚጠሩ እንግዶች በሚገኙበት ከእራት በኋላ የሻምፓኝ ግብዣ ይደረጋል። ግብዣውም እስከ እኩለ ሌሊት ድረስ ይቆያል።

ምኒልክ ከምግብ የበሬ ሥጋ አይወዱም ነበር። ስለዚህ የሚሠራላቸው የዶሮ ወይም የበግ ወጥ ነበር። ከሁሉም የበለጠ ግን የዱባ ወጥ ይወዳሉ። የዶሮ ዳቦ፣ አልጫ ወጥ፣ አይብ ይወዳሉ። ወተት መጠጣት ስለሚወዱ ለብቻቸው ለእሳቸው የሚሆን ወተት፣ ቅቤና አይብ የምታዘጋጅ ሠራተኛ አለቻቸው። በግብር ጊዜ አንዳንዴ ጠጅ ይጠጣሉ። አንድ መለኪያ አረቄ ወይም አንድ ብርጭቆ ሻምፓኝ ከጠጡ በቂያቸው ነው። ከኤሮፓውያን መጠጥ በጣም የሚወዱት ክሬም ደ ሜንት የሚባለውን ነበር።

ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ከምግብ ይልቅ ሻምፓኝ፣ ኮኖክና አረቄ (ነጭ አረቄ) መጠጣት ይወዱ ስለነበረ ምኒልክ “ሀብቱ እንደ መኰንን መጠጡን ባታቢዛ ምናለ” ይሏቸው ነበር። በመጠጡ በኩል ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ብቻ ሳይሆኑ ራስ አባተም ጠጅና ኮኖክ

መጠጣት ይወዱ ነበር። በግብር ጊዜ ምኒልክ የመጠጥ አዛዦችን ይጠሩና “ከእንግዲህ ወዲህ ለሀብተጊዮርጊስ ቀስ እያላችሁ ቅዱ ። አባተ ግን ጥሬ ሥጋ ሲበላ አይቼዋለሁና አትንፈጉት፤ ምንም አይለው” ይሉ ነበር። “ራስ አባተ ጥሬ ሥጋ መብላት ይወዱ ነበር ይባላል።”

ምኒልክ እስኖርት አፍቃሪና አበረታችም ነበሩ። ማርቲኒ በታሪክ መጽሐፉ እንዲህ ይላል “... ንጉሠ ነገሥቱ በፈረስ መሸቀዳ ደሚያ ቦታ እየተገኙ ይመለከታሉ። በድምፅም፣ በጭብጨባም ያበረታታሉ። አንድ ጊዜ ግን የሚስ ማክሚላንን ዋንጫ ለማግኘት በተደረገው የፈረስ እሽቅድድም ውድድር የሀሪንግተን ፈረስ በማሸነፉ ተበሳጩ።...”

አንዳንድ ሰዎች ምኒልክ ከሴት ጋር ፍቅር የማያውቁ አስመስለው ያወሩባቸዋል። ግን እውነት አይደለም። ውብና ዘንፋላ የሆኑት፣ በዕድሜ እንደ እናታቸው የሚቆጠሩት፣ የስምንት ልጆች እናት የነበሩት ወይዘሮ ባፈና የምኒልክን ልብ በፍቅር የነደፉ ሴት ነበሩ። የመርሐቤቴ ባላባት የነበሩት ወይዘሮ ባፈና ከምኒልክ ጋር የተገናኙት ምኒልክ ከመቅደላ አምልጠው ሸዋ እንደገቡ ማለት በ1858 ዓ.ም. ነው። ምኒልክ በመምጣታቸውም ወይዘሮ ባፈና ምኒልክን አግብተው ከምኒልክ ጋር ለመንገስ ፈለጉ። ምኒልክ ግን እናታቸው ከሚሆኑ ሴት ጋር ለመንገሥ ስላልፈለጉ ነገሩን ችላ ብለው በወዳጅነት ብቻ ቆዩ።

ኢጣሊያዊው አባ ማሳያ አሁን ደግሞ ከምኒልክ ጎን ነበሩና በ1861 ዓ.ም. አንድ ቀን ወይዘሮ ባፈና አባ ማሳያን ጠርተዋቸው “... ምኒልክ በእርስዎ ላይ ትልቅ እምነት እንዳላቸው አውቃለሁ። ይወዱዎታል። ያከብርዎታል። ታዲያ ለምን በሕግ እንዲያገቡኝ አይመከሩዎቸውም። ቢያገቡኝ ደግሞ ልጅ እወልድላቸው ነበር...” ማለታቸውን ጽፈዋል። ማሳያ ግን ምኒልክ ወጣት ሴት አግብተው ልጅ ለመውለድ እንደሚያስቡ ያውቃሉና እሺ እያሉ ሳይናገሩ ኖሩ። ምኒልክ ከባፈና ጋር በወዳጅነት 17 ዓመት ሲቆዩ ባፈና የምኒልክን መንግሥት ለመገልበጥ እስከ መነሳት ደረሱ። ምኒልክ ግን ይወዷቸው ስለነበር ሁሉንም በይቅርታ ያልፏቸዋል። ምኒልክ ጣይቱን ካገቡም በኋላ ባፈና ዘንድ መመላለሳቸውን አልተዉም ነበር። በኋላ ግን ብዙ ተራኪዎች እንደጻፉት ምኒልክ ከመኳንንቶቻቸው አንዱን ጠርተው ባፈናን በሚስትነት አግባት ብለው አዘዙት። እሱም “ንጉሥ የደረሰባትን ሴት፣ የእርስዎን የጌታዬን ቅምጥ እንዴት አድርጌ አገባለሁ?” ቢላቸው “እንደሱ አይደለም፤ አንተ ከኔ ብትሰርቀኝ ኖሮ ወደሃት ነው የነጠቅኸኝ ይባላል። አሁን ግን አግባት ብዬ የማ

“...սփռված է հեղինակի Գրքերը...”

ዝህ የማትፈልጋትን ሴት ነው። አሉት ። ሰውዬውም መሬት ስሞ ሄደ። ባፈናም በ1879 ዓ. ም. በጥር ወር ሞተው ደብረ ሊባኖስ ተቀበሩ ። ወይዘሮ ባፈና በ1874 ዓ. ም. ግድም አንድ ወንድ ልጅ ከምኒልክ ወልደው ነበር ። ልጁ ግን ሲወለድም ጥምልምል ቢጤ ስለነበረ ሳያድግ ሞተ ።

ከጉራጌ ሴት የሚወለድ ልጅ ኢትዮጵያን ለብዙ ዘመን ይገዛል የሚል ትንቢት ነበርና በዚህ ሳቢያ መኳንንቱ ሁሉ በጉራጌ ሴት ላይ ሽሚያ በያዘበት ጊዜ ምኒልክም ወይዘሮ ወለተ ሥላሴን ይዘው ነበር። ወይዘሮ ወለተ ሥላሴ የጉራጌ ባላባት የቶሮ ልጅ ናቸው ። ወይዘሮ ወለተ ሥላሴ ለዳግማዊ ምኒልክ ሁለት ልጆች ወልደውላቸዋል ። ያኔ ወይዘሮ ባፈና በሕይወት ነበሩና ምኒልክ በወይዘሮ ወለተ ሥላሴ ፍቅር መያዛቸውን እንዳወቁ ራሴ ዞርዋል አበድኩ ብለው ለጥቂት ጊዜ ታመው ቆዩ ።

ከእነኚህ ሁሉ በፊት ምኒልክ መቅደላ ላይ በግዞት በነበሩበት ጊዜ አጤ ቴዎድሮስ ልጃቸውን ወይዘሮ አልጣሽን ድረውላቸው ነበር ከምኒልክ ጋር አብሮ የነበረው እሥረኛው ዎልድ ሚየር “....ጥሩ ወጣት ነበረ ። ፈጣን ። ጨዋና ትሑት ነበረ ። ....በዚህ ምክንያት ንጉሠ ነገሥቱ ልጃቸውን ልዕልት አልጣሽን ዳሩለት....” በማለት ጽፎ ላቸዋል ። ከመቅደላ አምልጠው በወጡ ጊዜ ሚስታቸውን ወይዘሮ አልጣሽን ከዚያው ከመቅደላ ትተዋቸው ነበር የወጡት ። እንደ ኢስተርን አጻጻፍ የምኒልክን ማምለጥ “....አልጣሽ ሲሰሙ አለቀሱ ። ....ማምለጣቸውን አልቃወምም ። ነገር ግን እኔን ሚስታቸውን ለምን ትተውኝ ሄዱ? .... አሉ ።”

ምኒልክ ከመቅደላ ሲያመልጡ አልጣሽን ትተው ይውጡ እንጂ አልረሷቸውም ነበር ። ሳሊምቢኒ በያዘው ማስታወሻ አክተበር 1 ቀን 1890 በሚለው ቦታ “....አልግ ሲያጫውተኝ አንዴ ትግራይ የነበርን ጊዜ ወይዘሮ አልጣሽ ከንጉሥ ምኒልክ ድንኳን ሲገቡ አየሁ ። እንደሰማሁት ባንድ ሞሰብ በሉ ። ሌሊቱንም ከዚያው አደሩ ። ....” ይላል ። ስለ መጨረሻው ጊዜ ሳሊምቢኒ “....የቴዎድሮስ ልጅ የመሸሻ ሹሞች ሁለት ሆነው መጡ ። መሸሻ አንዴ የምኒልክ አማች ነበረ ። ሰዎቹ የመጡት የምኒልክ የመጀመሪያ ሚስታቸው ወይዘሮ አልጣሽ መሞታቸውን ለምኒልክ ለመንገር ነበር ። ....ያቺ ምስኪን ከምኒልክ ያረገዘችው ሞተች ። የሞተችውም በእቴጌይቱ ትእዛዝ መርዝ ተደርጎ ባት ነው ። ....” ይላል ። አልጣሽ ቴዎድሮስ የሞቱት በ1883 ዓ.ም. በጥቅምት ወር ነው ።

ለሩ “....ምኒልክ ጠጅ የምትቀዳላቸው አንዲት ወፈር ያለች የደስ ደስ ያላት ሴት ነበረች ። ስሟም ደስላ ነው ። ....” ይላል ። የካ

ቶሊኩ ሚሲዮናዊ አባ ጃሮሳቭ እ.ኤ.አ. ሐምሌ 1 ቀን 1910 በጻፉት ደብዳቤ ልጅቱ የወለደው አሮሞ ናት ይላሉ። ደስላ የሚለው ስም በአሮሞኛ ውስጥ መኖሩን ለማግኘት አልቻልኩም። ብዙውን ጊዜ ፈረንጅ ፀሐፊዎች በአገራችን ስም አጠራር ላይ ስህተት ያደርጋሉ። እንደዚያው ሁሉ ሩ፣ ደስታን ደስላ ብሎ እንደሆነ ወይም ደግሞ ስሟ በእርግጥ ደስላ መሆኑን ለማረጋገጥ ሞክረ ነበር። አልሆነልኝም።

ለሩ ከጻፈው እንመልከት “...አንድ ቀን ማታ አንዲት ገረድ በጆሮዋ ነይ ቀስ ብለሽ በጭለማው ውስጥ እንሂድ። የይሁዳ አንበሳ ለተከበረ አልጋው አብቅቶሻል...” አለቻት ይላል። ደስታ መቃ የመሰለ አንገት የነበራት፣ ውብ የደስ ደስ ያላትና ብልህ ሴት ስለነበረች ምኒልክ በወዳጅነት ለብዙ ወራት ወደዋት ቆዩ። እያደር ግን ሆድዋ እየገፋ ይታይ ጀመር። ነገሩንም ገልጣ ለንጉሡ ለመንገር ፈራች። በቤተ መንግሥቱ ያሉ ክምኒልክ ለመውለድ የሚመኙ ሴቶች ሁሉ ቀኑባት። “...አርግዛለች፣ በማርገዙዋ ይሆናል ንጉሣችን ከእሷ የተጣበቁት...” እያሉም ያሟት ጀመር። እንዳትጠጋቸውም ያባርሯታል። ምኒልክ ወደ ሰሜን ዘምተው በነበረ ጊዜ በሌሉበት ከቤተ መንግሥቱ እንድትወጣና ዳግመኛም እንዳትመለስ ተነግሮአት ተባረረች።

ደስታ እያለቀሰች በእግርዋ ምኒልክ ወደሄዱበት ወደ ሰሜን አቅጣጫ ብቻዋን ጉዞ ጀመረች። ወርዋ ገብቶ ነበርና የመውለጃ ቀንዋ ሲደርስ በጉዞዋ ላይ ልጅዋን ወለደች። የተወለደችው ልጅም የምኒልክን መልክ ይዞ በመወለዱ ደስ አላት። ስሟንም ሸዋረጋ ብላ ሰየመቻት። ምኒልክንም ለማግኘት ተቸግራ ብዙ ዓመት ልጅዋን ይዛ ስትንከራተት ቆየች። በየደረሰችበት ቦታ ሁሉ እንጆራ ጋጋሪነት እየተቀጠረች ልጅዋን እንዳይገድሉባት ሁሉን ነገር በምስጢር ይዛ ኖረች። ልጅዋ ሸዋረጋ የሰባት ዓመት ልጅ ስትሆን እናቲቱ ደስታ በሕመም በ1889-ዓ.ም በነሐሴ ወር ሞተች። ከመሞትዋ በፊት ግን ልጅዋን ጠርታ በሚሰማ “...የምቀበረው ከቤተ ክርስቲያን ውጭ ነው። ምክንያቱም ለገንዘብ ብዬ እስላም ቤት ተቀጥሬ ስለነበር ነው። አሁን ክርስቲያን ነኝ ብልም የሚያምነኝ የለም። እኔ ግን ክርስቲያን ነኝ። ልጄ፣ አንቺም ደሃ ነሽና እስክታድጊ ድረስ ማንም የሚሰጥሽን ምግብ ብይ። ከአደግሽ በኋላ ግን ይሄን በአንገትሽ ላይ በቆዳ ሰናፍቼ ያሰርኩልሽን ወረቀት ለምታምኒያቸው ሰዎች አሳዩ። እሱም አባትሽ ማን መሆኑን የሚነግር ወረቀት ነው።...” ብላት ሞተች።

ሸዋረጋ አሥር ዓመት ሙሉ በጠባይዋና በመልኩዋ በሁሉ ዘንድ ተወዳጅ ሆና አደገች። ውብ ጥርሶችዋንና ውብ ዓይኖቿን ይዞ ለአንዲት አሮጊት ግርድና ተቀጠረች። አሮጊቷ በበቆሎ ሲሄዱ ተከታይ

በመሆን ፡ ሲወርዱም በመደገፍ ታገለግል ጀመር ። ወታደሮች ወደ ጦርነት በሚሄዱበት ጊዜ ግን የተቀጠረችበትን ቤት እየተወች ከወ ታደሮች ጋር አብራ መዝመትን ትወድ ነበር ። በጉዞም ላይ ሠራዊቱ በሙሉ በአመልዋና በሳቂታነቷ ይወዳታል ። ለአቅመ ሄዋን ስትደርስም አንድ ወታደር አግብቷት ይዟት ወደ ሐረርጌ ሄደ ።

አንድ ቀን ከባልዋ ጋር ሲጨዋወቱ ባልዬው “አንገትሽ ላይ ያለው ድግምት የምንድነው?” ብሎ ጠየቃት ። እሷም የእናትዋን ሚስጥርና አደራ ለመጠበቅ አልናገርም ብላ እምቢ አለች ። ባልዬው መስተፋቅር የያዘች መስሎት ጉዳዩን ለንስሐ አባታቸው ነግሮ እንዲ ጠይቁለት አደረገ ። የንስሐ አባትዮውም ያንን ክታብ ፈትተው ቢያ ዩት ጉዳዩ ሌላ ስለሆነባቸው ደነገጡ ። ባልዮውንም “ኑሮህን ለማሳ ደግ ከፈለግህ ይህቺን ልጅ ወደ ንጉሡ ውሰዳት ። የእሳቸው ነች” አሉት ።

ሸዋረጋ ከባልዋ ጋር አዲስ አበባ መጣች ። ጉዳዩም ከእቱጌ ጣይቱ ዘንድ ደረሰ ። ጣይቱም እንዳይዋት ልጅቱ ምኒልክን በመም ሰልዋና ጥርስና ከናፍርዋ ደግሞ እናቷን በመምሰሉ የዚያች የተባረ ረች ገረድ ልጅ መሆኗን ወዲያው አወቁ ። እንድትታጠብና ጥሩ ጥሩ ልብስም እንድትለብስ አደረጓት ። አንድ ቀን ጣይቱና ምኒልክ ሲጨ ዋወቱ ጣይቱ “ያስታውሳሉ ወይ? ዱሮ ወደስሜን በዘመቱ ጊዜ ያችን የወደዷትን ገረድ ትተው ሄደው ሲመለሱ እንዳጧት ያስታውሳሉ?” ብለው ምኒልክን ጠየቋቸው ።

ምኒልክም “አስታውሳለሁ እንጂ” አሉና “ለምን ሄደች?” ብለው ጣይቱን ጠየቁ ። ጣይቱም ታሪኩን ዘርዝረው ነገሩዋቸውና “... ሴት ልጅ በወለደች በሰባት ዓመትዋ ሞተች” አሏቸው ። ምኒልክ አዘኑ ። ጣይቱንም ልጅቷን እንዲፈልጉ ነገሩዋቸው ። ይሄኔ ጣይቱ ተነስተው ወጡ ። ጥቂት ቆይተውም በብዙ ወጣት ሴቶች ታጅበው ተመልሰው ገቡ ። ይህን ያዩት ምኒልክ ተቆጥተው “ጣይቱ ፡ የነገርኩሽን ነገር ለምን እሺ አትይኝም ። ፈልጊ ያልኩሽን ፈልጊ” አሏቸው ። ጣይቱም “ፈልጌማ አገኘሁሎት እኮ” ብለው መለሱ ።

ምኒልክ ጣይቱን ተከትለው የገቡትን ወጣት ሴቶች ያዩ ጀመር ። ሴቶቹ ሁሉ ተመሳሳይ ልብስ ለብሰዋል ። ሁሉም በተርታ ቆመዋል ። ምኒልክም ተነስተው እየተጠጉ ሲመለከቱ ያቺን ሸዋረጋን ከሠልፉ መሐል ሰበው አውጥተው ትኩር ብለው አዩዋትና “ፈገግታዋ ሁሉ ልክ እንደ እናትዋ ነው” ብለው አዘኑ ። ልጅ በማግኘታቸውም ተደ ሰቱ ። “እዚህ ተቀመጭ ፡ ለአንድ መኳንንት እድርሻለሁ” አሏት ።

በ1876 ዓ.ም. ሸዋረጋ ለወዳጅ ዓሊ ተዳሩ። ወዳጅ ዓሊም አል ፈልግም ብለው ሸዋረጋን ሲፈቱ እቲጌ ጣይቱ ተናደዱ። ምኒልክ ግን አልተናደዱም። በኋላም ወይዘሮ ሸዋረጋ ለወሎው ራስ ሚካኤል ተደረገው በ1888 ዓ.ም. ጥር 25 ቀን በወረሂመኑ ተንታ ውስጥ ልጅ ኢያሱን ወለዱ።

ምኒልክ ወይዘሮ ጣይቱን ሲያገቡ ዕድሜያቸው 30 ዓመት ነበር። ለጣይቱ 5ኛ ባላቸው ናቸው። እቲጌ ጣይቱ መሐን በመሆናቸው ከምኒልክ ልጅ አልወለዱም። አንድ ቀን ምኒልክ የልጅ ነገር አንስተው ከጣይቱ ጋር ሲጫወቱ “እግዚአብሔር ለምን ልጅ አልሰጠንም? ጣይቱ” ብለው ቢሏቸው፡ ጣይቱ ሲመልሱ “ለምን በዚህ ያዝናሉ፤ ሁልጊዜ የምናስብላቸው 14 ሚሊዮን ልጆች አሉን አይደለምን?” አሏቸው። የዚያን ጊዜ የኢትዮጵያ ሕዝብ ብዛት 14 ሚሊዮን ነበር።

ምኒልክ ከወይዘሮ አብቺው ወይዘሮ ዘውዲቱን ወልደዋል። የወይዘሮ አብቺውን አባት ስም ላገኝ አልቻልኩም።

ኸርበርት ስላየው ስለ ምኒልክ ሁኔታ ሲገልጥ “... ምኒልክን ልገናኝ ስገባ በወንበራቸው ላይ እግሮቻቸውን አነባብረው ደገፍብለው ተቀምጠው ነበር። በእጃቸውም ሐር መሐረብ ይዘዋል። በኋላ ግን ከኋላቸው ለቆመው አሽከራቸው ሰጡት። ንፁሕና ብሩህ ሰማያዊ የሆነ እግር ሹራብ አድርገዋል። ያደረጉት ጫማ አዲስ ሆኖ የቴኒስ መጫወቻ ጫማ ነው። ጫማው ከአፍንጫው ቀና ያለና ማሠሪያ የሌለው ነው። በሐርና በወርቅ ዝምዝም የተሠራ ልብስ ለብሰዋል። ሰፊ እጅታ ያለው፤ ወገቡ ላይ በቁልፍ የተያያዘ ሸሚዝ ለብሰዋል። በወርቅ የተዘመዘመ ጥቁር የሐር ካባ ደርበዋል። ራሳቸው ላይ ነጭ ጨርቅ አስረዋል። በግራ ጀሮአቸው ላይ የአልማዝ ፈርጥ ያለበት ሎቲ አንጠልጥለዋል። የሎቲው መደብ ወርቅ ነው። ይህም ሎቲ የዝሆን ገዳይ ምልክት ነው።

“በግራ እጃቸው ትንሽ ጣት ላይ ወፍራም ቀለበት አለ። የቀለበቱ መደብ ጥቁር ሰማያዊ የሆነ የከበረ ድንጋይ ሆኖ ከላዩ ላይ ሁለት የአልማዝ ፈርጦች አሉበት። እንዳስብኩት ፊታቸው በሙሉ በፈንጣጣ የተበላሸ አይደለም። ከአብዛኛው አበሻ እሳቸው ጠቆር ይላሉ። ግን እንደ ሌሎቹም ጥቁር አይደሉም። አፋቸው ጥቁር ይሆንና ከንፈራቸው ትልልቅ ነው።

“ጥርሶቻቸው ግጥም ያሉ ነጫጮች ናቸው። ትንንሾቹ አይኖቻቸው ደስ ይላሉ። የዓይኖቻቸው ውስጥም ከነጭነት ይልቅ ወደ ቢጫ ነት ያደላል። ግንባራቸው ጠባብ ነው። ትኩር ብለው ሲያዩዋቸው

ደግና የተለያዩ ጠባዮች ያሏቸው መሆናቸውን ፈታቸው ያስታውቃል። ጤምና ራዛቸው የተጠጋጋ ቢሆንም ግራጫ ሆንዋል። አነጋገራቸው እንደ ሌላው አበሻ ሁሉ ረጋ ያለ ነው። ሲናገሩም ምላስና ጥርሳቸው ይታያሉ። ሲያዳምጡ ደግሞ ራሳቸውን መነቅነቅ ይወዳሉ። ሲጫወቱ እጃቸውን አያወራጩም። አንዳንዴ ብቻ ጣቶቻቸውን ያደራርባሉ። ሁሉንም መናገር አልቻልም። በጠቅላላው ደስ የሚሉና ጨዋ ናቸው።

“...አንድ ጊዜ ከካፒቱን ሀሪንግተን ጋር ለመነጋገር እኛን አስወጡን። በዚያን ጊዜ ያልታሰበ ነገር ታየባቸው። ፈታቸው ልውጥ ውጥ አለ። ፈገግታቸው ሁሉ ሞተ። ዓይናቸው ተከፈተና የነሪጥ ያዩ ጀመር። ፍፁም የተለዩ ሆኑ። ድንገት ሰምተው የተቆጡበት ምክንያት፤ በኋላ እንደሰማሁት በእንግሊዝ ሶማሌና በኢትዮጵያ ወሰን ላይ የተተከለውን የኢትዮጵያን ባንዲራ አንድ አገር ጐብኚ እንግሊዛዊ ስላነሳው ነው አሉ።

“...ሁልጊዜ ፈገግተኛ ናቸው። የመወደድ ጠባይ አላቸው። ይህም ቢሆን ሲስቁ የሰሟቸው ወይም ያዩዋቸው ሰዎች በጣም ጥቂት ናቸው።... ብዙ አልተማሩም። እንዲያውም በኛ አስተሳሰብ ፈጽመው የተማሩ አይደሉም። ሌሎቹ አበሾችም ቢሆኑ ከማንበብና ከመጻፍ የበለጠ አይማሩም።

“...ምኒልክን የሚጠሉዋቸው አሉ። በኔ አጠራር የወጣት ፓርቲ ያልኳቸው ምኒልክን ያማሉ። እነዚህ ወጣቶች ምኒልክን የሚጠሉዋቸው እሥር ቤት ገብተው የወጡ ናቸው።... ስለ ምኒልክ ብዙ ወሬዎች ሰምቻለሁ። አንድ ጊዜ ምኒልክ አንዱን ፈረንሣዊ ወፍጮ እንዲያስመጣላቸው ጠየቁት። ሰውየውም ዋጋው 20,000 ብር ነውና ይከፈለኝ እንደሆነ ነው አላቸው። እሺ ብለውት ወፍጮው መጣ። ወፍጮው ከመምጣቱ በፊት የወፍጮው ዋጋ 3000 ብር መሆኑ ምኒልክ ሰምተው ነበርና ያ ፈረንሣዊ አጭበርብሮ 20,000 ብር እንደጠየቃቸው ገብቷቸዋል። ምኒልክ አጭበርባሪ አይወዱም ነበርና ያ ፈረንሣዊ ወፍጮውን በመጥፎ ቦታ እንዲተክል አዘዙት። ቦታው ለሥራ በጣም አስቸጋሪ ነበር። ፈረንሣዊውም በዚያ ቦታ ለመትከል ገንዘቡ ይከፈለኝ አላቸው። ምኒልክም ወፍጮው 3000 ብር እንደሆነ አውቄአለሁ። 20,000 ብር ነው ብለህ ልታታልለኝ ፈልገሃልና ዋጋ ከፈለግህ ትከል። ባትተክል ሁሉም እንዳይቀርብህ አሉት። ፈረንሣዩም ወፍጮውን ለመትከል 10,000 ብር ያህል ያስፈልጋልና እንዴት አድርጌ እትከላለህ? ቢላቸው፡ ጥሩ ሰው አይደለህምና እንደምትተክል ትከል አሉት።

“ከዚህ በኋላ ያ ፈረንሣዊ ራስ መኰንን ዘንድ ሄዶ ገንዘብ ለምኖ 5,000 ብር አበደሩት። ምኒልክ ይህን ሲሰሙ ቤቱን ከበብልኝ

ብለው በወታደር አዲስ አበባ ውስጥ ያለው ቤቱ ተከበበ ። ፈረንሣዊው ለፈረንሣይ ሚኒስትር ለሙሴ ላጋርድ የአንድ ፈረንሣዊ ውርደት የፈረንሣይ ውርደት ነው ብሎ አመለከተ ። ሚኒስትሩም የነጋዴ ጉዳይ አላስቸገረኝም፤ እኔን ወጥሮ የያዘኝ የፖለቲካው ጉዳይ ነው አለው ። ከዚህ በኋላ እንደገና 5,000 ብር ከጓደኞቹ ተበድሮ ወፍጮውን ተከለ ። ምኒልክም የወፍጮውን ሥራ ማለቅ ካዩ በኋላ፤ ለወደ ፊቱ እንዳትዋሽ መማሪያ ትሆንሃለችና ይኸን 2,000 ብር ውሰድ ብለው ለዚያ ሁሉ ከሣራው 2,000 ብር ብቻ ሰጡት ።

“አንድ ጊዜ ደግሞ አንድ የሩሲያ ሰው መጥቶ ምኒልክ የኤሮጳን ጥበብ ይወዳሉ ሲሉ ስለሰማ፤ ሰዎች ሰበሰቡና የኤሮጳን መዝሙር አስተማራቸው ። ሽልማትና ምስጋና ለመቀበልም አፍተር ዘ ቦል የሚለውን መዝሙር ምኒልክ ፊት አዘመረላቸው ። ምኒልክም እኔ የምፈልገው ሌላ ጥበብ ነው እንጂ ዘፋኝማ ከአገሬ ሞልቷል ብለው ቤሳ ሳይሰጡት ካገር አባረሩት ።

“... ትንባሆ አይወዱም ። ትንባሆ የሚያጨስ ምላስና ከንፈሩ ይቆረጥ የሚል የአጤ የሐንስ አዋጅ ነበር ። ምኒልክ ግን የሰውን መብት ላለመንካት አዋጁን ሻሩት ። እንዲያውም ልቅመሰው ብለው እያጨሱ ከሞከሩት በኋላ ስላመማቸው ተወት ። እሳቸው አያጭሱ እንጂ የሚያጨሱ ሰዎችን አይቃወሙም ። አንድ ጊዜ አንድ እንግሊዛዊ ሲያነጋግሩት፤ አይዞህ ትንባሆህን አጭስ ብለው እንደፈቀዱለት አውቃለሁ ።

“ብዙ ባይበሉም ጠጅና ጥሬ ሥጋ ይወዳሉ ።... የቀን እንቅልፍ አለባቸው ። ይህም ፤ ቀን የሚተኙት ሌሊት አምሽቶ ለመሥራት ያመቻቸዋል ። ወሬን ሁሉ ከሊቃውንት እና ላንድ ነገር አዋቂ ከሆኑ ሰዎች ጋር ነው ማውራት የሚወዱት ። ብዙ ሰላዮች አሏቸው ። እሳቸውም ቢሆኑ ልዩ የማስታወስ ችሎታ ያላቸው ናቸው ።...” ብሏል ሽርበርት ።

ስለ ምኒልክ ሥራ ወዳድነትና ታታሪነትም ብዙ ሰዎች ጽፈው ላቸዋል ። ለ.ሩ እንደጻፈው “... የመጀመሪያው የእንፋሎት መኪና አዲስ አበባ እንደገባ ምኒልክ 15 ቀናት ሙሉ ከእንፋሎቱ መኪና ጋር ሲሠሩ ከርመዋል ። ከዚህም ጊዜ በኋላ ምኒልክ በኩራት መኪናውን ለመኳንንቶቻቸው አስተዋወቁ ።...” ሲል ጽፎአል ።

የመጀመሪያው የብር (ገንዘብ) መሥሪያው መኪና አዲስ አበባ እንደገባ ዶክተር መረብ ሲጽፍ “... ምኒልክ መኪናውን ሲያዩና ሲመረምሩ ብዙ ሰዓት ያሳልፋሉ ። እንዴትም እንደሚሠራ ያያሉ ።

...ዓለም ምኒልክን ያህል ታላቅ እንጅነር ማጣቷንም እመስክራለሁ።...” ብሏል። ታላቅ እንጅነር ማጣቷንም እመስክራለሁ ማለቱን ጉሥ ስለሆኑ ቁልቁል ወርደው እንጅነር ሊሆኑ አይችሉም ማለቱ ነው።

አጣሊያዊው ደ. ካስትሮ ደግሞ “...በዓለም ላይ ያሉ ትልቅ ተራማጅ (ፕሮግራሲቭ) ሰው ናቸው።...ከሰማይ ፕላን ወርዶ፣ ከመሬት ጨረቃ ድረስ የሚያደርስ የመገናኛ ፕላን ነው ቢሏቸው፣ ጉሡ የሚቻል ከሆነ እንሥራው የሚሉ ናቸው።...” ብሏል።

መራብ እንደጸፉት ደግሞ “...የፈረንሳይ ፕሬዚዳንት ግሬቪ አንድ አሮጌ መድፍና አንዲት የሙዚቃ ሣጥን ስጦታ ላኩላቸው። ምኒልክም መከፋታቸውን ሳያሳውቁ ደስ ያላቸው መስለው የተላከውን ሚኒስትር ‘ፕሬዚዳንቱን አመስግናልኝ። አያቶች ለልጆቻቸው አሻንጉሊት እንደሚልኩ ሁሉ፣ የእናንተም ፕሬዚዳንት አላላክ እንደሱ መሰለኝ። ና ወጣ ብለን እንይ’ ብለው ሚኒስትሩን ከደጅ አወጡትና በጣም ዘመናዊ የሆኑ መድፎቻቸውንና ጠመንጃዎቻቸውን ለሚኒስትሩ እያሳዩ ‘ይኸውልህ፣ የኔ መጫወቻ አሻንጉሊቶች እነኚህ ናቸው’ አሉት።...” ብለዋል።

ኬለር ደግሞ “...በ1877 (እ.ኤ.አ.) በኤደን የሚኖረውን ወዳጃቸውን ነጋዴ፣ ጠቢባን እንዲያመጣላቸው ወደ ስዊስ ላሏት። በ1878 ዓ.ም. ሶስት የስዊስ ቴክኒሽያኖች አዲስ አበባ ገቡ። አንዱ ብረት ሠራተኛ የሆነው አፔንዚለር ነው። አንዱ ደግሞ በእንጨት አናጢነት ሥራ እስፔሺያሊስት የሆነው ዚመርማን ሲሆን፣ ሶስተኛው ከዙሪክ ፖሊቴክኒክ ትምህርት ቤት የተመረቀው ኢልግ ነው።

“...ኢልግም እንዲህ ሲል አጫውተኝ።...ከንጉሡ ጋር ለመተዋወቅ ጉጉሡ ዘንድ ገባን። ጉጉሡም መሐንዲሶች መሆናችንን ሰምተው ነበርና በደስታ ከተቀበሉን በኋላ፣ አዛዦቻቸውን ጠርተው ለነዚህ ሰዎች አንድ የሚያድሩበት ክፍል ስጥልኝ። ከዚያም ቆዳና ወስፌ ሁሉ ስጣቸው። እናንተም እንግዲህ ለጧት ሁለት ጫማ ሰፍታችሁ እንድታመጡልኝ አሉን። እኛም ከዚያ ከተሰጠን ክፍል ሆነን የማናውቀውን የጫማ መስፋት ሥራ እናጠና ጀመር። ያንዳችንን ጫማ ስፌቱን ቀዳድደን በዚያ ልክ ቆዳ ስንቆርጥ አደርን።

“ጧት ምኒልክ አስጠሩን። የታለ የሰፋችሁት ጫማ አሉን። እኛም የኛ ሙያ ታላላቅ መንገዶችንና የባቡር ሐዲዶችን መሥራት ነው እንጂ፣ ይሄን ትንንሽ ነገር አናውቅበትም አልናቸው። ምኒልክም ‘ራስህ የምትሄድበትን ጫማ መሥራት ያልቻልክ፣ የኢትዮጵያ ሕዝብ የሚሄድበትን መንገድ መሥራት እንዴት ትችላለህ?’ አሉንና ጠመንጃ መሥራትስ ትችላላችሁ? አሉን።

“እኔም እንዴ፡ ምን ማለትዎ ነው? ጠመንጃ እኮ የሚሠራው በፋብሪካ ነው። ፋብሪካው ደግሞ በብዙ ገንዘብ ተገዝቶ የሚመጣ ነው አልኳቸው። ምኒልክም ይሄን ማወቅህም ደህና ነው። . . . አሉኝ ብሎ አጫውቶኛል። ከዚህ በኋላ አልግን ሲያስቀሩ ሌሎቹን መልስ ያልሰጡዎቸውንና ያልተከራከሩዎቸውን አትጠቅሙኝም ብለው ወደ አገራቸው መለሷቸው። . . .” ብሏል።

ከንት ግሊክን ስለ ምኒልክ ሰውነት ሲጽፍ፡ “ . . . በርዝማኔ ከጫማቸው ሌላ 6 ጫማ ይሆናሉ። ጠንካራ አካል አላቸው። ቆዳቸው ጥቁር ነው። አጠር ያለ ጢምና ሪዝ አላቸው። ፊታቸው ከባድ ነው። . . . አስተያየታቸው የጨዋ አስተያየት ነው። ፈገግታቸው ማራኪ ነው። ፈገግ ሲሉም ውብ ጥርሶቻቸው ይታያሉ። አዘውትረውም ግንባራቸው ላይ ከምትታሠረው ነጭ ሐር ሻሽ ሌላ ሰፊ ጥቁር ባርኔጣ ያደርጋሉ። ነጭ የሀገር ልብስ ይለብሱና በላዩ ላይ በወርቅ ክር የተዘመዘመ ጥቁር ካባ ይደርባሉ። . . .” ካለ ቢኋላ፡ “ . . . ሀልጊዜ በ፫ ሰዓት (በኛ ፱) ሌሊት ከመኝታቸው ተነስተው ጦደ ፀሎት ቤት ይሄዳሉ። በ6 (በኛ ፲፪) ሰዓት ወይም ቀደም ብለው ከየፀሐፊዎቹ የሚቀርብላቸውን ሪፖርት ይሰማሉ። በሚቀጥሉት ሦስት ሰዓታት የደብዳቤዎች መልስ በመስጠትና የፍርድ ይግባኝ ማመልከቻዎች ሲመለከቱ ይቆያሉ። ቀኑን ሙሉ በሥራ ተጠምደው ይውላሉ። ምንም ትንሽ ጉዳይ ቢሆን አገረ ገዥዎችን ስለ አስተዳደር በመምከርና በመቆጣጠር ይውላሉ። መንግሥታቸው እንዳይጠላባቸውና ተወዳጅ እንዲሆንላቸው ይጥራሉ። በማንኛውም ሰዓት የሕዝብ አቤቱታ መስማት ይወዳሉ።” ብሏል።

እ.ኤ.አ. ኅዳር 13 ቀን 1876 ዓ.ም. ልቼ ከተማ ሆኖ አንቴኖሪ የጻፈው ደብዳቤ እስፒዲሲዮኒ ኢታሊያና በሚባል መጽሐፍ ውስጥ፡ ታትሟል። በዚያ ደብዳቤ ላይ አንቴኖሪ ስለ ምኒልክ ሁኔታ ሲገልጽ “ . . . ዕድሜያቸው 32 ዓመት ይሆናል። የጢማቸውም ሆነ የራሳቸው ጠጉር ጥቁር ነው። ፊታቸው የደስ ያለውና ልዩ ጠባይ የሚታይ በት ነው። አልጋ ላይ ተቀምጠው ነበር። ራሳቸውና እግራቸው በምንም ያልተሸፈነ ባዶውን ነበር። ነጭ ሱሪ ታጥቀው፡ በላዩ ላይ ቀይ ጥለት ያለው ሽማ ለብሰዋል። . . . ከትከሻቸው ላይ ልብሳቸው በመርፌ ቁልፍ ተይዟል። . . . በጣም ጥሩ ሰው ናቸው። ለጦር መሣሪያ ያላቸው ፍቅር የተለየ ነው። . . . ጨዋ ናቸው። . . .” ብሏል።

በዚያው መጽሐፍ ቺያሪኒ የጻፈውም ታትሟል። ቺያሪኒ “ . . . ጨዋና የጦር መሣሪያ የሚወዱ ሰው ናቸው። ንጉሡ ሲናገሩ ረጋ ብለውና አስበው ነው። ሲያዳምጡም በፀጥታ ነው። ጥሩ ወታደር በመሆናቸው የጦር መሣሪያ መያዝ ይወዳሉ። . . . ቁመታቸው መካከለኛ

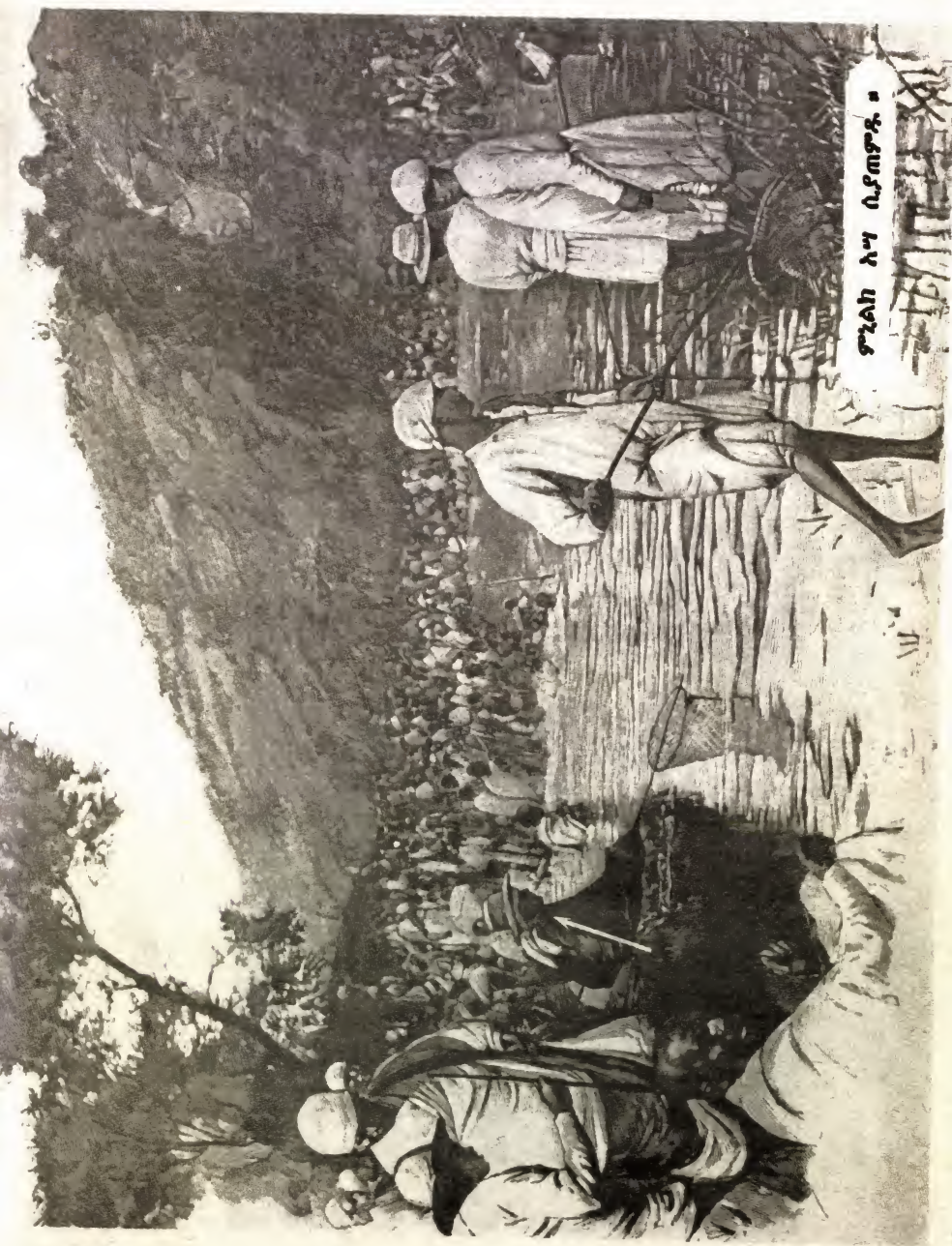

ሆኖ ጡንቻቸው ያፈረጠመ ነው። ፊታቸው በፈንጣጣ ምክንያት ተጉረብርቧል። ግንባራቸው ሰፊ ነው። እንደ አፋቸው ሁሉ ደስ የሚሉ ጨዋ ዓይኖች አሏቸው። . . . . አፍንጫቸው ትክክለኛ ሲሆን፣ አገጫቸው ግን ትልቅ ነው። . . . . ጥርሳቸው ትክክል ሆኖ የወጣና ነጭ ነው። . . . .” በማለት ጽፎአል።

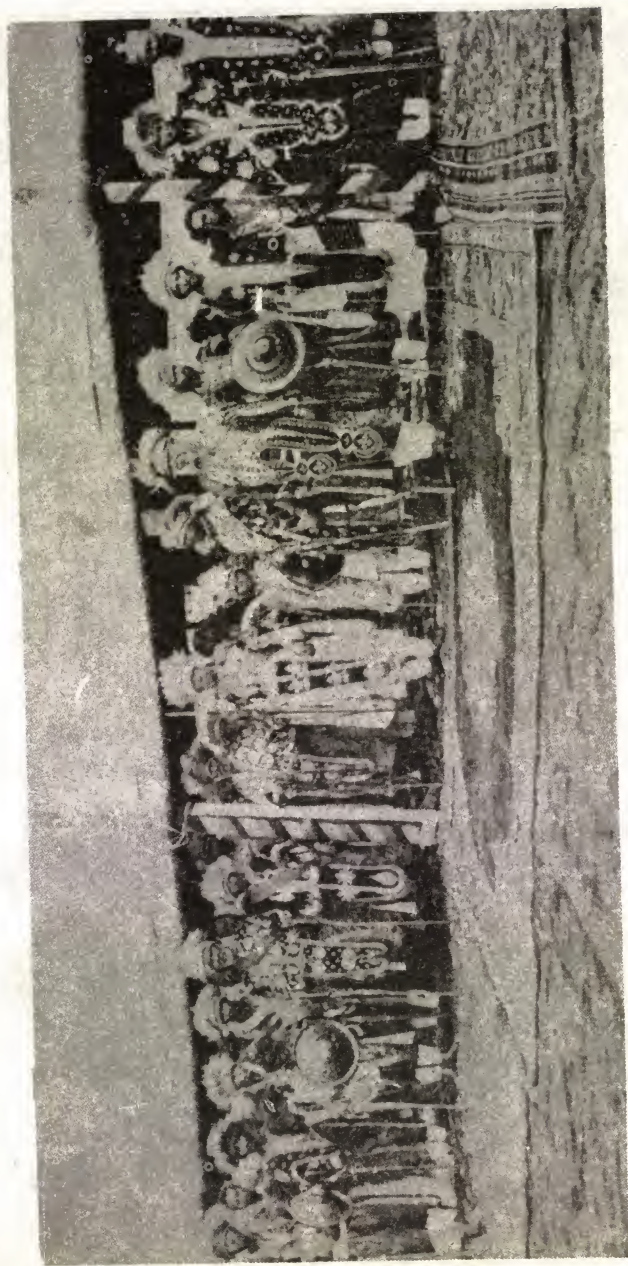

በጦር ልብስ

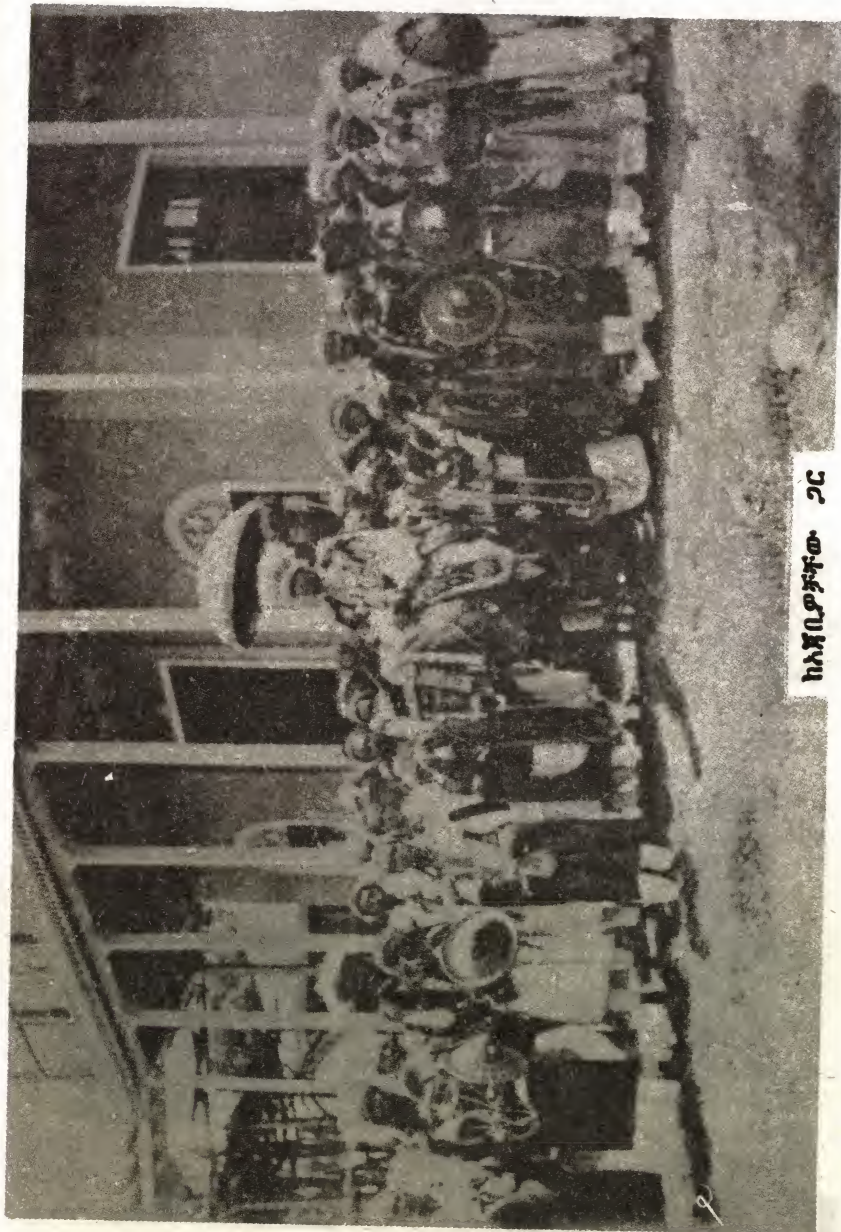

ԳՆԱԽ ԱՊ ԱՄՈՐՏՅՈՒՆ

നാട്യകലാകാരന്മാർ

ഹിന്ദു മതം ൧൦

പ്രതിഷ്ഠാ പൂജാ

የፖሊስ ልጅ ወይዘሮ ዘውዲቱ (በኋላ ንግሥት)

ጣጣ መስፋት ያቃተው ሌላግ ቢትወደድ ድረስ የማዕረግ እድገት አግኝቷል።
ከምኒልክም በአገልግሎቱ ኒሻኖች ተሸልጧል።

ሕመምና ሞት

ምኒልክ የሞቱት መድኃኒት ተደርጎባቸው ነው የሚል ወሬ አለ ። ታሪኩ እንዲህ ነው ። በ1901 ዓ. ም. በጀርመን ለጋሲዮን በኩል ፓራላይዝ (ሽባ) ሆነው የታመሙትን ምኒልክን ለማከም ዶክተር እስቴንኩለር መጥቶ ነበር ። ይህ ሐኪም ንጉሡንም መኳንንቱንም በኤሌክትሪክ ሙቀት ያክም ነበር ። ከዶክተር እስቴንኩለር ሌላ ደግሞ ንጉሡን እንዲያማክር ተብሎ ዶክተር ዚንትግራፍ የጀርመን ኮንስለር ሆኖ ተሹሞ መጣ ። ዚንትግራፍ የመጣው የዓመት ደሞዙ 12,000 ብር ሆኖ ካገሩ መምጫ 1500 ብር ተከፍሎት ነው ። ለዕቃ መግዣም ሁለት ሺህ ብር ከምኒልክ ተሰጥቶት ነበር ።

እነዚህ ሁለት ጀርመናውያን ከበጅሮንድ ሙሉጌታና ከአዛዥ መታፈሪያ ጋር ተጣሉ ። የምኒልክ ሕመም አልሻል እያለ ቢሄድ “... ንጉሡ የታመሙትና ማዳንም ያልተቻለበት መርዝ በልተው ነው ። ያበሏቸውም በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ናቸው ። ... ብለው በአንድነት ተናገሩ ። ይህን ዜና ድሬዳዋ የነበረው አላዛሪ ስት ሚሲዮን ፣ በነበረው ጋዜጣ ላይ በፈረንሳይኛና በአማርኛ ቋንቋዎች አትሞ አወጣው ።

ምኒልክ የታመሙት መርዝ በልተው ነው የተባለው ጉዳይ ከባድ ክርክርና ውዝግብ ያስነሳ ነው ። ውዝግቡ በአገር ውስጥ ብቻ ሳይሆን በውጭ አገር ጭምር ነበር ። ይህን በኋላ እንመለስበታለን ።

ምኒልክ በ1900 ዓ. ም. ግንቦት 10 ቀን እንጦጦ ላይ ከአጣሊ ያኖች ጋር በዚያን ጊዜ የአጣሊያ ሱማሌ (ሞቃዲሾ) ይባል የነበረውንና የኢትዮጵያን ወሰን ስምምነት ከፈረሙ በኋላ የደም ብዛት መታቸውና የቀኝ ጉናቸው ፓራላይዝ (ሽባ) ሆነ ። በወሰኑ ጉዳይ ብዙ ክርክር ስለነበር በዚያ ምክንያት የደም ብዛት መታቸው ይባላል ።

ይህም ብቻ ሳይሆን ምኒልክ የልብ ሕመም ነበረባቸው ። ይህ ንንም የልብ ሕመም እንዳለባቸው ያወቀው ቪታሊን የተባለው ሐኪም በ1900 ዓ. ም. ባደረገላቸው ምርመራ ነበር ። ቪታሊን የልብ ሕመም እንዳለባቸው ካወቀ በኋላ ሕመሙ በቅርብ ጊዜ አደጋ የማያደርስ መሆኑን ተናገረ ። ምኒልክ ግን ሕመሙ እየጠናባቸው ሄደ ።

በ1900 ዓ.ም. በግንቦት ወር የመታቸው የደም ብዛት በተደረገ ላቸው ሕክምና በሰኔ ወር ሻል ቢላቸውም እንደወትሮው መናገር ግን ያስቸገራቸው ነበር ። እግራቸውም ቢሆን እንደተለመደው አይራ መድላቸውም ነበር ። ለምሳሌ ሰኔ 20 ቀን፡ ብሪስን በተቀበሉበት ጊዜ የሚራመዱት በከዘራ እየተደገፉ ነበር ። ይህም ቢሆን ምኒልክ ሕመማቸውን ረዝብ ሳያውቅባቸው የተለመደ ሥራቸውን ይሠሩ ነበር ። ለምሳሌ በዚያው ዘመን በሐምሌ ወር አዲሱን ማተሚያ ቤት መርቀው ከፈቱ ። ሐምሌ 6 ቀን ችሎት ላይ ውለው በስምንት ሰዎች ላይ የሞት ፍርድ ፈረዱ ።

በዚያው ዘመን ነሐሴ ሁለት ቀን የፖሊስ ኃይል በኢትዮጵያ እንዲቋቋም ፈረንሳይ ለጋሲዮን ከሚሠሩ ፈረንሳዮች ጋር ተነጋገሩ ። በፖስታ ቤት ሰገነትና በገበያው መሐል የተሰቀሉትን ሁለት ሰዓቶች ነሐሴ 9 ቀን እየተዘዋወሩ ገብዮች ። ነሐሴ 12 ቀን ደግሞ የልደት በዓላቸው በሚከበርበት ጊዜ በበዓሉ አከባበር ላይ ፍፁም ጤነኛ መስለው ይታዩ ነበር ። የምኒልክን መታመም የሚያውቀው በኢትዮጵያ ፈረንሳይ ሚኒስትር ብሪስ የውጭ ጋዜጦችን ወደ ግቢ ከመላክ አቋርጦ ነበርና ነሐሴ 18 ቀን፡ ብሪስን ጠርተው ለምን ጋዜጦችን እንዳቋረጠባቸው ጠይቀው እንዲልክ አዘዙት ። ይህ ሁሉ ሆኖ ጤነኛ እየመሰሉ ቢታዩም ነሐሴ 21 ቀኖ ወገባቸው በጠቅላላው ፓራላይዝ ሆነ ።

ሐኪማቸው ሁኔታውን ሲገልጽ ፡ “...በነሐሴ ወር አመማቸው። ከከተማው መድኃኒት መሸጫ ሱቅ (ፋርማሲ) አትሮፓይን ወስጄ እንዲጠቀሙበት አደረግሁት ። በ1907 ዓ.ም. 84 ኪሎ ግራም ይመዝኑ የነበሩት ምኒልክ በሰኔ ወር 1908 ዓ.ም. 78 ኪሎ ግራም ሆኑ ። አሁን በነሐሴ ወር ደግሞ ክብደታቸው 71 ኪሎ ግራም ወረደ።...” ብሏል ።

ብሪስ ደግሞ ነሐሴ 28 ቀን 1908 ዓ.ም. (በኛ ነሐሴ 22 ቀን 1900 ዓ.ም.) ለወዳጁ ለፒካን ከአዲስ አበባ በጻፈለት ደብዳቤ ላይ “...ነሐሴ 26 ቀን የደም ብዛታቸው ተነሳና ጣላቸው ። ይህ በሆነ በት ጊዜ ባጠገባቸው በጅሮንድ ሙሉጌታ ነበሩ ። በጅሮንድ ሙሉጌታም ደንግጠው ምኒልክን በክንዳቸው ተሸክመው መኝታ ቤት ወስደው አስተኙዋቸው ።...” በማለት ገልጸለታል ።

በዚያው ዘመን በነሐሴ ወር ከፈረንሣይ መንግሥት ተልኮ ምኒልክን ለማከም አዲስ አበባ የገባው ፈረንሣዊው ሐኪም ዶክተር ኸርማይነር ምኒልክን ማከም እንደጀመረ የሰማውን ሲገልጽ “... አንዲት ዓይኗ የጠፋባት ድመት፡ ከወገቧ በታች የተሸመደመደች፡ ጭራዋ የተቆረጠ፡ አንገቷ ላይ ደግሞት ተጥፎ የታሰረባት፡ ምኒልክ ዙፋን ሥር በሚስጥር ተቀምጣ ተገኘች እያሉ ያወራሉ ።...” ብሏል ። መሪ

ብም “...አቡነ ማቴዎስንም እንዲሁ አድርገው ነው የገደሏቸው...” ይላሉ ።

ምኒልክን ለማከም ብዙ ሐኪሞች ከያገሩ መጡ ። ከሶሪያ ሙሳ አሊ ቤይ ፣ ከቱርክ ፖውል መረብ ፣ ከፈረንሳይ ኸርማይነርና ዶክተር ዌክማን ፣ ከጀርመን እስቲንኬለር ፣ የግል ሐኪማቸው ሺታሊን እነኚህ ሁሉ የምኒልክን ሕመም ያጠኑ ጀመር ።

ብሪስ እ.ኤ.አ. አክቶበር 4 ቀን 1908 ዓ.ም. (በኛ መስከረም 24 ቀን 1900) ላገሩ ለፈረንሳይ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር በጻፈው ደብዳቤ “...ንጉሡ አሁን ተሸሏቸዋል ። ግን ለመደገፊያ ከዘራ እየያዙ ነው የሚሄዱት ።... ሐኪሞቻቸው ከባድ በሆነ የመንግሥት ሥራ ላይ እንዳይካፈሉ ከልክለዋቸዋል ። ምክንያቱም ጤንነታቸው ስላልተረጋገጠ ነው...” ሲል ጽፏል ።

ሺታሊንም “...ምኒልክ ለሐኪሞቻቸው ጥሩ በሽተኛ አይደሉም ። አስቸጋሪ ሰው ናቸው ። ጤናቸው በሚታወክበት ጊዜ የሐኪሞቹን ትእዛዝ አክብረው ሐኪሞቹ እንዳሉዋቸው ያደርጋሉ ። ሻል ሲላቸው ግን ሐኪሞቹንና የሐኪሞቹን ትእዛዝ ይንቁና እንደፈለጉት ሆነው ከባድ ሥራ መሥራት ይጀምራሉ ።...” ብሏል ።

በደም ብዛቱ ምክንያት ምኒልክ አቋማቸውን ስተው ስለወደቁ በቤተ መንግሥቱና በሌሎችም ዘንድ ምኒልክን ሰይጣን ጣላቸው ተብሎ ታመነ ። ይህንንም ሰይጣን ለማስለቀቅ ጠበል ነው እንጂ ሐኪም አያድንም ተብሎ በ1901 ዓ.ም. በሕዳር ወር ደብረ ሊባኖስ ሄደው ጠበል እንዲጠመቁ ተወሰነ ። በውሳኔውም መሠረት ህዳር 18 ቀን ወደ ደብረ ሊባኖስ ተወሰዱ ።

ወደ ደብረ ሊባኖስ የመሄዳቸውን ጉዞ ብሪስ ለፈረንሳይ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ከአዲስ አበባ በጻፈው ደብዳቤ “...እንጦጦ ላይ አራት ቀን ካደሩ በኋላ ንጉሡ ወደ ገዳሙ ጉዞ ጀመሩ ። አብረዋቸው ራስ ወልደ ጊዮርጊስና ሌሎችም መኳንንቶች አሉ ። በጠቅላላው ያጀቡዋቸው ሰዎች 8000 ያህል ሲሆኑ ለጓዝ መጫኛና ለቀለብ የሚገዝዘው እንስሳ ደግሞ 30000 ይሆናል ። ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ አገሪቱን እንዲመሩ አዲስ አበባ ቀርተዋል ። ሚኒስትሮችና መኳንንት ሁሉ አዝነዋል ። ሕዝቡም በምኒልክ መታመም ተክዟል ። ሐኪማቸው ዶክተር ኸርማይነር ለጥበቃ አብሯቸው ሄዷል ። ኸርማይነር በላከው ሪፖርትም በጉዞው ላይ የምኒልክ ጤንነት ጥሩ ነበር ብሏል ።...” በማለት ዜናውን አስተላልፏል ። በኢትዮጵያ ታሪክ ለመጀመሪያ ጊዜም የፊውተር ጋዜጠኛ ንጉሡን ተከትሎ ወደ ደብረ ሊባኖስ ሄደ ።

ብላታ መርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ በልጅነታቸው ያዩትን የሚከተለውን ጽፈዋል። “... እግራቸውን ስለታመሙ ወደ ደብረ ሊባኖስ ሔደው ጠበል ቢጠመቁ ይሻላል ተብሎ ተመከረና በገዳር 1 ቀን 1901 ዓ. ም. ከአዲስ አበባ ተነሱ። ለመጓጓዣ የተሰናዳው አንድ ሲትሮይን መኪና ነበረ። ይኸውም ከፈረንሣይ አገር... የመጣ አውቶ ሞቢል ነው። ሾፈሩ መኪናውን ለመፈተሽ እስከ እንጦጦ ድረስ እየነዳ አውጥቶት ነበረና በዚያ ጊዜ እኔ እራሴ መኪናውን አይቼዋለሁ። የራዲዮተሩ ውሃ ቶሎ ቶሎ እየፈላ አስቸግሮ ነበር። እንጦጦ ላይ ከመንደሩ ውሃ እየተወሰደ ሲጨመርበት ያየሁትም ትዝ ይለኛል።

“ከዚህ በኋላ መኪናው ለጃንሆይ ጉዞ የማያመች መሆኑ ስለተገመተ ወደ አዲስ አበባ ተመልሶ ሌላ ዘዴ ይፈለግ ጀመር። የተገኘው ዘዴ በባለ አጉብር ጋሪ እንዲጓዙ ማድረግ ነው። ባለአጉብር ጋሪ ለሰው መቀመጫ ወይም ለመኝታ እንዲስማማ ሆኖ በአናጢዎች ተዘጋጀ። እርሱም በሁለት ምስንጅር በቅሎዎች ተጭኖ ሊጓዙበት በሚችል ዓይነት ሆኖ ተሠራ። ከዚህ በኋላ ጃንሆይ በውስጡ ተኝተው ተጓዙበት። ድካም እንዳይሰማቸውም በቅርብ በቅርቡ ሠፈር እንዲደረግ ተወሰነ።

“ስለዚህም በመጀመሪያ ቀን ከአዲስ አበባ ቤተ መንግሥታቸው ተነስተው እንጦጦ ተራራ ሥር አደሩ። ይህ ቦታ ዛሬ ቁስቋም የተተክለችበት ቁልልታ ነው። በሁለተኛው ቀን ከዚያ ተነስተው እንጦጦ ማርያም አደሩ። በሶስተኛው ቀን ከእንጦጦ ተነስተው ሱሉልታ እዘብጡ ላይ በባላባቱ በዋቆ ቱፋ ቤት አጠገብ ሠፈሩ። በዚህ እኳኋን እየተጓዙ ከአሥር ቀን በኋላ ደብረ ሊባኖስ ደረሱ።...”

እውነተኛው የምኒልክ በሽታ ፓራላይዝ ነው። እቴጌይቱና ጳጳሱ፣ ሐኪም እንዳይነካቸውና በጠበል ብቻ ይድናሉ እያሉ በቀዝቃዛ ውሃ ስለሚነክሯቸው የምኒልክ ሕመም እየባሰ ሄደ። በተለይም ከአዲስ አበባ ደብረ ሊባኖስ ድረስ ባለው መንገድ ጉዞው ራሱ ተጨማሪ በሽታ ሆነባቸው። ደብረ ሊባኖስ ወርደው ሶስት ወር ያህል ጠበል ሲጠመቁ አብሯቸው የነበረው ሐኪማቸው ኸርማይነር ያ ቀዝቃዛ ውሃ እንደማያድናቸው ቢያውቅም ፈርቶ ዝም አለ።

በዚያው ዘመን ከጠበሉ ቦታ ደርሶ የነበረው ፈረንሣዊው ተጓዥ ፊዎንድ ሲጽፍ “... አንድ ቀን ጧት ንጉሠ ሊክሱ ሄዱ። ሲጠመቁም ግርዶሽ ተጋርዶ፣ ወደ ግርዶሹ መጥፎ መንፈስ እንዳይጠጋ ዙሪያውን መስቀል ተይዞላቸው ተጠመቁ። ጊዜው ጧት ነው። ውሃው ደግሞ እንደ በረዶ የቀዘቀዘ ነው። ምኒልክ ተጠምቀው ሲወጡ ፈረንሣዊውን ሐኪም ጠሩትና ‘እነዚህ ሰዎች ሊገድሉኝ ነው። ወደ ውሃው

ዳግመኛ እንዳያስገቡኝም እባክህ አድነኝ። እስከ ሁለት ቀን ከእነኚህ ሰዎች እጅ ካላወጣኸኝ የማደርገውን እኔ አውቃለሁ። አሉት። ሐኪሙ ኸርማይነርም በዚያ ቀን ቃዛ ውሃ ከመንከር እንዲተዉዋቸው ተማፀነ። ግን እሺ አላሉትም...” ብሏል። ይህን ነገር ካስትሮም ጽፎታል።

ምኒልክ ከጠበሉ ቦታ በደብረ ሊባኖስ እስከ ጥር ወር መጨረሻ ድረስ ቆይተው የካቲት 5 ቀን አዲስ አበባ ገቡ። ከደብረ ሊባኖስ ሲመለሱም እንጦጦ ድረስ በመኪና መጥተው ከእንጦጦ በኋላ ሰው ይየኝ ብለው በበቅሎ ሆነው አዲስ አበባ ገቡ። በመንገድ ላይ የሚያያቸው ሕዝብም እልል እያለና እያለቀሰ ተቀበላቸው። ለቅሶው “...ልጅ ከእናቱ ሲለይ እንደሚያለቅሰው ነበር።... በመንገዱ ሁሉ የምኒልክና የጣይቱ ፎቶግራፍ በአበባ እየተከበበ ተደርጎበታል። አዲስ አበባ ሲገቡም 19 ጊዜ መድፍተተኮሰ።...” በማለት አለቃ ከንፋ ጽፈዋል። አዲስ አበባ ውስጥ የነበረውም ቦሶዳሪ እ.ኤ.አ. የካቲት 23 ቀን 1909 ዓ.ም. ለንደን ላለው ግሬይ በጻፈለት ደብዳቤ ላይ “... ምኒልክ የካቲት 13 ቀን (እ.ኤ.አ.) ከጠበሉ ሥፍራ ተመልሰው ጭር ካላቸው ከአዲስ አበባ ከተማቸው ገቡ። ምኒልክ ከቀኝ ጎናቸው ከወገባቸው በታች ፈጽመው ፓራላይዝ ሆነዋል። የሚጓዙትም ተሽከርካሪ እግር ባለው ወንበር ላይ ሆነው ነው። አእምሮአቸው ደህና ነው። ምግብም ይበላሉ።... በሕዝብ በዓል ላይ ለመገኘት እየፈለጉ ይገኛሉ። የካቲት 20 ቀን የጀርመንን ሚኒስትር ሸለር እስቴይን ዋርትስን ተቀብለው አነጋገሩ...” ብሏል።

በአዲስ አበባ ተቀማጭ የሆነውን የጀርመንን ጉዳይ ፈጽሟ ሚኒስትር ያነጋገሩት የጀርመን ንጉሠ ነገሥት ሐኪም እንዲልኩላቸው መጠየቃቸው ሳይሆን አይቀርም። ወይም ደግሞ “...አንድ የተማረ ሰው እንፈልጋለን። በምክር እንዲረዳን። ዶክተር ዚንትግራፍ ከኛ ዘንድ በነበረበት ጊዜ እንዳስደሰተን ሁሉ አሁንም እሱው ወደኛ እንዲዛወር ፈቃድዎን እንጠይቃለን።...” በማለት ለጀርመን ንጉሠ ነገሥት የጻፉትን ደብዳቤ ለመስጠት አስጠርተውትም ይሆናል።

ተቀማጭነቱ አዲስ አበባ የሆነው የኢጣሊያኑ ሚኒስትር ኮሊ ለኢጣሊያ ውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር ባስተላለፈው ሪፖርት “... ምኒልክ በመሀሉ እየተገኙ ያስለመዱት የአዲስ አበባ ሕዝብ በምኒልክ መጥፋት አዝኗል። ይህን ያወቁት ምኒልክም አንዳንዴ በሰረገላ፣ አንዳንዴ ደግሞ በበቅሎ እየሆኑ በአዲስ አበባ ከተማ መሀል በመዘዋወር ለሕዝቡ እንዳስለመዱት አሁንም እየተዘዋወሩ ይታያሉ። የሚያጅቧቸውም ነጭ ልብስ የለበሱ አምስት ወይም 600 ያህል ሰዎች ናቸው።... አንድ ቀን ምኒልክ በከተማው ውስጥ ሲዘዋወሩ ከገበያው መሀል

ልጅ ኢያሱን አገኘዋቸው። ምኒልክም በቅሎአቸው ላይ እንደሆኑ ቁል ቁል በመጥፎ አስተያየት አዩዋቸው። የሸመገለ አንበሳ አስተያየትና ግርማ፣ እንደሚያስፈራው ሁሉ ሕዝቡ በምኒልክ ሁኔታ ደነገጠ። ምኒልክ በበቅሎዋ ላይ ሆነው መቄነጥነጣቸው ሲታይ ፓራላይዝ የሆኑ አይመስሉም። ሕዝቡም ሊያውቅ አልቻለም። ምስጢሩም ከግቢ አልወጣም። . . . . እንደተለመደው በቅሎአቸውን ያቆሙና የሚያጋጥማቸውን ሰው ሁሉ ያነጋግራሉ። እያንዳንዱንም ሥራ ይቆጣጠራሉ። እጅ ለሚነሱ ሷቸውም ሰዎች ፈገግ እያሉ መልሱን ይሰጣሉ። የሕዝቡንም አቤቱታ እየሰሙ ስለዚያ ጉዳይ መኳንንቱን ያነጋግራሉ። . . . . ምኒልክ ቢያረጁም ዓለምን አርቆ የሚያየው አይናቸው አልደከመም። . . . .” በማለት ጽፏል።

ባርይስ ስለምኒልክ ሕመም ሲገልጽ “ . . . ምኒልክ የታመሙ መስለው አይታዩም። ዕድሜያቸው 64 ዓመት ሆንዋል። የነበራቸው ውበት ግን አልተቀነሰም። ቀልዳቸውም አልቀረም። . . . ይህ ሕመም የጀመራቸው፣ ሰይጣን ከሠራት አውቶሞቢል ላይ ከተቀመጡ በኋላ ነው እያሉ ቁሶች ያወራሉ። እሳቸው ግን አሁንም ቢሆን የምዕራባውያንን የቴክኒክ ሥራ ማጥናትና ማየት ይወዳሉ። . . . . ችግራቸው በቁሶች በኩል ነው። አሁንም ቢሆን ወደ ደብረሊባኖስ ሄደው እንደገና በጠበል መጠመቁን እንዲጀምሩ አቡኑ ይወተውታሉ። ምኒልክ ግን ጠበሉ እንደማያድናቸው ያውቃሉ። ይህን ሲናገሩም ጣይቱና አቡኑ ይቆጧቸዋል። . . . .” ብሏል።

ከጀርመን መንግሥት የተጠየቁት አማካሪው ዚንትግራፍ ሐኪሙ ማክስ እስቴንኬለር በ1901 ዓ. ም. መጋቢት 30 ቀን አዲስ አበባ ገቡ። እስቴንኬለር ከነሚስቱ አዲስ አበባ ሲገባ በቤተ መንግሥቱ አቀባበል ተደረገለት። መኖሪያም ከዚያው ከቤተ መንግሥቱ ግቢ ውስጥ ተሰጠው። ከዚያም ሆኖ በቀን ሁለት ጊዜ ከምኒልክ ዘንድ እየገባ ያካማቸው ጀመር። በጥቂት ቀናት ውስጥም ተሻላቸው።

ጀርመኖች ከመጨረሻው ደረጃ ከምኒልክ ዘንድ ገብተው አማካሪም ሐኪምም በመሆናቸው የኢጣሊያ፣ የፈረንሳይና የእንግሊዝ መንግሥታት ተቃውሞ አቀረቡ። እነዚህ መንግሥታት ትሪፓርቲት የተባለውን ኢትዮጵያን የሚያከፋፍላቸውን የራሳቸውን የሰላም ውል ተዋውለው ነበርና የጀርመን መንግሥት ውሉን እንዳፈረሰ ያህል ተቆጠረ። ተቃውሞነታቸው አዲስ አበባ የሆኑ የእንግሊዝ፣ የፈረንሳይና የኢጣሊያ ሚኒስትሮችም ተቃውሞአቸውን በግልጽ አዲስ አበባ ላለው ለጀርመን ኤምባሲ አስታወቁ። በተለይ የኢጣሊያ ጋዜጦች ጉዳዩን

እየተነተኑ የጀርመንን መንግሥት በመወንጀል ይጽፉ ጀመር = ኤኮኤላ እስታምፖ የተባለው የሚላኖ ጋዜጣ ፌብራሪ 25 ፣ ማርች 2 ፣ ማጁም 10 ቀን 1909 በወጡት ገጾች ጀርመን የትሪፓርቲን ውልከፈረመ በኋላ ውሉን አፍርሶ ምኒልክን ሞኖፖል (የግሉ) አድርጎ ያዘ እያለ በተደጋጋሚ ጻፈ ።

የጀርመን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ቦኤን በጀርመን መንግሥት ላይ ለሚወርደው የጋዜጣ ነቀፋም ሆነ ለየመንግሥታቱ ጥያቄ “... ምኒልክና ዚንትግራፍ በግል ያደረጉት ስምምነት ነው እንጂ ጀርመን መንግሥት በጉዳዩ አልገባበትም ። ዚንትግራፍ ይላክልን ተብሎ በተጠየቀ ጊዜ ለእንዲህ ያለ ትልቅ ቦታ ለመመረጥ ዕድሜው ለጋ ነው ብለን ነበር ። ዓለም ሊያውቅልን የሚገባው የኛ ምርጫ ቢሆን ኖሮ እንዴት ብለን ይሄን ልጅ ልንመርጠው እንችላለን?...” እያለ አሳወቀ ። የዚንትግራፍን በቤተ መንግሥት መግባት ጣይቱም ቢሆኑ አልተደሰቱበትም ። ጣይቱ የዚንትግራፍን መምጣት የተቃወሙበት ምክንያት ለጀርመን ተቃዋሚ መንግሥታት ረድተው ሳይሆን በፊት አዲስ አበባ በነበረበት ጊዜ አይዋደዱ ስለነበር ነው ።

እስቲይንኬለር እና ዚንትግራፍ ምኒልክን ሲያክሙና ሲመረምሩ ቆዩ ። ሻል ብሎአቸው የነበሩት ምኒልክ ግንቦት 3 ቀን እንደገና ሕመማቸው ተነስቶ ጣላቸው ። እስቲይንኬለር የሚያክምበት የኤሌትሪክ መሣሪያ ጥቂት ቀን ከሠራ በኋላ ተበላሽ ። መሣሪያው አዲስ አበባ ውስጥ ሊጠገን ባለመቻሉ ሁለቱም ጀርመኖች ደነገጡ ።

ዚንትግራፍ ግንቦት 7 ቀን 1901 ዓ.ም. “... ንጉሡ የታመሙት መርዝ በልተው ነው ። በተደረገው ምርመራ በደማቸው ውስጥ መርዝ ተገኝቷል ። ይህንንም መርዝ ያበሏቸው በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ናቸው ።...” ብሎ ተናገረ ። እነኞ ምኒልክ ያሳደጓቸውና የሚያምኑቸው አገልጋዮቻቸው ይህን ማድረጋቸውን የሰማው መኳንንት ሁሉ ደነገጠ ። የምኒልክ ሠራዊትም ቆራጮ ሊጥላቸው ተነሳ ። ሁለቱ የታሙት ሰዎች ግን ከምኒልክ መኝታ ቤት ከምኒልክ ጋር ተቀምጠው አልወጣ አሉ ።

ይህ በሆነ በ3ኛው ቀን የሰዎቹን ያለመነካት ወይም ከሹመታቸው ያለመሻር ያየው ዚንትግራፍ ወደ እቴጌ ጣይቱ ዘንድ ገብቶ “... እነኚህ ንጉሡን መርዝ ያበሏቸው ሰዎች ከሹመታቸው ተሸረው ካልታሰሩ ንጉሡ አይድኑም ።...” ብሎ በከንቲባ ገብሩ አስተርጓሚነት ተናገረ ። እቴጌ ጣይቱም “... ነገሩ የማይታመን ነገር ሆኖብን ነው ። በውኑ በንጉሡ ላይ ማን መርዝ ያደርግባቸዋል ። ይህስ አይጠረጠርም...” ብለው መለሱ ። ከንቲባ ገብሩም ጣልቃ ገብተው “... እመ

ከጉዳ ገብሩ

ፕረሰኒ

አፈወርቅ ገብረ አብሱ

ቤቱ ይህንንስ አይበሉ። አሽከር ክፉ ነው። በገንዘብም በምንም ይገዛል። . . . ” አሉዋቸው። እቴጌ ጣይቱም “በአጤ ምኒልክ ላይ እልፍ ወርቅ ቢሰጡት ክፉ ነገር የሚያደርግባቸው የለም” ብለው መለሱ። ከዚህ በኋላ ጀርመኑ ምንም ክርክር አላቀረቡም። የተቻላቸው ሁሉ እንደሚደረግ ተናግረው ወጡ።

በመሀሉም ምኒልክ ለገንገነው ሕዝብ አዋጅ ነገሩ። “ . . . ልጆቼን፣ ያሳደግኳቸውን፣ የማምናቸውን በጅሮንድ ሙሉጌታንና አዛዥ መታፈሪያን እንዳትነካብኝ። በክፉ አይንህም አትይብኝ። መርዝ አብልተውኝ ከሆነ ነገሩ ከተጣራ በኋላ እኔው እቀጣቸዋለሁ። ነገሩ ተመርምሮ ሳይጣራ ግን በነሱ አትከፉብኝ። ቃሌን ጥሰህ ከድሮ ክብራቸው ብታዋርድብኝ ማርያምን አማላጅም የለኝ ” ብለው አወጁ። በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያም ከተደበቁበት ወጡ።

በጅሮንድ ሙሉጌታ ይገዙ በዘመኑ የገንዘብ ሚኒስትር የነበሩና ከምኒልክም ጋር የተቋጥሮ ዝምድና ያላቸው ናቸው። ከዚያንትግራፍ ጋር ደግሞ በገንዘብ ብድር ምክንያት ተቀያይመዋል። በአሁኑ ጊዜ ከአዛዥ መታፈሪያ ጋር ሆነው ምኒልክን በማስታመም ላይ ናቸው። በጅሮንድ ሙሉጌታ በ1928 ዓ.ም. ኢጣሊያ ኢትዮጵያን በወረረች ጊዜ የጦር ሚኒስትር ነበሩ። በጦርነቱ ላይ ተሸረው ከማይጨው ድል መሆን በኋላ ወደ አዲስ አበባ ሲመለሱ ኢጣሊያኖች በአይሮፕላን ተከታትለው በመትረየስ የገደሉዋቸው ከኢትዮጵያ ታላላቅ ጀግኖች አንዱ ናቸው። በአገልግሎታቸውም ራስ ማዕረግ ደርሰዋል።

አዛዥ መታፈሪያ መልከጻዲቅ ደግሞ በዚያን ዘመን የግቢ ሚኒስትር ነበሩ። አዛዥ መታፈሪያ ከምኒልክ ጋር ምንም ዝምድና የሌላቸው የአሮሞ ተወላጅ ናቸው። ምኒልክ አዛዥ መታፈሪያን ገና በሕፃንነታቸው ከወላጆቻቸው ዘንድ ወስደው በቤተ መንግሥት ውስጥ እያስተማሩ አሳደጉዋቸው። አዛዥ መታፈሪያ ጀግናና ታማኝ አገጋይ በመሆናቸው ከግቢ አዛዥነት ለግቢ ሚኒስትርነት የበቁ ሰው ናቸው። በ1928 ዓ.ም. ኢጣሊያ ኢትዮጵያን በወረረች ጊዜ ታላቅ ጀብዱ ሠርተዋል። ኢጣሊያኖችም ማርከው አዚናራ ወስደው አስረዋቸው ነበር። ከነፃነት በኋላም ተፈትተው በ1938 ዓ.ም. በሕመም ሞቱ። ሁለቱንም በመጠኑ ለማስተዋወቅ ያህል ነው።

ጀርመኖች የጀርመን መንግሥት ተቃዋሚዎች መሪና ደጋፊ እቴጌ ጣይቱ ናቸው ብለው አምነዋል። የጣይቱም ሐሳብ ምኒልክን ለመግደል ሳይሆን በሽተኛ አድርገው አስቀምጠው እሳቸው ሥልጣኑን ይዘው ለመምራት ፈልገው መርዙን በቀጥታ ወይም በደጋፊዎቻቸው አማካይነት አበሉዋቸው ተባለ። በዚህ ምክንያት ልክ ነው፣ ልክ አይደለም በሚል ክርክር መኳንንቱ ሁሉ ለሁለት ተከፋፈለ።

በመኳንንቱ መከፋፈል ምክንያት አዲስ አበባ ከተማ ሰላም አጣች ። በየአውራጃው ያለው መኳንንት ሁሉ ሠራዊቱን እየያዘ አዲስ አበባ ገባ ። “...ጌታዬ አንድ ነገር ይሁንና እንተያያለን...” እያሉ ፎካሪውም አስፎካሪውም በዛ ። እኔጌ ጣይቱም ለራሳቸው ጥበቃ ሲሉ ወንድማቸውን ራስ ወሌን ከጐንደር አስጠሩ ።

በዚያን ጊዜ የጦር ሚኒስትርና የሚኒስትሮች ምክር ቤት ሰብሳቢ የነበሩት ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ከየአውራጃው ወደ አዲስ አበባ የመጣው መኳንንት ሁሉ ሠራዊቱን እየያዘ ከአዲስ አበባ ከተማ እንዲወጣና ወደየግዛቱ እንዲሔድ አዘዙ ። ፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስ የተከበሩ ታላቅ ሰውና ለምኒልክም ታማኝ ወዳጅ ስለነበሩ የታዘዘው መኳንንት ከአዲስ አበባ ከተማ ወጣ ። የአዲስ አበባ ከተማ ፀጥታም ሻል አለው ። የምኒልክ አጐት ራስ ወልደ ጊዮርጊስ ፣ ራስ ተሰማ ፣ ደጃዝማች ለማ ፣ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ ባንድ ነት ሆነው ዚንትግራፍ ጣይቱን መቃወሙን እንዲቀጥልበት አደረጉ ። እኔጌ ጣይቱ ይህን ሕዝብ እንዲነሳሳ ያደረገው ምስጢሩን የሚያውቀው አስተርጓሚው ከንቲባ ገብሩ ነው ብለው ለብቻ አስጠርተው ጠየቋቸው ። “...በምኒልክ ላይ ይሄን መርዝ አበላ የሚባለው በእርግጥ ማነው?” ቢሏቸው ከንቲባ ገብሩ “ንግሥት ሆይ ፣ ባውቀውማ የጌታዬን ጠላት እኔው እይዘው አልነበረምን?” ብለው መለሱ ። ጣይቱም “የሐኪሞቹን ወሬ አስፋፍተህ ሕዝብ እንዲሸበር ያወራህ አንተ ነህ” ብለው ስላስፈራሩዋቸው ከንቲባ ገብሩ ደንግጠው ከጀርመን ኤምባሲ ገብተው ተሸሽጉ ።

ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ ሚኒስትሮችን ፣ የጀርመንን ቆንሲልና ዚንትግራፍን ሰብስበው በጉዳዩ ላይ እንዲነጋገሩ አደረጉ ። ጀርመኖቹ ለጉባኤው ሲናገሩ መርዙን በምኒልክ ላይ ያደረጉት በጅሮንድ ሙሉ ጌታና አዛዥ መታፈሪያ ናቸው በሚለው አቋማቸው ፀኑ ። ለምን? ለሚለው ጥያቄም ቆንሲሉ መልስ ሲሰጡ “...ጣይቱ ምኒልክን ሽባ አድርገው ሥልጣን ለመያዝ ስላሰቡ ነው ። ለሥልጣኑ አያያዝ እንዲያመቻቸውም ከእንግሊዝ መንግሥት ጋር ተስማምተው በሱዳን በኩል ጦር ሊያስገቡ ነው ።...” ብለው ተናገሩ ። ከዚህ በኋላ ጉባኤው ምኒልክ አልጋ ወራሻቸውን እንዲያሳውቁ ወሰነ ። ይህንኑ ውሳኔውን ለምኒልክ አቀረበ ። ምኒልክም የመጀመሪያ ኑዛዜአቸውን በደብዳቤ አጽፈው ሰጡ ። ሕዝቡና መኳንንቱ ጃንሚዳ ከተሰበሰቡ በኋላ ግንቦት 10 ቀን 1901 ዓ.ም. የኑዛዜው ቃል ተነበበ ።

“የአገሬ የኢትዮጵያ ልጆች ፣ ልጆቹ ፣ ወዳጆቹ ፣ እግዚአብሔር የገለፀልኝን ምክር ልምከራችሁ ። ምክራችሁ እግዚአብሔር በልባችሁ እንዲያሳድርባችሁ ተስፋ አደርጋለሁ ።”

“አጼ ቴዎድሮስ የሞቱ ገዢ ከእሳቸው ጋር የነበረው ሰው ሁሉ ያንዱን አገር አንዱ እደርባለሁ፡ አንዱን ገደዬ እኔ ጌታ እሆናለሁ እያለ ሁሉም ላይረባ ተላልቆ ቀረ። ከዚህም በኋላ ያጼ ዮሐንስ ሰው የሆነውን የምታውቁት ነው። ባገር በሽታ ሳያገባበት፡ ሌላ የባዕድ ጦር ሳይነሳበት፡ በምቀኝነት እርስ በርሱ እንደተላለቀ አይታችሁታል።

“አሁንም ልጆቼ፡ ወዳጆቼ። አንዱ ባንዱ ምቀኝነት ይቅር። ያን ዱን አገር አንዱ እኔ እደርባለሁ እንዳትባባሉ። እኔ እስከአሁን በፍቅር እንዳኖርኋችሁ እናንተም ተስማምታችሁ በፍቅር እንድትኖሩ እለምናችኋለሁ። እናንተ አንድ ልብ ከሆናችሁ፡ በምቀኝነት እርስ በርሳችሁ ተዋግታችሁ ካላለቃችሁ በቀር፡ አገራችንን ኢትዮጵያን ለሌላ ባዕድ አትሰጧትም። ከፋም ነገር አገራችንን አያገኛትም። ነፋስ እንዳይገባባችሁ አገራችሁን በያላችሁበት በርትታችሁ ጠብቁ። ወንድሜ፡ ወንድሜ እየተባባላችሁ ተደጋገፉ። የኢትዮጵያን ጠላት ተጋግዛችሁ ከድንበር መልሱ። የኢትዮጵያ ጠላት ባንዱ ወገን ትቶ ባንድ ወገን ቢሄድና ድንበር ቢጋፋ፡ በኔ ወገን ካልመጣ ምን ቸገረኝ ብላችሁ ዝም አትበሉ። ያ ጠላት በመጣበት በኩል ሁላችሁም ሄዳችሁ አንድ ነት ተጋግዛችሁ ጠላታችሁን መልሱ። እስከየቤታችሁ እስተመጣ ዝም ብላችሁ አትቆዩ።

“ይህንን ምክር ለእናንተ መስጠቴ እኔማ በእግዚአብሔር ቸርነት ይህን ያህል ዘመን ገዝቼ የለምን። ነገር ግን ሰው ነኝና እንግዲህ ስንት ያህል ዘመን እቆያለሁ ስል ነው። አሁንም እኔ እንደተመኘሁት እግዚአብሔር የተጨመረበትና ፈቃዱ ሆኖ ልጄን ቢያቆምላችሁ ከልጄ ጋር ሆናችሁ አገራችሁን ጠብቁ። አደራ ብያችኋለሁ። አደራ የሚያኖሩበት ነው የታመነ ስለሆነ ነው። አሁንም እኔ እናንተን አምኜ ልጄን አደራ ብዬ እሰጣችኋለሁና አሳድጉት። በብልሃት ምክሩት። በጉልበት አግዙት። በምክር ደግፉት። ልጄን አደራ መስጠቴ ከልጄ ጋር ኢትዮጵያን አደራ ጠብቁ ማለቴ ነው። እኔም ይኸው በገዢዎቼ አለማወቅ፡ በሕዝቡ አለመስማማት የተነሣ ከብዙ ዘመን ጀምሮ ተከፋፍላየነበረችውን አገራችንን ኢትዮጵያን ማስኜ ተጣጥሬ ይኸው አስፍቻታለሁ። እናንተም ከልጄ ጋር ሁናችሁ ተስማምታችሁ የኢትዮጵያን ድንበር እንዲሰፋ እንጂ አንድም ጋት መሬት እንዳይጠብ አድርጉ። ጠብቁ። አልሙ። የደጊቱ አገራችን የኢትዮጵያ አምላክ ያግዛችሁ። ይጠብቃችሁ።

“ከዚህ ቃል የወጣ በሰማይም ነፍሱ፤ በምድርም ሥጋው፤ ልጅ እስከ ልጅ ልጅ የተረገመ ይሁን። የኢትዮጵያ ውቃቢ ያጥፋው። እኔም ሳለሁ ከፍቃዴ የወጣውን እረግማለሁ።”

ከዚህ ኑዛዜ በኋላ የነ በጅሮንድ ሙሉጌታ ጉዳይ እንደገና አገረሽ ። ሐኪሙ ዚንትግራፍ “... እነዚህ ሰዎች ከሹመታቸው ተሽረው ካልታሠሩ ንጉሡን አናከምም... ” ብሎ በደብዳቤ አሳወቀ ። በሐኪሙ አሠራር ግራ የገባቸው እቴጌ ጣይቱም አዲስ አበባ ላለው ለጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር የሚከተለውን ደብዳቤ ጻፉለት ።

ይድረስ ከሙሴ ሸለር

ሰላም ላንተ ይሁን ።

ትናንትና እኔ በቃሌ ነገርኩህ ። በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ እንኳን ንጉሥ የሚበሉትን ሊያሰናዱ ሲበሉ እንኳን አይተዋቸውም አያውቁም ብዬ ። እናንተም ሐኪሙ የተናገረው እውነት ነው ፤ ከሚበሉት ውስጥ መርዝ ተገኝቷልና ሁለቱ ካልወጡ አይሆንም ፤ እነሱ ይውጡና ነገሩ ይመርመር ብላችሁ ይህንኑ ፈርዳችሁ ሌላ ሹም ይሾም አላችሁ ።

ወጥ ቤቱ የኔ ፣ ጠላ ቤቱ ፣ ጠጅ ቤቱ የኔ ፣ አዛዥ የኔ ፣ የማበላቸው እኔ ፣ ሌላ ሰው የለ ። እኔ ከማበላቸው ምግብ ውስጥ መርዝ ተገኝቶ እኔን የሚጠቅም ሌላ ሹም መቀበል ለኔ ታላቅ ሸክም እጅግ የሚከብድ ነው ።

ይህንን ደብዳቤ በውል አይታችሁ በወረቀት አስታውቁኝ ። ይህ ነን ነገር ገልጣችሁ ካላስታወቃችሁኝ ወደ መንግሥታችሁ አመለክታለሁ ። በጅሮንድ ሙሉጌታ ማለት የገንዘብ ሚኒስቴር ብር ሰጭ ፣ ብር ተቀባይ ፣ የጭፍራ አለቃ ፣ የውጭ ሰው ባልደረባ ነው ። እውጪ ሲወጡ ከበቅሎ ያወጣል ። ጥላ ይይዛል ፤ ይደግፋል ።

አዛዥ መታፈሪያም አንድ ጊዜ እጅ ነስቶ ጉዳዩን ተማክሮ ከመውጣት በስተቀር ከውስጥ አይገባም ። የሁለቱም ሥራ ልዩ ነው ።

ሐኪሙማ መልካም ሰው ነው ፤ ሌላ ሰው አስነስቶት ነው እንጂ ። እሱን የምጠረጥረው ነገር የለም ። አሁንም ይሄንን ነገር ለኔ እጅግ የከበደ ነገር ነውና ልታገሰው አልችልም ። እሱም ባለ ፍትሐ ነገሥቱ በቀደም አደባባይ ታይቶ ይፈረድ ብሏልና እኔም እለምናችኋለሁ የየመንግሥቱ ቆንስል ሁሉ ተሰብስቦ ፍትሐ ነገሥቱ ታይቶ ይፈረድ ብዬ ። በገንዘብ ነገርና በሌላ ሥራ በጣሉ በዚያው በጥፋቱ መንገር ነበር እንጂ ባልዋሉበት ነገር እነሱን እንገዛለን በማለት እኔን የሚያጥርድ ነገር ቢሆንብኝ ነው ይታይልኝ ማለቴ ።

፲፬ ቀን ሐምሌ ፲፱፻፩ ዓ.ም. አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ ።

እቴጌ ጣይቱ ይህን ደብዳቤ ከጻፉ በኋላ በዘመኑ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የነበሩት ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ ደግሞ ዶክተር ዚንት ግራፍ ለጻፈው ደብዳቤ መልስ ጻፉለት ።

ይድረስ ከዶክተር ዚንትግራፍ ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

በራስ ተሰማ እጅ ወደ ጃንሆይ የላኩት ደብዳቤ ደርሶልን ቀጥሎ የተጻፈውን ቃል እንዳስታውቅዎ ታዝዣለሁ ። ስለ ጃንሆይ ጤና መሠረት ያለው ስጋት ስለኖረበት በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ወደ ጃንሆይ መቅረብ እንዲከለከሉና እንዲመረመሩ ብለው ሰላመለኩት ቃል፣ ሐኪሙ ሥራ እንዳይፈቱ ቀድሞ የሳቸውን ነገር ጨርሰን፣ እሳቸው ሥራቸውን ይሥሩ በማለት የሳቸውን ነገር ለመጨረስ ቆየን ። ስለሆነም አልተገኘልንም እንጂ እስካሁንም ውስጥ ውስጡን መመርመራችን አልቀረም ። ወደፊትም አዲስ አበባ ያሉት ሚኒስትሮች ሁሉ አንድነት ተሰብስበው ከኛ ዳኞች ጋራ እንዲመረምሩ አስበናልና እነሱ በሚሰበሰቡበት ቀን ሰኞ በ፬ ሰዓት እስከም አብረው እንዲቀመጡ ይሁን ።

ሐምሌ ፲፮ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ ።

ዚንትግራፍ በተጠራበት ስብሰባ ሳይገኝ፣ ከኢትዮጵያ ለመውጣት ፈቃድ እንዲሰጠውና እንዲያሰናብቱት በሚከተለው ደብዳቤ አጤ ምኒልክን ጠየቀ ።

አዲስ አበባ በ፲፭ ቀን ሐምሌ ፲፱፻፩
ይድረስ ኀበ ሥዩም እግዚአብሔር
ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ

ጃንሆይ

በዚህ ጽሕፈት የሚከተለውን ቃል በትህትና አስታውቃለሁ ። ካሁን በፊት ለጃንሆይ ጤና መሠረት ያለው ሥጋት ስለኖረበት በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ወደጃንሆይ ከመቅረብ እንዲከለከሉና እንዲመረመሩ ብዬ አመልክቼዎ ነበር ። ጃንሆይም አሁን በመጨረሻ የተገናኘሁዎ ዕለት በቸርነትዎ ይሁን ይመርመር ብለውኝ ነበር ። እኒህ ሰዎች ግን በዚህ መካከል እኔ ያስታወቅሆን ነገር ገልብጠው እንዳልሆነ አድርገው ለመስተሃቀር የቀናቸው መሰሉ ። እነሱ እስከ ዛሬ ድረስ ከሹመታቸው ከማዕረጋቸው ሆነው ሳይከለከሉም ከጃንሆይ

ይገባሉ። እኔ ግን ከጃንሆይ ለመገናኘት መላልጄ ብለምን ምላሽ እንኳን አላገኘሁም። በዚህ ምክንያት ስለ ኢትዮጵያ መንግሥት ድጋፍና የጃንሆይን ማሞከሻ ያጣሁ መሆኑ ነው። በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ጋር ሥራዬን አብሮ መሥራት አይቻለኝም። የጃንሆይ ብልሃት ይፍታው። ወይም በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ከጃንሆይ እንዳይደርሱ ወይም ከመንግሥት አማካሪነት ካልወጡ በቸርነት መሰናበቱን እለምናለሁ። የጃንሆይን የቸርነት ምላሽ በጀርመን መንግሥት መልክተኛ እጅ እንዲመጣልኝ የከበሬታ ደጅ እጠናለሁ።

ዶክተር ዚንትግራፍ
ቆንሲልና የመንግሥት አማካሪ

ሕመምተኛው ምኒልክም ዚንትግራፍ ለጠየቀው የመሰናበት ጥያቄ ሐምሌ 18 ቀን 1901 ደብዳቤ አጽፈው “... በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ይከልከሉ ያልከበትን ነገር፤ አንተም ልሰናበት ያልከበትን ብልሃቱ ካልተገለጠ እንዴት ይሆናል። አንተም ማክሰኞ መጥተህ የምርምሩ ነገር እንዲታይ ይሁን” የሚል መልስ ላኩበት። የምኒልክ ደብዳቤ በተጻፈ ማግስትም የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስ አዲስ አበባ ላለው ለጀርመን ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ለዶክተር ሻለር “... ከጃንሆይ አጠገብ የነበሩ ጃንሆይን የሚያስታምሙ ሰዎች ተለውጠው ሌላ አስታማሚ ይሁንልኝና ጃንሆይን ላስታም ብለው ዶክተር ኩላደር ለተናገሩት ነገር ምርምር፤ እዚህ አገር ያሉትን ሐኪሞች ሁሉ ለነገ በ4 ሰዓት እግቢ ሚኒስትሮች መሰብሰቢያ ቤት ድረስ መጥተው ነገሩን ለማመልከት ፈቃድዎን ሰጥተዋቸው እንዲመጡልን በማክበር እንለምንዎታለን” የሚል ደብዳቤ ላኩላቸው።

በማግስቱ ሐምሌ 20 ቀን በቀጠሮው ቀን መኳንንቱና በአዲስ አበባ ያሉ ሐኪሞች ሁሉ ከሶስት ሰዓት ተኩል ጀምሮ ከተጠሩበት ከሚኒስትሮች ምክር ቤት አዳራሽ ተሰበሰቡ። በዚህ ጊዜም የመንግሥቱ ወይም የአልጋ ወራሹ እንደራሴ ሆነው የኢትዮጵያን መንግሥት የሚመሩት ራስ ቢትወደድ ተሰማ ነበሩና እሳቸውም በሰብሰባው ላይ ተገኙ። ጀርመኖቹ ግን እስከ ስድስት ሰዓት ድረስ ተጠብቀው ሳይመጡ በመቅረታቸው ጉባኤው ተበተነ።

ሐኪሞቹ የተፈለጉበትና ጉባኤው የተደረገበት ዋናው ምክንያት በምኒልክ ላይ ተገኘ የተባለው መርዝ እንዴት ሊገኝ እንደቻለ ጉባኤው ሰምቶ፤ በጉባኤው የተጠሩት ሌሎች ሐኪሞች ደግሞ ነገሩን እንዲመረምሩ ነበር። በአዲስ አበባ ከተማ ያሉ ሐኪሞች እነዚንትግራፍ ተገኘ ባሉት መርዝ አልተስማሙም። ነገሩ ቅጥፈት በመሆኑ ተገኘ የተባለው መርዝ ስያናድ አፍ ፖታሲየም ነው። ይህ መርዝ ደግሞ

ቃይለኛ በመሆኑ ወዲያው ገዳይ እንጂ ሽባ የሚያደርግ አይደለም ። በተለይ የበፊት የምኒልክ የግል ሐኪሞች የነበሩት ፈረንሳዊው ዶክተር ቪታሊን እና ዶክተር ሽርማይነር ይህ የተባለው መርዝ በምኒልክ ላይ እንደማይገኝ አረጋግጠዋል ። እነዚህ ሐኪሞች በጣይቱ ትእዛዝ ምኒልክን እንዳያክሙ ቢከለከሉም ከመከልከላቸው በፊት ምኒልክ “... ሳልሞት አድኑኝ. . . ገና የምሠራው ብዙ ሥራ አለኝ. . .” ያሏቸው ትዝ እያላቸው በምኒልክ መጫወቻ መሆን ያዝናሉ ።

ጀርመኖቹ ሐኪሞች በጉባኤው ላይ ያልተገኙትም ጉባኤው በሕክምና ምሁራን የተሞላ ስለሆነ ቅጥፈታቸው በይፋ እንደሚገለጥባቸው አውቀው ነው ። የእነሱ ሀሰተኛነት ከተረጋገጠም ለላኩዋቸው ለጀርመኑ ንጉሠ ነገሥትም ሆነ መንግሥት ታላቅ ውርደት መሆኑን ስላወቁ ጭምር ነው ። ከጉባኤው ላይ መቅረት ደግሞ የሚጠረጠሩበትን ውሸታምነት ማመን ስለሆነ ይህንኑ ለማስተባበል ጉባኤው በተሰበሰበ በማግስቱ ዚንትግራፍ ረዘም ያለ የእብሪተኛነት ደብዳቤ በአማርኛ አጻፈ ።

አዲስ አበባ በጳጅ ቀን ሐምሌ ፲፱፻፩ ይድረስ ከክቡር ወልዑል ራስ ቢትወደድ ተሰማ

አስቀድሜ ለአዲሱ የማዕረግ ስምዎ የዓለምና የዕድሜ የሹመት ያድርግልዎ ብዬ ሰላምታዬን አቀርባለሁ ። ደግሞ ይህን የሚከተለውን ነገር በማክበር አስታውቃለሁ ። በ፲፰ ቀን ሐምሌ በጃንሆይ ማኅተም እንዲህ የሚል ቃል መጣልኝ ። በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ይከልከሉ ያልክበት ነገር አንተም ልሰናበት ያልክበት ብልሃቱ ካልተገለጸ እንዴት ይሆናል ። አሁንም አንተ ማክሰኞ መጥተህ የምርመራ ነገር እንዲታይ ይሁን አለ ። ይህን ጽፈት ተቀብቼ ወዲያው ለውጭ ሥራና ለንግድ ሚኒስቴር አደላድለው እንዲልኩብኝ ብዬ እንዲህ ስል ይህን ቃል ላክሁባቸው ። በጃንሆይ ማኅተም ለማክሰኞ የምርምሩ ነገር እንዲታይ እንድትመጣ ተብዬ ታድሜአለሁ ። ከዚህ የሚከተሉትን ጥያቄዎቼን አስቀድመው ምላሽ ሰጥተው እንዲልኩብኝ እለምናለሁ ። መጀመሪያ ምንጊዜና ወይት ነው ምርምሩ የሚታየው ። ሁለተኛ በማን ላይ ነው ምርምሩ ። ዳኞችስ እነማን ናቸው ። ሶስተኛ እኔስ ለምስክርነት ነውን ወይስ ለማናቸው እንድትመጣ ነው የታደም ሁት ። ሐኪሙ እስቴይኬለርም ታድመዋል ወይ ። እንዲህ ብዬ ብልክ ይህን መልክት ያስረከበ መልክተኛ ነጋድራስ ምላሹን እኔ እልካለሁ ብለዋል ብሎኝ እስከአሁን ምላሹን ስጠብቅ ከሁሉም ነገር ሳልደርስ መቅረቱን ለክቡር ራስ ቢትወደድ ማስታወቁ ነው ። ደግሞ ካሁን

ቀደም በእርስዎ እጅ በ፲፭ ቀን ሐምሌ ወደ ጃንሆይ ለላኩት ቃል ቁርጥ ያለው ምላሽ እንዲያስታውቁኝ እለምናለሁ ። የነገር ብዛትና ዋቤ አልባ እንደሆነ ዶክተር እስቴይንኩለርና እኔ ነገሩን ገልጠን አስረግጠን ለምንስትሮችና ለመኳንንት መላላሰን አስታውቀናል ። እንዴት ይሆናል ብልሃቱን ገልፀው ማየት ያስፈልጋል የሚሉ ካሉ... በፊት ተመላልሶ የተነገረውን ነገር ከጃንሆይ ሙሉ ችሎት ላይ ብቻ ለማበርከት የተዘጋጀሁ ነኝ ።

በብዙ ማክበር ታዛዥዎ

ዶክተር ዚንትግራፍ

ቆንሲልና የመንግሥት አማካሪ

ማንም ሰው እንደሚገባውና ራሱም ዚንትግራፍ “... በጃንሆይ ችሎት ላይ ብቻ...” ሲል ሐኪሞችና በሳይንስ መንገድ ተከራካሪ ሰው በሌለበት ማበጣበጫዬን ልናገር ማለቱ ነው ። አሁንም ቢሆን ብጥብጡ ቀላል ነው ለማለት አይቻልም ። በተለይ የሶስቱ መንግሥታት ጋዜጦች በፈረንሳዊኛ ፣ በኢጣሊያንኛና በእንግሊዝኛ ቋንቋ ምኒልክን ሊያክሙ የሐዱት ጀርመኖች ምኒልክን ሊገሉ ነው እያሉ ይጽፉ ጀመር ። የጀርመን ጋዜጦችም የጀርመን መንግሥት ተቃዋሚ የሆኑ የአንዳንድ መንግሥታት ዜጎች ከቤተ መንግሥቱ ሰዎች ጋር በመተባበር የጀርመኖችን ስም ለማስጠፋት መርዝ አብልተዋቸው ነው እያሉ ይመልሱ ጀመር ።

የዘመኑ ሶስቱ ኃያላን መንግሥታት በጀርመን ላይ የሚያሳዩት ተቃውሞ በእነሱ አኳያ ሲታይ ትክክለኛ ነው ። የአሁኑን ንጉሠ ነገሥት ምኒልክን ጀርመኖች እስከ መኝታ ቤታቸው ድረስ ገብተው ይዘዋል ። ምናልባት ንጉሠ ነገሥቱ ምኒልክ ቢሞቱ አልጋ ወራሻቸው ኢያሱም በጀርመን ሞግዚት ተይዘዋል ። በዚህ ምክንያት ከምኒልክ ዘንድ መግቢያ ቀዳዳ ያጡት መንግሥታት ለምኒልክ ተከራካሪ መስለው በየጋዜጦቻቸው ጀርመንን ይወቅሱ ጀመር ። መውቀስ ብቻ ሳይሆንም በእቴጌ ጣይቱና በተከታዮቻቸው አማካይነት ወደ ቤተ መንግሥቱ ለመግባት ጥረት ያደርጋሉ ። ይህን የሌሎችን መንግሥታት ጥረት ያወቁት ጀርመኖች ደግሞ የጀርመን ተቃዋሚ የሚሏቸው እቴጌ ጣይቱና ደጋፊዎቻቸው ከቤተ መንግሥት እንዲወጡ በርትተው በመርዝ ስበብ ይወተውታሉ ።

ከጀርመን የመጡት ሐኪሞች እንደ አውቃለሁ ባይ ጠንቋይ መርዝ ያበሏቸው በጅርንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ከግቢው ይውጡና ይታወሩ ይሉ ጀመር ። ይህንኑ ጭብጥ በማጠናከር በኢትዮ

ጽያ የጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ስለ እቴጌ ጣይቱ ይዞታ ለምኒልክ ደብዳቤ ፡፡ የጀርመን ሚኒስትሩ የፃፉት ተራ የወጥቤት ጉዳይ ስለነበረ እቴጌ ጣይቱ ለዚህ ተራ ደብዳቤ መልስ ለመስጠት ንቀው አዛዦቻው መልስ እንዲሰጡ አደረጉ ፡፡ የጣይቱ አዛዥና ፀሐፊ የነበሩት አቶ ወልደ መስቀል ከዚህ የሚከተለውን ደብዳቤ ጽፈው ላኩ ፡፡

ይድረስ ለክቡር ሙሴ ሻለር ፡፡

የጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር ፡፡

ሰላምና ጤና ለእርስዎ ይሁን ፡፡

እኔ በእቴጌ ቤት ሁሉ በውጭም ፡ በግቢውም ሙሉ ሥልጣን የተቀበልሁ ፀሐፊ ነኝ ፡፡ እርስዎ ስለፃፉት ወረቀት ከዚህ ቀጥሎ የተፃፈውን ቃል ሥራዬ ነውና በፍቅርና በማክበር ልጽፍልዎ አሰብሁ ፡፡

ወደ ጃንሆይ ከላኩት ወረቀትዎ ላይ እቴጌ በብዙ ጥንቃቄና ባለ መድከም የጃንሆይ ጤና እንዲጠብቁ እናውቃለን ፡፡ ነገር ግን የታላቅ ቤት ሥራ ስለሆነ እቴጌ ከነጭ ቤት ፡ ከወጥ ቤት ፡ ከማድ ቤትና ከጠላ ቤት ፡ ከጃንሆይም ዘንድ በመሆን ፡ በዚሁ ሁሉ ላይ አይንም ዙሮ ለመጠበቅ እንዴት ይችላል ያሉትን ፡ እኔም ስለዚህ በማክበር አስታውቅዎታለሁ ፡፡ አይነተኛው ሹም አዛዥ ወልደጻዲቅ ሁሉን በበላይ ያዛሉ ፡፡ በዚህም በተቆጠረው ቤት ሁሉ የወንድም የቤትም ሹማምንት አለበት ፡፡ እነሱንም የሚረዳ በየቤቱ አምሳም ፡ ስልሳም አገልጋዮች አሉ ፡፡

ደግሞ ከአዛዥ ወልደ ጻዲቅ በታች ለንጉሡ ብቻ አሰናድቶ የሚያቀርብ አዛዥ ተክሉ ነው ፡፡ ካዛዥ ተክሉ በታች ሰዲቃና መሶብ የሚያቀርብ አቶ ደስታ የሚባል አለ ፡፡ ግብር የሚገባበትም በደረሰ ጊዜ የእልፍኝ አስከልካዩ አቶ ወልደ ገብርኤል እነኚህን ሹማምንቶች ግብር አቅርቡ ይላቸዋል ፡፡ ሁሉም በሥራቸው አሰናድተው ያቀርባሉ ፡፡ አሳላፊዎችም አሳላፊ አብተሚካኤል ፡ አሳላፊ ገብረየስ ተሰናድተው ይቀርባሉ ፡፡

ጠጅ አሳላፊዎቹም እንደዚሁ የተመረጡ አሉ ፡፡ ከዚህ በኋላ ጃንሆይና እቴጌ እግብር መግቢያው ይቀመጣሉ ፡፡

ራሶችም ፡ ደጃዝማችችም ፡ ሌላውም መኳንንት ሁሉ ቤት ወይዘሮችም በየማዕረጋቸው ይቀርባሉ ፡፡ እነዚህም ሹማምንቶች ሁሉ በየሥራቸው ያሰናዱትን ምግብ እየቀመሱ ያቀርባሉ ፡፡ እቴጌ ሥራቸው ተቀምጦ ማብላት ነው እንጂ እነጭ ቤት ፡ እወጥ ቤት ፡ እጠጅ ቤትና እጠላ ቤት ሄደው ለማየት ሥራቸው አይደለም ፡፡

በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያም እንደመኳንንቱ ሁሉ ገብተው ከመብላት በቀር ያለ ሥራቸው ከሰው ሹመት አይደርሱም። አዛዥ ወልደጻዲቅም ከበጅሮንድ ሙሉጌታ ሹመት ሄደው አንድ ሙሉ ግምጃ፣ አንድ ሙሉ ሻሽ ስጡ ለማለት አይችሉም።

በጅሮንድ ሙሉጌታም፣ አዛዥ ወልደጻዲቅ ሹመት ገብተው ይህን ይህን አምጡ፣ ይህን አድርጉ ለማለት አይችሉም።

ያገራችን ሥርዓት እንደዚህ ነውና የሁሉም ሥራቸው ልዩነው። ይህም ነገር ያልተረዳዎ እንደሆነ ለማየት ቢፈቅዱ እንደዚሁ እንደ ገፍኩት ሁሉ፣ ሁሉንም በየሥራቸው ለማሳየት የተዘጋጀሁ ነኝ።

ከዚህ ቀደም የእንግሊዙ ቆንስል ሙሴ ሐሪንቶን የጃንሆይን ቤት አንድ ቀን የእቴጌን ቤት አንድ ቀን እየገቡ አይተው ነበር።

ሐምሌ ፳፰ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ።

በዚሁ ቀን የኢትዮጵያ መኳንንት ስብሰባ አድርገው በበጅሮንድ ሙሉጌታና በአዛዥ መታፈሪያ ክስ ላይ ለመነጋገር ወሰኑ። ሐምሌ ፳፰ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም. የተሰበሰቡት እቴጌ ጣይቱ፣ ወይዘሮ ዘውዲቱ ምኒ ልክ፣ ራስ ተሰማ፣ ራስ ጉግሣ፣ የጦር ሚኒስትሩ ፊታውራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ፣ የፍርድ ሚኒስትሩ አፈንጉሥ እስጢፋኖስ፣ የጽሕፈት ሚኒስትሩ ጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ፣ ሊቀመኳን ብሩ፣ ሊጋባ ወልደ ገብርኤል፣ አዛዥ አየለ፣ ቀኛዝማች ከፈለው፣ ልጅ መኰንን ዋልቱ፣ ልጅ ኃይለሥላሴና ሌሎችም ነበሩ። እነኚህም ሰዎች ስብሰባ አድርገው ከተወያዩ በኋላ የሚከተለውን መግለጫ አወጡ።

“ከጀርመን መንግሥት የመጣው ሐኪም ዶክተር እስቴንክለር ጃንሆይን ማስታመም ከጀመረ በኋላ ጃንሆይ ከሚበሉትና ከሚጠጡት ላይ መርዝ ተገኘበት ብሎ ተናገረ። መኳንንቱም ሠራዊቱም በዚህ ነገር ተጨነቁ። ዳግመኛ ሁለተኛ በዚህ ምክንያት በጅሮንድ ሙሉ ጌታና አዛዥ መታፈሪያ ከጃንሆይ ግቢ እንዳይገቡ ፈጽሞ ካልተከለከሉ ምንም ቢሆን ለማከም አይቻለኝም አለ። እኛም የሚከለከሉበትን ምክንያት መጥተህ አስታውቀን ብለን ብንልክበት ሳይመጣቀረ። እኛ ግን እግዚአብሔር በሰጠን እውቀት ብንመረምር ከማገልገላቸው በቀር ክፉ ነገር ስላጣንባቸው ደህንነታቸውን በዚህ ወረቀት እንመስክራለን።

ሐምሌ ፳፰ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም. አዲስ አበባ ከተማ ተጻፈ።

በአጤ ምኒልክ መታመም ምክንያት ልጅ ኢያሱ አልጋ ወራሽ ሲሆኑ ለኢያሱ ሞግዚትና ለኢትዮጵያ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን

ራስ ቢትወደድ ተሰማ

ደብዳቤ ለጊዜ ያለ ምርመራ የሚያስፈልግ ሲሆን በዚህ ወቅት
የዘመናዊ የፍትሕ ስርዓት ለመፍፀም የሚያስፈልጉትን ምርመራ

ጃንሆይን የሚጠብቃቸውን ፣ የሚደግፋቸውን ፣ የሚያምኑትን አሽከራ
ቸውን ካገሩ ሌላ ከሳሽ ሳይነሳበት አገር ጥሎ ይሂድ ብሎ ማዘዝ
ለመንግሥት የሚጠቅምና የሚበጅ መሆኑ ነውን ። እስከ ባለሙሉ
ሥልጣን ነዎ ። እስቲ ይህን ነገር ፍርዱን ይመልከቱት ። ይህ ሁሉ
አሁን የፃፍሁልዎ የሚገባ ይሆን ።

ደግሞም ባንድ ሰውና በ፪ ሰው ባሕሬ ያለመስማማት የጀርመንና
የኢትዮጵያን መንግሥት ወዳጅነት ያሰናክለዋል ብለን አንጠረጥርም ።

ሐምሌ ፳፱ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ።

ነገሩን እንዲከር የሚያደርጉት ጀርመኖች ከኢትዮጵያ ሰዎች
የበለጠ ለምኒልክ አሳቢ በመምሰልና የጋዜጦችን አፍ ለመዝጋት
ጉዳዩን አዲስ አበባ ላሉ የመንግሥታት እንደራሴዎች አስታወቁ ።
ራስ ቢትወደድ ተሰማም የጀርመኖችን ጉዳይ ለማስተባበል የሚከተለ
ውን ደብዳቤ ፃፉ ።

ይድረስ ከክቡር ሙሴ ሻርል ብሪስ የፈረንሣይ ሚኒስቴር ባለ
ሙሉ ሥልጣን ።

ከሙሴ እስከር ጃንስኪ የመስከብ መንግሥት ጉዳል ፈጻሚ ።

ከክቡር ኮንት ኮሊ ደፊሊዚአኖ የኢጣሊያ መንግሥት ሚኒስቴር
ባለሙሉ ሥልጣን ።

ከክቡር ሎርድ ሐርቤ የእንግሊዝ ጉዳይ ፈጻሚ ።

የተላከ ከራስ ቢትወደድ ተሰማ

የኢትዮጵያ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን

ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

ለከበሩ ወዳጆችን ለጀርመን ንጉሠ ነገሥት ፣ ሐኪም ይስደዱልን
ብለን ብንልክ በቸርነታቸው ሰደዱልን ። ሐኪሙም እኛ ዘንድ በሚ
ያዝያ ገብተው እስከ ግንቦት ፲፮ ቀን ድረስ ለጃንሆይ መድኃኒት
ሲያደርጉ ቆዩ ። በግንቦት ፲፮ ቀን ግን ሐኪሙ መርዝ አገኘሁ አሉኝ
ብለው ዶክተር ዚንትግራፍ ለጃንሆይ ነገሩ ። እኛም በምን ምክንያት
መርዝ ተገኝቶ ይሆን ብለን ነገሩን አቅለን ተውነው ።

ደግሞ በ፫ኛው ቀን ሐኪሙ መጥተው ለእቴጌ ነገሩ ። እቴጌም
በንጉሡ መርዝ ማን ያደርግባቸዋል ፣ ይህስ አይጠረጠርም ብለው
መለሱላቸው ። አስተርጓሚውም ይህንንስ አይበሉ ፣ አሽከር ክፉ ነው ፣
በገንዘብም በምንም ይገዛል አለ ። እቴጌም በአጤ ምኒልክ ላይ እልፍ

ወርቅ ቢሰጡት ክፉ ነገር የሚያደርግባቸው የለም አሉት ። ሐኪሙም ለእንግዲህ ከወጥቤት ዕቃም ከምንም ከምን እድፍ እንዳይገባ መጠን ቀቅ ነው ብለው እንደቀድሞአቸው መድኃኒቱን እያደረጉ እስከ ሰኔ ፲፪ ቀን ድረስ ቆዩ ። ከዚህም ወዲህ ዳግመኛ እንደዚህ ያለ አገኘሁ ፤ የሰዎቹም ስም እነገሌ ናቸው ብለው አልተናገሩም ።

በሐምሌ በ፱ ቀን ግን ዶክተር ዚንትግራፍ ሐኪሙን ይዘው መጥተው መኳንንቱን ሁሉ ሰብስቡልኝ ብለው ሰብስበው በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ እጃቸውን ተይዘው ይመርመሩ ። እና ንጉም ብትተጧት ለአለሙ ሁሉ አስታውቃለሁ ብለው በታላቅ ቃል አሰምተው ተናገሩ ።

ደግሞ ዶክተር ዚንትግራፍ ከጃንሆይ ልገናኝ ብለው መጥተው እንደዚሁ እጃቸው ተይዞ ይመርመሩ ሲሉ ፤ ጃንሆይም እነዚህ ሰዎች ምንድነው ኃጢአታቸው ፤ እነሱ ሹመታቸው ሌላ ፤ እኔ ከምበላው ፤ ከምጠጣው አይደርሱ ፤ ምን ባጠፉ እጃቸው ይያዛል አሉ ። ዶክተር ዚንትግራፍም አይሆንም እነሱ ተይዘው ይመርመሩ ። አለዚያ ሐኪሙ አይገቡም አሉ ። እኛም የታመኑትን ፤ የተሾሙትን አሽከሮቻቸውን ይውጡ ማለት ምንድነው ይሆን ብለን ገረመን ። ኋላም እነዚህ ሰዎች ተሽረው ከግቢው ካልወጡ እኔን አሰናብቱኝ ብለው ሁለት ወረቀት ላኩ ። እቴጌም እነዚህ ሰዎች በምን በምን አይደርሱ ፤ የሚበላው ሁሉ የሚሰናዳ ከኔ ቤት ነው ብለው በወረቀት ጽፈው ሰጡ ።

ጃንሆይም እነሱ በምንም በምን ቢሆን አይጠረጠሩም ብለው መሰከሩላቸው ። ከዚሁም ለምርምሩም እነሱው ባሉት ቃል አባታችን አቡነ ማቴዎስ ፤ የኛም መኳንንቶች ፤ ወንበሮችም ፤ በከተማም ያሉት ሐኪሞች ሁሉ ተሰብስበው በሐምሌ በ፳ ቀን ማክሰኞ ነገሩ ይመርመር አልን ። ይህንንም ቃል ለጀርመን ሚኒስቴር ለሙሴ ሻርልና ለዶክተር ዚንትግራፍ በጃንሆይ ማኅተም ተላከባቸው ። በዚሁ በቀጠሮው ቀን አቡነ ማቴዎስም ፤ መኳንንቱም ፤ ሐኪሞቹም ተሰብስበው ብዙ ሰዓት ጠብቀው ዶክተር ዚንትግራፍና ዶክተር ሲተይንከለር ሳይመጡ ቀሩ ። የተሰበሰበውም ሰው ተበተነ ።

ዶክተር ዚንትግራፍ ግን ያልመጡበትን ያለሥራቸው ገብተው እኛንም ሰዎቻችንንም አወኩን ። ሐኪሙም አልገባም ማለት መርዝ አገኘሁ ይሉ ነበር ። የጃንሆይ ሕመማቸው ተለውጦ ሰውነታቸው ተበሳጭቶ ቢሆን ምን ሆኑብን ብለን ሐኪሙን የምንጠይቅ እኛ ነበርን ።

የቀድሞ ሕመማቸው ሳይለወጥ መርዝ ተገኝቷልና እነዚህ ሰዎች ይውጡ ማለት ይህ ብቻ ነው የጫነቀን ። ባልደረባ የሆነ ሰው ቢያስ

ቀይም ሌላ ባልደረባ ይስጡኝ ማለት ይገባል ። እነሱን አስቀይመዋቸው ፣ በድለዋቸው እንደሆነ እንዲህ አደረጉን ፣ ይህን በደሉን ፣ ይቀጡልን ባሉ ይሻል ነበር ።

ሁላችሁም የመንግሥት ሰዎች ናችሁ ። ሐኪምም በሁሉ መንግሥት አለ ። በጃንሆይ ላይ ያልተደረገውን ነገር የሚያምኑቸውን አሸከሮቻቸውን ከፊትዎ ይውጡና ወደ ሌላ አገር ይሄዱ ማለት ይገባ ይሆን ።

አሁንም እነሱ ስለዚህ ነገር ለእናንተ ማስታወቃቸውን ለእኛም አስታውቀውናልና በኛም በኩል የሆነውን ልንጽፍላችሁ ወደድን ።

ደግሞም ይህንን ሁሉ ቃል መፃፋችን የጀርመን ንጉሠ ነገሥት ወዳጆችን ፣ እነዚህን ሰዎች የሰደዱልን ስለፍቅር ነውና በዚህ ነገር እንዳይቀየሙብን ስለማለት ነው ። ዳሩ ግን በእንደዚህ ባለው በጥቂት ምክንያት የጀርመንንና የኢትዮጵያን መንግሥት ወዳጅነትና ፍቅር ያሰናክለዋል ተብሎ አይጠረጠርም ። አስቀድሞም ከመሰናበት በፊት ዶክተር ዚንትግራፍ መንግሥት የሰጣቸውን ቤት ጥለውት ሄዱ ።

የጀርመን ንጉሠ ነገሥት ስለ ፍቅር ብለው ያዋሱን ሰዎች የናን ተን ሰዎች ካላስወጣን እኛ አንኖርም ብለው ቢሄዱ ፣ በዚህ ንጉሠ ነገሥቱ እንዳይቀየሙብን ተስፋ አለን ። ስለዚህ ከኛ ጥፋት እንደሌለብን እናንተ እንድታውቁልን ብለን ነው ። እነዶክተር ዚንትግራፍም እነዚህ ሰዎች ከግቢ ካልወጡ አይሆንልም ብለው የፃፉት ወረቀት አለ ።

ሐምሌ ፴ ቀን ፲፱፻፩ ዓ.ም. አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።

ከዚህ በኋላ በማግስቱ ነሐሴ 1 ቀን 1901 ዓ.ም. የምኒልክ ዋና ሐኪም ኢትዮጵያዊው ዶክተር ወርቅነህ ናቸው ተብሎ በይፋ ተነገረ ። ሐኪም ወርቅነህም ምኒልክ ፣ የሚመገቡት እንቁላል ፣ ወተትና አትክልት ብቻ እንዲሆን አዘዙ ። ጣይቱ ግን “... አንተ እንደምትለው እንደ ፈረንጅ ሳይሆን እንደ እኛው ይበላሉ...” አሏቸው ። በማግሥቱ ወርቅነህ ከምኒልክ ዘንድ ሲገቡ ደም ብዛታቸው ግፊቱ ከፍብሎ አገኙት ። ምን እንደበሉ ቢጠይቁ በርበሬ የበዛበት ወጥና ጦን ካራ ጠጅ መጠጣታቸውን ነገሩዋቸው ። አዘኑ ። መቆጣትም ስለማይችሉ እንደገና ስለምግቡ ጉዳይ ምክር ሰጥተው ሄዱ ። በማግስቱ ደግሞ እንደገና በመታመማቸው ሐኪም ወርቅነህ በለሊት ተጠርተው ሄዱ ። ግን ከምኒልክ ዘንድ እንዳይገቡ ቆዩ ተብለው እኩለ ቀን ድረስ ሲጠብቁ ቆዩ ። ከተሰያት በኋላ ከምኒልክ ዘንድ እንዲገቡ ተፈቅዶላቸው ገቡ ። ምኒልክ በጆሮ ግንዳቸው ላይ ፈጣና ሰጭ

ፍጭ ታስሮላቸው አዩ ። ፌጦና ሰናፍጭ ለምን እንደተደረገላቸው ቢጠይቁ እቴጌ ጣይቱ “ . . . ለግርፋት በሽታ ጥሩ ስለሆነ ነው” አሏቸው ። ዶክተር ወርቅነህም ከቤተ መንግሥቱ ዳግማዊ ምኒልክን ሲጠብቁ አደሩ ። በነጋታው የሐኪሞች ትእዛዝ የማይከበርበት ቦታ ስለሆነ ምኒልክ ይዎታሉ ። አይተርፉም ብለው ለራስ ተሰማ ነገሩ ።

ለአጤ ምኒልክ ስለሚደረገው እንክብካቤ ፣ ራስ ቢትወደድ ተሰማ በሚከተለው ደብዳቤ አዲስ አበባ ላሉ የውጭ አገር መንግሥታት እንደራሴዎች አሳወቁ ።

ይድረስ ከክቡር ሐፍማን ፊሊን የአታዚኒ ምንሲቴር የአሜሪ ካው ።

ለክቡር ሙሴ ሻርል ብረስ የፈረንሳይ ምንስቴር ባለሙሉ ሥልጣን ።

ለክቡር ሙሴ አስከር ጃንስኪ የመስኮብ መንግሥት ጉዳይ ፈፃሚ ።

ለክቡር ሎርድ ሐርቤ የእንግሊዝ መንግሥት ጉዳይ ፈጻሚ ።

ለክቡር ኮንት ኮሊ ዲፊሊዚአኖ የኢጣሊያ መንግሥት ምን ስቴር ባለሙሉ ሥልጣን ።

ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

ጃንሆይን ሕመም ከጀመረበት ቀን አንስቶ እስከዚህ ፣ በበጅ ሮንድ ሙሉጌታና በአዛዥ መታፈሪያ ውስጥ ሆነው የእልፍኝ አሽከሮች ይጠብቅዋቸዋል ። በዚሁ ላይ ከፍ ባለው በእቴጌ ጥንቃቄ ጃንሆይ ተጠብቀዋል ። የጃንሆይም ምግብና መጠጥ እቴጌ ቀደምት እየሆኑ የሚያዘጋጁ የእቴጌ ሰዎች ናቸው ። የከበሩም ንጉሠ ነገሥት በሚመገቡበት ጊዜ እቴጌም ከዚያው ናቸው ።

እንግዲህ የጃንሆይ ሕይወት በዚህ አገር ለማድረግ በሚቻለው በሚሻል ጥንቃቄ ተከቦ ይኖራል ። በዚሁም በተያዘው ጥንቃቄ ለዘለቄታው ይጠበቃሉ ። የመድኃኒቱም የአደራረግ ትእዛዝ ሁሉ ዛሬም እንደቀድሞው ሆኖ ተፈጽሟል ።

ከዚህ ቀደም ያስታምሟቸው የነበሩ ብዙ ልዩ ልዩ ሐኪሞች መልካም ነው ብለው የፈረዱበትን ነገር አሁን በመጨረሻ የመጣው መጥፎ ሆኖ በማግኘቱና በማክፋቱ ቤተ መንግሥቱ የጥበብ እውቀት የለውምና በነገሩ ሊከራከርበት አይቻለውም ። መጀመሪያ ነገር የበሽተኛውን ሽንት ሲቀዳ ያደራረጉን ሥርዓት በጥበብ ደምብና

ሥርዓት አድርጎ አደላድሎ እሱ ራሱ ሲያረጋግጥ ። ሁለተኛም ቢሆን ግን ፡ ነገር እንዳይሳሳት በረዳት የሚደረገውን ነገር እንድባልደረባ ወይም የዚሁኑ ጥበብ ሥራ የተማረ አዋቂ ጨምሮ አደላድሎ እራሱ ሳያረጋግጥ ። ቢሆንም ግን የዚህ የታላቅ ክስ ከሳሽ መነሳቱ ለቤተመንግሥቱ ልዩ ነገር ሆኖ ታየው ።

ነሐሴ ፪ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።

ነገሩ እየከረረ በመሄዱና ከጀርመንና ከሌሎች መንግሥታት ዘንድ ሁሉ በመድረሱ እቴጌ ጣይቱ ለ2ኛ ጊዜ አዲስ አበባ ላለው ለጀርመን ሚኒስቴር የከረረ ደብዳቤ ፃፉ ።

ይድረስ ከሙሴ ሻለር የጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር

ሰላም ላንተ ይሁን ።

አንተ ሁሉን የምታውቅ የመንግሥት ሰው ነህ ። በናንተ አገር ፍርድና ዳኝነቱ የረቀቀ መሆኑ የታወቀ ነው ። አሁን ግን እኔ አጥብቄ ተጨንቄአለሁና ይህንን የኔን ደብዳቤ በፍቅር በወዳጅነት እንድትመለከትልኝ እለምንሃለሁ ።

መዝናኛው የኛ ንጉሥ አጤ ምኒልክ ወደ ከበሩ ንጉሣችሁ ልከው ዶክተር ዚንትግራፍንና ዶክተር ስቲያን ኪለርን ያመጣቸው ሐኪምም ያስታምመኛል ፤ ያድነኛል ፤ ዶክተር ዚንትግራፍም የቸገረ ንን ነገር ስንጠይቀው ለመንግሥታችን ይረዳልናል ብለው ነበር ። አሁን ግን ባልሆነ ነገር ተነስተው ሐኪሙም እነዚህ ሹማምንቶች ካልወጡልኝ አልገባም ብሎ ፃፈ ። ዶክተር ዚንትግራፍም ሰውን ሁሉ ሰብስቦ በንጉሡ መርዝ ተደርጎባቸዋልና በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ተይዘው ይመርመሩ ብሎ ለዓለሙ ሁሉ አካፈለው ። ሐኪም ማለት ምሥጢረኛ ነው ። ንጉሡ መርዝ በሉ ብሎ ለሠራዊቱ መናገር መች ይገባ ነበር ። ሠራዊቱም በዚሁ የተነሣ እውነት የተደረገ መስሎት ከሁለት ተለያየ ።

እሱ ያንደደው እሳት እስካሁን አልበረደም ። ይህንን ሁሉ አድርጎ ሲያበቃ የተቀበለውን ቤት እሱ በፈቃዱ ለቆ ሄደ ። እዚያም ከሄደ በኋላ እነዚህ ሰዎች ካልወጡ አሰናብቱኝ ብሎ ፫ ጊዜ ወረቀት ፃፈ ። ንጉሡም እሼ መሄድህን ከወደድህ አሰናብቼሃለሁ ሂድ አሉት ። ከዚህ ወዲህ ዳግመኛ በቃልስ ፤ በወረቀትስ ንጉሡ ምንውመድከማቸው ።

ዶክተር ስታይን ኪሊርም፣ የፊተኞቹም፣ የነገር ብዛት ድንቅ አይደለምና ነገርም፣ የወረቀትም ጉዳይ አይብዛባቸው ይረፋ ብለው ተናግረዋል። አሁን ግን በዚህ ነገር አጥብቀው ደከሙ። የንጉሡም ድካም ለእኛ ሆነብኝ። በቃልም፣ በማኅተምም ቢልኩ ይህ የንጉሥ ቃል አይደለም ብሎ አለማመን፣ የውጭ አገሩንም ምንስቴር ነጋድራስ ኃይለ ጊዮርጊስን ቢልኩ አለማመን፣ እኔ በቃሌ እጠይቃለሁ ማለት ሆነ። የታመመ ሰው ነገር ሲበዛበት እንዲደክም የታወቀ ነው። ንጉሡ የመንግሥታቸውም ጉዳይ ቢሆን፣ ነገር ድንቅ አይደለም በማለት ትተዋል። በሆነ ባልሆነው ነገር ለምን ይደክማሉ።

አሁንም ይህ የላክነው ነገር ሁሉ የማይሆንልን ከሆነ እኔ ወደ መንግሥትህ እልካለሁና አንተ የምትልክልኝ የሆነ እንደሆነ ልስደድልህ። ባንተ በኩል ለመስደድ የማይሆንልኝ የሆነ እንደሆነ እኔ እንድልክ የዚህን ምላሽ በወረቀት እንድታስታውቀኝ ይሁን። ካንተ ሳለስፈቅድ ብዬ ነው።

መርዘስ ተገኘ አልተገኘም ንጉሥን ሆዳቸውን አላቃጠላቸው፣ ልባቸውን አልፈጃቸው፣ ደኅና ነበሩ። አሁንስ መርዘ ሆኖ ያደከማቸው የነገሩ አለማለቅ ነው።

ነሐሴ ፬ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ።

ራስ ቢትወደድ ተሰማም ለጀርመኑ ሚኒስትር የከረረ ደብዳቤ “ምላሹን ያለትእግስት እጠብቃለሁ” ብለው የሚከተለውን ፃፉለት።

ይድረስ ለክቡር ሙሴ ሻለር። የጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ምንስቴር።

የተላከ ከራስ ቢትወደድ ተሰማ የኢትዮጵያ መንግሥት ባለሥልጣን። ሰላም ለርስዎ ይሁን።

ሐኪም ስቲይንኪሊር ማክሰኞ በ፲፩ እግቢ ውስጥ ሣሉ የመርዘን ነገር ለምንስቴሮች ያስታወቁበትን ወረቀት በነሐሴ በ፲፪ ቀን እረቡ በ፲ ሰዓት ወደኛ እልካለሁ ብለውን ነበር። ይልኩልናል ወይስ መቅረቱ ነው። ምላሹን አለትዕግሥት እጠብቃለሁ።

ነሐሴ ፲፫ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ።

ለመጨረሻ ጊዜም ራስ ቢትወደድ ተሰማ ለውጭ አገር መንግሥታት እንደራሴዎች የሚከተለውን ማስተባበያ ፃፉ።

ይድረስ ለክቡር ሙሴ ሻርል ብሪስ የፈረንሳይ ምንስቴር ባለ ሙሉ ሥልጣን ።

ለክቡር ኮንትላ ዲፊሊዚአኖ የኢጣሊያ መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ።

ለክቡር ሎርድ ሐርቤ የእንግሊዝ መንግሥት ጉዳይ ፈጻሚ ።

ከክቡር ሙሴ እስክር ጃንስኪ የመስኮብ መንግሥት ጉዳይ ፈጻሚ ።

ከክቡር ሐፍማን ፍሊፕ የኤታዚኒ ምንስቴር ።

የተላከ ከራስ ቢትወደድ ተሰማ ፡ የኢትዮጵያ መንግሥት ባለ ሙሉ ሥልጣን ።

ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

የሐኪሙን የዶክተር ስቴይንኪለርን ነገር ካሁን ቀደም የሆነ ውን አውቀውታል ። በየቀጠሮው ቀን እንደቀሩ አሁን ደግሞ በነሐሴ በ፲፩ ቀን የሐኪሞች ጉባዔ አድርገን የመርዘን ነገር ሐኪሞች ይመርምሩ ብንል ዶክተር ስቴይንኪለር ከሐኪሞች ጋር አልነጋገር አሉ ። እኔም ራስ ቢቶደድ መንገሻን ፡ ራስ ጉግሣን ፡ ነጋድራስ ኃይለጊዮርጊስን ይገፍ ሥራው የሐኪሞች ነው ምነው አለመነጋገርዎ አልኩ ። ሐኪሞቼም ወረቀቱን ስጠንና እንመርምር ቢሏቸው ለየምንስቴራችሁ ሰጥቻለሁና ከነሱ ተቀብላችሁ መርምሩ አሏቸው ። ሐኪሞቼም እንዲህስ ከሆነ የኢትዮጵያ መንግሥት ይህንን ወረቀት ከጀርመን ምንስቴር ተቀብሎ የሰጠን ጊዜ እንመረምራለን አሉ ።

ዶክተር ስቴይንኪለርም ለምንስቴር ሻለር ነግሪ በነሐሴ በ፲፪ ቀን በ፲ ሰዓት ወረቀቱን ይሰዱላችኋል አሉን ። እኛም በቀጠሮው ቀን ብንጠብቅ ወረቀቱ ቀረብን ። ደግሞ በ፲፫ ነሐሴ እስከ ፲፩ ሰዓት ድረስ ጠብቀን ወረቀቱ ቢቀርብን የመርዘን ነገር ለምንስቴሮች ያስታወቁ በትን ይልኩልናል ወይስ መቅረቱ ይሆን ብለን ለምንስቴር ሻርል ብንልክባቸው የዚህን ምላሽ ሐኪሙ የመርዘን ነገር የተመረመረበት ወረቀት የሚገኘው በመንግሥቱ መልክተኛ እጅ ብቻ ነው ብለው ዓፋልን ።

ይህን ወረቀት ለማየት የሚገባን እኛ ነበርን ። ዳሩ ግን ይህ ወረቀት ወደኛ ባለመምጣቱ ይገርመናል ። ደግሞም ፊት መርዝ አገኘሁ ያሉ ጊዜ እንደ አሮፓ ሥርዓት ዕለቱን ለሐኪሞች ማሳየት ይገባ ነበር ። ዛሬም የዚሁኑ የመርዘን ነገር ሐኪሞች ይመርምሩ ብንል አይሆንም ሲሉ ጊዜ ስለዚህ የመርዘን ነገር ወደርስዎ የፃፉልዎ አለመተካከሉን እንዲያውቁት ብንል ነው ይህን ወረቀት የፃፍኩልዎ ።

ነሐሴ ፲፬ ቀን ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት አዲስ አበባ ከተማ ተፃፈ ።

የኢትዮጵያ መኳንንቶች ንጉሠ መርዝ በልተዋል የተባለበትን ጉዳይ ሲመረምሩ መርዝ ያበሉ በጅሮንድ ሙሉጌታና አዛዥ መታፈሪያ ናቸው በማለት ወሬውን ለሕዝብ ያዳርሱ ከንቲባ ገብሩ ስለሆኑ ተይዘው እንዲመረመሩ ሲታዘዝ ቀደም ብለን እንዳነበብነው ከንቲባ ገብሩ ሸሽተው ከጀርመን ለጋሲዮን መግባታቸው ታወቀ ። የከንቲባ ገብሩን አምልጦ ከጀርመን ለጋሲዮን መግባት ቢትወደድ ተሰማ እንደሰሙ በኢትዮጵያ ለጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትር የሚከተለውን ደብዳቤ ፃፉ ።

ይድረስ ከሙሴ ሻለር ተጀርመን መንግሥት ባለሙሉ ሥልጣን
ሚኒስቴር ።

የተላከ ከራስ ቢትወደድ ተሰማ ፡ የኢትዮጵያ መንግሥት ባለ
ሙሉ ሥልጣን

ሰላም ለርስዎ ይሁን ።

ይህን ቃል ልጽፍልዎ መንግሥት አዘኛል። ከንቲባ ገብሩ ዜጋችን ነው። ይልቁንም ሾመን ሥራ አስይዘነዋል። ከመንግሥታችን ሳይሰናበት ሥራውን ትቶ እናንተ በባንዲራ ወስዳችሁት ከናንተ ዘንድ አስቀመጣችሁት። አለመንግሥት ፈቃድ ያስያዙትን ሥራ ትቶ የኮበለለውን ሰው ማስጠጋት ይህ ሥራት አይደለም። በፍትሐ ነገሥታችሁም የተፃፈ ነው። አሁንም ይስደዱልን። ለዚህ ነገር ሰዓት አያስፈልግምና ምላሹን በቶሎ ያስታውቁኝ።”

በአዲስ አበባ ያለው የጀርመን ባለሙሉ ሥልጣን ሚኒስትርም ከንቲባ ገብሩን ለኢትዮጵያ መንግሥት አሳልፌ አልሰጥም አለ ። ከዚህ በኋላ በዳግማዊ አጤ ምኒልክ ስም የመጨረሻው ደብዳቤ ለጀርመን ንጉሥ ተፃፈ ።

የግዴታ ስንጠቅም ለገንዘብ ምን ዓይነት ጥያቄዎች ይገባሉ?
 መሆኑን ለማረጋገጥ ምን ዓይነት ሰነዶች ይገባሉ?
 ይህ ስራ ለማጠናቀቅ ምን ዓይነት ጥያቄዎች ይገባሉ?

ሰላምና ጤና ለርሰዎ ይህን፡፡

የሰበሩ ነገሥት ነገሥት በቸርነት ወደ ሕይወት ይዘቸርሱ
ይገኙ ለርሰዎ ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና
ወደ ሕይወት በመመገብ ይገኙ ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና
ሕይወት ነበረ፡፡ ነገር ግን ወደ ሕይወት ከገደቡ መደላገፍት አድርጎ
ለደጋጊቶች በገዛ ህይወት በገዛ ድካም አረጋው፡፡

አሽከርቲን ሽግግር ተባብሮ ከረገደ ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና
ወደ ክፍል ካልወጡ በላይ ይዘቸር ጸናቸዋል ከረገደ ለጤና
የርዕስ ስሜት አለ፡፡ ሕይወት ከገደቡ ካልወጡ
ወደ ሕይወት ለሌላ ገደቡ አልገደቡ በሆነ ሁኔታ ይቆያሉ፡፡
ከረገደ ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና
ታች ይወጣሉ፡፡ አልፎ ከገደቡ ገንዘብ ካልወጡ ለጤና ለጤና
አገልግሎት አደጋውን በጥሩ ሁኔታ አስተዋወቁ፡፡

ከቦር ወደጀመሩ ነገሥት የወጡት ረገደ ሕይወት ለጤና
የላቀቀ ይህ ነገር ተመርጦ ከገደቡ ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና
ይዘቸር ሕይወት ይደረገና ሕይወት ነገር ይመጣ ለጤና ለጤና
ሕይወት ይገኛል የሚታወቅ ሕይወት፡፡

አሁንም ከረገደ ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና
ርዕስ ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና

ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት
ሕይወት ነገሥት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት

የገደቡ ከገደቡ ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና ለጤና
የሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት
ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት
ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት ሕይወት

፡ከሲ ሪሪ ቀን ፡፲፱፻፳፭ ዓ.ም ተ፡ግቦ ሐረተ፡አዲሱ አበባ ተጸፈ ፡

— 483 —

ምዓላ፡ሁሉ፡ከኒ፡ቢተ፡ነው፡አልሁ፡።

ከዚህም፡ወዲህ፡ዲግሎኛ፡መርዝ፡እገኘሁ፡ከለው፡አልነገ

ሩኘም፡እገደረተኛው፡መድኃኒቱን፡ሲደደርጉ፡ቆሮህ

ዲክዱር፡ዲገተግራፍም፡አሳቸው፡ደሉት፡ሁሉ፡አድርገገ፡

አሳቸው፡ደጂሙቻቸውን፡ማለፈደ፡ዊተሰናዲ፡ቢትለጥ

ተገ፡እከከረገ፡እከመኙተገ፡እኔረናቸው፡ነበር።

በሐምሌ፡በቆተገ፡ግገ፡ዲክዱር፡ዲገተግራፍ፡ሐክሙ፡ደ

ዘው፡መጥተው፡ዊኛ፡መዲንገዱቸናሠራዊት፡ከተሰበሰበ

ተ፡ላደ፡በገገሁ፡አፋ፡ነገር፡ተደርጉግቸዋልና፡በብርቱ

ዊታመኑት፡እገላገሮቻቸን፡እጃቸው፡ተደዘው፡ደ

መርመሩ። ይህ፡ካልሆነ፡ሐክሙ፡ገብተው፡መድኃኒት፡አ

ዲደርገው፡ከለው፡ከለከሉ።

በበነጋውም፡ዲክዱር፡ዲገተግራፍ፡ከገገሁ፡ልገና፡

ከለው፡ላኩ፡እኛም፡እኪ፡ከለን፡ዊታቸንም፡ፈላደ፡ሁነን፡

ጠራናቸው፡አሳቸውም፡እነዚህ፡ሰዎች፡እጃቸው፡ተደዘ

ው፡ደመርመሩ፡አሉ። ዊታመኑ፡እከከሮቻቸን፡ናቸ

ው፡አደጠረጠሩም፡እጃቸው፡ተደዘው፡ደጂሙረመሩ

ተ፡ምገደነው፡ከገላቸው፡ተደዘው፡ካሉተመረመሩ

ሐክሙ፡አደገቡም፡አሉ።

ዲግሎ፡በበነጋው፡ምገላቸሩን፡ሙሴ፡ሸለርገ፡ጠርተ

እነዚህ፡ዊታ፡ከዎቻቸን፡ደደዙ፡ደሉበት፡ምገደነ

ው፡ነገሩ፡ከለን፡ከገጠደታቸው፡በገገሁ፡ምዓላ፡ውለ

ጥ፡መርዝ፡ተገኘል፡በመከላና፡በሙጠጥ፡ውለጥሁ

ና፡ገገሁጥ፡አልጎደቸውም፡እገጂ፡ሐክሙ፡አግኝተዋል

ከለው፡ነገሩን።

አኒም፡ለምገላቸሩ፡ገገሁ፡ደጂሙገሉት፡ሁሉ፡ደጂ

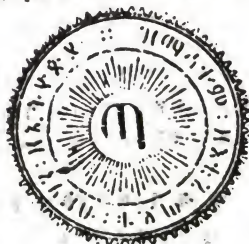
ለፍጹህነት፡ ቢት፡ ነው፡ ዓይኑ ሹሞቹ፡ ፍቸው፡ ይሄን ለፍጹህ
እነዚህ፡ ለዎቹ፡ ግን፡ በኢት፡ በመገም፡ በመገም፡ አዲሱ ር
ሐምብዱ፡ አለታው ትሁ።
ገንዘብም፡ እነዚህ፡ ለዎቹ፡ በዚህ፡ ነገር፡ አዲስ ረገድ ሆኖ
ሠራቸው፡ አዲስ ለም፡ ብለው፡ ተናገሩ።
ሐዝቡም፡ እነዚህ፡ ምድሉን ለገደቡ፡ እገደዳለሁ፡ እገደዳለሁ፡
ከነዚህ፡ አልቶ ለገደዱ ረቀቅ፡ ገንዘብም፡ በሐዝቡ፡ አ
ክብሮትና፡ አቶቶቶ፡ መክብሩን ለገደቡ፡ ተደላጅ፡ ይሁን
ለሁኖ፡ ይህን፡ ሠራ፡ በሐዲው ታቸው ላይ፡ ሊሠራባቸው፡
ማገም፡ ይሄቸው ሰው፡ ይህም።
ሄደው ለትሩ፡ ግን፡ ምንም፡ በሆነ፡ እነዚህ፡ ለዎቹ፡ ካልወጡ፡
አይሆንም፡ ገንዘብ፡ ይሄን ሰው፡ ሐዲው፡ ሊላ፡ ሰው፡ መ
ርጠው፡ ያግቡ፡ አለ።
ሐዲውም፡ እገደዱ፡ እነዚህ፡ ለዎቹ፡ ካልወጡ፡ አልገዳ
ም፡ ብለው፡ ትሩ፡ አይም፡ በዚህ፡ ነገር፡ አይገ፡ ይሄን ሰው፡ ሊ
ላ፡ ሹም ለትሩ ላለ፡ ታላት፡ ሹም፡ ሆነን።
በግዜ ሰውነት፡ ላይ፡ መርዝ፡ በማድረግ፡ መጠርጠር፡ አይ
ቻልምና።
ደግሞ፡ ይህ ያሉ፡ ላት፡ ማታ፡ ደክቶ፡ ደገት ግራ፡ እነዚ
ህን፡ ለዎቹ፡ ካልተሸሩና፡ ካልወጡ፡ አይ፡ አልቶ ለም፡ ብ
ለው፡ ይህን ሰው፡ ቢት፡ ለቶው፡ ሂዱ።
እዚ ያም፡ ከሂዱ፡ በኋላ፡ እነዚህ፡ ለዎቹ፡ ካልወጡ፡ አይገ፡
አለፍብ ትኹላው፡ መደገም፡ መረቀቱ ይሄ።
ገንዘብም፡ አገተም፡ ለሰላም፡ ያልከበት ፤ እነዚህ፡ ለዎ
ቹ፡ ይሄን ሰው፡ ብላገቱ፡ ካልተገለጠ፡ አገደቱ፡ ይሆናል።
አገተው፡ ይሄ ርግ፡ ለሐዲው፡ ነገር፡ ለሐዲው ሊ፡ ማክላ

በዚህ በኛ ዘገደ፡ ያለት ምን ስራ ራ፡ ሙሴ፡ ሸለር፡ ግጥ፡
 ሙሴ ካም ለው፡ ሩቸው፡ ሄሩ፡ ግጥ፡ ስግሩ፡ ሙር ምሪው፡
 ለኛ፡ ባለ ማለት ሰባት ወ፡ አዘገጥ፡
 ለሊሆነ ም፡ ዓታ ሙጥነው፡ ራታቸገገ፡ ለመረዳም፡ ስለ
 ሙ፡ በታለቀ፡ ቸርነት ሞ፡ ለደረገልገ፡ ስግ፡ እድሩ ግት፡ እኒ
 ው፡ እራሴ፡ በፍጹም፡ ልሴ፡ ግር ማቸ፡ ለውነት ሞጥ፡ አሙ
 ለግናላህ፡፡ ይህ ህገ፡ ሁሉ፡ ስግር፡ ሙደሩ ቸገ፡ እነሱጥ
 ለማጥ፡ ጽ፡ ስለገ፡ እዳደላም፡ ዳገገው፡ ልዩና፡ እገዳ
 ያ፡ ቀዳም ስገ፡ ስለገ፡ ስገ፡ እገ፡ ደሩ፡ ግጥ፡ እገደ፡ ስጥ
 ማደሞ ሲገጥ፡ ታለቀጥ፡ ፍቅራ፡ ቸገገ፡ ለማለፍ ከሌ፡ ይህ፡
 ትገሸ፡ ስግር፡ ምክንያት፡ ዓሆናል፡ ተከሉ፡ አለ ሙር
 ሙሩ፡ ግልጥ፡ ስግር፡ ስገ፡፡
 ዳገገው፡ ራታ ደ ሞ፡ በሆነ፡ ከዚህ፡ በኋላ፡ ሁሉ ገም፡ ስገ
 ራ፡ ለሚሙደ ሩቸው፡ ምላሽ፡ ዓላ፡ ሩቸው፡ ከኛ፡ ዘገደ፡
 ሙሴ ካም ለው፡ ለሙሴ ሄሩ፡ አገሙ ሆለገ፡፡
 ስገሩ፡ ከዚህ፡ ለሊሆነ፡ ሙሴ ራታት፡ አይመጥለልምና፡፡

ፈት፡ ከሙሴ ራቸው ሙሴ ራታት፡ ለከምህገሱ ስልጠረሽት፡
 ለኒምሙ ራታት፡ አድርገውልኝ፡ አድርገውኝ፡ ስግርና፡ ሳረም፡ ለ
 ጥቂት፡ ተገ፡ እገደመሙልገ፡ እገላምናለገ፡፡
 ዓክለ፡ ገገው፡ ስገሙትም፡ ስገርነትም፡ ይለዩልናል፡ በማለት፡
 ተለፋ፡ እናደርጋለገ፡፡
 ለአለም፡ አድሚና፡ ሙሴ፡ ለሐገክምም፡ ስለምና፡ ሰራ ፍት፡ እ
 ገደ ስጥልገ፡ እግዚአብሔር፡ እገላምናለገ፡፡
 ነሐሴ፡ ስገ፡ ተገ፡ ስገ፡ ሳላ፡ ምሥረት፡ እደሱ፡ አበግ፡ ተደረ፡፡

እቴጌ ጣይቱ ይህን ደብዳቤ ከሸኚው ከምኒልክ ደብዳቤ ጋር
 ለጀርመን ሚኒስትር ለሻለር ሰጥተው ደብዳቤዎቹ ተላኩ። ሻለር ደብ
 ዳቤዎቹን በሚልክበት ጊዜ የእርሱንም አስተያየት ጨምሮ ፅፎ ላከ።
 ሌላ ሐኪም ይምጣ ለተባለው ሻለር በጻፈው ደብዳቤ ላይ የራሱን
 አስተያየት ሲገልፅ “... የኢትዮጵያ መንግሥት ለዋስትና የሚሆን
 ብዙ ገንዘብ ካላስቀመጠ ሐኪም እንዳይላክ...” ብሎ ጻፈ።

ምኒልክ ግንቦት 10 ቀን 1901 ዓ. ም. ባደረጉት ኑዛዜ የአልጋ ወራሻቸውን ስም ሳይገልጡ “ከልጄ ጋር” ብቻ የሚል ስለነበር ለማን እንደተናዘዙ ግልፅ አልነበረም ። ይህ ነገር የሕዝቡም ጥያቄ ስለነበር እንደገና ለማናዘዝም በክረምቱ ውስጥ እንደበታቸው ስለተያዘ አልተቻለም ነበርና ክረምቱ ሲወጣ በ1902 ዓ. ም. በጥቅምት ወር ሻል ስላላቸው ጥቅምት 20 ቀን ከቤተ መንግሥት ለተሰበሰበው መኳንንት አልጋ ወራሻቸው ልጅ ኢያሱ መሆናቸውን አሳወቁ ።

ՀԱՅ ԹԱՆ ԶԲԵԼՈՒՂԻՄ ՄԻԼԻՍԻ ԱԶ ԼՍԻ •

ምንም እንኳን በከባድ ሕመም ቢያዙም ምኒልክ በታላቅ ሥራዎችና በፍርድ ላይ በመግባት ውሳኔዎችን ያዳምጡና መስማማት ያለ መስማማታቸውን በምልክት ይገልጡ ነበር ። ለምሳሌ በምኒልክ መታመምና በሌላም ምክንያት ሸፍተው የነበሩት የትግራይ ገዥ ደጃች አብርሃ ጦር ተልኮባቸው ድል ሆነው በ፲፱፻፪ ዓ.ም. በሀዳር ወር ከ25 መኳንንቶቻቸው ጋር ተይዘው አዲስ አበባ መጡ ። በልጅ ኢያሱ መሪነት በተቀመጠው ችሎት ላይ ቀርበውም በደጃች አብርሃና በመኳንንቶቻቸው ላይ የሞት ፍርድ ተፈረደባቸው ። ይህን የሞት ፍርድ የሰሙት ምኒልክ አፋቸው መናገር ስለማይችል ራሳቸውን በመነቅነቅ የሞት ፍርዱን መቃወማቸውን ገለጡ ። ይህን የተመለከተው መኳንንትም የሞት ፍርዱን በእስራት ለውጦ እንደጃች አብርሃ ወደ ዙዋይ ሐይቅ ተላኩ ። በኋላም ወደ አንኮበር ተዛወሩ ።

እስቴይንኪለርና ዚንትግራፍ በአዲስ አበባ ጀርመን ለጋሲዮን ተቀምጠው የበርሊንን ውሳኔ ይጠባበቁ ጀመር ። በርሊን ግን እንኳን እነሱን ፣ ምኒልክን እንኳ አስታውሳ ለጣይቱ ደብዳቤ መልስ አልሰጠችም ። በዚህ ሁኔታ የተናደደው ዚንትግራፍ በፈቃዱ በመስከረም ወር ወደ ካይሮ ሐዶ ። እስቴይንኪለር ለአገልግሎቱ የተሰጠውን ሶስት ሺ ብር ይዞ እድሌን ልሞክር ብሎ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ከሊኒክ ከፈተ ። በከሊኒኩ በኩል ገበያ ሰላጣ የጀርመን ጋዜጦች ወኪል እሆናለሁ ብሎ ወሬ መለክም ጀምሮ ነበር ። በመሐሉም ሲያጭበረብር ተገኝቶ ከኢትዮጵያ እንዲወጣ ተደረገ ።

ታላቁ አጤ ምኒልክም ፲፱፻፮ ዓ.ም. ታህሳስ ፫ ቀን ሞቱ ።

በርትሊ እንደፃፈው “ . . . ዶክተር ማርቲን (ወርቅነህ) እንዳጫወቱኝ ንጉሡ በመጨረሻው ቀን በጠና ታመው ዶክተር ማርቲን ተጠርተው የተቻላቸውን ሁሉ እንዲያደርጉ ተባለ ። ዶክተር ማርቲን ሕክምና ሲጀምሩ ባጠገባቸው ያሉ ታላላቅ ሰዎችና ቂሶች ሕክምናውን ስለከለከሉ ንጉሡ ሞቱ ። እንደተለመደው እነኚህ መሀይምናን ሰዎች በፈረንጅ ሕክምና አናምንም እያሉ ሕክምናውን ባይከለከሉ ኖሮ ምኒልክ አይሞቱም ነበር ። . . . ” በማለት ጽፍዋል ።

ብላታ መርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ ደግሞ “ . . . በዚህ ዓመት አጤ ምኒልክ ሕመም ፀንቶባቸው ነበርና ታህሣሥ 3 ቀን 1906 ዓ.ም. በዕለተ አርብ ሞቱ ። ወዲያው እንደሞቱ የግቢ ሥራ ቤቶች የልቅሶ ድምፅ አሰሙ ። ነገር ግን የልጅ ኢያሱ ባለሟሎች አገር እንዳይሸበር ሰግተው በቶሎ ዝም አሰኙዋቸው ። አቤቶ ኢያሱ በዚያ ዕለት

ያደሩት ፍልውሃ በሚባለው መታጠቢያ ቤታቸው ነበር ። እዚያው እንዳሉ ማለዳ የአባታቸውን የአጤ ምኒልክን መሞት ሲሰሙ ደንግጦት ወደ ቤታቸው ወጥተው ተቀመጡ ። ሆኖም አገር እንዳይሸበር በማለት ሀዘናቸውን በይፋ አላሳዩም ። እንዲያውም አንዳች ሀዘን አለመኖሩን ለማስመሰልና ለማሳመን ሲሉ በማግሥቱ ቅዳሜ ወደ ጃንሜዳ ወጥተው ከአሽከሮቻቸው ጋር በፈረስ ጉግስ ሲጫወቱ ዋሉ ። ይህም ለአገር ፀጥታ ሲባል አማካሪዎች ያቀረቡላቸው ዘዴ መሆኑ አይጠረጠርም ። ስለዚህ የአጤ ምኒልክ ሞት ሚስጥር ሆኖ ተደበቀ ።

“የአጤ ምኒልክን አስከሬን አሽከሮቻቸው እንደ ነገሥታት ማዕረግ አምሮ በተሠራ ብረት ሣጥን አድርገው በቤተ መንግሥቱ ግቢ ውስጥ ባለችው በስዕል ቤት ኪዳነ ምሕረት ቤተ ክርስቲያን በክብር አስቀመጡት ። ባለቤታቸው እቴጌ ጣይቱና ልጃቸው ወይ ዘሮ ዘውዲቱ በሣጥኑ አጠገብ ሆነው መሪር ልቅሶ ያለቀሱ ነበር ። ከዚህ በኋላ አጤ ምኒልክ በሕይወት አሉ እየተባለና እየተወራ እስከ ሰገሌ ዘመቻ ድረስ ሁለት ዓመት ከአሥር ወር ተደበቁ ። የመንግሥቱ ሥራም በስማቸው ይካሄድ ነበር ። አጤ ምኒልክ የተወለዱት ነሐሴ ፲፪ ቀን ፲፰፻፴፯ ዓ.ም. ስለሆነ በሞቱበት ጊዜ ዕድሜያቸው 69 ዓመት ከአራት ወር ነበር ።

“አቤቶ ኢያሱ ምንም እንኳ የአጤ ምኒልክን መሞት እንዲደበቅ ቢያደርጉ ወሬውን የከተማው ሕዝብ ሰምቶት ነበርና ሁሉም በየቤቱ በድብቅ እያለቀሰ ሐዘን አደረገ ። አሽከሮቻቸውም የጌታቸውን ስም በፀሎት ለማስጠራትና ተዝካር ለማውጣት ፣ ሰዓተ ሌሊትም ለማስፈታት ተነሳስተው ነበር ። ነገር ግን ሞታቸው በመደበቁ ምክንያት ይህን ለማድረግ ችግር ሆነባቸው ። ስለዚህ በስውር ለማስፈታትና ተዝካር ለማውጣት ልዩ ልዩ ዘዴ ይፈጥሩ ጀመር ። እንዲህ ያደረጉት ሰዎች ብዙ ሲሆኑ አሁን ለምሳሌ ያህል ያንዱን ስም ከዚህ በታች እጠቅሳለሁ ።

“ቀኛዝማች ገብረ ጊዮርጊስ የተባሉት አሽከራቸው በዚያው ጊዜ ወደ አዲስ ዓለም ማርያም ሂደው ወንድሜ ሞቶብኛልና የሰዓተ ሌሊት ፍታት ፍቱልኝ ፣ የክርስትና ስሙ ሣህለ ማርያም ነው ብለው ካህናቱን ለመኑ ። ሣህለ ማርያም የአጤ ምኒልክ የክርስትና ስም ነበርና ካህናቱ ጥያቄያቸውን ሰምተው ከተመካከሩ በኋላ የወንድምዎ ስም ሣህለ ማርያም ከአጤ ምኒልክ የክርስትና ስም ጋር ተመሳሳይ ስለሆነ አንፈታም ። ልጅ ኢያሱ እንዳይቀጡን እንፈራለን ። አይሆንልንም ብለው መለሱላቸው ። ይኸውም የካህናቱን ውለታ ቢስነትና የቀኛዝማቹን ቁም ነገራምነት የሚያመለክት ነው ። የሆነው ሆኖ ስም

ተጠርቶ ፍታት አልተፈታም እንጂ ቀኛዝማች ገብረ ጊዮርጊስ ለተዝካር ያሰናዱትን ድግስ ለነዳያንና ለካህናት አብልተውታል። ሀዘናቸውንና ለቅሶአቸውን በዚህ ዓይነት ዘዴ አብርደውታል። .... ” በለዋል።

ምኒልክ ከሞቱ በኋላ ልጃቸው በኋላ ንግሥት የሆኑት ወይዘሮ ዘውዲቱ የገጠሙት።

ከሸማው አጥር ውስጥ የግምጃ ድንኳን ፣
ግራ ቀኝ መከዳ ምንጣፍ ዙርያውን።

ዘውድና ሕለተ ወርቅ ካባና ቀሚስ ፣
ባለወርቅ መጣምር እያለ ፈረሰ ፣
ይመስለኝ ነበረ ይሄ የማይፈርስ።

33 ዘመን የገዛንበቱ ፣ የበላንበቱ ፣ የጠጣንበቱ ፣
የትሣስ ባታ ለት ተፈታ ወይ ቤቱ።

ብትታመም ልጅህ ፣ እጅግ ጨነቀኝ ፣
ስትሞትስ አልሞትም እኔ ብልጥ ነኝ።

ወልደውኛል እንጂ እኔ አልወለድሁዎ
አንጀቴን ተብትበው ምነው መያዝዎ።

አሳዳጊዬ አንቱ አላውቅም እናት ፣
ምነዋ ሞግዚቴ እንዲህ ያልክዳት ፣

ቀድሞ የምናየው የለመድነው ቀርቶ ፣
እንግዳ ሞት አየሁ አባቴ ቤት ገብቶ።

ምልክቱ ይህ ነው የንጉሥ ሞት ኅዘን ፣
ጣይቱ ስትጨልም ጨረቃ ደም ስትሆን።

እጅግ አዝኛለሁ አላቅሰኝ አገሬ።
የሁሉ አባት ሞተ ተጐዳችሁ ዛሬ።

አሻግሬ ሳየው እንዲያ በሰው ላይ ፣
መከራም እንደሰው ይለመዳል ወይ።

በሕዝብ የተገጠመ

አጤ ምኒልክ ሲሞቱ
ምነው አትሔዱ ከፍታቱ ።
እናንት ሰዎች ክፋታችሁ
አለማስቀበራችሁ ። (ዓለም አስቀብራችሁ)

አጤ ምኒልክ ንጉሡ ፤
አባ ማቴዎስ ጳጳሱ ፤
ቃኘው መኰንን ራሱ ፤
ሄዱ ይላሉ ገሠገሡ ። ፤
እምብዛም አሽከር አልቀራቸው ።
ሁሉም ተከተሏቸው ።

የዓለም መልክ ሽንጉርጉር ፤
ነጭ ጥቁር እንደነበር ።
አይቻታለሁ በሰልፍ ፤
በምኒልክ ጊዜ ስታልፍ ።

ምኒልክ መጓዙን የምትጠይቁኝ ፤
ፊትም አላለፈ ኋላም አይገኝ ።

ምኒልክ ተከላችን ወዴት ጠፉ ካገር ፤
ሸዋ አዲስ አበባ ታይቶባቸው ነበር ።

አርባ ስድስት ዓመት የገዛኸው ንጉሥ ፤
እንዳለህም ስጠኝ ከሌለህም ላልቅስ ።

እንዴት ውላችኋል ንጉሥ ወዴት ዋሉ ፤
እስከ ጊዜው ድረስ ገበያ ነበሩ ።

ዘመዶቹ እንሂድ እንግባ አገራችን ፤
ምኒልክ ከሞተ እንጀራ አባታችን ።

ጌታዬ ምኒልክ ጃኖ አለመንሁም ፣ በቅሎ አለመንሁም ፤
አምና ነበር እንጂ ዘንድሮ የለሁም ።

ምኒልክ ይወቁት ዓይኔ ጠፋልዎ ፤
የፈተፈቱበት ነክቶብኝ ጣትዎ ።

አልጫ መረቁ ወጡ ስለቸኝ ፤
ምኒልክ ተነስቶ ሽሮ ባበላኝ ።

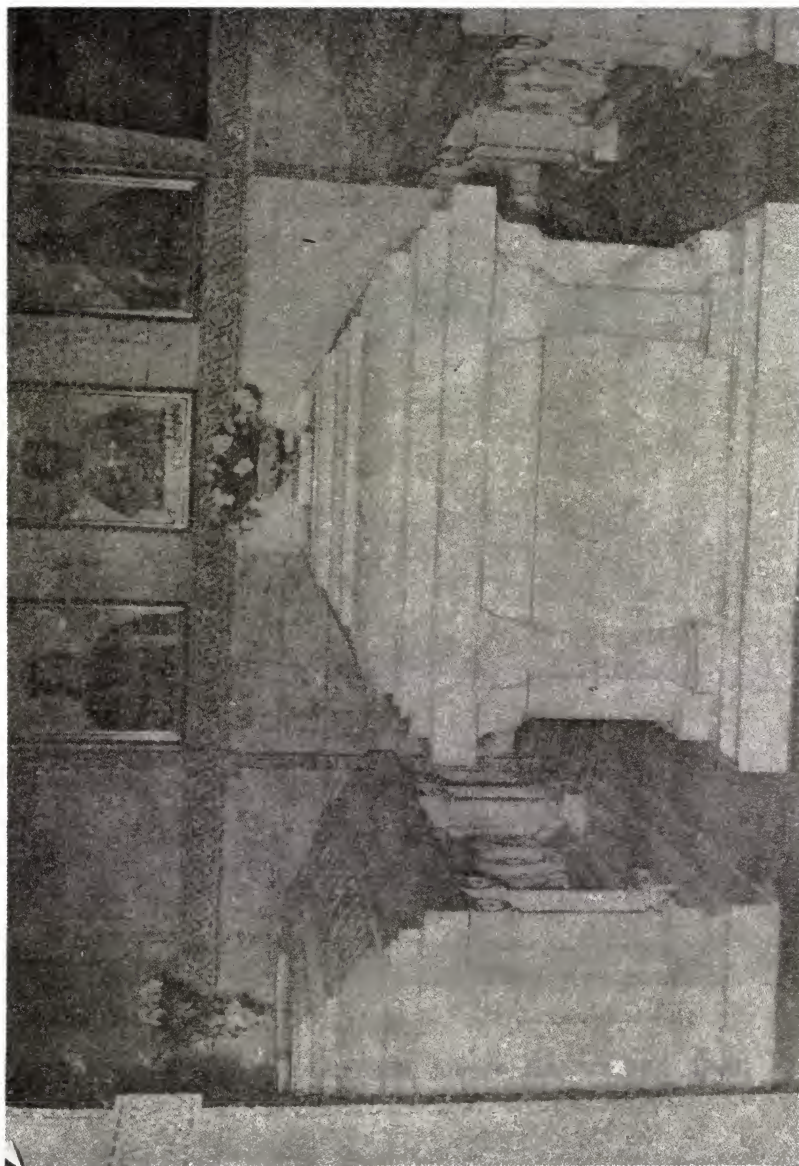
ያ ዳኝው ምኒልክ ሁዳዱን አስፍቶ ፤
በየቦታው ተልሞ በየቦታው ተግቶ ፤
ሳይጨርስ አረፈ አዝመራውን ትቶ

በአዲስ አበባ የምዕራባዊ መቃብር ያለበት በአታ ቤተ ክርስቲያን

FRANK - 101C •

የምኒልክ ሐውልት

በአዲስ አበባ ከተማ ያለውን የዳግማዊ ምኒልክን ሐውልት ያሠሩት ልጃቸው ንግሥት ዘውዲቱ ናቸው። ሐውልቱ የተሠራው ጀርመን ነው። የተሠራውም ከነሐስ ሲሆን የሠራውም ሐርቲል የተባለ ጀርመናዊ ነው።

ሐውልቱ ተመርቆ ለሕዝብ የተገለጠው ጥቅምት 22 ቀን 1923 ዓ.ም. ነው። ንግሥት ዘውዲቱ በዘመናቸው የአባታቸውን ሐውልት ቢያሠሩም ለምርቃቱ ሳይደርሱ በሞት ተቀደሙ። ይህ ሐውልት ተመርቆ የተከፈተው በአልጋወራሽ ተፈሪ መኩንን የንግሥ በዓል ዋዜማ እለት ነው።

ኢብሊን ዋህ በአመራረቱ ስነ ሥርዓት ላይ ተገኝቶ ስለነበር የአመራረቱን ሁኔታ ሬሞት ፒፕል በሚለው መጽሐፍ ውስጥ ገልጦታል።

“...ጧት ሙዚቀኞች በአደባባይ እየዞሩ ይጫወታሉ።... የምኒልክ ሐውልት የሚመረቅበት ቀን ነው። ስነ ሥርዓቱ የሚጀመረው በ10(በኛ 4) ሰዓት እንደሆነ ተነግሮናል። ስነ ሥርዓቱ ከሚጀመርበት ሰዓት ቀደም ብለን አይረን ራቬንስዳል እና እኔ ከበዓሉ ቦታ ሔድን። የሰው መስቀያ የነበረው ወርካ ዛፍ ከነበረበት ቦታ የምኒልክ ሐውልት ቆምዋል። ሐውልቱ በከፍት አረንጓዴ ሐር ተሸፍንዋል። ዙሪያውንም ትንሽ የአትክልት ቦታ አለች።...”

“ጥቂት ሰዎች መጡና ከመግቢያው ጀምረው ምንጣፍ አነጠፉ። ትልቅና መልኩ ቢጫ የሆነ የጠረጴዛ ዣንጥላ ዘረጉና የሆቴል ደጃፍ አስመሰሉት። ግማሹ በአካባቢው ያለውን ቅጠላ ቅጠል ይጠርጋል። ባንድ በኩል የእጅ መደገፊያ ያለው ወንበር ተደረገ። በሌላ ወገን ፎቶግራፍና ሲኒማ አንሺዎች ቦታ ለመያዝ ይጋፋሉ። በሌላ በኩል ደግሞ ምንጣፍ ዘንድ ለመጠጋት የሚጋፋውን ሕዝብ ፖሊሶች ዱላ ይዘው ይከላከላሉ።”

“አራትና አምስት የሚሆኑ ኤሮፓውያን ተፈቅዶላቸው ምንጣፍ አጠገብ ቆመዋል። እኛም ከነሱ ጋር ቆምን። በየአስሩ ደቂቃ ፖሊስ እየመጣ ዞር በሉ ፤ እልፍ በሉ ይለናል። የፍቃድ ወረቀታችንን ስናሳይም ሰላምታ ሰጥተውን ይሄዳሉ።”

“ግማሽ ማይል በሚሆነው መንገድ የክብር ዘበኛ ሰልፈኛ ቆምዋል። ቤልጂጋዊው ኮሎኔል ፈረስ ላይ ተቀምጦ ሰልፉን ያስተካክ

ላል ።... ጥቂት ቆይቶ ሻለቃ ሲንክለር የሙዚቃ ባንዱን ይዞ መጣ ።
ሜጀር ሲንክለር ወደ ኮሎኔል ተጠግቶ መመሪያ ጠየቀ ። ኮሎኔል
እንግሊዝኛ አያውቅም ። ሜጀር ደግሞ ፈረንሳይኛ አያውቅም ። ስለ
ዚህ ኮሎኔል መመሪያውን ለመስጠትና የሜጀር ሲንክለር ሙዚቀኛ
በየት በየት እንደሚዞር ኮሎኔል ብቻውን በፈረሱ እየዞረ ሁኔታውንና
ቦታውን አሳየው ። አልተግባቡም ።

“በኋላ በኤረን አስተርጓሚነት ይነጋገሩ ጀመር ። ለካስ ኮሎኔል
የሚለው የኔ ባንድ ሰላለና የሚዞረውም እንዳሳየሁ ስለሆነ ፣ የእንግ
ሊዝ ሙዚቀኛም ይገኛል ተብሎ ስላልተነገረኝ አታስፈልግም ነው ።
ሻለቃው (ሜጀር) ደግሞ ልክ አይደለም ስነ ሥርዓቱ የሚፈፀመው
በ10 (በኛ 4) ሰዓት ስለሆነ ሙዚቀኞቹን ይዘህ እንድትገኝ ተብሎ
ታዝዣለሁ ይላል ። ኮሎኔል ደግሞ ምንም የማውቀው ነገር ስለሌለ
በዚህ አደባባይ ላንተ ሙዚቀኞች የሚሆን ቦታ የለም ይለዋል ።...
በመጨረሻ እርቅ ወርዶ ያ እንግሊዝ ሙዚቀኛ ባንድ ከኮሎኔል
ወታደሮች ሰልፍ መጨረሻ ከኮረብታው በታች እንዲቆም ተፈቀደ
ለት ። በዚህም አፊሰሩ ተናዶ ሙዚቀኞቹን ይዞ ሔደ ።

“ወዲያው ደግሞ በቆመው ሕዝብና በፖሊሶች መሀል ረብሻ
ተነሳ ። ደሴጊኖች መምጣት ጀመሩና ወታደሮች በብረት ሰላምታ
ሲሰጡ ረብሻው በረድ አለ ። የአገር ተወላጅ የሙዚቃ ባንድም ሙዚቃ
ያሰማ ጀመር ።... ”

“ደሴጊኖች በገንጥላ ሥር በታደረገላቸው ወንበር ተቀመጡ ።
ብዙ ጭብጨባ ሲጨበጨብ የአልጋፊራሹ መምጣት ታወቀ ። አንድ
ጥቁር ሰውየ በራሱ ላይ ወንበር ተሸክሞ መጣና በሌሎች ወንበሮች
መሀል አስቀመጠው ። ወዲያው ዩኒፎርም የለበሱ ሰዎች መጥተው
መቀመጫውን ያስተካክሉ ጀመር ። ጦር የያዙ ወታደሮች ከአለፉ
በኋላ አንዲት አውቶሞቢል ደረሰች ። እንደቆመችም በሐር ገንጥላ
ተሸፈነች ። አልጋ ወራሹም ከወንበራቸው ላይ ሔደው ተቀመጡ ።

“ጥቂት ቆይቶ ሻለቃ ሲንክለር ሙዚቀኞቹን ይዞ መጣና
በመሀል አደባባይ ቆመው ሙዚቃ ያሰሙ ጀመር ። ከዚህ በኋላ
በፕሮግራሙ መሠረት ሁሉ ነገር ይካሄድ ጀመር ። አልጋወራሹ ንግ
ግር ካደረጉ በኋላ ገመዱን ስበው ሐውልቱ የተሸፈነበትን አረንጓዴ
ውን ሐር ሲገልጡ ሐውልቱ ያብረቀርቅ ጀመር ።

“ግሪካዊው ኮንትራክተርም መሰላል አቅርቦ ሐውልቱ ላይ
ወጣና ሐውልቱ የተሸፈነበትን ጨርቅ በሙሉ አነሳው ። ሙዚቀኞች
እየተጫወቱ ሐውልቱ ከተመረቀ በኋላ ሁላችንም ሄድን ።... ” ብሏል ።

ኢጣሊያ የአዲስ አበባ ከተማን እንደያዘች ሐምሌ 4 ቀን 1928 ዓ.ም. የምኒልክ ሐውልት ካለበት ቦታ ወርዶ ተቀብሮ ነበር። ነፃነት ከተመለሰ በኋላ ሐውልቱ ከተቀበረበት ወጥቶ እንደገና በድሮው ሁኔታ ቆመ። እንደገናም ሚያዝያ 27 ቀን 1934 ዓ.ም. ተመረቀ።

ኒውዮርክ ታይምስ ኤንድ ኢትዮጵያን ኒውስ የተባለው ጋዜጣ እ.ኤ.አ. የካቲት 13 ቀን 1937 ዓ.ም. በወጣው እትሙ “...ኢጣሊያኖች የምኒልክን ሐውልት ሲያወርዱ የተመለከተ አንድ ትንሽ ልጅ ጮሆ አለቀሰ። ኢጣሊያኖችም ለምን እንደጮኹና እንዳለቀሰ ልጁን ጠየቁት። ልጁም የንጉሴን ምስል ስላወረዳችሁ ነው አላቸው። ኢጣሊያኖችም ከሙሶሎኒ ሌላ ንጉስ እንደሌለው ነግረውና ገርፈው አባረሩት። ልጁም በዚህ ድንጋጤ ከጥቅምት ወር ጀምሮ ታሞ ተኝቷል።...” በማለት ጽፍዋል።

ከምኒልክ ሐውልት ግርጌ “ከትልቅ ወይም ከትንሽ ቢሆን መወለድ ሞያ አይደለም። ራስን ለታላቅ ታሪክ መውለድ ግን ሞያ ነው” ይላል። ሐውልቱ ምኒልክ ጐፈና ለብሰው፣ ጣምራ ጦር ይዘው ጋሻ ሳይዙ የተሠራ ነው።

ኢጣሊያኖች የምኒልክን ሐውልት ያወረዱት በጥላጣ ነበር።

በምኒልክ ታሪክ ውስጥ ያሉ አስደናቂ ታሪኮች

- አጤ ቴዎድሮስ በ1848 ዓ.ም የሸዋውን ንጉሥ ኃይለመለኮትን ለመውጋት ሸዋን በወረሩ ጊዜ ጅብ ዋሻ ከሚባለው ቦታ ሲደርሱ አንኮበር ከተማን ይጠብቁ የነበሩ የንጉሥ ኃይለመለኮት ሰዎች “...በጌታችን ቦታ ጠላት አይገባበትም ። ጠጁንም፣ ጠላውንም አይጠጣውም ብለው ጥቅምት 16 ቀን አርብ ዕለት አቃጠሉት ። በዚያን ጊዜም የጠጁ ጋን ሲፈነዳ የከልካዩን ቤት የጠጅ ጉርፍ ከሥሩ ነቅሎ ወሰደው ። ...” ገ.ሥ
- አጤ ዮሐንስና ምኒልክ በእርቅ ሰላም ከመሠረቱ በኋላ ወሎ ውስጥ በደስታ ቆዩ ። አጤ ዮሐንስም የምኒልክን ንጉሥነት አፀ ደቁላቸው ። ከዚህ በኋላ መጋቢት 25 ቀን ሁለቱም ተሰነባ ብተው አጤ ዮሐንስ ወደ ደራ ሄዱ ። አጤ ዮሐንስ ወደ ደራ በሄዱበት ጊዜ አብሮአቸው የሚጓዝ አንድ ለማዳ አንበሳ ነበራቸውና አልሄድም ብሎ ከመንገድ ላይ ተኛ ። አስልጣኙም ቢደበድበው አንበሳው ከተኛበት አልነሳ አለ ። ግራ የገባው አስልጣኝ ይህንን የአንበሳውን አልሄድ ማለት ለአጤ ዮሐንስ ነገረ ። አጤ ዮሐንስም “አምት ይሆናልና ተዉት” ብለው አዘዙ ። የአጤ ዮሐንስ ሠራዊት ተጉዞ ካለፈ በኋላ አንበሳው ተነስቶ ወደ ንጉሥ ምኒልክ እየሮጠ ሄዶ ተቀላቀለ ። በምኒልክ ጉዞም ጊዜ ከምኒልክ ፊት ፊት እየቀደመ ያለጠባቂ ብቻውን ይጓዝ ነበር ።—ከገ.ሥ
- አጤ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ ወሎ ውስጥ ሐይቅ በተባለው ደሴት ላይ ያለውን ቤተ ክርስቲያን ሲጉበኙ ቀሳውስቱ የባህሩ ውሃ እየገፋ ደሴትዋን ሊውጥበን ስለሆነ ተቸግረናል ብለው አመለከቱ ። አጤ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ ሠራዊታቸውን ተራ አስገብተው አንድ ቀን የአጤ ዮሐንስ ሠራዊት ፣ አንድ ቀን ደግሞ የምኒልክ ሠራዊት ቆፍሮ ገደሉን ንዶ የባህሩን ውሃ ወንዝ ሆኖ እንዲፈስ አደረጉት።— ከገ.ሥ
- ንጉሥ ምኒልክ ልጃቸውን ዘውዲቱን ለአጤ ዮሐንስ ልጅ ለራስ አርአያ ሥላሴ ሲድሩ የሙሽራይቱ ዕድሜ 6 ዓመት ነበር ።

ጋብቻው ከተፈፀመበት ሠርግ ላይ ምኒልክ ለአዲሱ አማቻ ቸው ለራስ አርአያ ሥላሴ ብዙ ሽልማቶችን ሽልሟቸው «ከሽልማቶቹም መሀል፣ አንድ መድፍ፣ 500 ጠመንጃ፣ 200 ብርሌና ብርጭቆ፣ 5 000 በግና ፍየል፣ 5 000 ብር ይገኝበታል። የሙዜዎቹና የአጃቢዎቹ ሽልማት ከዚህ አልገባም። ለሙዜዎቹ ለእያንዳንዳቸው አስር ፈረስና በቅሎ ከነሙሉ ዕቃው ተሰጥተዋል።» ከገ.ሥ

— የእንጦጦ ማርያም የተሠራች ጊዜ ለጧፍ ማብሪያ ተብሎ ከውጭ አገር የመጣ ባለብዙ መስተዋትና የሻማ መስኪያ ያለበት ከጣሪያ ላይ የሚንጠለጠል የመብራት ጌጥ ነበር። ያን ጌጣማ የመብራት ማስቀመጫ ከጣሪያ ላይ ለመስቀል ሰዎች በመሰላል ላይ ይዘው ወጥተው ሳሉ ድንገት አምልጦአቸው ከመሬት ወደቀ። በወደቀበትም ጊዜ አንዲትም መስተዋት ሳትሰበር ተገኘ። ከገ.ሥ

— የእንጦጦ ማርያም ተሠርታ ለምረቃው ድግስ ሲደገስ የተዘጋጀው ቡሃቃ (የሊጥ ማቡኪያ) እያንዳንዱ እስከ 40 ኩንታል ዱቄት ድረስ የሚያስበካ ነበር። የቡሃቃውን ትልቅነት ለማወቅ አርባ ኩንታል ዱቄት ለማቡኪያ የሚገባበትንም ውሃ አብሮ ማሰብ ነው። ሊጡ በሚወጣበትም ጊዜ ሊጥ አውጭዎቹ ከቡሃቃው ላይ በመሰላል እየወጡ ነበር የሚያወጡት። —ከገ.ሥ

— የእንጦጦ ማርያም ተሠርታ ካለቀች በኋላ በየግድግዳው ላይ መንፈሳውያን ስዕሎች ይሳሉ ነበር። ሰዐሊው የሚስለው በመረባርብ ላይ ሆኖ ነበር። አንድ ቀን ሰዓሊው በሚስልበት ጊዜ መረባርቡ ላይ ያለው፣ ቀለም የያዘው ብልቃጥ ከመሬት ወደቀ። ብልቃጡ ከመሬት በወደቀበት ጊዜ ቀለሙ ሳይፈስ ብልቃጡም ሳይሰበር ቁጭ ብሎ ተገኘ። —ከገ.ሥ

— የእንጦጦ ማርያም ተሠርታ ለምረቃው ጊዜ ከፍ ያለ ድግስ ተደግሶ ነበር። ጠጁ በአሸንዳ እየወረደ በጉድጓድ ውስጥ ይከማችና ሕዝቡ ከዚያ የጠጅ ኩሬ እንዲጠጣ ተደርጎ ነበር። ወደ ጉድጓዱ ጠጅ የሚወርድበት 12 አሸንዳ (ቦይ) ተበጅቶ ነበር። በግብር ላይ የበላውና የጠጣው መኳንንትና ሠራዊት ከግብሩ ሲወጣ ከዚያ የጠጅ ኩሬ (ባህር) ካለበት ይሄዳል። በዚያም ኩሬው እንዳይቆሽሽ የሚጠብቁት ዘበኞች ጠጁ የተሸፈነበትን ጫርቅ ከፈት እያደረጉ ሕዝቡ በአፍኙ ጠጁን ይጠጣ ነበር። —ከገ.ሥ

— ለእንጦጦ ማርያም ምረቃ ጊዜ የታረደው ከብት ብዛቱ 5 395 ነው።—ከገ.ሥ

— ሐረርጌ በአሚር አብዱላሂ ተይዞ በነበረ ጊዜ ደጃች ወልደ ገብርኤል ወደ ሐረር ዘምተው አሚሩን ለማስገበር አስበው ነበር። በዚያን ጊዜ አሚሩ ብዙ መድፎችና የተለያየ መሣሪያ አለው እየተባለ ይወራ ስለነበር የደጃች ወልደ ገብርኤል መኳንንትና ሠራዊት አንዘምትም ብሎ ከድቶ ወደኋላ ተመለሰ። በዚያን ጊዜ አጤ ምኒልክ በአርሲ በኩል ዘምተው ነበርና እንጦጦ የቀሩት እቴጌ ጣይቱ የደጃች ወልደ ገብርኤል ሠራዊት መመለሱንና አዋሽ መድረሱን እንደሰሙ “... ከይቱና ከጨርጨር የመጣው ሰው ጠቅሎ ገብቶ ከከተማው እኔን ቢጠብቅ መልካም ነው። ወዲያ ወዲህ ያለ እንደሆነ እጁን ለኔ ከብቱን ላንተ መርቄልሃለሁ ብለውሃል” ብለው የምንጃሩን ምስለኔ አዘዙ።

ደጃች ወልደ ገብርኤል ሠራዊታቸውን ተከትለው እንጦጦ ገብተዋል። በጣይቱ አዋጅ መሠረት የደጃች ወልደ ገብርኤል ሠራዊት ጠቅሎ እንጦጦ ገባ። ሐረርጌ አልዘምትም ብሎ የፈራው ሠራዊትም ጣይቱ ዘንድ ቀርቦ “ስንቅ አለቀብን” ብሎ አቤት አለ። ሐረርጌ ባለመዝመቱ የተናደዱት ጣይቱም በየምስለኔው እየሔደ እንዲከርም አቤት ያለውን ሠራዊት አዘዙ። ለአንኮበር፣ ለይፍራታ፣ ለግሼ፣ ለመራቤቴና ለሌሎችም ምስለኔዎች ደብዳቤ ፈፈው ለእያንዳንዱ የሠራዊቱ ቡድን አንዳንድ ደብዳቤ ሰጡ። ሠራዊቱም የተሰጠውን ደብዳቤ እያየዘ ሄዶ ለየምስለኔው ሰጠ። ምስለኔውም ሠራዊቱን በሙሉ እየሰበሰበ አሰረው። ሠራዊቱ ከጣይቱ ተቀብሎ የወሰደው ደብዳቤ “... እየሰበሰብክ እሰርልኝ።...” የሚል ነበር።—ከገ.ሥ

— ምኒልክ የተለየ መጋረጃ ነበራቸው መጋረጃው እንደ መስተዋት የሚያብለጨልጭ ነው። ይህ መጋረጃ በሚጋረድበት ጊዜ ምኒልክ ከመጋረጃው ውጭ ያለውን ሠራዊት ወይም መኳንንት ማየት ሲችሉ ከመጋረጃው ውጭ ያለው ሠራዊት ወይም መኳንንት ግን ወደ ውስጥ ምኒልክን ማየት አይችልም ነበር። ይህ መስተዋት ዛሬ በአ. አ. ባንዳንድ ሕንፃ ላይ አለ።—ከገ.ሥ

— በምኒልክ ጊዜ ቀንድ ያለው ሰው ነበር። ይህ ሰው ገንዘብ እየተቀበለ ቀንዱን ለሕዝብ ያሳያል። ገንዘብ ካልሰጡት ግን ቀንዱን በጨርቅ ሸፍኖ ይውላል። ይህን ሰው አጤ ምኒልክ አይተው

በቀንድ አበቃቀሉ ተደንቀው እሳቸውም እንደሌላው ሰው ገን ዘብ ሰጥተው ልብሱን አልብሰውታል።—ከገሥ

- በምኒልክ ማድቤት 15 የጠጅ መገልበጫ ጋኖች ነበሩ። እነኚህ ጋኖች የሚታጠቡት ሰው ከውስጣቸው እየገባ ነው። እነኚህ የሸክላ ጋኖች እያንዳንዳቸው 1100 ብርሌ ጠጅ ይይዛሉ። ብርሌ ስንል ይህን ሁላችን የምናውቀውን ሳይሆን የምኒልክን ሹሩቤ ብርሌ ነው። የምኒልክ ኩባያውም ሆነ ብርሌው ከሁሉ የተለየ ስለ ነበር መለያው የምኒልክ ብርሌ፣ የምኒልክ ኩባያ እየተባለ ነው። ለምሳሌ የምኒልክ ኩባያ የሚባለው እያንዳንዱ ርዝመቱ 60 ሣንቲ ሜትር ያህል ነው።—
- ምኒልክ ወደ አድዋ ሲዘምቱ ታህሳስ 22 ቀን አጠላ ሠፍረው ነበር። በአምባላጌ ጦርነት የሞተው የጠላት ሬሣ መንገዱን ዘግቶ ስለያዘው በሌላ መንገድ በዋጅራት በኩል ሲጓዙ አንዱን ወንዝ 28 ጊዜ ተሻገሩት። ወንዙና መንገዱ እየተጠማዘዙ ይገናኙ ስለነበር ነው። ከገሥ
- ምኒልክ ሰባተኛውን ዓመት የአድዋ ጦርነት መታሰቢያ በዓል በሚያከብሩበት ጊዜ ብዙ የውጭ አገር ሰዎች ሰልፍ እንዲመለከቱ ወደ አደባባይ ተጠርተው ነበር። አሩር የሌለበት ጥይት በተተኮሰ ጊዜ ሠፈሩን እጅግ በጣም አናውጦት ነበር። በዚህ ምክንያት በዚያ የነበሩት የውጭ አገር ሰዎች“...ከብዙ ድን ጋጤ የተነሣ አምስት 5 ደቂቃ እየወደቁ የተነሱ አሉ። አንዳንዶችም እስከ ስምንት ኪሎ ሜትር ድረስ ሸሽተዋል።...”ገሥ

ጎሩይ ወልደ ሥላሴ (ብላቴን ጌታ) ከንግሥተ ሳባ እስከ አድዋ ጦርነት (ያልታተመ)

መርስኤ ኅዘን ወልደ ቂርቆስ ትዝታዬ (ያልታተመ)

መንግሥቱ ለማ ትዝታ ዘ አለቃ ለማ ኃይሉ

ተክለ ሥላሴ (አለቃ) የኢትዮጵያ ታሪክ (ያልታተመ)

ተክለ ኢየሱስ (አለቃ) የኢትዮጵያ ታሪክ (ያልታተመ)

ተክለ ጻዲቅ መኩሪያ ከአጤ ቴዎድሮስ እስከ ቀ. ኃ. ሥ.

አፈወርቅ ገብረ ኢየሱስ (ፕሮፌሰር) ዳግማዊ አጤ ምኒልክ

ወልደ ማርያም (አለቃ) የአጤ ቴዎድሮስ ታሪክ

ገብረ ሥላሴ (ጸሐፊ ትዕዛዝ) ታሪክ ዘመን ዘ ዳግማዊ ምኒልክ

Alvarez, F.

Narrative of the Portugues
Embassy of Abyssinia

Ambrogetti, P.

La Vita Sessuale Nell Eritrea

Antonelli, Conte Pitero

Menilik, Imperatore D'Etiopia

Audon, Henry

Voyage Au Choa

Baratieri, Oreste

Memorie D'Africa

Barrois, J.

Impressions De Voyage En
Abyssinie

Bassi, LT.

Diario La Guerra Italo Abyssina

Berkeley George

The Campaign of Adowa and the
Rise of Menilik

Borelli, J.

Ethiopie Meridionale

Capucci, Luigi

In Viaggio Per Lo Scioa

Cecchi, A.

La Battaglia Di Abba Gagima

Cerulli, E.

Una Raccolta Amarica Di Canti
Funebri

Chris Prouty	Empress Taitu and Menilik II
Clifford Halle	To Menilik in a Motor Car
Conti, Rossini	Italla Ed Etiopia
Coulbreaux, J. B.	Au Pays De Menilik
Count Gleichen	With the Mission to Menilik
Crispi, F.	La Prima Guerra D'Africa
Elets	Emperor
Felter, Petro	La Relazione di Pitero Felter sullo Sgombero di Macale
Goedorp, Victor	A La Cour du Negus Ménilik
Greenfield	Ethiopia
Harold G., Marcus	The life and Times of Ménilik II
Harris, W. C.	The Highland of Ethiopia
Holland & Hozier	Expedition to Abyssinia
Johnston, Charles	Travels in Southern Abyssinia
Keller, C.	Alfred Ilg.
Kolmodin, J.	Traditions de Tsazzega ET Haz- zega
Lande	UN Voyage Francais Dans L'Eth- iopie Méridionale
Legear, G.	1. Voyage in Abyssinie 2. Théodore
Leontiev, N.	Provinces Equatoriales D' Abyssi- nie
Le Roux, H.	Ménélik ET Nous 1902
Mantegazza, V.	La Guerra D'Africa
Massaia, G.	I Miei Trentacinque Anni Di Missione Nell ALTO Etiopia
Maydin, H. C.	Simen, Its Heights and Abysses

Mérab

Michel, Charles

Moltedo, G.

Nartini, Sebastiano

Nicoletti Altimar

Pariset, Dante

Paul De Lavribar

Perhan, M.

Pétridés, Pierre

REY

Richard Pankhurst

Rood, Sir James Rennell

Rossi, Adolfo

Salimbeni, Augusto

Stern

Traversi, Leopoldo

Waldmeier

Wellby, M. S.

Wurth, R.

Wylde

Zaghi, C.

Impressions D'Ethiopie De Bonchamps Vers Fachoda

L' Assedio Di Maccale

Ricordi Ed Eскурission in Africa.
Dal 1878—1881

Fra Gli Abyssini

Al Tempo Di Menilik

Douze Ans

The Government of Ethiopia

Le Héros D'Adoua

Un Conquered Abyssinia

Economic History of Ethiopia

Social and Diplomatic Memories

La Incerta Politica

Tre Anni Di Lavoro Nel Gojjam

Captive

1/ Let Marefiá

2/ Il Conte Pietro Antonelli

3/ Gli Eredi Di Menelik

4/ Un Pionieri Pietro Felter

Ten Years Life in Abyssinia

Twixt Sirdar and Menelik

Hygiène Publique Et Privee En
Abyssinie

Modern Abyssinia

1/ La Missione Del Maggiore
Salsa Al Campo Sciona Di Adua

2/ Crispi e Menelich Nel Diario
Inedito Dell Conte Augusto
Salimbeni.

የግዚክ የጥያቄ ጉጉሥ እንደሆነ፣
ለእጉለከዋ ጉጉሥች ሽኪቀረፍ የደ-
ፋት ደብዳቤ ነው ። ደብዳቤው ሲፈ
በላገደገጉ ጉሳክስ ሪከርድ ሻክግቻ
ክፍል ውስጥ ይገኛል ። የተጻፈበትም
የግዚክ በአባታቸው ዙፋን ተመል-
ሰው መታወቂያቸው ይገኛል። ወደ
ጆኔታቸውን እንደገና እንዲተገቡ
የሚገልፅ ነው ።

Printed in England by
Percy Brothers Limited,
The Holspur Press,
Whitworth Street West,
Manchester, M60 1PB,
and 145 Fleet Street
London, EC4A 2BU

[illegible]